

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**CUMHURİYET DÖNEMİ
OLAĞANÜSTÜ BÖLGE YÖNETİM UYGULAMALARI
(UMUMİ MÜFETTİŞLİKLERDEN
OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİNE)**

Doktora Tezi

Hakan BACANLI

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Oğuz AYTEPE

Ankara 2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİ
OLAĞANÜSTÜ BÖLGE YÖNETİM UYGULAMALARI
(UMUMİ MÜFETTİŞLİKLERDEN
OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİNE)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Oğuz AYTEPE

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Yavuz ERCAN(Başkan)

Prof. Dr. Oğuz AYTEPE (Danışman)

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Prof. Dr. Biçe SÜKAN

Prof. Dr. Adnan SOFYOĞLU

.....

Tez Sınavı Tarihi ...16.02.2012....

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Türkiye’de bazı dönemlerde uygulanmış olan bölge yönetimi örnekleri, idare mekanizması içinde il idaresinin üzerinde hiyerarşik bir birim olma özelliği dışında - bazı dönemlerde bu tarzda bölge yönetimlerine yönelik çalışmalar da yapılmış olmasına rağmen- bazı farklı özellikler arz etmişlerdir. Ülkemizde uygulanan şekliyle bölge yönetimleri, daha ziyade olağanüstü durumlarda başvuru, hükümetlerin politikaları nedeniyle değişiklikler gösteren ve süreklilik arz etmeyen, genelde geniş yetkili idarecilerin yönetiminde bir idari uygulama olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan asayiş ve idari problemlerde birden fazla vilayetin birleşimiyle yeni idari yapılar oluşturulmuş, ‘bölge’ olarak nitelenebilecek bu yapıların yönetimine müfettişler atanmıştır. Bazı bölgelerde müfettişlerin uygulamaları başarılı olmuşsa da, sorunların tamamen ortadan kalkmasını sağlayamamışlardır.

Milli Mücadele döneminde umumi müfettişlik uygulaması çalışmaları yapılmıştır. 1921 Anayasasında müfettişlik teşkilatları oluşturulmasına yönelik iki madde bulunmaktadır. Ancak, Anayasada yer almasına rağmen müfettişlik teşkilatı oluşturulamamış, Osmanlı’dan devralınan idari sistem devam ettirilmiştir.

Şeyh Sait İsyanının ardından, isyan bölgesinde devlet otoritesini yeniden oluşturabilmek ve bölgenin gelişmesini hızlandırabilmek amacıyla 1927 yılında Birinci Umumi Müfettişlik teşkilatı kurulmuştur. Birinci Umumi Müfettişliğin ardından farklı bölgelerde dört müfettişlik teşkilatı daha kurulmuştur.

Umumi Müfettişlik uygulamasına 1948 yılında fiilen, 1952 yılında da hukuken son verilmiştir. Bu uygulamaya son verilmesinin ardından da bölge yönetimine yönelik çeşitli çalışmalar ve raporlar hazırlanmıştır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrasında kurulan Bülent Ulusu Hükümeti döneminde yapılan bölge valiliği çalışmaları sonrasında, 71 sayılı Bölge Valilikleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kabul edilmiştir. Ancak, kısa süre sonra Hükümetin değişmesi nedeniyle, Kanun Hükmünde Kararname 28.07.1984 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan kısa bir Yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır.

14.7.1987 tarihli 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli, Van ve sonradan 426 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile dahil edilen Batman ve Şırnak illerini kapsayan bölgede, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurulmuştur.

Geçen süre içerisinde Olağanüstü Hal Bölge Valiliği konusyla ilgili yeterli bilimsel çalışmaların yapılmadığı görülmüştür. Bu nedenle bu çalışma kapsamında, bölge yönetimleriyle ilgili önceki uygulamalara da yer verilmiş olmakla birlikte, ağırlıklı olarak Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulaması incelenmiştir. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 1987 ile 2002 yılları arasında yapmış olduğu uygulamalar ve hizmetler üzerinde durulmuştur.

ABSTRACT

Regional governing practices in Turkey were generally applied as an enforcement body superior to the province, within the general administrative structure. During some periods, regional governing practices of the same manner were also observed. However, regional governing practices in Turkey were implemented only in the case of regional emergency rule. These regional governing practices were governed by high authority governors and showed change in parallel to the policies of the National Governments and they were not continuous.

In the face of problems encountered in public order and governing during the last eras of the Ottoman Empire, new administrative structures were formed by uniting provinces. These structures which can be named as regions were governed by inspectors. Though some practices by the inspectors proved successful in some regions, they were not sufficient in solving the related problems permanently.

During the National Independence War, general inspectorships practices were also implemented. The 1921 Constitution included two articles for the establishment of an inspectorships body. However, although it was mandated by the Constitution, the inspectorships body could not be established and the governing system inherited from the Ottoman Empire was resumed.

In 1927, subsequent to rebellion of Şeyh Sait, the First General Inspectorship Body was formed to reestablish government authority in the area and to facilitate the regional development. Following the establishment of the First General Inspectorship Body, four other inspectorships bodies were formed in different regions.

The General Inspectorships practice was terminated de facto in 1948 and constitutionally in 1952. Upon termination of this practice, new studies and reports were produced on the alternative regional governing approaches. Within the scope of regional governing studies held during the ruling of the Bülent Ulusu Government that was formed just after the military coup of 12 September, Statutory Decree Regarding Regional Governship numbered 71 entered into force. But, due to change of the ruling government, the Statutory Decree was repealed with a Law promulgated in the Official Gazette of 20 July 1984.

With the Statutory Decree dated 14.07.1987 and numbered 285, a Regional Emergency Governorate was established comprising provinces of Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli, Van to which Batman and Şırnak provinces were added by a later Statutory Decree numbered 426.

It is seen that within the course of elapsed time no sufficient scientific study was made regarding Regional Emergency Governorate. For this reason, within the scope of the study, though previous approaches of regional governing were mentioned, mainly the Regional Emergency Governorate practice has been investigated. The practices and services by the Regional Emergency Governorate during the years 1987 and 2002 were emphasized.

ÖNSÖZ

Tarihsel süreç içerisinde gerek Osmanlı Devleti gerekse Türkiye Cumhuriyeti Devleti zaman zaman önemli sorunlarla karşı karşıya kalmış ve sorunların büyüklüğü oranında da, diğer tedbirlerin yanında, mülki ve idari tedbirler de almışlardır. Sorunlu olan bölgelerdeki yöneticileri değiştirme, yeni vali, kaymakam vb. yöneticiler atama, geniş yetkili müfettişler veya komutanlar gönderme, hukuki düzenlemeler yapma, genel af ilan etme, iktisadi imtiyazlar tanıma, sıkıyönetim uygulamaları yapma gibi tedbirler -örnekler daha da artırılabilir- hep olağanüstü durumları olağan hale getirmeye yönelik düşüncelerin ürünü olmuştur.

Osmanlı'dan devraldığı mülki yapıyı, bazı değişiklikler yaparak devam ettiren Türkiye Cumhuriyeti daha kuruluşunun ilk yıllarında oldukça önemli asayiş ve isyan hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu isyan hareketlerinin en önemlilerinden olan Şeyh Sait İsyanının bastırılması sonrasında bölgede devlet otoritesini yeniden oluşturmak, bölge ile merkez arasındaki irtibatı kuvvetlendirmek, bölgenin gelişme ve kalkınmasını hızlandırmak gibi amaçlarla oluşturulmuş olan Umumi Müfettişlik teşkilatı zamanla diğer bölgelerde faaliyete geçirilmiş ve il teşkilatının üzerinde bir yapıya dönüşmüştür. Umumi Müfettişliklerin 1948 yılında kaldırılmalarının ardından uzun sayılabilecek bir süre konuyla ilgili bilimsel yayınların yapılmamış olması önemli bir eksiklik olmuştur. Ancak son zamanlarda umumi müfettişlikler konusunda ilgili yayınların, yüksek lisans ve doktora tezlerinin yapılmış veya yayınlanmış olması konunun daha objektif ve doğru bilgilerle tartışılmasına imkan sağlayacaktır.¹

Umumi müfettişlik uygulamasının ardından da zaman zaman bölge yönetimleriyle ilgili çalışmalar ve yayınlar yapılmıştır. Tez içerisinde bu çalışmalardan da bahsedilmektedir. Ancak konuyla ilgili en önemli gelişme veya

¹ Umumi Müfettişliklerle ilgili bkz.: (Güneydoğu – Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, (Birinci Genel Müfettişlik tarafından neşrolunmuştur) Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.), (Hüseyin Koca, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Dönemi Birinci ve İkinci Umumi Müfettişlikler (Genel Valilikler) 1927–1947**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Danışman: Doç.Dr. Nuri Köstüklü, 1994.), (Serap Taş, **Umumi Müfettişlikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. İhsan Güneş, 1997.), (Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927–1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.), (Murat Burgaç, **Trakya Umumi Müfettişliği**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. İhsan Güneş, 2010.), (M.Bülent Varlık, (Yayına Hazırlayan), **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları – 1936**, Dipnot Yayınları, Ankara 2010.)

dönüm noktası kanaatimizce 71 sayılı Bölge Valiliği Hakkında KHK'dır. Bülent Ulusu Hükümeti tarafından 24 Haziran 1983 tarihinde kabul edilen ve 04 Ekim 1983 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan KHK, Turgut Özal Hükümeti tarafından TBMM'nin 11.7.1984 günkü oturumunda reddedilerek kaldırılmıştır. Bu kararname Türkiye'de bölge valilikleri kurulması çalışmalarının ulaştığı en uç nokta olmuştur. Her ne kadar 1987 yılında Olağanüstü Hal Bölge Valiliği yapısı oluşturulmuş olsa da bu yapı sadece sınırlı bir bölgede etkili olmuştur. Oysaki 71 sayılı KHK ile tüm Türkiye'de bölge valilikleri kurulması amaçlanmıştır.

Ülkemizde uzun süre devam etmiş bir uygulama olan “olağanüstü hal” ise 19 Mart 1984'ten itibaren sıkıyönetimin kaldırıldığı bazı illerimizde uygulanmaya başlanmıştır. Olağanüstü hal süreci, öncelerde sıkıyönetimin kaldırılması aşamasında normal idari uygulamalara dönmenin bir alt aşaması olarak uygulanmıştır. Ancak özellikle bu dönemde etkinliği artmaya başlayan terör olaylarının da etkisiyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemizdeki bazı illerde, 2002 yılı içinde kaldırılana kadar, uzun süre uygulanacak bir sistem haline gelmiştir.

Olağanüstü halin uygulandığı yıllar içinde, olağanüstü hal konusuyla ilgili çeşitli yayınlar yapılmış², ancak 1987 yılında kurulmasının ardından olağanüstü hal rejimini uygulama sorumluluğuyla vazifelendirildiği için belki de konunun en önemli parçası olan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği konusunda yayınlar eksik kalmıştır. Bu durumun en önemli nedeni, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin daha ziyade terörle mücadele eden bir birim olması nedeniyle faaliyetleriyle ilgili belge veya bilgi bulunmasının -ilgili bilgi ve belgelerin büyük kısmının gizlilik derecelerine sahip olmaları nedeniyle- çok zor oluşudur.

Bu çalışmada tarihsel tecrübelerimiz arasında olan bölge yönetimi uygulamaları ve mülki taksimatımızda yaşanan değişimler yanında, özellikle rutinin dışına çıkılarak oluşturulmuş ve henüz üzerinde kapsamlı çalışmalar yapılmamış olan “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği” uygulaması üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

² “Olağanüstü hal” için bkz.; (Zafer Üskül, **Olağanüstü Hal Üzerine Yazılar**, Buke Yayıncılık, İstanbul 2003.), (Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda ve Türk Hukukunda Olağanüstü Rejim Standartları**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1994.), (Burhan Kuzu, **Olağanüstü Hal Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Olağanüstü Hal Rejimi**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1993.), (Sevtaç Yokuş, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1996.), (Selin Esen, **Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimi**, Adalet yayınevi, Ankara 2008.)

Tez çalışmasında, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ile ilgili olarak -Olağanüstü Hal Bölge Valiliği arşivindeki belgelerin çok büyük kısmının gizlilik derecesi taşınmasına, arşivin tamamen araştırılmaya açılmamış olmasına ve mevcut belgelerden gereği kadar yararlanılamamış olması gibi nedenlere rağmen- temel bir çalışma ve doküman hazırlanması amaçlanmıştır.

Tez çalışması sürecinde Bölge Valiliğiyle ilgili olan birçok hususla ilgili (olağanüstü hal tazminatı, olağanüstü hal teşvikleri, bölge dışına çıkarılan kamu görevlilerinin durumları, köy koruculuğu vb.) de araştırmalar yapılmış olmakla birlikte, tez başlığının kısıtlılığı nedeniyle mevcudun dışında daha fazla ekleme yapılabilmesi mümkün olamamıştır.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin neden ve nasıl kurulduğu; bölge valileri; bölge valiliği mevzuatı ve bölge valilerinin yetkileri; bölge valiliğinin güvenlik, ekonomi, sosyal ve toplumsal konular, köye dönüş, imar faaliyetleri vb. konulardaki faaliyetleri; bölge valilerinin ve olağanüstü hal koordinasyon kurulunun toplantıları; bölge valiliğinin bütçe bilgileri; bölge valiliği görev süreciyle ilgili istatistikî bilgiler; bölge valiliğinin kaldırılması ve tasfiyesi konuları ele alınmıştır. Ayrıca konu ile ilgili bundan sonra yapılacak çalışmalarda kullanılması ve kolaylık sağlaması açısından geniş bir ek'ler kısmına yer verilmiştir.

İlerleyen yıllarda belki de daha farklı değerlendirilebilecek ve belki de hakkında birçok çalışma yapılacak, Cumhuriyet tarihimizin uzun sayılabilecek bir döneminde (15 yıl) faaliyette bulunmuş olan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurumu etrafında ayrıca olağanüstü hal ve bölge yönetim uygulamalarımız da irdelenmiştir.

Bu çalışma sürecindeki yardım ve ilgilerinden dolayı tez danışmanım Prof.Dr. Oğuz AYTEPE'ye, tez izleme komitesi üyelerim arasında yer alan Prof.Dr. Yavuz ERCAN'a ve Prof.Dr. Adnan SOFUOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Gerek doktora çalışması ve gerekse diğer çalışmalarım sırasında en önemli desteklerim olan eşim Aynur ve oğlum Alper'e en derin sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Hakan BACANLI

Ankara - 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XIV

GİRİŞ

A. Bölge Kavramı	1
B. Bölge Çeşitleri	2
C. Bölge Planlaması	2
Ç. Bölge Planlarının Faydaları	4
D. Diğer Ülkelerde Bölge Kavramı ve Bölge Yönetimi	5
E. Türkiye'de Bölge Yönetimi Kavramı	8
F. Bölge Valiliği Sisteminin Yaratabileceği Sakıncalar	14
G. Bölge Valiliği Sisteminin Kurulması İle Sağlanabilecek Yararlar	16

Birinci Bölüm

CUMHURİYET ÖNCESİ MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ ve BÖLGE YÖNETİM UYGULAMASI ÖRNEKLERİ

A. Osmanlı Mülki İdaresinde Değişim ve Bölge Yönetim Uygulaması Örnekleri	18
1. Lübnan Vilayet Nizamnamesi	19
2. Bosna-Hersek İsyanları	21
3. 1863 Eyalet Teftişleri ve Ahmed Cevdet Paşa	23
4. Tuna Vilâyeti Nizamnamesi	24
5. Girit Nizamnamesi	27
6. 1871 Vilayet Nizamnamesi	28
7. Anadolu Vilayâtı Umûm Müfettişliği	31
8. Makedonya (Rumeli) Müfettiş-i Umumiliği	32
9. Ordu Müfettişlikleri Uygulaması (I)	34
10. 1913 Vilâyat Genel İdaresi Geçici Kanunu	35
11. Vilayât-ı Şarkiye (Doğu Anadolu Vilayetleri) Islahat Müfettişliği ..	37
12. Mülkiye Müfettişlikleri Uygulaması	40
13. Ordu Müfettişlikleri Uygulaması (II)	42
14. Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği	44
B. Millî Mücadele Başında Merkezî İdare, 1921 Anayasasının Getirdikleri ve Umumi Müfettişlik Tartışmaları	47

İkinci Bölüm

CUMHURİYET DÖNEMİ MÜLKİ İDARİ YAPI ve BÖLGE YÖNETİM UYGULAMALARI

A.	Cumhuriyet'in İlanı Sonrası Mülki İdari Yapı	60
1.	Umumi Müfettişliklerin Kuruluşu ve Uygulamaları.....	61
a.	Birinci Umumî Müfettişlik	61
b.	İkinci Umumi Müfettişlik	74
c.	Üçüncü Umumî Müfettişlik	77
ç.	Dördüncü Umumi Müfettişlik	81
d.	Beşinci Umumi Müfettişlik	83
2.	Umumi Müfettişler Toplantısı	84
3.	Umumî Müfettişlerin Yetki ve Görevleri	87
4.	Umumi Müfettişliklerin Çalışmaları ve Hizmetleri	91
5.	Umumi Müfettişliklerin Kaldırılması	93
B.	Bölge Yönetimlerine Yönelik Çeşitli Çalışmalar, Raporlar ve Yayınlar	94
1.	İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler Hakkında Mülkî Taksimat ve İçişleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu Komisyonu Raporu	94
2.	'Türkiye'nin İdarî Taksimatı (Türkiye'de İdarî Reform Çalışmaları)' Adlı Eserdeki Tespitler	99
3.	'Mülkî İdare Bölümleri Hakkında Bazı İncelemeler ve Düşünceler' Adlı Makaledeki Tespitler	100
4.	'Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme' Adlı Eserdeki Tespitler	101
5.	'İdari Reform Danışma Kurulu Raporu'ndaki Tespitler	102
6.	12 Eylül Müdahalesi Sonrasında Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı Tarafından Hazırlanmış Olan 'Özel Bir Jeopolitik İnceleme' Konulu Raporda Yer Alan Tespitler	104
7.	'Bülent Ulusu Hükümeti Programı'nda Yer Alan Tespitler	106
8.	'Bülent Ulusu Hükümeti Tarafından Görevlendirilen Çalışma Grubunun Raporu'nda Yer Alan Tespitler	107
9.	'Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi' Adlı Eserde Yer Alan Tespitler	108
10.	'Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi' Adlı Eserde Yer Alan Tespitler	109
11.	71 Sayılı Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname	113
a.	71 sayılı "Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"yle İlgili Hükümetin Teklif Ettiği Metnin İçeriği	120
b.	Bölge Valiliği Hakkındaki 71 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Reddedilmesine Dair Tasarılar	127

c. 71 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Reddine Dair Kanun Tasarısının TBMM’de Görüşülmesi	128
ç. 71 Sayılı Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin Yeniden Gündeme Gelmesi ve Basındaki Yansıması	130

Üçüncü Bölüm

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ UYGULAMASI

A. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Kurulması	154
B. Olağanüstü Hal Bölge Valileri	166
1. Hayri Kozakçioğlu	166
2. Mehmet Necati Çetinkaya	168
3. Ünal Erkan	171
4. Necati Bilican	172
5. Aydın Arslan	175
6. Gökhan Aydın	177
C. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Mevzuatı	179
1. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/285)	179
a. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasının (D) Bendine Bir Hüküm Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/286)	182
b. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 nci Maddesinin Beşinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/287)	182
c. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/299)	183
d. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/313)	183
e. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Yedinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/321)	184
f. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname (KHK/387)	184

g.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun (Kanun No: 3601)	185
ğ.	2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/413)	185
h.	2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/421)	187
ı.	Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname (KHK/424)	187
i.	2935 Sayılı Kanun ile 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/425)	188
j.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/426)	190
k.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/430)	190
l.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/428) ...	191
m.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Son Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/432)	192
n.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/481)	192
o.	375 ve 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ve 14.07.1965 Tarih ve 657 Sayılı, 27.07.1967 Tarih ve 926 Sayılı, 18.03.1986 Tarih ve 3269 Sayılı, 20.05.1988 Tarih ve 3466 Sayılı Kanunların Bazı Maddeleri İle 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun (Kanun No: 3920)	193
ö.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (Kanun No: 4753)	194
p.	Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (Kanun No: 4778)	195

r.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun (Kanun No: 5090)	196
2.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik (87/12339)	196
Ç.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin Yetki ve Sorumlulukları	197
1.	2935 Sayılı 'Olağanüstü Hal Kanunu' İle İlgili Tespitler	197
2.	285 Sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname' İle İlgili Tespitler	208
3.	424 Sayılı 'Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname' İle İlgili Tespitler	214
4.	430 Sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname' İle İlgili Tespitler	217
5.	3175 Sayılı 'Köy Kanununun 74 üncü Maddesine İki Fıkra Eklenmesine Dair Kanun' İle İlgili Tespitler	222
6.	84/7778 Karar Sayılı "Olağanüstü Hal Kurulu ve Bürolarının Kuruluş ve Görevleri İle Yükümlülüklerin Karşılığının Tespit ve Ödenmesi Hakkında Yönetmelik" İle İlgili Tespitler	223
7.	87/12339 Karar Sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik' İle İlgili Tespitler	225
8.	Yetki Devri	226
D.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesi	229
E.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Yürütülen Faaliyetler	236
1.	Savunma ve Lojistik Malzemeleri Alımları	236
2.	İnşaat Faaliyetleri	244
a.	Karakol Sistemimin Geliştirilmesi	244
b.	Polis Lojman İnşaatları	255
c.	Bölge Valiliğince Yaptırılan Diğer İnşaatlar	256
3.	Köye Dönüş Faaliyetleri	257
4.	Sosyal-Toplumsal Faaliyetler	258
5.	Sosyal-Ekonomik Faaliyetler	260
F.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Bütçe Bilgileri	262
G.	İstatistiksel Bilgiler	267
Ğ.	Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin Kaldırılması ve Tasfiyesi	269

H.	Bölge Yönetimlerine Yönelik Diğer Diğer Uygulamalar, Çalışmalar ve Yayınlar	277
1.	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP İdaresi) ..	277
2.	Bölge Parlamentolarının Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi	280
3.	TOBB Tarafından Yayınlanmış Olan “Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türkiye’de Yönetimin Yeniden Yapılanması” İsimli Çalışmada Yer Alan Tespitler	284
4.	‘Mülki İdare Şurası İhtisas Komisyon Raporları’nda Yer Alan Tespitler	286
	SONUÇ	292
	KAYNAKÇA	298
	EKLER	305

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Geçen Eser
A.g.m.	Adı Geçen Makale
AMK	Anayasa Mahkemesi Kararı
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Düz.	Düzenleyen
İBOHALBVE	İçişleri Bakanlığı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Evrakı
İD	İdare Dergisi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
OHAL	Olağanüstü Hal
OHALBV	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği
OHALBVA	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Arşivi
RG	Resmi Gazete
S.	Sayı
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMGCZ	Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TBMMKM	Türkiye Büyük Millet Meclisi Kavanin Mecmuası
TBMMTD	Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TBMMZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
Yay.Haz.	Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Gerek Osmanlı Devleti'nde gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanmış olan çeşitli bölge yönetim uygulamaları üzerinde durmadan önce konuya giriş oluşturması açısından “bölge” ve “bölge yönetimi kavramları üzerinde durmak faydalı olacaktır.

A. Bölge Kavramı

Bölge kavramı, üzerinde kolayca görüş birliğine varılabilecek bir tanım yapmanın güç olduğu, net bir şekilde açıklanamamış ve çeşitli şekillerde yorumlanmış görece bir kavramdır.

Bazı yazarlar bölgeyi ‘belirli ölçütler bakımından homojen alan’ olarak tanımlamışlardır. Başka bir tanıma göre bölge, halkın oluşturduğu farklı topluluklar içinde karşılıklı ilişkileri ve içten bağlılıkları organize eden belirli bir alandır. Bölge, ‘benzer veya tamamlayıcı özellikleri olan veya faaliyet ve akımlarla yoğun olarak bağlı, devamlı coğrafik alanlar’ olarak da tanımlanır. Bölge bir farklılığın ifadesidir. Bu farklılık ülkenin her tarafında, tarihi gelenekler, coğrafya durumu, ekonomik faaliyetler gibi çeşitli bakımlardan göze çarpar. Bölge, ortak veya birbirlerini tamamlayan özelliklere sahip fonksiyon ve akımlar yönünden birbirine sıkı bir şekilde bağlı coğrafi alanlar olarak da tanımlanır.³ Ekonomik, toplumsal, demografik, toprak kalitesi, bitki örtüsü gibi özellikler ve bunların birbirleriyle eklemleşme biçimleri bölgesel bütünlüğü oluşturmaktadır.⁴

“Bölge”nin, ‘yönetimsel ve ekonomik birliğe, arazi ve bitki örtüsünün benzerliklerine göre belirlenen toprak parçası’⁵ şeklindeki tanımının yanında; “fiziksel ya da kültürel nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan ve bu açıdan kendine bitişik olan yörelerden farklılaşan bir toprak parçası olarak da tanımlanması mümkündür. Ayrıca ‘iller ile merkezi yönetim arasındaki mülki yönetim kademesi veya illerden daha geniş coğrafi birimlerde eşgüdümlemesi gerekli görülen bazı hizmetlerin yürütüldüğü coğrafi-yönetimsel birim’⁶ şeklinde de tanımları vardır.

³ İlknur Türe, “Anayasalarımızda Bölge Kavramı ve Bölge Yönetimi Konusunda Model Arayışları”, **Yerel Gündem**, Yıl: 2, S.: 8, Ağustos 2000, s.13–14.

⁴ İlknur Türe, “Türkiye’de Bölge Yönetiminin Niteliği, Sorunları ve Çözüm Arayışları”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.: 31, S.: 2, Haziran 1998, s.63–64.

⁵ İsmet Tayşi, “Bölge Valiliği Neden ve Niçin Kurulmuştur?”, **İller ve Belediyeler**, S.: 622–623, Ağustos-Eylül 1997, s.476.

⁶ Yakup Bulut, “Türkiye’de Bölge Yönetimi Arayışları”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.: 35, S.: 4, Aralık 2002, s.19.

Bazı tanımlardan da anlaşıldığı üzere, bölge sadece bir fonksiyonel örgütlenmenin coğrafi alanı değil, aynı zamanda iller ile merkezî devlet yönetimi arasındaki mülki bir yönetim kademesidir. Ancak, bölge il üstü bir yapılanma olmakla birlikte bir ‘devletçik’ de değildir.⁷ Bölge kavramı, merkezi hükümetin taşra örgütlenmesi çerçevesinde ele alındığında Türk kamu yönetimi literatüründe bölge, birkaç ilin kümelenirilmesi sonucu oluşturulan, ilden daha geniş ölçekli bir coğrafi alandır.⁸

B. Bölge Çeşitleri

İçinde buldukları sektörlere göre, bölgeleri, ‘doğal bölge’, ‘ekonomik bölge’, ‘toplumbilimsel bölge’ ve ‘yönetimsel bölge’ olarak dört kategoriye ayırmak mümkündür. Bölgeler, yapay olarak oluşturulma biçimlerine göre ikiye ayrılabilirler: İlki, bölge planlaması amacıyla ilgili kuruluşlarca oluşturulmuş bölgeler; ikincisi, devlet ile yerel yönetimler arasında kalan bir yönetimsel basamaktır. Yapısal özellikleri açısından da, üç ayrı türde bölgeden söz edilebilir: Birincisi, devletin, yetki genişliği ilkesi uyarınca oluşturduğu taşra birimleri, bölge örgütleridir. İkincisi, bölge çapında oluşturulmuş yerel yönetimlerdir. (Fransa ve İtalya’da olduğu gibi) Üçüncü tür bölge ise, sözcüğün en geniş anlamında, bir bölgesel özerklikten yararlanan, ayrı bir anayasaya sahip olan yasama ve yargı yetkileri bulunan bölgedir. (İsviçre “kanton”larının ve Almanya “land”larının durumunda olduğu gibi)⁹

C. Bölge Planlaması

Bölge plânlama, bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fizikî yönden plânlaması anlamına gelmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ile koordineli olarak bazı ülkelerde bölgeler arası dengesizlikleri gidermek amacıyla uygulamaya konulmuştur.¹⁰

⁷ Mahmut Bozan, “*Bölge Yönetimi ve Eğitim Bölgeleri Kavramı*”, **Milli Eğitim Dergisi** (<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/161/bozan.htm>), S. 161, Kış 2004.

⁸ Türe, “*Türkiye’de Bölge Yönetiminin ...*”, s.64.

⁹ Ruşen Keleş, “*Bölge Gerçeği ve Avrupa*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.: 7, S.: 2, Nisan 1998, s.6–7.

¹⁰ Bozan, **a.g.m.**

Bölge planları genel olarak aşağıdaki ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır:¹¹

— Geri kalmış bölgelerle gelişmiş bölgeler arasında görülen gelişmişlik farklarının azaltılması;

— Kaynakları zengin olan, ancak bu potansiyelden yeterince yararlanamayan bölgelerin kaynaklarının değerlendirilmesi, olanaklarının araştırılması;

— Metropolitan bölgelerin planlanmasıdır.

Bunlara ülke bazında önem kazanan sorunları olan, özel politikalar uygulamasını gerektiren bölgeler de eklenebilir.

Bölge planlamasında ele alınabilecek temel hedefler şunlar olabilir¹²:

— Fiziksel üretimi arttırmak;

— İstihdamı genişletmek;

— Gelir seviyesini yükseltmek ve gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmak;

— Bölgesel gelişme, yerleşme, alt yapı, hizmetler ve sosyal yapı sorunlarını bir bütün içerisinde değerlendirmek ve arazi kullanma konusunda uygun alternatifler elde etmek.

‘Bölge planlanması kavramı’, 1958 yılında çıkarılan eski İmar ve İskan Bakanlığı'nın 7116 sayılı kuruluş yasası ile ilk kez resmi bir biçimde pozitif hukukumuza girmiş bir terimdir. Anılan yasa ile “Yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve imar planlarını hazırlamak ve hazırlatmak, bölge planlara için ilgili Bakanlıklarla ortak etütler yapmak; yurdun nüfusu yoğun ve toprağı dar olan bölgelerini etüt etmek ve bu bölgelerden nüfus yoğunluğu, toprak yokluğu ve darlığı veya verimsizliği yüzünden başka bölgelere gitmeyi talep ve arzu edenlerin iskanlarını sağlamak” görevi İmar ve İskan Bakanlığına verilmiştir. Aynı yasa ile İmar ve İskan Bakanlığı bünyesinde “Yurdun doğal, ekonomik, sivil savunma, turistik ve diğer şartlarına göre imar bölgelerini saptamak; bu bölgelerin gelişmelerini göz önüne alarak imar planlarını yapmak; böylece hazırlanacak bölge imar planlarının uygulanması için gerekli tedbirleri almak; bölge planı yapılmış olan yerlerde şehir, kasaba ve köy imar planları ile değişikliklerini ilgili idarelerin görüşleri alınarak bölge imar planına uygun olmak üzere re'sen yapmak veya

¹¹ Türe, “Anayasalarımızda Bölge Kavramı ...”, s.15.

¹² Türe, “Anayasalarımızda Bölge Kavramı ...”, s.15.

yaptırmak; her türlü planlamanın yapılmasını temin için gerekli araştırma, yerden ve havadan harita v.s. işleri yaparak veya yaptırarak veya malzeme ve vesaiik hazırlamak veya hazırlanmış olanları tetkik ve tasdik etmek; bölge, şehir, kasaba ve köy planlarının programı dahilinde süratle gerçekleşmesini temin için ilgili idarelerin talebi ile bunların tatbikatını yapmak, teşvik etmek ve denetlemek” amacıyla Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü adıyla üst düzeyde bir örgüt kurulmuştur. Bölge planlama çalışmaları yapmak üzere de, bu Genel Müdürlüğe bağlı bir ‘Bölge Planlama Dairesi’ oluşturulmuştur. Bu dairenin ana amacı, bölgesel fiziki, ekonomik ve toplumsal gelişmeyi ve kalkınmada bölgelerarası dengeyi sağlamak ve bölgelerarası gelişme farklılıklarını azaltmak olarak saptanmıştır.¹³

Planlı döneme girildikten sonraki 1963–67 yılları içeren I. Beş Yıllık Plan döneminde bölge planlama çalışmaları yoğunluk kazanmış, 1968–72 yılları arasındaki II. Beş Yıllık Plan döneminde hızı azalmış ve nihayet Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde Kalkınmada Öncelikle Yörelere Dairesi’nin kurulmasından sonra bölge planlamasına yönelik çalışmalar nitelik değiştirmiştir. En sonunda 1972–77 yıllarını kapsayan III. Beş Yıllık Plan’da bölge planlamasından hiç söz edilmemiştir. Aksine “Belli yörelere için kalkınma planları hazırlama eğilimlerine, bütünlük ilkesine ters düşen uygulamalara yol açtığından, kesinlikle son verilecektir” hükmü getirilmiştir. Burada ilginç olan husus dönemin Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı Memduh Aytür’ün konuya salt merkezîyetçi bir yaklaşımla eğilmesi ve bölge planlamasına karşı “Çukurova da Ramazanoğulları Devleti’ni mi kuracağız?” şeklindeki yaklaşımıdır. Böylece, bölge planlaması, tümüyle amacından saptırılmış, İmar ve İskan Bakanlığında bu amaçla 37 yıl önce kurulmuş olan birim fonksiyonunu yitirmiş ve fiilen kaldırılmıştır.¹⁴

Ç. Bölge Planlarının Faydaları

Kalkınma ve gelişme bölgelerini esas alarak, merkezi yönetimin birden fazla ili kapsayan faaliyet ve kuruluşlarını prensip itibarıyla bölgeler içinde örgütlendirmeye çalışmanın yararları şu şekilde sayılabilir¹⁵:

¹³ Tayşi, **a.g.m.**, s.477.

¹⁴ Tayşi, **a.g.m.**, s.477–478.

¹⁵ Türe, “*Anayasalarımızda Bölge Kavramı ...*”, s.16.

— Taşra örgütünde halen var olan karmaşıklığın geniş ölçüde bir düzene ve sadeliğe kavuşması sağlanacaktır. Böylelikle bölge, il ve ilçe şeklinde üç kademe ortaya çıkacaktır.

— Özellikle diğer önlemlerle tamamlandığı ölçüde koordinasyon, kontrol ve yetki dağılımını kolaylaştıracak ve dolayısıyla yönetimin etkinlik ve verimliliğini arttıracaktır.

— Genel olarak planlamadan ve özel olarak bölge planlamasından beklenen amaçların gerçekleştirilmesi kolaylaşacaktır. Halen çeşitli bölge merkezlerinin etkisi altında kalan bölgeler bu durumda belirli merkezlerin etkisi altına girecek ve bölge merkezlerinden bölge ve ülke kalkınması konusunda oynamaları beklenen rolü gerçekleştirme imkanları artacaktır.

D. Diğer Ülkelerde Bölge Kavramı ve Bölge Yönetimi

II. Dünya Savaşı sonrasında, bölge olgusundan, devletlerin, kalkınma politikalarının uygulanmasında bir araç olarak yararlanmaları gündeme gelmiştir. Örneğin, Almanya'da, 1949 Bonn Anayasası ile tekçi (üniter) değil, fakat federal bir devlet sisteminin benimsenmesinin ardındaki başlıca neden, batılı güçlerin baskıları kadar, Alman halkının nasyonal sosyalist sistemin aşırı merkeziyetçiliğinden uzaklaşmak isteği olmuştur. Öteki Avrupa ülkelerinde ise, bölgeciliğe verilen önemin artmasında, işlevsel zorunluluklar, kamu hizmetlerinin gerekleri ve planlı kalkınma gereksinmesi etkili olmuştur.¹⁶

İdare teşkilâtımızın esaslarını kendisinden aldığı Fransa¹⁷; sosyo-ekonomik gelişmelerin hızlandığı bir dönemde aynı ihtiyaç ve sıkıntıları duyarak idarî mekanizmayı günün koşullarına uydurabilmek ve sosyo-ekonomik kalkınmayı hızla hedefine ulaştırabilmek amacıyla araştırmalar ve denemeler yapmış ve idarede yeni bir güç olarak 'Bölge Valiliği' esasını kabul etmiştir. 1864 yılından itibaren uygulamaya koyduğu bu sistemde 'İl' kamu hukuku bakımından idarî ünitedir. Yeni bir idarî kademe ihdas edilmemiştir. Bölgesel faaliyet ve kuruluşların bulunduğu ilin valisi kendi statüsünü muhafaza etmekle beraber aynı zamanda bölge valisi unvanını

¹⁶ Keleş, a.g.m., s.3.

¹⁷ Fransa'daki bölge anlayışının gelişimi için bkz., Hervé Detton, (Çev.: Kâmil Demircioğlu), "Fransız Bölge ve Mahalli İdaresi", **İdarecinin Sesi Dergisi**, C.: II, S.: 5, Eylül 1988, s.14.

da taşımaktadır. Bölge Valisi bölgesine dahil illerin valileri ve kuruluşları ile direkt olarak çalışır. Genel anlamda görevi; bölgenin ekonomik mahiyetteki meselelerinde bir teşebbüs ve karar organı, idarî konularda ise sadece bir koordinatörlüktür. Bu sıfatla Bölge Valisi, bölgesi içinde¹⁸:

- a. Kalkınma planının bölge dilimini hazırlar.
- b. Kamu yatırımları konusunda program ve projeler hakkındaki görüş ve kararları ilgili bakanlığa bildirir.
- e. Bölgesel nitelikteki kamu yatırımları konusunda kendisine tanınan sınırlar içinde ilgili bakanlıklara tekliflerde bulunur.
- ç. Çevresindeki illerin valileri ve bölgesel hizmetlerin başında bulunanların gönderdikleri periyodik icra raporlarını toplar.
- d. Bakanların kendisine verdikleri yetkileri gereken hallerde il valilerine ve kuruluş başlarına devredebilir.

Fransa'da uygulamasına geçilen bu sistem iller ve kuruluşlar arasında gerekli koordinasyonu sağlamak ve çeşitli konularda genel görüşleri toplamak bakımından iki yeni kuruluşun daha vücut bulmasına ön olmuştur. Bunlardan biri, kamu yatırımlarının ortaya çıkardığı problemleri ve bunların bölgenin ekonomik ve sosyal alandaki akislerini incelemek üzere kurulan Bölgesel İdarî Kurul'dur.

Bu kurul Bölge Valisinin başkanlığında;

- a. Bölgeye dahil illerin valileri,
- b. Bölgenin en yüksek maliye memuru,
- c. Bölgede görevli genel müfettiş veya millî iktisat müfettişi,
- ç. Kendi konuları ile ilgili toplantılarda ilgili bakanlıkların bölge temsilcilerinden oluşur.¹⁹

İkincisi ise; bölgeye has ekonomik ve sosyal gelişme planlarının tatbiki konulmasına ilişkin meseleler üzerinde ve bölgesel sahanın düzenlenmesine dair

¹⁸ Zekeriya Çelikkbilekli, "Bölge Valiliği İdarî Sistemimizi Güçlendirici Bir Faktör Olabilir Mi?", **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 44, S.: 344, Eylül-Ekim 1973, Özel S. 29 Ekim 1973, s.6-7.

¹⁹ Çelikkbilekli, **a.g.m.**, s.7.

görüş bildirmek üzere kurulan Bölgesel Ekonomik Gelişme Komisyonu'dur. Üye sayısı 20 ilâ 50 arasında değişen bu komisyonun;

1. Dörtte biri: Her genel meclisin kendi arasından göstereceği bir veya birkaç genel meclis üyesi ile belediye başkanlarından,

2. Yarısı; Ticaret, sanayi, tarım ve esnaf odalarıyla sanayi, tarım ve ticaret ücretlileri sendikaları ve meslek teşekkülleri tarafından gösterilen üyelere,

3. Kalan kısmı da; ekonomik, sosyal, ailevî, ilmî veya kültürel alanlarda ihtisasları olan ve başbakanlık kararnamesiyle seçilen üyelere meydana gelir.²⁰

Fransa'da 96 il, 22 bölge valiliğinde, kümelendirilmiştir. Burada bölge valileri, 'hükümetin ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişme konusundaki politikasını kendi bölgesinde uygulamak'la görevlendirilmişlerdir.²¹

Genel olarak değerlendirildiğinde, bölgede yaşayan vatandaşlar arasında rekabet ve huzursuzluklara yol açacağı, siyasi ayrılıkların ortaya çıkacağı ve ülkenin bölünebileceği gibi gerekçelere dayandırılan bölgecilik oluşturma endişesi sadece ülkemize özgü değildir. Benzer endişeler Fransa'da da dile getirilmiş ve bölgeciliğin Fransa'nın birliğini bozacağı ileri sürülmüştür. Ancak yönetsel yapısı bize benzeyen Fransa, bölge içinde yönetim bölümlerini uyumlaştırma yoluna gitmiştir.²²

Fransa'da ana amacı açısından bölge valiliği kamu hizmetlerini bizzat üretmekten çok üretilen kamu hizmetlerinin belirli bir toprak parçası üzerinde ve belirli bir zaman süresi içinde daha ussal ve verimli sonuçlar yaratabilecek şekilde eşgüdümleştirilmesi amacına yöneliktir. Bu amacı nedeniyle de bölge valiliği ülkenin illere dayalı valilik kurumunun dışında bir kuruluş olarak ortaya çıkmış ve geleneksel düzeyde valiler genel yönetimin günlük işleyişinden sorumlu kişiler olarak görev yaparken bölge valileri plancı vali görünümü içine girmişlerdir. Fransa'da bölge valiliği dizgesi, ülkemizdeki gerçeklere de uygun bir biçimde, birbirinden kopuk ve bağımsız olarak ortaya çıkan bölgesel kuruluşların belirli bir disiplin içine alınmaları ve ortak hedeflere yönelik kılınmaları sorununun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.²³

²⁰ Çelikkaleli, **a.g.m.**, s.7.

²¹ Bulut, **a.g.m.**, s.29.

²² Bulut, **a.g.m.**, s.24.

²³ Firuz Demir Yaşamış, "Bölge Valiliği ve Bölge Planlaması Kavramlarının Tanımlanması Üzerine Bir Çalışma", **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 50, S.: 360, Şubat 1979, s.11.

Avrupa'da, federal yapılı ülkelerle Fransa ve İtalya bir kenara bırakılırsa diğer üniter devletlerin hiç birinde il kademesi üzerinde bir bölge kademesi görülmektedir. Avrupa Birliği belgelerinde geçen 'bölge yönetimleri' deyimini ise irili ufaklı tüm alan yönetimi birimlerini tanımlamaktadır. Çeşitli ülkelerde, adına 'country', 'kontluk', 'district', 'il', 'ilçe', 'bölge' denilen yerel yönetimlerin hepsi bu kapsamdadır.²⁴

E. Türkiye'de Bölge Yönetimi Kavramı

Türkiye'de bölge denilince, çoğu zaman coğrafi bölge kavramı akla gelmektedir. Çünkü ülkemizde coğrafi bölge ayrımı ilkokul çağlarından itibaren sıklıkla işlenmekte ve kullanılmakta; özellikle de meteoroloji alanında günümüzde hala bu ayrıma dikkat edildiği göze çarpmaktadır.

06–21 Haziran 1941 tarihleri arasında Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Birinci Coğrafya Kongresi toplanmıştır. Kongrenin 20 Haziran günlü toplantısında Türkiye Coğrafya Komisyonu tarafından hazırlanmış olan çalışmalar görüşülmüş ve Komisyon tarafından yapılmış olan Türkiye'nin 7 büyük coğrafi bölgeye ve 21 tâli bölgeye ayrılması esasını getiren çalışma kabul edilmiştir. Bu taksimatın coğrafya eğitiminde devam etmekte olan karışıklığın önüne geçmek gibi pratik bir fayda sağlayacağı belirtilmiştir. Birinci Coğrafya Kongresinde Türkiye Coğrafyası Komisyonu tarafından tespit edilen yedi coğrafi mıntıka ile bunlardan her birinin ayrılmış bulunduğu tâli bölgeler şöyledir²⁵:

I- Karadeniz mıntıkası:

Doğu bölgesi

Orta bölge

Batı bölgesi

II- Marmara mıntıkası:

Istranca bölgesi

Ergene bölgesi

Çatalca-Kocaeli bölgesi

Cenup Marmara bölgesi

²⁴ Ziya Çöker, "Bölge Kuruluşları ve Bölge Valiliği Tartışmaları", **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 74, S.: 436, Eylül 2002, s.18.

²⁵ **Birinci Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941), Raporlar, Müzakereler, Kararlar**, T.C. Maarif Vekilliği, s.76-79.

- III- Ege mıntıkası:
İç batı Anadolu bölgesi
Ege bölgesi
- IV- Akdeniz mıntıkası:
Antalya bölgesi
Adana bölgesi
- V- İç Anadolu mıntıkası:
Yukarı Sakarya bölgesi
Konya bölgesi
Orta Kızılırmak bölgesi
Yukarı Kızılırmak bölgesi
- VI- Doğu Anadolu mıntıkası:
Erzurum-Kars bölgesi
Yukarı Murat -Van bölgesi
Yukarı Fırat bölgesi
Hakkâri bölgesi
- VII- Cenupdoğu Anadolu mıntıkası:
Dicle bölgesi
Orta Fırat bölgesi

Türkiye'nin coğrafi bölgelerinin sınırlarının çizilmesinde coğrafi konum, yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü, hidrografya, toprak, yerleşme, nüfus ve ekonomik faaliyetler dikkate alınmış olup, genelde doğal unsurlar (yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü, hidrografik koşullar) bölge sınırlarının çizilmesinde belirleyici unsur olmuştur. Beşerî faaliyetlerin şekillenmesi temelde doğal faktörlere bağlı olduğu için, 1941 yılında coğrafi bölgelerinin taksimatıyla ilgili çalışmalar yapan coğrafyacılar ağırlıklı olarak doğal unsurları esas almışlardır.²⁶

1940'lı yılların Türkiye'sinde büyük zorluklar ve imkânsızlıklar içinde çizilen coğrafi bölge sınırları o zamanki kısıtlı araştırmaların ve bilimsel yaklaşımın sonuçlarına dayanmaktadır. Aradan geçen uzun süre içinde yapılan çok sayıdaki coğrafi araştırma Türkiye'nin coğrafi bölge sınırlarında birçok değişiklik yapılmasını zorunlu kılmıştır. Ancak, bu konuda yapılan çalışmalara resmiyet kazandırılmadığı için, halen ders kitaplarında ve atlaslarda eski bilgilere dayalı bölge sınırları yer almaktadır. Devlet tarafından idari bölünüşle ilgili düzenlemeler yapılırken,

²⁶ Özçağlar, **a.g.m.**, s.13-14.

oluşturulan il alanlarının bütünüyle bir coğrafi bölge içinde kalacak biçimde sınırlandırılmaması yüzünden coğrafi bölge sınırlarıyla idari bölge sınırları çok yerde uyuşmamaktadır. Ülkemizde mevcut illerin 53'ü bütünüyle bir coğrafi bölge içinde kalırken 28 ilin idari alanı birden fazla coğrafi bölgede yer kaplamaktadır. Bu durum bazı ilçeler için de geçerlidir. Coğrafi bölge adı kullanılarak düzenlenen *Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)*, *Doğu Anadolu Projesi (DAP)* ve *Doğu Karadeniz Bölgesi Projesi (DOKAP)*'ne ait planlama bölgelerinde coğrafi bölge sınırlarına uyulmadığı görülmektedir. Bu bölgelerin oluşumunda da il alanları baz alınmış olup, iller idari sınırları içindeki arazinin hangi coğrafi bölgelerde yer tuttuğuna bakılmaksızın bütünüyle planlama bölgesi içine dahil edilmişlerdir.²⁷

Yaygın olarak kullanılan coğrafi bölge kavramının yanında, asıl konumuzu oluşturan -bugüne kadar ülkemizde uzun vadeli bir uygulama söz konusu olmamış olsa da- bölge yönetimi uygulamalarına ilişkin çeşitli model önerileri (genel müfettişlik, bölge valiliği, koordinatör valilik, büyük il oluşturma, karma yönetimler vb.) de yapılmıştır.

Merkezî idarenin taşrada örgütlenmesinde il sistemini tercih eden ülkelerde ya Bonapartizm de denilen yetki merkezîliğine dayalı devleti ve hükümeti temsil eden kapsayıcı valilik uygulanmakta veya İçişleri Bakanlığının temsilcisi konumunda, yetkilerinden arınmış sınırlı valilik sistemi tercih edilmektedir. Kapsayıcı valilik Fransız usulü bir uygulama olup, Türkiye'nin de içinde bulunduğu idari yapısı merkezîyetçi olan ülkelerde görülürken, sınırlı valilik İtalyan usulü bir uygulama olup, bölgesel yapıların ağırlıklı olduğu ülkelerde görülmektedir.²⁸

Türkiye'nin mevcut idari bölünüş sistematigi şöyledir:

Türkiye → İller → İlçeler → Köy idari alanları

Bölge Valiliği sisteminde ise, illerin üzerinde, tüzel kişiliğe sahip ve yetki genişliği ilkesine göre yönetilen yeni bir mülki yönetim kademesi oluşturulmaktadır. Bu sistemde bölge valisi, kendi bölgesindeki il valilerinin üstü durumunda

²⁷ Özçağlar, **a.g.m.**, s.14-16.

²⁸ Bozan, **a.g.m.**

bulunacaktır. Varolan sistemde il yönetiminin ve valinin durumu ne ise, aynı biçimde bölge yönetiminin ve bölge valisinin durumu da o olacaktır.

Türkiye de bölge kuruluşları ve bölge valiliği kurulması gereksinimi, genel olarak şu gerekçelere dayandırılmak istenmektedir²⁹:

1. Türkiye'de iller ve ilçeler çok küçültülmüştür. Optimal büyüklükte birer yönetim birimi olmaktan çıkmışlardır. Pek çok hizmetin verimli bir biçimde yürütülmesi için, ilin üzerinde, birden çok ili kapsayan biçimde bölge yönetimleri kurulmalıdır.

2. Sosyal ve ekonomik kalkınma plan ve politikaları, bunların hazırlanma ve uygulama biçimleri, bölgesel farklılıkların giderilmesi zorunlulukları; ili aşan ölçekte yürütülmesi gereken güvenlik hizmetlerinin varlığı, metropollerin aşırı göç almaktan, aşırı ve çarpık büyümekten doğan sorunları da bölge düzeyinde bir yönetsel çalışmayı gerektirmektedir.

3. Kamu hizmetlerinin yerleşmesi aşamasında bölge ölçeğinde de yerel yönetimler oluşturulması Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Sözleşmesinin de gereği olarak çok yararlı olacaktır.

4. İli aşan ölçekte kurulan pek çok kuruluş vardır. Bu kuruluşların, hizmetlerde coğrafi bütünlüğünü sağlamak üzere tek bir yönetim (bölge valiliği) altında toplanması zorunluluğu bulunmaktadır.

Ülkemizde önceleri taşra örgütlenmeleri vilayet sınırları içinde gerçekleşirken, yaşanan hızlı kentleşme ve değişim sürecinde taşrada teşekkül eden kuruluşların çoğu il sistemi dışına çıkarak bölge düzeyinde örgütlenmeyi tercih etmeye başlamışlardır. Bölge teşkilatlarının kurulmasında, kamu hizmetlerinin bir ilin sınırları içine sığmayacak kadar geniş örgütlenmelere ihtiyaç duyduğu, artık illerin kamu hizmetlerinin görülmesinde en uygun büyüklüğe sahip ortak bir alan olma vasfını kaybettiği gibi haklı gerekçeler bulunmaktadır.³⁰

Fransa'da olduğu gibi ülkemizde de zamanla bölgesel kuruluşların sayısı artmış, ancak bu bilinçsiz örgütlenme biçimleri kamu yönetiminde önemli bir

²⁹ Çöker, a.g.m., s.2-3.

³⁰ Bozan, a.g.m.

başibozukluğa, israfa, eşgüdümsüzlüğe, kıt kaynakların ussal olmayan şekilde kullanımına, kamu yönetiminin etkisiz bir duruma düşürülmesine ve sonuçta kalkınma çabalarının bürokrasi içinde erimesine yol açmıştır.³¹

Ülkemizde çok sayıda bölge kuruluşu olmasına rağmen bu bölgelerin sınırları hiçbirinde aynı yerleşim bölgelerini kapsamamaktadır. Hemen her ilde bir ya da birkaç bölge müdürlüğü vardır. Aynı hizmet alanında görevli kılınan birden çok bölge kuruluşu bulunmaktadır. Aynı bakanlığa bağlı olmakla birlikte değişik alanları kapsayan bölgeler ortaya çıkmıştır. Bölge kuruluşlarının hiçbiri arasında sınırlı dahi olsa işbirliği yoktur. Bölge planlaması tekniklerinin bu kuruluşlarda kullanıldığına hiçbir zaman rastlanılamamıştır. Bölgeyi tümü ile bir bütün olarak ele alan bir çalışma ise hiç olmamıştır. Ülkemizde bölge valiliği uygulaması ile ilgi olarak şu noktalar devamlı göz önünde tutulmalıdır:³²

1. Bölgesel kuruluşların ortaya çıkmasında görülen düzensizlikler ve Türk plancılığında henüz gerçekleştirilemeyen yer sorununun bölge valiliği arayışını haklı gösteren iki temel olduğudur;

2. Bölge valiliği kamu hizmetlerinin üretilmesinde bütünlüğü ve ussallığı bölge planlaması teknikleri ile gerçekleştiren bir örgüt olarak düşünülmelidir;

3. Bu açıdan bölge valiliği bir yandan ulusal kalkınma planlarının yer ile olan bağlantısını kurarken öte yandan bir bütün olarak ele alınan coğrafi alandaki tüm projelerin uygulanmasını düzenleyen ve projeler arasında eşgüdümü sağlayan bir örgüt olarak ele alınmalıdır.

Konu ile ilgili önemli bir husus da ülkemizdeki yönetsel alanların ve yerleşme yerlerinin, en küçüğünden en büyüğüne kadar, bilimsel bir çalışma ürünü olmamasıdır. Ülkemizdeki yerleşim alanları sosyal, kültürel ve ekonomik ortam içinde kendiliğinden oluşmuşlardır.³³ Ayrıca bazı yerleşim birimleri de artan olanaklar ve gelişen teknoloji sonucu fonksiyonlarını yitirerek, kendiliklerinden ortadan kalkmışlardır. Bu duruma en iyi örnek “bucak” yapısıdır. Bugün bucakların fonksiyonunu ilçelerimiz yapmaktadır. Doğal olarak dünün ilçelerinin

³¹ Yaşamış, **a.g.m.**, s.11.

³² Yaşamış, **a.g.m.**, s.12, 14.

³³ Çöker, **a.g.m.**, s.3.

fonksiyonlarını da iller üstlenmiştir. Böylece, il sisteminin il-ilçe-bucaktan oluşan üçlü kademesinde ‘bucak’ın düşmesiyle alta doğru bir kayma olmuş 1. kademe olan ilin yeri boşalmış, bu boş alanda bölgesel örgütler oluşmuştur. Üçlü kademeyi yeni baştan bölge, il ve ilçe biçiminde oluşturmak mümkün hale gelmiştir.³⁴

Ayrıca ülkemizde, şimdiye değin merkezi yönetimin taşra kuruluşları eliyle üretilen hizmetlerden çoğunun, yerel yönetimlere bırakılması yönünde, gerçekçi ve hızlı bir gelişme gözlemlenmektedir. Bunun gerçekleşmesi durumunda, merkezi yönetimin, yerinde üreteceği hizmetler, tümüyle kalkınmaya dönük, teknik ve ekonomik nitelikleri ağır basan, büyük makine parkları ve atölyeler gerektiren hizmetler olacaktır. Bunların, mutlaka bölge ölçeğinde ele alınıp gerçekleştirilmelerinin gerekeceği kuşkusuzdur.³⁵

Bölge kavramı zamanla yetki genişliği problemine bir çözüm yolu olabilir. Ulusal hedefler içinde bölgeyi ekonomik bakımdan yetki genişliği ile donatmak mümkündür. Bunun yararı bölgenin kamu hizmetlerinin hepsi ya da çoğu için ortak bir alan oluşudur. Mevcut birimlerin ortaklaşa koordinesi zayıftır ve problem taşra kuruluşlarının bölge düzeyinde belirli bir eksen etrafında toplanmasıyla çözülebilir. Bölge, ayrıca idarenin etkinlik ve kolaylığın sağlamasına da fırsat verecektir. Mesela idarenin ihtiyaç duyduğu bir kısım yeni ve pahalı araç ve gereçler ancak bölge kademesinde kullanıldığı takdirde verimli olabilir.³⁶

Bölge yönetimine ilişkin tartışmalar aslında her zaman güncelliğini korumuştur. Ancak “bölge” sözcüğü ülkemizde zaman zaman bir tedirginlik veya teredditle karşılanmıştır. Nitekim 1961 Anayasasının 115.maddesinde bölge sözcüğü yerine ‘çevre’ sözcüğü kullanılmıştır. Bölge sözcüğünün kullanılması durumunda bundan, yetki genişliği yerine, özerklik, siyasal yerinden yönetim ve federalizme geçişin ilk adımı gibi sonuçların çıkarılabileceğinden endişe edilmiştir. Oysa bölge plancılığında geniş ölçüde yararlanan ülkeleri de dikkate alarak ‘bölge ölçüsünde örgütlenme’yi daha bilimsel bir açıdan değerlendirmek gerekmektedir.³⁷

³⁴ Demiröz, **a.g.m.**, s.70.

³⁵ Demiröz, **a.g.m.**, s.70.

³⁶ Bozan, **a.g.m.**

³⁷ Bulut, **a.g.m.**, s.22.

Bu düşüncelerden hareketle ülkemizde günümüze kadar değişik biçimlerde bölge yönetimi uygulama ve önerileri ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Umumi (Genel) Müfettişlikler, 71 sayılı KHK ile getirilen Bölge Valilikleri, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, ekonomik amaçlı bölge yönetimi olan GAP, Serbest Bölgeler vb. gösterilebilir. Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Umumi (Genel) Müfettişlikler, 71 sayılı KHK ile getirilen Bölge Valilikleri ve de özellikle Olağanüstü Hal Bölge Valiliğiyle ilgili bilgilere yer verilecek ve bölge yönetimi ve bölge valiliği düşüncelerinin farklı kaynaklarda nasıl yer aldığı konusu irdelenecektir.

F. Bölge Valiliği Sisteminin Yaratabileceği Sakıncalar

Bu konuda başlıca iki düşünce öne çıkmaktadır:

1. Bu sistemde illerin üzerinde, tüzel kişiliğe sahip ve yetki genişliği ilkesine göre yönetilen, yeni bir mülki idare kademesi oluşturulması söz konusudur. Bunun yanı sıra bölge düzeyinde yeni bir yerel yönetim birimi de ortaya çıkabilecek, bu durum ülke bütünlüğü ve güvenliğini tehlikeye düşürebilecektir.³⁸

Bu düşünceye karşı olarak; özellikle bu durumlara karşı duyarlı bölgelerimizi ve buralardaki faaliyetleri daha net olarak görmek ve gelişen durumlara uygun önlemleri alıp yörelere uygulayabilmek açısından bölge valiliğinin yararlı olabileceği, düşüncesi ifade edilebilir. Ülkemizde, dıştan ve içten kaynaklanan yıkıcı ve bölücü akımlar, birden çok ili içine alan bölgelerde örgütlenerek, planlı ve programlı bir biçimde eylemlere girişmekte, sadece tek bir ili değil o bölgedeki bütün illeri huzursuz etmektedir. Bu durum, güvenlik ve esenlik hizmetlerinin artık bölge ölçeğinde planlanıp uygulanmasını, iç güvenlik güçlerinin de, buna uygun şekilde konumlandırıp, yönetilmesini zorunlu hale getirmiş, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, bu gerekçe ile kurulmuştur.³⁹

2. Geleneksel ve toplumca benimsenmiş birer kuruluş olan iller, bölge valiliklerinin kurulması ile eski mutasarrıflar durumuna düşerek önemlerini kaybedeceklerdir. Bunun sonucu olarak da;

³⁸ A. Nazif Demiröz “*Bölge Valiliği Üzerine*”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.: 23, S.: 4, Aralık 1990, s.67.

³⁹ Demiröz, **a.g.m.**, s.68.

a. Bu tip bir düzenleme, halkın valiye giderek sorunların hemen orada çözme alışkanlığına ters düşecek ve tepkilere yol açacaktır.

b. Valiler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyerek, mesleki ve psikolojik gerilimlere yol açacak ve hizmeti olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu noktada ileri sürülen görüş ise mevcut illerin statülerine dokunulmadan da bölge valiliği mekanizmasının oluşturulabileceği, yani oluşturulacak yapının illerin üzerinde yeni bir kademe olacağıdır. Bu durumda da kaybedilmiş bir statü olmayacağına göre, eski durum iadesi yönünde bir tepkinin düşünülmemesi gerekir. Olsa olsa bu düzenleme nedeniyle iller arasında bölge merkezi il olma yarışı çıkabileceği düşünülebilir. Bölge valiliği atamalarında kıdem ve liyakat ilkelerine uyulduğu ve bunun sürekliliğini sağlayacak önlemler alındığı takdirde, hizmeti olumsuz yönde etkileyebilecek mesleki veya psikolojik bir gerilim de beklememek gerekir. Bugün il valisi ile ilçe kaymakamı arasındaki ilişkiler, mesleki veya psikolojik yönlerden bir sorun yaratmamaktadır. Bölge valisi ile il valisi ilişkilerinde de sorun çıkabileceğinin düşünülmemesi, daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.⁴⁰

Bölge Valiliği'ne yönelik diğer itiraz gerekçeleri şunlardır⁴¹:

• Bölge Valiliği ile il valileri üzerinde oluşturulacak bir hiyerarşik otorite Anayasa'nın 126. maddesine, yönetim ilkelerine aykırı düşecektir.

• Bölge Valiliği, zamanla bölgeye dahil il ve ilçeler halkınca seçilecek temsilcilerden oluşan bölge meclislerinin kurulmasını gündeme getirebilecek, bu da belli hassas bölgelerde iç ve dış güçlerin tahrikleriyle sürdürülmek istenen bölücülük hareketlerini daha da güçlendirecektir.

• Hukuki statüleri aynı olan iki kişiden birinin diğeri üzerinde denetleme, emir verme, sicil verme gibi hiyerarşik yetkilere sahip olması, birtakım anlaşmazlıklara neden olacak ve yetki ve otorite çatışmalarına yol açacaktır. Bu durum, aynı yerde görev yapan bölge merkezindeki il valisi ile bölge valisi arasında daha da belirgin hale gelerek hizmetlerin yürütülmesini olumsuz yönde etkileyecektir.

⁴⁰ Demiröz, **a.g.m.**, s.68.

⁴¹ Türe, "*Türkiye'de Bölge Yönetiminin ...*", s.73.

• Bölge müdürlükleri bölge valisinin karargahı durumuna dönüşeceğiinden, il müdürleri çeşitli konularda bölge müdürleri ile doğrudan temas etmeye yönelecekler, bu da valinin otoritesinin daha da zayıflamasına yol açacaktır.

• Bölge merkezi olarak seçilen illerde hizmetlerin toplanması, diğer illerin ihmal edilmesine yol açabilecektir.

G. Bölge Valiliği Sisteminin Kurulması İle Sağlanabilecek Yararlar

1. Bu sistem, dolaylı da olsa, valilik sisteminin⁴²:

— Ülkenin belli kıstaslar gözetilerek, merkez alan ve alt kademeleri belli edilmiş bölümlere ayrılması ve merkezi idareye bağlı tüm kuruluşların bu bölümler içinde örgütlenmeleri;

— Her bölümün başında, o bölümde oturan yurttaşların karşısında, merkezi idareyi (Devleti, Hükümeti ve ayrı ayrı her Bakanı) temsil eden tek bir genel yöneticinin -Vali- bulunması;

— Merkezi idarenin o bölümdeki bütün kuruluşlarının valinin denetim, gözetim ve yönetimi altında çalışmaları, bu kuruluşların başındaki idare şube başkanlarının, hizmetleri yönünden valiye karşı, valinin ise o bölümdeki tüm merkezi idare hizmetleri yönünden, merkeze karşı sorumlu olması, şeklindeki temel ilkelerine yeniden işlerlilik kazandıracaktır. Bunun sonucu olarak da bölge valisi bölge, il valisi il, kaymakam ilçe düzeyinde tam yetkili ve tek genel yönetici hüviyetini tekrar kazanacaktır.

2. Bölge valiliği sistemi, bölgesel kuruluş başkanlarını, bölge valisinin denetim, gözetim ve yönetimi altında, bölge idaresi şube başkanı statüsüne sokacak, uyumlu ve işbirliği içinde çalışmanın şartları bu hiyerarşik düzende rahatlıkla sağlanabilecektir.

Aynı şekilde, bölgesel kuruluşların illerdeki örgütleri il valisinin, varsa ilçelerdeki örgütleri de ilçe kaymakamının denetim, gözetim ve yönetimi altına gireceğinden, bozulan il ve ilçe hiyerarşisi de yeniden bütünleştirilmiş olacaktır.

⁴² Demiröz, a.g.m., s.69-70.

Bu yeni düzenlemenin, heyecanını ve dinamizmini yitirmiş taşra yönetim mekanizmasını yeniden canlandıracak, köklü bir yaklaşım olacağı da düşünülebilir.

3. Merkezi idareye, sayısı azaltılmış bölge vali ve teknik birim yöneticilerinin çalışmalarını izleme ve denetleme yönünden, büyük kolaylıklar sağlanmış olacaktır.

4. Kalkınma plan ve programlarının çok daha uyumlu bir biçimde hazırlanıp uygulanmasına elverişli alan ve merkezler elde edilmiş ve plan bölgeleri belirlenmiş olacağından, bölge planlamasına geçiş kolaylığı sağlanmış olacaktır.

5. Yatırımların zamanında gerçekleştirilmesi ve izlenmesi yönünden, yatırımcı kuruluşlar arasında gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamada yararlı bir araç olarak düşünülen, fakat kesin karar alma konusunda yetkisi olmadığı için başarılı olamayan bölge ve il koordinasyon kurulları, bölge ve il valilerinin yetki alanları içinde, arzulanan koordinasyonu yeterlilikle sağlayabilecek duruma gelecekler ve bu durum plan ve program hedeflerine ulaşılmasında etken olacaktır.

Görüldüğü üzere bölge yönetimi konusunda düşünceler henüz netleşmiş olmamakla birlikte, bazı tereddütleri de içermektedir. Bu konuda tarihsel süreç içinde yapılanları, yaşanan sorunları ve edinilen tecrübeleri görmenin, gelinen noktanın daha iyi değerlendirebilmesi açısından önemli olduğunu düşüncesiyle, bu giriş bilgilerinin ardından önce kısaca Osmanlı dönemi geçmişi ardından da Cumhuriyet döneminde yaşanan tecrübeler değerlendirilecektir.

Birinci Bölüm

CUMHURİYET ÖNCESİ MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ ve BÖLGE YÖNETİM UYGULAMASI ÖRNEKLERİ

A. Osmanlı Mülki İdaresinde Değişim ve Bölge Yönetim Uygulaması Örnekleri

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde taşra idaresinde temel idari birim 'sancak'tı. Özellikle Rumeli'de fetihlerin artması, sancaklar üzerinde de bir kontrolün tesisini zaruri kıldığından I. Murat Lalası Şahin Paşa'yı ilk olarak Rumeli Beylerbeyi olarak tayin etti. Böylece klâsik Osmanlı idaresinde 'eyalet' bir üst örgütlenme birimi olarak doğmuş oldu ve idaresi beylerbeyine verildi. 1393'te I. Bayezit Anadolu Beylerbeyliğini teşkil etti. XV. ve XVI. yüzyıllarda sancak, idari teşkilat ve kamu hizmetleri bakımından temel birim olmakta devam etti ise de, yeni fethedilip kurulan sancaklar eyalet olarak birleştirildi ve başlarına beylerbeyi tayin edildi.⁴³

Taşra yönetiminin eyaletler ve sancaklar dışında üçüncü aşamasını 'kaza'lar oluşturuyordu. Her sancak bir ya da birkaç kazaya ayrılmaktaydı. Kazaların yönetiminden sorumlu olan, 'kadı'lar, sadece adalet işlerini değil, yerel yönetim işlerini de yürüten ve belediye hizmetlerini gözeten görevliler durumundaydılar.

Tanzimat'tan önceki dönemde eyalet valilerine çok geniş yetkiler tanınmış olması - Mısır valisi Mehmet Ali Paşa örneğinde görüldüğü gibi - kimi valilerin, devletin varlığını tehlikeye sokacak ölçüde güçlenmesine neden olduğu için, Tanzimat dönemiyle birlikte valilerin yetkilerinde kısıtlamalara gidildi. Tanzimat döneminde yapılan yeniliklerin temel anlayışı, eyaletlerde valilerin yetkilerini sınırlandırarak, merkezin otoritesini arttırmak olmuştu⁴⁴. III. Selim zamanında girişilen ıslahat hareketine II. Mahmut zamanında idari ve askerî alanda devam edildi. Bu dönemde yetki genişliği esas yerine kuvvetli bir merkeziyet sistemine geçildi. Taşra teşkilâtında 'Eyalet', 'Liva' ve 'Kaza' olarak üç kademeli yapı oluşturuldu. 1836'da Dahiliye Nezareti kuruldu. Tanzimat'tan sonra girişilen batılılaşma ve ıslahat hareketlerinde, Fransa idare teşkilâtı esas olarak kabul edildi.⁴⁵

⁴³ İlber Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 1979, s. 184-185.

⁴⁴ Muzaffer Sencer, **Türkiye'nin Yönetim Yapısı**, İstanbul: 1986, s.77.

⁴⁵ **Türkiye Mülki İdare Bölümleri 1976**, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1976, s. 9.

Tanzimat'ın ilanından sonra eyalet, sancak ve kaza merkezlerinde kurulan meclisler vasıtasıyla düzenlemelerin icrasına gayret sarf edildi. Ocak 1849 tarihli bir talimatnameyle vali, kaymakam, kaza müdürü, defterdar ve diğer yöneticilerin atanma koşulları belirlendi. Talimatnamede sancak yönetiminin yine kaymakamların uhdesinde olduğu ve çalışmalarını sancak meclisleri aracılığıyla yürüteceği ifade edilmişti. Kaymakamın riyasetinde kurulan sancak meclisinin farklı mezheplerin temsilcilerinden oluşacağı, adli davalara kadıların ve mali işlere mal müdürlerinin bakacağı ifade edilerek son sözün eyalet yöneticisi olan Vali'de olduğu belirtilmişti.⁴⁶

1852 tarihli fermanla, eyaletlerdeki karışıklıklara son vermenin yolunun güç sahibi valilerden geçtiği anlayışıyla valinin yetkilerini artırılarak, zaptiye güçlerinin yanı sıra merkez personeli de valinin otoritesine bırakıldı. Eyaletlerdeki yapıda diğer bir tadilat Fuad Paşa ile Cevdet Paşa tarafından hazırlanan 21 Eylül 1858 tarihli talimatla yapıldı. Buna göre eyaletler, 'liva', 'kaza' ve 'karye' olarak ayrılıyordu. Talimatname, eyalet idaresini valilere, livaları kaymakamlara ve kaza idarelerini de müdürlere bırakıyordu. Mülki hiyerarşinin tepesinde vali bulunuyordu. Talimatın ertesini yayımlanan bir karar ile eyaletlerdeki defterdarlık ve malmüdürlüğü pozisyonları da kaldırılarak merkezden gönderilen ve valinin otoritesine çalışan bir mali birim oluşturuldu.⁴⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nda merkezi bir politika izlemesindeki güçlüklerden biri de nitelikli memur eksikliği idi. Bâb-ı âli'nin bu sorunu aşma mücadelesi, 1859'da Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne'nin kurulması ile sonuçlandı. Ayrıca taşra personelinin eğitim sürecini hızlandırmak amacıyla Mülkiyye'nin yanına bir nevi yetiştirme kursu olan Mekteb-i Mahrec-i Eklâm okulları da açıldı.⁴⁸

1. Lübnan Vilayet Nizamnamesi

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı Lübnan'ın idari yapısının değişmesine de etki etti. 1833'te bölgenin Mısır Valisi'nin idaresine geçmesiyle Marunilerle Dürziler arasındaki mücadele şiddetlendi. Lübnan'ın 1840'ta tekrar

⁴⁶ Erdoğan Keleş, "Cebel-i Lübnan'da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamname", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.: 27, S.: 43, 2008, s. 142.

⁴⁷ Erkan Tural, "1861 Hersek İsyanı, 1863 Eyalet Teftişleri ve 1864 Vilayet Nizâmnamesi", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.: 13, S.: 2, Nisan 2004, s.108-109.

⁴⁸ Tural, *a.g.m.*, s.109.

Osmanlı Devleti'ne geçmesine rağmen 1841 yılı Ekim ayında büyük bir Maruni-Dürzi çatışması çıktı. Osmanlı Devleti'nin, Cebel-i Lübnan'ı doğrudan merkeze bağlanmaya karar vermesine Maruniler tepki gösterdiler. 1842 yılının sonlarında Cebel-i Lübnan'ın -bölgelerinde idari özerkliğe sahip olarak- biri Maruni diğeri Dürzi iki kaymakam ile idare edilmesine karar verildi.⁴⁹

Bölgedeki şiddet olaylarının artması üzerine, bölgede düzeni sağlamak ve uygulanan sistemi kuvvetlendirmek amacıyla 28 Temmuz 1845 tarihinde Hariciye Nazırı Şekip Efendi, komutan Namık Paşa ile birlikte Beyrut'a gönderildi. Şekip Efendi Lübnan'da iki kaymakamlı yeni bir düzen kurdu. İdari, adli ve mali işleri görmek üzere karma bir meclis oluşturdu. Kaymakamlıklar iki kaza şeklinde teşkil edildi. Meclisler farklı mezheplerden 12 üyeden oluşuyordu. Kaymakamlar kendi zaptiye birliklerini oluşturabilecekti. Şekip Efendi'nin kurduğu idari düzenin uygulanmasıyla göreceli bir barış ortamı sağlandı.⁵⁰

İki kaymakamlı yapıyla ilgili 30 Nisan 1850 tarihinde yeni bir düzenleme yapıldı. Dürzî ve Mârûnî Kaymakamlar idaresinde oluşturulan iki meclisin azalarının seçimi, tayini, vazifeleri ile verginin dağıtımını, toplanması ve adli davalara ilişkin hususları kapsayan bir nizamname yayınlandı. Nizamname ile getirilen esaslar, meclisler vasıtasıyla halkın yönetime katılmasını ve eşit temsil hakkını amaç edinen idari düzenlemelerin Cebel-i Lübnan'da uygulanması anlamına geliyordu.⁵¹

Yapılan bu düzenlemelere rağmen 1860 yılında tekrar Dürziler ile Maruniler arasında çatışmalar başladı. Bu dönemde İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve Prusya dışişleri temsilcileri ile Osmanlı temsilcisinin katılımıyla Beyrut'ta, Lübnan'la ilgili bir nizamname hazırlanması için yapılan görüşmelerde Fransız teklifi (Lübnan Hıristiyan bir kaymakamın idaresine bırakılacak ve bu kaymakam, beş büyük devlet ile Osmanlı Devleti arasındaki görüşmelerle belirlenecek, Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı altı kazadan oluşacak ve her birinin başına bir müdür seçilecek, müdürler kendi meclislerini oluşturacaktı.) kabul gördü.⁵²

⁴⁹ Keleş, **a.g.m.**, s. 133–134.

⁵⁰ Keleş, **a.g.m.**, s. 135–139.

⁵¹ Keleş, **a.g.m.**, s. 143, 146.

⁵² Erkan Tural, "*Minyatür Bir Tanzimat Ülkesi: Lübnan ve 1861 Lübnan Vilayet Nizamnamesi*", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.: 14, S.: 2, Nisan 2005, s.81–84.

9 Haziran 1861’de hazırlanan 17 maddelik “Cebeli Lübnan Nizamnamesi” ile Lübnan’a idarî, adlî ve malî özerklik verildi. Lübnan Dağı ile sınırlı olan, Beyrut ve diğer Müslüman kıyı bölgeleri kapsamayan bölgenin yönetimi, büyük güçlerin denetimi altında, Bab-ı Âli’nin atayacağı Katolik bir genel valiye bırakılacaktı. Yeni hükümet kendi adlî düzenini ve milis kuvvetlerini denetimine alacaktı. Lübnan’da Osmanlı askeri bulunmayacak, İstanbul’a vergi ödenmeyecekti. Dinine bakılmaksızın bütün ahali yasalar önünde eşit sayılacak, yerel vergiler yerel ihtiyaçlara harcanacak, bütçe açıkları yerel kaynaklardan karşılanacaktı. Osmanlı’nın bir eyaletini kaybetmesi anlamına gelen nizamnamenin hazırlanışı ile aynı tarihte, ‘Beyoğlu Protokolü’ ile Lübnan’a yeni bir statü verildi. Lübnan ayrıcalıklı ve bağımsız bir vilâyet oldu.⁵³

‘Cebel-i Lübnan Nizamnamesi’, Osmanlı taşra yönetiminde ‘adem-i merkeziyetçilik’in ilk ve aşırı örneğidir. 1864 ve 1871 tarihli vilâyet nizamnamelerinde olmayan bir şekilde vilâyet, liva ve kaza meclislerine cemaatlerin temsilcilerini seçip göndermelerinin Cebel-i Lübnan’a özgü bir ayrıcalık olduğu kabul edilebilir.⁵⁴ Bab-ı Âli ve büyük güçlerin 1864’teki konferansta son şeklini verdikleri Cebel-i Lübnan Nizamnamesi’nin, 6 Eylül 1864’te İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanunu’nun yürürlüğe girişinden iki ay önce çıkarılması da, nizamnamenin İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanunu’nu etkilemiş olduğunu düşündürebilir.⁵⁵

2. Bosna-Hersek İsyancıları

Tanzimat’ın ilânının ardından yapılan düzenlemelerden en fazla yerel ayrıcalıklara sahip yöneticiler etkilendi ve bunlar ayrıcalıklarını korumak için merkezle mücadele içine girdiler. Hıristiyan tebaaya tanınan hakların artması ve Tanzimat reformlarıyla birlikte büyük çiftlik sahiplerinin, reaya ile aynı hukukî kurallara uymak istememeleri isyanların başlıca nedenlerini oluşturuyordu. Bosna ve çevresinde önceleri küçük çapta başlayan yerel ayaklanmaların kısa sürede bastırılmaması Bosna Hersek’te Tanzimat’ın uygulanması imkansız hale getirmişti.⁵⁶

⁵³ Cenk Reyhan, “Cebel-i Lübnan Vilâyet Nizamnamesi”, **Memleket - Siyaset Yönetim**, 2006/1, s.172.

⁵⁴ Reyhan, **a.g.m.**, s.173.

⁵⁵ Reyhan, **a.g.m.**, s.173–4.

⁵⁶ Zafer Gölen, “1849–1851 Bosna Hersek İsyancıları”, **Bellekten**, C.: LXVI, S.: 247, Aralık 2002, s.905–906.

Tanzimat'ı uygulamak amacıyla Bosna'ya vali olarak atanan Tahir Paşa, 22 Ekim 1847'de görevine başladı. Tanzimat'ın Bosna'da uygulanacağı haberinin yayılması üzerine Saraybosna'da çıkan ayaklanma teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlandı. Ardından Bosna Hersek'e yeni askeri birlikler gönderileceğinin duyulması üzerine çıkan karışıklıkların, Tahir Paşa'nın müdahalelerine rağmen geniş boyutlara varması nedeniyle Rumeli ordusu Komutanı Ömer Lütfi Paşa geniş yetkilerle Bosna'ya gönderildi. Ömer Paşa Saraybosna'da hem Tanzimat'ı uygulamak amacıyla idarî işlerle uğraştı, hem de 1850 sonbaharı ile 1851 ilkbaharı arasında asiler ile onikisi büyük olmak üzere yirmi-beş muharebe yapıldı. Ağustos sonunda bütün eyalette asayişin sağlandığına, huzur ve güvenin tesis edildiğine dair bir raporu merkeze gönderdi. Bosna'da isyana karışan beylerin tutuklanmaları ve yargılanmak üzere İstanbul'a gönderilmeleriyle isyan sona ermiş oldu. Beylerin kontrolünden kurtulan reaya bu tarihten sonra bilinçli bir şekilde Tanzimat reformlarını istismar ederek Bosna'daki çok küçük bir sorunu dahi uluslararası bir sorun haline getirmeye çalıştı. Reaya, Bosna Hersek Osmanlı hakimiyetinden çıkana kadar artan bir ivme ile isteklerini her defasında devlete kabul ettirdi.⁵⁷

1860 yılında Rusya'nın, Bulgaristan'ın Niş sancağı (1861'de vilâyet)'ndaki gayrimüslim reayaya zulüm yapıldığı iddiasıyla, Avrupa devletlerine uluslararası bir teftiş komisyonu kurulması yolunda kabul ettirmiş olduğu teklifi Babiâli reddetti. Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa -göreve başladığının ertesi günü- olağanüstü yetkilerle, Rumeli'yi teftiş seyahatine çıktı (31 Mayıs 1860). Sadrazam, Rumeli'de üç ay süren teftişi sırasında şikâyet olunan hususları ve yapılması gereken işleri kaydetmiş, bu arada adı usulsüzlüklere karışan bazı memurları da cezalandırmıştı. Niş Valisinin idaresini de beğenmemiş ve Meclis-i Vâlâ Başkâtibi olan ve önceden iki defa Bulgaristan'ın çeşitli yerlerinde başarılı görevler yapmış Midhat Paşa'nın Niş Valililiğine tayinini Mâbeyn'e ve Babiâli'ye teklif etmişti.⁵⁸ Sultan Abdülmecid tarafından bu göreve tayin edilen Midhat Paşa'ya Vezirlik rütbesi de verildi (4 Şubat 1861). Midhat Paşa 20 Mart 1861 tarihinde görevine başladı.⁵⁹

⁵⁷ Gölen, **a.g.m.**, s. 917–920, 921, 928–929.

⁵⁸ M. Hüdai Şentürk, “Tuna Vilâyeti'nin Teşkiline, Karadağ ve Hersek Vukuatına (1861) Dair Cevdet Paşa Tarafından Kaleme Alınan Lâyiha”, **Belleten**, S.: 224, C.: LIX, Nisan 1995, s.715–717.

⁵⁹ Nejat Göyünç, “Midhat Paşa'nın Niş Valiliği Hakkında Notlar ve Belgeler”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Prof.Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısından Ayrıbasım, S.: XII, Yıl: 1981-1982, s.280.

Midhat Paşa valiliği döneminde, eşkıyaya karşı sert tedbirler alarak huzur ve asayişini geri getirdikten başka, bölgede sosyo-ekonomik ve kültür sahalarında yapmış olduğu yenilik ve düzenlemelerle halkın refahını artırmaya çalıştı. Ancak Rusya, bu defa Vidin ve Silistre eyaletlerindeki Bulgarların zulme uğradıklarını ileri sürerek, yoğun propaganda faaliyetlerine giriştiler. Rusya'nın faaliyetleri sonucu Hersek Hristiyan Slavları 1861 yılında isyan ettiler.⁶⁰

Babiâli tarafından isyanların yatıştırılması görevi verilen Ömer Paşa, Hersek eşkıyasını 21 Kasım 1861 tarihinde yenilgiye uğrattı. Bu sırada, kuvvetlerini seferi duruma getiren Karadağ Prensi Nikola Petreviç'in askerini terhis etmek istememesi üzerine Karadağ ordusu da mağlûp edildi. Ömer Paşa'nın, Karadağ'ın merkezi olan Çetine'ye doğru ilerlemesi üzerine, Batılı devletler, Babiâli nezdinde müdahalede bulundular. Osmanlı ordusu Çetine'ye girmeden İşkodra'da barış görüşmeleri başladı. 31 Ağustos 1862 tarihinde 14 maddelik antlaşma, Ömer Paşa tarafından imzalandı.⁶¹

Karadağ'ın hukuki statüsünü savaş öncesi haline geri çeken İşkodra Antlaşması'nın imzalanması sonrasında Bâb-ı âli dikkatini Bosna-Hersek vilayeti üzerine yoğunlaştırdı. Eyalet, askeri ve idari güce sahip kaymakamlar idaresinde 7 sancağa ayrıldı. Bölge ekonomik ve sosyal yönlerden gelişmeğe başladı. Yol inşası faaliyetlerine önem verildi.⁶² İmparatorlukta modern bir eğitim öğretimin yürütülebilmesi yolunda, ilk maarif müdürlüğü Bosna'da kuruldu. 1866'da devlete modern idareci kadro yetiştirmek amacıyla Dersaadet'de 1859'da açılan Mekteb-i Mülkiyenin bir şubesi olarak Bosna'da "Sabah Mektebi" adıyla bir okul kuruldu. Sabah Mektebi ilk mezununu 1869 yılında verdi.⁶³

3. 1863 Eyalet Teftişleri ve Ahmed Cevdet Paşa

3 Haziran 1863 tarihinde Sadrazam olan Fuad Paşa Lübnan, Hersek, Bulgaristan ve Anadolu'nun bazı yerlerindeki toplumsal rahatsızlıkları yerinde görmek ve incelemek için teftiş heyetleri kurulmasına karar verdi ve devrin önemli kişileri geniş heyetlerle eyalet teftişlerine çıktılar. Bunlardan Ahmed Vefik Paşa

⁶⁰ Şentürk, **a.g.m.**, s.717, 722.

⁶¹ Şentürk, **a.g.m.**, s.723-724.

⁶² Erkan Tural, "1861 Hersek İsyanı, 1863 Eyalet Teftişleri ve 1864 Vilayet Nizamnamesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.: 13, S.: 2, Nisan 2004, s.99.

⁶³ Sedat Bingöl, "Mekteb-i Mülkiyenin Bir Şubesi: Bosna'dan Sabah Mektebinin Açılışı ve Kuruluş Talimatları", **Mülkiye**, S.: 229, C.: XXV, Temmuz-Ağustos 2001, s.343-344, 349.

Hüdavendigâr (Bursa) Eyaleti'ne, Rıza Efendi Canik (Samsun) Eyaleti'ne, Suphi Paşa Rumeli'ye ve Ahmed Ziya Bey Bosna-Hersek Eyaletine gönderildi. Paşaların teftiş sırasında merkeze göndereceği yazıları değerlendirmek için İstanbul'da, Ahmed Cevdet Paşa başkanlığında bir komisyon oluşturuldu. Bosna-Hersek Eyaletine görevlendirilen Ahmed Ziya Bey'in yerine bir süre sonra Ahmed Cevdet Paşa atandı.⁶⁴ 20 Haziran 1863'te Bosna'ya hareket eden Ahmed Cevdet Paşa, Hersek'te yaklaşık olarak beş ay kaldı. Buradaki teftişlerini tamamlayarak 20 Aralık 1863'te Bosna'ya ulaştı. Cevdet Paşa yöre ileri gelenlerinin düşüncelerini almış, halkın şikayetlerini dinlemiş, mali hesaplardaki açıklarla uğraşmış ve Bosna Sancağı'nda yeni bir mülki taksimata gitmiştir. Eyaletin yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Nizam-ı Cedid yeniliklerinden beri Osmanlı ordusuna asker vermeyi reddeden Bosnalıları ikna ederek üç sene fiili dokuz sene redif (yedek) olmak üzere her biri sekiz yüz mevcutlu altı tabur oluşturmayı başarmıştır.⁶⁵

Bosna'da da beş ay kalan Cevdet Paşa ardından Taşlıca, Prepol ve Yenipazar'daki mülki taksimat sorunlarıyla ilgilendi ve bazı kaza merkezlerini değiştirdi. Yeni Pazar Sancağı'nda Karadağ ile sınır olan bölgelerde güvenlik önlemleri artırıldı. Bu sınır dahilindeki Vişegrad'daki Drina köprüsü restore edildi. Usulsüz kurulan kaza meclislerinin seçimleri tekrar yaptırıldı. Topraksız köylüleri potansiyel eşkıya olarak niteleyen Cevdet Paşa, Bosna Sancağı'nın en büyük kazası Banja Luka'da 1858 Arazi Kanunnamesi'ne dayanarak çiftçileri topraklandırma projesini başlattı.⁶⁶ Eyaletteki teftiş gezisini yaklaşık olarak on sekiz ayda tamamlayan Ahmed Cevdet Paşa, 2 Kasım 1864 tarihinde İstanbul'a döndü.⁶⁷

4. Tuna Vilâyeti Nizamnamesi

Ali ve Fuat Paşa'lar, 1863 sonlarına doğru, taşra yönetiminde yapmayı düşündükleri yeni düzenlemeleri görüşmek amacıyla -Niş Valiliğindeki başarılı uygulamalarının da etkisiyle- Mithat Paşa'yı İstanbul'a çağırdılar.⁶⁸ Mithat Paşa'nın da görüşleri doğrultusunda, Fuat Paşa'nın başkanlığındaki komisyon, 'Vilayet

⁶⁴ Tural, **a.g.m.**, s.101.

⁶⁵ Tural, **a.g.m.**, s.103–104.

⁶⁶ Cevdet Paşa'nın Bosna'da yapmış olduğu çalışmalarla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Zeki İzgöer, "Ahmet Cevdet Paşa ve Bosna Islahatı", **Divan İlmî Araştırmalar**, 1999/1, Yıl: 4, S.: 6.

⁶⁷ Tural, **a.g.m.**, s.105.

⁶⁸ Selda Kılıç, "1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.: 24, S.: 37, 03.2005, s.101.

Nizamnamesi' başlıklı bir tasarı hazırladı. Öncelikle kısmi uygulama için Silistre, Vidin, Niş eyaletleri birleştirilip 'Tuna' adı ile bir vilayet oluşturuldu. Tuna Vilayeti valiliğine Mithat Paşa getirildi. Tuna Vilayeti için Vilayet Nizamnamesinden ayrı bir nizamname hazırlandı. Bunun sebebi Cevdet Paşa'nın 'İmparatorluğun her bölgesinin farklı özelliklere sahip bulunması' düşüncesi idi.⁶⁹

Tuna Vilâyeti, yaklaşık bugünkü Bulgaristan'ı kaplıyordu.⁷⁰ Vilâyet, askeri bakımdan İkinci Ordu'nun görev alanı içerisine giren bölgeyi Edirne dışında kapsıyordu.⁷¹ Pilot bölge olarak buranın tespitinde hızla yükselen Balkan ayrılıkçı hareketleri etki yapmıştı.⁷²

Merkeziyetçi eğilimin açıkça göze çarptığı 1864 Vilayet Nizamnamesinde, model olarak Fransız 'Departemente' sistemi benimsenmişti.⁷³ Nizamname, bundan sonra idari taksimatın liva eksenli yapılacağı ve bunların oluşturacağı ünitelere "vilayet" denileceğini vurgularken; liva, kaza ve köy birimlerinin sınırlarını çizmişti. Nahiye ve mahalle bölümlerine genel ifadelerle atıflarda bulunuluyordu. Valilerin yetkileriyle ilgili de ayrıntılı ifadeler kullanılmamış, Valilerin 'umur-ı mülkiyye ve maliye ve zabtiyye' politikalarıyla sorumlu olduğu belirtilmişti.⁷⁴

7 Kasım 1864 tarihinde önceden hazırlanmış olan Vilâyet Nizamnamesi'nde yapılan bazı değişikliklerle Tuna Vilâyeti Nizamnamesi'nin, Takvim-i Vekayi'de yayımlanarak⁷⁵ yürürlüğe konulmasıyla taşra yönetiminde yeni bir dönem başladı ve imparatorluğun sonuna kadar sürecek mülki idarenin temeli atılmış oldu.

1864 Vilayet Nizamnamesi ile Tuna Vilâyeti Nizamnamesi büyük oranda aynı içeriğe sahip olmakla birlikte aralarında bazı farklar da mevcuttu. Vilayet idaresinde tebaanın temsil oranı 1864 Vilayet Nizamnamesi'nde 'dört' iken Tuna Vilayeti Nizamnamesi'nde 'altı' idi. 1864 Vilayet Nizamnamesi livaya valinin denetiminde 'mutasarrıf'ı atarken, Tuna Vilayeti Nizamnamesi'nde makam unvanı 'kaymakam' olarak belirtilmişti. 1864 Vilayet Nizamnamesi liva merkezi için

⁶⁹ Kılıç, **a.g.m.**, s.101-102.

⁷⁰ Şentürk, **a.g.m.**, s.718.

⁷¹ Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Tuna Vilâyeti Nizamnamesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.: 5, S.: 2, Mart 1996, s.69.

⁷² Erkan Tural, "Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğunun En Uzun Asrı ve 1864 - Tuna Vilayet Nizamnameleri", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.: 13, S.: 3, Temmuz 2004, s.97.

⁷³ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 290.

⁷⁴ Tural, **a.g.m.**, s.97.

⁷⁵ Seyitdanlıoğlu, **a.g.m.**, s.69.

'kasaba' ifadesini kullanırken Tuna Vilayeti Nizamnamesi 'şehir' ifadesini kullanıyordu. Kaza reisi 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne göre 'kaymakam', Tuna Vilayeti Nizamnamesi'ne göre ise 'müdür' dü.⁷⁶

26 Ekim 1864 tarihinde yayınlanan 'Tuna Vilayeti'nin Usulü İdaresi Hakkında Talimat' başlıklı talimatname ile Tuna Vilayeti için yapılmış olan nizamnamenin uygulamasında dikkat edilmesi gereken noktalar açıklanmaktaydı.⁷⁷

Mithat Paşa, yeni nizamnameye göre Vilayet'in idari yapılanmasına ağırlık verdi. Köy, nahiye ve kazalar yeniden düzenlendi. Pek çok yer yakınlık, uzaklık durumları da göz önüne alınarak başka bir sancak veya kaza'ya bağlandı. Köylerde İhtiyar Meclisleri, kazalarda İdare ve Deavi Meclisleri kuruldu. Senede bir kez toplanacak olan Vilayet Umum Meclisleri oluşturuldu. Yol yapımına önem verildi. Mithat Paşa, 'Menafi Sandıkları' adı altında, ziraatçıların ihtiyaç duydukları parayı küçük bir faiz karşılığı borç almalarını sağlayacak bir sandık oluşturdu. İskan konusunda Çerkez ve Tatar muhacirlerin, bölgeye faydalı olacak bir şekilde yerleştirilerek üretime katkıları sağlandı. Öksüz ve yetim çocuklar için ıslahhaneler yapıldı. Tuna'ya telgraf hattı döşendi. Verginin zamanında toplanması amacıyla 'Tahsildarlık' kuruldu ve alınan tedbirlerle vilayet'in gelirlerinde önemli artış oldu.⁷⁸

1864 Nizamnamesi Tuna'dan sonra başka bölgelerde de uygulandı. Bosna, Erzurum ve Şam vilayetleri yeniden düzenlenerek bu uygulamaya dahil edildi.⁷⁹ Bosna, Erzurum ve Şam vilayetlerindeki başarılı uygulamalardan sonra, diğer vilayetlere de uygulanmak üzere Nizamnamede bazı değişiklikler yapıldı ve 1867'de 'Vilâyet-i Umûmiye Nizâmnamesi' adı altında bütün vilayetleri kapsayan bir metin ilan edildi. Vilayet idaresiyle ilgili 21 adet talimat ve nizamname içeren bir el kitabı basılıp taşra idarecilerine gönderildi. Bu uygulamalara rağmen, özellikle Girit'te çıkan isyan hadisesi 1867 Nizamnamesi'nde değişiklik ihtiyacını ortaya çıkardı.⁸⁰

⁷⁶ Tural, **a.g.m.**, s.98–102.

⁷⁷ Kılıç, **a.g.m.**, s.104.

⁷⁸ Kılıç, **a.g.m.**, s.107–109.

⁷⁹ Ahmed Cevdet Paşa, Halep ve Adana eyaletleri ile Kozan, Maraş, Urfa ve Zor sancakları birleştirilerek teşkil olunan Halep Valiliğine tayin edilmiştir (1284/1868). M. Hüdai Şentürk, "*Tuna Vilâyeti'nin Teşkiline, Karadağ ve Hersek Vukuatına (1861) Dair Cevdet Paşa Tarafından Kaleme Alınan Lâyihâ*", **Bellekten**, S.: 224, C.: LIX, Nisan 1995, s.721.

⁸⁰ Abdülhamit Kırmızı, **Abdülhamid'in Valileri – Osmanlı Vilayet İdaresi 1895–1908**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2007, s.28–29.

5. Girit Nizamnamesi

İngiltere'nin desteği sonucu 1864 yılında Yedi Ada'nın Yunanistan'a verilmesi üzerine, içinde Rum nüfusun da bulunduğu bütün adaları ele geçirmek isteyen Yunanistan'ın kıskırtmasıyla 1866 yılında Girit'te bir isyan hareketi başladı ve kısa sürede yayıldı. 1860'tan beri Girit'te vali olarak bulunan Hekim İsmail Paşa'nın 2 Eylül 1866 tarihinde görevden alınmasının ardından yerine Vali olarak atanan Mustafa Naili Paşa, Girit asilerine yönelik bir beyanname yayımladı ve isyandan vazgeçtikleri takdirde eşkıyanın affedileceğini bildirdi. Mustafa Naili Paşanın iyimser tavırları isyanı bastırmaya yetmedi. İsyanı sona erdirmek üzere daha sert tedbirler almak amacıyla görevlendirilen Ömer Lütfi Paşa, Girit eşkıyasını dağıtmayı başardı, dağılan asiler dağlık bölgelerde tutunabildiler.⁸¹

Sadrazam Ali Paşa, Girit konusunda daha sağlam adımlar atmak için olayları yerinde gözleme kararı aldı.⁸² Ali Paşa, Girit adasında yapılacak yeni bir idare tarzıyla hem asileri kazanmayı, hem de büyük devletlerin müdahalelerini önlemeyi amaçlıyordu. Girit'e hareketinden önce Ömer Lütfi Paşa'dan 45 günlük bir mütareke ilan etmesini, silahlarını bırakan asiler için af ilan etmesini emretti. 3 Ekim 1867'de Girit adasına ulaştı. Aynı gün ada halkına Girit ıslahatı konusunda padişahın fermanını yayımladı. Fermana bağlı olarak yayımlanan Nizamnameye göre⁸³;

“Girit adasının mülkî idaresi padişah tarafından atanacak bir valiye verilecek, ancak valilerin yanında, biri Müslüman, diğeri Hıristiyan olmak üzere padişah tarafından tayin edilmiş iki müşavir bulunacaktı. Girit adası sancaklara ayrılacak⁸⁴ ve bu sancaklara padişah tarafından atanacak olan mutasarrıfların yarısı Müslüman, yarısı Hıristiyan olacaktı. Müslüman mutasarrıflara Hıristiyan, Hıristiyan mutasarrıflara Müslüman muavin verilecekti. Sancaklar da kazalara ayrılacak, her kazaya bir kaymakam ile aynı dinden olmayan bir muavin atanacaktı.

⁸¹ Zekeriya Türkmen, “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821–1869)”, **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, S.: 12, 2001, s.227–229, 232–233.

⁸² Erkan Tural, “Bir Akdeniz Adasının Serencamı ve 1868 Girit Vilayet Nizamnamesi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.: 14, S.: 3, Temmuz 2005, s.70.

⁸³ Türkmen, **a.g.m.**, s. 236–238.

⁸⁴ Yapılan düzenlemeye göre Girit adası Kandiya, Hanya, Resmo, İsfakya ve Laşid olmak üzere beş sancak merkezi ve 20 kazaya ayrıldı. (bkz. Türkmen, **a.g.m.**, s. 237).

Mülki idareciler nezdinde birer idare meclisi olacaktı. Vilayet idare meclisine vali başkanlık edecekti. Bu meclis; iki müşavir, adliye müfettişi, metropolit, defterdar, mektupçular ve halk tarafından seçilen üçü Müslüman, üçü Hıristiyan üyelerden oluşacaktı. Vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde cinayet ve hukuk mahkemeleri kurulacak, mahkemelerin Müslüman ve Hıristiyan üyelerini halk seçecekti. Halkı tamamen Hıristiyan olan yerlerde üyelerin tamamı Hıristiyan olacaktı. Yazı işleri ise iki dilde (Türkçe ve Rumca olarak) yürütülecekti.”

Girit adasında yapılmak istenen düzen hem 1856 Islahat Fermanının ruhuna uygundu hem de asiler lehinde yabancı müdahaleye de yer bırakmamaktaydı. Ancak, asilerin teşkil ettikleri geçici hükümet, bu programı reddetti. Ali Paşa da, 28 Şubat 1868 yılında Girit adasını Hüseyin Avni Paşaya bırakarak İstanbul'a döndü.⁸⁵ Yunanistan'ın adaya yönelik tacizlerinin artması üzerine Ali Paşa, Aralık 1868'de Yunan hükümetine sert bir nota ilettili ve Pire limanı abluka altına alındı. Yunan hükümetinin müzakere istemesi sonucu 1869 Ocağında Paris'te toplanan konferansın Türk tezlerini kabul ederek hazırlanan deklarasyonu Yunan hükümetine iletmesiyle Girit adası sorunu geçici olarak rafa kaldırıldı.⁸⁶

1868 Girit nizamnamesi adanın Türk idaresinden çıkışı tarihi olan 1912 yılına kadar çeşitli tadillerle de olsa uygulamada kaldı.⁸⁷

6. 1871 Vilayet Nizamnamesi

1864 tarihli vilayet nizamnamesinin ardından vilayet sayısında yaşanan dalgalanmalar ve 1870'lere doğru vilayet sayısında görülen artış dikkat çekicidir.⁸⁸ 1870'lerde merkezle olan bağlantısı bir süreden beri kopuk olan bölgelerin özerk yapısı resmen tanınmış ve 'eyalet-i mümtaze' başlığı altında toplanmıştı. 'Vilayet' kelimesi devlet salnamesine ilk defa 1869 yılında girerken, böylece önceki

⁸⁵ Türkmen, **a.g.m.**, s. 240.

⁸⁶ Tural, **a.g.m.**, s. 70-74.

⁸⁷ Türkmen, **a.g.m.**, s. 243.

⁸⁸ Yeni yönetmelikle Osmanlı Devleti idarî bakımdan 27 vilâyet ve 123 sancağa bölünmüştü. Rumeli'deki topraklarında 10 vilâyet, 44 sancak, Anadolu'da 16 vilâyet, 74 sancak, Kuzey Afrika'da ise 1 vilâyet, 5 sancak bulunuyordu. Bunların yanı sıra elviye-i gayri-mülhaka diye adlandırılan bazı livalar idarî bakımdan doğrudan merkeze bağlanmış bulunuyordu. Farklı durum ve statülerinden dolayı bu nizamnamenin dışında kalan topraklar da vardı. Bunlar ayrı ve özel bir statüye sahip olan Lübnan, Osmanlı İmparatorluğu'ndan özerk bir statü elde etmiş olan Mısır, Bosna ve Girit Adası, uzak ve aşiret düzenine dayalı oldukları için Hicaz ve Yemen bölgeleri ile başkent olan İstanbul idiler. (Mehmet Seyitdanlıoğlu, "1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.: 5, S.: 5, Eylül 1996, s.90.)

eyaletlerden bile daha geniş idari üniteler oluşturulmuş oluyordu. Ancak yeni düzenlemeler çok da rasyonel olmayan ölçütler ışığında hazırlanmıştı. Örneğin Cezair-i Bahr-i Sefid eyaleti 1867 yılında vilayet olarak düzenlenmiş ve Biga, Midilli, Sakız, Rodos, İstanköy ve Kıbrıs sancakları Kale-i Sultaniye (Çanakkale) merkez olmak üzere bu vilayet altında toplanmıştı. Kıbrıs ve diğer Ege adaları ahalisini en küçük hukuki olayda Çanakkale'ye gitmek zorunda bırakan yeni sistem kısa süre içerisinde yeniden düzenlenmek ihtiyacı göstermişti.⁸⁹

Sonu 1881 Muharrem Kararnamesi ile sonuçlanan ekonomik olumsuzluklarında 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin beklentilerin uzağında kalmasında önemli bir payı vardır. Yine de yedi yıllık süre içinde önemli bir birikim kazanılmış ve 1864 Nizamnamesi 1871'de kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmiştir.⁹⁰

1871 Nizamnamesi 1864 Nizamnamesine nazaran -temel esaslar bozmamakla birlikte- daha ayrıntılı hazırlanmıştır. 1871 Vilayet Nizamnamesi mülki sıralamayı 'vilayet-liva-kaza-nahiye-köy' şeklinde yapmış ve bu sınıflandırmayı hukuksal bir zemin üzerine temellendirmiştir. Valinin konumu konusunda 1871 Nizamnamesi daha ayrıntılı açıklamalar içermektedir. 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin sadece bir madde ile göndermede bulunduğu (md. 6) valiye 1871 Vilayet Nizamnamesi'nde on üç madde ayrılmıştır. Valinin mülki, mali ve zabtiye olarak tanımlanmış olan yetkilerine 1871 Nizamnamesi eğitim, bayındırlık, ceza ile hukuk işlerini de eklemiştir. Yine 1864'ten farklı olarak 'vali muavinliği' görevi oluşturulmuş ve ataması yapılmayan vilayetlerde valinin kendi maiyetinden birisini bu göreve getirebileceğini belirtmiştir. Vali muavini, valiye görevlerinde destek olacak, vali ile vilayet içi ve dışı arasındaki yazışmaları yürütecektir.⁹¹

1864 Nizamnamesi ile vilayet kadrosuna giren mektupçuya yardımcı olarak 1871 Nizamnamesi'yle, vilayetin yazışmalarından sorumlu olacak bir 'evrak müdürü' tayin edilmiştir. 1864 ve 1871 Nizamnamelerinde ismi geçen umur-ı ecnebiye müdürü (dışişleri müdürü) konsoloslarla olan görüşmeleri ve dışişleri ile ilgili konuları üslenecektir. 1864 Nizamnamesi ile oluşturulan Ziraat ve Ticaret Müdürlüklerine 1871 Kanununda daha detaylı değinilmektedir. 1871 Nizamnamesi

⁸⁹ Erkan Tural, "Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğunun En Uzun Asrı ve 1864 - Tuna Vilayet Nizamnameleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.: 13, S.: 3, Temmuz 2004, s.106.

⁹⁰ Tural, *a.g.m.*, s.107.

⁹¹ Erkan Tural, "1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ve 1876 İdare-i Umumiyye-i Vilâyât Talimatnamesi", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.: 14, S.: 1, Ocak 2005, 71-72, 74.

ile vilayet yönetim kadrosuna eklenen ‘Tarik Emini’, yol yapım çalışmalarının etkili olarak yürütülmesi; ‘Defter-i Hakani Müdürü’ ise vilayetlerdeki emlak, arazi ve nüfusun dağılımı konusunda hem valiyi hem de merkezi hükümeti bilgilendirmesi amacıyla görevlendirilmiştir. 1871 Vilayet Nizamnamesi vilayet içindeki güvenlik güçlerinin sorumluluğunu Alay Beylerine vermiş ve Alay Beylerinin sorumluluklarını, 1871 Vilayet Nizamnamesi'nden iki yıl önce yayınlanmış olan, Asakir-i Zaptiye Nizamnamesine göre yerine getireceklerini eklemiştir.⁹²

1871 Vilayet Nizamnamesi'nde livanın nahiye ile vilayet arasında oynayacağı ‘koordinatör’ rolüne dikkat çekilmiştir. Mutasarrıftan özellikle livanın bayındırlık işlerinde faal olması istenmektedir. Kaza ünitesinde kaymakamlar, 1864 Vilayet Nizamnamesi'nden farklı olarak, nahiye birimini denetim altında bulundurmakla sorumlu tutulmuşlardır. Bunun dışında kaymakamların görev sınırları mutasarrıflar için sayılan maddeler ile neredeyse aynıdır. 1864 Vilayet Nizamnamesi'nde sadece ismi geçen ‘nevahi’ birimiyle ilgili 1871 Nizamnamesi'nde tam otuz madde mevcuttur. Nahiye ünitesinin oluşturulması için en az sınırları içerisinde beş yüz ‘erkişi’nin olması şartı vardır. Her nahiyeyi bir müdür ve ona bağlı bir danışma meclisi idare edecektir. Yeni kanun ile köyün statüsünde herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Ancak, muhtarın görevleri detaylı olarak belirtilmiştir. 1871 Vilayet Nizamnamesi'nin getirdiği bir diğer idari ünite ise ‘belediye’dir. Vali, mutasarrıf ve kaymakamlık merkezlerinde belediye teşkilatları kurulması kararlaştırılmıştır.⁹³

Bu nizamnameyle vilâyet umumi meclisleri de oluşturulmuştur. Kademeli olarak liva, kaza, nahiye ve köylerde oluşturulacak meclisler, bölge halkını temsilen seçilen müslim ve gayrimüslim üyelerin katılımıyla oluşacaktır. Böylece, devlet yönetimine halkın da katılımıyla oluşan bir dizi danışma meclisi eklenmiştir.⁹⁴

22 Ocak 1871 tarihli ‘İdare-i Umumiyye-Vilâyet Nizamnamesi’ Osmanlı taşra idaresinde -24 Mart 1912 tarihinde yapılan bazı değişikliklerle birlikte- 13 Mart 1913 tarihli ‘İdare-i Umumiyye-i Vilâyet Kanun-ı Muvakkatı’nın yayınlanmasına kadar yaklaşık 42 yıl süreyle yürürlükte kalmıştır.⁹⁵

⁹² Tural, **a.g.m.**, s. 74-76, 77.

⁹³ Tural, **a.g.m.**, s. 77-79, 81-82.

⁹⁴ Mehmet Seyitdanlıoğlu, “1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.: 5, S.: 5, Eylül 1996, s.91.

⁹⁵ Cenk Reyhan, “1871 Tarihli Vilâyet Genel İdaresindeki Değişikliğe Dair Geçici Kanun”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.: 9, S.: 2, Nisan 2000, s.101.

1871 Nizamnamesi'ne hakim olan anlayış, bundan önceki nizamnamelerde de görüldüğü gibi merkezî bir idare tarzını daha gelişmiş ve uygulanabilir bir hale getirmeye yöneliktir. Hiç şüphesiz bu, Osmanlılık ideolojisinin kapsadığı bir anlayış tarzıydı ve de Tanzimatçı liderlerin İmparatorluğun dağılmasını önlemek için girişlikleri reformların bir parçasıydı. Eyalet ve vilâyet yönetiminde kurulan idare meclisleriyle, her bölge ve grubun temsilcileri yönetime katılırken, merkezin denetim ve kontrolü de artırılmaktaydı.⁹⁶

7. Anadolu Vilayâtı Umûm Müfettişliği

1877–78 Osmanlı-Rus Savaşının Osmanlı Devleti açısından önemli sonuçlarından biri Anadolu ıslahatı meselesidir. 3 Mart 1878 Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile ilk defa Rusya tarafından siyasî gündeme sokulan Ermeni Meselesi, 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması'yla, uluslararası bir mesele halini aldı. 1879 yılı da Anadolu ıslahatı meselesinin en önemli yönlerinden birini oluşturan müfettişlik konusunun siyasî gündeme girişinin başlangıcı oldu. Bu tarihte İngiltere elçisi tarafından, Babî'li'ye Anadolu'da uygulanması isteğiyle verilen, dokuz maddelik ıslahat lâyihasında yer alan hususların tatbiki için, Avrupalı bir müfettiş atanması istenmekteydi. İngiltere, Fransa ve Rusya devletlerinin İstanbul'daki elçilerinin, 11 Mayıs 1895 tarihinde Osmanlı hükümetine Doğu Anadolu vilayetlerinde yapılmasını istedikleri ıslahata dair verdikleri 40 maddelik ıslahat Projesi'nin ana maddelerinden birini yine müfettişlik meselesi oluşturmaktaydı.⁹⁷

II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti için kurulan tertiplerin önüne geçmek ve Vilâyet-ı Sitte'nin ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılacak ıslahatın uygulanmasına nezaret etmek üzere, 27 Haziran 1895 tarihinde, Yaver-i Ekrem Müşir Ahmet Şâkir Paşa'yı Anadolu Vilayâtı Umûm Müfettişliği'ne tayin etti.⁹⁸

Şâkir Paşa'nın müfettişlikle ilgili görev ve yetkilerini belirleyen talimata göre; adaletin sağlanması gayesiyle hiç bir sınıfın başka bir sınıfa veya hiç bir şahsın bir başka şahsa zulmetmesine meydan verilmeyecek, kanunların hakkıyla uygulanması temin edilecek, görevlerini kötüye kullanan memurların suçu tespit edildiği takdirde görevlerine son verilecekti. Özellikle de Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakir,

⁹⁶ Seyitdanlıoğlu, **a.g.m.**, s.90.

⁹⁷ Ali Karaca, **Anadolu ıslahatı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838–1899)**, Eren Yayınları, İstanbul 1993, s. 37, 54, 55.

⁹⁸ Karaca, **a.g.e.**, s. 56.

Mamuratü'l-aziz ve Sivas Vilayetlerindeki ıslahat çalışmalarında, bu hususlara daha fazla dikkat edilmesi Şâkir Paşa'dan istendi. Şâkir Paşa'nın yetkisi, ıslahatın başarıya ulaştırılması amacıyla, gerekli olan bütün mevzuatı içine alacak genişlikteydi.⁹⁹

Islahat projesi Müşir Şakir Paşa'nın vefatına kadar devam etti. Paşa'nın vefatı üzerine teftiş heyetinin diğer üyeleri İstanbul'a çağrıldı. 19 Nisan 1900 tarihli padişah iradesi ile Anadolu Islahatı Genel Müfettişliği'nin görevine son verildiği açıklandı.¹⁰⁰

8. Makedonya (Rumeli) Müfettiş-i Umumiliği

Rusya ve Avusturya'nın 'Viyana Programı' adı altında yapmış oldukları görüşmelerin ortak noktasını Balkanlar'ın oluşturması ve 1902 yılında Bulgaristan'da ihtilal hazırlıkları yapıldığı haberleri diğer Avrupa kabinelerini bu konuda harekete geçirdi. İngiltere Hükümeti Makedonya'ya, Balkanlardaki ırklara mensup olmayan ve Berlin Antlaşmasını imza etmiş devletler halkından da olmayan bir umumi Hıristiyan vali tayinini istiyordu. II. Abdülhamid, bir Hıristiyan umumi valiyi kabul etmedi, ancak üç vilayet¹⁰¹ için geniş yetkili bir umumi müfettişlik kurulmasını kabul etti. Makedonya (Rumeli) Müfettiş-i Umumiliğine Kasım 1902 sonlarına doğru Hüseyin Hilmi Paşa atandı.¹⁰²

İstanbul'daki Rus ve Avusturya elçilerinin Viyana programı esasları dahilinde, bu hususla ilgili hazırladıkları ve 24 Şubat 1902'de Babıali'ye sundukları program şu maddeleri içeriyordu: Umumi müfettişliğin önceden devletlerle görüşülmeden kaldırılmaması, müfettişin asker kullanmaya yetkili olması, valilerin müfettişin emri altında bulunması, polis ve jandarmanın ıslahı için yabancı uzmanlar görevlendirilmesi, her kaza halkı arasından oran dahilinde Hıristiyanlardan da jandarma yazılması, siyasi suçlular ve firariler hakkında genel af çıkarılması, her vilayet için bir bütçe oluşturulması, bu programı uygulayacağına hükümetçe taahhüt edilmesi... Abdülhamid bu maddeleri kabul etti ve Hüseyin Hilmi Paşa'nın memuriyet süresini 3 sene uzattı.¹⁰³

⁹⁹ Karaca, **a.g.e.**, s. 58.

¹⁰⁰ Zekeriya Türkmen, **Vilayât-ı Şarkiye (Doğu Anadolu Vilayetleri) Islahat Müfettişliği 1913–1914, Avrupalı Devletler Denetiminde Ermeni Meselesine Çözüm Arayışları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s.13–14.

¹⁰¹ Rumeli Vilayât-ı Selâsesi (Kosova, Manastır ve Selanik)

¹⁰² Süleyman Kani İrtem, (Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu) **Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi – Balkanların Kördüğümü**, Temel Yayınları, İstanbul 1999, s.212–213.

¹⁰³ İrtem, **a.g.e.**, s.214-215.

Umumi müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa 8 Aralık 1902’de Selanik’te görevine başladı. Rumeli’ye getirilen Belçikalı ve İsveçli subaylar da polis ve jandarmanın düzenlenmesini işini ele aldılar. Hüseyin Hilmi Paşa bir taraftan asayişin teminine, diğer taraftan da padişahın kabul ettiği Viyana programının ıslahata dair hükümlerini uygulamaya çalışıyordu.¹⁰⁴

1903 yılı Eylül ayı içerisinde Rus Çarı ve Avusturya İmparatoru arasında Viyana yakınlarında Mürzsteg’de yapılan görüşmede alınan kararlar ve hazırlanan yeni reform programı Balkan ıslahatı konusunda yeni bir dönüm noktası oldu. Mürzsteg programı, iki kontrol heyeti oluşturmaktaydı. Ajan siviller, yani sivil görevliler ve jandarma subayları. Biri Avusturyalı, diğeri Rus olan sivil görevliler ikişer sene müddetle atanacaklar ve Türk hükümetinin muamelesini kontrol edeceklerdi. Bunlar, müfettiş-i umuminin gölgesi gibi olacaklardı. Müfettişe lazım gelen ıslahatı göstermek, ahalinin şikayetlerini dinlemek, teşvik etmek, nasihat vermek fakat emretmemek gibi hususlarda görevlendirilmişlerdi. Bir süredir devletler, Osmanlı Hükümetine jandarmanın düzenlenmesi için Avrupalı subaylar görevlendirilmesini tavsiye ediyorlardı. Osmanlı Hükümet bu duruma kabul etti ve İtalyalı General de Corcis’i davet ederek jandarma ıslahatının amirliğini kendisine bıraktı. Generalin maiyetine altı büyük devletin¹⁰⁵ her birinden birer delege ve onların emirleri altına da bir miktar subay verildi. Fakat bu subaylar, jandarmalara kumanda etmeyecek, talim mekteplerini sevk ve idare edeceklerdi. Emirler vermek yetkisine sahip değillerdi.¹⁰⁶

Bu programa yönelik Abdülhamid’in itirazları, sadece sivil görevlilerin emir yetkilerinin kaldırılması konusunda etkili oldu. Emir verebilen yetkili Hüseyin Hilmi Paşa olacaktı. Bunun dışında program kabul edilmiş oldu.¹⁰⁷ Programın kabulünün ardından Fransızlar Siroz’a, İngilizler Drama’ya, Avusturyalılar Üsküp’e, İtalyanlar Manastır’a, Ruslar ve Almanlar Selanik’e subay gönderdiler.¹⁰⁸

¹⁰⁴ İrtem, **a.g.e.**, s.221.

¹⁰⁵ İngiltere, Fransa, Avusturya, İtalya, Rusya, Almanya.

¹⁰⁶ Nimet Ayşe Bakırcılar, “*Makedonya Sorunu Hakkında Bir Risale: Makedonya Mes’alesi ve Balkan Harb-i Ahiri*”, **History Studies**, Volume 3/1 2011, s.32.

¹⁰⁷ İrtem, **a.g.e.**, s.241-242.

¹⁰⁸ Bakırcılar, **a.g.m.**, s.33.

Bu dönemde dikkati çeken hususlardan birisi de Makedonya’da yapılmakta olan ıslahattan İstanbul gazetelerinin hiç bahsetmemesi ve resmi yazılarda Makedonya kelimesinin kullanılmamasına özen gösterilmesiydi.¹⁰⁹

1905 yılında devletler bu kez Makedonya’da maliye işlerinin düzenlenmesi için bir maliye komisyonu oluşturulmasını Babıâli’ye teklif ettiler. Babıâli’nin bu teklifi kabule yanaşmaması üzerine Avusturya ve Rusya’nın girişimleriyle bir deniz hareketi yapılması kararlaştırıldı. Almanya’nın deniz hareketine katılmamasına rağmen İngiltere, İtalya, Avusturya, Rusya ve Fransa destekli donanma 27 Ekim 1905’te Midilli adasını işgal etti. Padişahın 5 Kasım’da istekleri kabul etmesinin ardından donanma 17–18 Kasım tarihlerinde Limni ve Midilli’den çekildi.¹¹⁰

Bu süreç içerisinde Hüseyin Hilmi Paşa, yanındaki sivil görevlilerle, jandarma heyetleriyle, maliye komisyonuyla anlaşarak, onları bir arada idare etmeye çalışarak işleri yürütmeyi başarmış ve Babıâli nezdinde önemli nüfuz sahibi olmuştur.¹¹¹ Ancak bu durum II. Meşrutiyetin ilanına kadar devam etmiş ve meşrutiyetin ilanı ertesi Hüseyin Hilmi Paşa görevden alınmıştır. II. Meşrutiyet’in ilânından sonra Üçüncü Ordu Kumandanlığına ve ilâveten Rumeli Vilâyeti Müfettiş-i Umûmî Vekilliğine Mahmûd Şevket Paşa tâyin edilmiş, bir süre sonra da Makedonya (Rumeli) Müfettiş-i Umumiliği kaldırılmıştır.

9. Ordu Müfettişlikleri Uygulaması (I)

Osmanlı ordusunda müfettişlik uygulamasına Mahmut Şevket Paşa'nın Hareket Ordusu ile İstanbul'a hâkim olmasından sonra geçildi. 1 nci, 2 nci ve 3 ncü ordu müfettişlikleri oluşturuldu. 3 ncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı olan Mahmut Şevket Paşa 15 Mayıs 1909 tarihinde ‘1 nci, 2 nci ve 3 ncü Ordu-yu Hümâyûnlar Kıt'aat-ı Muhtelif-i Askeriyesi Müfettiş-i Umumîsi’ne tayin olundu. Bu atamaya göre, ordu komutanlıkları mevcut olacak, fakat yalnız Mahmut Şevket Paşa, konumu itibarıyla ordu komutanlıklarının üstünde bir mevkide bulunacaktı.¹¹²

¹⁰⁹ İrtem, **a.g.e.**, s.244.

¹¹⁰ İrtem, **a.g.e.**, s.260-262.

¹¹¹ İrtem, **a.g.e.**, s.266.

¹¹² Zekeriya Türkmen, “İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909–1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilâtına Geçiş ve Uygulamalar”, **Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I (Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve stratejik Açından Türkiye)** (23–25 Ekim 1995 – İstanbul), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.23.

9 Temmuz 1910 tarihinde yayınlanan ‘Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Ordusunun Teşkilât-ı Esasiye Nizamnamesi’ (Teşkilât-ı Askeriye Nizamnamesi) ile ordu komutanlıkları kaldırılarak, yerlerine ordu müfettişlikleri kuruldu. Ordu müfettişlikleri, personel vs. muamelât işlerinden muaf tutularak, yalnızca eğitim ve seferberlik işleri ve hazırlıkları ile uğraşmaları sorumluluğu verildi. Öte yandan, sefer ordusunda eski teşkilât yürürlükte bırakıldı. Yeni usul ile üçer piyade tümenli ve birçok bağlı birliklerden kurulu kuvvetli kolordular kurulmuş oldu. Müfettişlik teşkilâtına dayalı ordu düzeni, 14 Şubat 1913'te kabul edilen nizamname ile dört ordu müfettişliği ve bir bağımsız tümen teşkilâtı şeklinde tanzim edildi.¹¹³

	Sorumluluk Sahası
1 nci Ordu Müfettişliği	İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gümölcine, Dedeağaç, İzmir ve Batı Anadolu tarafları
2 nci Ordu Müfettişliği	Selanik, Üsküp, Manastır, Beyrut, Şam ve Halep
3 ncü Ordu Müfettişliği	Erzurum, Bayburt, Erzincan, Elazığ, Van, Bitlis, Muş ve civarı
4 ncü Ordu Müfettişliği	Bağdat, Musul, Süleymaniye, Kerkük, Basra ve civarı
Yemen'deki 7 nci Kolordu, Asir'deki 21 nci, Hicaz'daki 22 nci Tümenler bağımsız kabul edilerek doğrudan merkeze bağlanmıştır.	

Kara ordusunun yanında, jandarmada da 21 Mart 1913 tarihinde müfettişlik teşkilâtına geçildi. Müfettişlik uygulaması ordunun geri hizmet veya yardımcı kıtalarında da benimsendi. Ordunun sağlıkla ilgili her türlü işlerini görmek amacıyla Sıhhiye Müfettişliği teşkil edildi. Ayrıca ordunun iaşe ve ikmalini maksadıyla teşkil edilen Menzil Müfettişliklerini de bu uygulamanın içine dahil etmek mümkündür.¹¹⁴

Birinci Dünya Savaşıyla birlikte müfettişlik teşkilâtına son verildi, ordu komutanlıkları yeniden oluşturuldu ve bu durum savaşın sonuna kadar devam etti.

10. 1913 Vilâyat Genel İdaresi Geçici Kanunu

Mahmut Şevket Paşa kabinesi, Balkan Savaşlarında alınan mağlubiyet ve Ermeni meselesinin de etkisiyle, Avrupa ve Rus baskısını engelleyebilmek için 1913 yılında gerekli ıslahatların yapılması amacıyla çalışmalara başladı. 26 Mart 1913'te vilayet genel meclislerine mahalli işlerde geniş yetkiler veren, bir anlamda özerklik tanıyan ‘İdare-i Umumiye-i Vilayât Kanun-ı Muvakkati’ çıkarıldı. 24 Nisan 1913

¹¹³ Türkmen, **a.g.m.**, s.24–25.

¹¹⁴ Türkmen, **a.g.m.**, s.25.

tarihinde de ‘Sulh Hakimleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat’ çıkarılarak hakimlerin yetki ve sorumluluklarıyla muhakeme usulleri yeniden belirlendi ve yeni mahkemelerin kurulması kararlaştırıldı.¹¹⁵

1913 tarihli ‘İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanun-ı Muvakkati’ vilâyetlerin hükmi şahsiyetlerini ve ademi merkeziyet esaslarını fiilen kabul etmekteydi. Bu kanun 1864 ve 1871 tarihli nizamnameleri kaldırarak; vilâyet, liva, kaza ve nahiye olmak üzere dört dereceli idare usulünü kabul ediyordu.¹¹⁶ 1913 tarihli Geçici (muvakkat) Kanuna¹¹⁷ göre; vilâyet, hem devlet yönetiminin mülkî-idarî birimlerinden biriydi, hem de tüzel kişiliğe sahipti. Vilâyetin organları şunlardı:¹¹⁸

Vilâyet Umumî Meclisi: Seçimle işbaşına gelir, icraî karar yetkisine sahiptir ve vilâyetin hukukî işlerini görür.

Vilâyet Encümeni: Vilâyet umum meclisince seçilir meclis adına görev yapar.

Vilâyet İdare Meclisi: Hem merkezin, hem de vilâyetin temsilcisidir.

Ayrıca vilâyetin yürütme organı niteliğinde olan vali ve valiye vilâyetin umumî işlerinde yardımcı olan vali muavini, mektubçu, defterdar gibi vilâyetin maiyyetindeki görevlilerle seçimli üyeleri mevcuttu.

1913 tarihli kanunun iki önemli özelliği vardı: Birincisi; vilâyet umumî meclisini bir tüzel kişilik olarak düzenleyerek bir karar organı durumuna getirmesi; ikincisi, vilâyet umum meclisinden seçilen vilâyet encümenini öngörmesi, böylece vilâyetin yerel işlerinde bu meclisin yetkilerini belirleyici duruma getirmesi.¹¹⁹

¹¹⁵ Türkmen, **Vilâyet-i Şarkiye ...**, s.18, 22, 23, 32–33.

¹¹⁶ **İdare Taksimatı (1936)**, T. C. Dâhiliye Vekâleti Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı Matbaası, Ankara 1936, s.7.

¹¹⁷ 1929 yılında 1426 Sayılı kanunla 1913 tarihli “İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanun-ı Muvakkat”ının il genel yönetimine dair bölümü yürürlükten kaldırılmıştır. 1913 tarihli kanuna dair diğer değişiklik, iptal ve ekler Resmî Gazete kayıtlarına göre şöyle sıralanabilir: Kanun no: 894/02.06.1926; kanun no: 4928/11.06.1946; kanun no: 5670/07.07.1950; kanun no: 6423/23.06.1954; kanun no: 6438/19.11.1954; kanun no: 7364/20.07.1959; kanun no: 306/19.07.1963.

Muvakkat kanun 1987 tarihinde yine bir düzenlemeden sonra 24.03.1998 yılında “Merkezî İdare İle Mahallî İdareler Arasında Görev Bölüşümü ve Hizmet İlişkilerinin Esaslarının Düzenlenmesi ve Çeşitli Kanunlarda Mahallî İdareler İle İlgili Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” adı ile tekrar gündeme gelmiştir. (Cenk Reyhan, “1913 Tarihli Vilâyet Genel İdaresi Geçici Kanunu”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.:9, S.:1, Ocak 2000, s.130.)

¹¹⁸ Cenk Reyhan, “1913 Tarihli Vilâyet Genel İdaresi Geçici Kanunu”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.:9, S.:1, Ocak 2000, s.130.

¹¹⁹ Reyhan, **a.g.m.**, s.130.

Kanun ayrıca, ülkeyi müteaddit ‘teftiş dairesi’ne taksim ederek her birinin başına bir genel müfettiş getirmektedir. Ancak, müfettişlik bölgelerinin hangi ölçülere göre seçileceği belirtilmemiştir.¹²⁰

11. Vilayât-ı Şarkîye (Doğu Anadolu Vilayetleri) İslahat Müfettişliği

Mahmut Şevket Paşa hükümeti, 15 Nisan 1913 tarihinde Meclis-i Vükelâ'da yapılan gizli bir müzakerede Doğu Anadolu vilayetlerinde yapılması düşünülen ıslahat konusunu ele aldı ve bu konuyu karara bağladıktan sonra, İngiltere ile temasa geçti. Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu ıslahatı konusunda İngiltere'yle temasta olduğunu öğrenen Rusya, Osmanlı Devleti'ne verdiği notada, doğu illerinin ıslahı ile ilgili müfettiş görevlendirilmesi konusunun Rusya, İngiltere ve Fransa arasında görüşülmesi gerektiğini ileri sürdü. Rusya, Doğu Anadolu ile ilgili olarak İstanbul'daki elçilik baş tercümanı Mandelstam tarafından hazırlanmış olan projenin uygulanmasını istemekteydi. Bu tasarıya göre, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput ve Sivas vilayetlerinin tek bir vilayet haline getirilmesi ve büyük devletlerin onayı ile beş yıllığına, Osmanlı Hıristiyanlarından veya tercihen bir Avrupalı genel valinin atanması teklif ediliyordu. Ayrıca bölgedeki, vilayet meclisleri ile devlet görevlilerinin de yarı yarıya Müslüman ve Hıristiyanlardan seçilmesi isteniyordu.¹²¹

Osmanlı hükümeti 27 Mayıs 1913'te Doğu Anadolu vilayetlerinde uygulanacak on maddelik bir ıslahat programı hazırladı. Dahiliye Nezareti de teşkili düşünülen müfettişliklerin gerçekleştirecekleri faaliyetleri açıklayan on maddelik bir nizamname yayımladı. ‘İdare-i Umumiye-i Vilayât Kanun-ı Muvakkati’ne 1 Temmuz 1913 tarihinde bir ek kanun hazırlanarak bazı maddeleri değiştirildi. 6 Temmuz 1913 tarihinde de ‘Sulh Hakimleri Hakkında Kanun-ı Muvakkati’ne 23 maddelik bir talimat eklenerek oluşturulması planlanan müfettişliğine dair olarak müfettişlerin görev ve yetkileri belirlendi.¹²²

Umumî Müfettişler, Meclisi Vükela kararıyla ve Padişahın iradesiyle beş yıl için atanacaklardı. Umumî Müfettişlerin yanında görev yapacak olan memurlar da

¹²⁰ Mustafa Tosun, **Türkiye’de Valilik Sistemi**, TODAİE Yayınları, Ankara 1970, s. 15.

¹²¹ Türkmen, **Vilayât-ı Şarkîye ...**, s. s.33, 35, 37–38. (Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Zekerîya Türkmen, “İttihat ve Terakki Hükümetinin Doğu Anadolu İslahat Müfettişliği Projesi ve Uygulamaları (1913–1914): Ermeni Meselesine Çözüm Arayışları”, **Ermeni Araştırmaları**, C.: 3, S.: 9, Bahar 2003.)

¹²² Türkmen, **a.g.e.**, s.39-40.

Meclisi Vükela tarafından atanacaktı. Umumî Müfettişler, yasaların uygulanmasını denetleyecekler, yasalarda yapılması gereken değişiklikleri, Babıâli'ye bildirecekler ve bu konularda tasarılar ve talimatnameler de hazırlayabileceklerdi. Müfettişler, bir yerde yeni mülki makamlar ihdas etmeyi gerekli görürlerse, Vali ve Kolordu Komutanı'nın da görüşünü alarak, bunu tasarı haline getirebileceklerdi. Müfettişler, bölgeleri içinde asayıştan ve halkın huzurundan da sorumluydular. Gerekli gördükleri takdirde, bölgelerinde istedikleri sayıda telgraf memuru, jandarma ve asker bulundurabileceklerdi. Bölgelerindeki memurların tayininde, görevlerine son verme hususunda ve terfilerinde geniş yetkilere sahiptiler. Müfettişlik dairesinde görev yapan mülkiye, jandarma, nafia ve ziraat müfettişleri, Umumî Müfettişlere bağlı olacaklardı. Ayrıca, Umumî Müfettişler, görev alanları içindeki orman, maden ve ziraat alanlarının işletilmesinden ve korunmasından da sorumluydular.¹²³

Osmanlı hükümetinin Doğu Anadolu ıslahat müfettişliği konusunda hazırladığı bu tasarımı Rusya kabul etmedi. Rus ve Alman temsilcileri 22 Eylül 1913'te Doğu Anadolu vilayetleriyle ilgili Rus tasarısı üzerinde anlaştilar. Rusya'nın, Almanya ve diğer büyük devletlere dayanarak Osmanlı hükümetine yaptığı baskı sonucu, Rus tasarısı 8 Şubat 1914 tarihinde İstanbul'da imzalanarak kabul edildi.¹²⁴

İmzalanan anlaşmaya göre: "İslahat yapılacak olan alan iki bölgeye ayrılacak, Doğu Anadolu'daki bu iki bölgenin başına Avrupalı iki genel müfettiş konulacaktır.

Bölge [A]: Erzurum, Trabzon ve Sivas illerinden meydana gelen bölge,

Bölge [B]: Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır'ı içine alan bölge.

Müfettişler, sivil idare, adliye, polis ve jandarmayı kontrol edeceklerdir. Güvenliği koruyacak kuvvetlerin yetmemesi halinde, müfettişin isteğiyle yetkileri dahilindeki tedbirlerin alınması için askerî kuvvetler, genel müfettişin emrine verilecektir. Müfettişler, yetersiz veya suçlu gördükleri memurları görevlerinden alabilecek, mahkemeye verebileceklerdir.

Kanunlar, resmî ilânlar ve emirler, her bölgede mahallî dil ile yayımlanacaktır. Mahkeme hükümleri Türkçe olarak yazılacak, mümkün olursa, buna iki tarafın dillerinde birer tercümesi eklenecektir. Her unsurun genel eğitim bütçesindeki payı,

¹²³ Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927–1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 31–32.

¹²⁴ Türkmen, **Vilayât-ı Şarkiye ...**, s. 41, 45, 46, 52.

eğitim vergisine katılması oranında ayrılacaktır. Cemaatlerin, aynı mezhepten olanların okullarını yönetmesine hükümet engel olmayacaktır.

Vilâyet genel meclislerinin yetkileri 26 Mart 1913 tarihli kanundaki esaslara göre tespit edilmiştir. Müfettişlerin gözetimi altında, bir yılı geçmemek şartıyla nüfus sayımı yapılacak, iki bölgede mezheplerin, milliyetlerin, dillerin gerçek oranları belirlenecektir. Azınlıklar komisyonlarda temsil edilecek, idari meclislerine seçilen üyelerin yarısı Müslüman, yarısı Hristiyan olacaktır. Her Osmanlı tebaası, askerî görevini barış zamanında oturduğu müfettişlik bölgesinde yapacaktır. Genel müfettişler uygun gördüğü takdirde, boş yer oldukça polis ve jandarma teşkilâtına Hristiyan ve Müslümanlardan eşit sayıda alım yapılacaktır.”¹²⁵

On yıl içinde genel müfettişlik yerinin boşalması durumunda, Osmanlı Devleti büyük devletlerin yardımını isteyerek, bir yenisi atanacaktır. Anlaşmaya göre, genel müfettişler yabancı olacaktır. Tayin edilecek olan müfettişin görevinin meşruiyetinin sağlanması için, güya tarafsızlık prensibine uyularak, müfettişlerin Hollanda ve Norveç’ten tayin edilmesine karar verilmiştir.¹²⁶

Van-Bitlis-Harput ve Diyarbakır bölgesi genel müfettişliğine Norveçli Binbaşı Nicolas Hoff; Trabzon-Erzurum ve Sivas bölgesi genel müfettişliğine de Hollandalı Doğu Hindistan sömürgeleri memurlarından Westenenk 28 Nisan 1914 tarihinde genel müfettiş olarak atanmışlardır. Müfettişlerle Osmanlı hükümeti arasında 25 Mayıs 1914 tarihinde imzalanan 7 maddelik sözleşmeye göre müfettişler Osmanlı memuru sayılacak, ayda kendilerine 400 altın lira maaş verilecek ve ikametleri için bir ev tahsis edilecektir. Müfettişlerin birer ecnebi subay yaverleri bulunacaktır.¹²⁷ Müfettişler, tayin edildikleri mıntikalarda, Osmanlı hükümeti tarafından hazırlanmış olan 23 maddelik ‘Müfettiş-i Umumîlerin Vazife ve Selâhiyetlerine Müteallik Talimat’a¹²⁸ göre hareket edeceklerdir.

Müfettiş Hoff, 1914 yılı Ağustos ayının ilk günlerinde Erzurum’a ulaşmış, ancak bu süreç içerisinde Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğiinden dolayı, Dahiliye

¹²⁵ N. Fahri Taş, “*Vilâyet-i Şarkıyye Islâhatı ve Genel Müfettiş Nicolas Hoff*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 42, C.: XIV, Kasım 1998, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı, s. 930–932.

¹²⁶ Taş, **a.g.m.**, s. 933.

¹²⁷ Türkmen, **Vilayât-ı Şarkıye** ..., s. 58–59.

¹²⁸ “Müfettiş-i Umumîlerin Vazife ve Selâhiyetlerine Müteallik Talimat” için Bakınız “Ekler” s.354.

Nezareti 7 Ağustos 1914 tarihinde Hoff'a bir telgraf çekerek Erzurum'da kalmasını veya İstanbul'a dönmesini bildirmiştir. Hoff, Erzurum üzerinden Bitlis'e, oradan Van'a, Van'dan da Diyarbakır'a gitmiştir. Halkın galeyanından çekinen yetkililer tarafından Diyarbakır şehrine sokulmayan Hoff, Siverek yoluyla Urfa'ya oradan Halep'e, Halep'ten Beyrut'a ve oradan bir vapurla 30 Eylül 1914'te İzmir'e ulaşmış, İzmir'den de İstanbul'a hareket etmiştir. Diğer müfettiş Westenenk henüz müfettişlik mıntikasına hareket etmeden, Birinci Dünya Savaşı seferberliğinin başlamasından dolayı yolculuğunu tehir etmek zorunda kalmıştır.¹²⁹

Doğu Anadolu Islahat Müfettişliği teşkilatı Dahiliye Nezareti'nin 28 Aralık 1914 tarihli kararıyla lağvedilmiş, 29 Aralık 1914 tarihli Hey'et-i Vükelâ kararıyla müfettişlerin tazminatlarının ödenmesi şartıyla görevlerine son verildiği açıklanmıştır.¹³⁰

Doğu Anadolu Islahat Müfettişliği uygulaması, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru tekrar gündeme gelmiştir. 23 Ağustos 1918 tarihinde, Erzurum, Van, Bitlis vilayetleri ile Erzincan sancağını içine alan 'Vilayât-ı Müstahlise Müfettiş-i Umumîliği' kurulmuş, başına da uzun yıllar bölgede vali olarak bulunmuş olan Tahsin (Uzer) Bey getirilmiştir. Tahsin Uzer'in kısa bir süre görev yapmasının ardından yerine başka atama yapılmayınca, müfettişlik sadece kağıt üzerinde kalmıştır.¹³¹

12. Mülkiye Müfettişlikleri Uygulaması

Birinci Dünya Harbi'nin sonlarına doğru, Enver Paşa'nın, 29 Ağustos 1918 tarihli teklifiyle Osmanlı ülkesi, 'askerî' ve 'mülkî' olmak üzere ikiye taksim edilmiştir. Buna göre, askerî harekât için birinci derece öneme haiz yerler, Adalar denizi ve Akdeniz sahil kesimi ile Batum, Kars, Ardahan ve Şarkî Anadolu askerî idarede bırakılacaktı. Gürcü ve Ermenilerle, İngilizlerin topraklarını genişletmek istemelerine karşı, burada bulunan kıtalar sevk olunacaktır. İstanbul şehri de askerî mıntika dahilinde olacaktır. Orta Anadolu, İç-batı Anadolu, Batı Karadeniz ile Güneydoğu Marmara bölgesi mülkî taksimat içerisindedir. Dış tehditlerin etkisini azaltmak ve ülke bütünlüğünü korumak amaçlı bu taksimat hedefine ulaşamamış

¹²⁹ Türkmen, *Vilayât-ı Şarkiye* ..., s. 75-79, 81.

¹³⁰ Türkmen, *Vilayât-ı Şarkiye* ..., s. 83.

¹³¹ Türkmen, *Vilayât-ı Şarkiye* ..., s. 86.

olmasına rağmen, mülkî ve askerî olarak ülkenin taksimi konusu İttihat ve Terakki hükümetlerinden sonraki kabinelerin de ele aldığı konulardan biri olmuştur.¹³²

Mondros Mütarekesi'nden sonra, 11 Aralık 1918 tarihli Meclis-i Vükelâ toplantısında alınan bir kararla mülkiye müfettişliği uygulamasına geçilmesine karar verilerek, Osmanlı ülkesi mülkî açıdan 10 bölüme taksim edilmiştir. Yapılan bu yeni düzenleme numaralandırma usulüne göre gerçekleştirilmiştir¹³³.

Mülkiye Müfettişlikleri Teşkilatı:

	Sorumluluk Sahası
1 inci Mülkiye Müfettişliği	Ankara, Kastamonu, Bolu
2 nci Mülkiye Müfettişliği	Trabzon, Samsun
3 üncü Mülkiye Müfettişliği	Bursa, İzmit, Edirne, Çatalca
4 üncü Mülkiye Müfettişliği	Karesi, Çanakkale, İzmir
5 inci Mülkiye Müfettişliği	Konya, Eskişehir, Afyonkarahisar, Kütahya, Antalya
6 ncı Mülkiye Müfettişliği	Sivas, Kayseri, Yozgat
7 nci Mülkiye Müfettişliği	Erzurum, Van, Bitlis
8 inci Mülkiye Müfettişliği	Diyarbakır, Mamüretlaziz
9 ncu Mülkiye Müfettişliği	Adana, Zor, Ayntap
10 ncu Mülkiye Müfettişliği	mıntıkası belirlenememiştir.

Mülkiye müfettişlerinin Dahiliye Nezareti tarafından belirlenen görev ve yetkileri şöyledir:¹³⁴ Müfettişler memur oldukları daire içerisinde istedikleri şehri ve yeri kendilerine merkez seçebilirler; daireler içinde kendilerinin veya görevlendirdikleri kişilerin teftiş ve süresini kendileri tayin ederler; ikametgâhlarında muhabereyi temin için telgraf memuru, jandarma veya asker bulundurabilirler; görevli oldukları mıntıkanın kanunlarının teftişini yaparlar; teftişleri sonucu uygun olmayan kanunları değiştirebilir ve bu amaçla Babîâli ile irtibat kurabilirler; kolordu komutanlıkları ve mülkî âmirlerle beraber çalışarak çıkan aksaklıkları çözüme kavuştururlar; bölgelerinde bulunan etnik unsurların huzurunu temin ederler;

¹³² Zekeriya Türkmen, “İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909–1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilâtına Geçiş ve Uygulamalar”, **Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I (Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askeri ve stratejik Açından Türkiye)** (23–25 Ekim 1995 – İstanbul), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.26.

¹³³ Türkmen, **a.g.m.**, s.31.

¹³⁴ Türkmen, **a.g.m.**, s.31–32.

bölgesindeki memurların problemleri ile ilgilenirler; görevlerini kötüye kullanan memurları icabında azledebilir veya başka yerlere tayin edebilirler; mülkiye, adliye, nafia vesair müfettişler genel müfettişe tâbidir.

Sayılan görev ve yetkilerden de anlaşıldığı gibi, idarî açıdan her türlü sorunla uğraşacak olan müfettişler olağanüstü bir dönemin memurları durumundaydılar. Mütareke döneminin şartları içinde düşünülmüş ve kabul edilmiş bulunan mülkiye müfettişlik teşkilâtı, 1919 yılında tatbiki konulmuş, ancak teşkilâtın değiştirilip daha uygun hâle getirilmesine ülkenin içinde bulunduğu şartlar müsaade etmemiştir.

13. Ordu Müfettişlikleri Uygulaması (II)

Mülkiye müfettişlikleri ile ülkenin siyasî açıdan dağılan otoritesinin düzene konulmasının mümkün olmadığını anlayan Osmanlı Hükümeti, ülkenin en kritik bir döneminde yapılan bu teşkilâtlanmayı bilâhare ordu dahilinde uygulamayı düşünmüş ve Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) hükümleri gereği orduların lağvedilmesiyle birlikte anavatanda toplanan 9 kolordu ve bunlara bağlı 20 tümeden ibaret olan ordu yeni bir düzenlemeye tâbi tutulmuştur. Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, lağvedilen orduların yerine -dağılmakta olan ordunun kontrol altına alınması amacıyla- üç ordu müfettişliğinin kurulması yolundaki fikirleri Harbiye Nezareti'nce kabul edilmiştir.¹³⁵

Ordu Müfettişlikleri Teşkilatı:

	Merkezi	Komutanı	Bağlı Kolordular	Sorumluluk Sahası
1 nci Ordu Müfettişliği	İstanbul	Mustafa Fevzi Paşa	1 inci 14 üncü 25 inci	Bütün Rumeli, Güney Marmara ile Doğu Marmara civarındaki bütün vilâyet ve mutasarrıflık; İzmir ve Afyon hattının kuzeyinde kalan mıntıklar
2 nci Ordu Müfettişliği	Konya	Mersinli Cemal Paşa	12 nci 17 nci 20 nci	İzmir, Konya, Ankara, Kastamonu vilâyetleri ile Menteşe, Antalya, Silifke, Afyonkarahisar, Kütahya, Eskişehir, Kayseri müstakil mutasarrıflıkları
3 ncü Ordu Müfettişliği	Erzurum	Mustafa Kemal Paşa	3 üncü 15 inci	Sivas, Amasya, Tokat, Canik, Samsun, Doğu Karadeniz'in tamamı ile Erzincan, Erzurum, Kars, Ağrı, Van, Hakkâri, Elazığ, Bingöl, Bitlis vilâyet ve mutasarrıflıkları
Üç ordu müfettişliğinin haricinde Diyarbakır'da bulunan 13 ncü Kolordu doğrudan Osmanlı Genelkurmayına bağlıydı. 13 ncü Kolordu mıntikasında Diyarbakır, Bitlis, Mamüretlaziz vilâyetleri ile Urfa, Maraş, Ayıntap ve Elbistan müstakil mutasarrıflıkları bulunuyordu. 13 ncü Kolordu mütareke hükümlerine göre lağvedilen 6 ncü Ordu'nun geriye kalan bakiyesinden teşekkül etmişti.				
Oluşturulan üç ordu müfettişliğine bilâhare Rumeli Müfettişliği de ilâve edildi, fakat Rumeli Müfettişliği sadece kâğıt üzerinde kaldı, uygulamaya geçilemedi.				

¹³⁵ Türkmen, a.g.m., s.26-27.

Teşkil edilen üç ordu müfettişliği ile müstakil 13 ncü Kolordu için hazırlanan talimata göre, müfettişliklerin hem askerî, hem de mülkî yetkileri vardır. Buna göre, müfettişliklerle 13 ncü Kolordu'nun müşterek vazifeleri; mıntikalarda dahilî güvenliğin iade ve istikrarı, asayişsizlik sebeplerinin araştırılarak tespit edilmesi ve mıntikalarda bulunan silâh ve cephanenin bir an önce toplatılarak depolarda muhafaza altına alınmasıdır. Müfettişlik ve kolorduların sayılan bu vazifeleri gerçekleştirmek, uygulamak için verecekleri her türlü talimatı, mıntikalarında bulunan vilâyetlerle mutasarrıflıklar doğrudan doğruya yerine getireceklerdir. Müfettişlikler ve kolordular mıntikaları civarındaki asayişin sağlanması için civar kolordu ve müfettişliklerle koordineli olarak vazife icrası için muhabere edeceklerdir. Müfettişlik emrinde bulunan kolordular harekât ve asayiş konularında doğrudan müfettişlikle irtibatta olurken, yazışma ve personel işleri ile silâh ve teçhizat ikmalî konularında Harbiye Nezaretiyle muhabere etmek zorundadırlar. Fırka veya mıntika komutanlığı veya özel bir görev verilecek subayların tayin veya tebdilleri müfettişliğin onay ve talebiyle gerçekleştirilecektir. Diğer hususlarda müfettişlerin verdikleri talimatı kolordu komutanları aynen uygulayacaklardır.¹³⁶

Mütareke döneminde teşkil edilen ordu müfettişlikleri, 1919 Nisan ayında faaliyete başladılar. Başlangıçta müfettişlik teşkilâtının önemli bir sonuç doğurmayacağını düşünen İtilâf Devletleri, zamanla bu teşkilâtın kendi çıkarlarına karşı tavırlar sergilediğini görünce, Osmanlı Hükûmeti'ne bunların lağvedilmeleri yolunda baskı yapmışlardır. Ordu müfettişlerinin mıntikalarındaki ahaliyi, İtilâf Devletleri ve Yunan işgal olaylarına karşı örgütmeye kalkmaları, onların bu endişelerini daha da artırmıştır. Ordu müfettişliklerinin lağvedilmesi konusunda General Milne'nin verdiği ultimatolar Harbiye Nazırı Şevket Turgut ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'nın istifasına sebep olmuştur. Osmanlı Hükümeti de önce ordu müfettişliklerine verilen geniş yetkileri kaldırmış, 16 Ağustos 1919 tarihli bir irade-i seniyye ile de ordu müfettişlikleri lağvedilerek, ordu komutanlıkları yeniden teşkil edilmiştir.¹³⁷

¹³⁶ Türkmen, **a.g.m.**, s.32-33.

¹³⁷ Türkmen, **a.g.m.**, s.36.

14. Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'da giderek güçlenen Kuvayımillîye hareketi karşısında endişeye kapılan İtilaf Devletleri ve Damat Ferid Paşa kabinesi, bir takım alternatif hal çareleri düşünerek; Tahkik Hey'etleri, Nasihat Hey'etleri gibi Anadolu'da kontrolü ele tutmak, İstanbul Hükümetinin otoritesini yeniden tesis etmek amacıyla geçici çözümler uygulamaya koymuşlardır. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgalinin ardından meclisin Ankara'da toplanması ve takip eden dönemde Osmanlı hükümeti de yeni bir yapılanmanın içerisine girmiştir.¹³⁸

Anadolu Fevkalade Müfettişliği'nin kurulması Damat Ferit'in Sadrazam, Hariciye Nazırı ve Harbiye Nazırı Vekili olduğu dönemde 27 Nisan 1920'de Meclis-i Vükela'da görüşülerek kararlaştırıldı. Meclis-i Vükela'ca hazırlanmış olan Umumi Müfettişliğin Kararname Layihası, Padişah Vahdettin tarafından 28 Nisan 1920 tarihinde imzalanarak Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği kuruldu.¹³⁹

Osmanlı hükümetinin TBMM'nin açılışından sadece 5 gün sonra teşkil ettiği Anadolu Fevkalâde Umum Müfettişliğinin kuruluşunu belgeleyen Padişah iradesinde şöyle denilmektedir: 'Anadolu'da huzur ve güvenin iadesi ve istikrarın sağlanması için kurulan Olağanüstü Müfettişliğe, mülki ve askerî işlerin yapılmasında tam yetkili olarak Mareşal Zeki Paşa tayin edilmiştir'.¹⁴⁰

Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliğinin vazife ve yetkilerini düzenleyen biri 6 Mayıs 1920 tarihli, diğeri 13 Mayıs 1920 tarihli iki ayrı kararname vardır.¹⁴¹ İlk kararnamede '*müfettişliğin mülkî ve askerî yetkilerle donatıldığı, asayiş ve güvenliğin temini için bütün kuva-yı inzibatiye, zabita ve gönüllü kıtaların müfettişliğin emrinde olduğu, müfettişlikçe gerekli görülen yerlerde örfî idare ilan edileceği; müfettişliğin faaliyetleri sırasında mülkî, adli ve askerî makamlarla doğrudan görüşebileceği; askerî teşkilatları lağvedip yeniden teşkile yetkili olduğu*'

¹³⁸ Zekeriya Türkmen, "Kuva-yı Millîye Hareketini Bastırmak Üzere İstanbul Hükümetinin Kurduğu Bir Teşkilat: Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği", **Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın Taneri Armağanı**, Ocak Yayınları, Ankara 1998, 467-468.

¹³⁹ Ali Arslan, "Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği - IV. ve V. Damat Ferit Hükümetlerinin Anadolu'daki Yönetimi Büyük Millet Meclisi'nden Geri Alma Teşebbüsü (1920)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C.: 4, S.: 16, 1995, s.444.

¹⁴⁰ Nurettin Gülmez, "Anadolu Islahatı Olağanüstü Genel Müfettişliği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 58, C.: XX, Mart 2004, s.264.

¹⁴¹ Arslan, **a.g.m.**, s.444.

belirtilmiştir.¹⁴² İkinci kararnamede ise, ‘*Genel Müfettişlik, huzur ve güveni sağlamak ve sevkiyat için gerekli gördüğü deniz kuvvetlerini ve nakliye araçlarını kullanmaya yetkilidir*’ denilmektedir.¹⁴³

Müfettişliğe ayrılan kadroların teşkilatlanması ile ilgili Padişah iradesinde 8 ana bölüm bulunmaktadır.¹⁴⁴ Bu görevlere atanacak kişilerin seçimi Zeki Paşaya bırakılmıştır.¹⁴⁵

Zeki Paşa, müfettişliğin kuruluşundan kaldırılışına kadar geçen süre içinde Anadolu ile bir takım telgraf haberleşmelerinde bulunmuştur. Bu haberleşmeler içerisinde en önemlisi ise Mustafa Kemal Paşa ile olanıdır. Zeki Paşa telgraf ve mektupların yanı sıra Mustafa Kemal Paşa ile doğrudan temas kurabilmek için Binbaşı Recep Sezai Bey’i Ankara’ya göndermiştir. Zeki Paşa’nın, Büyük Millet Meclisi tarafından oluşturulmuş olan Bakanlar Kurulunun hemen dağıtılması, ardından İstanbul’da Meclis-i Mebusanın derhal toplanması; bütün ordu birlikleri ile askerî birimlerin, millî teşkilat ve idarenin İstanbul’daki merkezî hükümetin otoritesine boyun eğmesi; bu tekliflere bir cevap alıncaya kadar, kan dökülmemesi için, düşmanca hareketlerde bulunulmaması gibi teklifleri olmuştur.¹⁴⁶

Ankara hükümeti 5 Haziran 1920’de Bursa Çekirge’de müzakerelere başlamak üzere Kur. Alb. İsmet Bey, Kur. Alb. Refet Bey, Topçu Bnb. Recep Efendi, Kırşehir müftüsü Necati Bey, Sivas milletvekili İbrahim Efendi, Teğmen emirsubayı, İsmail Hakkı Bey ve bir sekreterden oluşan heyeti görevlendirmiştir. Ancak hükümet delegeleri bu görüşmelere gelmemiştir.¹⁴⁷

Düzenli bir teşkilat kurmaya çalışan Genel Müfettişlik, çok önemli bir başarı sağlayamadığı gibi, bir kaç yaver ve bir iki erkan-ı harp subayından ve iki askerî kâtipten meydana gelen, çekirdek bir kadro ile işleri yürütmeye çalışmıştır.¹⁴⁸ Müfettişliğin, 2 Mayıs 1920 tarihinde -kuruluşundan kısa bir süre sonra-, karargah

¹⁴² “Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği Veza’if ve Selahiyetine Dair Kararname”nin metni için bakınız “Ekler”, s.358.

¹⁴³ Gülmez, **a.g.m.**, s.274.

¹⁴⁴ Gülmez, **a.g.m.**, s.267–268. (8 ana bölüm: Askerî İşler Şubesi, Genel Müfettişlik Yaverleri, İdari İşler Şubesi, Adliye Şubesi, Levazım Şubesi, Evrak Kalemi, Karargâh Kumandanlığı, Genel Müfettişliğe Bağlı Heyetler)

¹⁴⁵ Anadolu Olağanüstü Genel Müfettişliği kadrosunu gösterir tablo için bakınız “Ekler”, s.359.

¹⁴⁶ Türkmen, **a.g.m.**, s. 470–471.

¹⁴⁷ Türkmen, **a.g.m.**, s. 471–472.

¹⁴⁸ Gülmez, **a.g.m.**, s.272.

hey'etinin ödenekleri hakkında ek olarak hazırlanan bir kararnameyle, lağvedilmesi gündeme geldi. Müfettişliğin lağvedilmesi hakkındaki 23 Haziran 1920 tarihli metinde; “... *Anadolu dahilinde asayiş ve sükûnun iadesine kadar ıslahat adı altında bir şey yapılamayacağından dolayı henüz vazifeye başlayamamış olan fakat bilumum üyelerinin aldıkları tahsisatın büyük bir yekun tutmasından dolayı devletin maliyesi zor duruma düşmektedir. Hizmet karşılığı olmaksızın böyle mühim bir masrafın yapılmasının uygun olmadığı*” ifade edilerek, Anadolu Fevkalade Müfettişliği Zeki Paşa'nın şahsında kalmak üzere maiyetindeki memurların görevlerine son verilmesine karar verildiği belirtilmekteydi.¹⁴⁹

25 Haziran 1920'de Kuva-yı İnzibatiye'nin kaldırılmasından sonra Anadolu'da Kuvayımilliye birliklerine karşı yapılacak hareket için herhangi bir kuvvet kalmadığından ortamı değerlendirmeye çalışan Genel Müfettiş Zeki Paşa, - Müfettişliğin yetkisi olmamasına rağmen- “30 Ağustos 1920 tarihli bir yazı ile Sadarete başvurarak, Anadolu'daki Kuvayımilliyecileri cezalandırmak için Kuva-yı Seferiyenin kurulmasını istemiş ve bu kuvvetle ilgili ayrıntılı bilgi ile haritalar sunmuştu. Harbiye Nezareti'nin Zeki Paşa'ya verdiği cevapta, Anadolu Fevkalâde Müfettişliğine bağlı mürettep fırkalar teşkil etmenin zorluklarını dile getirdikten başka, İngilizlerin buna izin vermeyecekleri de açıklanmıştır.¹⁵⁰

Damat Ferit'in 17 Ekim'de Sadaret'ten istifasının ardından hükümet kurma görevini alan Tevfik Paşa'nın, Ankara ile uzlaşabilmek amacıyla ilk icraatlarından birisi, Kuvayımilliyeyi ve Ankara Hükümeti'ni ortadan kaldırmak amacıyla kurulan Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği'ni kaldırmak olmuştur.¹⁵¹ Genel Müfettişlik, 3 Kasım 1920 tarihli kararname ile kaldırılmıştır.¹⁵²

¹⁴⁹ Türkmen, **a.g.m.**, s. 470.

¹⁵⁰ Gülmez, **a.g.m.**, s.281.

¹⁵¹ Arslan, **a.g.m.**, s.451.

¹⁵² Gülmez, **a.g.m.**, s.293.

B. Millî Mücadele Başında Merkezî İdare, 1921 Anayasasının Getirdikleri ve Umumi Müfettişlik Tartışmaları

Millî Mücadele başında merkezî idare şu yönetim birimlerine ayrılmıştır:

1. *Vilayet*: Bugünkü il örgütleri karşılığıdır. Vilâyetlerin başında bulunan en büyük mülki amire Vali denilmektedir.

2. *Liva (Mutasarrıflık/Sancak)*: Vilâyet ile kaza arasında bir idarî örgüttür. Livalar iki kısımdır:

a) *Mülhak livalar*: Vilâyetlere bağlıdırlar ve mutasarrıfları validen emir alır.

b) *Müstakil livalar*: Doğrudan Dahiliye Nezaretine bağlıdırlar, mutasarrıfları da valininkine benzer bir statüdedir.

3. *Kaza*: Bugünkü ilçe biriminin karşılığıdır. Kaymakam tarafından yönetilir.

4. *Nahiye*: Bugünkü bucak örgütünün karşılığıdır.

5. *Karye*: Bugünkü köy biriminin karşılığıdır.¹⁵³

TBMM'nin açıldığı 23 Nisan 1920 tarihinde milli sınırlarımız içinde (sonradan katılan Artvin, Kars ve Hatay illeri hariç) 15 Vilâyet, 53 liva (19 müstakil Liva, 34 mülhak Liva) bulunuyordu.¹⁵⁴ TBMM Hükümeti zamanında çıkarılan 46, 68, 69 sayılı kanunlarla 1921 yılında kurulan Aksaray, Giresun ve Ordu livaları ile liva sayısı 56 olmuştur.¹⁵⁵

20 Ocak 1921'de kabul edilen “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”nun (1921 Anayasası) yasama ve yürütmeyi düzenleyen, TBMM'nin oluşumunu ve yetkilerini belirleyen ilk 9 maddesi dışındakiler, vilayet, kaza ve nahiye yönetimleri ile umumi müfettişliklere ilişkindir.¹⁵⁶

Teşkilatı Esasiye Kanununda “Türkiye vilâyetlere, vilâyetler kazalara, kazalar nahiyelere ayrılır.” hükmünün kabul edilmesiyle liva (sancak) bölümleri kalkmış ve mevcut livalar tamamen il haline getirilmiş olduğundan 71 il meydana gelmiştir.

¹⁵³ Kamil Erdeha, **Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s. 41–43.

¹⁵⁴ **Türkiye Mülki İdare Bölümleri 1976**, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1976, s. 11.

¹⁵⁵ Fazlı Demirel, “*Mülki İdare Bölümleri Hakkında Bazı İncelemeler ve Düşünceler*”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 36, S.: 296, Eylül-Ekim 1965, s. 85.

¹⁵⁶ Suna Kili-Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri**, Ankara Üniversitesi siyasal Bilgiler Fakültesi İdari Bilimler Enstitüsü Yayınları, Ankara 1957, s.86–87.

Yine 1921 yılında ana yurda katılarak 133 sayılı kanunla kurulan Artvin, Ardahan, Kars livaları (sonradan illeri) ile il sayısı 74 olmuştur.¹⁵⁷

1921 Anayasası ile sancak kademesi kaldırılmış; ‘nahiye’ de ‘hususî hayatında muhtariyeti haiz’ bir tüzel kişilik haline getirilmiştir (md. 16). Mülkî idare bölümlerinde, bunların dışında büyük bir değişiklik görülmemektedir.¹⁵⁸

1921 Anayasası'nın önemli bir özelliği, Umumî Müfettişliklere bir kurum olarak yer veriyor olmasıdır. Yasanın 22 nci maddesi şöyledir: ‘Vilayetler, iktisadi ve içtimai münasebetleri itibariyle birleştirilerek, Umumî Müfettişlik kıtaları vücuda getirilir.’ 23 ncü madde ise şu şekildedir: ‘Umumî Müfettişlik mıntıklarının umumi surette asayişinin temini ve umum devair muamelatının teftişi, Umumî Müfettişlik mıntikasındaki vilayetlerin müşterek işlerinde ahengin tanzimi vazifesi, Umumî Müfettişler’e mevdudur. Umumî Müfettişler, devletin umumi vazaifile mahalli idarelere ait vazai ve mukarreratı daimi surette murakabe ederler.’¹⁵⁹

Müfettişi Umumîlik konusu Birinci TBMM’de görüşülen hususlar arasında yer almış, konuyla ilgili tasarılar Meclis’te uzun görüşmelere neden olmuştur.

Müfettişlik meselesiyle ilgili ilk olarak Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey tarafından İstiklal Mahkemelerinden ayrı olarak her sancağa fevkalade yetkilere sahip bir müfettiş gönderilmesi hakkında bir takrir verilmiş, ancak verilen takrir Meclis tarafından kabul edilmemiştir.¹⁶⁰

Meclis tarafından cepheye inceleme amaçlı gönderilen heyette yer alan Rıza Nur Bey, dönüşlerini müteakip Meclis’i bilgilendirmek amaçlı olarak ordunun durumuyla ilgili ayrıntılı bir konuşma yapmış, konuşmasının sonunda geri hizmetlerin, ne türlü yapılacaksa bir an önce yapılması gerektiğini, müfettiş gönderilecekse bunların da bir an önce düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶¹

Meclis tarafında cepheye gönderilen heyette Rıza Nur Bey’le birlikte yer alan Karesi Mebusu Vehbi Bey de yapmış olduğu konuşmada “...Tereddüt zamanı

¹⁵⁷ Demirel, **a.g.m.**, s. 86.

¹⁵⁸ Mustafa Tosun, **Türkiye’de Valilik Sistemi**, TODAİE Yayınları, Ankara 1970, s. 12.

¹⁵⁹ Kili-Gözübüyük, **a.g.e.**, s.87.

¹⁶⁰ **TBMMGCZ**, Devre: 1, C.: 2, İçtima: 2, 57 nci İnikat – 30 Temmuz 1337 (1921), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s.127.

¹⁶¹ **TBMMGCZ**, Devre: 1, C.: 2, İçtima: 2, 59 ncu İnikat – 2 Ağustos 1337 (1921), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s.138.

değildir. Şu dakikada ufak bir merhamet, ufak bir tereddüt bütün memleketi felakete sürükler. Binaenaleyh azminde şedit, reyinde musip olan ve kalbi karşısında az çok ağlamakla, yalvarmakla yumuşamayacak olan vaziyeti kavrayacak arkadaşlarımızdan mıntika müfettişleri derhal gönderilmelidir. Bu, zarureti katidir. Gidecek arkadaşlar, bizim şimdiye kadar Babıalinin taklidi olarak gayet basit iki katip, bir müfettişten ibaret seyyar beş altı sancak eline verilmiş, gittiği yerde salahiyeti kamileyi haiz ledelhace Jandarma Kumandanlığına burada kaç firari vardır ve bu firarileri kaç defa derdest ettiniz ve tehhür nedir diye esbabını şiddetle arar. Kumandanın rehavetine dair kanaat geldi mi derhal azletmeli. Biz şimdi işin bidayetindeyiz. Onun için eğer şedit ve kati tedbir almayacak olursak memleketi ebediyen felakete sürüklemiş oluruz. Onun için bu mıntika müfettişliğini derhal yapmalıdır.” demiştir.¹⁶²

Cepheden dönen milletvekillerinin verdikleri ve Meclisçe kabul edilen müfettişi umumilik meselesi ile ilgili tahrir Heyeti Murahhasa, Dahiliye, Maliye ve Müdafaa-i Milliye Vekilleri huzuriyle müzakere edilmiş buna ait bir kanun lâyihası hazırlamıştır. Kanun lâyihası Meclis’e sunulmuş ve acilen müzakeresi teklif edilmiştir. Teklif edilen layihaya göre durum gereği geçici olarak Büyük Millet Meclisince seçilen birer umumi müfettiş görevlendirilir. Müfettişlerin görev mıntıkları şöyledir¹⁶³:

- a. İzmit, Bolu, Zonguldak, Bilecik, Eskişehir,
- b. Karahisarı Sahib, Konya, Aksaray, Silifke,
- c. Antalya, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Menteşe,
- ç. Kastamonu, Kângırı, Sinob,
- d. Samsun, Amasya, Tokad, Sivas,
- e. Ankara, Çorum, Yozgad,
- f. Kayseri, Niğde, Kırşehir.

Layihaya göre, vazifeleri memleketin maddi ve mânevi menfaatlerini temin etmek olan umumi müfettişler, buldukları vazifelerde askerî, mülki ve adlî bütün idareyi teftiş eder ve halkın hukukuna aykırı davrananları ve icabedenleri en yakın

¹⁶² **TBMMGCZ**, Devre: 1, C.: 2, İçtima: 2, 59 ncu İnikat – 2 Ağustos 1337 (1921), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s.140.

¹⁶³ **TBMMZC**, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, 61’inci İçtima (4.8.1337), s.3.

istiklâl mahkemesine verirler. Umumi Müfettişler, Bakanlıklarla iletişim içinde bulunurlar ve her on beş günde Büyük Millet Meclisi Başkanlığına rapor verirler. Umumi müfettişlik mntıkasındaki bütün mülkiye, askeriye ve adliye memurları umumi müfettişlerin emirlerini yerine getirmek zorundadırlar. Umumi Müfettişlerin özel şifreleri ve maiyetlerinde ikişer kâtip ve yeterli miktarda jandarma bulunur¹⁶⁴.

Bu layiha ile ilgili Meclis'te tartışmalar yaşanmıştır. Ertuğrul (Bilecik) Milletvekili Mustafa Kemal Bey bir müfettişe bir hâkimi azletme veya tayin etme yetkisinin verilemeyeceğini belirtmiş ve bunun öncelikle Lâyiha Encümenine ardından da Dahiliye Encümenine gönderilmesinin ve tetkik edildikten sonra kurula sunulmasının gerektiğini belirtmiştir. Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Efendi ise bu hususta kaybedilecek vaktin olmadığını, zira memleketin hayatını ilgilendiren önemli bir kanunun Nizamnamei Dahilînin sırf şeklinden ibaret olan bir maddesi için tehir etmemek gerektiğini belirtmiştir. Ardından konunun Lâyiha ve Dahiliye Encümenlerine gitmeden Mecliste müzakeresine yönelik bir oylama yapılmış ve oylamanın kabulüyle birlikte görüşmeye başlanmıştır.¹⁶⁵

Layihanın içeriğinin bazı milletvekillerince tam olarak anlaşılmadığı Yozgad Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'in yaptığı konuşmada "Bu müfettişlikler geçici midir? Yoksa Teşkilâtı Esasiye Kanunu mucibince kabul ettiğimiz müfettişlikler midir?" şeklindeki sorusundan anlaşılmaktadır. Sinop Milletvekili Hakkı Hami Bey ise, maddenin bazı fıkralarının tadilini gerekli görmüş ve "İcabatı ahval dolayısıyla Meclis azası arasından muvakkaten" ifadesinin kabulünü hata olarak değerlendirmiştir. O'na göre bu madde, "Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile bir zıt ve mübayenet teşkil eder".¹⁶⁶

Görüşmelerin yeterli görülmesinin ardından tadil takrirlerine geçilmiştir. Layihanın 1'inci maddesi verilen teklifler sonucu; "Memleketin menabii maddiye ve mâneviyesini müdafaai vatan icabatına hüsnü suretle tevcih esbabını temin etmek üzere ikinci maddede muharrer manatika muvakkaten Büyük Millet Meclisince âzası meyanından müntehap birer müfettiş izamolunur." şekline dönüşmüştür.¹⁶⁷

¹⁶⁴ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, 61'inci İçtima (4.8.1337), s.3.

¹⁶⁵ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, 61'inci İçtima (4.8.1337), s.4.

¹⁶⁶ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, 61'inci İçtima (4.8.1337), s.6.

¹⁶⁷ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, 61'inci İçtima (4.8.1337), s.9.

Umumi müfettişlerin atanacakları mıntıkalarla ilgili olan 2'nci madde de yoğun tartışmalara neden olmuştur. Aydın milletvekili Dr. Mazhar Bey; Antalya, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Menteşe gibi altı tane livanın bir arada toplanmış olduğunu; az çok mükemmel vesaitle dahi bu altı livayı ancak muayyen ve meşhur caddelerinden geçmek şartıyla yirmi günde dolaşmanın mümkün olmadığını; kaza ve liva merkezlerine uğramak ve gezdikleri yerlere tekrar dönmek ve uğramak mecburiyeti hâsıl olursa artık bir livadan diğer bir livaya bir senede gitmenin nasib olmayacağını söylemiştir. Kütahya milletvekili Besim Atalay Bey ise Van, Bitlis, Erzincan, Trabzon gibi vilayetlere neden müfettişler gönderilmediğini, buralarda neden İstiklâl mahkemeleri tesis edilmediğini sormuştur. Ayrıca bu mıntıklar taksim edilirken coğrafi vaziyetin hiç gözetilmemiş olduğunu, örneğin Silifke'nin coğrafi durum itibariyle Karahisarla hiç alâkası olmadığını, burada dört ay kar yağdığı için geçilemediğini, burasının ancak Antalya ile birleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁸

Saruhan milletvekili Mustafa Necati Bey belirtilen mıntıklarda ayrıca birer İstiklâl mahkemesi olduğunu, İstiklâl Mahkemelerinin geniş yetkilere sahip olmaları nedeniyle müfettişi umuminin İstiklâl mahkemesinin yardımcısı gibi kalacağını, bu nedenle aynı yerde Meclisçe görevlendirilen iki heyetin bulunmasının uygun olmadığını belirtmiştir. Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey'e göre bir kişinin altı vilâyeti teftiş etmesi mümkün değildir. Kanun yeniden düzenlenmesi için iade edilmelidir. Bütçe darlığı nedeniyle de 'istiklâl mahkemelerinin buldukları mahallere müfettişi umumiler gönderilmez' kaydının da eklenmesi gereklidir. Karesi milletvekili Hasan Basri Bey -Tunalı Hilmi Bey'in aksine- mıntıkları daraltmakta lüzum görmemiştir. Hasan Basri Bey'e göre Ordu, Giresun, Trabzon ve Lâzistan mıntıkları da teftişe muhtaçtır ve maddeye bu mıntıklar da eklenmelidir.¹⁶⁹

Aydın milletvekili Tahsin Bey'e göre Aydın, Muğla, Denizli, Isparta, Burdur, Antalya livalarından oluşan ucu Silifke'ye uzanan altı livayı bir müfettişin idare etmesi mümkün değildir. Her iki livayı bir mıntika yaparak; meselâ, Ankara, Çorum, Yozgad bir mıntika, Kayseri, Kırşehir, Niğde bir mıntika, bu gibi üç liva bir mıntika oluşturmalıdır. Denizli, Aydın bir mıntika, Isparta ve Burdur bir mıntika olmalıdır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, 61'inci İçtima (4.8.1337), s.10.

¹⁶⁹ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, 61'inci İçtima (4.8.1337), s.10-12.

¹⁷⁰ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, 61'inci İçtima (4.8.1337), s.12-13.

Umumi müfettişliğe yönelik eleştirilerin bir kısmına Eskişehir milletvekili Abdullah Azmi Efendi cevap vermiştir. Abdullah Azmi Efendi, vaktiyle Teşkilâtı Esasiye Kanunu yapıldığı zaman o kanundaki müfettişi umumiliklere tatbik için bir harita yapılmış olduğunu ve o haritanın buraya getirildiğini belirtmiştir. Buna göre, Fevzi Paşa ve Refet Paşa daha ziyade bu mntıkaları askerî cihetten ayırmışlardır. Abdullah Azmi Efendi önceki uygulamalardan da örnekler vermiştir. Vaktiyle Rumeli'nde altı vilâyete, badehu üç vilâyete bir umumi müfettiş olarak Hüseyin Hilmi Paşa'nın gönderilmiş olduğunu, Hüseyin Hilmi Paşanın bir icraatının, baştanbaşa irtikâbın önünü aldığını, halbuki Paşa'nın altı vilâyeti dahi gezmemiş olduğunu anlatmıştır. Azmi Efendi'ye göre umumi müfettişlik demek, her dairenin her evrakını açarak kırtasiye ile uğraşmak demek değildir. Umumi müfettişin icraatı elektrik gibi giderken, daha vücudu görülmezden evvel tesir eder.¹⁷¹

Layiha'nın görüşmeleri müzakerenin yeterli görülmesiyle tamamlanmıştır. Dahiliye Encümeni tarafından umumi müfettişliklerle ilgili tetkikatın ardından Heyeti Vekile 'Müfettişi Umumilik Kanunu'nu Meclis'e göndermiştir. 6 Ekim 1921 tarihli seksen sekizinci oturumda 'Müfettişi Umumilik Kanunu'yla beraber Karesi Mebusu Vehbi Beyle rüfekasının 'Mülkiye Müfettişlikleri' hakkındaki teklifi Meclis Başkanı tarafından birleştirilmek suretiyle müzakere edilmesine karar verilmiştir.¹⁷²

17 Ekim 1921 tarihli doksan beşinci içtimada önce Karesi Mebusu Vehbi Bey ile arkadaşlarının teklifi, ardından da Müfettişi Umumilik Kanunu lâyihası metinleri okunmuştur.¹⁷³ Karesi Mebusu Vehbi Bey'in, mülkiye müfettişlikleri teşkili hakkındaki kanun teklifine göre; müfettişi umumilerin maiyetinde Dâhiliye Vekâletinde on iki kişilik bir teftiş heyeti istihdam edilecektir. Müfettişler idarede on sene hizmette bulunmuş tecrübe sahibi dâhiliye memurları arasından vekâletçe tâyin olunacaktır. Müfettişler mülkiye memurlarının durumlarını, uygulamalarını ve hesaplarını teftiş ve kontrol etmeye yetkilidirler. Tahkik esnasında ortaya çıkan suç üzerine müfettişler sorumlu memuru her kim olursa olsun işten el çektirebilecekleri gibi memurları başkanlarının onayına muhtaç olmaksızın tevkif dahi edebilirler.¹⁷⁴

¹⁷¹ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, 61'inci İçtima (4.8.1337), s.14.

¹⁷² TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 88'inci İçtima (6.10.1337), s.96.

¹⁷³ "Karesi Mebusu Vehbi Bey ile rüfekasının teklifi" ve "Müfettişi Umumilik Kanunu lâyihası" metinleri için bakınız "Ekler", s.361.

¹⁷⁴ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 95'inci İçtima (17.10.1337), s.168.

Diğer bir teklif olan Müfettişi Umumilik Kanunu lâyihasına göre Müfettişi Umumilik mıntıkları şu şekilde belirlenmiştir¹⁷⁵:

Birinci Mıntıka	İstanbul, Çatalca, Edirne (Kırkkilise, Gelibolu, Tekfûrdağı dâhil) Kal'ayı Sultaniye, Karesi, Hüdavendigâr, Eskişehir, Ertuğrul, İzmit, Bolu, Zonguldak, Ankara, Kângırı, Kastamonu
İkinci Mıntıka	İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Menteşe, Kütahya, Karahisarı Sahib, Isparta, Burdur, Teke
Üçüncü Mıntıka	Sivas, Tokad, Amasya, Canik, Ordu, Sinob, Çorum, Yozgad, Kırşehir
Dördüncü Mıntıka	Adana, Kozan, Cebelibereket, İçel, Konya, Aksaray, Niğde, Kayseri, Maraş, Anteb
Beşinci Mıntıka	Trabzon, Erzurum, Kars, Ardahan, Artvin, Bayezid, Erzincan, Lâziztan, Giresun, Karahisarı Şarki ve Gümüşane
Altıncı Mıntıka	Diyarbakir, (Siverek, Ergani dâhil) Van, (Hakkâri dâhil) Musul (Süleymaniye, Kerkük dâhil) Bitlis, Mamuretülâziz (Dersim dâhil) Muş, Genc, Siird, Mardin, Malatya, Urfâ

Müfettişi Umumilik Kanunu lâyihasınca, Umumi Müfettişler devlet hizmetlerinde bilgi ve tecrübe sahibi kişiler arasından Dahiliye Vekâletinin seçimi üzerine Heyeti Vekilece tâyin ve Büyük Millet Meclisince tasdik olunurlar. Mıntıkları dâhilinde bütün vekâlet namına kontrol ve teftiş yetkisine sahiptirler ve icra kuvvetinin en büyük memurlarıdır. Mıntıkları dahilinde asayiş ve emniyeti temin, kanun ve nizamların uygulanmasını takip, genel idareye mensup daireleri teftiş gibi görevleri vardır. Müfettişler üç ayda bir, mıntıklarının genel durumuna ve yaptıkları işlere dair ayrıntılı rapor tanzim ederek vekâletlere takdim ederler. Mıntıkları dahilinde emniyetin sağlanması hususunda jandarma birliklerinde yararlanabilirler ve umumi müfettişlik mıntıkası jandarma kumandanı, doğrudan doğruya müfettişi umuminin emri altındadır. Müfettişler emrinde ayrıca top ve makinalı ile donatılmış her biri yüz mevcutlu beş bölükten oluşan atlı bir jandarma alayı bulunur. Bir yerde ihtilâl ortaya çıktığı ve mevcut kuvvetler ihtilâli bastırmaya yeterli olmadığı ve Hükümetten yetki alınması için gerekli zaman bulunmadığı durumlarda ilk vasıta ile Dahiliye Vekâletine bilgi verilmek şartıyla umumi müfettişi sıkıyönetim ilânına yetkilidir. Valiler güvenlik ve asayiş hususlarında doğrudan doğruya mıntıkasında buldukları umumi müfettişlere, diğer işlerde Hükümete tâbidirler. Umumi müfettişler suiistimalleri ortaya çıkan memurları işten el çektirmeye yetkilidirler. Umumi müfettişlerce maliye memurlarının azline dair

¹⁷⁵ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 95'inci İçtima (17.10.1337), s.169.

yapılacak tebligatı valiler ve diğer vekâletlere mensup başkanlar ertelemeyen uygulamak zorundadırlar.¹⁷⁶

Müfettişi Umumilik Kanunu lâyihasıyla umumi müfettişlere çok geniş yetkiler verilmiş ve umumi müfettişler idari teşkilat içerisinde valileri de kontrol edebilecek bir seviyeye oturtulmuşlardır. Kanun lâyihasının içeriği ve verilen geniş yetkiler Mecliste tartışma konusu olmuştur. Ancak özellikle Müfettişi Umumilik Kanunu layihasının Karesi Mebusu Vehbi Bey'in mülkiye müfettişlikleri teşkili hakkındaki kanun teklifiyle birlikte görüşülmesinin bilgi karmaşasına neden olduğu ve bu nedenle ortaya çıkan tartışmaların ve eleştirilerin Müfettişi Umumilik Kanunu aleyhine bir hava oluşturduğu da söylenilebilir.

Karesi milletvekili Vehbi Bey kendi teklifiyle ilgili konuşmasında memlekette umumi müfettişlerden beklenen tek faydanın ve amacın ezilmiş olan halkı kötü idareden kurtarmak olduğunu söylemiştir. Amaçlarının öncelikle idare makinasını ıslah ettikten sonra yeni idarenin uygulayıp uygulanmadığını umumi müfettişler vasıtasıyla kontrol ettirmek olduğunu belirtmiş; yoksa bugün zaten kötü durumda olan bütçeyi böyle vilâyatı selâsede (Kars, Ardahan, Batum) yabancıların müdahaleleri sonucu meydana getirilmiş olan paşalar teşkilâtını meydana getirmek istemediklerini açıklamıştır. Kendisinin Müfettişi Umumilik Kanununa sonuna kadar karşı olduğunu, bu işin Meclis içinden veyahut Dahiliye Vekâletinden vilâyetlere geniş yetkili seyyar müfettişler göndererek yapılabileceğini belirtmiştir.¹⁷⁷

Siird milletvekili Mustafa Sabri Efendi müfettişliğin gerekliliği üzerine tarihimizden iki örnek verilebileceğini söylemiştir. Bunlardan birincisinin Hüseyin Hilmi Paşanın Rumeli Müfettişi Umumiliği döneminde Rumeli mıntıkasında gerçekleştirildiğini, bütün şekavetin önünün alınmış olduğunu belirtmiştir. Mustafa Sabri Efendi müfettişliğin gerekli ve önemli olduğunu söylemiş, ancak tarihten örnek olarak vereceğini söylediği ikinci örneği vermemiştir.¹⁷⁸

Dahiliye Vekâleti Müsteşarı Hamid Bey'e göre Hükümet umumi müfettişliğe, pek geniş olan ve merkezden idare edilmesi zor olan memleket parçalarını yakından görerek, inceleyerek ona göre memleket ihtiyaçlarını belirlemekve idare teşkilatını

¹⁷⁶ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 95'inci İçtima (17.10.1337), s.169–170.

¹⁷⁷ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 95'inci İçtima (17.10.1337), s.170.

¹⁷⁸ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 95'inci İçtima (17.10.1337), s.173.

ıslah etmek maksadıyla ihtiyaç duymuştur. Hükümet bu taksimatta en ziyade iktisadi cereyanları dikkate almıştır. Bu mntıka taksimatına kesin ihtiyaç vardır. Müfettişi umumiler memleketi görecekler, tetkik edecekler ve gelecekte lâzım gelen tedbirleri alacaklardır. Müfettişi umumiler uzman olacaklardır. Hamid Bey, eğer bu Kanun ertelenirse suiistimallerin devam edip gideceğini düşünmektedir.¹⁷⁹

Karesi milletvekili Hasan Basri Bey, Hükümetin Türkiye'yi bazı geniş mntıkalara taksim etmek suretiyle eski idareye doğru meylettğini, kendilerinin mevcut suiistimalleri incelemek için Meclisten geçici olarak müfettişler göndermek istediklerini ifade etmiştir. Aslında müfettişlere taraftar olduklarını ancak, böyle jandarma alayı ile debdebeli, ihtişamlı ve masraflı alaylarla gidecek eski valilerin, geçmiş bir zihniyete sahip kişilerin vilâyetlere musallat olması tarzında değil, alelade müfettişlerle bunun yapılmasına taraftar olduklarını belirtmiştir. Nasilki istiklâl mahkemeleri memlekette tesirler icra etmiş ise, kendilerinin de memleketteki kötü idareyi araştırabilmek için geniş yetkili adamlar göndermek istediklerini, yoksa böyle bol teşkilâtlı bir müfettişi umumilik istemediklerini belirtmiştir.¹⁸⁰

Erzurum milletvekili Durak Bey'e göre tarihimizdeki müfettişliklerin hiçbirisi memleketimizde hiçbir esas temin edememiştir. Rumeli'deki müfettişliğin neticesinde memleketin bütün para ve serveti Rumeli'ye yığılmış, fakat hiçbir adalet tesis edilememiş, nihayet tamamı elimizden çıkmıştır. Bu nedenle umumi müfettişlikleri eski tarzda ve eski şekilde birtakım umumi valilikler oluşturarak vücuda getirmek doğru değildir. Bunun yerine Meclisten üçer kişiden oluşan teftiş heyetleri gider ve halkın derdine derman olurlar ve bunlar da Meclise bağlı olurlar. Bu daha az para ile olur ve Meclisten gidecek zat fazla bir tahsisat almaz. Durak Bey, Babîâli idaresi tekrar oluşturulmak isteniyorsa bu kanunun kabul edilmesi gerektiğini söylemiş ve gündemdeki maddenin Babîâli şekli olduğunu da ifade etmiştir.¹⁸¹

20 Ekim 1921 tarihli doksan yedinci içtimada da müfettişi umumilik hakkında kanun lâyihası ve Karesi Mebusu Vehbi Bey'in, mülkiye müfettişlikleri teşkili hakkındaki kanun teklifi görüşmeleri devam etmiştir.

¹⁷⁹ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 95'inci İçtima (17.10.1337), s.174, 175, 176.

¹⁸⁰ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 95'inci İçtima (17.10.1337), s.177-178.

¹⁸¹ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 95'inci İçtima (17.10.1337), s.179, 180, 181.

Bu oturumda Dahiliye Encümeni Reisi Haydar Bey Hükümetçe teklif edilen ve encümence tetkik edilen bu kanunun Teşkilâtı Esasiye Kanununun 22 ve 23 üncü maddelerinde bahsedilen kanun olduğunu, eğer Heyeti Celilenin maksadı kontrolü süratlendirmek ise onun için kanun yapmaya lüzum olmadığını belirtmiştir.¹⁸²

Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey'e göre, bu devletin çarkı müfettişlikle dönmez. Bunun içinde binlerce memur vardır, yüzlerce mahkemeler vardır. Meclisin arzusu Hükümeti kontroldür. Kontrol vazifesini yaptıracak vekiller de vardır. Müfettişi umumilik meselesi bugün mevzuubahs olmamalıdır. Hüseyin Âvni Bey'in eleştirilerine Dahiliye Vekâleti Müsteşarı Hamid Bey yanıt vermiş ve umumi müfettişlere geniş yetkiler ve maiyetine de toplar, jandarmalar vermekteki maksadın, ikide bir sıkıyönetim ilân etmek ve askeri idareye müracaat ihtiyacı olmamak için olduğunu söylemiştir. Bu etkiyi, çıkacak her hangi bir hâdiseyi doğrudan mülkî ve idari bir tarzda teskin için koyduklarını belirtmiştir.¹⁸³

Erzincan milletvekili Emin Bey, Hükümetin teklif ettiği kanunun aslında 'umumi müfettişlik' değil 'umumi valilik' olduğunu belirtmiştir. Adana milletvekili Zekâi Bey ise bu umumi müfettişliğin umumi valilik olduğunu ancak, yapılan ve verilen bu vazifenin yine de Teşkilâtı Esasiye, Kanunundaki maddelere dayandığını belirtmiştir. Umumi Valilik vazifesinin umumi müfettişlik adı altında umumi müfettişlere verilmesini Meclis, Teşkilâtı Esasiye Kanununu yaparken bu suretle kabul etmiştir. Zekâi Bey umumi müfettişlik kanununun nasıl ortaya çıktığını da açıklamıştır. Bunu göre, bu kanunun bir an evvel Hükümetten talep eden sebep, Koçgiri hâdisesi üzerine emniyet ve asayiş meselesinden dolayı Heyeti Celilede hâsıl olan heyecan üzerine gösterilen arzudur. Heyecan münasebetiyle Refet Paşa Hazretlerinden Umumi Müfettişi Kanununun bir an evvel Meclise getirilmesi ve hatta aciliyetle müzakeresi teklif edilmiştir. Ve hatta Refet Paşa Hazretleri de kanun layihasının gerekçe mazbatasını tanzime dahi vakit bulamaksızın ve encümende de bu kanunun Teşkilâtı Esasiye Kanununun maddelerine uygun olduğunu bir saat evvel tetkik ettirerek alelacele Heyeti Celileye sevk etmiştir. Dolayısıyla bu Kanunun müzakeresi yine Heyeti Celilenin gösterdiği arzu ve isteğe binaendir. Aydın milletvekili Tahsin Bey, esasen Teşkilâtı Esasiye Kanununda müfettişi umumilikler

¹⁸² TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 97'nci İçtima (20.10.1337), s.202.

¹⁸³ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 97'nci İçtima (20.10.1337), s.203, 205.

kabul edilmiş olduğundan, Kanunun müzakeresi gerekli olup olmadığının tartışılmasına gerek olmadığını, ancak Meclisin Hükümetten beklediği kanunun da bu şekilde olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Hükümetin toplu, tüfekli, mitralyözlü jandarma süvari fırkalarının teşkili gibi uygulanması mümkün olmayan kanunlar teklif etmesi hatadır. Bu Kanunun Meclisin tezahür eden kanaatine ve cereyan eden müzakerelere göre yapılması için tekrar Hükümete gönderilmesini talep etmiştir.¹⁸⁴

22 Ekim 1921 tarihli doksan sekizinci oturumda Malatya milletvekili Lûtfi Bey gerek mali gerekse siyasi durumumuzun böyle fazla masraf kapısı açmaya uygun olmadığını, eğer mevcut valiler vazifelerini ifa etmiyorlarsa bu müfettişlerin o valilerin yerlerine tayin edilmesi gerektiğini ve bu Kanunun reddini teklif etmiştir.¹⁸⁵

Kütahya milletvekili Besim Atalay Bey konuşmasında önceki müfettişlik uygulamalarına atıfta bulunmuştur. Avrupalıların sıkıştırması sonucu eski eyalet tarzının yıkıldığını, şimdi de önce livalara vilayet dendiğini, ardından da Tanzimat'tan önceki uygulamalara geri dönüş yapıldığını, "Düsturu mükerrerler, Hidivi azamlar, Defletlû, kerametli! vali paşalar" gibi makamların yeniden oluşturulmak istendiğini savunmuştur. Paşa döküntüsü şeklinde alay alay etrafında imamı, kâtibi, hademesi, müfettişi bilmem nesi, taburu, mitralyözünü ve tüfengi ile teftiş yapılamayacağı, teftişin ansızın olması gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁸⁶

Refet Paşa tartışmalara cevaben yaptığı konuşmasında, 'Müfettişlikler kaldırılacağına Dahiliye Vekâletinin kaldırılması daha iyi olur' cümlesiyle müfettişliklerin mutlaka gerekli olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Refet Paşa'ya göre mesele isim meselesi değil; mesele, ihtiyaç ve hakikat meselesidir, vatan ve memleket meselesidir. Umumi müfettişlere verilen yetkiler 'süs' olarak verilmemiştir. Müfettişlerin yanında Dahiliye, Maliye, Adliye ve saire gibi teftiş daireleri vardır ve bunlar müfettişlik mıntıklarında gizli gizli gezecekler, istedikleri yere gidecekler; hırsızlıkları, fenalıkları ve halkın ihtiyacını anlayacaklar ve hem merkeze ve hem umumi müfettişe bildireceklerdir. Mesele bilhassa milli müdafaa noktasında gayet mühimdir. Refet Paşa konuşmasında ordunun asli göreviyle doğrudan ilgili olmayan işleri de memleket meselesi olduğundan yapmak durumunda

¹⁸⁴ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 97'nci İçtima (20.10.1337), s.206–207, 209, 210, 211.

¹⁸⁵ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 98'inci İçtima (22.10.1337), s.222.

¹⁸⁶ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 98'inci İçtima (22.10.1337), s.231.

kaldığını örneklerle açıklamış ve ordunun kendisine ait olmayan işleri yapmak yüzünden yıprandığını belirtmiştir. Orduyu yıpratmamak, ordu ile halkı temasta bırakmamak gerektiğini ve ordunun sadece hariçte düşmanla uğraşması ve ülke içinde mecbur olmadıkça iş görmekten uzak kalması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁷

24 Ekim 1921 tarihli doksan dokuzuncu oturumda Kastamonu milletvekili Dr. Suad Bey, ‘Teşkilâtı Esasiye Kanunundaki müfettişi umumilik maddesinin Hükümetin getirdiği müfettişi umumilik olmadığı’ görüşünü tekrar gündeme getirmiştir. Suad Bey’e göre önceki senelerde de benzer müfettişlik uygulamaları yapılmış fakat önemli bir fayda sağlanamamıştır. Eski uygulamaları diriltmeye gerek yoktur. Memleketin umumi müfettişlere değil; Meclis tarafından yapılacak süratli, münasip kararlar doğuracak bir teftişe ihtiyaç vardır. Bu teftiş Meclisten seçilecek üç kişiden oluşacak teftiş heyetleri yaparsa olumlu neticeler elde edilebilir.¹⁸⁸

3 Kasım 1921 tarihli yüz dördüncü oturumda Aydın milletvekili Dr. Mazhar Bey, memleketin uzak mesafelere dağılmış müstakil vilâyetler halinde tamamen muhtar bir şekilde idaresi kabil olmadığından umumi müfettişliğin gerekli olduğunu belirtmiştir. Memleketin ahvali sihiyesi, nüfusu, medeniyeti ve sairesi hakkında yeterli derecede inceleme ve araştırma yapmış hiç kimse yoktur. Bunları, müfettişi umumiler emirlerine verilecek uzmanlarla yapabilir. Altı ve yedi tane vilâyetin bütçelerinden ayırabilecekleri 100 bin, 500 bin lira ile bir yetimler mektebi yaptırabilir, bir müessese meydana getirebilir. Fakat bir liva, bir merkezi hükümet bunu yapamaz. Mazhar Bey’e göre, umumi müfettişlerin aleyhine olmak Teşkilâtı Esasiye Kanununun aleyhine olmaktır. Geçici kararlarla bugün Kars'a müfettiş, öbür gün Musul'a teftiş heyeti göndermekle bu iş halledilemez. Musul'da gerçekleşen bir olayı Dahiliye Vekili üç ayda görememekte, fakat 3 ay zarfında her şey olup bittiğinden, üç ay sonra Meclisi Âli bu meseleden ancak haberdar olabilmektedir.¹⁸⁹

Konu ile ilgili konuşmaları müteakip Meclis Başkanı tarafından müzakerenin yeterli olup olmadığına ilişkin oylama yapılmış, oylama sonucu müzakerenin yeterli olduğuna karar verilmiştir. Ardından yapılan oylama sonucu Müfettişi Umumilik Kanunu Dahiliye Encümenine iade edilmiştir.¹⁹⁰

¹⁸⁷ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 98'inci İçtima (22.10.1337), s.232, 234, 235, 236, 239.

¹⁸⁸ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, 99'uncü İçtima (24.10.1337), s. 263–265.

¹⁸⁹ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 14, 104'üncü İçtima (3.11.1337), s. 58, 59, 60, 61.

¹⁹⁰ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 14, 104'üncü İçtima (3.11.1337), s. 61.

5 Aralık 1921 tarihli yüz yirmi ikinci oturumda Erzurum milletvekili Burak Bey'in Müfettişi Umumilik Kanun lâyihasıyla ilgili tavriri okunmuştur. İlgili tavrirde, Müfettişi Umumilik Kanununun acilen çıkarılması Meclisi Âlinin kararı gereği olduğu halde hayli zamandan beri encümende kalıp karar aleyhine olarak müzakeresi ertelenen adı geçen kanun lâyihasının encümenden getirilmesi teklif edilmiştir.¹⁹¹ Ancak ileriki dönemlerde bu konu Meclis gündemine tekrar getirilmemiş ve Kanun tasarısı yasalaşamamıştır.

¹⁹¹ **TBMMZC**, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 15, 122'nci İçtima (5.12.1337), s.21

İkinci Bölüm
CUMHURİYET'İN İLANI SONRASI MÜLKİ İDARİ YAPI ve
BÖLGE YÖNETİM UYGULAMALARI

A. Cumhuriyet'in İlanı Sonrası Mülki İdari Yapı

1921 Anayasası ve değişikliklerinin devrini tamamlamasından sonra, Meclis 491 sayılı 'Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu 20 Nisan 1924 tarihinde kabul etmiştir.

1924 Anayasası 1921 Anayasasından farklı olarak, vilayet ve nahiye şuraları gibi yerel yönetim kurumlarına yer vermemiş, merkezîyetçiliği yeniden ön plana çıkarmıştır. Ayrıca umumi müfettişlik teşkilatına da bu anayasada yer verilmemiştir. 1924 Anayasasının 'Mevaddı Müteferrika (Türlü Maddeler)' başlıklı altıncı bölümünün 'vilayetlere' ayrılmış olan 89, 90 ve 91'inci maddeleri şöyledir¹⁹²:

"Madde 89- Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadî münasebet nokta-i nâzârından vilâyetlere, vilâyetler kazalara, kazalar nahiyelere münkasemdir ve nahiyeler de kasaba ve köylerden tereküb eder.

(Türkiye coğrafi durumu ve ekonomik ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüştür ve bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelir.)

Madde 90- Vilayetlerle şehir, kasaba ve köyler hükmî şahsiyeti haizdir.

(İllerle şehir, kasaba ve köyler tüzelkişilik sahibidirler.)

Madde 91- Vilayetler umûru tevsî-i mezûniyet ve tefrik-i vezâif esası üzerine idare olunur.

(İllerin işleri, yetki genişliği ve görev ayrımı esaslarına göre idare olunur.)"

1924 Anayasasının kabulünden sonra mülki teşkilatın düzenlenmesi amacıyla oluşturulan 'Teşkilâtı Mülkiye Heyetleri' vasıtasıyla yapılan araştırma ve çalışmalar neticesinde hazırlanan raporlar sonucunda 26 Haziran 1926 tarih ve 877 sayılı Kanun¹⁹³ kabul edilmiştir.¹⁹⁴ 11 ilin ilçeye, 27 ilçenin bucağa çevrilmesi, 60 bucağın

¹⁹² Suna Kili-Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari Bilimler Enstitüsü Yayınları, Ankara 1957, s.121.

¹⁹³ **RG**, neşr ve ilanı: 26.06.1926, S.: 404.

kaldırılması, 18 ilçenin yeniden teşkili, 17 ilçenin bağlantılarının değiştirilmesi gibi, mülkî idarede oldukça geniş değişiklikler yapan 877 sayılı ‘Teşkilâtı Mülkiye Kanunu’ ile Ardahan, Beyoğlu, Çatalca, Dersim (Tunceli), Ergani, Gelibolu, Genç (Bingöl), Kozan, Muş, Siverek, Üsküdar illeri kaldırılmış; il sayısı 63’e inmiştir.¹⁹⁵ Kengırı'nın (Çankırı), Hakâri'nin (Çölemerik), Muğla'nın (Menteşe), Mağnisa'nın (Saruhan), Balıkesri'nin (Karesi), Yozgat'ın (Bozok), Bilecik'in (Ertuğrul), Silifke'nin (İçel), Şebinkarahisar'ın (Karahisarışarkî) olan adları değiştirilmiştir. Edirne, Bursa, İstanbul, Zonguldak, Kayseri, Samsun, Malatya, Mardin, Gümüşhane, Artvin, Siirt ve Van'ın il sınırları komşu vilâyetler aleyhine genişletilmiştir.¹⁹⁶

1. Umumi Müfettişliklerin Kuruluşu ve Uygulamaları

a. Birinci Umumî Müfettişlik

Hükümet tarafından mülki idarede kapsamlı değişiklikler yapıldığı bir dönemde, ülkenin doğusunda yaşanan bazı sıkıntılarla mücadele etme ve tedbirler alma sürecinde çeşitli incelemeler ve teftişler de yaptırılmıştır.

Şeyh Sait İsyanı'nı müteakip İcra Vekilleri Heyetince, 8 Eylül 1925 tarih ve 2536 numaralı mahrem Kararnameyle, irtica hareketlerinin cereyan ettiği vilayetlerdeki durumu tetkik edip gereken tedbirleri belirleyerek bir rapor hazırlamak üzere Dahiliye Vekili Cemil, Adliye Vekili Mahmut Esat, Çankırı Mebusu Abdülhalik beyefendiler ve Erkan-ı Umumiye Reisi sanisi Mirлива Kazım Paşa'nın katılımıyla bir encümen teşkil edilmiştir. Encümence müzakere sonucunda oluşturulacak raporun ve alınması istenilen tedbirlerin encümenin oluşturuluş tarihinden 15 gün sonra Heyet-i Vekileye verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁷

8 Eylül 1925 tarihli Kararnameye göre oluşturulan Encümen'in Başvekalet vasıtasıyla Vekiller Heyetine verdiği 24 Eylül 1925 tarihli raporun¹⁹⁸ 2'nci

¹⁹⁴ **İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler Hakkında Mülkî Taksimat ve İçişleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu Komisyonunun Raporu**, Sakarya Basımevi, Ankara 1947, s. 3.

¹⁹⁵ Fazlı Demirel, “Mülki İdare Bölümleri Hakkında Bazı İncelemeler ve Düşünceler”, **Türk İdare Dergisi**, S.: 296, 09.1965 – 10.1965, s.86.

¹⁹⁶ Necdet Sakaoğlu, “Yeni Türkiye'nin İlk Sınırları, İlk Vilayetleri”, **Tarih ve Toplum**, C.8, S.48, Aralık 1987, s.33.

¹⁹⁷ Serap Yeşiltuna, **Resmi Kanun, Kararname, Rapor ve Tutanaklarla Atatürk ve Kürtler**, İleri Yayınları, İstanbul 2007, s.505.

¹⁹⁸ Adı geçen rapor “Şark Islahat Planı” olarak anılmaktadır.

maddesinde umumi müfettişlik teşkilatından bahsedilmektedir. 2'nci madde şu şekildedir¹⁹⁹:

“2- Türkiye 5 umumi müfettişlik mıntıkasına tefrik edilmiştir. 5 inci umumi müfettişlik mıntıkası bervech-i âti vilâyattan tereküp eder:

Hakkari, Van, Muş, Bitlis, Siirt, Genç, Diyarbekir, Mardin, Urfa, Siverek, Elâziz, Dersim, Malatya, Ergani, Bayezit vilâyeti ile Pülümür, Kiğı ve Hınıs kazaları programın tatbikine kadar muvakkaten beşinci müfettişlik emrinde bulunacaktır.

Müfettiş-i Umumi, ıslahat programının aleddevam tatbikine memur olup maiyetinde her vekâletten bir müfettiş ile bir de askeri müşavir ve ayrıca maiyet heyeti vardır. Mıntıkasındaki seyyar jandarma alayları emri altındadır.

İdare-i örfiye mıntikasının amir-i askerisi 7. Kolordu kumandanı olup idare-i örfiye reisi sıfatıyla müfettişe merbuttur.

Müfettiş-i umumilik ihdas olununcaya kadar 3. Ordu Müfettişi bu vazifeyi ifaya devam edecektir. İdare-i örfiyenin Beyazıt vilayeti ile Pülümür kazasına teşmili ve ıslahatın hitam-ı tatbikine kadar temdidi hakkında Meclis-i Aliye bir teklifte bulunmak icapedir.”

Raporda dikkati çeken hususlardan bir tanesi 5 umumi müfettişlik mıntikasından bahsediliyor olmasına rağmen sadece 5'inci müfettişliğin mıntıkası dahilinde olan yerleşim yerlerinin sayılıyor olmasıdır. 5'inci umumi müfettişlik mıntikasında sayılan yerleşim yerleri de bize, TBMM'nin 17 Ekim 1921 tarihli doksan beşinci oturumunda gündeme gelmiş olan Müfettişi Umumilik Kanunu lâyihasındaki 6'ncı umumi müfettişlik mıntikasındaki yerleşim yerlerini²⁰⁰ hatırlatmaktadır. Her iki metinde sayılan yerleşim yerleri hemen hemen birbirinin aynıdır. Müfettişlik numarası değişmiş olmakla birlikte, kurulması planlanmış diğer müfettişliklerden bahsedilmediği için diğer müfettişliklerin numaralarını ve sorumluluk sahalarını karşılaştırmaya imkan yoktur.

¹⁹⁹ Yeşiltuna, **a.g.e.**, s.506.

²⁰⁰ 17 Ekim 1921 tarihli oturumda gündeme gelmiş olan Müfettişi Umumilik Kanunu lâyihasındaki 6'ncı umumi müfettişlik mıntikasındaki yerleşim yerleri: Diyarbekir, (Siverek, Ergani dâhil) Van, (Hakkâri dâhil) Musul (Süleymaniye, Kerkük dâhil) Bitlis, Mamuretülâziz (Dersim dâhil) Muş, Genç, Siird, Mardin, Malatya, Urfa.

Hükümet, Şeyh Said Ayaklanması'nın bastırılmasının ardından doğu vilayetlerinde uygulamada zorluk çekilen dar kadrolu sıkıyönetim yerine ılımlı, geniş kadrolu sivil bir yönetime geçip, hazırladığı ve hazırlayacağı yeni ıslahat programları konusunda inceleme ve tetkik yapmak üzere, Bursa Milletvekili Operatör Emin Bey'i görevlendirmiştir. 1926 yılında Emin Bey tarafından hazırlanan proje raporun (5/a,b,c) maddelerinde belirtilen sivil yönetim, bölgede uygulanmak istenen Umumi Müfettişlik (Genel Valilik) Teşkilâtı'nın kurulmasına yöneliktir.²⁰¹

Hükümetin emniyet ve asayiş yönünden sıkıntılar yaşanan doğu illerimizde; düşünce, idare ve iş birliğine gidilmesinin gerekli olduğunu düşündüğü bu dönemde, bölgede hem sıkıyönetim görevini yürüten hem de aynı zamanda iller arasındaki işbirliğini de sağlamaya çalışan 3'üncü Ordu Müfettişliği'nin kadrosu, idari ve sosyal hizmetlerin yürütülmesi için yeterli olmadığından yerine daha geniş kadrolu, bütün bakanlıkların işlerini takip edebilecek şekilde düzenlenmiş bir idari (mülki) teşkilâtın faaliyete geçirilmesine karar verilmiştir. Bu yeni kuruluş sayesinde sıkıyönetim uygulamasından vazgeçilerek sivil bir yönetime geçilecektir.²⁰² Hükümet merkezine uzaklıkları ve ulaşım imkânsızlıkları nedeniyle memleketin diğer bölgeleriyle henüz birlik sağlanamayan, aynı zamanda idari ve sosyal konular başta olmak üzere diğer hususlarda da işlerin ahenkle yürütülmesinde zorluk çekilen Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilâyetlerinde bir Umumi Müfettişlik kurulmasına karar verilmiştir.²⁰³

Umumî Müfettişlik teşkilâtı hakkında Dahiliye Vekâletince bir Kanun layihası hazırlanmış ve ilgili layihanın İcra Vekilleri Heyetinin 30 Ocak 1927 tarihli toplantısında Meclise sunulması kararlaştırılmıştır.²⁰⁴

Umumî müfettişliklerin kurulmak istenmesinin nedenleri umumî müfettişlik teşkilâtı hakkındaki Kanun lâyihasının Hükümet tarafından 25 Haziran 1927 tarihinde TBMM'de okunan gerekçesinde şu şekilde geçmektedir²⁰⁵:

²⁰¹ Hüseyin Koca, **Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları (Umumi Müfettişliklerden Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine)**, Mikro Yayınları, Konya (1998 ?), s. 172.

²⁰² Daha sonra benzer bir uygulama sıkıyönetimin kalkmasının ardından ülkenin birçok yerinde olağanüstü hal uygulamasına geçilirken bir müddet sonra doğu bölgemizin bazı vilayetlerinde Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamasının yapılmasında da görülür.

²⁰³ Koca, **a.g.e.**, s. 163-165.

²⁰⁴ **TBMMZC**, Devre: II, Yasama Yılı: IV, C.: 33, Birleşim: 82 (25 Haziran 1927), s. 682.

²⁰⁵ **TBMMZC**, Devre: II, Yasama Yılı: IV, C.: 33, Birleşim: 82 (25 Haziran 1927), s. 682-683.

“Bugün mevcut altmış üç vilâyetimiz umumî bir nazarla incelendiği takdirde bu vilâyetlerin iktisadî, içtimaî ve coğrafi noktai nazardan birbirleriyle alâkadar bir takım mıntikalara taksim edilmiş olduğu ve bu mıntikaları teşkil eden vilâyetler arasında umumî ve ortak bir takım menfaatlerin mevcut olduğu görülür. İşte işbu müşterek menfaat ve ihtiyaçları mahallerinde kapsamlı bir nazarla tetkik ile bunların temin ve tanzimi hususunda nazım olmak ve aynı zamanda vilâyatı da sıkı bir teftiş ve kontrol altında bulundurarak idari ihtiyaçların lüzum gösterdiği hususları icra etmek üzere Müfettişi Umumilik teşkilâtının icrasına lüzum ve zorunluluk hâsıl olmuş ve Kanun lâyihası hazırlanmıştır.”

Kanun lâyihasının gerekçesinin okunmasının ardından Dahiliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları okunmuştur. Dahiliye Encümeni mazbatasında öncelikle mülki taksimattan bahsedilmiş ve eski taksimata nazaran mevcut vilayet sınırlarının daha da küçüldüğü, hatta nüfusu altmış bini dahi geçmeyen vilayetler olduğu belirtilmiştir. Hükümetçe bu durumla ilgilenilip gerekli incelemelerin yapılarak coğrafi durum ve iktisadi münasebetleri uygun olanların birbirleriyle birleştirilerek yeni vilayetlerin teşkil edilmesinin ve sayılarının azaltılmasının Teşkilâtı Esasiye Kanununun ruhuna daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Ancak Dahiliye Encümeni, yapılması arzu edilen teşkilâtın az zamanda icrasına imkan olmadığını da dikkate alarak asayiş, inzibat, iktisat ve ortak menfaatler açısından bir bütünlük arz eden vilayetlerin bir merkezden teftiş ve kontrolü imkanını getiren Umumi Müfettişlik teşkilatı hakkındaki layihayı bazı tadilatlar yaparak kabul ettiğini belirtmiştir.²⁰⁶

Bütçe Encümeni mazbatasında ise bir önceki yıl mülki teşkilatta yapılan düzenleme ile yetmiş üç vilayetin altmış üçe düşürülmüş olduğu hatırlatılmış, coğrafi ve iktisadi birlikler, idari ve inzibati ahenk ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak vilayetler adedinin mümkün olduğu kadar azaltılmasına çalışılmak yolunda Dahiliye Encümenince belirtilen düşünceye Bütçe Encümeninin de katıldığı ifade edilmiştir. Bütçe Encümeni Umumi Müfettişlik uygulamasından elde edilebilecek yararın geçici ve ancak olağanüstü ihtiyaçlara uygun olabileceğinden, daha genel ve daimi tedbirlerin alınması gereği üzerinde durmuştur. Bütçe encümeni de Dahiliye Encümeni gibi vilayetler teşkilatında ıslahat yapmanın esaslı incelemeye ve bir hayli

²⁰⁶ TBMMZC, Devre: II, Yasama Yılı: IV, C.: 33, Birleşim: 82 (25 Haziran 1927), s. 683.

zamana ihtiyaç gösterdiğinden bahsederek umumi müfettişlik teşkilatıyla mevcut ihtiyacın karşılanmasını kabul ettiğini beyan etmiştir.²⁰⁷

Dahiliye ve Bütçe Encümenleri Mazbatalarının okunmasının ardından Umumî Müfettişlik Kanunuyla ilgili sırasıyla Hükümetin Teklifi, Dahiliye Encümeninin Tadili ve Bütçe Encümeninin Tadili okunmuştur. Bunların okunmasının ardından konu ile ilgili söz isteyen de olmaması nedeniyle maddelere geçilmesi kabul edilmiştir.

Madde görüşmelerinde birinci, ikinci, üçüncü ve geçici (muvakkat) madde kabul edilmiş, dördüncü madde çıkarılmış²⁰⁸, beşinci madde dördüncü madde yapılmış, yürürlük ve yürütme maddeleri olan son iki madde de kabul edilmiştir.

TBMM'de 25 Haziran 1927 tarihinde görüşülüp kabul edilen Kanun, 1164 sayılı 'Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun' olarak yürürlüğe girmiştir.²⁰⁹

Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun'un birinci maddesinde; 'ortak özelliklere sahip olan illerin ihtiyaç ortaya çıktığında bir umumi müfettişlik altında birleştirilmesine ve ihtiyaç ortadan kalktığında da müfettişliklerin görevine son verilmesine Hükümet yetkilidir, umumi müfettişlerin tayin edilmesi ve de memuriyetlerine son verilmesi Bakanlar Kurulu kararıyla olur' denmektedir. İkinci maddede, umumi müfettişlik kadrolarının bütçelerle tayin olacağı, bütçe yılı içinde teşkiline gerek duyulan umumî müfettişlik kadrolarının Dâhiliye Vekâletince düzenlenmesi, İcra Vekilleri Heyetince karar alınmasıyla ertesi sene Meclise arz olunacağı; umumi müfettişliklerin emrine hükümetçe tespit edilecek Bakanlıklardan ihtiyaç kadar müşavir ve diğer görevlilerin tahsis edilebileceği belirtilmiştir. Üçüncü maddede, umumi müfettişlerin İçişleri Bakanlığına bağlı oldukları, bölgeleri dâhilinde asayiş ve emniyetin sağlanmasından, nizamname ve kanunların uygulanmasını devamlı takip ve kontrolden sorumlu oldukları, Bakanlıkların

²⁰⁷ **TBMMZC**, Devre: II, Yasama Yılı: IV, C.: 33, Birleşim: 82 (25 Haziran 1927), s. 683–684.

²⁰⁸ Madde görüşmeleri esnasında çıkarılan dördüncü madde şu şekildedir:

“Umumî Müfettişlik mıntıkları dahilindeki bilumum müfettişler Umumî Müfettişler tarafından kendilerine tevdi edilecek tahkikatı ifa ile mükelleftirler. Müfettişler hitami tahkikatta fezlekelerinin asıllarını Umumî Müfettişlere ita ve suretlerini mensup oldukları vekâletlere irsal ederler.”

²⁰⁹ **TBMMKM**, Devre: II, İctima: 4, Cild: 5, İkinci Basılış, Ankara 1939, TBMM Matbaası, s. 584.

Tasarının son anda görüşülerek hızla benimsenmesinde TBMM'nin ikinci döneminin son bulacak olması önemli rol oynamış olmalıdır. Nitekim seçimlerden sonra TBMM, yani üçüncü dönem, ilk kez 1 Kasım 1927 tarihinde toplanacaktır. Tasarı eğer yani döneme kalmış olsaydı, muhtemelen zamanında yasalaşma şansı bulamazdı. (Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927–1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 66.)

kanunen sahip oldukları yetkilerden İcra Vekilleri Heyetince kendilerine verilemesine karar verilenleri de kullanabilecekleri belirtilmiştir. Geçici madde ise 1927 senesi içinde Umumî Müfettişlikler teşkiline lüzum görüldüğü takdirde, bu teşkilâtın gerektireceği maaşlar ve masraflar için, seksen bin liranın Dâhiliye bütçesine aktarılmasıyla ilgilidir.

Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta Umumî Müfettişlikler'in sadece Doğu bölgesi için değil çok daha genel bir uygulama şeklinde düşünüyor olmasıdır. Umumî Müfettişliklerle birlikte idari sistemde, pratikte, Dahiliye Vekaleti ile Valiler arasında yeni bir teşkilat kurulmuştur. Yetki sahası içindeki birkaç ilin Valisi önce Umumî Müfettişliğe, sonra da Dahiliye Vekaleti'ne bağlanmıştır. Umumî Müfettişlikler, Doğu bölgesinde uygulamadan kalkacak olan sıkıyönetimin yerine ikame edilmiş olmaktadır.²¹⁰

27 Kasım 1927 tarihli ve 5858 sayılı "Umumî Müfettişlik Teşkiline Dair Olan 11(6)4 Numaralı Kanun Mucibince Tanzim Olunan Umumî Müfettişlik Vazife ve Salahiyetlerine Dair Olan Talimatnamenin Meriyete Vazı Hakkında Kararname" ile hem umumi müfettişlerin görev ve yetkileri hem de umumi müfettişlik kadroları açıklanmıştır.²¹¹

1164 sayılı Umumi Müfettişlik Kanununda herhangi bir bölge belirlenmemişken, bu kararnamenin ilk maddesiyle, Elaziz (Elazığ), Urfa, Bitlis, Hakkari, Diyarbakır²¹², Siirt, Mardin ve Van illerini kapsayan bir umumi müfettişlik bölgesi belirlenmiştir.

27 Kasım 1927 tarihli Kararnamede Birinci Umumî Müfettişlik bölgesinde gösterilen Elaziz (Elazığ), Urfa, Bitlis, Hakkari, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van illeri; 17 Ekim 1921 tarihli oturumda gündeme gelmiş olan Müfettişi Umumilik Kanunu lâyihasındaki 6'ncı umumi müfettişlik mıntikasındaki yerleşim yerleriyle²¹³

²¹⁰ Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927–1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 66.

Tez çalışmasının ana konusunu oluşturan Olağüstü Hal Bölge Valiliği de ülkemizde sıkıyönetim uygulamasının ardından uygulanmaya başlanan olağüstü hal döneminde kurulmuştur. Ancak 1987'de kurulan Olağüstü Hal Bölge Valiliği teşkilatı yaygınlaşmamış ve tüm ülkeyi kapsayan bmlge valiliği teşkilatına dönüşmemiştir.

²¹¹ **Güneydoğu - Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi**, (Birinci Genel Müfettişlik tarafından neşrolunmuştur) Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939, s.69.

²¹² Diyarbakır vilayeti Birinci Umumî Müfettişliğinin merkezi olarak belirlenmiştir.

²¹³ Diyarbakır, (Siverek, Ergani dâhil) Van, (Hakkâri dâhil) Musul (Süleymaniye, Kerkük dâhil) Bitlis, Mamuretülâziz (Dersim dâhil) Muş, Genc, Siird, Mardin, Malatya, Urfa.

ve 8 Eylül 1925 tarihli Kararnameye göre oluşturulan Encümen'in Vekiller Heyetine verdiği 24 Eylül 1925 tarihli raporun (Şark Islahat Planı) 2'nci maddesinde bahsedilen 5'inci umumi müfettişlik mntikasına dahil olan illerle²¹⁴ örtüşmektedir.

27 Kasım 1927 tarih ve 5858 numaralı kararnameye ek olarak yayınlanan Birinci Umumi Müfettişlik Hakkında Kararname uyarınca Elâziz, Urfa, Bitlis, Diyarbakir, Siirt, Mardin Hakkâri ve Van vilâyetlerini ihtiva etmek üzere ve kadrosu ikmal edilmiş olan Umumî Müfettişlik unvanının 'Birinci Umumî Müfettişlik' olarak değiştirilmesi, Dahiliye Vekâleti Celilesinin 22 Aralık 1927 tarih ve 4262 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'etinin 31 Aralık 1927 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.²¹⁵

Bakanlar Kurulunca 13 Şubat 1929 tarihinde kabul edilen ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararname ile Beyazıt (Ağrı) vilayeti Birinci Umumi Müfettişliğe bağlanmıştır.²¹⁶

Birinci Umumi Müfettişliğin kurulmasının ardından ülkenin diğer bölgelerinde de benzer bir teşkilatlanmaya gidilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Birinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali (Öngören) 28.01.1931 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği yazıda, yeniden umumi müfettişlikler kurulmasının düşünülmesi üzerine üç sene böyle bir oluşumun başında bulunmuş bir kişi olarak bazı kanaat ve düşüncelerini arz etmiştir. Buna göre, Birinci Umumi Müfettişlikle mntika itibariyle az çok ona benzeyen Erzurum havalisinde oluşturulacak müfettişliğin bazı kadro ve teşkilatını diğer mahallerde kurulacak umumi müfettişliklerde aynen uygulanmasına ihtiyaç yoktur. Erzurum ve Diyarbakır mntikaları dışındaki umumi müfettişliklerde kuvvetli bir kalem kadrosu ile müfettişlik mntikası asayiş, inzibat ve istihbarat işleriyle meşgul olmak üzere üç memurdan oluşan bir bürodan başka teşkilat halinde bürolara ihtiyaç yoktur. Umumi müfettişliklerin oluşturuluş amaçlarına uygun olarak emirlerine verilecek teftiş gruplarının çok kuvvetli olması zorunludur. Mahalli işler hakkında yapılan programlarla mahalli bütçe tanzimi ve yapılacak tadil ve kontroller öncelikle Umumi

²¹⁴ Hakkari, Van, Muş, Bitlis, Siirt, Genç, Diyarbakir, Mardin, Urfa, Siverek, Elâziz, Dersim, Malatya, Ergani, Bayezit vilâyeti ile Pülümür, Kiğı ve Hınıs kazaları

²¹⁵ **Güneydoğu – Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi**, ..., s.72.

²¹⁶ **BCA**, Tarih: 13.02.1929, S.: 7670, Dosya: 77-3, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 2.15..20..

Müfettiş tarafından onaylanmalıdır. Acil ve zaruri müstakil bazı tahkikat konularının merkezden emir verilmesine tahammülü olamayacağından Adliye Bakanlığı bu tahkikata mezuniyet yetkisini Umumi Müfettişlere vermelidir. Vilayetlerin sayısının azaltılması hem teftiş ve kontrol itibariyle, hem de mahalli ve genel bütçe çalışmalarıyla faydalı olacaktır. Vilayetlerin sayısının azaltılması ve dolayısıyla yetkilerinin genişletilmesi merkezin meşguliyetini azaltmakla beraber, Umumi Müfettişliklerin işgal sahalarını genişletmiş olacaktır. Tesis edilecek olan yüksek yetkili valiler daha serbest ve muktedir olabilecekleri gibi bunların başında bulunacak olan Umumi Müfettişler de bu yüksek yetkili valilerin umumi ve mahalli bütün icraatlarını kontrole daha çok imkan bulabileceklerdir.²¹⁷

Birinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali (Öngören) tarafından Başbakanlığa yazılmış olan 04.01.1930 tarihli yazıda, Umumi müfettişlik mntıkasındaki jandarma zabitlerinden bazılarının bölgede uzun yıllar kalmış olmaları nedeniyle halkla teklifsiz olmaları, yorulmuş ve yıpranmış olmaları ve hatta bu bölgeden evlenerek halka karışmış olmaları gibi nedenlerin resmi vazifelerinin ifasını etkilediği düşüncesiyle, adedi 130'dan fazla olmayan bu zabitlerin değiştirilmesi ve bundan sonra bunların kolordudaki subaylar gibi 3 seneden fazla bölgede kalmamalarının sağlanmasının temini talep edilmiştir.²¹⁸

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya imzalı Başbakanlığa yazılmış olan 11.03.1932 tarihli 'Birinci Umumi Müfettişlik mntıklarındaki kıtaat kadrolarına dair' konulu yazıda, Birinci Umumi Müfettişlik mntıklarındaki askeri kıtaat kadrolarının tenzil edilmeyerek gelecek senede hali hazır mevcudun muhafaza edilmesi yönündeki talebin Bakanlıkça da uygun görüldüğü, kıtaat mevcudunun azaltılmasından ziyade takviyesinin gerekli olduğunun düşünöldüğü ifade edilmiştir.²¹⁹

Birinci Umumi Müfettişlik tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye gönderilen 22.05.1933 tarihli '1929, 1930 ve 1931 senelerine ait üç senelik mukayeseli mali rapor'a göre umumi müfettişlik mntıkası dahilindeki vilayetlerde 1.327.473 nüfus bulunmaktadır. On altı milyona yükseldiği tahmin ve itibar olunan umumi nüfusun 1929 senesinde Devlet masrafı 220.408.481 lira olduğuna göre vatandaşların her

²¹⁷ BCA, Tarih: 28.01.1931, Dosya: 77A50, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 69.455..1.

²¹⁸ BCA, Tarih: 04.01.1930, Dosya: 77A43, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 69.454..36.

²¹⁹ BCA, Tarih: 11.03.1932, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 69-454-16

birine bu masraftan 13.78 lira, 1930 senesinde Devlet masrafı 222.646.523 lira olduğuna göre 13.92 lira ve 1931 senesinde 186.582.005 lira olduğuna göre 11.66 lira mükellefiyet isabet etmektedir.

Rakamlar tahlil edilirse devletin 16.000.000 nüfusu itibariyle her vatandaşına 1929 senesinde 13.78 lira masraf isabet ettiği halde mntıkada meskun vatandaşlar bu masrafın ancak 4,14 lira 1930 senesinde 13,92 liraya mukabil 3,98 lira ve 1931 senesinde de 11,66 liraya mukabil 3,83 lirasını yani % 30'a yakın bir miktarını eda etmişlerdir.²²⁰

Birinci Umumi Müfettişlik Özel Büro kayıtlı 28.09.1936 tarihli, Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen'in yolculuk sırasında tuttuğu notları içeren Elaziz'den gönderilmiş olan yazıda asayiş konusunda geçmiş senelere göre oldukça görünür bir iyilik olduğu; olgu adetlerinin gerek sayı, gerek önem bakımından azalmış ve küçülmüş olduğu belirtilmiştir. Gerek özel bütçelerinin darlığı, gerek genel bütçeden alınabilen çok az miktardaki tahsisat ve büyük servetli şahısların az olmasından dolayı, halkın mesken işine ayırabildikleri az para baştan başa yolsuz, köprüsüz kasaba ve köyleri harap olan bölgeyi az zamanda mamur bir hale koymaya kafi gelmemekle beraber yapılan üç beş bina birkaç köprü açılan toprak bir yol görünmektedir. Halk ziraat, koyunculuk ve basit ticaret ve esnaflıkla geçimlerini temin etmektedirler. Ziraat durumu iyidir. Diyarbakır'a kadar trenin gelmesi bu alanda halka kolaylıklar sağlamıştır. Kültür işleri üzerinde özellikle halk evleri vasıtasıyla çalışılmakta ise de bölgenin tam ihtiyacına henüz cevap verilememektedir. Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen yapılması gerekli görülen işleri de şöyle belirtmiştir:²²¹

Kürtlük meselesinde doğdu halkından ele başı olanların propagandacılarla münasebeti hissedilenlerin, köyleri tahrip edilip etrafa dağılanların, herhangi bir surette gayrimemnun hale gelmiş olanların, silahla Hükümete karşı gelmiş adli cezasını çekmiş ve kurtulmuş olanların ceza mahiyetinde olmamak ve doğu vilayetlerinde ilgisi kalmamak üzere batı vilayetlerimize nakli; buna karşılık Türk muhacir getirtilerek belirli sahalara yerleştirilmesi,

²²⁰ BCA, Tarih: 22.05.1933, Dosya: 77A86, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 69.457..17.

²²¹ BCA, Tarih: 24.08.1937, Dosya: 77A116, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 70.461..1.

Gerek vilayetlerimizin bazısında idari tedbirle köylerden çocuk toplamak ana ve babalarından iâşesi temin ettirilmek suretiyle kurulmakta olan pansiyonlu mekteplerde fikri yönden yeterli öğretmenler idaresinde Türk kültürü ve temsil esasına dayalı okutma yaptırılması,

Vilayet, kaza ve nahiye merkezlerinin memurların, subayların seve seve oturur, çalışır bir hale getirilmesi; resmi ve Hükümet dairelerinin, kışlaların, memur ve subay evlerinin birkaç sene içinde ve bir program dahilinde kurulması; gönderilecek memurların seçiminde çok hassas davranılarak bölgenin özelliğinin göz önüne getirilmesi, şüpheler beliren memurların bu bölgeye gönderilmemesi; açık memurluk, kumandanlık, öğretmenlik ve hakimlik bırakılmaması; doktorlara hariçten kazanç kaygısını bertaraf edecek kadar fazla para vermek yolunu bulup bunların sağlık muhafızı vaziyetine sokulması; kazalarda ve nahiyelerde beşer senelik ilk mekteplerin kurulması,

Adli teşkilatın muğlaklıktan kurtarılması, basitleştirilmesi; sulh, ceza ve sair unvanların kaldırılması her kazada her çeşit işe bakacak hakimlikler kurulması; uzak olan bölge işinin görülmesi için Bitlis, Diyarbakır'da İstinaf Mahkemesi vücuda getirilmesi; ilk sorgu tahkikatının kaldırılıp hakimnin kendi tahkikatına hükmünün istinat ettirilmesi; arazi ihtilaflarında, umumi emniyete ait işlerde idare memurlarının yetkilerinin artırılması ve takviye edilmesi,

İskan işlerinin yoluna koyulması için adeta hiçbir köye ve araziye bağlı olmayan halkın bir yere, bir köye yani toprağa bağlanması; Kafkasta gelen kürt olduğu anlaşılan Brokililer'in, İran'dan gelen Güresonlular'ın, Ağrı'dan indirilenlerin, Zeylan'dan kaldırılanların, Sason'dan çıkarılanların, dağlık sahalardan veya vergisi fazla tutan yerlerden kendiliklerinden başka yerlere taşınanların batıya nakilleri gerekse de bu durum kısım kısım ve zamanla yapılabileceğinden göre buldukları yerde kalmaları için uygun bir iskan politikası uygulanması,

Yapılması gereken bazı bayındırlık işlerinin (Diyarbakır-Silvan-Pisya-Ziyaret-Bitlis-Tatvan yolu, Van-Hoşap-Başkale-Çölemerik yolu, Ziyaret-Siirt-Bervari yolu, Zap üzerine Yüksekova'ya geçilecek bir köprü, Murat üzerinde Bulanık civarında Hınız yolunda kara ağıl köprüsü, Muş civarında Kara su köprüsü,

bölgenin uygun görülecek bir yerinden bir şose ile Erzurum tarafına bağlanması)
genel bütçeden yardımla yapılması,

Diyarbakır'da bir su idaresi kurulması ve su işlerini tanzim etmek ve projelendirmek işini Hükümetin üzerine alması,

Bulunduğu yerlerde orta ve lise mektebi bulunmayan batıdan gelen memurların çocuklarının lise ve orta mekteplere doğuda kaldığı sürece ücretsiz alınması.

Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen tarafından Diyarbakır'dan 06.10.1936 tarihinde İçişleri Bakanlığına çekilmiş olan telgrafta da bölgenin asayiş durumundan ve alınması gereken tedbirlerden bahsedilmektedir. Özmen'e göre içinde bulunulan aylar en önemli ve hassas olunması gereken aylardır. Nutki, Eruh, Lice, Gürpınar, Şemdinli, Erciş kasabalarında henüz kaymakam yoktur. Daha önce iki defa yazıldığı halde cevap alınamamıştır. Son zamanlarda Lice, Bismil, Egil, kazalarında, Hani nahiyesinde idare ve istihbar işlerinde, emniyet meselesinde dikkati çeken şekiller vardır. İlgili telgrafta bölgedeki bazı kaymakamların olumsuz tutum ve davranışları nedeniyle görevden alınmaları veya yer değiştirmelerinin gerekliliğinden bahsedilmektedir. Özmen, Valilerin bu gibi konularla ilgili yazdıklarının dikkate alınmasını, iç siyaseti ev emniyeti idare eden kurumların başında bulunan kişilerin bu bölge için özel bir önem vermelerini Başbakan ve Bakanlardan dilemiştir.²²²

Birinci Umumi Müfettişliğin görev süresi içerisinde gerçekleştirilen faaliyetlere örnek olarak şu uygulamalar verilebilir²²³:

- Birinci umumi müfettişlik çalışmalarına başladığı zaman İbrahim Tali Öngören yayınlamış olduğu iki bildiri ile suçluları üç aylık süre içinde hükümete sığınmaya çağırmıştır. Bu af ve çağrılar sonucunda bazı şeyhler teslim olmuşlar, sürgün edilen aileler de yavaş, yavaş eski yerlerine dönmeye başlamışlardır.

- 2 Haziran 1929 tarih ve 1505 sayılı “Şark Menatıkı Dahilinde Muhtaç Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun” ile birinci umum müfettişlik bölgesinde bir toprak reformu girişiminde bulunulmuştur. Bu kanunun amacı, ağaların ve şeyhlerin

²²² BCA, Tarih: 06.10.1936, Dosya: 77A105, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 70.458..10.

²²³ Serap Taş, **Umumi Müfettişlikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. İhsan Güneş, Eskişehir 1997, s. 68-84.

topraklarını, yıllardır bu toprakları işleyen ancak mülkiyetine sahip olamayan köylülere dağıtmaktır.

- Birinci umumi müfettişlik, sınır bölgelerindeki karakolların sayısını ve bu bölgede görev yapan jandarmaların sayısı arttırmak ve yapılan denetimleri sıklaştırmak gibi almış olduğu tedbirlerle kaçakçılık olaylarının giderek azalmasını sağlamıştır.

- Umumi müfettişlik, I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşından beri halkın elinde biriken harp silahlarının toplatılması amacıyla çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar sonucunda 4885 adet silah toplanmıştır. Bunun yanı sıra binlerce tabanca, bıçak ve kama gibi taşınması yasak olan silah ve cephane de toplanmıştır.

- Memlekette hiç fabrika yokken Öngören döneminde Diyarbakır'da ilk un fabrikası açılmıştır. Van'da imar faaliyetleri artırılarak burası bir şehir haline getirilmiştir. Hakkari'de ise yollar düzeltilmiş, daha önce arabaların hiç girmediği bu yörede halk otomobilleri ile dolaşmaya başlamıştır.

- Bölgedeki olumsuz şartları göz önüne alarak bunların değiştirilmesi ve iyileştirilmesi için çalışmalarına başlayan birinci umumi müfettişlik çok geniş bir kalkınma programı hazırlamıştır.

- Bölgenin mevcut 45 kazasının 31'inde doktor olmadığı anlaşılacak iki-üç sene içinde bu kazalara doktor verilmesi için sağlık bakanlığı ile yapılan temaslar semeresini vermeye başlamıştır. Bölgede sıtma ve trahom için esaslı ve ciddi tedbirler alınmıştır. Diyarbakır'da modern bir hastane kurmak için tahsisat ayrılmıştır.

- Diyarbakır - Silvan - Hazo - Melefan - Ziyam - Bitlis - Tatvan ve Melefan - Siirt yollarıyla bu yollardaki sınai imalat ile Başkale-Çölemerik arasındaki 3-4 köprü üç sene içinde yapılmak için gerekli tertibat alınmıştır. Bitlis deresi yolundaki mevcut dar virajlar genişletilmiştir. Diyarbakır'dan Cizre'ye ve Diyarbakır'dan Siirt-Bitlis bölgesinden geçerek Van'ın Gönür boğazına götürülecek şimendiferin etütlerine başlanmıştır. Van gölü seyrüsefer vasıtaları takviye edilmiş, gölden balık, soda ve havyar istihsalı için gerekli tedbirler alınmıştır. Yeni vapurlar monte edilmiştir.

- Van ve Bitlis'te iki hapisane inşası için teşebbüsler yapılmıştır.

Umumi müfettişlik, bölgenin muhtelif yerlerinde resmi dairelerle memur, subay evleri ve hudut karakolları inşasını ve onarımını ele almıştır. Birinci Umumî Müfettişlik bölgesinde, Diyarbakır'da sekiz karakol, Mardin'de sekiz jandarma ve sınır karakolu, Siirt'te on, Bitlis'te beş, Muş'ta dört, Urfa'da dokuz ve Van'da da onbir jandarma karakolu yapılmıştır. Bölgede toplam 58 adet karakol binası yapılmıştır.²²⁴

Birinci Umumî Müfettişliklik görevinde ilk olarak İbrahim Tali Öngören bulunmuştur. Diyarbakır milletvekili İbrahim Tali Öngören Birinci Umumî Müfettişliğe, 11 Aralık 1927 tarih ve 5928 sayılı kararname ile atanmıştır.²²⁵ İbrahim Tali Öngören atama kararından sonra milletvekilliğinden istifa etmiştir. İbrahim Tali Bey görevini 5 Aralık 1932 tarihine kadar sürdürmüştür. TBMM'nin dördüncü döneminde (04.05.1931–28.02.1935) İstanbul milletvekili seçilmesi²²⁶ sebebi ile Birinci Umumi Müfettişlik görevinden ayrılmıştır.

Başbakan İsmet İnönü, 06.12.1932 tarihinde Birinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey'e gönderdiği yazıda, senelerden beri büyük bir dirayetle ifa ettiği vazifesinden ayrılacak olması nedeniyle teşekkür ve takdirlerini ifade etmiştir. Atatürk tarafından, memlekete yaptığından daha mühim işler yapması kendisinden beklendiği üzere sağlığının bozulmaması amacıyla yorucu işlerine ara vermesi İsmet İnönü tarafından kendisine bildirilmektedir. Ayrıca aynı yazıda Büyük Millet Meclisinde ve evvelce de faal olarak birinci derecede mesuliyetini taşıdığı Cumhuriyet Halk Partisinde kendisini büyük vazifelerin beklediği belirtilmiştir.²²⁷

Öngören'in ardından Birinci Umumi Müfettişliğe, Bakanlar Kurulu'nun 12.01.1933 tarihli ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararıyla, açık bulunan İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Hilmi Bey'in atanması kabul edilmiştir.²²⁸

Milletvekilli seçilmesi üzerine görevinden ayrılmış olan Hilmi Ergeneli'nin yerine Birinci Umumi Müfettişliğe Bakanlar Kurulu'nun 11.06.1935 tarihli ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararıyla, Aydın Milletvekili Abidin

²²⁴ Koçak, a.g.e., s. 92.

²²⁵ BCA, Tarih: 11.12.1927, S.: 5928, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 26.67..17.

²²⁶ BCA, Tarih: 21.12.1932, Dosya: 78151, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 74.489..23.

²²⁷ BCA, Tarih: 06.12.1932, Dosya: 77A83, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 69.457..13.

²²⁸ BCA, Tarih: 12.01.1933, S.: 13748, Dosya: 77-4, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.4..12.

Özmen'in atanması kabul edilmiştir.²²⁹ Özmen müfettişliğe atanmasıyla milletvekilliğinden istifa etmiştir. Yaklaşık sekiz yıl boyunca Birinci Umumî Müfettiş olarak görev yapmış olan Abidin Özmen Bakanlar Kurulunca 18 Haziran 1943 tarihinde kabul edilen ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü imzalı kararname ile açık bulunan Trakya Umumi Müfettişliğine tayin edilmiştir.²³⁰

Abidin Özmen'in yerine 18 Haziran 1943 tarihinde Çankırı milletvekili Avni Doğan atanmıştır.²³¹ Avni Doğan umumi müfettişlik görevine getirilince milletvekilliğinden istifa etmiştir. Umumî Müfettişlikler kaldırılıncaya bu görevde kalmıştır.

Birinci Umumi Müfettişlik faaliyette bulunduğu süre zarfında bölge dâhilinde emniyet, asayiş, eğitim, sağlık, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli hizmetlerde bulunmuş, bölge halkının refah seviyesinin yükseltilmesi için çalışmıştır. Ayrıca hükümetin temsilcisi olarak merkezle taşra arasındaki bağlantıyı sağlamış, devlet hizmetlerinin bu bölgeye ulaşmasında önemli bir işlev görmüştür.

Birinci umumi müfettişliğin başlattığı çalışmalarla kısa süre içerisinde birçok alanda ilerlemeler kaydedilmiş, halkın refah seviyesi de ilerlemeler görülmüştür.

b. İkinci Umumi Müfettişlik

Birinci Umumi Müfettişliğin başarılı çalışmaları, hükümeti cesaretlendirmiş ve diğer bölgelerde de bu teşkilatın kurulması çalışmaları yapılmıştır. İçişleri Bakanlığında yapılan çalışmalar sonucunda öncelikle Trakya Bölgesinde böyle bir teşkilata ihtiyaç olduğu tespit edilerek, ikinci umumi müfettişliğin burada kurulmasına karar verilmiştir.

Trakya Bölgesi'ne yönelik göç hareketleri, göçmenlerin planlı bir şekilde yerleştirilmesinde karşılaşılan sıkıntılar ve bölgede yaşayan çeşitli unsurların ortak bir kültür yapısı altında kaynaştırılamamış olması gibi nedenlerden dolayı İkinci Umumi Müfettişlik teşkilatı Trakya'da kurulmak istenmiştir.

²²⁹ BCA, Tarih: 11.06.1935, S.: 2-2746, Dosya: 77-1/6, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 55.48..2.

²³⁰ BCA, Tarih: 18.06.1943, S.: 201332, Dosya: 54-31, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.44..19.

²³¹ BCA, Tarih: 18.06.1943, S.: 201332, Dosya: 54-31, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.44..19.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararnameyle, 1164 sayılı Kanun hükümleri gereğince Edirne²³², Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale vilayetlerini kapsamak üzere Trakya Umumi Müfettişliği adıyla bir umumi müfettişlik kurulması Bakanlar Kurulu'nun 19.02.1934 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.²³³

Bakanlar Kurulu'nun 18.03.1934 tarihli ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararıyla, 19.02.1934 tarih ve 2/150 sayılı kararname ile teşkili kararlaştırılan Trakya Umumi Müfettişliğine İstanbul Milletvekili İbrahim Tali (Öngören) Bey atanmıştır.²³⁴

İbrahim Tali Öngören döneminde yapılan faaliyetler Trakya'nın verimli ve geniş arazisinin işlenmesini sağlamaya yönelik olmuştur. Bu amaç doğrultusunda kozacılık, mandıracılık, kooperatifçilik gibi kurslar açılarak halk bilgilendirilmeye çalışılmış, sıtmayla mücadele için önlemler alınmış, tay ve boğa çiftlikleri kurulmuş, göl ve bataklıklar kurutulmuş, kredi ve satış kooperatifleri açılmış, hayvancılık geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenler, müfettişliğin yaptığı planlı çalışmalarla Trakya bölgesine yerleştirilmeye başlanmıştır. Bunların yerleşimi için öncelikli olarak göçmen evleri yapılmıştır. Gelen göçmenlerin çoğunluğu çiftçi olduğu için Edirne, Çanakkale, Kırklareli ve Tekirdağ illerindeki boş olan çiftlikler devlet tarafından istimlak edilmiş ve buralara da göçmenler yerleştirilmiştir. Savaşlar nedeniyle nüfusu azalmış olan Trakya bölgesi göçmenlerin gelmesiyle hareketlenmiş, boş toprakların göçmenler tarafından işlenmesi Trakya ekonomisini canlandırmıştır.²³⁵

Başbakan İsmet İnönü, Erzincan'dan 31.07.1935 tarihinde Başbakanlık Müsteşarlığına gönderdiği yazıda, İbrahim Tali Bey'in ardından, İzmir Valisi Kazım Dirik'in İkinci Genel Müfettişliğe tayininin Atatürk'e arz edilmesini Bakan arkadaşlarına teklif etmiştir. Bakanlar tarafından uygun görülürse kararnamenin Atatürk'e takdim edilmesini istemiştir.²³⁶ Başbakan İsmet İnönü tarafından

²³² İkinci Umumi Müfettişliğin merkezi Edirne şehridir.

²³³ BCA, Tarih: 19.02.1934, S.: 1502, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.8..10.

²³⁴ BCA, Tarih: 18.03.1934, S.: 3032, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 43.15..7.

²³⁵ Taş, a.g.e., s. 95-96.

²³⁶ BCA, Tarih: 31.07.1935, Dosya: 11189, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 13.75..10.

04.08.1935 tarihinde Giresun'dan Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş'e gönderilen yazıda ise, İzmir Valisi Kazım Dirik'in tayini hakkında kararnamenin hazırlanarak, Cumhurbaşkanının onayına sunulup sunulmadığı, sunulmamış ise gecikmenin nedeninin ne olduğunu sorulmuştur.²³⁷ Bakanlar Kurulu'nun 09.08.1935 tarihli ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararıyla, açık bulunan Trakya Umumi Müfettişliğine İzmir Valisi Kazım Dirik'in atanması kabul edilmiştir.²³⁸

Kazım Dirik döneminde köy kalkınmasına yönelik çalışmalar ağırlık kazanmış, köylülerin bilinçlendirilmesi için köy eğitimcileri görevlendirilmiştir. Umumi müfettişlik köylülerin mesleki ve genel kültürlerini arttıracak pratik bilgi kitapları yayınlamıştır. Zirai kredi ve satış kooperatiflerinin kurulmasıyla köylü, tefecilerin elinden kurtulmuş, kazancını en iyi şekilde değerlendirmesi sağlanmıştır. Trakya bölgesinde, şehir ve kasabaların su, elektrik, okul, hastane, mezbaha, harita, şehir planı, park ve iskele gibi önemli ihtiyaçları İçişleri ve Bayındırlık Bakanlıklarının planlarına uygun olarak yürütülmüştür. Şark demiryollarının satın alınarak istasyonların tamiri, asfalt yolun Lüleburgaz'a kadar getirilmesi, vilayet ve kazalar arasında toprak yolların şose haline getirilmesi, umumi müfettişliğin bu dönemde yürüttüğü diğer imar faaliyetleridir. Kültür hizmetlerine de önem verilmiş, umumi müfettişliğin çalışmalarıyla Edirne'deki bütün tarihi eserlerin sicilleri hazırlanmıştır. Şehrin tarihi ve turistik yerleri için Türkçe ve Fransızca olmak üzere rehber hazırlanmıştır. Umumi müfettişliğin başkanlığı altında 'Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Koruma Kurulu' oluşturulmuştur. Bu kurulun çalışmalarıyla Trakya bölgesindeki birçok tarihi yapı onarılmış, ayrıca yeni anıtlar da yaptırılmıştır.²³⁹

Dirik döneminde Türklük bilincinin ve kültürünün yayılması çalışmalarına da önem verilmiştir. Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik tarafından 22 Nisan 1937 tarihinde Başbakanlığa yazılan bir yazıda Trakya bölgesinde Türk diline ve bunun neticesi olarak milli kültür, bilgi ve duygulara yabancı kalmış olmak bahtsızlığı içinde yaşayan 'pomak' adı altında büyük bir ırkdaş kütlesi bulunuyor olmasının bir yara olduğu belirtilmiştir. Müfettişlik bölgesinde 175 adet Pomak köyü olduğu,

²³⁷ BCA, Tarih: 04.08.1935, Dosya: 11202, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 13.75..23.

²³⁸ BCA, Tarih: 09.08.1935, S.: 2-3065, Dosya: 71-400, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.64..1.

²³⁹ Taş, a.g.e., s. 105-106.

bunların ancak 94'ünde okul açılabilirdi, okulu olan köylerde yeni neslin ana dili ve milli kültürle kaynaştıkları ifade edilmiştir. Bu yurttaşların tezelden Türk kültürünün canlı kaynaklarına kavuşturulması ve zararlı propagandalardan korunması için Umumi Müfettişlikçe vilayetlerde belirli merkezlere köy yatılı okullarının açılmasının gerekli olduğu açıklanmıştır.²⁴⁰

Kazım Dirik vefatına kadar Umumi Müfettişlik görevini sürdürmüştür. Bakanlar Kurulunca 18 Haziran 1943 tarihinde kabul edilen ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü imzalı kararname ile Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen -Dirik'in ölümünün ardından açık bulunan- Trakya Umumi Müfettişliğine tayin edilmiştir.²⁴¹ Abidin Özmen umumi müfettişliklerin kaldırıldığı 1948 yılına kadar görevde kalmıştır.

Trakya bölgesi ikinci umumi müfettişlik kurulduktan sonra birçok alanda önemli ilerlemeler kaydetmiş ve bölge kalkınma sürecine dahil edilmiştir.

c. Üçüncü Umumi Müfettişlik

Başbakan İsmet İnönü 1935 yazında doğu illerini kapsayan bir yurt gezisine çıkmış, gezi sırasında hem birinci umumi müfettişlik bölgesindeki birçok il, ilçe ve bucağı ziyaret etme fırsatı bulmuş hem de yapılan hizmetleri yerinde görmüştür. Bu gezi üçüncü umumi müfettişliğin kurulacağı bölgenin belirlenmesinde de etkili olmuştur. İnönü doğu bölgesine yaptığı gezi sonrasındaki izlenimlerini Cumhurbaşkanı Atatürk'e bir rapor halinde sunmuştur. Raporunda doğu ve güneydoğu bölgesinde yapılan ve yapılması gereken işler belirtilmiş, birinci umumi müfettişliğin çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. İsmet İnönü doğu bölgesinin güney kısmını oluşturan ve birinci umumi müfettişliğe bağlı olan iller arasındaki koordinasyonun çok iyi olduğunu, ancak doğu bölgesinin kuzeyinde kalan iller arasında kopukluklar olduğunu, bu illerin müfettişliğe bağlı illerden geride kaldığını belirtmiştir. Rapor sonrasında, hükümet bu tespitlerini göz önüne alarak, doğu bölgesinin kuzey kısmında kalan illeri içine alacak bir müfettişliğin kurulması çalışmalarını başlatmıştır.²⁴²

²⁴⁰ BCA, Tarih: 27.04.1937, Dosya: 14530, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 143.28..11.

²⁴¹ BCA, Tarih: 18.06.1943, S.: 201332, Dosya: 54-31, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.44..19.

²⁴² Taş, a.g.e., s. 109.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararnameyle, 25.06.1927 tarih ve 1164 sayılı Kanunun 1'inci maddesi gereğince Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon, Ağrı vilayetlerini ihtiva etmek üzere Üçüncü Umumi Müfettişlik kurulması kabul edilmiştir.²⁴³

Üçüncü Umumi Müfettişlik merkezinin Erzurum olması düşünülmüş, ancak Erzurum'da halihazırda müfettişlik karargâhı için yeterli bina olmadığından merkez geçici olarak Trabzon yapılmıştır.²⁴⁴

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından Başbakanlığa gönderilen 20.08.1935 tarihli yazı ile yeni kurulan Üçüncü Umumi Müfettişliğe Erzurum milletvekili Tahsin Uzer'in atanmasının Bakanlar Kurulunca karar altına alınması teklif edilmiştir.²⁴⁵ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı 23.08.1935 tarihli kararnameyle, Üçüncü Umumi Müfettişliğe Tahsin Uzer'in atanması kabul edilmiştir.²⁴⁶

Uzer, müfettişliğe atanmasından önce TBMM'nin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci dönemlerinde milletvekilliği yapmıştır. Uzer, daha Osmanlı döneminde Makedonya'da teşkil edilen Umumi Müfettişlik'te de görev almıştır. Bu konuda tecrübelidir. Cumhuriyet döneminde de Umumi Müfettişlik'e atanması gerek kişi, gerekse kurum bazında geleneği ve devamlılığı göstermektedir.²⁴⁷ Uzer'in tecrübelerinin yanı sıra İnönü ile birlikte Doğu bölgesinde incelemelerde bulunması, bölgenin eksikliklerini, ihtiyaçlarını yerinde görmesi müfettiş olarak atanmasında etkili olan diğer bir faktördür.²⁴⁸

Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer, doğunun kalkınmasında en önemli unsurun demiryolu olduğuna inanarak kalkınmaya yönelik ilk faaliyetlerini bu alanda başlatmıştır. Sivas'tan Erzurum'a doğru yapılmakta olan demiryolu, Uzer'in girişimleriyle Erzurum tarafında da yapılmaya başlanmış, bu suretle iki buçuk yıl içinde Erzurum demiryolu ile Sivas'a, Ankara'ya, İstanbul'a, Samsun'a ve Mersin'e bağlanmak amaçlanmıştır. Ayrıca Trabzon limanının açılmasıyla bölge ekonomisi

²⁴³ BCA, Tarih: 23.08.1935, S.: 2-3199, Dosya: 77-3, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.70..15.

²⁴⁴ İdare Taksimatı (1940) adlı yayında Trabzon merkez olarak gösterilirken, İdare Taksimatı (1944) ve İdare Taksimatı (1946) adlı yayınlarda Erzurum merkez olarak gösterilmiştir. 1940 ile 1944 arası dönemde geçici olarak merkez yapılan Trabzon'un yerine zaten kuruluş sürecinde merkez olması düşünülen Erzurum'un merkez haline geldiği anlaşılmaktadır.

²⁴⁵ BCA, Tarih: 11.11.1935, Dosya: 77B6, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 70.462..6.

²⁴⁶ BCA, Tarih: 23.08.1935, S.: 2-3200, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.70..16.

²⁴⁷ Koçak, a.g.e., s. 159.

²⁴⁸ Taş, a.g.e., s. 115.

giderek gelişmeye ve dışa açılmaya başlamıştır. İmar çalışmalarına da önem verilmiştir. Erzurum'a davet edilen ünlü şehircilik uzmanı Lamberg şehrin modern ve düzenli bir şekilde yeniden imar edilmesi için çalışmalar yapmıştır.²⁴⁹

Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye 27.04.1936 tarihinde Trabzon'dan gönderilen yazıda, kısa mazinin muhtelif sebeplerinin tesiriyle Karadeniz halkının münevver tabakası üzerinde olumsuz birtakım izler oluşmuş olduğu; yirmi yıl içinde bunların bilerek veya bilmeyerek, isteyerek veya istemeyerek milli, ahlaki ve tarihi kusurlar, kabahatler ve yanlışlıklar yapmış oldukları ifade edilmiştir. Umumi müfettiş olarak kendisinin maziye karışan pürüzleri atarak bir birlik, bir dirlik yapmaya ve el birliği ile Atatürk yolunda ilerlemeyi dava halinde ortaya koyduğunu, muhtelif zamanlarda toplantılar yaptığını, Karadeniz'i baştan başa dolaştığını belirtmiştir. Doğunun münevver evlatlarının, Atatürk'ün yüksek şahsiyetine ve onun göz bebeği İsmetine, cumhuriyet rejimine sarsılmaz bir ilgi ve alaka ile bağlı olduklarını, yaptığı geziler ve çalışmalar sonucu anladığını belirtmiştir. Doğu ilinde Trabzon limanının yapılması, Erzurum cihetinde de tren yolunun başlanması halk üzerinde cumhuriyete karşı unutulmaz bir minnet hatırası bırakacak ve bu iki eser doğu için kuvvetli bir destek olacaktır.²⁵⁰

Uzer, idare amirlerinin, valilerin halka uzak durmalarının, halkın içine girmemelerinin, onlarla temas etmemelerinin kendisini üzmemekte olduğunu; Halk Partisinin, halk hükümetinin temsilcileri olan idarecilerin halka karşı yabancı durmalarının acıklı olduğunu; kırtasiyeye boğulmuş, yaşını başını almış idarecilerden doğu illerin beklediği enerjiyi almanın zor olacağını; büyük davaya canla başla sarılmayacakların birer birer kaldırılması ve yerlerine genç ve dinç ruhlar getirilmesini büyük şeften dilediğini söylemiştir.²⁵¹

Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Başbakan İsmet İnönü'ye 'Umumi Müfettişlerin görev ve yetkileri hakkında' Gümüşhane'den gönderdiği bir yazıda, Umumi Müfettişler Layihasının vazife ve muhabere fasılları üzerinde daha dikkatli düşünülmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Mevcut yöntem alelade işlerde fazla muhabere ve yazışma icap ettirmektedir. Bakanlıkla müfettişlik arasındaki uzak ve

²⁴⁹ Taş, **a.g.e.**, s. 117-118.

²⁵⁰ **BCA**, Tarih: 27.04.1936, Dosya: 77B41, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 70.463..24.

²⁵¹ **BCA**, Tarih: 27.04.1936, Dosya: 77B41, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 70.463..24.

yabancı duruş, müfettişlerin vaziyetini ne derece zorluğa sevk ediyorsa, iki taraflı muhabereye, meram anlatmaya mecbur kalan valilerin endişelerini de arttırmaktadır. Bundan dolayı Uzer, bütün muhaberatın müfettişlik kanalından geçmesi ve geçirilmesi şeklinin devamında ileride hedefi şüpheli mesuliyetler çıkabileceğini belirtmiştir.²⁵²

Umumi Müfettiş Tahsin Uzer tarafından Erzurum'dan 29.05.1936 tarihinde İsmet İnönü'ye hitaben yazılmış olan bir yazıda; Erzurum demiryoluna başlandığı; Erzurum, Kars proje ve planlarının hazırlanmakta olduğu; Trabzon Numune Hastanesi için vilayet ve belediyece 200.000 lira ayrıldığı; İran transit yolu emniyetinin temini için tedbirler alındığı; müfettişlik mıntıkasındaki emniyet ve asayişin mükemmel olduğu; transit yolunun keşif ve projelerinin tamamlanmak üzere olduğu; Erzurum'daki vakıfların ıslahının gerekli olduğu; Belediye'nin 50.000 lira yardıma ihtiyacı olduğu; Erzurum'da 'Doğu İli' ve Trabzon'da 'Yeniyol' gazetelerinin günlük ve mükemmel hale getirilmesi için yardım edilmesi gerekliliği konuları üzerinde durulmuştur.²⁵³

Uzer'in Başbakan İsmet İnönü'ye hitaben yazmış olduğu 15.06.1937, 17.06.1937, 23.07.1937, 30.07.1937 tarihli yazılarda Erzurum'da yapımı planlanan binalar için ayrılan ödeneklerin yetersizliği, müfettişlik bölgesi elektrikleendirme projesine destek sağlanması, kötü durumda olan yolların yapılması, Erzurum Belediyesine maddi yardım yapılması, polis motosiklet teşkilatının kurulması gibi hususlarda yardım ve destek talep edilmiştir.²⁵⁴

Tahsin Uzer'in ardından Üçüncü Umumî Müfettişliğe, 30 Haziran 1940 tarih ve 2/13838 sayılı kararname ile İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Nazif Ergin atanmıştır.²⁵⁵

1946'da milletvekili seçilmesi üzerine görevden ayrılan Ergin'in yerine Üçüncü Genel Müfettişliğe Bakanlar Kurulu'nun 09.11.1946 tarihli, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü imzalı kararıyla Ankara Valisi Osman Sabri Adalın tayin edilmiştir.²⁵⁶

²⁵² BCA, Tarih: 10.05.1936, Dosya: 772, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 68.452..2.

²⁵³ BCA, Tarih: 29.05.1936, Dosya: 77B52, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 71.464..9.

²⁵⁴ BCA, Tarih: 30.07.1937, Dosya: 77B87, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 71.466..5.

²⁵⁵ BCA, Tarih: 30.06.1940, S.: 138382, Dosya: 71-451, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.63..18.

²⁵⁶ BCA, Tarih: 09.11.1946, S.: 3/4883, Dosya: 29-45, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.69..10.

Üçüncü Umumi Müfettişliğin yapmış olduğu hizmetler uzun yıllar savaşlar, istilalar ve ayaklanmalar sonucu geri kalmış olan doğu bölgesinde bir gelişme süreci başlatmıştır.

ç. Dördüncü Umumi Müfettişlik

Tunceli bölgesi için, doğu bölgesinde birinci ve üçüncü umumi müfettişlikler varken ayrı bir müfettişlik bölgesi oluşturulmasının temel nedenleri bölgedeki aşiret yapılanmasıyla daha etkin mücadele edilmesi ve Cumhuriyet devrimlerinin bu bölgede de uygulanmasının sistemli bir şekilde sağlanmasıdır.

Tunceli (Dersim) bölgesindeki olayların bastırılmasının ardından 25.12.1935 tarihinde, 2884 sayılı ‘Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun’ TBMM’de kabul edilmiştir. Kanun’un 1’inci maddesinde “Tunceli Vilâyetine ordu ile irtibatı baki kalmak ve rütbesinin salâhiyetini haiz bulunmak üzere korkomutan rütbesinde bir zat Vali ve Kumandan seçilir. Vali ve kumandan usulü veçhile Millî Müdafaa Vekâletinin muvafakati alınmak şartile Dahiliye Vekilinin inhası ve İcra Vekilleri Heyeti kararile tayin olunur. Bu vali ve kumandan teşkil edilen Dördüncü Umumî Müfettişliğin de Umumî Müfettişidir.” denilmektedir.²⁵⁷

‘Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun’un kabulünün ardından Bakanlar Kurulu’nun 06.01.1936 tarihli ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararıyla, Orta Anadolu’nun doğu kısımlarında ve bilhassa doğu halkının yoğun bulunduğu Dersim çevresinde idare ve inzibat işlerinin esaslı surette tanzim ve hükümet kontrolünün daha yakından sağlanmasını temin için yeniden kurulacak Bingöl ve Tunceli ve Birinci Umumi Müfettişlik bölgesinden ayrılacak Elaziz²⁵⁸ vilayetini ihtiva etmek ve 27 Kasım 1927 tarihli talimatname ile belirli vazife ve yetkileri sahip olmak üzere 1164 sayılı Kanunun 1’inci maddesine dayanarak Dördüncü Umumi Müfettişliğin kurulması kabul edilmiştir.²⁵⁹

Serap Taş’ın tez çalışmasında Nazif Ergin’den bahsedilmekle birlikte “Ergin’den kısa bir süre sonra umumi müfettişliklerin çalışmaları durdurulduğu için üçüncü umumi müfettişliğe de yeni bir müfettiş atanmamıştır.” denilmektedir. Bkz. Taş, **a.g.e.**, s. 110. Cemil Koçak’ın ‘Umumi Müfettişlikler’ adlı çalışmasında da, “Ergin’den sonra yerine bir başka atama yapıp yapılmadığını, eğer yapıldıysa yeni Umumi Müfettişin adını saptayamadım. Muhtemelen yerine bir başka atama yapılmamış olabilir” denilmektedir. Bkz. Koçak, **a.g.e.**, s. 160. Ancak, konu ile ilgili yukarıda verilen bilgi arşiv kayıtları içinde yer almaktadır.

²⁵⁷ **RG**, S.: 3195, 02.01.1936.

²⁵⁸ Elaziz (Elazığ), Dördüncü Umumi Müfettişliğin merkezi durumundadır.

²⁵⁹ **BCA**, Tarih: 06.01.1936, S.: 38232, Dosya: 77-4/4, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 61.1..8.

Tunceli vaziyeti hakkında Genelkurmay Başkanlığınca yazılan 01.06.1937 tarih ve 16582 sayılı tezkere ile Milli Müdafaa Vekaletinden yazılan 11.06.1937 tarih ve 1275 sayılı tezkerenin Bakanlar Kurulu'nun 17.06.1937 tarihli toplantısında tetkik edilmesi neticesinde Erzincan Vilayetinin Dördüncü Umumi Müfettişliğe bağlanması, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararnameyle kabul edilmiştir.²⁶⁰

30.12.1946 tarihinde kabul edilen 4996 sayılı 'Dördüncü Genel Müfettişliğe Ordu İle bağılılığı baki kalmak üzere orgeneral veya korgeneral rütbesinde bir zatın tâyin edilebileceğine dair Kanun'un 1'inci maddesinde, "Dördüncü Genel Müfettişliğe, Hükümetçe lüzum görüldüğü takdirde, Ordu ile bağılılığı baki kalmak üzere orgeneral veya korgeneral rütbesinde bir zat seçilebilir. Ordudan seçilen Genel Müfettiş, Millî Savunma Bakanlığının muvafakati alınmak suretiyle içişleri Bakanlığının inhası ve Bakanlar Kurulu karanyle tâyin olunur." denilmektedir. 2'nci maddesinde ise bu Genel Müfettişin de diğere hususlarda genel müfettişler görev ve yetkisi içinde vazife göreceğı belirtilmektedir.²⁶¹

Tunceli vilayetine 10.01.1936 tarihinde Vali olarak atanan Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan²⁶² aynı zamanda Dördüncü Umumi Müfettiş olarak görev yapmıştır. Alpdoğan'ın görevinin sona ermesinin ardından²⁶³ Tunceli Vali ve Komutanlığına -aynı zamanda Dördüncü Umumi Müfettişliğe- 23.10.1943 tarihinde Korgeneral Muzaffer Ergüder atanmıştır.²⁶⁴ Korgeneral Muzaffer Ergüder'in yerine de 20.01.1947 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla eski Tunceli Vali ve Komutanı Korgeneral Ekrem Baydar 31.12.1946 tarihinden geçerli olmak üzere Dördüncü Genel Müfettişliğe tayin edilmiştir.²⁶⁵

Halkın ekonomik yapısı düzeltilmeden, yeni geçim kaynakları sağlanmadan Dersim'deki feodal yapının ortadan kaldırılarak halkın ağa ve beylerin

²⁶⁰ **BCA**, Tarih: 17.06.1937, S.: 69132, Dosya: 77-6, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 76.56.4.

²⁶¹ **RG**, S.: 6498, 06.01.1947.

²⁶² **BCA**, Tarih: 10.01.1936, S.: 38472, Dosya: 71-408, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 61.2..12.

²⁶³ H. Abdullah Alpdoğan'ın Dördüncü Umumi Müfettişlik görevinden ayrılma tarihi olarak Hüseyin Koca'nın kitabında (Koca, **a.g.e.**) 1.2.1943 tarihi verilmekte; Cemil Koçak'ın kitabında ise (Koçak, **a.g.e.**) ise 16/26 Haziran 1943 tarihi verilmektedir.

²⁶⁴ **BCA**, Tarih: 23.10.1943, S.: 208122, Dosya: 77-18, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 103.78..17.

²⁶⁵ **BCA**, Tarih: 20.01.1947, S.: 3/5255, Dosya: 29-38, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.88..17.

Cemil Koçak'ın çalışmasında, Korgeneral Ekrem Baydar'ın 13 Şubat 1946 tarih ve 3/3751 Sayılı kararname ile atandığı bilgisi verilmiştir. Bkz. Koçak, **a.g.e.**, s. 232.

hakimiyetinden kurtarılmasının güç olduğunu düşünen General Abdullah Alpdoğan döneminde yol yapım çalışmaları hızlandırılmıştır. Dördüncü Umumi Müfettişliğin çalışmaları sonucu arabaların giremediği patika yollar ulaşımın arabalarla sağlandığı yeni yollara dönüştürülmüştür. Dersim, yapılan yollar sayesinde çevresindeki yerleşim merkezlerine bağlanmıştır. Demiryolu ve karayolu inşaatları bölge insanlarına iş olanağı yaratmıştır. Yeni yolların yapılması imar faaliyetlerini de kolaylaştırmıştır. Karakol, hastane, okul, hükümet konağı gibi yeni binalar yapılmıştır. Umumi müfettişliğin çalışmalarıyla kaza merkezlerinde pazarlar kurulmuş, Elaziz'de borsa açılmış, maden işletmelerindeki (Ergani'de bakır, Guleman'da krom) işçi sayısı arttırılmıştır. Umumi müfettişlik devlet işlerinin çabuklaştırılması, asayiş ve emniyetin güçlendirilmesi amacıyla telefon ve telgraf hatlarının yapımına önem vermiş, ilk aşamada Bingöl-Çapakçur, Pülümür-Nazimiye, Mazgirt-Pertek, Ovacık-Kemah arasına toplam 200 km.lik telgraf hattı çekilmiştir.²⁶⁶

1937 ve 1938 yıllarında meydana gelen ayaklanma hadiselerinin bastırılıp, huzurun sağlanmasından sonra imar faaliyetlerine devam edilmiştir. Elazığ'da 80 yataklı bir cüzzam hastanesi ile askeri hastanenin temelleri atılmış, halk evi ve kız enstitüsü inşaatları ise bitirilerek hizmete açılmışlardır. Elazığ'ın dışında Hozat, Pertek, Mameki ve Çemişkezek'te de imar çalışmaları devam etmiş, karakol, okul, hastane, halkevi binalarının inşasına başlanmıştır. Umumi müfettişlik teşkilatının kaldırılmasına kadar Dördüncü Umumi Müfettişlik buradaki hizmetlerini sürdürmüştür.²⁶⁷

d. Beşinci Umumi Müfettişlik

İçel, Seyhan, Hatay, Gaziantep ve Maraş illerinde idari, ekonomik, tarımsal ve sosyal işlerin esaslı bir birlik içinde ahenkli olarak tanzim ve idaresi için merkezi Adana olmak üzere bir genel müfettişlik (Beşinci Umumi Müfettişlik) teşkili, İçişleri Bakanlığının 23.5.1947 tarihli ve 22101/6-6171 sayılı yazısı üzerine, 1164 sayılı Kanunun 1 ve 2'nci maddelerine dayanılarak, Bakanlar Kurulunun 24.6.1947 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.²⁶⁸

²⁶⁶ Taş, **a.g.e.**, s. 130-131.

²⁶⁷ Taş, **a.g.e.**, s. 133.

²⁶⁸ **BCA**, Tarih: 24.06.1947, S.: 3/5994, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 114.41..14.

Beşinci Umumi Müfettişlik görevine Bakanlar Kurulu'nun 27.06.1947 tarihli kararıyla Hatay Valisi Nizamettin Ataker tayin edilmiştir.²⁶⁹

Beşinci Umumi Müfettiş Nizamettin Ataker'in görev süresi kısa olmuş ve aynı sene sonunda Umumi Müfettişlerin görevlerine son verilmiştir.

2. Umumi Müfettişler Toplantısı

Başbakanlığa yazılmış İçişleri Bakanı Şükrü Kaya imzalı 26.11.1936 tarihli yazıda, umumi müfettişliklerin her bakanlığı ilgilendiren işlerini ve isteklerini esaslı bir surette tetkik etmek üzere müfettişlerin Ankara'da 5 Aralık tarihinde toplantı yapmak üzere davet edildikleri belirtilmiştir.²⁷⁰

5–22 Aralık 1936 tarihleri arasında Ankara'da İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın başkanlığında; dört Umumi Müfettiş ile Jandarma Genel Komutanı ve Gümrük Muhafaza Komutanının da aralarında bulunduğu bürokratların katıldığı bir seri toplantı yapılmıştır. Bu toplantılarda hem müfettişlerin sorumluluk bölgelerindeki sorunlar hem de genelde ülke sorunları konuşulmuştur. Toplantılar ülkenin ve özellikle de taşranın içinde bulunduğu durumun görülmesi açısından önemlidir.²⁷¹

Toplantıda Birinci, İkinci ve Üçüncü Umumi Müfettişler yetkilerinin ayrıntılı tayinini ve memuriyet unvanlarının Umumi Valiliğe dönüştürülmesini istemişlerdir.

Birinci, İkinci, Üçüncü Umumi Müfettişlerle İçişleri Bakanı tarafından imza edilmiş ve Başbakanlığa sunulmuş olan raporda da:

Birinci Umumi Müfettişlik mıntikasına dahil Van, Hakkari, Bitlis ve Muş ile Üçüncü Umumi Müfettişlikten alınacak Ağrı vilayetlerinden oluşan ayrı bir Umumi Müfettişlik kurulması benimsenmiştir. Ayrıca;

Cemil Koçak, 'Umumi Müfettişler' isimli çalışmasında, Düstur'da Beşinci Umumi Müfettişlik kurulduğuna ilişkin bir yasa ya da kararname yer almadığını ve TBMM Tutanak Dergisi'nde de bu yönde bir işaret ya da iz bulamadığını belirtmiş ve geriye yalnızca bu Umumi Müfettişliğin ancak bir kararname ile kurulmuş olabileceği ihtimali kaldığını söylemiştir. Beşinci Umumi Müfettişlik'in kuruluşu ile ilgili kaynak olarak da Vatan gazetesinin, 1 Temmuz 1947 tarihli bir haberini kullanmıştır. Bu habere göre, Beşinci Umumi Müfettişlik, merkezi Adana olmak üzere İçel, Seyhan, Hatay, Gaziantep ve Maraş illerini kapsamaktadır. (bkz. Koçak: **a.g.e.**, s. 272-274.)

Beşinci Genel Müfettişlik'le ilgili olarak Cumhuriyet Arşivinde çeşitli konularda belgeler bulunmaktadır.

²⁶⁹ **BCA**, Tarih: 27.06.1947, S.: 3/6092, Dosya: 76-681, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 114.46..11.

²⁷⁰ **BCA**, Tarih: 26.11.1936, Dosya: 774, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 68.452..4.

²⁷¹ Toplantı Tutanakları için bkz.; M.Bülent Varlık (Yayına Hazırlayan), **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları – 1936**, Dipnot Yayınları, Ankara 2010.

Genel bütçeden tahsisat verilmek suretiyle köy mektebi ve pansiyonların açılması,

Merkezlerde ticaret evleri açılarak, köy köy dolaşan ve köylüleri şehir ve kasabalardan uzaklaştıran haberler yayan ve bu suretle köylünün üretimini yok pahasına elde eden seyyar satıcıların ve tefecilerin ortadan kaldırılması,

Demiryolları ile şoselerin iki tarafında toplu ve kuvvetli Türk köyleri kurularak muhacir yerleştirilmesi ve bunlara toprak ve üretim vasıtaları verilmesi,

Aşiretlere ağalık, beylik, şeyhlik, reislik etmiş ve tahrikat yapmış bulunanların aileleriyle birlikte batıya nakil ve iskan ettirilmeleri,

Göçebe halinde yaşayan aşiretlerin yerleştirilip toprağa bağlanması,

Halk evlerinde okuma odaları açılması, öğretici film ve temsil işerinin temin edilmesi,

Kazalarda doktor, ebe ve sağlık teşkilatı bulundurulması, seyyar sağlık ekipleri kurulması ve nahiye müdürleriyle ziraat ve baytar memurlarına hayvan ve yem bedeli verilmesi,

Yerli ve Kürtleşmiş olanlardan küçük memur tayin olunmaması, Adliye Başkatiplerinin intihabında fevkalade dikkatli bulunulması, küçük memur maaşlarının artırılması, şarka gönderilecek memurlara birer derece terfi hakkı veya tazminat verilmesi, memur evleri yaptırılması, lise ve orta mektep bulunmayan yerlerdeki memur çocuklarının Maarif Vekaleti hesabına yatılı okullarda okutturulması, memur ailelerinin tedavilerine ve yol masraflarına yardım edilmesi, tahsildarlık, muhtarlık, bekçilik gibi işlerde Türkleri ve Türkçe bilenleri ve Türküm diyenlerin kullanılması, Türkçe şarkı ve türkülerin öğretilmesi,

Jandarmanın doğu mıntikasının istisnai vaziyeti itibariyle mevcudunun kırk iki bine çıkarılması; karakol, subay, silah, teçhizat, telefon ve iaşe cihetlerinden kuvvetlendirilmesi; 1/3 oranında gedikli efradla takviye edilmesi; jandarma efradının okuldan yetiştirilmesi, bu gerçekleşinceye kadar ordudan iyi efrad ayrılması; kazalardaki emniyet işlerinin polise verilmesi; jandarma kırtasiye işlerinin sadeleştirilmesi; subay noksanının tamamlanması ve yüzbaşıya kadar emeklilik yaşlarının uzatılması; karakol binalarının senelere taksim edilerek program dahilinde

yaptırılması; bozuk silahların yenilenmesi; doğu mntikasındaki kadro noksanlarının tamamlanması ve Tunceli için tespit edilen jandarmanın verilmesi; altı aylık jandarma talimlerinin kış mevsiminde yaptırılması; Devlet telefon şebekesinin üç umumi müfettişliğe bağlanması,

Emniyet teşkilatının kazalara götürülmesi işinin ilk evvel doğu mntikasında yapılması, polis maaşlarının artırılması, polis karakol binalarının yaptırılması ve kanun layihasının çıkarılması,

Güneye kaçıp memleket aleyhine çalışanların vatandaşlıktan çıkarılmalarına devam edilmesi; sınır olaylarına siyasi teşebbüslerle mandater makamların dikkatinin çekilmesi; 25 sınır kapısının teşkilatlandırılması ve binalarının yapılması; güney halkının Suriye topraklarında kalan arazisinin mübadele suretiyle tasfiyesi; sınır amirlerine verilen harcırahların artırılması; Nusaybin'e giriş çıkışlardaki zorlukların kaldırılması,

Gümrük subay ihtiyacının karşılanması; sınır karakol binalarının 10 senelik bir programla yapılması; doktor bulunamadığından güneyde karşı taraftaki Taşnak doktorlara müracaat mecburiyetinde kalınmakta olduğundan tahsisatın artırılması; sınır mülakatında Ermenilere tercümanlık yaptırılmakta olduğundan sınır vilayetlerine yabancı işler müdürü gönderilmesi; kontrol işerinin polis, onbaşı, bölük komutanı tarafından yapılması karışıklığına son verilmesi; sınır kaçak komisyonlarının kuvvetlendirilmesi; kaçakçılık kanunundaki noksanların tamamlanması; tutulan kaçak malların güney pazarlarından satılmasına mani olunması; Sümerbank'ın açacağı depolarla halka ucuz mal temin edilmesi;

Birinci Umumi Müfettişlik mntikasında yeniden 6, İkinci Umumi Müfettişlik mntikasında 4, Üçüncü Umumi Müfettişlikte 7, Dördüncü Umumi Müfettişlik mntikasında 2 kaza kurulması; teşkilatsız nahiyelerin tam teşekküllü nahiyeler haline getirilmesi; umumi müfettişliklerde, vilayetlerde ve kazalarda birer köy bürosu açılması; vali muavinlikleri teşkilatının genişletilmesi, valilerin işlerinin azaltılıp mntikaları dolaşmaya fırsat verilmesi

Ülke genelinde tahsil çağındaki çocukların % 33'ünün ilk okullara gidebildiği, doğuda bu oranın bazı vilayetlerde % 2'ye kadar düştüğü, bu nedenle köylerin dağınık olmasının da etkisiyle yatılı okulların açılması,

Vilayet bütçelerinin yetersizliğinden dolayı birden fazla vilayeti alakadar eden yolların ayrılıp Devlet bütçesinden yaptırılması; hizmetlerin ödeneklerle karşılanamaması nedeniyle, yeni kaynaklar üzerinde çalışmakta olan Fırka İhtisas Encümeninin bir an önce çalışmasını neticelendirmesi; 5.000 liraya kadar inşaata ait projelerin Umumi Müfettişlik Fen Heyetlerine bırakılması; Pazar yerlerinin çoğaltılması, nakliye hizmetlerinin ucuzlatılması, hayat ucuzluğunun sağlanması;

Mümkün olan yerlerde dağınık köylerin birleştirilmesi; köy birliklerinin kurulması; belirli merkezler dışındaki inşaatın engellenmesi; köy müfettişleri kullanılması; köycülük kursları açılması; Devlet bütçesinin % 1 miktarının yardım şeklinde köylere tahsis edilmesi,

Yeni bir nüfus sayımı yapılması, nüfus dairelerinin düzenlenmesi, nüfus cüzdanlarının parasız verilmesi, medeni halleri parasız tescil edilmesi, Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında umumi müfettişlik mntıklarında planlı hareket edilmesi,

Milli seferberlik teşkilatının vilayetlere götürülmesi, umumi müfettişliklerde ve vilayetlerde birer büro açılması temenni edilmiştir.²⁷²

3. Umumî Müfettişlerin Yetki ve Görevleri

27 Kasım 1927 tarihli ve 5858 sayılı Umumî Müfettişlik Vazife ve Salahiyetleriyle ilgili 17 maddelik kararnameye göre²⁷³; Umumi Müfettişler İçişleri Bakanlığının izni ve Bakanlar Kurulunun kararı ile tayin olunurlar.

Umumi müfettiş, bölgesi dahilinde hükümetin ve bakanların temsilcisidir. Bu sıfatla başta valiler olmak üzere bütün memurlar kendisine karşı sorumlu ve gördükleri işlerden, yaptıkları icraattan izahat ve hesap vermeye mecburdurlar. Umumi müfettiş polis ve jandarma gibi emniyet görevlilerini bölgeleri dahilindeki askeri kuvvet olarak istihdam eder. Umumi müfettiş bölgesi dahilinde mevcut

²⁷² BCA, Tarih: 26.11.1936, Dosya: 774, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 68.452..4.

²⁷³ Adı geçen kararnamenin orijinal metni için bakınız "Ekler", s.365.

Adı geçen talimatnamenin bazı maddeleri 28 Şubat 1945 ve 3/2222 Sayılı "Genel Müfettişlikler Görev ve Yetkilerine Dair Talimatname (Ek 1/e) ile değiştirilerek Umumi Müfettişlerin bazı yetkileri artırıldı. (Koca, a.g.e., s. 174.)

kuvvetlerin yetersizliğini görürse en yakın yerlerden gerektiği kadar jandarma ve asker birliği teminini İçişleri Bakanlığına malumat vererek sağlar.

Umumi müfettişlik teşkilatına hükümetçe son verildiğinde, kadrosundaki bütün memurlar umumi müfettişlik mahiyetinde geçirdikleri süre kıdemlerine dahil edilmek ve bu kıdemlere nazaran ilk boş olan yere tayin edilmek şartıyla memuriyet kanununun 85.maddesine uygun olarak Bakanlıklar emrine alınırlar. Umumi müfettişlik kadrosuna dahil memurların gerekli olduğu takdirde iadesi, umumi müfettişin haber vermesi üzerine tayinlerindeki usule uygun olarak yapılır. Umumi müfettişlik kadrosuna dahil memurlardan görevlerini kötüye kullananlar hakkında umumi müfettişçe uygun görülecek tarzda tahkikat yaptırılır. Ortaya çıkacak neticeye göre memurun muhakematı kanunu uygulanır.

Umumi Müfettişlerin, asayiş ve inzibatın teminine nezaret etmek; kanun ve nizamların tamamıyla tatbik ve icrasını devamlı olarak takip etmek; hakimlere ait şikayeti gerektiren bir durum olduğunda, ilgili kanunları uygulamak; Bölgesi dahilindeki mahkemelerden birinde görülen, emniyet ve asayiş noktasından mahsurlu gördüğü herhangi bir dava hakkında, kanun gereğince nakil muamelesini gerçekleştirmek için Adliye Vekaletine müracaatta bulunmak; bölgesinin ekonomik, sağlık, sosyal, kültürel, medeni ihtiyaç ve hususların hızla ilerlemesini ve gelişmesini temin ve tatmin edecek vasıtaları hazırlamak ve bunun tatbikini en iyi bir şekilde yapmak; bölgesi dahilindeki halkın şahsi ve tasarrufi haklarını korumak; halkın iskan edilmesi ve rahat yaşamasını, köylülerin, çiftçilerin arazi sahibi olmaları için gerekli çalışmaları yapmak; hizmet ve memuriyetlerinde, asayişçe mahzurlu gördüğü valilerle memurların ellerini işten çekirmek gibi görev ve yetkileri vardır.

Umumi müfettiş kamu emniyetini ihlal veya tehdit eden bir durum karşısında gerekli görürse sıkıyönetim ilanını İçişleri Bakanlığından talep edebilir. Umumi müfettiş İçişleri Bakanlığına asayiş hakkında her gün, bölgesi dahilinde yapılan icraatların sonucu hakkında her üç ayda bir rapor gönderir.

Kararname maddeleri dikkate alındığında Umumî Müfettişlerin, taşranın artık yegane hakimi oldukları anlaşılmaktadır. Umumî Müfettişlere, polis ve jandarma gibi güvenlik güçleri üzerinde kesin bir otorite sağlanmıştır. (1921 tarihli tasarıda da aynı yönde hükümler vardı.) Öngörülen görevler ve yetkiler arasında, daha önce hiç

değnilmemiş olanı, Umumî Müfettişlerin, asayişçe sakıncalı gördükleri takdirde, Valiler ile diğer memurları görevden alabilmelerine imkan veren hükümdür. (1921 tarihli tasarıda bu yetki sadece memurlar için öngörölmüştü.) Talimatnamenin 12 nci maddesine göre, Umumî Müfettişlerin sıkıyönetim ilan edilmesini önermeye yetkileri de vardır. (Bu hüküm, 1921 tarihli tasarıda daha geniş bir yetki ile çerçevelelenmişti. O zaman yetki önermekle kısıtlı değildi. İlan yetkisi de vardı.) Umumî Müfettişler, mahalli idareler üzerinde de kullanabilecekleri yetkilerle donatılmışlardır.²⁷⁴

27.11.1927 tarih ve 5858 sayılı kararla yürürlüğe konulmuş olan Umumi Müfettişlik Görev ve Yetkilerine Dair Talimatname; 28 Şubat 1945 tarih ve 2222 sayılı ‘Genel Müfettişlikler Görev ve Yetkilerine Dair Talimatname’nin yürürlüğe konulması hakkında Bakanlar Kurulu Kararnamesi’yle yürürlükten kaldırılmış, Umumi Müfettişliklerin görev ve yetkilerinde bazı değişiklikler yapılarak İçişleri Bakanlığı’nın 15.2.1945 tarih ve 1514 sayılı yazısıyla yürürlüğe girmiştir.²⁷⁵ Yeni talimatnameye göre Umumi Müfettişlerin görev ve yetkileri şöyle sıralanmaktadır:

“Umumi Müfettişler, bölgesinde Hükümetin vekili ve bütün bakanların temsilcisidirler. Bu sıfatla, başta valiler olmak üzere bölgelerindeki bütün memurların çalışmalarını gözetmek ve hizmetlerin yapılış tarzını denetlemekle görevlidirler. Bölgelerindeki valilerle yargıçlar ve bakanlık müfettişlerinin haricindeki memurlara lüzumuna göre takdirname, ihtar ve tenbih cezaları vermeye yetkilidirler. İcabında herhangi bir memurun mensup olduğu bakanlık veya genel müdürlük emrine alınmasını ilgili makamlara teklif ederler.

Umumi Müfettişler, mahiyetlerinde görevli personelin sicil raporlarını tanzim ederler. Umumi müfettişler sakıncalı göreceği veya haklarında soruşturma yapılan valilerle memurları görevden uzaklaştırabilirler. Bölgelerindeki mahkemelerden birinde bakılmasını güvenlik yönünden sakıncalı gördüğü bir davanın başka bir yere nakli için adliye vekâletinden talepte bulunabilirler. Bölgelerinin, güvenlik, yönetim, ekonomi, sağlık-sosyal, kültür, bayındırlık v.b. çalışmalarını takip ederler. Bu işlerle ilgili hizmetlerin uyumlu olarak yürütölməsi amacıyla alınması gereken tedbirleri görüşmek için bölgelerindeki valileri yılda bir defa uygun gördükleri yerde toplantıya çağırırlar. Umumi Müfettişler; bölgelerine gönderilecek göçmenlerin

²⁷⁴ Koçak, a.g.e., s. 74-77.

²⁷⁵ Koca, a.g.e., s. 203.

iskânı ve köylülerin, çiftçilerin topraklandırılmaları hususlarını ilgili bakanlıklarla valiler nezdinde takip ederler ve bunların yerli yerinde uygulanışını düzenlerler.

Umumi Müfettişler; herhangi bir iş için gerekli gördükleri zamanlarda gönderebilecekleri raporlar dışında temmuz veya ağustos aylarında bölgenin yönetim, öğretim, ekonomi, sosyal ve genel durumu hakkında İçişleri Bakanlığı'na ve ilgili bakanlıklara da ayrı ayrı faaliyet raporu gönderirler.

Umumi Müfettişler; İçişleri Bakanı'nın temsilcisi sıfatı ile bölgeleri içinde düzen ve emniyeti korurlar, gerekli tedbirlerin alınması hususunda valilere emir ve talimat verirler. Bunlar, aldıkları emirleri yerine getirmekle görevlidirler. Umumi Müfettişler, polis ve jandarma kıtaları gibi silâhlı kolluk kuvvetlerini de yürütme aracı olarak kullanabilirler. Kamu düzenini tehdit eden hadiseler karşısında kolluk kuvvetleri kâfi gelmezse en yakın Ordu veya Kolordu Komutanlarından yardım isteyebilirler. Böyle hallerde hemen İçişleri ve Milli Savunma Bakanlıkları ile Genelkurmay Başkanlığı'na haber verirler. Komutanlar başkaca bir emir beklemeksizin Müfettişlerin yardım isteklerini derhal yerine getirmekle görevlidirler.

Umumi Müfettişler; acele hallerde bölgesindeki ilgili valilerin de görüşlerini almak suretiyle bölgelerindeki jandarma ve polis kuvvetlerinin yerlerini geçici olarak değiştirmeye ve bu kuvvetleri başka bir yere nakle yetkilidirler. Böyle bir halde ve icraat akabinde İçişleri Bakanlığı'na derhal haber verirler. Jandarma erat ve subayları ile polis mensuplarından görevli buldukları yerlerde kalmalarında mahzur gördüklerini, bölgeleri içinde veya dışında başka yerlere atama ve nakillerini gerekçeleri ile İçişleri Bakanlığı'na teklif ederler.

Umumi Müfettişler bölgelerindeki kaçakçılığın önlenmesine, kıyı ve sınır üzerindeki iç emniyet işlerine ilişkin hususlarda alınmasını gerekli gördükleri tedbirleri bölgelerindeki asker ve sivil gümrük teşkilâtlarına bildirirler. Bu teşkilâtlar, aldıkları emirleri yapmak zorundadırlar. Müfettişler; asker veya sivil gümrük teşkilâtlarını denetlemek ve bu teşkilâtlara mensup askerî şahısların sivil memurların işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma yaptırmağa yetkilidirler ve işten el çektirirlerken ilgili bakanlığa bilgi verirler. Bölgelerindeki bu kurumlara mensup subay ve memurlardan yerlerinde kalmalarını mahzurlu gördüklerinin, bölgeleri içinde başka bir yere veya bölgeleri dışına nakillerini ilgili bakanlığa teklif ederler.

Umumi Mufettişler, genel ve mahalli yönetim işlerinde denetleme yetkisini haizdirler. Bu kurumlara mensup bütün memurlar gördükleri ve yaptıkları işlerden gerekli gördüğünde Umumî Mufettiş'e izahat vermek zorundadırlar. Mufettişler; denetleme ve soruşturmaları bizzat yapabilecekleri gibi, işin aidiyetine göre müşavirlere veya yanlarına verilmiş olan bakanlık mufettişlerine de yaptırabilirler.

Umumi Mufettişlik bölgelerindeki valiler hakkında soruşturma yaptırılması İçişleri Bakanlığı'nın, yargıçlar hakkında ise, Hakimler Kanunu hükümleri çerçevesi içerisinde soruşturma yapılması da Adliye Bakanlığı'nın izinlerine bağlıdır.

1164 sayılı 'Umumi Mufettişlik Teşkiline Dair Kanun'un birinci maddesinde, "Umumî Mufettişlik kadroları bütçelerle tayin olunur. Ancak sene-i maliye zarfında teşkiline lüzum görülecek Umumî Mufettişlik kadroları Dahiliye Vekaleti'nce bit-tanzim İcra Vekilleri Heyeti kararile tatbik ve ertesi sene Meclis-i Aliye'ye arz olunur." denilmektedir. Aynı kanunun muvakkat maddesine, '1927 senesi zarfında Umumi Mufettişlikler teşkiline lüzum görüldüğü takdirde bu teşkilâtın icap ettireceği maaşat ve masarif için masarifi gayri melhuza tertibinden azami seksen bin liranın İçişleri bütçesinde kuşat edilecek birfaslı mahsusa naklen sarfına hükümet mezundur.' hükmü konularak Umumi Mufettişlik kadrolarının masraflarına ayrılacak ödenekler belirlenmiştir."²⁷⁶

4. Umumi Mufettişliklerin Çalışmaları ve Hizmetleri

Umumi Mufettişliklerin çalışmaları ve yaptıkları hizmetlerle ilgili olarak burada, kendisi de bir süre Umumi Mufettişlik görevi ifa etmiş olan Abidin Özmen'in İdare Dergisi'nde yayınlanmış olan "Genel Mufettişlikler Hakkında Bir Düşünce" isimli yazısındaki tespitlerine yer verilmiştir. Abidin Özmen'e göre Umumi Mufettişliklerin çalışma ve hizmetlerine ilişkin şöyle bir özet yapılabilir²⁷⁷:

1- Esas kuruluş gerekçesi içinde emniyet ve asayiş konusu olan Genel Mufettişlikler bölgelerinde az zamanda bu işi halletmişler ve işe başladıkları zaman hüküm süren maddî, manevî emniyetsizliği Cumhuriyet Hükümetinin kanunlarına dayanarak ortadan kaldırıp iyilik ve cezanın ağadan, Şşyhten gelemeyeceği ve halk ile hükümet arasına kimsenin giremeyeceği fikrini tesis etmişlerdir.

²⁷⁶ Koca, a.g.e., s. 203-209.

²⁷⁷ Abidin Özmen, "Genel Mufettişlikler Hakkında Bir Düşünce", **İdare Dergisi**, Yıl: 18, S.: 184, Ocak-Şubat 1947, s.242-245.

Asayiş ve güvenlik işlerinde doğudaki Genel Müfettişliklerin Cumhuriyet Devletine yaptıkları hizmeti milli tarihin takdirle kaydetmesi lâzımdır.

2- Genel Müfettişlerin hükümet namına bölgesindeki memurların durumunu, halkla hükümet arasındaki münasebetin iyi cereyanını, kanunların ve tüzüklerin tamamen ve iyi bir surette tatbikini denetlemek üzere yaptıkları hizmetler her gün gazetelere aksedecek işlerden olmadığı için göze çarpmayan hizmetlerdendir. Genel Müfettişlik bölgesinde çalışan memurların, tarafsız bir denetçinin baş ucunda, halkın işe derhal el koyup sonucu elde edecek bir şikâyet makamının yanı başında olduğunu görmesini sağlamış olmak suretiyle ölçsüz bir iyilik temin etmektedir.

3- Genel Müfettişlikler komşu devletlerle sınır olan muhtelif illeri bölgesi içine almış oldukları için sınır emniyet ve asayişinin, kaçakçılık işlerinin bir tarzda ve ahenkli kovalanmasını ve bu işlerle uğraşan polis, jandarma, gümrük muhafaza kıtası, gümrük sivil muhafızları ve nihayet hudut kıtaları gibi muhtelif Bakanlıklara ve makamlara bağlı elemanlar arasında geçimi, ahenkli ve verimli bir hizmeti sağlamak yolunda büyük hizmetler gördükleri muhabereleriyle sabit olabilir.

4- Genel Müfettişlikler, mülki teşkilâta da geniş rol almışlardır. Mütemadi gezileri, bölge işlerini toptan mütalaa etmeleri her hangi bir il ve ilçe teşkilâtında oranın idare âmirleri ve meclisleri gibi değil daha tarafsız düşünebilmeleri bakımından halkla hükümet münasebetini kolaylaştıracak kurullar meydana getirmeğe âmil olmuşlardır.

5- Sağlık, Bayındırlık, Eğitim, Ekonomi ve Kalkınma işleri: Genel Müfettişlerin zaman zaman bölgelerindeki valilerle toplanarak, kadrosunda bulunan uzman müşavirleri çeşitli tetkiklerle ödevlendirerek, sık sık geziler yaparak ve nihayet muhaberelele direktif verip taleplerde bulunarak bölgesi içindeki illerde sağlık işlerinin iyi yürümesi, hastanelerin yapımı ve iyi işlemesi, yolların yapılıp onarılması, iyi muhafazası, tarım ve veteriner işlerinin inkişafı ve verimli bir hale konulması, tohumların ıslahına, hayvan hastalıklarının önlenmesine, muktezi tedbirleri bizzat kendi uzman müşavirleriyle yakından takibi, kültür işlerinde bina tedarik ve temini, genel eğitim, seviyesinin yükselmesi için gerekli yardımların yapılması, teşviklerde bulunması, iskân işlerini yakından takip etmesi, belediye işlerinin düzenlenmesi, köy işlerini takip etmesi suretiyle yaptıkları hizmetleri sıralayabilmenin yazanı ve okuyanı yorucu bir zahmete sokacağına şüphe yoktur.

Genel Müfettişler bu suretle mahallî idarelerin bugünkü btçeleriyle verimli bir halde işlemelerine çalıştıkları gibi ayrıca genel muvazeneden de temin ettikleri ve bazen miktarı milyonlara yükselen yardımlarla bölgelerinde yol, bina, köprü gibi büyük ve lmez eserler meydana getirmişlerdir.

Genel Müfettişliklerin yaptıkları imar işlerinin onların yoklukları halinde yapılabilecek işlerden olmadığını kabul etmek gerekir. Köyler ve iller arası ortak kalkınma ve imar işlerinde ön ayak olmaları ise başlı başına bir kazançtır.

Genel Müfettişlikler, valilerin vakit bulamadığı, yetişemediği veya il teşkilâtının düşünemediği genel idareye ve mahallî işlere ait birçok işler üzerinde de durmuşlar, bu işleri temin etmişler ve ihtiyaçlarına göre genel muvazeneden yardımlar sağlayarak imar ve ıslahat işlerine de önem vermişlerdir.

5. Umumi Müfettişliklerin Kaldırılması

Umumi Müfettişlik teşkilatının kaldırılması ilk olarak 1948 yılı bte görüşmelerinde gündeme gelmiş, yapılan görüşmeler sonucunda Bakanlar Kurulu kararıyla Umumi Müfettişlik kadrosu (L) cetveline alınarak çalışmaları durdurulmuştur. Bu durumda Umumi Müfettişlikler fiilen ortadan kalkmış olmakla birlikte hukuken var olmaya devam etmişlerdir.²⁷⁸

Diyarbakır milletvekili Remzi Bucak tarafından 24 Ocak 1952 tarihinde Umumi Müfettişlik teşkiline dair ek ve tadillerin yürürlükten kaldırılması hakkındaki kanun teklifi TBMM'ye sunulmuştur. Bucak'ın teklifi İçişleri ve Bte Komisyonlarında da görüşülmüş, komisyonlar gerekçeleri haklı bularak umumi müfettişlik teşkilatının kaldırılması isteğini uygun bulmuştur.²⁷⁹ Komisyonların raporlarının ardından 21.11.1952 tarihinde kabul edilmiş olan 5990 sayılı ‘‘Umumi Müfettişlik teşkiline dair kanun ile ek ve tadillerinin yürürlükten kaldırılması hakkında Kanun’’la, 25.06.1927 tarih ve 1164 sayılı Umumi Müfettişlik teşkiline dair kanun ile bu kanunla ilgili kanunlar, hükümler ve teşkilat kadroları tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.²⁸⁰

²⁷⁸ Taş, **a.g.e.**, s. 134-135.

²⁷⁹ Taş, **a.g.e.**, s. 135-137.

²⁸⁰ **RG**, S.: 8270, 29.11.1952.

B. Bölge Yönetimlerine Yönelik Çeşitli Çalışmalar, Raporlar ve Yayınlar

18 Nisan 1929 tarihinde yürürlüğe giren 1426 sayılı ‘Vilâyet İdaresi Kanunu’na göre idarî taksimat üç kademeli esasa göre düzenlenmiştir. Yetki genişliği esasına uygun olarak, Valinin ‘Vilâyet umumi idaresinin reis ve mercii olduğu, vilâyette devletin ve her bakanlığın temsilcisi ve bakanlıkların idarî ve siyasî icra vasıtası olup ilin genel idaresinden sorumlu olduğu’ belirtilmiştir. Bu sırada Türkiye’de 63 il, 338 ilçe ve 750 bucak mevcut iken çeşitli ihtiyaç ve zaruretler karşısında il, ilçe ve bucak sayılarında bazı değişiklikler yapılmıştır.²⁸¹

1929 yılında 1509 sayılı Kanun’la Bitlis ili kaldırılarak Muş ili tekrar kurulmuş; 1933’te 2197 sayılı Kanun’la Artvin, Aksaray, Cebelibereket, Şebinkarahisar, Hakkâri, merkezi Silifke’de olan İçel (Bundan sonra İçel adı Mersin’e verilmiştir) illeri kaldırılmış; il sayısı 57’ye inmiştir.²⁸² 1935 yılında 2885 sayılı kanunla Artvin, Bingöl (Genç), Bitlis, Hakkâri, Tunceli (Dersim) illeri tekrar kurulmuş; 1939 da anayurda bağlanarak 3711 sayılı kanunla kurulan Hatay ili ile il sayısı 63 olmuştur.²⁸³

1. İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler Hakkında Mülkî Taksimat ve İçişleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu Komisyonu Raporu

Ülkemizde mülki taksimatla ilgili bazı ihtiyaçlar ve hassasiyetlerle zaman zaman değişiklikler yapılmıştır. Bu konuda ‘İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler Hakkında Mülkî Taksimat ve İçişleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu Komisyonu’nun 27.1.1947 tarihinde Birinci İdareciler Kongresi Yüksek Genel Başkanlığına sunduğu raporda önemli tespit ve düşünceler vardır. Raporda mülki taksimat konusunun düzenlenmesine yönelik bahsedilen 3 usul şöyledir:

1- Anayasamıza uyularak illere bölünmüş olan yurdumuzdaki bugünkü iller coğrafya, ekonomik, bayındırlık, ulaştırma ve sosyal durumları bakımından birbirini tamamlayan küçük küçük parçalar olduğu göz önüne getirilirse bugünkü sınırları olduğu gibi aynen muhafaza etmek,

2- Birkaç ili birleştirerek yeni saha ve nüfuslu iller teşkil etmek,

²⁸¹ Türkiye Mülki İdare Bölümleri 1976, s. 11.

²⁸² Demirel, a.g.m., s. 86.

²⁸³ Demirel, a.g.m., s. 86.

3- Mevcut İlleri muhafaza etmekle beraber bunlar üstünde merkezî murakabenin yakından ve müessir olacak şekilde birkaç ilden ibaret bölgeler kurarak ‘Genel Müfettişlikler’ ihdas etmek.²⁸⁴

Yine aynı raporda bu 3 usul üzerinde ayrı ayrı ve uzun uzadıya incelemeler yapıldığı ve ortaya çıkan sonuçların şu şekilde olduğu ifade edilmektedir:

“Anayasanın hükümlerine sadık kalmak şartıyla bugün için kâfi yeterlikte olmadığı ve ileri gelişmeler sağlayamadığı Komisyonumuzca belli olan illerin coğrafi ve ekonomik alanda birlik arz eden birkaç ili kapsamak ve valilerin görev ve yetkilerini kısıtlamamak üzere yurttan 14 Genel Müfettişlik teşkilâtı yaparak 63 İlin doğrudan doğruya başkentten denetlenmesindeki güçlükleri ortadan kaldırmak amacıyla idare cihazının iyi bir surette işlemlerini ve halkın dilek ve şikâyetlerinin yerinde ve süratle Bakanlıklar Müfettişleri vasıtasıyla ve Bakanlıklar namına denetlenip incelenmesini sağlayabilmek idarenin yanı başında iyi bir teftiş cihazının kurulması ile mümkündür.

Diğer taraftan ekonomik alanda devletin kurduğu fabrika, tesis ve kurullara paralel olarak şahsî sermayeleri harekete geçirmek ve bunlar içinde birlikler, kooperatifler oluşturmak suretiyle sermayeyi himaye edici tedbirlerle hayat ve üretim seviyelerini arttırmak, denetlemek ve yürütmek; netice itibariyle ekonomi cihazını teftiş, tetkik ve tatbik işleriyle uğraşmak üzere Genel Müfettişlikler kurulmasını uygun görmekteyiz.”²⁸⁵

Komisyonun çalışma sonuçlarını belirten; mevcut 63 ili 30’a indiren geniş saha ve nüfuslu illere ait cetvellerle haritası ve ülkeyi 14 Genel Müfettişliğe ayıran cetvellerle haritası hazırlanan Kanun tasarısına ekli olarak sunulmuştur. Aynı raporun gerekçe bölümünde de şu hususlara yer verilmiştir:

“Türkiye idarî bakımdan bugün 63 il’e bölünmüş bulunmakta ve Anayasamızın 91 inci maddesi uyarınca da yetki genişliği ve görev ayrımı esaslarına göre idare olunmaktadır. Oldukça geniş bir sahayı kaplayan ve gerek genel idare ve gerekse mahallî idare bakımından ibraz ve izhar olunan faaliyetleri büyük bir yekûn tutan bu 63 ilin doğrudan başkentten denetlenmesindeki güçlükler meydandadır.

²⁸⁴ **İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler Hakkında Mülki Taksimat ve İçişleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu Komisyonunun Raporu**, Sakarya Basımevi, Ankara 1947, s. 3.

²⁸⁵ **İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler** ..., s. 4-5.

Halbuki yakın ve sürekli bir teftişin gereği ve önemi tartışma konusu yapılamayacak kadar açık ve herkesçe bilinen bir hakikattir. İdare cihazının iyi bir surette işlemesini ve halkın dilek ve şikâyetlerinin yerinde ve süratle dinlenip incelenmesini sağlayabilmek idarenin yanı başında iyi bir teftiş cihazının kurulması ile mümkündür. Zaten bütün şikâyet ve dileklerin merkeze kadar getirilmesi ve bunların merkezden gönderilecek müfettişlerle soruşturulması bir taraftan merkez dairelerinde işlerin birikmesi ve yığılması sonucunu vermekte, diğer taraftan da yapılan müracaatların süratle tetkik ve tahkik olunmasına imkân bırakmamaktadır.

Bu husus daha önce de düşünülmüş ve 25 Haziran 1927 tarih ve 1164 sayılı Kanunla çeşitli illeri ilgilendiren ve bunların ortak faaliyetleriyle ilgili ihtiyaçların giderilmesi hususunda o iller üzerinde belli yetkilere sahip genel müfettişlikler oluşturulması için Hükümete yetki verilmiştir. Hükümet de muhtelif tarihlerde ve hissedilen lüzum üzerine yurdun bilhassa sınır bölgelerindeki çeşitli illeri teftiş ve kontrol bölgesi içine alan dört genel müfettişlik kurmuştur. Kendilerine icraî yetkiler de verilmiş olan genel müfettişlikler, bütün ülkeye yayılan bir kuruluş haline getirilmemiş bulduklarından her yerde, idare ile halkın yanı başında tam manası ile bir teftiş cihazı haline gelememişlerdir. Halbuki halkın şikâyet ve ihtiyaçlarının yerinde incelenmesi imkânlarını verebilmek için icraî yetkilerle donatılmış umumî müfettişliklerden başka ve bunların mntıkaları dışında kalan illerde yalnız teftiş, tetkik ve tahkik işleriyle uğraşmak ve mntikasındaki bilumum iktisadî teşekkülleri denetleyici ve düzenleyici tedbirleri teklif eylemek üzere bölge genel müfettişlikleri oluşturulmasından da büyük faydalar elde edilebilir. Böylece kanun ve tüzüklerin hakkıyla uygulanması, teşkilâtın işlemesinin ve memurların faaliyetlerinin yakından denetlenmesi daha kolay yapılabileceği gibi Hükümetçe alınan karar ve tedbirlerin netice ve tesirleri ve halkın umumi ihtiyaçları hakkında sıhhatli bilgi edinmek ve bunlara istinaden de bunların giderilmesini sağlamak mümkün olacaktır.

Bu tarzda bir kuruluşun gerçekleştirilebilmesi için, umumî müfettişlik hakkındaki 1164 sayılı kanunun 1 inci ve 3 üncü maddelerine birer fıkra eklenmek suretiyle kanuna daha sarih bir vaziyet verilmesi zaruri görülmektedir.”²⁸⁶

²⁸⁶ İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler ..., s. 7-8.

Raporda sunulmuş olan, ‘1164 numaralı Umumî Müfettişlik Hakkındaki Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı’ metni şu şekildedir:

“Madde 1 - Umumî Müfettişlik hakkındaki kanunun 1 inci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

‘Hükümet münhasıran teftiş, tetkik ve tahkik işleriyle uğraşmak ve mıntıkasındaki bilumum iktisadî teşekkülleri ve yürüyüşleri denetleyici ve düzenleyici tedbirleri teklif eylemek üzere Bölge Genel Müfettişlikleri teşkiline de yetkilidir.’

Madde 2 - Aynı kanunun 3 üncü maddesine de aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

‘Yalnız teftiş, tetkik ve tahkik esleriyle uğraşmak üzere kurulacak bölge genel müfettişliklerinin görevleri ve çalışma usul ve tarzları Bakanlar Kurulunca onanacak yönetmeliklerle belirtilir.’

Madde 3 - Bu kanun hükümleri Resmî Gazete ile neşri tarihinde yürürlüğe başlar.

Madde 4 - Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.”²⁸⁷

İlgili raporla oluşturulan 14 Müfettişlik bölgesi şöyledir:²⁸⁸

Müfettişlikler	Müfettişliklere Bağlı İl’ler
1. Genel Müfettişlik	Diyarbakır, Urfa, Mardin, Muş, Bitlis, Hakkari, Van, Siirt
2. Genel Müfettişlik	İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
3. Genel Müfettişlik	Erzurum, Ağrı, Kars
4. Genel Müfettişlik	Elâzığ, Tunceli, Erzincan, Bingöl
5. Genel Müfettişlik	Bursa, Çanakkale, Balıkesir, Kütahya
6. Genel Müfettişlik	İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Denizli
7. Genel Müfettişlik	Afyon, Konya, Isparta, Antalya, Burdur
8. Genel Müfettişlik	Kocaeli, Bolu, Bilecik, Eskişehir
9. Genel Müfettişlik	Zonguldak, Sinop, Çankırı, Kastamonu
10. Genel Müfettişlik	Samsun, Amasya, Ordu, Giresun
11. Genel Müfettişlik	Trabzon, Gümüşhane, Rize, Çoruh
12. Genel Müfettişlik	Ankara, Kırşehir, Yozgat, Çorum
13. Genel Müfettişlik	Seyhan, İçel, Maraş, Gaziantep, Hatay
14. Genel Müfettişlik	Kayseri, Niğde, Sivas, Tokat, Malatya

²⁸⁷ İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler ..., s. 9.

²⁸⁸ İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler ..., s. 11-14.

Birinci İdareciler Kongresinin 14 Genel Müfettişlik kurulmasına ilişkin önerisi uygulamaya konulamamış, üstelik tam bir yönetim kademesi oluşturmayan, bu nedenle de kendilerinden beklenen yararı bir türlü sağlayamayan mevcut 4 genel müfettişliğin de kaldırılması yönündeki görüşler giderek güçlenmeğe başlamıştır.

10 Haziran 1949 tarihli 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu yürürlüğe girdiğinde, Genel Müfettişliklerin Anayasanın 89. maddesine²⁸⁹ aykırı olduğu gerekçesi ileri sürülmüştür. 5990 sayılı yasa ile bu uygulama yürürlükten kaldırılmıştır.²⁹⁰

Dikkat çeken bir husus da genel müfettişlik mıntıkları çizilirken il sınırlarına dokunulmamış olmasıdır. İl'in yönetim mekanizması değiştirilmemiştir. İl devam etmektedir. Fakat valilerin genel müfettiş karşısındaki yetkileri, bugün kaymakamların valiye göre durumlarına oranla, çok daha sınırlı tutulmuştur.²⁹¹

Genel müfettişliklerin, 'vilâyetlerin üstünde' yer alacağı belirtilmiş olmasına rağmen, idarî bir kademe teşkil edip etmediği tartışılabilir. Görev ve yetkileri hiyerarşik bir üstüne benzemektedir. Fakat geçici bir zaman için kurulmuş olmaları, amaçlarının sınırlılığı, il'in 1924 Anayasasından aldığı varlığını sürdürmesi, bölge ile il arasındaki idarî ilişkilerin belirli konular dışında düzenlenmemiş olması, yazışmaların il'le merkez arasında doğrudan doğruya yapılabilmesi gibi noktalar genel müfettişlikte bölge valiliği unsurlarının bulunamayacağını göstermektedir.²⁹²

İdari sistemimiz bugünkü şeklini 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'yla almıştır.²⁹³ İl İdaresi Kanunu ile taşra idaresi üç kademeli olarak tanzim edilmiş ve İllerin yetki genişliği esasına göre idare edileceği hükme bağlanmıştır.²⁹⁴

1953'te 6129 sayılı Kanunla Uşak, 1954'te 6418, 6419, 6429 sayılı Kanunlarla Adıyaman, Sakarya, Nevşehir illeri kurulmuş; Kırşehir ili kaldırılmış; 1957'de 7001 sayılı Kanunla Kırşehir ili tekrar kurulmuştur. Böylece il sayısı 67 olmuştur.²⁹⁵

²⁸⁹ 1924 Anayasası'nın 89. Maddesi şöyledir: "Türkiye, coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet noktai nazarında vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar nahiyelere münkasemdir ve nahiyeler de kasaba ve köylerden tereküp eder".

²⁹⁰ Mustafa Tamer, "Bölgesel Kalkınma ve Yerel Yönetimler", **Türk İdare Dergisi**, S.: 396, s.166–117.

²⁹¹ Mustafa Tosun, **Türkiye'de Valilik Sistemi**, TODAİE Yayınları, Ankara 1970, s. 16.

²⁹² Tosun, **a.g.e.**, s. 17.

²⁹³ Tosun, **a.g.e.**, s. 11.

²⁹⁴ **Türkiye Mülki İdare Bölümleri 1976**, s. 11.

²⁹⁵ Demirel, **a.g.m.**, s. 86.

1961 Anayasasındaki, Türkiye'nin merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumu, iktisadî şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere, illerin de diğer kademelere ayrılacağını belirten hükmü karşısında 469 sayılı kanunla İl İdaresi Kanunu'nda değişiklik yapılarak Anayasa'nın getirdiği esaslar dairesinde illerin ilçelere, ilçelerin de bucaklara ayrılacağı esası kabul edilmiştir.²⁹⁶

Ülkemizde idari sistemle ilgili olarak, il/ilçe/köy sayılarının artırılması/azaltılması veya üst bir yönetim birimi olarak 'bölge yönetimleri'ne geçilmesine yönelik düşünceler ve bunlara yönelik yapılan çalışmalar sonraki dönemlerde de devam etmiştir.

2. 'Türkiye'nin İdarî Taksimatı (Türkiye'de İdarî Reform Çalışmaları)' Adlı Eserdeki Tespitler

Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü tarafından 1961 yılında yayınlanmış Türkiye'nin İdarî Taksimatı (Türkiye'de İdarî Reform Çalışmaları) adlı eserde; "Yeni vilâyetler kurmak Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve idarî problemlerini nihaî olarak çözmeye yarayan bir tedbir değildir. Bu tedbir ancak hususî ve sınırlı hallerde idarenin imkânlarını halkın ihtiyaçlarına uydurmak bakımından atılmış bir adım olabilir. Fakat bu tedbir, 'bölgeler teşkili' tedbiri ile tamamlanmalıdır.

Mevcut idarî taksimatın sınırlarını değiştirmekten tamamıyla farklı olarak, bir memleketin gelişmesinde, 'bölgeleme' meselesi oldukça önemlidir. Belirli bir memleketin ekonomik ve sosyal politikasını oluşturan (ziraat, sanayi, ticaret, maliye, eğitim v.s. gibi) muhtelif siyasetlerin realist ve beşerî bir görüşle gerçekleştirilmesi, bunların ancak bölgelere uygulanması ile mümkündür. Böylece ülkede, birbirine nazaran az veya çok gelişmiş bölgelerin meydana çıkması bertaraf edilmiş olur.

Fakat bu meseleyi hal için sadece 'bölge' ismini taşıyan idarî taksimat meydana getirmek de kâfi değildir. Burada bahis konusu olan mesele, kendine özgü bir tekniği olan hakiki manasıyla bir mahalli gelişme politikasıdır. Bu tekniğin Türkiye'de tatbiki ve idarî otoritelerin bu hususta uygun kararlar alabilmeleri için, meselenin dikkatle etüd edilmesi lâzımdır."²⁹⁷ denilmektedir.

²⁹⁶ **Türkiye Mülki İdare Bölümleri 1976**, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1976, s. 11.

²⁹⁷ **Türkiye'nin İdarî Taksimatı (Türkiye'de İdarî Reform Çalışmaları)**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1961, s. 7, 22, 45-46.

3. ‘Mülkî İdare Bölümleri Hakkında Bazı İncelemeler ve Düşünceler’ Adlı Makaledeki Tespitler

Türk İdare Dergisi’nde 1965 yılında yayımlanmış olan ‘Mülkî İdare Bölümleri Hakkında Bazı İncelemeler ve Düşünceler’ adlı makalede; “Yurdun, değil 90 ile ayrılması, halen 67 il bölümüne ayrılmış olması dahi, coğrafya durumu ve iktisadî şartlar yönlerinden fazla görüldüğü gibi, bu yüzden merkezi idarenin yönetim, koordine ve kontrol hizmetlerinin de çok fazla parçalanmakta ve güçleşmekte bulunduğu meydandadır. Ticaret, Çalışma, Sanayi Bakanlıklarıyla Jandarma, Karayolları, Devlet Su İşleri, Orman, Tekel idareleri gibi bazı merkezî idare organlarının bir kaç ili kapsayan bölgesel örgütleri bulunmakta; bölgesel örgütler dolayısıyla merkezi idarenin kuruluş ve hizmetleri de il idaresi dışına çıkmaktadır.

İl İdaresi Kanununa ve sistemimize göre her bakanlığın temsilcisi ve yürütme vasıtası ve kendi idare bölgelerinde devletin bütün faaliyet kollarına ait hizmetlerle ilgili olan mülkî idare âmirlerinin, bu bölge örgütleriyle ilişkileri ahenkli ve etkili bir düzene konulamamaktadır. Hâlbuki il bölümleri şimdiki gibi küçük değil de bir kaç ili içine alabilecek büyüklükte olsa bölge örgütleri de il bölümleriyle ve dolayısıyla il idaresiyle paralel ve ahenkli duruma getirilmiş olur. Hatta yürütme organları dışındaki bölge örgütleri, bu büyük illerde toplanmak suretiyle yurt içindeki bütün bölgesel hizmetler ve örgütler belli merkezler ve bölgeler içinde birleşmiş ve toplanmış olurlar.

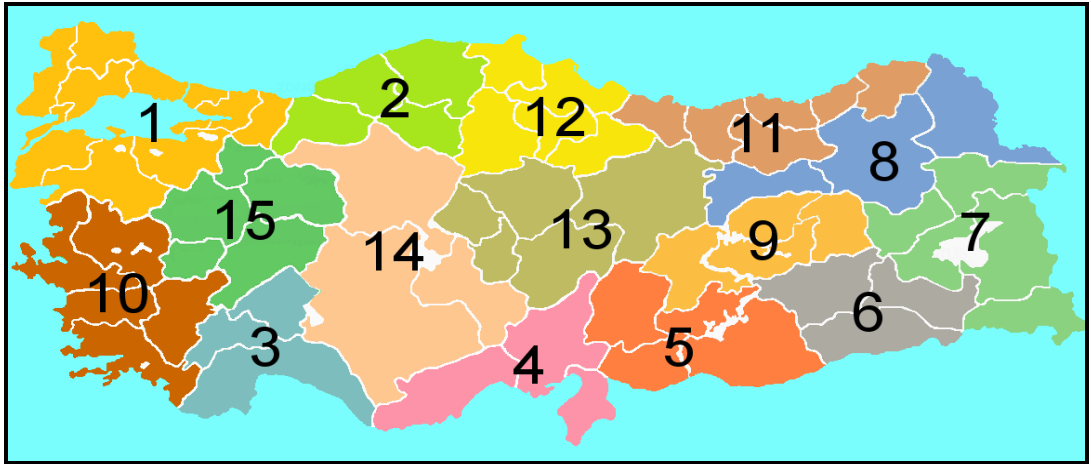
Bu nedenlerledir ki; verilecek uygun bir adla il ve ilçeler arasında yeni bir kademe bölümü yapılarak, daha büyük merkezler etrafında ve daha geniş bölgeler içinde toplanacak 4–6 şar gurupluk bu bölümlerden iller meydana getirilmelidir. Böylece ülkemizde 15–20 büyük il kurulmuş olur. Bu büyük iller bugünkü illerden, merkezî idare bakımından daha geniş yetkiye, mahallî idare bakımından daha geniş görev ve gelire sahip kılınmak suretiyle de kamu hizmetlerinin bugünkünden daha verimli ve daha koordineli bir şekilde yürütülmesi sağlanmış olur.”²⁹⁸ denilmektedir.

²⁹⁸ Demirel: **a.g.e.**, s. 94–95.

4. ‘Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme’ Adlı Eserdeki Tespitler

Planlı kalkınma dönemine girilmesinin ardından²⁹⁹ oluşturulan ‘İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonu’nun isteği üzerine, merkezi yönetimin taşra örgütleri üzerinde incelemelerde bulunan Arif Payaslıoğlu, düzenlediği raporda bölgesel kuruluşların plan bölgeleri içinde örgütlenmelerini önermiş ve çalışmasında 15 bölge belirlemiştir. Bu bölgeler şu şekildedir:³⁰⁰

	Bölge Adı	Merkezi	İller
1	Marmara Bölgesi	İstanbul	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Çanakkale
2	Zonguldak Bölgesi	Zonguldak	Bolu, Çankırı, Kastamonu
3	Antalya Bölgesi	Antalya	Isparta, Burdur
4	Çukurova Bölgesi	Adana	Hatay, İçel
5	Gaziantep Bölgesi	Gaziantep	Maraş, Adıyaman, Urfa
6	Diyarbakır Bölgesi	Diyarbakır	Siirt, Mardin
7	Van Bölgesi	Van	Bitlis, Muş, Ağrı, Hakkari
8	Erzurum Bölgesi	Erzurum	Erzincan, Kars
9	Keban-Elazığ Bölgesi	Elazığ	Malatya, Tunceli, Bingöl
10	Ege Bölgesi	İzmir	Manisa, Aydın, Muğla, Denizli
11	Trabzon Bölgesi	Trabzon	Ordu, Giresun, Gümüşhane, Rize, Artvin
12	Samsun Bölgesi	Samsun	Sinop, Tokat, Amasya, Çorum
13	Kayseri Bölgesi	Kayseri	Yozgat, Kırşehir, Sivas, Nevşehir
14	Ankara Bölgesi	Ankara	Konya, Niğde
15	Eskişehir Bölgesi	Eskişehir	Bilecik, Kütahya, Uşak, Afyon

²⁹⁹ Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967) tarihleri arasında kapsamaktadır.

³⁰⁰ Arif Payaslıoğlu, **Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme**, TODAİE - DPT Ortak Yayını, Ankara, 1966, s. 73 – 75.

5. ‘İdari Reform Danışma Kurulu Raporu’ndaki Tespitler

Bakanlar Kurulu'nun 29.5.1971 tarih ve 7/2527 sayılı kararıyla, Hükümet Programına göre Devlet kesiminin yeniden düzenlenmesinin stratejisini saptamak üzere -sekreteryaya görevi Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü tarafından yürütülecek- bir ‘Danışma Kurulu’ kurulmuştur.³⁰¹

İdari Reform Danışma Kurulunun 1.7.1971 tarihinde Başbakanlığa sunulan raporunda, merkezî idarenin taşra teşkilâtının tam bir karışıklık ve düzensizlik örneği verdiği; çeşitli bakanlıklara ait taşra birimlerinin ülke düzeyine dağılımları, hukukî statüleri ve birbirleriyle olan ilişkilerinin genel bir plan içinde düzenlenmemiş olmasının hizmetlerin rasyonel bir biçimde yürütülmesini engellediği; mülkî birimlerin yatay ve dikey açılardan genişletilmesinin ve çoğaltılmasının, diğer kuruluşların hizmet birimlerinin ise hizmetin gereğine bakılmaksızın her mülkî kademedede kurulmağa çalışılmasının hizmet güçlerinin ve olanaklarının dağılmasına ve etkinliğinin kaybolmasına neden olduğu belirtilmiştir. Teknik ve ekonomik hizmetlerin bölge düzeyinde örgütlenmelerinin hız kazanmasına rağmen, hukukî dayanakları ve alt birimleri bakımından büyük farklılıklar gösteren bölge kuruluşlarının gerek illerle gerekse kendi aralarında bağlantı ve ilişkilerin hizmetlerde verimi sağlayacak biçimde düzenlenmemiş olduğuna ve bugüne kadarki uygulamalarda bölge kuruluşları ile il valileri arasında gerekli işbirliği ve koordinasyonun kurulamamış olduğuna değinilmiştir.³⁰²

Rapora göre merkezî idarenin taşra teşkilâtı aşağıdaki esaslara uygun olarak yeniden düzenlenmelidir³⁰³:

- Anayasada öngörülen il sistemi, esas itibariyle saklı tutulmalıdır.
- Mevcut iller, coğrafya durumu, ekonomik koşullar ve kamu hizmetlerinin gerekleri göz önünde tutulmak suretiyle, Anayasanın 115'inci maddesindeki tanıma uygun olarak yeniden düzenlenmeli ve il sayısı azaltılmalıdır.
- Plan bölgeleri belirlenmeli; bölge planlaması sorumluluğu Devlet Planlama Teşkilâtına ait olmalıdır.

³⁰¹ **İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler - İdari Reform Danışma Kurulu Raporu**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 220.

³⁰² **İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler** ..., s. 141-142.

³⁰³ **İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler** ..., s. 143.

- Mevcut bölge kuruluşları gözden geçirilerek ili aşan çevrede kurulmasında zorunluluk bulunanlar, olanaklar ölçüsünde merkez ve alanları ortak olacak biçimde, plan bölgeleri içinde örgütlendirilmelidir.

- Yeni bölge kuruluşları meydana getirilmesine esas olacak kriterler saptanmalı; bu kuruluşların, olanaklar ölçüsünde plan bölgeleri içinde örgütlenmesi sağlanmalıdır.

- Merkezî idare kuruluşlarının taşrada örgütlendirilmesinde esas, hizmet gerekleri olmalıdır. Taşrada, 'hizmetin gerektirdiği yerde ve ölçüde örgütlenme' esası benimsenmelidir.

- İl ya da bölge içinde yer alıp da aynı bakanlığa ya da merkezî kuruluşa ait bulunan çeşitli birimler, olanaklar ölçüsünde tek bir yöneticiye bağlı olmalıdır.

- Merkezî idarenin taşra teşkilâtının kırsal alanlarda Devlet Planlama Teşkilâtınca belirtilecek gelişme merkezlerine yöneltmesi göz önünde tutulmalıdır.

Danışma Kurulu raporunda, il sistemini zedelemeksizin, bölge düzeyinde oluşturulabilecek mekanizmalarla ilgili önerilen çözüm yolları şunlardır³⁰⁴:

a. Valiler Toplantısı: Yönetici mekanizma için kurul tipi tercih edildiği takdirde planlama bölgesi içindeki illerin valileri belli aralıklarla toplanarak bölgesel sorunlarla ilgili kararlar alabilirler. Valiler toplantısı, standart alanlar içerisine alınmamış olan bölge kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyon sorununa bir çözüm getirmemektedir. Valiler toplantısı, valilerin kendilerine doğrudan doğruya bağlı birimlerle yürütebilecekleri kararları almak gibi sınırlı bir görev içermektedir.

b. Koordinatör Valilik: 'Koordinatör Vali', bölge valileri arasından seçilir ve kendi ilindeki valilik statüsünü saklı tutar. Koordinatör vali, bölge ile ilgili ekonomik sorunlarda bir girişim ve karar organı olarak hareket eder ve idarî konularda koordinatör rolü oynar. Ulusal planın bölgesiyle ilgili bölümünün uygulanmasından sorumludur. Bölgedeki kamu kuruluşlarının isteklerini, görüşlerini ilgili bakanlık ve kuruluşlara iletir; faaliyetleri bir ili aşan bütün komisyonlara başkanlık eder.

c. Bölge Planlama Örgütü: Bölge düzeyinde koordinasyon ve planlama sorumluluğu Devlet Planlama Teşkilâtına bağlı olarak kurulacak bir 'bölge planlama' kuruluşuna verilebilir.

³⁰⁴ İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler ..., s. 145.

Rapora göre, ili aşan sorunları il sistemi içinde çözmeye çalışan ve bunu ekonomik ve sosyal gereklerle idarî gerekleri ayırmak suretiyle yapmayı öngören koordinatör valilik sisteminin üstün tutulması gerekmektedir. Koordinatör valilik, ilk aşamada, seçilecek olan plan bölgelerinde sınırlı olarak denenmelidir. Deneme sonuçlarına göre geliştirilerek bütün plan bölgelerine uygulanması sağlanmalıdır.³⁰⁵

6. 12 Eylül Müdahalesi Sonrasında Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı Tarafından Hazırlanmış Olan ‘Özel Bir Jeopolitik İnceleme’ Konulu Raporda Yer Alan Tespitler

1997 yılında ‘Belgelerle Türk Tarihi Dergisi’nde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirdiği ‘Bayrak Harekâtı’nın açıklanan çalışmalarından biri olarak, o tarihte Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanı olan Tümgeneral Mahmut Boğuşlu'nun³⁰⁶, görev içerisinde hazırlanmış ve üst makama sunmuş olduğu ifade edilen bir raporu yayımlanmıştır³⁰⁷. Yazıda raporun bugün de tazeliğini koruduğu, güncel ve gerçek olduğu, müdafaa-i hukuk düşüncesine uygun olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁸

T.C. Genelkurmay Başkanlığı'nın 10 Mart 1981 tarih ve ATASE: 7130-81 SEK. sayılı ‘Özel bir jeopolitik inceleme’ konulu yazısının ekinde ‘12 Eylül sonrası tedbirleri ve Türkiye’imizin yakın geleceği üzerine bir rapor denemesi’ başlığıyla yer alan raporun bir nevi özel jeopolitik etüt mahiyetinde kaleme alınmış olduğu belirtilmektedir.³⁰⁹

Raporun ‘Alınabilecek Tedbirler’ başlığı altında yer alan ‘c. Ana Tedbir (67 ilde birer millet meclisi)’ kısmında 67 il merkezinde, 23 Nisan 1920 tipi Millet Meclisleri'nin kurulması öngörülmüştür. Bu uygulama düşüncesine neden olarak, milletin Ankara'ya güveninin ciddi bir şekilde sarsılmış olduğu ve Türkiye'nin bugün bir merkezden idare edilebilme imkânını yitirme sınırına geldiği gösterilmektedir. Vakit geçirmeksizin, süratle her il merkezinde Ulu Önder'in, 1920'lerde yaptığı

³⁰⁵ **İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler ...**, s. 146.

³⁰⁶ E. Tümğ. Mahmut Boğuşlu, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi'nin Danışmanlar Kurulunda yer almıştır.

³⁰⁷ Mahmut Boğuşlu, “*Bayrak Harekâtından Sonra Alınması Gereken Önlemler ve Örgütlenme Modeli Üzerinde Görüşler (Bir Rapor Denemesi)*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Şubat 1997, s.35-41.

³⁰⁸ **A.g.m.**, s.35.

³⁰⁹ Raporun ve üst yazısının tam metni ekler bölümünde yer almaktadır.

tekrar edilmelidir. Bu Meclisler, illerin nüfusları oranında 20 ilâ 100 milletvekilinden oluşacak; 1924 ve 1961 anayasalarının seçilecek ilke ve esaslar çerçevesinde, bir kısım (Teşrii-İcrai ve Kazai) yetkilerle teçhiz edileceklerdir. Meclisler aşağıdaki meseleleri 6 ay ile 2 sene içinde çözüme bağlayacaklardır³¹⁰:

“1- Milli Güvenlik Konseyi ana fikirlerine, devletin genel menfaatleri paralelinde, mahalli hal tarzları bulmak,

2- Adli müesseselerde birikmiş dosyaları günün ihtiyaçlarına göre tasnif etmek, ayıklamak,

a) Teröristlerden cinayet işleyenleri mümkün olabilen en kısa sürede idam etmek,

b) Uygulamadaki ceza kanununa göre 2 ila 3 sene hapse mahkûm olabilecek vatandaşları birbirleriyle barıştırma imkânlarını bulmak ve tatbik etmek,

3- Milli Güvenlik Konseyi'ne aşağıdaki görevlilerin tayinleri için üç aday teklif etmek.

a- Kaymakam, Vali,

b- Emniyet Müdürü,

c- Milli Eğitim Müdürü,

d- Belediye Başkanı

4- Emniyet teşkilatını ehil gönüllülerle takviye etmek,

5- Ermeni tedhişçilere karşı bir kısım diğer illerin millet meclisleriyle koordinasyon ve işbirliği halinde mukabil tedbirler almak.

6- Sosyo-Ekonomik tedbirler.

a) Belirli bir öncelik sırasına göre, işsizlere iş bulmak,

b) Ticari alanda, mahalli fiyatları tespit ve uygulamasını takip etmek,

c) Kaçakçılarla mücadele etmek,

d) Bölgedeki (mutlu ve forslu azınlık) niteliğini taşıyanların etkilerini azaltmak ve ortadan kaldırmak,

e) İl içindeki bazı orta ve yüksek dereceli okullarda (eski köy enstitüleri paralelinde) 3–5 ay süreli programlar uygulamak, bu yoldan temin edilebilecek iş gücünü mahalli ihtiyacın gereği mecburi iş mükellefiyeti sahalarına tahsis etmek,

f) Camilerdeki cuma hutbelerini kaleme almak,

7- Kurucu Meclis'e, muhtelif kesimlerden 5 ila 15 aday teklifinde bulunmak.”

³¹⁰ A.g.m., s.38-39.

Raporda İstanbul'un, sadece Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu zamanında değil, Cumhuriyet döneminde de Anadolu'yu sömürmüş olduğu, sosyo-ekonomik yapıdaki birçok düzensizliklerin İstanbul'dan kaynaklandığı üzerinde de durularak, Anadolu'da İstanbul emsali 8–10 merkez oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Devlet yatırımları sıklet merkezi ile seçilecek bu 8–10 merkeze kaydırılmalı ve İstanbul bir süre kendi yağı ile kavrulmalıdır.³¹¹

7. 'Bülent Ulusu Hükümeti Programı'nda Yer Alan Tespitler

12 Eylül müdahalesi sonrası kurulan Bülent Ulusu Hükümetinin³¹² programında da mülki teşkilatta yapılacak düzenlemelere dair hususlara yer almıştır. Ulusu Hükümeti Programına göre; mazisi yüzyıllara dayanan Türk idare yapısı, şartların değişmesiyle yeniliklere ve ihtiyaçlara ayak uyduramayarak ekonomik ve sosyal gelişmelerin gerisinde kalmış, bunun sonucunda kamu yönetiminde; aşırı merkeziyetçilik, görev, yetki ve sorumlulukların dağılımında dengesizlik, normalin üstünde istihdam, atıl kapasite, verimsizlik, lüzumsuz formalite ve kırtasiyecilik hastalıkları ortaya çıkmıştır. Bu tabloya son yıllardaki anarşi ortamı eklenince idare toplumun güven ve huzurunu sağlamada yetersiz kalmıştır.

Programa göre; kamu idaresindeki aşırı merkeziyetçilik yerine mülki ve mahalli idarelerin yetkilerinin artırılması sağlanacak ve vatandaşın her işini Ankara'dan halletme zorunluluğu kaldırılmaya çalışılacaktır. Bunu sağlamak üzere taşrada yeni bir teşkilatlanmaya gidilecek, kurulacak bölge idareleri devlet hizmetlerinin işleyişini kolaylaştırıcı yetkilerle donatılacaktır.³¹³

Görüldüğü üzere Ulusu Hükümeti kamu idaresinin hızlı ve etkin hareket edebilmesinin yolu olarak bölge idarelerine geçişi öngörmektedir.

Ulus Hükümeti programında son iki yıllık sürede terör ve anarşinin Sakarya Savaşındaki şehit sayısına yakın miktarda ölüme sebep olması ve bu tür olaylardaki ölü sayısının günde 20 civarına yükselmesi nedeniyle ülkede sulh ve sükunu sağlayacak her türlü tedbirin en seri ve kesin şekilde alınacağı belirtilmiştir. Bu

³¹¹ A.g.m., s.41.

³¹² 44. Hükümet: 21.09.1980 – 13.12.1983.

³¹³ Nuran Dağlı - Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları, III.C. 1980-1987**, Hazırlayanlar:, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Yayın No: 12, TBMM Basımevi, Ankara 1988, s.6.

tedbirlerin başında devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğini tehlikeye sokacak, kamu düzenini ciddi bir şekilde tahribe yönelecek, can ve mal güvenliğini telafisi imkansız zararlara uğratacak yaygın şiddet hareketlerinin başgöstermesi halinde devamlı olarak sıkıyönetime başvurmamak için, idareye olağanüstü tedbirler alma imkanını ve yetkisini veren ‘Olağanüstü Hal Kanunu’nun en kısa zamanda hazırlanması gelmektedir.³¹⁴

8. ‘Bülent Ulusu Hükümeti Tarafından Görevlendirilen Çalışma Grubunun Raporu’nda Yer Alan Tespitler

Ulus Hükümeti tarafından 1981 yılında bakanlık müsteşarlarından oluşturulan bir çalışma grubuna, bozulan taşra yönetim yapısının düzeltilmesi konusunda bir rapor hazırlama görevi verilmiştir. Çalışma grubunun hazırladığı raporda sırasıyla:

- Büyük İl Sistemi
- Kurul Tipi Yönetim Mekanizması Sistemi
- Koordinatör Valilik Sistemi
- Bölge Valiliği Sistemi

şeklinde dört alternatif üzerinde durulabileceği belirtilerek, yapılan eleştiri ve değerlendirmeler sonunda koordinatör valilik sistemine ağırlık verilmesi önerilmiştir.

Çalışma Grubu Raporu il valilerine gönderilerek görüşleri istenmiş, gelen yanıtların değerlendirilmesi sonunda, İçişleri Bakanlığınca;

- Güçlendirilmiş Valilik Sistemi
- Koordinatör Valilik Sistemi
- Bölge Valilik Sistemi

şeklinde 3 alternatif öneri geliştirilmiştir.

Bakanlığın görevlendirdiği üç il valisi bu üç öneri doğrultusunda hazırladıkları raporlarını 06.01.1982 tarihli toplantısında Bakanlar Kurulunun bilgisine sunmuştur.³¹⁵

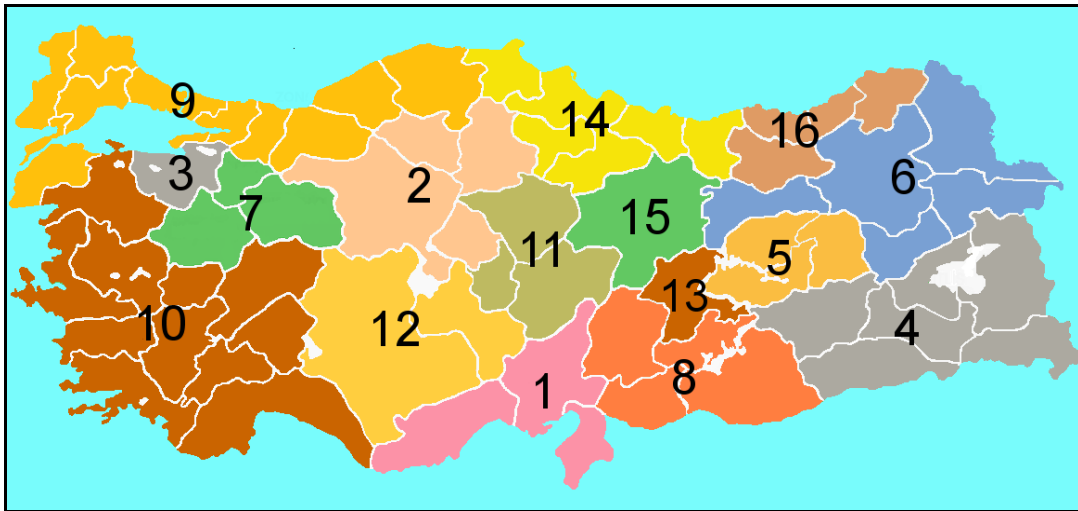
³¹⁴ A.g.e., s.7.

³¹⁵ A. Nazif Demiröz, “Bölge Valiliği Üzerine”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.: 23, S.: 4, Aralık 1990, s.64.

9. 'Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi' Adlı Eserde Yer Alan Tespitler

Ulusu Hükümeti döneminde Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yaptırılan Türkiye'de yerleşme yerlerinin kademelendirilmesiyle ilgili çalışma sonucunda da 16 fonksiyonel bölge saptanmıştır.³¹⁶ 16 fonksiyonel bölgeye bağlı iller şunlardır:

	Bölge Adı	İller
1	Adana Bölgesi	Adana, Hatay, İçel
2	Ankara Bölgesi	Ankara, Çankırı, Çorum, Kırşehir
3	Bursa Bölgesi	Bursa
4	Diyarbakır Bölgesi	Diyarbakır, Bitlis, Hakkari, Mardin, Siirt, Van
5	Elazığ Bölgesi	Elazığ, Bingöl, Tunceli
6	Erzurum Bölgesi	Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Muş
7	Eskişehir Bölgesi	Eskişehir, Bilecik, Kütahya
8	Gaziantep Bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Urfa, Kahramanmaraş
9	İstanbul Bölgesi	İstanbul, Bolu, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ, Zonguldak, Kastamonu
10	İzmir Bölgesi	İzmir, Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Muğla, Uşak
11	Kayseri Bölgesi	Kayseri, Nevşehir, Yozgat
12	Konya Bölgesi	Konya, Niğde
13	Malatya Bölgesi	Malatya
14	Samsun Bölgesi	Samsun, Amasya, Giresun, Ordu, Sinop, Tokat
15	Sivas Bölgesi	Sivas
16	Trabzon Bölgesi	Trabzon, Artvin, Gümüşhane, Rize

³¹⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi**, C.1, Kalkınmada Öncelikli Yörelere Başkanlığı, 1982, s.68.

10. ‘Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi’ Adlı Eserde Yer Alan Tespitler

Ulus Hükümeti döneminde oluşturulmuş başka bir komisyon tarafından hazırlanan raporda ise;³¹⁷ Türkiye’de merkezi idarenin taşra örgütünü rasyonel ve etkili biçimde işler duruma getirmenin yolu olarak, ekonomik yapı örgütlenmesiyle yönetim yapısı arasındaki çelişkinin giderilmesi gösterilmiştir. İllerin alanlarının genişletilerek sayılarının azaltılması veya ‘bölgesel’ düzeyde bir yönetim mekanizması kurularak bölgesel idarelere yaygınlık kazandırılması gerekmektedir.

Raporda, bölgesel örgütlenme için çözüm yolları ve sağlayacakları yararlar sıralanmıştır. Mevcut illerin Anayasanın 115 nci³¹⁸ maddesindeki tanımlamaya uygun duruma getirilmeleri en başta düşünülmesi gereken çözüm yoludur. Bu amaçla sadece coğrafi durumu, ekonomik koşulları ve hizmet gerekleri göz önünde bulundurularak yapılacak bir saptamayla ortaya çıkarılacak yeni illerin alanca büyüyecekleri ve sayılarının azalacağı kuşkusuzdur. Böyle bir örgütlenmeyle tüm merkezi idare kuruluşlarının, il bölümleri içinde örgütlenmeleri ve valilerin yönetim, denetim ve gözetimi altında görev yapmaları mümkün olacak ve yeni iller kalkınmaya dönük teknik nitelikli hizmetler için de ortak alan ve merkezler olacağından birden çok ili içine alan çevrelerde örgütlenme ihtiyacı kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Aynı biçimde ilin altındaki kademeler olan ilçe ve bucaklar da kısa sürede saptanabilir. Zaten yeni ve büyük illerin saptanmasıyla birçok ilin ilçe, ilçelerin büyük bir bölümünün ise bucak statüsüne alınmaları gerekecektir. Mevcut bucakların fonksiyonlarını yitirdikleri ortaya çıktığından, onların da köy ve kasaba durumuna getirilmeleri doğal bir sonuç olacaktır. Bu yola gidilmesiyle elde edilecek yararların en önemlileri de şöyle sıralanmıştır³¹⁹:

a) Merkezi idarenin taşra kuruluşları, valilerin yönetim, denetim ve gözetimi altında, para, insan, malzeme ve zaman kayıplarına yol açmadan, işbirliği içinde, uyumlu ve tam bir koordinasyon düzeni içinde çalışma olanağına kavuşacaklardır.

³¹⁷ **Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi**, 1982 yılında TODAİE’nin çoğalttığı Hizmete Özel Rapor, s. 112–119.

³¹⁸ “Madde 115- Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, iktisadî şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere, iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.

Belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla, birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için, yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir.”

³¹⁹ **Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi**, ..., s.113-114.

b) Bugün bölge olarak nitelenen alanlar il, illerden büyük kısmı ilçe olacağından, merkezi idareye sayıca azaltılmış vali ve il yöneticilerinin çalışmalarını izleme, yöneltme ve denetlemede kolaylık sağlanacaktır.

c) Kalkınma plan ve programlarının, çok daha uyumlu ve etkili bir biçimde hazırlanıp uygulanmasına elverişli alanlar elde edilmiş olacaktır.

d) Bölge planlamasına geçişte, plan bölgeleri il alanları ile sınırlı olarak, önceden belirlenmiş olacaktır.

e) Alanca büyüyüp, sayıca azalan il merkezlerinde, uygun personel, araç, gereç ve makine parklarını toplamak ve bunları tam randımanla çalıştırmak imkânı elde edilmiş olacaktır.

İkinci çözüm yolu ise bölge valiliklerinin kurulmasıdır. Bu yola gidilmesinin ilk koşulu, bütün bölgesel kuruluşlara alan ve merkezlik edecek bölgelerin bilimsel bir yöntemle saptanmasıdır. Devlet Planlama Teşkilatınca birinci bölümü tamamlanan ‘Yerleşme Merkezleri Kademelenmesi Araştırması’ sonuçlarına göre, Türkiye'deki bölge merkezi görevini fiilen yerine getiren ve işlerini sürdürmesi gereken yerleşme merkezleri tespit edilmiştir.³²⁰

Diğer bir husus, bölge düzeyindeki örgütlenmelere yaygınlık kazandırılırken, bölgesel kuruluş yöneticileri ile bölge içine giren valilerin yetkilerinin de yeniden düzenlenmesi gereğidir. Bu hususta da iki seçenek vardır. Bunlardan ilki, bölgelerin bugünkü iller, illerin de bu bütünlük içinde, bugünkü ilçeler gibi tekdüze biçimde yönetim birliği ilişkisi içinde düşünülmesidir. Bu düzenleme, bugünkü valinin ilde kullandığı tüm yetkilerini bölge düzeyinde kullanan bir ‘Bölge Valisi’ olgusunu yaratmaktadır. İkinci seçenek, somut bir yönetim kademesi sayılmaksızın, ekonomik, toplumsal, kültürel v.b. hizmetleri düzenli ve dengeli biçimde çevreye ulaştırabilecek, bölge düzeyinde sadece koordinasyon ve işbirliği sağlayacak sınırlı yetkilerle donatılmış bir ‘Koordinatör Vali’ kavramını oluşturmaktadır. Her iki seçenekte üzerinde durulması gereken konuların başında yöneticilerin denetim çevresinin sınırlılığının 5 veya 6 birimi geçmemesi gelmektedir. Bugünkü gibi 67 il, 572 ilçe, 888 bucak ve 36 bine yakın köyün etkinlikle denetlenmesi olanağı yoktur. Yapılacak iş, bölge düzeyinde, merkezi hükümetin kolay ve etkinlikle

³²⁰ İlgili raporda bu yöndeki çalışmalarla ilgili bir tablo da verilmektedir. **Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi**, ..., s. 114-116.

denetleyebileceği bir ara kademenin oluşturulmasıdır. Bu yöntemle elde edilecek yararlarından bazılarını şöyle sıralanabilir³²¹:

a) Merkezi idarenin, oluşturulan bölgelerde örgütlendirilecek bütün taşra kuruluşları, bölge valisinin yönetim, denetim ve gözetimi altında, savurganlıklara yol açmadan, uyumlu ve dengeli bir çalışma düzenine gireceklerdir.

b) Merkezi idareye, sayıca azaltılmış Bölge Vali ve bölge teknik birim yöneticilerinin çalışmalarını izleme, yöneltme ve denetlemede büyük bir kolaylık sağlanmış olacaktır.

c) Kalkınma plan ve programlarının, çok daha uyumlu bir biçimde hazırlanıp uygulanmasına elverişli alan ve merkezler elde edilmiş olacaktır.

d) Bu yolla plan bölgeleri de belirlenmiş olacağından bölge planlamasına geçişte kolaylık sağlanmış olacaktır.

e) Bölge Valiliği sistemi halkımızın değer verdiği tarihsel kökenli illeri kaldırmayı gerektirmediğinden kitlesel tepkilere ve sosyal gerilimlere yol açmayacaktır.

f) Bölge gerçeklerini ve sorunlarını merkezdekilerden çok daha iyi bilen taşradaki kamu görevlileri ve yerel halk temsilcilerinin, (belediye başkanları, belediye ve il genel meclis üyeleri, muhtarlar v.b.) plan ve program uygulamalarına katkıları artırılacağından, yatırımların gerçekleşmesinde kolaylıklar yaratılacak, savurganlık önlenebilecektir.

Raporda dönemin kendisine özgü emredici, kabul ettirici ve kolay yasa yapıcı niteliklerinde de vurgu yapılarak, bu dönemde Anayasada gerekli değişikliği yaparak ‘*Bölge Valiliği*’ sistemini kurmanın mümkün olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ‘*Bölge Valiliği*’ sistemine geçilmesinde bazı güçlüklerin doğabileceği de düşünülmelidir. Bütün merkezi idare kuruluşlarının bölge düzeyinde yeniden örgütlenmeleri; bölgelerin bir kısmının illerden aktarılacak personel, araç, gereç ve makine parkları ile donatılmaları; hizmetlerin bölge, il ve ilçe kademelerine göre dağılımlarının yeni baştan düzenlenmesi, her şeyden önce zamana ihtiyaç gösterecektir. Bu konularda tutarlı kararların oluşturulmasından önce, tezcanlılıkla davranılması yanlışlıklara yol

³²¹ **Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi**, ..., s.116-117.

açabilir. En uygun çözüm yolu, bölge valiliğine geçişten önce, Fransa örneğinden de yararlanılarak 2–5 yıllık bir geçiş döneminin kabul edilmesi ve bu geçiş döneminde ‘Koordinatör Valilik’ sisteminin benimsenmesidir. Böyle bir ara yol izlenilmesi, Bölge Valiliği sistemi için, çok yönlü deneyim kazanılması bakımından da yararlı olacaktır. Buna göre; merkezi idarenin taşradaki yapısal bozukluğunu gidermek amacıyla başvurabileceğimiz ilk tedbir, koordinatör valiliklerin kurulması olmalıdır. Koordinatör valilik sistemine geçişte, öncelik sırasına göre yapılması gereken düzenlemeler ise şöyledir³²²:

a) Bütün bölgesel kuruluşlar, Anayasanın 155 nci maddesi ile saptanan niteliklere uygunlukları yönünden, süratle gözden geçirilip bölgesel örgütlenmelerine gerek bulunmayanlar illere göre örgütlendirilip, il yönetimi içine alınmalıdır.

b) Varlıklarını sürdürmeleri gereken bölgesel kuruluşların örgütlenecekleri uygun bölgeler, bugüne kadar yapılmış araştırmaların ve DPT'ca başlanıp ilk bölümü sonuçlanan ‘Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi’ araştırması verilerine dayanılarak belirlenip Bakanlar Kurulu kararıyla ilan edilmelidir,

c) Hizmet gerekleri yönünden bölge düzeyinde örgütlenmelerine karar verilen bütün bölgesel kuruluşlar, ilan edilen bölge merkez ve alanlarında toplanıp, bu alandaki illere göre alt kademelerini kurarak yeniden örgütlendirilmelidir.

d) Bakanlar Kurulu kararıyla ilan edilecek bölgelerin merkezi olacak il valilerine ‘Koordinatör Vali’ unvanı verilmelidir.

e) Bölgeye dahil illerin sorunlarını aşmayan ekonomik ve teknik konular dahil, ilin her türlü hizmetlerinden ilin valisi sorumlu ve yetkili olmalıdır.

f) Hizmetlerin ve yatırımların nitelik itibariyle birden fazla ili ilgilendirmesi halinde, söz konusu bölge merkezi valisinin başkanlığında diğer valilerle, bölge kuruluşu yetkililerinin ve DPT temsilcilerinin katılacağı Bölge Planlama ve Koordinasyon Kurulunca çalışmalar yapılmalı, kararlar alınarak uygulanmalıdır.

g) Bölge Planlama ve Koordinasyon Kurullarının başkanlığı gibi sekretarya hizmetleri de Bölge Merkezi Valiliği tarafından yerine getirilmelidir.

h) Bölge idarelerinin ülke çapında yaygınlaştırılmasından önce pilot uygulama niteliğinde bir uygulama yapılmalıdır.

³²² **Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi**, ..., s.117-119.

i) Bölge idarecilerinin uygulamada başarılı olması halinde, kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanmasında bölge planlamasına geçişle ilgili düzenlemeler de yapılmalı ve DPT'nin kuruluşu ve çalışma esasları buna uygun olarak yeniden düzenlenmelidir.

j) Devletin taşradaki en yetkili temsilcisi, 'Vali' olmaya devam etmelidir.

k) Kurulacak böyle bir model, valilik görevini yapacak kişilerde özel yetişkinlik ve özellikler gerektireceğinden, valiliği 'istisnai memuriyet' durumuna getiren yasal hükümler de değiştirilmeli ve 'vali' olmada aranan koşullar ayrıntılı biçimde saptanmalıdır. Bu esas bölge kuruluşlarında görevlendirilecek tüm yöneticiler için de geçerli olmalıdır. Bölgelerde çalışanların tayinleri merkezi idarece yapılmaya devam etmeli, ancak birinci derece sicil amirleri bölge valileri olmalıdır.

m) Bölgesel kuruluşların koordinatör valilerle, il kademelerindeki yöneticilerinin il valileriyle ilişkileri yeniden düzenlenmelidir.

n) DPT'nin yetki ve sorumluluğunda bölge merkezleri valilerinin ve gerektiğinde teknik sorumlularının da katılacakları 'Bölge İdareleri Merkez Planlama ve Koordinasyon Kurulu' kurulmalı ve bu kurulun çalışma esasları düzenlenmelidir

o) Bunların dışında taşra idare yapısını daha da bozdurmamak, bazı alanlardaki yönetim boşluklarını gidermek amaçlarıyla; yeniden il ve ilçe olma isteklerinin karşısında, il ve ilçe olma kıstaslarına titizlikle uyulması, konu ile ilgili olarak Anayasa ile belirtilen kıstasların yanında, yapılan araştırmalarla geliştirilen normların da göz önünde bulundurulması; fonksiyonunu yitiren bucak kademesinin kaldırılması; vali ve kaymakamlara İl İdaresi Kanunu ile verilen ve verilecek yetkilerin etkinlikle kullanılmasını sağlayıcı tedbirler alınması yoluna gidilmelidir.

11. 71 Sayılı Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

12 Eylül müdahalesinin ardından Milli Güvenlik Konseyi döneminde 'Umumi Müfettişlik' benzeri teşkilatlar oluşturulması yeniden gündeme gelmiştir.

Hem merkezi kuruluşların taşradaki gelişi güzel ve dağınık bölgesel örgütlenmelerinin belirli kurallara bağlaması, hem de taşrada il sisteminin dışında yeniden bir yapılanmaya gidilmesi amacıyla 1981 yılında bir çalışma başlatılmıştır. Başbakanlıkça, 'Bölge Düzeyinde Örgütlenme ve Yönetim Sorunu' konusunda, ülke ihtiyaç ve gereçlerine en uygun düşecek çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla,

İçişleri Bakanlığı müsteşarının koordinatörlüğünde 10 yatırımcı bakanlığın müsteşarlarının katılımı ile bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu çalışma grubundan aşağıdaki 3 seçeneğin incelenmesi ve görüş bildirilmesi istenilmiştir³²³:

1. Bölgesel kuruluşların yoğunlaştığı il merkezlerinde bölge koordinasyon kurullarının kurulması,
2. Bölgesel kuruluşların görevlerinin birleştirilmesi, sayılarının azaltılması ve belirli il merkezlerinde toplanması,
3. Aşırı merkeziyetçiliği önlemek için taşrada bölge idarelerinin kurulması ve yetkilerinin artırılmasıdır.

Başbakanlıkça önerilen söz konusu seçenekler üzerinde yapılan çalışmalar sonunda hazırlanan ve 10 yatırımcı bakanlığın müsteşarlarınca imzalanan rapor Başbakanlığa sunulmuştur. Bu raporda, daha önce DPT Müsteşarlığı ve İmar İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi tarafından yapılan çalışmalarda bölge gelişme merkezi niteliğini taşıyan yerleşim merkezlerinde, bölgesel kuruluşların toplanması, bölgesel kuruluşların toplandığı bölge gelişme merkezlerinde bölge valiliği sistemine gidilmesi görüşü ağırlık kazanmıştır.³²⁴

Anılan rapor, Hükümetçe değerlendirilmiş ve sonuçta 4.10.1983 tarih ve 18181 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 71 sayılı 'Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'³²⁵ ile Ankara, Adana, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kayseri ve Konya merkezli 8 Bölge Valiliği kurulması öngörülmüştür.

Bölge Valiliği Hakkında KHK'nın genel gerekçesinde bu KHK'nın amacının kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak için birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatının kurulmasıyla ilgili esas ve usulleri; bu teşkilatın, il valileri, bölge kuruluşları, yargı kuruluşları, askerî kurum ve kuruluşlar, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilerini ve görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek olduğu belirtilmiştir.³²⁶

³²³ İsmet Tayşi, "Bölge Valiliği Neden ve Niçin Kurulmuştur?", **İller ve Belediyeler**, S.: 622-623, Ağustos-Eylül 1997, s.480.

³²⁴ Tayşi, **a.g.m.**, s.480.

³²⁵ Bakanlar Kurulunca karar verildiğinden yaklaşık dört ay sonra Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. **RG**, S.: 18181, 04 Ekim 1983.

³²⁶ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayısı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.1.

Gerekçeye göre, Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana merkezî idarenin yurt çapındaki hizmetlerinin teşkilatlandırılmasında ve yönetiminde yetki genişliğine dayalı il ve valilik sistemi esas alınmış, ancak, özellikle son 30 yıl içinde il sistemi dışına çıkan önemli teşkilatlanma ve uygulamalar yapılarak merkezî idareye bağlı birçok kuruluş, il sınırlarını aşan ve birden çok ili kapsayan bölge kuruluşları haline getirilmiş olduklarından, bunların sınırları ve merkezleri çok zaman birbirlerinden farklı olmuş ve valilerin yönetimi ve denetimi dışında kalmışlardır. Bölge kuruluşları üzerinde yapılan araştırmalar ve incelemelerde bu kuruluşların, kısmen yapılan hizmetlerin nitelik ve özelliklerine dayanan teknik ihtiyaçlardan, kısmen de valilerin yönetim ve gözetiminden uzaklaşma eğilimlerinden doğduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, bölgelerin kuruluş esasları, alanları ve yönetimlerindeki karışıklık ve dağınıklık bir türlü giderilememiştir.³²⁷

Gerekçe bölge valilikleri ihdasının yasal dayanağı olarak Anayasanın 126'ncı maddesini göstermektedir. Buna göre Anayasanın 126'ncı maddesinde yer alan *“Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.”* hükmü merkezî idarenin birçok ili içine alan alanlarda teşkilatlandırılmasına ve yönetimine imkân sağlamaktadır. Bu imkandan yararlanılarak mevcut bölge kuruluşlarındaki karışıklık, dağınıklık ve yönetim boşluklarını gidermek amacıyla bu KHK hazırlanmıştır.³²⁸

TBMM İçişleri Komisyonunun 4.5.1984 tarihli³²⁹ raporunda söz konusu Kararname üzerinde yapılan görüşmelerde; kararname ile kurulan Bölge Valiliğinin iller üzerinde yeni bir mülkî kademe ve valiler üzerinde hiyerarşik bir otorite olarak ortaya çıkmış olduğunun anlaşıldığı, Anayasanın 126 ncı maddesinin birinci fıkrasında; *“Türkiye'nin merkezî idare kuruluşu bakımından illere, il'lerin de diğer bölümlere ayrılacağı”*nın hükme bağlanmış, aynı maddenin ikinci fıkrasında ise, *“illerin idaresinin yetki genişliği esasına dayandığı”*nın belirtilmiş olduğu;

³²⁷ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayısı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.1.

³²⁸ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayısı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.1.

³²⁹ Esas No.: 1/6, Karar No.: 10

Anayasanın, mülkî idare kademesi olarak en üst düzeyde “*ili*” kabul ettiği ve “*bölgeye*” yer vermemiş olduğu; bu sebeplerle Komisyonun, ilin üzerinde, mülkî idare kademesi olarak “*Bölge*”nin kabul edilmesinin ve yetki genişliği esasına dayanan ‘Bölge Valiliği’ teşkilinin Anayasanın 126 ncı maddesine uygunluğu hususunda tereddüde düşmüş olduğu ve bu konu üzerinde Anayasa Komisyonunun görüşünün alınmasına karar verildiği belirtilmiştir.³³⁰

İçişleri Komisyonunun, bölge valiliği teşkilinin Anayasanın 126 ncı maddesine uygunluğu hususunda yaptığı başvuruya ilgili olarak TBMM Anayasa Komisyonu 28.5.1984 tarihli raporuyla³³¹ görüşünü bildirmiştir. Komisyon, Bölge Valiliği Hakkında KHK’nın maddelerini incelemeyeceğini ve maddelerin içeriğine girmedeğini, bölge valiliği kurulması hususunun prensip olarak Anayasaya uygun olup olmadığının incelendiğini belirtmiş; Anayasanın 126 ncı maddesinin son fıkrasında yer alan, “*Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir*”, hükmünün bölge valiliklerini de kapsadığı yani bölge valilikleri kurulmasına imkân vermekte olduğu açıklanmıştır. Ayrıca, Bölge Valiliği Hakkında 71 sayılı KHK’nın 4 Ekim 1984 tarihini taşıdığı, buna göre Anayasaya son şeklini veren, 2356 sayılı Kanunla kurulu Millî Güvenlik Konseyinin yönetimi döneminde çıkarılmış olduğu ve bu dönemde çıkarılan kanunların ve kanun hükmünde kararnamelerin Anayasaya aykırılığının, Anayasanın geçici 15 inci maddesinin son fıkrası hükmüne göre iddia edilemeyeceği için bu Kararnamenin de Anayasaya aykırılığının bu bakımdan da söz konusu olamayacağı belirtilmiştir.³³²

‘Bölge Valiliği Hakkında KHK’ konusunda, Anayasa Komisyonunun aldığı karara karşı olarak yazılmış olan 23.5.1984 tarihli (Sivas milletvekili Mustafa Kemal Palaoğlu, Kemal Özen, Orhan Otağ, Şevki Taştan ve Edip Özgenç imzalı) karşı oy yazısında İçişleri Komisyonunun isteminin, soyut olarak, ilke olarak, herhangi bir şekilde bir Bölge Valiliği tasavvurunun Anayasanın 126 ncı maddesi karşısında

³³⁰ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayısı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.4.

³³¹ Esas No.: 1/6, Karar No.: 7.

³³² **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayısı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.5–6.

durumunu öğrenmekten ibaret olmadığı, aynı zamanda Anayasanın 126 ncı maddesinde, ‘ilin üzerinde’ gibi bir ifade olmadığına göre İçişleri Komisyonunun bu “üzerinde”lik konusunda kuşkuya düşmüş olduğu belirtilmiştir. Anayasanın 126’ncı maddesinin son fıkrasının amacının, kamu hizmetlerinde verim ve uyumun sağlanmasından ibaret olduğu, sorunun ‘ekonomik yapı ile yönetim yapısı arasındaki (yer, yer) kopukluğu’ gidermekten ibaret olduğu, oysa kararnamenin bu amacı aşmakta ve iller üstü bir hiyerarşi oluşturmakta olduğundan Anayasanın 126’ncı maddesinin 1’inci fıkrasına aykırı olduğu açıklanmıştır. Ayrıca Bölge Valiliği Kararnamesinin 17’nci maddesinin Bölge Valilerine, bölge halkı için, sokağa çıkma yasağı ve benzeri yasaklar koyabilme yetkilerini tanıdığı, bu durumun Anayasanın İkinci Bölümünde yer alan, ‘Kişinin Hak ve Ödevleri’nin düzenlenmesi anlamına geldiği, halbuki bu kabil düzenlemelerin KHK’larla yapılamayacağı nedeniyle de Kararnamenin Anayasanın 91 inci maddesine de aykırı olduğu ifade edilmiştir.³³³

Anayasa Komisyonunun kararına karşı yazılmış olan bir diğer karşıoy yazısında da (İlyas Aktaş, Ahmet Turan Soğancıoğlu imzalı) 71 sayılı KHK’nın;

1. Hak ve hürriyetlere getirdiği kısıtlama nedeniyle Anayasanın 91 inci maddesine,

2. Bakanlar Kuruluna verilen yetkilerin amaç ve kapsamını aşacak şekilde düzenlemeler getirdiği için 2680 sayılı ‘Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Görev ve Yetkilerinin Düzenlenmesi ile İlgili Yetki Kanunu’na,

3. İlin üstünde hiyerarşik idarî bir kademe öngördüğü için Anayasanın 126/1–2 maddesine,

4. Birden çok ili içine alan yetki genişliği ilkesine dayalı bir merkezî idare teşkilatını (Bölge Valiliğini) esas aldığı için Anayasanın 126/3 maddesine,

aykırı olduğunun tespit edilmiş olduğu belirtilmiştir. Ayrıca sözü edilen KHK’nın Anayasaya aykırılığı dışında, bölge merkezinde il valisi ile bölge valisinin bir arada bulunuşundan, her iki valinin aynı yerde Devlet ve Hükümeti birlikte temsil etmesinden, il valisine tanınan bazı yetkilerin aynı zamanda Bölge Valisine tanınmış olmasından kaynaklanan birçok sorunlar yaratacağı, halen taşrada son karar mercii

³³³ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayısı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.7.

olan valinin yetkilerinden bir bölümünü Bölge Valisi ile paylaşmak zorunda bırakılması nedeniyle halkın gözündeki saygınlığını kaybedeceği, böyle bir statünün ise kamu hizmetlerini olumsuz yönde etkileyeceği ve Devlet otoritesinin zedelenmesine yol açabileceği gibi düşüncelerin de olması nedeniyle çoğunluk kararına karşı olunduğu açıklanılmıştır.³³⁴

Anayasa Komisyonunun 23.5.1984 tarihinde yaptığı toplantının ardından yazmış olduğu 28.5.1984 tarihli raporunda Bölge Valiliği teşkilinin Anayasaya aykırı olmadığını belirtilmesi üzerine TBMM İçişleri Komisyonu 31.5.1984 tarihinde toplanarak Bölge Valiliği hakkında KHK'nın tümünü yeniden görüşmeye başlamış ve Komisyonun görüşleri TBMM Başkanlığına 6.6.1984 tarihli raporla³³⁵ bildirilmiştir. İçişleri Komisyonunun raporunda belirtilen hususlar şunlardır:³³⁶

▪ Anayasanın 126 ncı maddesinin 1'inci fıkrasında, “*Türkiye, Merkezî İdare Kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır*” hükmü yer almaktadır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Anayasa taşrada, mülkî idare kademesi olarak üst düzeyde ili kabul etmiş, bölgeye yer vermemiştir. Bu itibarla Anayasamıza göre ilin üzerinde mülkî idare kademesi olarak, ‘*Bölge teşkil edilemez*’.

▪ Anayasanın 126 ncı maddesinin 2 nci fıkrasında ‘*İllerin idaresinin yetki genişliği esasına dayandığı*’ belirtilmiştir. ‘*Yetki Genişliği*’ merkezî idareye ait atama, teftiş etme ve denetleme, emir ve direktif verme, sicil verme v.b. gibi yetkilerin merkezî idarenin taşrada kendisini temsil eden bir kişi tarafından kullanılmasını ifade eder. Anayasanın yukarıda değinilen hükmüne göre bu kişi, ‘Vali’dir. Anayasa bölgelerin idaresini yetki genişliği esasına dayandırmamaktadır. Bu nedenle bölge valisini aynı yetkilerle donatmak mümkün değildir.

▪ Anayasanın 126'ncı maddesinin 3'üncü fıkrasında “*Kamu hizmetlerinin götürülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatı kurulabilir.*” denmektedir. Bu fıkra ile mevcut bölgesel kuruluşlar için

³³⁴ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.10.

³³⁵ Esas No.: 1/6, Karar No.: 17.

³³⁶ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.11–12.

Anayasal bir dayanak getirilmekte ve birden çok ili içine alan çevrede merkezî idare teşkilatının kurulmasını öngörmektedir. Bölge valiliği herhangi bir merkezî idare teşkilatının uzantısı değildir.

- Anayasanın 91'inci maddesine göre temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyasî halklar ve ödevler KHK'larla düzenlenemez. Ancak, 71 sayılı KHK'da temel hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı hükümler bulunmaktadır.

- İl İdaresi Kanununda '*vali*', kanun hükmünde kararnamede '*bölge valisi*' '*Devletin ve Hükümetin temsilcisi, Bakanların mümessili, idarî ve siyasî yürütme organı*' olarak tarif edilmiş, her ikisinin de İçişleri Bakanının inhası üzerine Bakanlar Kurulunca ortak kararlar atanmaları öngörülmüştür. Hukukî statüleri aynı olan iki kişiden birinin diğeri üzerinde denetleme, emir verme, sicil verme vb. gibi hiyerarşik yetkileri olması bazı anlaşmazlıklara yol açacak yetki ve otorite çatışmalarını doğuracak; bu durum hizmetlerin yürütülmesini olumsuz yönde etkileyecektir.

- Ekonomik konularda ve güvenlik konularında yetkileri kısıtlanan il valisi idarî nitelikte işlerle uğraşmaya itilecek, sorunlara sahip çıkma arzusu ve hizmet şevki giderek azalacaktır.

- Bölge merkezi olarak seçilen illerde hizmetlerin toplanması, diğeri illerin ihmal edilmesine yol açabilecektir.

- Bölge kuruluşlarının 71 sayılı KHK ile belirlenen 8 bölgede yeniden teşkilatlanmaları Devlete büyük malî külfetler yükleyecek, bürokrasiyi artıracaktır.

- Devletin ve Hükümetin taşrada uzantısı olan, tarihî ve geleneksel bir kuruluş olarak halkımızca benimsenmiş bulunan valilik müessesesi giderek güçsüzleşecek, kuvvetli bir idareye her zamankinden çok ihtiyaç duyulan gücümüzde, beklentilere ters olarak zayıf bir taşra yöntemi oluşacaklar.

- Vatandaşların günümüzde kolayca temas kurabildikleri vali yetki ve imkânlarının kısıtlanması sonucu birçok sorunu çözemez hale gelecek; bölge valisinin huzuruna çıkmak mümkün olamayacağından şikâyetler daha da artacaktır.

İçişleri Komisyonu belirtilen bu nedenlerle Bölge Valiliği Hakkında 71 sayılı KHK'yı olumlu bulmamış ve maddelerine geçilmeden reddedilmesine oybirliği ile karar vermiştir.

13.6.1984 tarihinde TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Komisyonuna sevk edilmiş olan İçişleri Komisyonu raporu Plan ve Bütçe Komisyonunun 9.7.1984 tarihli 40'ıncı birleşiminde görüşülmüştür. Görüşmeler sonucunda alınan kararları içeren ve 9.7.1984 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulan raporda³³⁷ -İçişleri Komisyonundaki görüşlere paralel olarak³³⁸- 18.6.1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 9'uncu maddesinde yer alan 'Vali' tanımı ile Kararnamenin 4'üncü maddesinde belirtilen 'Bölge Valisi' tanımının aynı olduğu ve her ikisinin tayinlerinde uygulanan esasların benzerliği göz önüne alınırsa, hukukî statüleri açısından benzer olan bu iki makamı işgal edenlerden birisinin diğeri üzerinde denetleme, emir ve sicil verme gibi yetkilere sahip olmasının bir takım anlaşmazlıklara yol açarak yetki ve otorite çatışmasına sebebiyet vereceği ve hizmetlerin olumsuz yönde etkileneceği; hizmetlerin bölge merkezi seçilen illerde toplanması neticesinde diğeri illerin ihmal edilebileceği; teşkilatlanmanın devlete büyük malî külfet getireceği, kırtasiyeciliğin artmasına ve hizmetlerin ağır yürütmesine yol açacağı; geleneksel bir kuruluş olarak vatandaşlarımız tarafından benimsenen Valilik müessesesinin güçsüzleşmesine sebep olacağı; bölge valileri ile temas kurmanın zorluğu sebebiyle şikâyetlerin ve sıkıntıların artacağı; hizmette etkinliğin yok olacağı hususları belirtilmiştir. Bu düşüncelerle Plan ve Bütçe Komisyonu 71 sayılı KHK'yı maddelere geçilmeden tümü ile reddetmiştir.

a. 71 sayılı 'Bölge Valiliği Hakkında KHK'yla İlgili Hükümetin Teklif Ettiği Metnin İçeriği

71 sayılı kanun hükmünde kararnameyle ilgili hükümetin teklif ettiği metnin³³⁹ 1'inci maddesinde kararnamenin amacı, "*kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak için birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatının kurulmasıyla ilgili esas ve usulleri; bu teşkilatın, il valileri, bölge kuruluşları, yargı kuruluşları, askerî kurum ve kuruluşlar, diğeri kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilerini ve görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek*" olarak ifade edilmiştir.

³³⁷ Esas No.: 1/6, Karar No.: 29.

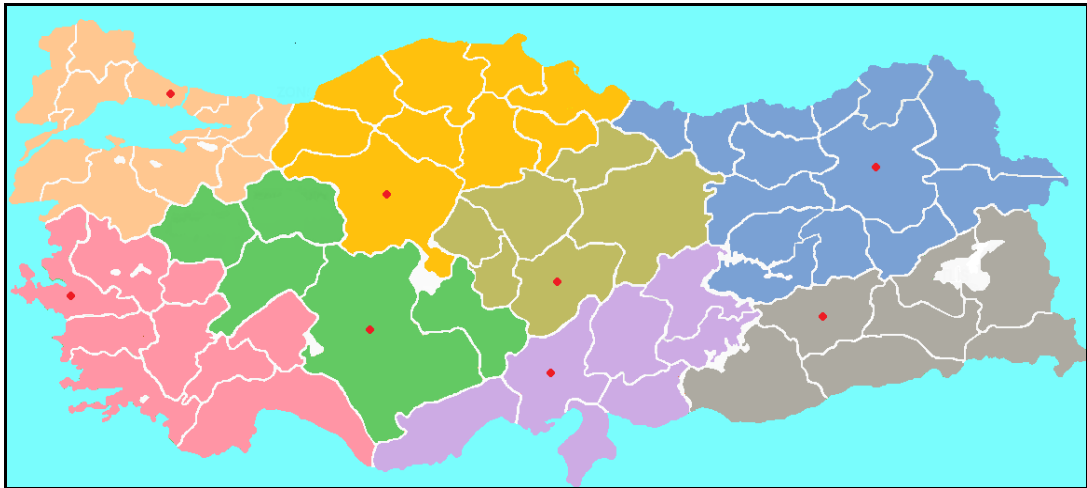
³³⁸ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayısı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.13.

³³⁹ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 88 (11 Temmuz 1984), S.Sayısı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.14-22.

2'nci maddesinde “merkezî idarenin merkez teşkilatı, merkezî idarenin taşra teşkilatı, bölge valiliği, bölge kuruluşu, il ve ilçe kuruluşu, Diğer kamu kurum ve kuruluşları” gibi tanımlar yer almaktadır. 2'nci maddenin (c) fıkrasında bölge valiliği, “kamu hizmetlerinde verim ve uyum sağlamak amacıyla bu Kanun Hükmünde Kararname ile birden çok ili içine alan alanlarda görev veya hizmet yapacak şekilde kurulan merkezî idare teşkilatı” olarak tanımlanmıştır.

3'üncü maddede bölge valiliğinin kurulması, kaldırılması, merkezlerinin belirlenmesi, bir ilin başka bir bölge valiliğine bağlanması konularının kanunla yapılacağı; bölge valiliği görev ve hizmet alanı sınırlarının il sınırlarını bölemeyeceği ve bölge valiliklerinin bölge valiliği merkezi olan ilin adı ile anılacağı belirtilmiştir. Bu KHK'ya göre kurulan bölge valilikleri merkezleri ve bunların görev ve hizmet alanlarının kapsadıkları illeri gösteren Ek'li (1) sayılı cetvel aşağıda sunulmuştur:

Bölge Valiliğinin:		
No	Merkez ve Adı	Kapsadığı İller
1	Erzurum	Ağrı, Artvin, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Kars, Muş, Rize, Trabzon, Tunceli.
2	Diyarbakır	Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siirt, Urfa, Van.
3	Adana	Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, İçel, Kahramanmaraş, Malatya.
4	Kayseri	Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Sivas, Tokat, Yozgat.
5	Ankara	Amasya, Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Samsun, Sinop, Zonguldak.
6	Konya	Afyon, Kütahya, Eskişehir, Niğde, Konya.
7	İstanbul	İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Bilecik, Kocaeli, Sakarya.
8	İzmir	İzmir, Manisa, Uşak, Denizli, Aydın, Muğla, Burdur, Isparta, Antalya.

4'üncü maddede bölge valisinin; devletin, hükümetin ve bakanların bölgedeki temsilcisi ve bunların idarî ve siyasî yürütme organı olduğu belirtilmiştir. 5'inci madde merkezi idarenin taşra teşkilatı kurulmasıyla ilgili esasları içermektedir. Bölge kuruluşlarıyla ilgili esaslara da bu maddede yer verilmiş, bölge kuruluşu merkezinin bölge valiliği merkezinde bulunması esası getirilmiştir. 6'ncı madde taşra teşkilatlarının nasıl kurulacağıyla ilgilidir.

7'nci maddede bölge valiliği teşkilatının birimleri ve görevleri sayılmıştır. Bölge valiliği teşkilatında Bölge Valisi, Genel Sekreterlik, Denetleme Kurulu, Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, Hukuk Müşavirliği, Savunma Müdürlüğü, İç Güvenlik Müdürlüğü birimleri bulunmaktadır. Bu birimlere ilave olarak, Bakanlar Kurulu Kararı ile ihtiyaç duyulan diğer birimler ve devamlı bölge kurullarının da kurulabileceği belirtilmiştir. Bu birimlerin görevleri de maddede sayılmaktadır. Buna göre bölge valisi; bölgede kamu hizmetlerinin verim ve uyum içinde yürütülmesine, güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel asayişin sağlanmasına, bölgenin kalkınma plan, program hedef ve ilkeleri doğrultusunda ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden geliştirilmesine çalışmakla ve bölgede koordinasyon, işbirliği ve denetleme hizmetlerini yerine getirmekle görevlidir.

8'inci ve 9'uncu maddelerde bölge valisinin Devlet temsilcisi olarak görevleri sayılmıştır. Bölge valisi, resmî törenlere başkanlık yapmak veya katılmak, yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek gibi görevlerini doğrudan veya bölgedeki ilgili ilin valisi vasıtasıyla yerine getirir. Ayrıca, hükümetin ve bakanların temsilcisi olarak, Hükümet ve bakanların bölgedeki kamu hizmetleri ile ilgili karar ve emirlerini uygular; Hükümet ve bakanların kendisine verecekleri yetkileri kullanır.

10'uncu maddede bölge valisinin il valileriyle ilişkilerine yer verilmiştir. Bölge valisi, bölgesinde suç işlenmesini önlemek, kamu düzeni ve güvenliğini korumak amacıyla bölgeye dahil illerin valilerine emir ve talimat verebilir. Bölgesindeki il valilerinin faaliyetlerini denetleyebilir veya denetlenmesini isteyebilir. Bölgesiyle ilgili olarak kalkınma planları ve yıllık programlarda yer alan konularda, bölgedeki illerin valileriyle koordinasyon ve işbirliğini sağlar. Bu maksatla valilerden bilgi ve görüş isteyebilir, onları toplantıya çağırabilir. Bölgeye dahil illerdeki valiler herhangi bir sebeple ilden ayrılmaları durumunda ayrılmadan önce bölge valisine bilgi vermekle yükümlüdürler. Bölge valisi bölgedeki il valileri

hakkında değerlendirme raporu hazırlar ve her yıl Aralık ayı sonuna kadar İçişleri Bakanlığına gönderir. Bu raporlarda bölge valisi, ilgililerin tutum ve davranışları, kabiliyetleri, ehliyetleri hakkındaki kanaatlerini de belirtir. Bu madde bir anlamda bölge valilerini il valilerinin üst amiri/sicil amiri pozisyonuna sokmaktadır.

11'inci maddeye göre bölge valisi bölgesindeki bölge kuruluşlarının amiri olmak sıfatıyla, bölge kuruluşları ve personeli üzerinde amirin haiz bulunduğu bütün yetkileri kullanabilir. 12'nci maddeye göre bölge kuruluşlarının başında bulunan bölge müdürleri bölge valisine bağlı yöneticiler durumundadırlar. 13'üncü maddede il valileri ve kaymakamların bölge kuruluşları üzerindeki yetkilerinden bahsedilmektedir. 14'üncü madde bölge valisinin diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkilerini, 15'inci madde yargı organları ile ilişkilerini, 16'ncı madde askerî kurum ve kuruluşlarla ilişkilerini içermektedir.

17'nci maddede belirtilmiş olan, bölge valisinin kamu düzeninin korunmasındaki görev ve yetkileri şunlardır:

a) Bölge valisi, bölge sınırları içinde huzur ve güvenliği, kamu düzenini, kişi dokunulmazlığını, tasarrufa ilişkin emniyeti, öğrenim özgürlüğünü, çalışma düzenini gözetip, sağlamak, suç işlenmesini önlemekle görevli, yetkili ve sorumludur. Bu maksatla; bölgesindeki emniyet ve asayiş durumunu devamlı değerlendirir, il valilerince alınmış önlemleri denetler, gerekli gördüğü ek tedbirleri alır ve aldırır.

b) Bölge valisi 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu hükümleri saklı kalmak üzere bütün genel ve özel kolluk kuvvetlerinden emrindakilere doğrudan, illerdekilere il valileri aracılığı ile emir ve talimat verir.

c) Bölge valisi, valilerin isteği üzerine veya doğrudan bölgesindeki illerde bulunan kolluk kuvvetlerini ihtiyaca göre il valileri aracılığı ile bir ilden diğerine kaydırmaya yetkilidir.

d) Bölge valisi, bölgesindeki kolluk kuvvetlerinin yeterli olamayacağını anlaşılması üzerine İçişleri Bakanlığından yardım gönderilmesini ister ve bölgesindeki en büyük Askerî Komutanlığa bilgi verir.

e) Bölge valisi, askerî kuruluşlar hariç bölgede görev yapan bütün kolluk kuvvetlerinin amir ve memurlarını bölge dahilinde başka bir yerde geçici olarak görevlendirebilir ve bu hususu ilgili merkez teşkilatına ve il valisine bildirir.

f) Bölge valisi, kamu güvenliğini ciddi ve ağır bir şekilde tehdit eden durumlarda, Silahlı Kuvvetlere bağlı olanlar hariç bölgede bulunan bütün kamu kurum ve kuruluşlarının personelinden ve bunlara ait her türlü tesis, araç ve gerecinden yararlanır. Bölge valisinin bu konudaki emir ve kararları ilgili kuruluşlarca gecikmeksizin yerine getirilir.

g) Bölge valisi, gerektiğinde bölgenin bütününde veya belirli yerlerinde, süresi dört günü aşmamak üzere sokağa çıkma ve umuma açık yerlerde içki içilmesini ve içki satışı yasağı koyabilir.

h) Bölge valisi, Silahlı Kuvvetlere bağlı olanlar dışında, her derecedeki resmî ve özel öğretim kurumlarını ve öğrenci yurtlarını, her defasında yedi günü aşmamak üzere geçici olarak tatil edebilir veya kapatabilir.

ı) Bölge valisi, dernekler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve sendikalara ait lokal ve eklentilerinin açılma ve kapanma saatlerini belirleyebilir ve özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak kaydıyla, gerektiğinde bu gibi yerleri dört güne kadar kapatabilir.

18'inci madde bölge valisinin görev ve yetkilerini kullanırken askerî birliklerden hangi şartlarda ve ne şekilde yardım isteyebileceğini içermektedir. Buna göre, bölge valisi, bölgede çıkabilecek toplumsal olayların emrindeki ve tahsis edilen bütün kolluk kuvvetleriyle bastırılmayacağı kanısına varması veya bu kuvvetlerle bastırılmayacak ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşması halinde bölgedeki en büyük Askerî Komutanlıktan yardım ister ve durumu İçişleri Bakanına bildirir. Acil durumlarda bu istek, sonradan yazılı şekle dönüştürülmek kaydıyla sözlü olarak yapılabilir. Bu tür istekler, başvuru komutanlıkça gecikmeksizin yerine getirilir. Çapı askerî komutanlık tarafından tayin edilen askerî kuvvet, ilgili il Valisinin de görüşleri alınarak, olaylara hızla el koymaya uygun yerde hazır bulundurulur. Askerî kuvvet ise derhal; bölge valisi tarafından verilen görevleri kendi komutanının sorumluluğu altında ve onun emir ve talimatına göre, İç Hizmet Kanununda belirtilen yetkiler ile kolluk kuvvetlerinin genel güvenliği sağlamada sahip olduğu yetkileri

kullanarak yerine getirir. Güvenlik kuvvetleri ile yardıma gelen askerî kuvvet arasındaki işbirliği ve koordinasyon, emir ve komutaya ilişkin esaslar bölge valisi ile bölgedeki en üst askerî komutan tarafından tespit edilir. Ancak, güvenlik kuvvetleri ile yardıma gelen askerî birliğin belirli görevleri beraber yapmaları halinde komuta, görev verilen askerî birliğin komutanı veya askerî birliklerin en kıdemli komutanı tarafından üstlenilir. Kolluk kuvvetleri ile yardıma gelen askerî kuvvet arasındaki işbirliği ve koordinasyon yönetmelikle; emir ve komutaya ilişkin esaslar tüzükle düzenlenir. Askerî kuvvet kullanılan durumların gerektirdiği harcamalar İçişleri Bakanlığı bütçesine konulan ödenekten, ödeme emri beklenmeksizin yapılır.

19'uncu madde kamu düzeninin korunmasında il valilerinin yardım istemiyle ilgilidir. Buna göre, il valisi, il sınırları içinde çıkabilecek toplumsal olayların il'e tahsis edilmiş kolluk kuvvetlerinin kullanılmasına rağmen önlenemeyeceği ve bastırılmayacağı kanısına varması halinde bölge valisinden yardım isteyebilir.

20'nci madde bölge valisinin Devlet sınırları ile ilgili görev ve yetkilerini, 21'inci madde ise bölge valisinin ekonomik konulardaki görev ve yetkilerini içermektedir. 21'inci madde uyarınca bölge valisi, kalkınma planlarının ve yıllık programların hazırlanmasında bölgedeki ekonomik konulara ilişkin görüş ve düşüncelerini ilgili Bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları ile Devlet Planlama Teşkilatına bildirir. Bölge valisi bu görüşlerini hazırlarken, bölgedeki valilerinin ve ilgili kamu kuruluşları ile özel kuruluşların önerilerini alır. Bölge Valisi, kalkınma planları ve yıllık programlarla ilgili Devlet Planlama Teşkilatı toplantılarına katılır. Kalkınma planları ve yıllık programların bölge içindeki uygulamalarını izler. Planların ve programların verimli, etkili ve uyumlu bir şekilde tatbikini ve ekonomik faaliyetlerin düzenli olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Gerekli gördüğü hallerde geçici olarak ve ilgili kuruluşların planlanmış çalışmalarını ve esas görevlerini aksatmayacak şekilde, bir bölge kuruluşundan personel, araç, gereç gibi kaynak ve imkânların belirli işlerde kullanılmasını veya geçici bir süre diğer bir bölge kuruluşunda görevlendirilmesini isteyebilir. Bu gibi durumlarda bölge valisi, ilgili merkez teşkilatına gecikmeksizin bilgi verir. Bölgede ekonomik faaliyetlerde bulunan özel kuruluş ve işletmelerle, sendikalar ve meslek kuruluşlarının çalışmalarını izler, bunların, dilek ve şikâyetlerini kabul eder ve yetkileri dahilinde gerekli tedbirleri alır; yetkileri dışındaki konuları ilgili merkez

teşkilatına iletir. Ekonomik konularda özel kuruluş, sendika ve meslekî kuruluşlardan bilgi ve görüş isteyebilir. Gerekli gördüğünde, ana ihtiyaç maddelerinin tüketicilere ulaştırılması, iş yerlerinin çalışır durumda bulundurulması, ulaşımda sürekliliğin sağlanması bakımından zorunlu bulduğu tedbirleri alır.

22'nci maddede bölge valisinin diğer konulardaki görev ve yetkilerine yer verilmiştir. Buna göre, bölge valisi, bölgenin eğitim, kültür, turizm, sağlık ve sosyal faaliyetleri gibi konularda gelişmesini sağlayacak tertip ve tedbirleri, doğrudan veya il valileri aracılığı ile alır. 23'üncü maddede bölge valisinin bölgeye dahil bütün illerde ve gerekli gördüğü diğer yerleşim merkezlerinde her yıl en az bir defa inceleme ve denetleme yapacağı hükmü yer almaktadır.

24'üncü maddede bölge valiliği teşkilatı personelinin nitelikleri, atanma ve yer değiştirme esasları verilmektedir. Bu maddeye göre bölge valisi kadrosuna atanabilmek için; 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun Devlet memurlarında aranan genel şartlara ilave olarak yükseköğrenim görmüş, en az beş yıl il valiliği veya en az yirmi yıl kamu görevlerinde fiilen başarı ile çalışmış, herhangi bir surette siyasî faaliyette bulunmamış olmak ve yabancı ile evli bulunmamak şartları gerekmektedir. Bölge valisinin atanma işleminin, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinin görüşü alınmak kaydıyla İçişleri Bakanının teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile olacağı da bu maddede açıklanmaktadır.

25'inci maddede Bölge valiliği teşkilatı personel rejimi ve malî hükümler başlığı altında bölge valiliği teşkilatı personeli hakkında Devlet Memurları Kanunu hükümleri uygulanır denilmektedir. Bu maddede bölge valisine, 2442 sayılı Mülkî İdare Amirliği Hizmetleri Tazminat Kanunu ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre il valilerine yapılan ödemelerden az olmamak üzere ödemede bulunulur hükmü vardır. Ayrıca bölge valisine 13.3.1913 tarihli İdarei Umumiyei Vilayât Kanunu Muvakkatinin değişik 140 inci maddesi uyarınca il valilerine verilen ödenek miktarında ayrıca ödeme yapılacağı da belirtilmektedir.

26'ncı maddeye göre bölge valisi geçici olarak görev başında bulunmadığında kendisinin, bölge valiliği herhangi bir sebeple boşaldığında İçişleri Bakanlığının görevlendireceği aynı bölge il valilerinden biri bölge valiliğine vekâlet eder.

27'nci madde yazışmalar ve rapor verme sistemiyle ilgilidir.

28'inci maddeye göre KHK'nın uygulanmasına ilişkin tüzük ve yönetmelikler, KHK'nın yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak ve Bakanlar Kurulu Kararı ile Resmî Gazetede yayımlanacaktır. 29'uncu maddeye göre 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun ve diğer kanunların bu KHK'ya aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu maddelerle birlikte 'mevcut bölge kuruluşları', 'mevcut geçici taşra teşkilatı', 'özlük hakları', 'konut ve araç tahsisi', 'ödenek aktarma' ve 'kadrolar'³⁴⁰ başlıkları altında altı adet de geçici madde eklenmiştir. KHK'nın son iki maddesi olan 30'uncu ve 31'inci maddeler ise yürürlük ve yürütme maddeleridir.

b. Bölge Valiliği Hakkındaki 71 Sayılı KHK'nın Reddedilmesine Dair Tasarılar

71 sayılı '*Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*'yle ilgili Hükümetin teklif ettiği metnin³⁴¹ otuz bir maddeden oluşan ayrıntılı bir metin olmasına karşın İçişleri Komisyonu önceki raporlarındaki görüşlere paralel olarak üç maddelik '*Bölge Valiliği Hakkında 71 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Reddine Dair Kanun Tasarısı*' hazırlamıştır.

İçişleri Komisyonunun üç maddelik Kanun Tasarısının 1'inci maddesinde '*4 Ekim 1983 tarih ve 18181 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 'Bölge Valiliği Hakkında' 71 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerinin tümü reddedilerek yürürlükten kaldırılmıştır.*' denilmektedir. 2'nci ve 3'üncü maddeler ise yürürlük ve yürütme maddeleridir. Plan ve Bütçe Komisyonu da '*Bölge Valiliği Hakkında 71 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Reddine Dair Kanun Tasarısı*'nda İçişleri Komisyonunun üç maddelik Kanun Tasarısını aynen kabul etmiş olduğunu beyan etmiştir.³⁴²

³⁴⁰ Bölge Valiliğiyle ilgili ihdas edilen kadroları içeren Ekli II, III ve IV Sayılı Cetveller için bakınız "Ekler", s. 382-384.

³⁴¹ Burada, 71 Sayılı KHK'nın teklifini yapan Hükümetle, sonraki dönemde Mecliste bu teklifin reddedilmesini isteyen Hükümetin farklı hükümetler olduğu unutulmamalıdır.

³⁴² TBMMTD, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, 88'inci Birleşim (11 Temmuz 1984), S.Sayısı: 104, Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Anayasa Komisyonunun Mütalaası ve İçişleri; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/6), s.26.

c. '71 sayılı KHK'nın Reddine Dair Kanun Tasarısı'nın TBMM'de Görüşülmesi

TBMM'nin 11.7.1984 tarihli birleşiminde, "11 Temmuz 1984 tarihli 'Gelen Kâğıtlar'da yayımlanan ve basılıp dağıtılmış bulunan 104 sıra sayılı, Bölge Valiliği Hakkında 71 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Reddine Dair Kanun Tasarısının 48 saat geçmeden gündeme alınması ve plan görüşmelerinin bugünkü programının bitiminde görüşülmesi" şeklinde verilen öneri kabul edilmiş ve aynı gün Kanun Tasarısının görüşülmesi yapılmıştır.³⁴³ Kanun Tasarısının görüşülmesinde önce Başkan tarafından Komisyon raporunun okunup okunmamasını oya sunulmuş, oylama sonucu raporun okunması kabul edilmemiştir.³⁴⁴

Ardından raporun tümü üzerinde Halkçı Parti Grubu adına İzmir milletvekili Hüseyin Aydemir konuşmuştur. Konuşmasında Bölge Valiliği İhdası Hakkındaki KHK'nın önce İçişleri Komisyonunda ardından da Plan ve Bütçe Komisyonunda oybirliğiyle reddedilmiş olduğunu hatırlatmış ve bu konuda Halkçı Parti grubunun komisyondaki üyelerle fikir birliği içerisinde olduğunu söylemiştir. Aydemir'e göre, kararname metni Anayasanın 126'ncı maddesine, memleket gerçeklerine ve idare hukukunun ilkelerine aykırı düşmektedir. Aydemir, mülki taksimat içinde bölge valiliklerinin yeri olmadığını verdiği bazı mevzuat örnekleriyle açıklamaya çalıştıktan sonra ülkede il idaresi dışında kurulmuş olan bölge teşkilatlarından bahsetmiştir. Bu kuruluşlar (Karayolları Genel Müdürlüğü, Toprak-Su Bölge Müdürlüğü, Ziraat Bölge Müdürlüğü, İl İmar Bölge Müdürlüğü gibi), yatırımcı kuruluşlardır; Hükümetin ve Devletin araçları bu teşkilatların emrindedir. Bunlar valilikle bakanlık arasına sıkışmış ve çoğu yerde valinin kontrolünden çıkmış, valilerin emrinde olmayan kuruluşlardır. Zamanla bölge kuruluşlarının denetim altına alınması, bölge kuruluşları arasında karşılıklı yardımlaşmanın bir koordinatör makam tarafından yürütülmesi zorunluluğu doğmuştur.³⁴⁵ Aydemir, bu zorunluluğu, bölge valiliği ihdas etmeden, valiler üzerinde ayrı bir hiyerarşik otorite yaratmadan yeni bir bölge idare kademesine lüzum kalmadan çözüme kavuşturmanın yöntemi olarak 'koordinatör valilik' müessesesini teklif etmiştir. Bu Kararname, -diğer nedenlerle

³⁴³ TBMMTD, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, 88'inci Birleşim (11.7.1984), s.52-52.

³⁴⁴ TBMMTD, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, 88'inci Birleşim (11.7.1984), s.108-109.

³⁴⁵ TBMMTD, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, 88'inci Birleşim (11.7.1984), s.109-110.

birlikte- 12 Eylül öncesinde suçlu sayısındaki artış, sadece il düzeyinde değil bölge düzeyinde de suçlulukla mücadele etme zorunluluğu, bölge düzeyindeki imkânların birleştirilerek güvenlik bakımından müşterek bir planlama, istihbarat, uygulama ve operasyon yapılması zorunluluğu ve bilhassa anarşik suçlar yönünden düşünülerek hazırlanmıştır; ancak böyle bir bölge valiliğine bu gerekçe ile de gitmek mümkün değildir ve lüzum yoktur.³⁴⁶

Şahsı adına konuşmak üzere söz alan Sivas milletvekili Ahmet Turan Soğancıoğlu, Kararnamenin komisyonlarda reddedilmesiyle ilgili düşüncelerin tamamına katıldığını belirtmiş ve bu Kararnamenin reddedilmesinin faydaları üzerinde durmuştur. Soğancıoğlu, bu Kararnamenin bölgeciliği ve bölücülüğü ileride yaratabilecek bir mahiyet taşıdığını ifade etmiştir. Bölge valiliğini bir nevi federatif sisteme esas teşkil eden, zemin teşkil eden bir yasa olarak nitelendirmiştir.³⁴⁷

Ankara milletvekili Kâmil T. Coşkunoğlu konuşmasında bölge valiliğinin bölücülüğü ihdas etmek değil, tersine bölücülüğü önleyeceğini savunmuş, tatbikatta bunun örneğinin umumî müfettişlik şeklinde yapıldığını ve bölgecilik yapan Doğu İsyanı'nın umumî müfettişlik teşkilatınca bastırıldığını belirtmiştir. Kararnamenin Anayasa'ya aykırı olmadığını, bu durumun Anayasa Komisyonu raporuyla açıklandığını söylemiştir. Bölge valiliğine bugünün şartları içinde gerek olmadığını kendisinin de kabul ettiğini, ancak konuyla ilgili bahsedilen hususların da hiçbir geçerliliğinin olmadığını ifade etmiştir.³⁴⁸

Tasarının tümü üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasının ardından yapılan oylamayla maddelere geçilmesine karar verilmiştir. 'Bölge Valiliği Hakkında 71 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Reddine Dair Kanun Tasarısı'nda yer alan üç madde tek tek oylanmış ve 'Bölge Valiliği Hakkında 71 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Reddine Dair Kanun Tasarısı' kabul edilmekle kanunlaşmıştır.³⁴⁹

71 Sayılı KHK'nın kaldırılmasının ardından, 1981–1986 yılları arasında İller İdaresi Genel Müdürlüğü yapmış olduğunu belirten Fikri Gökçeer'e göre, İl İdaresi Kanunu'nun günün koşullarına uygun hale getirilmesi çalışmalarında 'Koordinatör

³⁴⁶ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, 88'inci Birleşim (11.7.1984), s.109–111.

³⁴⁷ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, 88'inci Birleşim (11.7.1984), s.111–112.

³⁴⁸ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, 88'inci Birleşim (11.7.1984), s.112–113.

³⁴⁹ **TBMMTD**, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, 88'inci Birleşim (11.7.1984), s.113.

Valilik' fikri ön plana çıkmış; çalışmalar sonucu bir tasarı hazırlanmış, Koordinatör Valinin bölge kuruluşlarının amiri olması ve bu kuruluş çalışmalarını denetlemesi öngörülmüştür. Ancak bu tasarı TBMM'ne sevk edilemediğinden yasalaşma olanağına kavuşamamıştır.³⁵⁰

Her ne kadar 71 Sayılı KHK ile kurulması düşünülen bölge valilikleri hayata geçirilememişse de, 1987 yılında özellikle artan terör ve güvenlik problemleriyle etkili mücadele edebilmek ve koordinasyon sağlayabilmek amacıyla 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği' kurulmuştur. Tez çalışmasının ana konusunu oluşturuyor olması nedeniyle Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ayrı bir bölüm halinde incelenmiştir.

ç. 71 Sayılı Bölge Valiliği Hakkında KHK'nın Yeniden Gündeme Gelmesi ve Basındaki Yansıması

71 Sayılı KHK, hazırlandığı dönemde veya Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin faaliyette bulunduğu yıllarda kamuoyunda ve bilimsel çevrelerde yeteri kadar tartışılmadığı ve ilgi görmediği halde, 28 Şubat 2007 tarihli 'Sabah' gazetesinde 7'nci Cumhurbaşkanı Kenan Evren'le 71 Sayılı KHK, terör ve Kürt meselesi konularında yapılmış bir röportajın yayınlanmasıyla yeniden gündeme gelmiştir. 'Evren'in Sözleri Çok Tartışılacak' başlığıyla yayınlanan röportaj içerisinde Kenan Evren'in bölge valilikleriyle ilgili ifadeleri şöyledir³⁵¹:

— 'Yetkilerin bu kadar dağıtılması iyi değil'. 'Bölge valilikleri belki de eyalet olur diye düşünmüştük. Bundan korkmamak lazım. Diyorlar ki, 'Kürtler bağımsızlığını ilan eder. Edemez! Aynı haklar tanınırsa niye ayrılmaya kalksınlar? Kürtlere kardeş muamelesi yapmalıyız. Kaç senesi var bilmiyorum ama Türkiye ileride eyalet sistemine geçebilir.'

Kenan Evren'in açıklamaları içerisinde en çok tepki toplayanı bölge valilikleri ve eyaletler kurulması konusundaki bu sözleri olmuştur. Röportajının ardından Evren'in çeşitli basın yayın organlarında yer alan açıklamalarından ilgili olanlar aşağıda verilmiştir:

— "1983 yılında Türkiye'de eyalet sistemine geçişin kapılarını açabilecek olan 'bölge valilikleri' kurulmasına yönelik düzenlemeyi işbaşına gelen Turgut Özal

³⁵⁰ Fikri Gökçeer, "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği", **İdarecinin Sesi Dergisi**, S.: 5, Eylül 1987, s.4.

³⁵¹ **Sabah**, 28 Şubat 2007.

başbakanlığındaki hükümet kabul etmedi. Bölge valilikleri kurulması ve en az 7–8 bölge valiliği olması için ‘kanun hükmünde kararname’ çıkardık. Erzurum'da, Diyarbakır'da, Adana'da, İzmir'de, İstanbul'da... Ama bu sırada yeni seçimler nedeniyle Meclis dağıldı. Özal hükümeti gelince kararnameyi kabul etmedi. Bence büyük hata yapıldı. 7–8 tane valilik oluşturulacaktı. Valilikler diğer bakanlıkların arasındaki münasebetlerin bir kısmını üzerine alacaktı. Her şey Ankara'ya sorulmayacak, bölge valileri yetkilere sahip olacaktı. Her şey bir avucun içinde tutulamıyor artık. Türkiye 10–12 milyonluk ülke değil. Şimdi 73 milyon nüfus var. Hâlâ eski sistemle yürütmeye çalışıyoruz. Hatta biz ileride bu bölge valilikleri belki de eyalet olur, bölge valilerini halk kendisi seçer diye düşündük. Bundan korkmamak gerekir. Diğer ülkelere bir bakalım. Pakistan'ın dört eyaleti var. Almanya öyle, Belçika, İsviçre, Fransa, İngiltere öyle. Amerika desen zaten 52 tane eyaleti var. Bazıları korkuyor. 'Böyle bir şey yaparsak Kürtler bağımsızlık ilan eder' diye düşünüyorlar. Benim kanaatime göre edemezler. Çünkü bu topluluk içinde onlara aynı haklar tanınıyorsa niye ayrılmaya kalksınlar? Biz onları ayrı tuttukça onlar da kendilerini ayrı kabul ediyorlar. Bunu önlemeye çalışmalıyız. Bu Meclis'in vereceği bir karar. Türkiye'de ileride eyalet sistemi olabilir.”³⁵²

— ‘Aslında bu düşüncem yeni değil. Daha 1980'li yılların başında bunları düşündüm. Çünkü Ankara'dan 81³⁵³ ile hâkim olmak zor. Uykularım kaçırıyordum³⁵⁴. Ben Cumhurbaşkanıyken İçişleri Bakanı bunu dile getirdi. 1983 yılında Danışma Meclisi tatile girdiğinde bizim kanun hükmünde kararname çıkarma yetkimizi devrettik. Bölge İdare Mahkemelerini kurarken bu zihniyetle hareket ettik. Türkiye'yi birtakım bölgelere böldük. Yetkileri oraya devrettik.’³⁵⁵

— “Cumhurbaşkanı iken Bavyera'yı ziyarete gitmişim. Baktım üç bayrak çekmişler. Biri Türk, öteki Alman bayrağıydı. Bu üçüncüsü ne bayrağı diye sordum. ‘Burası Bavyera Eyaleti, onun bayrağı’ dediler. Birçok ülkede bu var. Amerika da böyle yönetiliyor. Pakistan da. Yönetim zorlaşınca ülkeler eyaletlere bölünüyor.

³⁵² **Sabah**, 01 Mart 2007.

³⁵³ Bahsi geçen dönemde Türkiye’de 81 il yoktur, 67 il vardır.

³⁵⁴ 12 Eylül 1980 müdahalesiyle yönetimi devralan Evren, Ankara'dan 81 ile hâkim olmanın zor olması nedeniyle uykularının kaçtığını ifade etmektedir. Ancak 71 Sayılı KHK 04 Ekim 1983 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Uykuları kaçırarak kadar önemli olan bir konunun yaklaşık üç sene sonra karara bağlanmış olduğu görülmektedir.

³⁵⁵ **Hürriyet**, 01 Mart 2007.

Türkiye’de mutlaka buraya gelecek. Belki 10, belki 30, belki 50 yıl sonra. Ben 90 yaşındayım. Belki ben görmeyeceğim. Ama Türkiye bir gün mutlaka bu adımları atacak. Yoksa huzur bulmamız mümkün değil.” ... ‘Şimdi bakıyorum, ortada vatan kurtaran aslanlar geziyor. Tutturmuşlar bir karış toprak vermeyiz diye. Toprak niye gitsin? Bunlar dünyaya ayak uyduramayan insanlar. Huzur bulmak istiyorsak cesur adımlar atmalıyız.’³⁵⁶

— ‘Benden PKK’lı veya Kürtçü olur mu, olmaz. Ben, Türkiye Ankara’dan yönetilemediği için böyle konuşuyorum.’ ... ‘Artık Türkiye’yi sadece Ankara’dan yönetmek mümkün değil. Ankara’dan ilçelere, beldelere kadar yönetmek olmaz. Bunun için eyalet sistemi tartışılmalı istiyorum.’³⁵⁷

— ‘Şimdi bölge veya eyalet sistemine geçilirse belki daha iyi olur. Kendi ihtiyaçlarını karşılamak için vergi bile alabilirler. Dünyanın birçok yerinde var. Almanya’da, ABD’de var. Sadece o bölge için değil, biz bunu 8 vilayet için düşünmüştük. Bizim Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) kurduğumuz iller bunlardır. (İstanbul, Ankara, İzmir, Erzurum, Diyarbakır, Trabzon, Adana, Eskişehir)³⁵⁸ Bunun için kanun hazırlamıştık ama o zaman Danışma Meclisi dağıldı. Seçimlere gidildi. Sonra Özal geldi. Onun İçişleri Bakanı -Tanrıyar’dı sanıyorum- da karşı çıktı. Yetkileri bölünsün istemedi. O iş öyle kaldı.’³⁵⁹

— “Bu sistemde güvenlik teşkilatı ve hizmeti yine tek elde olur. Tabii, TSK da tek elde olur. TSK hariç diğer kurumların yetkileri yerel idarelere bırakılabilir. Çünkü bugün valiler bakana bağlı, genel müdürler bakana bağlı. Kendi başlarına iş yapamazlar. Her şeyi Ankara’ya sormak zorundalar. Oysa bölgelere ayrılrsa her şeyi Ankara’ya sormazlar, kendileri karar alırlar. İşler daha hızlı yürür.”³⁶⁰

— “Eyalet sistemine geçilse bile Güneydoğu’daki Kürtler Türkiye’den ayrılamazlar. Ayrırlarsa ekonomik olarak ayakta duramazlar. Geçinemezler. Hem eyalet sistemiyle birlikte bölgenin de kalkındırılması lazım. O zaman hiç ayrılmayı düşünmezler. Bütün bunlar üniter yapı bozulmadan olabilir. Ben federasyon

³⁵⁶ **Hürriyet**, 01 Mart 2007.

³⁵⁷ **Milliyet**, 02 Mart 2007.

³⁵⁸ 71 Sayılı KHK’da bölge merkezi olması planlanan iller şunlardır: Erzurum, Diyarbakır, Adana, Kayseri, Ankara, Konya, İstanbul, İzmir. Görüldüğü üzere Kenan Evren il merkezlerini karıştırmaktadır. Kayseri ve Konya illeri yerine Eskişehir ve Trabzon illerini koymuştur.

³⁵⁹ **Milliyet**, 02 Mart 2007.

³⁶⁰ **Milliyet**, 02 Mart 2007.

önermiyorum. Bunu hiç düşünmem. Özal'la da böyle bir konu hiç tartışmadım. Üniter yapı içinde bölgeler, eyaletler yapılabilir.”³⁶¹

— “Gazetede haber kısaltılarak verilince, sanki ‘Türkiye'nin bir eyalet sistemine geçmesi gerekir’ gibi bir konuşma yapmışım diye anlaşıldı. Halbuki öyle demedim. Şimdiye kadar kaç hükümet gelmişse, bürokrasiden şikâyet etmiştir. Onun üzerine dedim ki; ‘Türkiye'nin artık bir merkezden, bir elden yönetilmesi zorlaştı. Onun için Türkiye'yi 8 bölgeye bölelim ve bunlara bölge valisi diyelim. Bakanlıklardaki yetkilerin bir kısmını bunlara devredelim’. Hangi illerde olması gerektiğini de söyledim. Bakarsınız ileride, bu, eyalet sistemine de dönüşebilir. ‘Buna taraftar mısınız?’ diye soruldu. Ben de böyle bir şeye geçmeye Türkiye'nin ihtiyacı var. Ama ileride dedim.”³⁶²

— ‘Ben doğrudan doğruya eyalet kurulmasını söyledim. Ama onlar federasyon olarak yazdılar. Federasyon demişim gibi, soruşturma açılması söylenmiş. Bu konu tartışılmasını istedim. Bunu çok kimse biliyor ve cesaret edip söylemiyor. Ben bu cesareti sergiledim. Olmaz denirse mesele kapanır.’³⁶³

— ‘Türkiye'nin merkezîyetçi biçimde yönetilmesinden doğan problemler üzerinde tartışma başlatılmı istiyordum. Kaç gündür gazetelerdeki yorumları okuyorum, televizyonlardaki tartışmaları izliyorum. Amacıma ulaştığımı söyleyebilirim. Artık bu mesele tartışılıyor.’ ... ‘Herhalde merkezden yönetimin Türkiye'ye yetmediğini düşünen, bunun getirdiği problemleri yaşayan tek kişi ben değilim. Bana girişimciler geliyor. Yatırım yapmak istediklerini ama bürokratik engeller yüzünden, aynı işlemlerin 2-3 günde gerçekleştirildiği; Romanya'ya, Bulgaristan'a yatırım yaptıklarını anlatıyorlar.’³⁶⁴

— “Ben federatif sistem önermiyorum. Ben eyalet sistemini değil, valilerin merkezden atandığı ‘bölge valilikleri’ öneriyorum. Türkiye'nin iç ve dış güvenliği, adalet sistemi tabii ki merkezden yönetilir. Ben Türkiye'nin idari açıdan kolay yönetilmesinin yollarının tartışılması için bu konuyu gündeme getirdim. Bir İçişleri Bakanı, her gün ve her gece Türkiye'nin tüm illerindeki asayişini ilgilendiren

³⁶¹ **Milliyet**, 02 Mart 2007.

³⁶² Kenan Evren'in 02 Mart 2007 günü NTV televizyonuna yaptığı açıklamadan alıntı. **Sabah**, 03 Mart 2007.

³⁶³ **Radikal**, 03 Mart 2007.

³⁶⁴ **Sabah**, 06 Mart 2007.

sorunlarla nasıl ilgilenebilir? Merkezden yönetim sistemi Güneydoğu'nun kalkınması sorununu halledebildi mi? Bazılarının algıladığı biçimdeki eyalet sistemine geçiş konusu, Türkiye'de herhalde 50-60 yıl sonra ciddi biçimde tartışılacaktır. Ama biz bugünden merkezden yönetimin yarattığı aksaklıkları giderebilirsek, gelecekteki tartışmalara daha hazırlıklı gireriz. Ben bunu amaçlıyorum.” ... ‘Bu meseleler 1983'te de ciddi biçimde tartışılmış ve kararnameler hazırlanmıştı. Ama geçen yıllar boyunca çözüm üretilmeden bugüne aktarıldı. Türkiye'de bazı kesimlerin ana sorunu, yurt ve dünya gerçeklerini görmezden gelmeleri. Örneğin Kuzey Irak'taki oluşum bir belirli noktaya gelirken bunu görmezden gelip, eski şartlar içinde olaya yaklaşmak, bir sonuç vermez.’³⁶⁵

Kenan Evren'in açıklamaları kısa sürede, gazetecilerden dernek başkanlarına, siyasilerden hukukçulara geniş bir çevrenin tepkisiyle karşılaşmış ve Evren hakkında hukuki süreç başlatmaya yönelik girişimler olmuştur.

Milliyetçi Hareket Partisi İzmir İl Başkanı Müsavat Dervişoğlu, bir basın toplantısı düzenleyerek, Evren'in sözlerinin Anayasa'nın değiştirilemez konumundaki 3. maddesinde yer alan ‘üniter devlet yapısı’ ile çeliştiğini iddia etmiş, Evren'in bu sözlerinin TCK'nın 302. maddesine göre cezalandırılabilceğini savunmuş, hukuk komisyonlarının çalışmalarını tamamladıktan sonra yetkili mercilere ve gerekli yerlere müracaatlarda bulunulacağını, ancak zaman kaybına tahammülleri olmadığından, cumhuriyet savcılarını göreve davet ettiklerini ifade etmiştir.³⁶⁶

Muğla Cumhuriyet Başsavcısı Mehmet Yurtseven, 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evrenin açıklamalarıyla ilgili olarak, ‘İlgili birimlere gerekli talimatı verdik. Araştırma aşamasındayız. Evren, bu sözleri dedi mi? Demedi mi? Kime, ne zaman konuştu, bu konuları inceliyoruz. İncelemenin ardından suç unsuruna rastlanırsa, yetkilerimizi kullanacağız. Konu inceleme aşamasında olduğu için bu konuda konuşmuyoruz. Ancak, açıklamalarda suç unsuru varsa gereği yapılır.’ demiştir.³⁶⁷

Muğla Baro Başkanı Ayla Kara ise konuyla ilgili, ‘Ben, bu açıklamalarda suç unsuru görüyorum. Bu ayın 19'unda arkadaşlarımla yapacağımız toplantıda bu konuyu görüşeceğiz. Toplantıdan çıkan karar doğrultusunda Cumhuriyet Savcılığına

³⁶⁵ **Sabah**, 06 Mart 2007.

³⁶⁶ **Radikal**, 03 Mart 2007.

³⁶⁷ **Sabah**, 02 Mart 2007.

suç duyurusunda bulunabiliriz. Geçmişte Cumhurbaşkanlığı yapmış, topluma önder olmuş kişinin açıklamaları birileri tarafından işaret olarak algılanabilir. Bu açıklamalar, toplumu, ülkeyi bölmek isteyenlerce yanlış yerlere çekilebilir. Açıklamalar son derece talihsiz’ şeklinde konuşmuştur.³⁶⁸

Türkiye Kamu-Sen Balıkesir İl Temsilciği, Evren hakkında ‘Milletin birliğini bozmak, Anayasa'nın 1, 2, 3, ve 4'üncü maddelerini ihlal’ iddiasıyla savcılığa suç duyurusunda bulunmuş ve Sendika İl Başkanı, Kenan Evren'in isminin tüm kışlalardan silinmesini teklif etmiştir.³⁶⁹

Marmaris'te gazeteci Ahmet Yaşar Altınöz, 02 Mart 2007 Cuma günü Evren hakkında Marmaris Cumhuriyet Savcılığı'na TCK'nın 305³⁷⁰ ve 329'uncu³⁷¹ maddeleri gereği 9,5 yıldan 30 yıla kadar hapis istemiyle dava açılması için suç duyurusunda bulunmuştur.³⁷²

Vatansever Kuvvetler Güç Birliği Hareketi Derneği Başkanı Taner Ünal, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na verdiği dilekçede, ‘Evren'in sözleri, ABD ve AB tarafından PKK üzerinden yıllardır silah zoruyla kabul ettirilmeye çalışılan ve 35 bin cana mal olan söylemlerdir’ ifadesini kullanmıştır.³⁷³

Evren'in yaptığı açıklamalar sonrası yargılanmasını isteyen bu girişimlere karşın, hazırladığı iddianameyle Evren'in idamla yargılanmasını istediği için

³⁶⁸ **Sabah**, 02 Mart 2007.

³⁶⁹ **Radikal**, 03 Mart 2007.

³⁷⁰ TCK'nın 305. Maddesi: (25869 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan değişiklik sonrası)

Temel millî yararlar karşı faaliyetinde bulunmak için yarar sağlama

(1) Temel millî yararlar karşı fiillerde bulunmak maksadıyla veya bu nedenle, yabancı kişi veya kuruluşlardan doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kendisi veya başkası için maddi yarar sağlayan vatandaşa ya da Türkiye'de bulunan yabancıya, üç yıldan on yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası verilir. Yarar sağlayan veya vaat eden kişi hakkında da aynı cezaya hükümlenir.

(2) Fiilin savaş sırasında işlenmiş olması hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(3) Suç savaş hali dışında işlendiği takdirde, bu nedenle kovuşturma yapılması Adalet Bakanının iznine bağlıdır.

(4) Temel millî yararlar deyiminden; bağımsızlık, toprak bütünlüğü, millî güvenlik ve Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel nitelikleri anlaşılır.

³⁷¹ TCK'nın 329. Maddesi: Devletin güvenliğine ve siyasal yararlarına ilişkin bilgileri açıklama

(1) Devletin güvenliği veya iç veya dış siyasal yararları bakımından niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgileri açıklayan kimseye beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Fiil, savaş zamanında işlenmiş veya Devletin savaş hazırlıklarını veya savaş etkinliğini veya askerî hareketlerini tehlikeye koymuşsa, faile on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası verilir.

(3) Fiil, failin taksiri sonucu meydana gelmiş ise birinci fıkrada yazılı olan halde, faile altı aydan iki yıla, ikinci fıkrada yazılı hallerden birinin varlığı halinde ise üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası verilir.

³⁷² **Sabah**, 03 Mart 2007.

³⁷³ **Radikal**, 03 Mart 2007.

mesleğinden olan Adana Savcısı Sacit Kayasu ‘Ben olsaydım Evren hakkında bu düşünceleri nedeniyle dava açmazdım’ demiştir.³⁷⁴

Kenan Evren’in bölge valilikleriyle ilgili yaptığı açıklamalar, basında konu ile ilgili haber ve yayınların peşpeşe çıkmasına neden olmuştur.

Örneğin, Sabah gazetesinde 02 Mart 2007 Cuma günü ‘8 eyaletli harita’, ‘SABAH, Evren'in 24 yıl önce hazırlattığı Türkiye'nin 8 eyaletli haritasını buldu’ başlıklarıyla yayınlanmış olan bir haberde gazetenin, 12 Eylül döneminde Bülent Ulusu hükümeti sırasında hazırlanan bölge valilikleri kararnamesini ve eyalet sisteminin ilk adımı olan haritayı ele geçirdiği ifade edilmiştir.³⁷⁵

Gazete haberine göre, Türkiye’nin 8 bölgeye ayrıldığı bu planda her bölgenin bir merkez ili bulunmakta; birinci bölgenin merkezi Ankara, diğerlerinin ise İstanbul, İzmir, Adana, Konya, Kayseri, Erzurum ve Diyarbakır olarak sıralanmaktadır. Kararname 4 Ekim 1983’te hazırlanmış, 13 Aralık’ta göreve başlayan Turgut Özal hükümetine gönderilmiş, Başbakan Turgut Özal ve kurmayları arasında tedirginlik yaratan ve tartışmalara neden olan kararname kabul edilmemiş, Meclis gündemine getirilen ve bölge valilikleri kurulmasına yönelik yasal düzenleme de Mayıs 1984’te TBMM’de ANAP’lıların oylarıyla reddedilmiştir. Özal, daha sonra başkanlık sistemiyle birlikte il sayısının 100’e çıkarılması ve eyalet sistemine geçilmesi konusunda çalışmalar yaptırmış, merkezin pek çok yetkisinin bölgelere verilmesini öngören sistem ‘ileride bölünme yolunu açacağı’ itirazlarıyla karşılaşmıştır. Eski bakanlardan Oltan Sungurlu Özal’ın bölge sistemine bölünme kaygıları nedeniyle mesafeli yaklaştığını ve henüz erken bulduğunu kaydetmiş, Özal’ın merkezi yetkilerin yerele devri konusunda hazırlıklı olduğunu ve bölge sistemine geçiş için pilot uygulama olarak İstanbul’u eyalet gibi yönetmeyi planladığını söylemiştir.³⁷⁶

Haberin devamında, Özal hükümeti tarafından reddedilen eyalet kararnamesine ilişkin dönemin bakanlarının askeri yönetime yönelik duydukları kuşkunun da etkisi olduğu bilgisi verilmektedir. Özal’ın yakın isimlerinden dönemin Devlet Bakanı Dinçerler, “Bu konu hükümette de, partide de konuşuldu. Bu iyi niyetle konmuş olsa da ‘Bunlar zaten ülkeyi bölmek için geldiler’ diye etiket

³⁷⁴ **Radikal**, 04 Mart 2007.

³⁷⁵ **Sabah**, 02 Mart 2007.

³⁷⁶ **Sabah**, 02 Mart 2007.

yapıştırırlar' diye kaldırdık” demiştir. Evren'in, kararnameyi çıkaramadıklarına ilişkin sözünün doğru olmadığını belirten Dinçerler, Celal Güzel'in 'Durup dururken niye üstümüze alalım' dediğini, hükümette 'Uygulasalardı niye sivil yönetime bıraktılar' görüşünün hâkim olduğunu anlatmıştır.³⁷⁷

Yazıyla birlikte verilen harita aşağıda sunulmuştur³⁷⁸:

Bu haberi önemli kılan bir özelliği, ülkemizde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiş ve Resmi Gazetede yayınlanmış olan 71 Sayılı Bölge Valiliği Hakkında KHK'nın haritasının, sanki çok gizli imiş ve ilk defa bulunmuş gibi yayınlanmış olmasıdır. Verilen haritayla ilgili belirtilmesi gereken diğer hususlar da şunlardır:

a. Harita 71 Sayılı Bölge Valiliği Hakkında KHK'nın kabul edildiği dönemin idari taksimatına uygun değildir. 1983 yılında ülkemizde 67 il bulunmaktadır. Haritada gösterilen Batman, Kilis, Bayburt gibi yerler henüz il yapılmamışlardır.

b. Haritadaki bazı il sınırlarında yanlışlıklar vardır. Örneğin Aksaray henüz il olmamıştır. Dolayısıyla Niğde il sınırı haritada gösterildiği kadar küçük değildir. Kuzeydeki Aksaray'ın da Niğde'ye dahil edilmesi gerekir.

c. 71 Sayılı Bölge Valiliği Hakkında KHK'da Kırşehir ili, Kayseri merkezli bölge valiliği sınırlarındadır. Oysaki bu haritada Kırşehir, Ankara merkezli bölge valiliği sınırlarında gösterilmektedir.

Maalesef bu harita birçok basın organında ve internet sitesinde kullanılmıştır.

³⁷⁷ **Sabah**, 02 Mart 2007.

³⁷⁸ **Sabah**, 02 Mart 2007.

2 Mart 2007 tarihli Hürriyet gazetesindeki “*Konseynin önerisiydi*” başlıklı yazıda, dönemin tanıklarından Mehmet Keçeciler şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Konseyin, Kanun Hükmünde Kararname ile bölge valilikleri kurulması önerisini iktidara gelince rafa kaldırdık. Sadece Özal değil, biz de karşı çıktık. Üniter yapıyı tartışmaya açmayı uygun görmedik. Bölge valilerine vergi toplama, temel hak ve hürriyetlerle ilgili kısıtlayıcı karar alma yetkisi de veriliyordu. Görev süresince de Özal'a telkinler geliyordu. Kendisi ‘Önce tartışılın, faydasını zararını görelim’ dedi. Sonraki dönemde de gündeme getirmedi.”³⁷⁹

Yavuz Donat’ın 02 Mart 2007 tarihli Sabah gazetesindeki “*ABD'den Özal'a eyalet telkini...*” başlıklı yazısında da Mehmet Keçeciler’in beyanatlarına yer verilmiştir. Keçeciler, eyalet sistemine geçişin Özal’ın aklına, ABD kaynaklı bazı telkinlerle geldiğini, Özal’ın da önce eyalet sisteminin faydalı olacağını düşündüğünü, ama milli birlik ve bütünlüğü tartışmalı olan bir ülkede bir de üniter yapı tartışması açmanın doğru olmayacağını gördüğünü ve sıkıyönetimin kaldırılması için OHAL (Olağanüstü Hal) çözümünün bulunduğu ve sonunda Özal’ın eyalet sistemini reddettiğini ifade etmiştir.³⁸⁰

Metinde geçen ‘*milli birlik ve bütünlüğü tartışmalı olan ülke*’ ifadesi özellikle dikkat çekicidir. Keçeciler’in bu ifadesi ne kadar gerçeği yansıtmaktadır -Turgut Özal, hayatta olmadığı için bu konuda net bir bilgi sahibi olmak mümkün değildir- bilemiyoruz, ancak Türkiye Cumhuriyeti’nde önemli makamlarda görev yapmış kişilerin Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili olarak “*milli birlik ve bütünlüğü tartışmalı olan ülke*” tanımlamasını kullanabilmeleri üzerinde düşünülmesi gereken bir noktadır. Bu cümle ülkemizin bir dönem, milli birlik ve bütünlüğümüzün tartışmalı olduğuna inanan kişiler tarafından yönetilmiş olduğu düşüncesine neden olmaktadır.³⁸¹

Yine aynı yazıda ismi geçen Hüsnü Doğan’a göre, eyalet sisteminin gündemden çıkmasının sebebi Güneydoğu olmuştur... Türkiye’den bir parça koparıldı gibi düşünülmesinden çekinilmiştir. Hüsnü Doğan, Turgut Özal’ın -

³⁷⁹ Hürriyet, 02 Mart 2007.

³⁸⁰ Sabah, 02 Mart 2007.

³⁸¹ Sabah, 02 Mart 2007.

ölmemiş olsaydı- Çankaya'dan inip, parti kuracağını, iktidar olunca da yönetim yetkisinin taşraya devri için bazı adımlar atacağını belirtmiştir.³⁸²

2 Mart 2007 tarihli Radikal gazetesinde ‘Eyalet değil süper vali’ başlığıyla yayımlanmış olan bir yazıda Evren'in bahsettiği projenin sekiz eyalet değil, sekiz bölge valiliği kurulması projesi olduğu konusu üzerinde durulmuştur. İlgili yazıya göre, Evren'in sözünü ettiği ‘bölge valilikleri’ kurulmasıyla ilgili düzenleme; 12 Eylül darbesinden sonra oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi’nde kurulan ve Devlet Planlama Teşkilatı’ndan (DPT) uzmanların da bulunduğu komisyon tarafından 1983'te tamamlanmış ve Bülent Ulusu hükümetine sunulmuştur. Danışma Meclisi de 24 Haziran 1983'te hükümete bölge valilikleri kurmak için bir yıl süreyle kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermiş, dört ay bekletilen yetki yasası 4 Haziran 1983'te resmi gazetede yayımlanmıştır. Ulusu, Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Diyarbakır, Kayseri, Konya ve Trabzon merkezli sekiz bölge valiliği kurulmasına ilişkin kanun hükmünde kararnameyi çıkarmayarak, yetkiyi yeni hükümete bırakmıştır. 6 Kasım 1983 seçimlerinde tek başına iktidar olan Turgut Özal, bölge valilikleri kurulmasını öngören bu çalışmadan sıkıyönetimi kaldırırken yararlanmış, sıkıyönetim kaldırılırken, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurulmuş ve Bölge Valilikleri Yasası da 11 Temmuz 1984'te yürürlükten kalkmıştır. Haberde, bu çalışmanın hazırlık safhasında yer alan kişilerden Mehmet Keçeciler’in görüşlerine de yer verilmiştir. Keçeciler, Turgut Özal ayrıldıktan sonra Konsey’de DPT’yi temsilen çalıştığını, bahsi geçen bu çalışmanın eyalet değil bölge valilikleri çalışması olduğunu belirtmiştir. Bölge valilikleri çalışması Fransa örneğinden hareketle hazırlanmıştır. Anavatan Partisinin bölge valilikleri kurulmasını kabul etmemesinin teknik ve siyasi olmak üzere iki sebebi vardır. Teknik sebebi, olağanüstü hallerde temel hak ve hürriyetleri düzenleme yetkisinin valilere bırakılıyor olmasıdır ki bu yetkiler ancak kanunla düzenlenebilir. Siyasi sebebi ise Özal’ın Türkiye’nin bütünlüğü üzerine bir tartışma çıkarmak istememiş olmasıdır.³⁸³

Dönemin Başbakanlık Müsteşarı Hasan Celal Güzel ise “Özal’ın isteği başkanlık sistemiydi, ikisini birlikte değerlendiriyordu. 1991’de eyalet sistemi

³⁸² Sabah, 02 Mart 2007.

³⁸³ Radikal, 02 Mart 2007.

ABD'nin 'Irak'a birlikte müdahale edelim, Musul'u alın' önerisiyle yeniden gündeme geldi. Özal bu düşünceye yakındı ama olmadı” diye konuşmuştur.³⁸⁴

Hürriyet gazetesinden Oktay Ekşi, 2 Mart 2007 tarihinde “*Eyalet mi dediniz?*” başlıklı yazısında ‘bölge’ esasına dönük yönetim anlayışının 1921 Anayasasında yer almış olduğunu, bu Anayasanın 22 ve 23’üncü maddelerinin umumi (genel) müfettişlik teşkilatıyla ilgili olduğunu belirtmiş, bu müfettişliklerin gereksiz yere formalite çoğalttığı, üstelik ülkede “bürokrat” sıfatlı birtakım derebeyleri yarattığı görülünce 1940’larda kaldırıldığını ifade etmiştir.³⁸⁵

Yalçın Doğan’ın 2 Mart 2007 tarihli ‘*Sekiz bölgenin hikayesi*’ başlıklı köşe yazısında konu ile ilgili bazı ek bilgilere yer verilmiştir. Buna göre Turgut Özal’ın, 1983 seçimlerinde iktidara geldikten sonra, bir Bakanlar Kurulu’nda; ‘*Anayasayı değiştirme ve her şeyi yapma gücüne sahipken, askerler bunu o zaman yapmadı da, neden bize bıraktı? Biz bu kararnameyi kaldıralım. Bu, Türkiye’nin bütünlüğüne zarar verir.*’ dediği ve 4 Ekim 1983 tarihli Türkiye’yi sekiz bölgeye ayıran kanun hükmünde kararname bu kararnamedir. Evren 24 yıl önce, Türkiye’yi sekiz bölgeye ayırmak düşüncesine nasıl gelmiştir ve o zaman neden uygulanmamıştır? O yıllarda Çankaya’da basın danışmanı olan Ali Baransel Evren’in ağzından şunları aktarmaktadır: ‘*Ben Genelkurmay Başkanı iken, (12 Eylül öncesi), bir emir verdiğimde, dört kuvvet komutanına veriyorum, onlar hiyerarşi içinde aşağıya iletiyor. Yönetim kolaylaşıyor. Cumhurbaşkanı olunca, yönetimde kopukluk gördüm. Türkiye’yi idari açıdan bölgelere ayırmayı düşündüm. Bunu Milli Güvenlik Konseyi’ndeki arkadaşlarla konuştum, onlar da kabul etti. Ancak, bazı bakanlar itiraz etti, sonra bu kararnameyi çıkardık, uygulama yeni hükümete kaldı. Özal da, kabul etmedi.*’ ... ‘*Ben merkezdeki yoğunluğun azaltılmasından hareket ettim, Yoksa, etnik soruna çözüm arayışı asla değil.*’ Yalçın Doğan, ilgili kararnameyi bulmuş ve adı geçen illeri karşılaştırmıştır. Buna göre Evren illeri yanlış hatırlamaktadır. Kararnamedeki bölgeler içinde Trabzon ile Eskişehir yoktur; onların yerine Konya ve Kayseri vardır.³⁸⁶ Ancak Yalçın Doğan yazısında -Evren’i hatalı verdiği bilgilerden dolayı eleştirirken- kendisi de yanılmıştır. Özal döneminde 1984’te Olağanüstü Hal Valiliği kurulduğunu, tam yirmi yıl sürdüğünü ve 2004’te kalktığını

³⁸⁴ **Radikal**, 02 Mart 2007.

³⁸⁵ **Hürriyet**, 02 Mart 2007.

³⁸⁶ **Hürriyet**, 02 Mart 2007.

yazmıştır. Oysaki Olağanüstü Hal Valiliği 1987’de kurulmuştur. 1984’ten itibaren bazı illerde sıkıyönetimin kaldırılmasıyla birlikte olağanüstü hal uygulamasına geçilmiştir. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulaması da 2002 yılında bitmiştir.

Cengiz Çandar, 04 Mart 2007 tarihli ‘*Özal federasyonu istemedi ama tartıştı eyaleti istedi ama sustu*’ başlıklı yazısında Turgut Özal’ın ölümünden iki sene öncesinden başlayarak Türkiye’de ‘*eyalet sistemine geçilmesi*’ üzerine kafa yordüğünü, bunun Kürt sorununun çözümüne de olumlu katkısı olacağını düşündüğünü ve O’nun bu konudaki görüşlerini birden fazla kez kendisinden dinleme fırsatı bulduğunu belirtmiştir. Çandar’a göre Özal, ‘eyalet sistemi’ni düşünürken ‘idari ihtiyaç’tan öteye de fikirlere sahipti. ‘Federasyon’ kavramının açık tartışılmasından yanaydı. Türkiye’nin vilayetlerden oluşan eyaletlerle yönetilmesinin doğru olacağı kanısındaydı. Özal’ın ‘eyalet sistemi’ne ilişkin düşüncesi, ‘başkanlık sistemi’ne geçişle de irtibatlıydı. Özal, ABD’ye benzer bir ‘başkanlık sistemi’ne geçilmesi eğilimindeydi. ‘Başkanlık sistemi’yle yönetilecek bir Türkiye’nin idari yapı olarak ‘eyalet sistemi’ne sahip olması da anlaşılır olacaktı.³⁸⁷

05 Mart 2007 tarihli Milliyet gazetesinde “*Evren ve eyalet tartışması*” başlıklı yazısında Taha Akyol, Evren’in önerdiği sistemin ‘*bölge valiliği*’ olduğunu, yani eyalet veya federasyon olmadığını belirtmiş, eyalet veya federasyon sistemlerinin temel özellikleri üzerinde durmuş ve üniter devletten farklarını ortaya koymuştur. Akyol’a göre, Evren’in söylediği, merkezden atanmış 7–8 il valisinin üstüne bir ‘bölge valisi’ atamaktan ibarettir. Amacı teker teker illerin Ankara ile yaşadığı uzun ve etkinsiz bürokrasi zincirine bir ‘ara kademe’ koymaktır. Akyol, istinaf mahkemeleri kurarak adli süreci hızlandırmak ve Yargıtay’ın yükünü azaltmak düşüncesini de bu örneğe benzetmiştir. Evren’in önerisinde bölge valisi merkezden atanacağı için tamamen üniter sisteme uygun bir durum söz konusudur. Akyol, Evren’in önerisine yönelik katılmadığı hususları da belirtmiş ancak, Evren’in sözlerinin, tıkanmış idari reform sürecinin yeniden ele alınmasına yol açması durumunda, Türkiye’nin doğru bir tartışma yapmış olacağını da belirtmiştir.³⁸⁸

Kenan Evren’in açıklamalarına yönelik siyasilerin yaptığı yorumlar, gelen eleştiriler ve tepkiler de şöyledir:

³⁸⁷ **Hürriyet**, 04 Mart 2007.

³⁸⁸ **Milliyet**, 05 Mart 2007.

9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, kendi döneminde de eyalet sisteminin tartışıldığını ancak vazgeçildiğini belirtmiştir. Tartışmanın nedeni ‘Türkiye artık çok büyüdü, tek merkezden idare zorlaştı, Türkiye’yi yönetemiyoruz’ üzerinedir. Eğitim, sağlık, imar, inşaa hizmetlerinin tek merkezden yönetilmesi yerine, Almanya’da olduğu gibi eyalet sistemine gidilmesi tartışılmış, ancak Türkiye’nin bütünlüğü zedelenir mi diye düşünülüp vazgeçilmiştir. Bu her dönemde tartışılan, ama her defasında da Türkiye’nin bütünlüğü konusundaki kaygılardan dolayı vazgeçilen bir konudur.’³⁸⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasında özellikle Balkanlarda üniter yapının gevşetilmesinin büyük rol oynadığına dikkat çeken Demirel, ‘Üniter devletin zedelenmesinin en güçlü olduğu zamanda bunu tartışmaya kalkarsanız reaksiyon almanız tabiidir’ görüşünü dile getirmiştir.³⁹⁰ Demirel’e göre, iyi yönetim için getirilecek tekliflerin Türkiye birliğini zedelememesi lazımdır. Türkiye'nin eyaletlere ayrılması birçok kere düşünülmüştür. Ama Türkiye yönetimini zedeleyeceği için oralara gidilmemiştir. Türkiye birliği üzerinde birçok hassasiyet, tehdit mevcutken, sanki onu körüklüyormuş gibi tartışılması talihsizliktir. Türkiye bölünemez, kimse bölemez. Kimse ne bölmeyi düşünebilir ne bölmeye adım atabilir.³⁹¹

Doğruiyol Partisi Genel Başkanı Mehmet Ağar, Kenan Evren'in federasyona yönelik sözlerinin kamuoyuna yansıtıldığı gibi büyütülecek ifadeler olmadığını, Evren'in ‘ekonomik yetkiler haiz olan kişilere verilsin’ dediğini belirtmiş ve ‘Bunda bir şey yok. Bir avuç suda fırtına kopartılıyor. Türkiye'nin idari yönetimiyle ilgili başka teklifi olan varsa söylesin. Bizim söylediğimiz, kamu yönetimi reformu lazım. Türkiye üniter yapısını koruyarak daha güçlü şekilde meselelerini çözecek yönetim yapısına kavuşacaktır. Ekonomik anlamda buradaki bazı bakanlıklardaki yetkiler, üniter yapı zedelenmeksün, valilere verilir. Bunda büyütülecek ne var’ demiştir.³⁹²

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli 03 Mart 2007 tarihli bir konuşmasında, Evren'i fikri pusulasını tamamen kaybettiği anlaşılan, Atatürk’ün Çankaya’sını bir dönem meşgul etmiş eski bir ihtilal komutanı olarak nitelendirmiş ve ‘Hangi mihrakların sözcülüğüne soyunduğu anlaşılamayan bu zat, sözde eyalet sisteminin sayısını ve merkezlerini bile tespit edecek kadar ileri gitti. Şahsın

³⁸⁹ **Sabah**, 01 Mart 2007.

³⁹⁰ **Cumhuriyet**, 02 Mart 2007.

³⁹¹ **Milliyet**, 04 Mart 2007.

³⁹² **Cumhuriyet**, 06 Mart 2007.

hezeyanlarının ikinci perdesi muhtemelen daha sonra açılacak, bu zat veya açtığı kapıdan doluşan bölücüler, sözde eyaletlerde konuşulacak diller, uygulanacak yasalar ve yönetecek kişilerin neler ve kimler olacağını yakında tartışmaya başlayacaklar. Bunun adı yıkıcılık ve suçtur. Türkiye’de yapay milletlerden oluşan ve yeni tanımı ’federal’ olan farklı bir devlet kurulmak isteniyor. Hedefin, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu kimliği ve kuruluş ilkelerinin olduğu artık ortaya çıktı.” demiştir.³⁹³

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Deniz Baykal, yaptığı açıklamada “Türkiye sürekli kendini irdeleme, sorgulama hatta suçlamaya itiliyor. Her sabah erken kalkan kafasındaki ülkenin modelini teklif ediyor. Bir ülke her gün DNA’sını değiştiremez, anayasal rejiminin özünü değiştiremez. Herkesin aklına gelen parlak düşünceyi ortaya atması yaklaşımı yanlış. Bunlar masa başında değil tarihi süreçle şekillenir. Bazı kişiler parlak düşüncelerini hayata geçirerek Türkiye’yi kurtarmak isteyebilirler. 12 Eylül’de siyasi partilerin kapatılması kararını almaları Türkiye’ye yapılmış olan en büyük kötülüktür. Ülkede bir kaos, çözülmeye girilmesinde bunun etkisi çok büyüktür. Kıbrıs için de ‘Maraş’ı vermek için elimizde tutuyoruz’ açıklaması yapmıştı. Bütün bunlar bize Evren’in sabıkasının bulunduğunu gösteriyor.” ifadelerini kullanmıştır.³⁹⁴

Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Zeki Sezer, Evren gibilerin densizliklerine kanıp Türkiye’yi parçalama yolunda umuda kapılanların yanılacaklarını³⁹⁵ belirtmiş ve 12 Eylül döneminde Evren’i yerden yere vuranların, şimdilerde ise ‘Türkiye 8 eyalete bölünebilir’ diyen Evren’i savunduğunu söylemiştir. Sezer, ‘Bu kişiler şimdi Kenan Evren’in sözlerine karşı çıkanları vizyonsuzlukla suçluyorlar. Vizyon, ülkeyi geliştirmek için ekonomik programlar, projeler yapmaktır. Vizyon herhalde, bölünmek değildir’ demiştir.³⁹⁶ Sezer PKK terörünün de Evren döneminde başladığını belirterek “Evren, eyalet sistemine geçilsin diyor. Bölücülük revaçta ya, o da bir yerlerden ilham aldı herhalde. Tartışmalardan sonra, ‘Ben böyle söylemedim’ diye yan çizmeye çalışıyor. Ne söylediğini bilmiyorsan susacaksın, oturacaksın oturacağın yerde Sayın Evren, Bu

³⁹³ **Hürriyet**, 04 Mart 2007.

³⁹⁴ 05 Mart 2007 günü NTV televizyon kanalında yapılan açıklamalardan alıntı. **Cumhuriyet**, 06 Mart 2007.

³⁹⁵ **Gözcü**, 3 Mart 2007.

³⁹⁶ **Hürriyet**, 05 Mart 2007.

arada bu Armutalan sakinine, İmralı sakininden ‘askeri deha’ diye övgü geliyor. Kimin emellerine hizmet ettiği, bu övgüden de ortaya çıkmıyor mu?’” demiştir.³⁹⁷

Anavatan Partisi Genel Başkanı Erkan Mumcu, Kenan Evren’in sözlerinin yansıtıldığı anlama gelmediğini belirterek ‘Evren'in söylediği sözlerin mahiyetinden çok hangi çağrışıma hizmet edeceği değerlendiriliyor. Birileri bunu akıllı bir şekilde kullanıyorlar’ demiştir.³⁹⁸

Sosyaldemokrat Halkçı Parti Genel Başkanı Murat Karayağın, partisinin federasyon yapılanmasına karşı olduğunu, üniter devletten yana olduğunu, üniter devlet yapısı içinde dahi olsa eyalet yapılanmasını doğru bulmadığını ifade etmiştir.³⁹⁹

Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu Kenan Evren’e tepkisini şöyle ifade etmiştir: ‘Anlaşıyor ki, Sayın Evren, yeni bir taşeronluk görevi üstlendi. Birileri adına mikrofon görevi üstlendi. Türkiye Cumhuriyeti'ne savaş açmış, binlerce Türk gencinin kanına girmiş olan terör örgütünü besleyenlere, onlara ağababalık yapanlara hamilik görevine soyunmuştur. Irak'ın kuzeyinde yeni bir İsrail devleti kurulmaya çalışılıyor. Bu yapının en büyük tehdit alanı Türkiye Cumhuriyeti'dir.’⁴⁰⁰

Demokratik Toplum Partisi Genel Başkanı Ahmet Türk, darbe yapmış birinin eyalet sistemini de bir olasılık olarak dile getirmesini olumlu bulmuştur. Türk’e göre, Kenan Evren de gerçeği ve çözüm yolunu görmektedir.⁴⁰¹

Hürparti Genel Başkanı Yaşar Okuyan ise, “Bu açıklamalardan, 12 Eylül 1980 darbesinin anarşiye ‘dur’ demek amacıyla değil ABD'den alınan talimat gereği Türkiye'yi eyalet sistemine geçirip bölmek amacıyla yapıldığı anlaşılıyor;⁴⁰² ‘nü’ resimler yapan bu şahıs, teröristbaşı Abdullah Öcalan'ın ağzıyla konuşur gibi eyalet sistemini savunuyor.”⁴⁰³ demiştir.

³⁹⁷ **Cumhuriyet**, 05 Mart 2007.

³⁹⁸ **Cumhuriyet**, 05 Mart 2007.

³⁹⁹ **Cumhuriyet**, 06 Mart 2007.

⁴⁰⁰ **Hürriyet**, 01 Mart 2007.

⁴⁰¹ **Hürriyet**, 01 Mart 2007.

⁴⁰² **Cumhuriyet**, 03 Mart 2007.

⁴⁰³ **Milliyet**, 04 Mart 2007.

CHP Grup Başkanvekili Kemal Anadol, “Evren beni şaşırttı. İster istemez bunu yaşlanma alameti nedeniyle sarf edilen sözler olarak değerlendiriyorum. Tartışmak istemiyorum, çünkü bu sözleri sağlıklı bir beyinden çıkmış kabul etmiyorum. Kürtçe, hiç akla gelmediği bir zamanda onun döneminde, MGK kararı ile yasaklanmıştır. Eğer terör örgütü daha sonra güçlenmişse Evren döneminde uygulanan yasaklar sonucu olmuştur. Örgüte bu kadar büyük potansiyel yaratan kişinin bunları söylemesi normal algılanmasına engeldir.” demiştir.⁴⁰⁴

CHP Genel Başkan Yardımcısı Mustafa Özyürek’e göre, 1980 darbesinden sonraki icraatı ile en çok tartışılan kişinin, şimdi daha önceki uygulamalarına ters açıklamalar yapması son derece yanlıştır.⁴⁰⁵ ‘Evren bu görüşlerini, 12 Eylül döneminde söyleseydi kendi kendini hapse atardı’ diyen Özyürek, görevde bölündüğü sürece her türlü özgürlükleri kısıtan, Cumhuriyetin temel kurumlarını; CHP’yi kapatan, Kürtçe isim konulmasını, şarkı söylenmesini yasaklayan bir darbecinin bugün Türkiye’de akıl veriyor olmasını son derece üzücü olarak nitelendirmiştir.⁴⁰⁶

CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen, Evren’in düşüncesine saygı duymadıklarını vurgulayarak ‘Atatürk’ün kurduğu üniter devlet yapısına herkes sahip çıkmalı. Çıkmayanlar susmasını bilmeli. Uluorta bu tür önerileri savurmak, pek çok insana ilham kaynağı olabilir’ diye konuşmuştur.⁴⁰⁷

CHP Grup Başkanvekili Ali Topuz, ‘eyalet sistemi’ tartışmasının geçmişte kaldığını belirterek, Kenan Evren’in ABD ne istiyorsa onu söylediğini savunmuştur. Evren’in, 1980’de yönetime geldiğinde Ege’de ABD’nin istekleri doğrultusunda hareket ettiğini ileri süren Topuz, Evren’in ABD adına çalışan bir yönetici kimliği sergilediğini öne sürmüştür. ‘Kendisini ciddiye almıyorum’ diyen Topuz, Evren’e olan saygısını da yitirdiğini belirtmiş; demokratik bir Meclis aritmetiği oluştuğunda, sadece Evren’den değil, vatan hainliği noktasında sorumluluğu olan tüm yöneticilerden hesap soracaklarını söylemiştir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴⁰⁵ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴⁰⁶ **Cumhuriyet**, 02 Mart 2007.

⁴⁰⁷ **Cumhuriyet**, 02 Mart 2007.

⁴⁰⁸ **Milliyet**, 02 Mart 2007.

CHP Genel Sekreteri Önder Sav, 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in yaptığı açıklamalara 'O hâlâ kendisini 12 Eylül paşası zannediyor herhâlde. Söylediği şeylerin toplumda kıymet bulacağını zannediyor.' şeklinde tepki göstermiştir.⁴⁰⁹

CHP Genel Sekreter Yardımcısı Oğuz Oyan, Kenan Evren'in ne söylediğinin değil halen konuşuyor olmasının rahatsız edici bir durum olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁰

CHP Genel Başkan Yardımcısı Cevdet Selvi, 'Aydınları, gazetecileri, öğrencileri ve demokratları idam ettiren eski bir cumhurbaşkanı Türkiye'nin bölünmesi konusundaki ince hesaplara destek vermektedir. Satılmış insanlar ne söylüyorsa Evren de onu söylüyor. Eğer Evren'in konuşmalarına dikkatle bakarsanız sahibinin sesini duyabilirsiniz' demiştir.⁴¹¹

CHP Genel Sekreter Yardımcısı Mehmet Seviğen de Evren'e olan tepkisini 'Kenan Evren şaşırılmış durumda. Bölünme haritaları elden ele dolaşüyor. Siz içten içe bölmeye çalışıyorsunuz' sözleriyle dile getirmiştir.⁴¹²

CHP İstanbul milletvekili Berhan Şimşek'e göre 12 Eylül'ü gerçekleştirmiş bir mantıktan, bir anlayıştan, Türkiye'ye eyalet sistemini sunmasının ötesinde bir şey beklenemez. Zaten eyalet sistemini Evren'den başkası da dile getiremez. Zamanında Erdoğan da benzer ifadede bulunmuştur. Türkiye'de dinci yapılanmanın temeli olan 12 Eylül hareketi bir noktada paralellik arz ediyorsa bu dikkat çekicidir.⁴¹³

CHP Denizli Milletvekili Mustafa Gazalcı, Evren'in geçmişte Türkiye'nin üzerine karabasan gibi çöken süreci başlattığına işaret ederek, "Vatanın milletin birliğinin, bütünlüğünün kimler tarafından bozulmak istendiğini bugünkü çabalarından anlıyoruz. Evren, eyalet olsun işler kolaylaştırılsın, diyor. Ama eyalet ayrı bayrak demek. Demek ki Türkiye'yi biç tanımamış, yazık olmuş bu ülkeye. Böyle bir kişinin günah çıkarıp, halktan özür dilemesi gerekirken, birilerinin ekmeğine yağ sürecektir eyalet açıklamalarını şiddette kınıyorum." demiştir.⁴¹⁴

Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Süleyman Sarıbaş, 'Kimse 90 yaşından sonra ülkenin geleceğine dair fetva vermesin. Hele hele bu ülkeye cumhurbaşkanlığı

⁴⁰⁹ **Hürriyet**, 05 Mart 2007.

⁴¹⁰ **Radikal**, 03 Mart 2007.

⁴¹¹ **Cumhuriyet**, 05 Mart 2007.

⁴¹² **Cumhuriyet**, 02 Mart 2007.

⁴¹³ **Hürriyet**, 01 Mart 2007.

⁴¹⁴ **Cumhuriyet**, 06 Mart 2007.

yapmış üniter yapısını herkesten daha iyi bilmesi gereken ve bugün içinde bulunduğu demokratik anlayıştan uzak olmasında payı bulunan bir kişinin 90 yaşından sonra beyanat vermesi çok akılselim düşünmediğini gösteriyor' diye konuşmuştur.⁴¹⁵ Aynı gün farklı bir gazetede ise Sarıbaş'ın 'Federatif yapı bölgesel kalkınmanın modeli olarak düşünülür, ayrılıkçı olarak düşünülemez. Türkiye, AB üyesi olduğu takdirde mümkündür. Ama bu safhada ülkemiz üzerinde bu derece kuşatma olduğu bir dönemde ANAVATAN olarak mümkün görmüyoruz.' ifadelerine yer verilmiştir.⁴¹⁶

DYP Genel Başkan Yardımcısı Saffet Arıkan Bedük, o dönem Başbakanlık Personel Genel Müdürü olduğunu, üniter yapıyı korumak kaydıyla koordinatör valiliklerin oluşturulması öngörüldüğünü, ancak konunun bugün tartışılmasını faydalı bulmadığını belirtmiştir.⁴¹⁷ Bedük'e göre, bu bölge istikrarsızlığı kaldıramaz, Türkiye'nin üniter sistemi mutlak surette korunmalıdır.⁴¹⁸

MHP Genel Başkan Yardımcısı Faruk Bal Evren'i 'Sıfatı, ismi, geçmişteki hizmeti ne olursa olsun, Türkiye'nin Kuvayi Milliye ruhu ile tesis edilen üniter yapısına, Türkiye'nin önündeki yüzyılı karartacak şekilde dış yapılanmalara dair sözlerinin bizim açımızdan hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur.' ifadeleriyle eleştirmiştir.⁴¹⁹

MHP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Şandır, 8 eyalet konusu önerisini kabul etmenin Türkiye'nin parçalanması anlamına geleceğini belirtmiştir. MHP olarak böyle bir söylemin başlatılmış olmasını anlamlı bulmakla beraber, kabul etmediklerini ve bunun ihanet olacağını ifade etmiştir. Konunun bugünlerde gündeme getirilmesinin önemine de değinen Şandır, 'Bir yandan ABD Dışışleri, Kürdistan'dan bahsediyor. Kürdistan haritası yayımlanıyor. Siyasi çözüm için Kürt konferansları tertipleniyor. Genelkurmay Başkanı'nın işaret ettiği gibi bölücülük, bölücü terörden siyasi platforma taşınıyor. Bu, Türkiye'ye düşmanlıktır, ülkenin geleceği için ihanettir.' demiştir.⁴²⁰

⁴¹⁵ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴¹⁶ **Hürriyet**, 01 Mart 2007.

⁴¹⁷ **Milliyet**, 02 Mart 2007.

⁴¹⁸ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴¹⁹ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴²⁰ **Milliyet**, 02 Mart 2007.

MHP Genel Başkan Yardımcısı Murat Şefkatli, Evren'i ciddiye almadıklarını belirtmiş ve Evren'in nü resimlerini yapmaya devam etmesini istemiştir.⁴²¹

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, Evren'in önerisini kişisel bir düşünce egzersizi olarak ortaya koyduğunu, Cumhuriyetimiz kurulurken üniter bir yapının kabul edildiğini, o bakımdan 84 yıl sonra devletimizin yapısıyla ilgili tartışmaların gündeme getirilmiş olmasını isabetli bulmadığını açıklamıştır.⁴²²

AKP Ankara Milletvekili Ersönmez Yarbay, Evren'in yılların tecrübesiyle konuşmuş olduğunu ve kendisinin de katıldığı yönler olduğunu ifade etmiştir. Eyalet sisteminin Türkiye'yi bölünmeye götüreceğini, ancak DTP'nin Meclis'e girmesinin ise normal olduğunu belirtmiştir.⁴²³

AKP Şırnak Milletvekili İbrahim Hakkı Birlik, Evren'in ifadelerini geç kalmış olarak nitelemekle birlikte kendisinin katıldığını söylemiştir.⁴²⁴

AKP Grup Başkanvekili Faruk Çelik, geçmişte üniter yapıdan yana olduğunu söyleyenlerin perde arkasında ne hesaplar yaptığını ibretle izlediklerini söylemiştir.⁴²⁵

AKP Balıkesir Milletvekili Turhan Çömez, Evren'i bu sözlerinde dolayı kınadığını belirterek, Evren'in son dönemlerini, böyle talihsiz açıklamalar yerine, sadece resim yapmakla geçirmesinin daha hayırlı olacağını ifade etmiştir.⁴²⁶

Eski DEP Milletvekili Orhan Doğan, Evren'in yıllar sonra söylediği bu sözleri çok olumlu bulduğunu açıklamıştır.⁴²⁷ Doğan başka bir gazeteye yaptığı açıklamada düşüncesini daha da ilerleterek, 'Fransa'da 5. Cumhuriyet Mareşal de Gaulle tarafından getirilmiştir. Neden Türkiye'de Evren, De Gaulle'ün Fransa'daki rolünü yerine getirmesin.' demiştir.⁴²⁸

⁴²¹ **Hürriyet**, 02 Mart 2007.

⁴²² **Cumhuriyet**, 02 Mart 2007.

⁴²³ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴²⁴ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴²⁵ **Milliyet**, 02 Mart 2007.

⁴²⁶ **Milliyet**, 04 Mart 2007.

⁴²⁷ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴²⁸ **Radikal**, 05 Mart 2007.

Eski DEP Milletvekili Sırrı Sakık, Evren'in sözlerinin sevindirici olduğunu, şiddet ve silahla bu işin çözülemeyeceğinin anlaşıldığını, bu nedenle açıklamaları olumlu değerlendirdiğini belirtmiştir.⁴²⁹

Eski DEP Milletvekili Selim Sadak ise Türkiye'nin, Kenan Evren'in bile gerisinde kaldığını söylemiştir.⁴³⁰

Hasan Celal Güzel, 'Bölge valiliği üniter sistemi tartışılır hale getiriyor' demiştir. Etnik haritalar gibi düzenleme yapılmasının eyalet, özerk yönetim sonra da federatif yapı gibi bölünmelere yol açacağını belirten Güzel, şimdi bölünme kaygısından söz edilirken bölge valiliğinin gündeme getirilmesini doğru bulmadığını vurgulamıştır.⁴³¹

Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün, 'Kenan Evren yaşlandı, artık ne dediğini bilmiyor. Bunları 12 Eylül döneminde söylese Zincirbozan'a gönderilirdi' demiş ve Evren'in sözlerinin kendisinin yaptığı Anayasa'ya da aykırı olduğunu belirterek, ATO hukuk biriminin Evren'in sözlerini incelediğini, gerekirse hakkında dava açacakları bildirmiştir.⁴³²

Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Genel Başkanı Mustafa Başoğlu, Evren'in yalnızlığın ve unutulmuşluğun verdiği can sıkıntısı içinde 'ben de varım, sesimi duyun' anlayışı içinde devletine zarar verecek ve kendi uygulamalarıyla ters düşecek açıklamalar yaptığını kaydetmiş ve 'Yaşı ne olursa olsun Sayın Evren'e tavsiyem bir an önce evlenmesi ve yalnızlıktan kurtulmasıdır' demiştir.⁴³³

Türk Silahlı Kuvvetlerinde üst düzey görevlerde bulunmuş olan emekli bazı generallerin Evren'in açıklamalarına yönelik 'Sabah' gazetesinde yer alan açıklamaları da şöyledir:⁴³⁴

* Tuncer Kılınç (MGK eski Genel Sekreteri): Çok zamansız. Çevremizde bu kadar tehlike, sıkıntı varken, ayrışmalara yönelik görüş bizleri huzursuz etmiştir. Memnun değilim.

⁴²⁹ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴³⁰ **Hürriyet**, 01 Mart 2007.

⁴³¹ **Sabah**, 02 Mart 2007.

⁴³² **Sabah**, 02 Mart 2007.

⁴³³ **Sabah**, 01 Mart 2007.

⁴³⁴ **Sabah**, 06 Mart 2007.

* Çevik Bir (Emekli orgeneral- Evren'in 80'li yıllardaki yaveri): Bu şekilde münakaşalara girmek istemiyorum.

* Necati Özgen (Emekli orgeneral): Son derece tehlikeli. Zaten ABD'nin güttüğü siyaset etnik bölünmelerle küçük devletler yaratmak. Türkiye ve İran gibi ülkelerden bölünmelerle küçük ülkeler yaratarak kendisine bağlamak, imparatorluğunu kurmak istiyor. Türkiye Sevr'de parçalara ayrılmıştı. Atatürk yırttı attı. Biz üniter yapıdan vazgeçemeyiz.

* Altay Tokat (Emekli korgeneral): Bölge valilikleri, idari işlerin valilere kaymakamlara verilen görevlerin dağıtımını açısından idari tedbirdir, olabilir. Ama eyalet sistemine dönmesine kesinlikle katılmıyorum. Bu yarın federasyona götürür.

* Doğan Güreş (Eski Genelkurmay Başkanı): Bu beyana katılmıyorum. Evren'in bölge valilikleri kurularak merkezi hükümetin yükünün azaltılabileceğini kastettiğini sanıyorum. Bölge valilikleri sistemine de sıcak bakmıyorum.

Kenan Evren'in açıklamalarının ardından yayınlanmış olan haberler içinde belki de en ilginçlerinden birisi PKK terör örgütü elebaşısı Abdullah Öcalan'a ait olduğu belirtilen bir açıklamadır. Gündem gazetesinin Abdullah Öcalan'ın avukatlarına dayanarak verdiği habere göre Öcalan, Kenan Evren için "O sıradan biri değil. Türkiye'de yıllarca ordunun en üst düzeyi olmuştur. Askeri bir dehadır, yani onların beyin takımındandır. O bile tehlikeyi görmüş ki, bu kadar dönüş yapabiliyor. 'Kart - kurt' söyleminden 'eyalet'e geldi'" demiştir. Öcalan, Turgut Özal ve Necmettin Erbakan'ın da bu konuda girişimleri bulunduğunu öne sürmüştür.⁴³⁵

İlter Türkmen ise Kenan Evren'in eyaletten değil, üniter yapı içinde bölgelere ayırmaktan söz ettiğini, kendisinin de aynı kanaatte olduğunu ifade etmiştir.⁴³⁶

İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Yusuf Alataş açıklamalarından dolayı dava açılırsa, Evren'in de hakkını savunacaklarını belirtmiş ve hakkında soruşturma açılmasının yanlış olduğunu, yurttaş Kenan Evren olarak ifade özgürlüğünü kullanmış olduğunu belirtmiştir.⁴³⁷

⁴³⁵ **Milliyet**, 04 Mart 2007.

⁴³⁶ **Milliyet**, 02 Mart 2007.

⁴³⁷ **Radikal**, 05 Mart 2007.

‘Kemalizm ilerlemeden çok, gerilemeye tekabül eder’ sözleriyle kamuoyunda tepki çeken Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Atilla Yayla ise Evren’in sözlerine destek vererek ‘Düşünce hayatımızda yeni bir dönem açıyor’ diye değerlendirmiştir. Bir ülkede yaşayan kesimlerin bir arada yaşama arzusunun kuvvetli olması gerektiğini vurgulayan Yayla, ‘Gönüllü birlikteliği beceremezsek hiçbir kuvvet bir arada tutamaz. Evren’in fikirleri akademik alanda tartışılmalı. Evren’e tepki gösterenler, üniter devletin bugünkü halini reforme edilmeden savunanlar’ demiştir.⁴³⁸

Sabah gazetesi köşeyazarlarından Ergun Babahan, ‘Eyalet Sistemi ve Anayasamız’ başlıklı köşe yazısında Kenan Evren’in Türkiye’nin eyalet sistemine geçebileceğini söylediğini ama kendi yazdığını anayasayı okumamış görüldüğünü, dikkatli bir okumanın Evren’in kamusal yetkilerin bölgelere dağıtılması anlamını içeren federal bir yapıyı değil de, merkezin yetkileri elinde tutmaya devam ettiği bölgesel bir sistem istediğini gösterdiğini belirtmiş; federal bir örgütlenme modelinin en başta Sayın Evren’in kendi hazırlattığı anayasa tarafından engellenmekte olduğunu, böyle bir değişikliğin Anayasa Mahkemesi’nden vize almasının mümkün görünmediğini ifade etmiştir. Babahan’a göre, Evren’in sözleri Türkiye’de bir milat sayılabilir, çünkü bu ifadeler yerinden yönetim ilkesi yönünde bir adım atılmasının kapısını açmaktadır. Çevre birimlere daha geniş yetki veren bir model ancak demokratik sistem içinde uygulanabilir. Türkiye’nin bölgesel veya federe sistemi tartışmaya başlaması da demokratik olgunluğun bir göstergesi olarak ele alınmalı, konuyu gündeme getirenlere hemen ‘hain’ damgası vurulmamalıdır.⁴³⁹

Murat Bardakçı, “Evren’e lâf eden dönemlere bir federasyon dersi” başlıklı yazısında, Atatürk’ün 1930’larda federasyon tezine sıcak baktığını ve Türkiye ile Irak’ın federasyonu andıran bir şekilde biraraya gelmesinin hazırlıklarının yapıldığını belirtmiştir.⁴⁴⁰

Gözcü gazetesinden Saygı Öztürk, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Üyesi olan Dr. Recep Sanal’la yaptığı görüşmeye dayalı olarak yazmış olduğu ‘Eyalet sistemi, bizi batırır’ başlıklı yazısında 1861’deki Cebel-i Lübnan

⁴³⁸ Cumhuriyet, 05 Mart 2007.

⁴³⁹ Sabah, 02 Mart 2007.

⁴⁴⁰ Sabah, 05 Mart 2007.

Nizamnamesi, 1864 Vilayet Nizamnamesi, 1871 İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi, 1876 Birinci Meşrutiyet Anayasası, 1913 İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkatı, 1921 Anayasası, Genel Müfettişlikler ve Bölge Valiliği gibi idari sistemimizin önemli dönüm noktalarından kısaca bahsetmiş; ülkemizdeki ulusal ve tekçi devlet modelinin çok uluslu ve çok bölgeli bir yapıya dönüştürülmesini amaçlayan ‘eyalet sistemi’ söylemlerinin, bu coğrafyadaki Türk varlığını tehlikeye atmadan, aynen Osmanlı’nın son dönemlerinde olduğu gibi ülkemizi de bölüp parçalamaktan başka bir sonuç doğurmayacağını ifade etmiştir.⁴⁴¹

Neşe Düzel tarafından, Bucak aşiretinin önde gelen üyelerinden Hak ve Özgürlükler Partisi’nin başkanı Sertaç Bucak’la yapılan röportajda Kenan Evren’in açıklamaları da konuşulmuştur. Sertaç Bucak kendi parti programlarında federe devlet anlayışının bulunduğunu Avrupa’da bazı ülkelerde de federasyon biçimlerinin uygulandığını belirtmiştir. Bucak’a göre Türkiye’de yaşayan Kürtlere 1920’lerde yapılan vaatlerin 1924’te unutulmuş olması nedeniyle Kürtlerin devlete karşı bir güven bunalımı vardır ve bu güven bunalımını aşabilmeleri için de Kürtlerin bir idari statüye kavuşması gerekmektedir. Bu statü de ‘federasyon’dur. Federasyon, Türkiye’deki demokrasinin tam anlamıyla işlemesiyle olabilir ve Türkiye federasyon olsa da sınırları korunacaktır. Ancak federasyon aşaması, ikinci aşamadır. Türkiye’nin önce bütünüyle demokratikleşmesinden ve Avrupa standartlarının yaşama geçirilmesinden sonra Kürt sorununa idari anlamda bir çözüm getirilebilir. Bucak’a göre Kenan Evren’in ortaya attığı eyalet sistemi fikri Kürt meselesini çözmez hatta başka sorunlar gündeme getirebilir. Eyalet sistemi, Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgeleri bölme anlamına gelir ve federasyon istemini olumsuz etkiler. Evren’in önerisine göre, Diyarbakır ve Erzurum’da oluşturulacak eyaletler hem federasyonu geciktirir hem de Kürtleri parçalar.⁴⁴²

Kenan Evren’in açıklamalarıyla ilgili olarak, bu sözlerin PKK-Kongra Gel örgütünün lideri Zübeyir Aydar’ın açıklamaları örtüştüğü dahi yazılmıştır. Evren’in ‘Türkiye 8 bölgeye bölünebilir’ sözleriyle, Yunanistan’da yayınlanan Elefterotipia

⁴⁴¹ **Gözcü**, 05 Mart 2007.

⁴⁴² **Radikal**, 05 Mart 2007.

isimli gazeteye demeç veren Aydar'ın 'Katalonya modeli' önerisinin temelinde aynı sistemi amaçlamakta olduğu da iddia edilmiştir.⁴⁴³

Konuyla ilgili sonraki günlerde de çeşitli yazılar, röportajlar yayınlanmış ve konu bir süre daha kamuoyunun gündemini işgal etmiştir. Ancak zamanla yeni tartışma konularının ortaya çıkması bu konuya yönelik ilginin azalmasına neden olmuştur. Zaten, tartışıldığı süre içerisinde de tutarlı sonuçlar doğuran bir üslup yakalanamamıştır. Bölge Valiliği Hakkında KHK'nın yıllar sonra, bazı çevreler tarafından pek de sempatiyle karşılanmayan, Kenan Evren tarafından yeniden gündeme getirilmesinin de konunun daha objektif ve sağlıklı bir şekilde tartışılmasını engellediği veya en azından olumsuz olarak etkilediği de söylenilebilir.

Türkiye'de 71 sayılı KHK'nın çözüm bulmaya çalıştığı bir sorun olan bölge teşkilatları yapısı sonraki yıllarda da, köklü bir idari reform çalışması yapılamadığından devam etmiştir. Hatta bölge teşkilatlarından daha geniş ve farklı amaçlarla bölgesel kalkınma plan ve projeleri yapılmıştır.

⁴⁴³ Cumhuriyet, 05 Mart 2007.

Üçüncü Bölüm

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ UYGULAMASI

A. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Kurulması

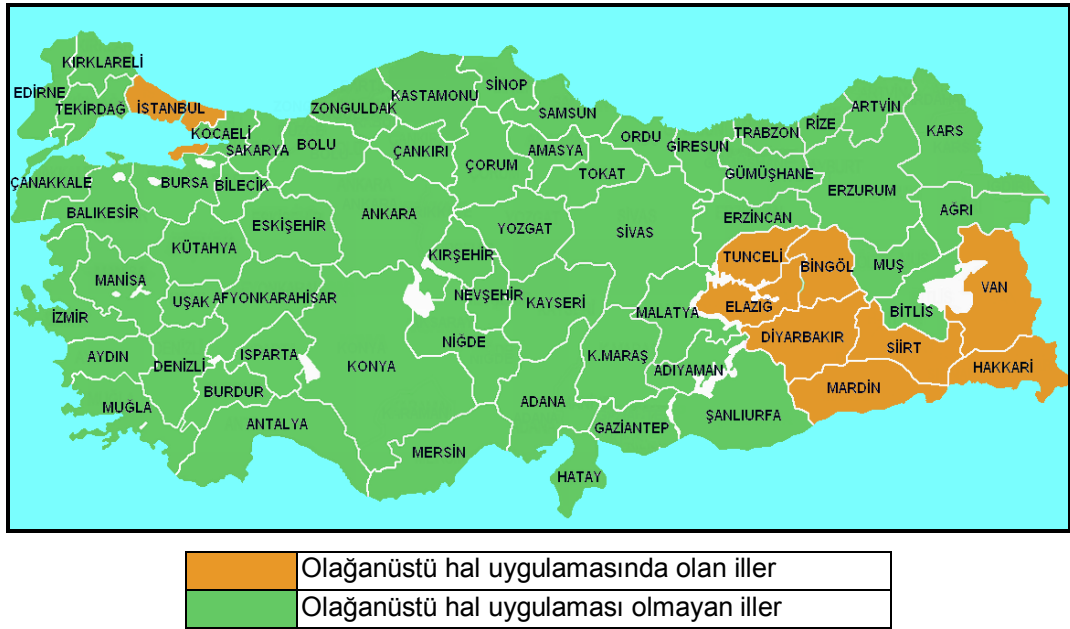
Ülkemizde 12 Eylül 1980 tarihinde bütün yurttan ilan edilen sıkıyönetimin çeşitli illerinden belirli bir sıra dahilinde kaldırılması sürecinde, sıkıyönetimin kaldırıldığı bazı illerde normal uygulamalara geçilirken bazı illerde de olağanüstü hal uygulaması başlamıştır. İlk olarak Kırklareli, Bilecik, Muş, Kütahya, Burdur, Çanakkale, Kırşehir, Gümüşhane, Sinop, Isparta, Kastamonu, Çankırı ve Bitlis illerinde 19.03.1984 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere sıkıyönetimin kaldırılması ve diğer 54 ilde, 19.03.1984 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere uzatılmasının TBMM'nin 01.03.1984 tarihli 40 ncı Birleşiminde onaylanmasıyla⁴⁴⁴ sıkıyönetim uygulamasının kademeli olarak kaldırılmasına başlanılmıştır. Bu illerin bir kısmında sıkıyönetim uygulamasının ardından olağanüstü hal uygulamasına geçilmiştir. Çanakkale, Kırşehir, Gümüşhane, Sinop, Isparta, Kastamonu, Çankırı ve Bitlis İllerinde, Anayasanın 120 nci ve 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine göre 19 Mart 1984 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere 4 ay süre ile olağanüstü hal ilan edilmesi TBMM'nin 02.03.1984 tarihli 41 inci Birleşiminde onaylanmıştır.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ RG, S.: 18329, 02 Mart 1984.

⁴⁴⁵ RG, S.: 18330, 03 Mart 1984.

Sıkıyönetim uygulamasının kaldırılmasının ardından bazı illerde normal uygulamalara ve bazı illerde de olağanüstü hale geçiş uygulamalarına sıkıyönetimin son olarak kaldırıldığı 19.07.1987 tarihine kadar devam edilmiştir. Sıkıyönetim uygulaması 19.07.1987 tarihinde sona eren Diyarbakır, Hakkari, Mardin ve Siirt illerinde, 19.07.1987 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere dört ay süre ile olağanüstü hal ilan edilmesi TBMM'nin 20.05.1987 tarihli 108 nci Birleşiminde onaylanmıştır.⁴⁴⁶ Bundan sonraki süreç içinde artık sıkıyönetim uygulaması bir daha görülmeyecek, olağanüstü hal uygulaması ise çeşitli illerimizde 2002 yılına kadar devam edecektir. Sıkıyönetim uygulamasının son olarak kaldırıldığı 19.07.1987 tarihi itibarıyla ülkemizdeki olağanüstü hal durumu aşağıda gösterilmiştir.

Ülkemizde sıkıyönetim uygulamasının ardından olağanüstü hale geçiş süreci içinde Sıkıyönetim Kanunu yanında Olağanüstü Hal Kanunu da işler hale gelmiştir. 25.10.1983 tarihinde kabul edilen ve 27 Ekim 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Olağanüstü Hal Kanunu⁴⁴⁷, 36 maddeden ve 'Genel Hükümler', 'Yükümlülükler ve Alınacak Tedbirler', 'Organlar ve Uygulama', 'Yardım İstemi', 'Yargı Görevi', 'Usul ve Ceza Hükümleri' ve 'Çeşitli Hükümler' başlıkları altında 6 kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımların da alt bölümleri vardır.

⁴⁴⁶ RG, S.: 19467, 22 Mayıs 1987.

⁴⁴⁷ RG, S.: 18204, 27 Ekim 1983.

Olağanüstü Hal Kanunu'nun dördüncü maddesi ile olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'na, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda Anayasanın 91 inci maddesindeki kısıtlamalara bağlı olmaksızın, kanun hükmünde kararname çıkarabilme yetkisi verilmiştir. Bu kararnamelerin Resmî Gazetede yayımlandıkları gün TBMM'nin onayına sunulacağı belirtilmiştir.⁴⁴⁸

Olağanüstü Hal Kanunu'nun koordinasyonla ilgili onikinci maddesine göre olağanüstü hal ilanında koordinasyon Başbakanlıkça sağlanacaktır. Başbakanlıkta bunun için, olağanüstü hal ilanına sebep olan konuyla ilgili bakanlık temsilcilerinden oluşan 'Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu' kurulur. Kurula katılan bakanlıklarda da merkez kuruluş içinde bir ünite görevlendirilebileceği gibi özel bir ünite de kurulabilir. Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulunun kuruluş ve çalışma esasları çıkarılacak yönetmelikte gösterilir.⁴⁴⁹

Onüçüncü maddede olağanüstü hal kurulu ve bürolarının nasıl kurulacağı ve çalışacağı anlatılmıştır. Bölge valiliği teşkilat ve birimlerinin görevleri saklı kalmak üzere, olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde; olağanüstü hal ilanını gerektiren olayları ve tedbirlerin uygulanmasını izlemek, değerlendirmek, bunlarla ilgili önerilerde bulunmak üzere bölge valisinin başkanlığında, görevlendireceği il valileri ile diğer kamu kuruluşu yöneticilerinin, garnizon komutanı veya görevlendireceği bir temsilcinin üye olarak katılacağı 'Bölge Olağanüstü Hal Kurulu' kurulur. Bölge valisinin gerek görmesi veya olağanüstü halin bir ilde ilan halinde, merkezlerinde ve ilçelerde birer 'Olağanüstü Hal Bürosu' oluşturulur. İl bürolarına il valisi veya görevlendireceği vali muavini, ilçe bürolarına kaymakamlar başkanlık eder. Adli ve idarî yargı ile askerî teşkilatta çalışan personel hariç olmak üzere, başkanlarının uygun göreceği kamu görevlileri, olağanüstü hal süresince, bu kurul ve bürolarda kendi kadroları ile çalıştırılabilir.⁴⁵⁰

Ondördüncü madde ile olağanüstü halin uygulanmasında görev ve yetki:

- a) Olağanüstü hal bir ili kapsıyorsa il valisine,
- b) Bir bölge valiliğine bağlı birden çok ilde ilan edilmişse bölge valisine,

⁴⁴⁸ RG, S.: 18204, 27 Ekim 1983.

⁴⁴⁹ RG, S.: 18204, 27 Ekim 1983.

⁴⁵⁰ RG, S.: 18204, 27 Ekim 1983.

c) Birden fazla bölge valisinin görev alanına giren illerde veya bütün yurttan ilan edilmesi halinde, koordine ve işbirliği Başbakanlıkça sağlanmak suretiyle bölge valilerine

bırakılmıştır. Gerekli işlemler onlar tarafından yürütülür. Bölge valileri; kendilerine ait görev ve yetkilerin bir kısmını veya tamamını, illerinde olağanüstü hal ilan edilen il valilerine devredebilirler.⁴⁵¹

Yirmi ve yirmi birinci maddelere göre; tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinden birinin veya birden fazlasının görülmesi durumunda veya Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, bölgelerinde olağanüstü hal ilan edilen bölge valileri, kendi mülki idare bölümlerindeki ‘Acil Kurtarma ve Yardım Örgütlerinin’ ihtiyacı karşılayamayacağına anlaşılması üzerine çevredeki bölge valiliklerine başvurabilirler. Ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşmaları veya yakın bölge valiliklerinin göndereceği yardım gelinceye kadar, bölgedeki en büyük askeri komutanlıktan yardım isteyebilirler. Bölge valisinin bu tür istekleri, ilgililerce derhal yerine getirilir.⁴⁵²

Yirmi beşinci maddede, “bölge valisi veya il valisi tarafından, Olağanüstü Hal Kanunu veya diğer kanunlarla verilen yetkilere dayanılarak alınan tedbirlere aykırı hareket edenler, emirleri yerine getirmeyenler veya kimliklerine dair kasten gerçeğe aykırı bilgi verenler veya bilgi vermekten çekinenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca üç aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar” hükmü bulunmaktadır. Otuz ikinci madde ile bölge valisi ve görevlendirilmeleri halinde il valisi; adli ve askeri personel hariç olmak üzere bölgelerinde çalışan ve Devlet Memurları Kanunu kapsamına giren bütün personele bu Kanun uyarınca verilen görevleri yapmamaları veya savsaklamaları veya alınan tedbirlere uymamaları halinde, tabii oldukları disiplin mevzuatında bu fiillerin disiplin cezasını gerektirip gerektirmediğine bakılmaksızın, durumun ağırlığını dikkate alarak uyarma, kınama ve aylıktan kesme disiplin cezalarını doğrudan doğruya vermeye ve uygulamaya

⁴⁵¹ RG, S.: 18204, 27 Ekim 1983.

⁴⁵² RG, S.: 18204, 27 Ekim 1983.

yetkili kılınmıştır. Ayrıca bölge ve il valileri, adli ve askeri personel hariç olmak üzere birinci fıkraya kapsamı dışında kalan kamu görevlileri ile diğer görevliler hakkında da, yukarıda belirtilen eylemlerinden dolayı brüt aylık ücretlerinin 1/30 - 1/8 arasında belirleyeceği miktarda ücret kesme cezası uygulayabilirler.⁴⁵³

Otuz dördüncü maddeye eklenen geçici madde ile bölge valiliği teşkilatı kurulup göreve başlayıncaya kadar, Olağanüstü Hal Kanunu'yla bölge valilerine verilen görev ve yetkilerin, il valilerince yerine getirileceği hükmü getirilmiştir.⁴⁵⁴

Olağanüstü Hal Kanunu'ndaki ilgili maddelerden anlaşıldığı üzere, bu Kanunu uygulama durumunda olan makam -her ne kadar il valilerine de yetkiler verilmiş olmakla birlikte- daha ziyade bölge valilikleridir. Burada ilginç olan husus, 'Bölge Valiliği Hakkında 71 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Reddine Dair Kanun Tasarısı'nın TBMM'nin 11 Temmuz 1984 tarihli oturumunda kabul edilerek kanunlaşmasından⁴⁵⁵ önce Olağanüstü Hal Kanunu'na bölge valilikleriyle ilgili hükümler konulmuş olmasıdır. Bu hükümler her ne kadar 71 Sayılı KHK'da kurulması düşünülen bölge valilikleri tarafından uygulanamamış olsalar da bir süre sonra kurulacak olan Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine temel teşkil etmişlerdir.

Bakanlar Kurulunca 21.2.1984 tarihinde kararlaştırılmış olan 'Olağanüstü Hal Kurulu ve Bürolarının Kuruluş ve Görevleri İle Yükümlülüklerin Karşılığının Tespit ve Ödenmesi Hakkında Yönetmelik'le⁴⁵⁶ 'Olağanüstü Hal Kurulu ve Büroları', 'Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu', 'Bölge Olağanüstü Hal Kurulları' ve 'İl ve İlçe Olağanüstü Hal Büroları' tanımlanmış, görev ve yetkileri tespit edilmiştir. Bu Yönetmelik'te de bölge valilikleriyle ilgili hükümler mevcuttur. Örneğin yedinci maddede bölge olağanüstü hal kurulunun, bölge valisinin başkanlığında, görevlendireceği il valileri, garnizon komutanı veya temsilcisi, olağanüstü halin konusuna göre bölge valisinin uygun göreceği bakanlık ve kuruluşların bölge müdürleriyle diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticilerinden oluşacağı belirtilmiştir. Bölge valisi, gerekli gördüğü konu ile ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluş temsilcilerini kurula çağırarak bilgi alabilir.

⁴⁵³ RG, S.: 18204, 27 Ekim 1983.

⁴⁵⁴ RG, S.: 18204, 27 Ekim 1983.

⁴⁵⁵ TBMMTD, Dönem: 17, C.: 5, Yasama Yılı: 1, 88 inci Birleşim (11.7.1984)

⁴⁵⁶ RG, S.: 18335, 08 Mart 1984.

Otuz beşinci maddeye eklenen geçici ikinci maddede de, -Olağanüstü Hal Kanununun otuz dördüncü maddesine eklenen geçici maddede olduğu gibi- ‘bölge valiliği teşkilâtı kurulup göreve başlayıncaya kadar bu Yönetmelikle bölge valilerine verilen görev ve yetkiler, o bölgedeki il valilerince yerine getirilir’ denilmektedir.⁴⁵⁷

Ülkemizde 1984 yılından itibaren -özellikle 15 Ağustos 1984 tarihli Eruh ve Şemdinli saldırılarından sonra- artış gösteren PKK terör örgütünün eylemleri, olağanüstü hal mevzuatının vermiş olduğu yetkilerin hükümet tarafından kullanılması sonucunu doğurmuş ve Bakanlar Kurulu’nca 10.7.1987 tarihinde 285 sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’⁴⁵⁸ kabul edilmiştir.

285 sayılı KHK’nın birinci maddesiyle, Anayasanın 121’inci maddesi ile Olağanüstü Hal Kanununun 3 üncü maddesinin (b) bendinde belirtilen hususlarla sınırlı olarak Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van il’lerini kapsamak üzere Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurulmuştur.

	Olağanüstü hal uygulamasında olan iller
	Olağanüstü hal uygulaması olmayan iller

Bu noktada ilginç olan durum, haritadan da anlaşıldığı üzere, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kurulduğu dönemde, bölge valiliğinin kapsamı dahilinde olmayan bir ilde, yani İstanbul’da, olağanüstü halin devam ediyor olmasıdır. Olağanüstü hal İstanbul ilinden 19.11.1988 günü saat 17.00’den geçerli olmak üzere kaldırılmıştır.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ RG, S.: 18335, 08 Mart 1984.

⁴⁵⁸ RG, S.: 19517, 14 Temmuz 1987.

⁴⁵⁹ RG, S.: 19985, 10 Kasım 1988.

285 sayılı KHK'nın ikinci maddesine göre; 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine, Valilik sıfat ve unvanı ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun değişik 59 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunca, atama yapılır. Bunlardan emekli olanların emekli aylığı kesilmez. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, İçişleri Bakanına bağlı olarak görev yapar. Bakanlar Kurulunca Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaldırılabilir veya sınırları değiştirilebilir.'

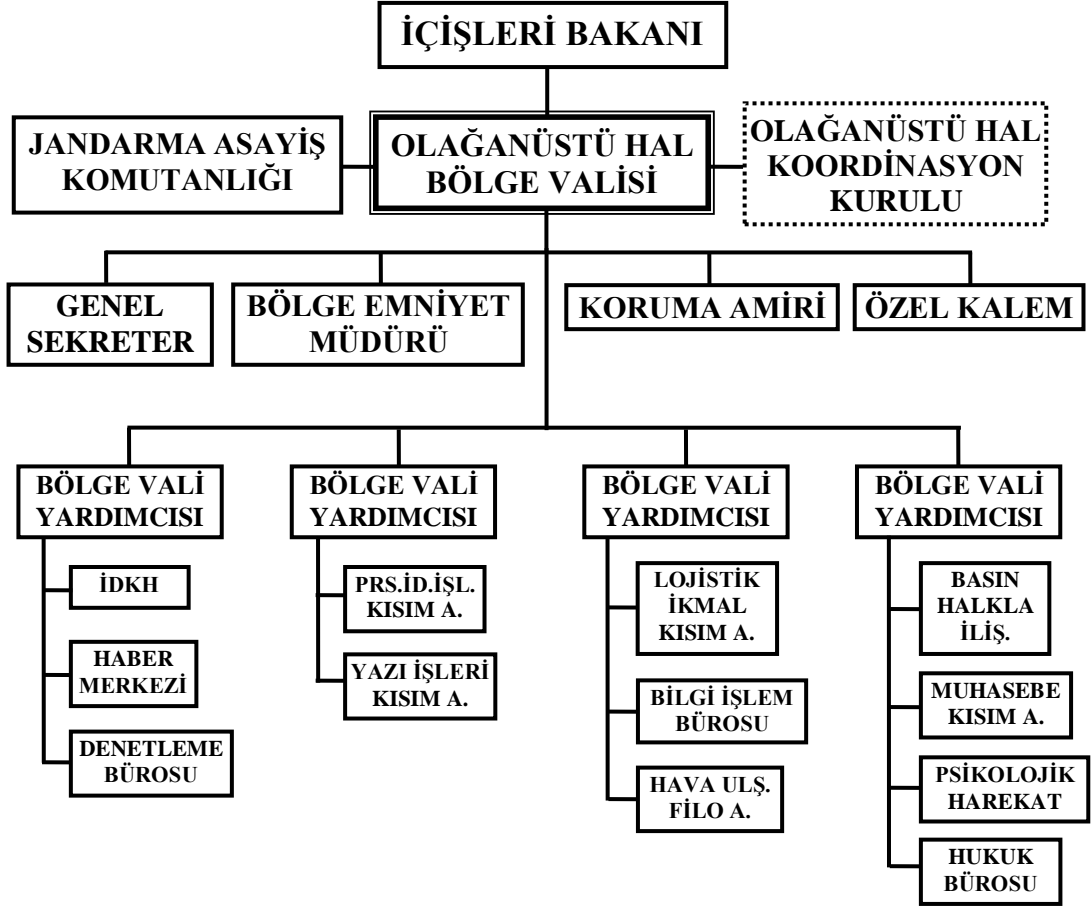
Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine ilk bölge valisi olarak Diyarbakır Valisi olan 'Hayri Kozakçioğlu' getirilmiştir. Kozakçioğlu'nun bölge valiliğine getirilmesinin ardından Diyarbakır Valiliğine hemen atama yapılmamış, bu sürede Kozakçioğlu Diyarbakır Valiliği'ne vekaleten bakmıştır. Yeni Diyarbakır Valisi Hamdi Ardalı 26.02.1988 tarihinde göreve başlamıştır. Ardalı'nın göreve başlamasının ardından Diyarbakır'da bir il valisi bir de bölge valisi olmak üzere iki vali olmuş ve bu durum makam aracı, vali konağı bazı sorunlara neden olmuştur⁴⁶⁰.

285 sayılı KHK'nın üçüncü maddesi teşkilatla ilgilidir. Bu maddeyle Olağanüstü Hal Bölge Valisi sorumluluk sahası içindeki illerde ihtiyaca göre gerekli teşkilatı kurmaya ve hizmetin gerektirdiği bina, tesis, araç, gereç, personel ve diğer her türlü hizmeti kamu kurum ve kuruluşlarından sağlamaya yetkili kılınmıştır. Bu konudaki talepleri ilgili kuruluşlar derhal yerine getirmekle yükümlüdür. Mahallinden temini mümkün olmayan araç, gereç, personel ve mali destek talepleri İçişleri Bakanı aracılığı ile ilgili kuruluşların Merkez Teşkilatınca sağlanır. Bakan gerektiğinde bu konuda bakanlık müsteşarını veya müsteşar yardımcılarını görevlendirebilir. Bu amaçla gerek Olağanüstü Hal Bölge Valisinin, gerekse diğer kuruluşların yapacakları harcamalar 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununa, 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa ve 832 sayılı Sayıştay Kanununa tabi olmadığı gibi her türlü vergi, resim, harç ve katma değer vergisinden de muaftır.⁴⁶¹ Bölge Valiliğinin teşkilat şeması aşağıda sunulduğu şekildedir:⁴⁶²

⁴⁶⁰ Bölge Valisine sadece Bakanların kullanabildiği seri ve renkte 0052 plaka numaralı bir makam aracı verilmiş, ayrıca Vali Konağı da Bölge Valisine bırakılmıştır. (Milliyet, 7 Mart)

⁴⁶¹ RG, S.: 19517, 14 Temmuz 1987.

⁴⁶² Hayri Kozakçioğlu (Konferansı Sunan), **Olağanüstü Hal Mevzuat ve Uygulaması**, İçişleri Bakanlığı 74. Dönem Kaymakamlık Kursu, Ek: 3.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 29 Temmuz 1987 tarihinde İçişleri Bakanlığına gönderilen ‘Ek Tazminat’la ilgili yazının ekinde⁴⁶³ Olağanüstü Hal Bölge Valiliği büroları ve görevlileri aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

1. Olağanüstü Hal Bölge Valisi
2. Bölge Olağanüstü Hal Kurulu Üyeleri
3. Jandarma Asayiş Komutanı
4. Bölge Vali Yardımcısı
5. Genel Sekreter
6. Bölge Valiliği Emniyet Müdürü
7. Bölge Valiliği Jandarma Komutanı
8. MİT Temsilcisi
9. Denetleme Kurulu Üyeleri

⁴⁶³ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 29 Temmuz 1987 gün ve Muhasebe 1987/93 Sayılı “Ek tazminat” konulu yazısı.

10. Hukuk İşleri Müdürü
11. Lojistik İkmal Müdürü
12. Emniyet Görevlileri
13. Büro Memurları
14. Şoförler
15. Yardımcı Hizmetler

285 sayılı KHK'nın dördüncü maddesi Olağanüstü Hal Bölge Valisinin görev ve yetkileriyle ilgilidir.⁴⁶⁴ Beşinci madde ise personel ve mali hükümlerle ilgilidir. Bu maddeye göre Olağanüstü Hal Bölge Valisi emrinde görevlendirilen personelin sicil ve disiplin amiridir. Olağanüstü Hal Bölge Valisi emrinde görevlendirilen personelin özlük ve sair mali hakları kurumlarına bağlı olarak devam eder. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin harcamaları için İçişleri Bakanlığı bütçesine gerekli ödenek konulur. Ayrıca, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin acil ve zaruri ihtiyaçları için Geliştirme ve Destekleme Fonundan da yeteri miktarda para verilir. Bölgeye dahil İl'ler ile mücavir İl'lerde bulunan sürekli Kamu görevlilerine ek tazminat ödenir. Ödenen tazminat miktarı kadar da ayrıca Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonuna personel adına nemalandırılmak üzere yatırılır. Olağanüstü Hal Bölge Valisine ödenecek aylık, ek gösterge, makam tazminatı dahil her türlü zam ve tazminatlar en yüksek Devlet Memuruna ödenen miktara eşittir.⁴⁶⁵

285 sayılı KHK'nın altıncı maddesiyle, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin görev alanında, adli ve idari yargı ile askeri mevzuata ilişkin hususlar hariç olmak üzere, yetki ve görevlerin kullanılmasından doğacak ihtilafları çözümlenmeye ve bu KHK'nın uygulanması ile ilgili her türlü idari düzenlemeleri yapmaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.⁴⁶⁶

285 sayılı KHK'nın yedinci maddesinde bu KHK'yla Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemler hakkında iptal davası açılmayacağı belirtilmiştir.⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ Olağanüstü Hal Bölge Valisinin görev ve yetkileriyle ilgili olan bu madde ayrı bir başlık halinde ve ayrıntılı olarak incelenmiştir.

⁴⁶⁵ RG, S.: 19517, 14 Temmuz 1987.

⁴⁶⁶ RG, S.: 19517, 14 Temmuz 1987.

⁴⁶⁷ RG, S.: 19517, 14 Temmuz 1987.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 26 Ağustos 1987 tarihli görevlendirme yazısıyla⁴⁶⁸, 285 Sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'nın 4. maddesinin 2. fıkrasının (b) ve (d) bendleri ile 286 Sayılı KHK ile (d) bendine eklenen hüküm gereği, 'Emniyet ve Asayiş ile kamu düzeninin sağlanmasında',

1. Jandarma Asayiş Komutanlığının emrine giren ve hareket komutasına verilen Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının,
2. Jandarma Alay ve Komando Birliklerinin,
3. Emniyet Personelinin,

'Özel Harekat ve Operasyon Timi olarak görevlendirilmeleri' uygun görülmüştür.⁴⁶⁹

Kuruluş sürecinde; kurulduğu bölgenin asayiş durumu, yapılan mevzuatın içeriği, kurulduğu andan itibaren çalışmalarının temelde terörle mücadele olması gibi etkenler Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin, sıkıyönetim uygulamasının ülkemizin çeşitli illerinden belirli bir sıra dahilinde kaldırılması süreci içinde, özellikle ülkemizin güneydoğu illerinde ortaya çıkan ayrılıkçı terör faaliyetleri ile daha etkili mücadele edebilmek amacıyla oluşturulmuş bir idari birim olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Amaç olağanüstü durumu en kısa sürede olağan hale dönüştürebilmektir. Bu süreç içinde Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Bölge Valileri doğaldır ki terörle etkili mücadele etmenin temel yollarından olan halkı kazanmak, bilinçlendirmek, eğitim ve sosyo-kültürel yapılarını geliştirmek, bölgenin ekonomik seviyesini yükseltmek amaçlı çalışmalar da yapmışlardır ki bu faaliyetleri ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

⁴⁶⁸ **İBOHALBVE**, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 26 Ağustos 1987 gün ve Yazı İşl. 1987/306 Sayılı "Görevlendirme" konulu yazısı.

⁴⁶⁹ Bölge Valiliği'nin ihdası hakkındaki "285 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname" ile görev bakımından Bölge Valiliği'ne karşı sorumlu olarak kurulan, Jandarma Asayiş Komutanlığı, bölge kırsalındaki terörle mücadele çalışmalarını 1995 yılı Mart ayna kadar tek başına yürütmüştür. Bu tarihte bölgedeki kuvvet yapılanmasında yapılan değişiklikler sonucu, ilk olarak 20 Mart 1995 tarihinde de 7 nci Kolordu Komutanlığı terörle mücadele faaliyetlerinde görev almışlardır.

7 nci Kolordu Komutanlığı Batman, Diyarbakır ve Mardin illerinde, 8 nci Kolordu Komutanlığı Muş, Bingöl, Bitlis ve Tunceli illerinde, Jandarma Asayiş Komutanlığı Siirt, Şırnak, Hakkari ve Van illerinde görev bakımından, Bölge Valisi'ne karşı sorumlu olarak terörle mücadele çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Bölge Valiliği'nin, terörün şiddet boyutu yanına ilave edilen ve siyasallaşma adı altında yürütülen aynı hedefli faaliyetlere karşı görevini yerine getirmede, istihbarat derlenmesi ve değerlendirilmesi çok önem kazanmıştır. Bu nedenle Bölge Valiliği 02 Ocak 2001'de "İstihbarat Derleme ve Değerlendirme Birimi"ni (İDDB) kurmuştur. İDDB'de MİT, Askeri İstihbarat, Jandarma ve Emniyet İstihbarat görevlileri görev yapmıştır.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kuruluşundan kısa bir süre sonra 11 Aralık 1987 Cuma günü çıkan bir gazetede yer alan haberde, şu ana kadar Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kuruluş amacıyla ilgili aktarılanlardan farklı bilgiler de yer almaktadır. Gazete haberine göre⁴⁷⁰, 10 ilçe il olacak ve 9 yeni bölge valiliği kurulacaktır. Başbakan Turgut Özal'ın uzun vadede gerçekleştirmeyi düşündüğü başkanlık sisteminin ilk adımı, idari yapıda değişiklik ile gerçekleştirilecek, bu yasama yılı içerisinde, bazı ilçeler il yapılırken bölge valilikleri de bütün Türkiye çapında yaygınlaştırılacaktır. Başbakan Özal, bu sistemin benimsenmesi halinde, bütün bölge valiliklerinde üst düzey yöneticilerin seçimle işbaşına gelmesi, ABD'deki eyalet sistemine benzer bir sisteme geçilmesi planlamaktadır. En az 10 yıllık bir planın ilk adımı olarak, bazı ilçeler il yapılacak ve bölge valiliklerinin sayısı arttırılacaktır. Başbakan Özal'a yakın kaynaklardan alınan bilgiye göre, İstanbul da Anadolu ve Trakya bölümleri iki ayrı il olarak ayrılacaktır. Başbakan Özal'ın idari yapıda gerçekleştirmeyi düşündüğü düzenleme ile öncelikle il yapılacak ilçeler şunlardır: "Ereğli (Konya), Aksaray (Niğde), Düzce (Bolu), Tarsus (İçel), İskenderun (Hatay), Bandırma (Balıkesir), Kırıkkale (Ankara), Akhisar (Manisa), Bafra (Samsun) ile Adana'nın Osmaniye ve Ceyhan ilçelerinden biri." Bu ilçelerin dışında, Batman (Diyarbakır), Fethiye (Muğla), Polatlı (Ankara), Gebze (İzmit), İnegöl (Bursa), Kilis (Gaziantep), Turgutlu veya Salihli (Manisa), Karadeniz Ereğli (Zonguldak) ve Turhal'ın (Tokat) da ileride il yapılmasının planlandığı bildirilmiştir.

İl sayısının arttırılmasından sonra ikinci adım olarak, halen Güneydoğu Anadolu'nun bazı illerini kapsayan bölge valiliği uygulaması bütün Türkiye çapında yaygınlaştırılacaktır. Gazete haberine göre, ANAP Genel Başkan Başyardımcısı Mehmet Keçeciler, bölge valiliği sayısının 17 olabileceğini belirtirken, bazı ANAP yöneticileri öncelikle 10 bölge valiliği kurulmasını, uygulamaya göre, bu sayının arttırılması gerektiğini savunmuşlardır. Bölge valileri, atama yolu ile görevlendirilecektir. En fazla 8–10 ilin bağlanacağı bölge valileri, merkez olarak saptanan ilin de valisi olacaklardır. Edinilen bilgilere göre, bölge valiliklerinin merkezlerini oluşturacak iller ise büyük olasılıkla şunlardır: 'Ankara, İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Konya, Adana, Erzurum, Malatya, Trabzon ve Samsun.'⁴⁷¹

⁴⁷⁰ **Cumhuriyet**, 11 Aralık 1987.

⁴⁷¹ **Cumhuriyet**, 11 Aralık 1987.

Gazete haberinde verilen haritaya göre kurulacak ilçeler ve bölge valilikleri:

Yine aynı gazete haberinde Başbakan Turgut Özal'ın ABD'dekine benzer "eyalet sistemi" uygulamasını hedeflediği, yakın çevresine, "halkın yönetime yaygın biçimde katılması ve her birimde kendi yöneticisini kendisinin seçmesi gerektiğini" bildirdiği, ancak kısa vadede eyalet sisteminin, Türkiye'de gerçekleştirilmesinin olanaksız olduğuna dikkat çektiği ifade edilmektedir. ANAP Genel Başkan Başyardımcısı Mehmet Keçeciler ise, eyalet valiliği sistemine karşı olduklarını belirterek, "Diyarbakır Olağanüstü Hal Bölge Valiliği bu sistemin pilot projesidir. Diyarbakır'daki uygulamanın başarısına göre, bu sistemi yaygınlaştırmayı düşünüyoruz. 6 ay ya da bir yıl sonra konu gündeme gelebilir" demiştir.⁴⁷²

Turgut Özal Hükümetinin işbaşına gelir gelmez, Bülent Ulusu Hükümeti döneminde çıkarılmış olan 71 sayılı Bölge Valiliği Hakkında KHK⁴⁷³ ile Ankara, Adana, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kayseri ve Konya merkezli 8 Bölge Valiliği kurulması düşüncesini benimsemeyerek, bu KHK'nın reddine dair bir Kanun çıkararak iptal edilmesini sağladığı hatırlanacak olursa; Hükümetin bu gazete haberinde çıkan düşünceleriyle 71 sayılı KHK'yı kaldırırken sahip oldukları düşüncelerin tezat oluşturduğu ve belki de bu icraatlarını hızlı ve hatalı bir şekilde yapmış olduklarının farkına vararak bu konuda zaman içerisinde bir telafi yöntemi benimsemiş oldukları da söylenebilir.

⁴⁷² Cumhuriyet, 11 Aralık 1987.

⁴⁷³ RG, S.: 18181, 04 Ekim 1983.

B. Olağanüstü Hal Bölge Valileri

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kuruluşundan kaldırılışına kadar geçen süre içinde görev yapmış olan Bölge Valileri ve görev süreleri aşağıda tablo halinde sunulmuştur:

S.No	Adı-Soyadı	Göreve başlama Tarihi	Görevden ayrılış Tarihi
1	Hayri Kozakçioğlu	19.07.1987	16.08.1991
2	M. Necati Çetinkaya	17.08.1991	17.02.1992
3	Ünal Erkan	21.02.1992	01.11.1995
4	Necati Bilican	12.04.1996	01.08.1997
5	Aydın Arslan	15.09.1997	20.08.1999
6	Gökhan Aydın	11.10.1999	31.01.2003

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği görevinde bulunmuş olan Valilerin kronolojik sıra dahilinde kısa biyografilerinin verilmesinin bu kişilerin seçilme ve bu göreve getirilme nedenlerinin anlaşılması açısından yararı olacağı düşünülmüştür.

Hayri Kozakçioğlu:

Hayri Kozakçioğlu 1938 yılında Manisa Alaşehir'de doğmuştur. İlköğrenimini Alaşehir'de, orta öğrenimini İzmir Atatürk Lisesinde tamamlamıştır. 1959'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirerek, idareciliğe Çamlıhemşin (Rize) kaymakam olarak başlamıştır.⁴⁷⁴ 16.05.1960-29.01.1961 tarihleri arasında Ardeşen'de Kaymakam Vekilliği⁴⁷⁵, Delice Kaymakamlığı⁴⁷⁶, Çüngüş Kaymakamlığı, Çınar Kaymakamlığı, 19.09.1966-27.03.1969 tarihleri arasında Kepsut Kaymakamlığı⁴⁷⁷ ve Gökçeada Kaymakamlığı görevlerinde bulunmuştur.

Bir süre mülkiye Müfettişliği yapmış, 07.02.1978 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla Erzurum Valiliğine atanmıştır⁴⁷⁸. 19.07.1978 tarihli Bakanlar Kurulu

⁴⁷⁴ Milliyet, 16.07.1987.

⁴⁷⁵ http://www.ardesen.gov.tr/default_B1.aspx?content=49

⁴⁷⁶ <http://www.delice.gov.tr/habergoster.asp?id=175>

⁴⁷⁷ http://www.kepsut.gov.tr/default_B1.aspx?content=53

⁴⁷⁸ RG, S.: 16198, 12.02.1978.

Kararıyla merkez valiliğine atanmış⁴⁷⁹ ve Merkez Valisi kadrosuyla⁴⁸⁰ 17.07.1978-18.12.1979 tarihleri arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü yapmıştır⁴⁸¹. 19.07.1978 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla Adana Valiliğine atanmış⁴⁸² ve 04.11.1980 - 01.08.1983 tarihleri arası Adana Valiliği yapmıştır⁴⁸³. İçişleri Bakanlığının 25.07.1983 tarihli kararıyla Sakarya Valiliğine atanmıştır.⁴⁸⁴ 1983–1987 yılları arasında Sakarya Valiliği yapmıştır.⁴⁸⁵ 04.12.1986 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Diyarbakır Valiliğine atanmıştır.⁴⁸⁶ 12.01.1987-19.07.1987 tarihleri arası Diyarbakır Valiliği yapmıştır⁴⁸⁷. Diyarbakır Valiliği görevini yürütürken 14.07.1987 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine atanmıştır⁴⁸⁸.

Bu dönemde gazetelerde Koordinatör Valilik için; Merkez Valisi Ercan Belen, Diyarbakır Valisi Hayri Kozakçioğlu, Gaziantep Valisi Abdülkadir Aksu, Ordu Valisi Necati Çetinkaya ve Emniyet Genel Müdürü Saffet Arıkan Bedük isimleri yazılmış⁴⁸⁹, Başbakan Turgut Özal ise Diyarbakır Valisi Hayri Kozakçioğlu'nun Bölge Valiliğine atandığını açıklamıştır. Bakanlar Kurulunun 15.07.1987 tarihli toplantısı sonrası İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut ile yaptığı görüşmenin ardından Özal'ın Bölge Valisini belirlediği, kararnamenin de Başbakan'ın Suriye yolunda olduğu saatlerde Cumhurbaşkanı'nın onayına sunulduğu öğrenilmiştir. Kozakçioğlu, bölge valiliği görevinin kendisine verilmesini, bir tapu töreni sırasında, Ankara'dan gelen bir telefonla öğrenmiştir.⁴⁹⁰

Bölge Valiliğine atanmış olan Kozakçioğlu'nun Diyarbakır Valiliği görevini bir süre geçici olarak sürdüreceği de açıklanmıştır.⁴⁹¹ Bakanlar Kurulu'nun 12.02.1988 tarihli kararıyla Hamdi Ardalı'nın Emniyet Genel Müdür

⁴⁷⁹ RG, S.: 16366, 03.08.1978.

⁴⁸⁰ Milliyet, 18.07.1978.

⁴⁸¹ http://www.iem.gov.tr/iem/index.php?menu_id=27&kat_id=&sayfa_no=2

⁴⁸² RG, S.: 17138, 17.10.1980.

⁴⁸³ http://www.adana.gov.tr/?sayfa=1&alt=adana_valileri

⁴⁸⁴ RG: S.: 18116 Mükerrer, 26.07.1983.

⁴⁸⁵ ANAP Sakarya Milletvekili Nihat Akpak, Sakarya Valisi Hayri Kozakçioğlu'nun il ve ilçe örgütlerince sevildiğinin bildirilmesine rağmen, Diyarbakır Valiliğine atanmasına tepki olarak partisinden istifa etmiştir. Akpak'la birlikte Kozakçioğlu'nun tayinine tepki gösteren Sakarya'ya bağlı Hendek, Sapanca, Akyazı, Darıçayırı, Taraklı ve Altındere belediye başkanları da ANAP'tan istifa etmişlerdir. (Milliyet, 06.12.1986)

⁴⁸⁶ RG, S.: 19302, 05.12.1986.

⁴⁸⁷ http://www.diyarbakir.gov.tr/default_B0.aspx?content=51

⁴⁸⁸ RG, S.: 19518, 15.07.1987.

⁴⁸⁹ Milliyet, 13.07.1987.

⁴⁹⁰ Milliyet, 16.07.1987.

⁴⁹¹ Milliyet, 16.07.1987.

Yardımcılığından Diyarbakır Valiliğine atanmasıyla⁴⁹² Kozakçioğlu'nun Diyarbakır Valiliği görevi sona ermiş ve sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliği görevi devam etmiştir. Bu dönemden itibaren Diyarbakır iki valili tek şehir olmuştur.

Kozakçioğlu 19.07.1987-16.08.1991 tarihleri arasında Olağanüstü Hal Bölge Valiliği yapmıştır. Bölge Valiliği görevinin ardından 02.08.1991 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla İstanbul Valiliğine atanmıştır⁴⁹³. 19.08.1991-01.11.1995 tarihleri arasında İstanbul Valiliği yapmıştır⁴⁹⁴. TBMM'de Doğruyol Partisinden XX. dönem⁴⁹⁵ ve XXI. dönem İstanbul Milletvekili olarak bulunmuştur.⁴⁹⁶

Mehmet Necati Çetinkaya:

1943 Elazığ doğumludur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. İstanbul Maiyet Memurluğu; Çerkezköy, Arapkir, Çayeli ve Kızıltepe kaymakamlıkları yapmıştır. Çalışma Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı görevinin ardından İçişleri Bakanlığının 10.12.1979 tarihli kararıyla Hatay İl Emniyet Müdürlüğüne⁴⁹⁷ atanmıştır.⁴⁹⁸ İçişleri Bakanlığının 25.07.1983 tarihli kararıyla Giresun Emniyet Müdürlüğüne atanmıştır.⁴⁹⁹ 15.03.1984 tarihli İçişleri Bakanlığı kararıyla da Emniyet Genel Müdürlüğü Genel Müdür Yardımcılığına atanmıştır.⁵⁰⁰

Bakanlar Kurulu'nun 25.04.1984 tarihli kararıyla Ordu Valiliğine atanmış⁵⁰¹, 13.05.1984-20.02.1988 tarihleri arasında Ordu Valiliği yapmıştır.⁵⁰² Bakanlar

⁴⁹² RG, S.: 19723 Mükerrer, 12.02.1988.

⁴⁹³ RG, S.: 20951, 05.08.1991.

⁴⁹⁴ <http://www.istanbul.gov.tr/?pid=58>

⁴⁹⁵ TBMM Albümü (1920-2010), 3. C. (1983-2010), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Nisan 2010, s. 1340.

⁴⁹⁶ TBMM Albümü (1920-2010), 3. C. (1983-2010), s. 1416.

⁴⁹⁷ RG, S.: 16840, 15.12.1979.

⁴⁹⁸ Hatay Milletvekili Malik Yılman TBMM'de yaptığı bir konuşmada "Hatay Emniyet Müdürü Necati Çetinkaya, hayatında emniyet teşkilatında 1 gün çalışmamıştır. Büyük Atatürk tarafından anavatanına hediye edilen Hatay'ımıza böyle yöneticiler yollamak, S.n İçişleri Bakanının devlet yönetimini ne kadar hafife aldığını kanıtlamıştır." sözleriyle bu atamayı eleştirmiştir. (MMTD, Dönem: 5, C.: 13, Toplantı Yılı: 3, 35'inci Birleşim, 29.01.1980.)

⁴⁹⁹ RG: S.: 18116 Mükerrer, 26.07.1983.

⁵⁰⁰ RG: S.: 18343, 16.03.1984.

⁵⁰¹ RG: S.: 18391, 04.05.1984.

⁵⁰² http://www.ordu.gov.tr/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=36&Itemid=56

Kurulu'nun 12.02.1988 tarihli kararıyla da Konya Valiliğine atanmış⁵⁰³, 25.02.1988-16.08.1991 tarihleri arasında Konya Valiliği yapmıştır.⁵⁰⁴

Konya Valiliğinin ardından, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine getirilmiştir.⁵⁰⁵ -⁵⁰⁶ 5 Ağustos 1991'de Bölge Valiliğine ataması yapılan Çetinkaya görevi 18 Ağustos tarihinde Olağanüstü Hal Bölge Vali Vekili Aydın Arslan'dan devralmıştır.⁵⁰⁷

Atanmasıyla göreve başlaması arasındaki süre içerisinde Çetinkaya'nın Olağanüstü Hal Bölge Valiliği görevine yönelik bazı çekincelerinden dolayı soğuk yaklaştığı ve özellikle kardeşlerine ait olan Çetinkaya mağazalarına yönelik yapılabilecek terör eylemlerini hesaba katarak görevi kabul etmek istemediği şeklinde yorumlar çeşitli gazete haberlerinde yer almıştır.⁵⁰⁸

Bir gazete haberine göre Çetinkaya, erken seçim ihtimali üzerine Adana veya Elazığ'dan milletvekili aday olacağını, 15 günlük mehil müddetini kullandığını, Yüksek Seçim Kurulu'nun seçim takviminin belirlenmesinin ardından duruma göre hareket edeceğini ve mehil müddetinden sonra istifa etmesi gerekmiyorsa görevine devam edeceğini belirtmiştir. Bölge Valiliği görevini korktuğu için kabul etmek istemediği yönündeki haberleri 'spekülasyon' olarak nitelmiş ve 'Benim yaradılışımda korku yoktur' demiştir. Aynı gazete haberinde, 1975-76 döneminde Kızıltepe Kaymakamı iken kaymakamlık binasına MSP bayrağı çektirmesiyle adını kamuoyunda duyuran Çetinkaya'nın, 1977 seçimlerinde Müsteşar Yardımcısı iken politikaya atılmak üzere görevinden istifa ettiği, MSP'den Adana Milletvekilliği için adaylığını koyduğu, listede ilk sıraya giremeyince adaylığını çektiği belirtilmiştir. İçişleri Bakanı Mustafa Kalemli ise yaptığı açıklamada, Çetinkaya'nın görevden affını istemediğini ve mehil süresini kullanmakta olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁹

Çetinkaya'nın göreve başlamasıyla, yakınlarına ait Çetinkaya Mağazalarının emniyet birimlerince korumaya alındığı haberleri gazetelere yansımıştır.⁵¹⁰

⁵⁰³ RG, S.: 19723 Mükerrer, 12.02.1988.

⁵⁰⁴ <http://www.konya.gov.tr/eskiyaliler.asp>

⁵⁰⁵ RG, S.: 20951, 5 Ağustos 1991.

⁵⁰⁶ 13.07.1987 tarihli Milliyet gazetesinde, yeni oluşturulan Koordinatör Valiliğe atanabilecek kişiler arasında Çetinkaya'nın adı da geçmektedir. Haberde Çetinkaya isminin yanına 'İkinci bir koordinatör vali atanması gerektiğinde düşünülecek isimlerin başında geliyor.' ifadesinin yazılmış olması ve Çetinkaya'nın 4 yıl sonra gerçekten ikinci olarak Bölge Valiliğine atanması dikkate değerdir.

⁵⁰⁷ Milliyet, 18.08.1991.

⁵⁰⁸ Milliyet, 26.12.1991.

⁵⁰⁹ Milliyet, 17.08.1991.

⁵¹⁰ Milliyet, 19.08.1991.

Çetinkaya, basın mensuplarının sorularını yanıtlarken, görevden kaçmasının söz konusu olmadığını, sevgi ve gönül bağı ile hizmete susamış yöre halkının sorunlarını çözmek için mücadele edeceğini, olağanüstü hal'de yeni bir sayfa açılacağını belirtmiş ve 'Allah, korku nedir bana nasip etmedi. Yabani çalıların yerine gül fidanları götüreceğiz' demiştir. Seçimlere katılmayı şimdilik düşünmediğini, en az 3-4 yıl bu bölgede kalacağını söylemiştir.⁵¹¹ Elazığ'ın Maden ilçesine bağlı Alacakaya beldesinin ilçe olması nedeniyle düzenlenen törende yaptığı konuşmada da, gökten taş yağsa yine görevinin başında olacağını söylemiştir.⁵¹²

Bölge Valisi Necati Çetinkaya'nın kardeşlerine ait Bakırköy'de bulunan beş katlı Çetinkaya mağazasında 25 Aralık günü öğle saatlerinde bir grup PKK militanının attıkları molotof kokteylleri nedeniyle yangın çıkmış ve olayda aralarında Olağanüstü Hal Bölge Valisi Necati Çetinkaya'nın kardeşi Fehmi Çetinkaya'nın oğlu Ahmet Çetinkaya, iki yaşında bir kız çocuğu, dört aylık hamile bir kadının da bulunduğu 11 kişi ölmüş, 50'ye yakın kişi de yaralanmıştır.⁵¹³

Yeğeni Ahmet Çetinkaya'nın cenaze namazından sonra topluluğa hitaben bir konuşma yapan Çetinkaya, 'Bu vatan için yüzbin Ahmet feda olsun. Biz kin tutmayız. Biz sevgi, dostluk ve kardeşliğin fedaisiyiz. Bu işi yapanlar bu vatanın ekmeğini yediklerini düşünerek pişman olsunlar. Başka hiçbir şey istemeyiz' demiştir. Teröristlerin hiçbir zaman amaçlarına ulaşamayacaklarını, Türk milletinin birlik ve beraberlik içinde olması gerektiğini belirtmiştir.⁵¹⁴

Olaydan kısa bir süre sonra İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, Bölge Valisi Necati Çetinkaya'nın görevinden affını istediğini belirtmiştir.⁵¹⁵

Bakanlar Kurulu'nun 29.01.1992 tarihli kararıyla Çetinkaya Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinden Bursa Valiliğine atanmıştır.⁵¹⁶ Bursa Valiliğinde 20.02.1992-25.09.1993 tarihleri arasında görev yapmıştır⁵¹⁷. 10.09.1993 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Manisa Valiliğine atanmıştır.⁵¹⁸ Manisa Valisi iken 31.10.1995 tarihinde

⁵¹¹ **Milliyet**, 20.08.1991.

⁵¹² **Milliyet**, 21.08.1991.

⁵¹³ **Milliyet**, 26.12.1991.

⁵¹⁴ **Milliyet**, 27.12.1991.

⁵¹⁵ **Milliyet**, 03.01.1992.

⁵¹⁶ **RG**: S.: 21136, 08.02.1992.

⁵¹⁷ <http://www.bursa.gov.tr/?sayfa=mymenu&pid=10>

⁵¹⁸ **RG**: S.: 21699, 15.09.1993.

politikaya atılmak üzere görevinden ayrılmıştır⁵¹⁹. TBMM'ye Doğruyol Partisi'nden XX. Dönem Konya Milletvekili olarak girmiştir.⁵²⁰ XXI. Dönemde Doğruyol Partisi'nden Manisa Milletvekili⁵²¹ iken partisinden istifa ederek, önce bağımsız olmuş, ardından Adalet ve Kalkınma Partisinin kurucuları arasında yer almıştır.⁵²² XXII.⁵²³ ve XXIII. dönemlerde Adalet ve Kalkınma Partisi'nden Elazığ Milletvekili⁵²⁴, XXIV. dönemde yine aynı partiden Adana Milletvekili olmuştur.⁵²⁵

Ünal Erkan

1942'de Erzurum'da doğmuştur. 1964'te Polis akademisini bitirmiştir. Bursa'da Göreve Bursa'da başlamış, Bursa'nın İnegöl ilçesinde İlçe Emniyet Amirliğine vekaleten bakmıştır. Askerlik dönüşü Ankara'da 'Önemli İşler' biriminde çalışmıştır. İstihbaratta şube müdür yardımcılığına terfi ettiğinde Ankara Emniyet Müdürlüğü kadrosuna tayin olmuştur. Ankara emniyet müdürlüğünde narkotik hizmetlerinde çalışmış, 1974, 1975 yıllarında narkotik şube müdürlüğü yapmıştır. Ardından asayiş şube müdürlüğü yapmıştır. Bursa'ya tayini çıkmış, hemen sonrasında da Ankara'ya ataması yapılmış, merkez görevinde iki yıl kalmıştır. 1979 sonu Ankara'da emniyet müdür yardımcılığı görevine getirilmiştir. Görevini sürdürmekte iken, İstanbul emniyet müdür yardımcılığına tayini çıkmıştır.⁵²⁶

38 yaşında Ankara Emniyet Müdürü olmuştur. İçişleri Bakanlığının 30.08.1980 tarihli kararıyla 2 nci derece kadrolu İstanbul Emniyet Müdür Muavini Ünal Erkan 1 inci derece kadrolu Ankara Emniyet Müdürlüğüne atanmıştır.⁵²⁷

⁵¹⁹ *Milliyet*, 01.11.1995.

⁵²⁰ *TBMM Albümü (1920-2010)*, 3. C. (1983-2010), s. 1354.

⁵²¹ *TBMM Albümü (1920-2010)*, 3. C. (1983-2010), s. 1433.

⁵²² *TBMM Albümü (1920-2010)*, 3. C. (1983-2010), s. 1479.

⁵²³ *TBMM Albümü (1920-2010)*, 3. C. (1983-2010), s. 1479.

⁵²⁴ *TBMM Albümü (1920-2010)*, 3. C. (1983-2010), s. 1554.

⁵²⁵ http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.liste

⁵²⁶ "Ünal Erkan ile Yapılan Röportaj", <http://www.caginpulisi.com.tr/34/11-12-13-14-15-16-17-18-19.htm>

⁵²⁷ *RG*, S.: 17091, 31.08.1980. Ankara Emniyet Müdürlüğünün internet sitesinde Ünal Erkan'ın görev başlama tarihi 12.02.1980 olarak yazılmıştır. (http://www.ankara.pol.tr/2011_v1/Tum_Emniyet_Mudurlerimiz-306.html) Bu tarih Resmi Gazete kayıtlarıyla uyuşmamaktadır.

Ankara Emniyet Müdürlüğü görevinin ardından İçişleri Bakanlığının 08.08.1984 tarihli kararıyla İstanbul Emniyet Müdürlüğüne atanmıştır.⁵²⁸ 03.09.1984-12.08.1988 tarihleri arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü yapmıştır.⁵²⁹

Bakanlar Kurulu'nun 29.07.1988 tarihli kararıyla Edirne Valiliğine atanmıştır.⁵³⁰ 19.08.1988 – 09.07.1991 tarihleri arasında Edirne Valiliği görevinde bulunmuştur.⁵³¹ Edirne Valiliğinin ardından Bakanlar Kurulu'nun 05.07.1991 tarihli kararıyla Emniyet Genel Müdürlüğü görevine atanmıştır.⁵³² 09.07.1991 – 18.02.1992 tarihleri arasında Emniyet Genel Müdürlüğü yapmıştır.⁵³³

29.01.1992 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine atanmıştır.⁵³⁴ 21.02.1992-01.11.1995 tarihleri arasında Olağanüstü Hal Bölge Valiliği yapmıştır. Olağanüstü Hal Bölge Valisi Ünal Erkan DYP'den milletvekili aday adayı olmak için görevinden istifa etmiştir.⁵³⁵

XX. Dönemde TBMM'de Ankara milletvekili olarak bulunmuş ve 53. Hükümette (2. Yılmaz Hükümeti) 6 Mart 1996 – 28 Haziran 1996 tarihleri arasında Devlet Bakanı olarak görev yapmıştır.⁵³⁶

Necati Bilican

1941 yılında Ardahan'ın Posof ilçesinde doğmuştur. 1965'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. 1965–1967 yılları arasında yedek subay olarak askerliğini yapmıştır. 1968'de İstanbul Emniyet Memurluğuna başlamış, 1970'de 50. Dönem Kaymakamlık Kursunu bitirmiştir. Necati Bilican 1969-1970 yılları arasında Ladik Kaymakamlığı yapmıştır.⁵³⁷ 1972-1978 yılları arasında Karahallı

⁵²⁸ RG, S.: 18484, 09.08.1984.

⁵²⁹ http://www.iem.gov.tr/iem/index.php?menu_id=27

⁵³⁰ RG, S.: 19886, 01.08.1988.

⁵³¹ http://www.edirne.gov.tr/default_B0.aspx?content=51

⁵³² RG, S.: 20921, 06.07.1991.

⁵³³ http://www.egm.gov.tr/icerik_detay.aspx?id=141

⁵³⁴ RG, S.: 21136, 08.02.1992.

⁵³⁵ Milliyet, 01.11.1995.

⁵³⁶ TBMM Albümü (1920-2010), 3. C. (1983-2010), s. 1311.

⁵³⁷ http://www.ladik.gov.tr/default_B0.aspx?content=49

Kaymakamlığı yapmıştır.⁵³⁸ 1978-1980 yılları arasında Gürpınar Kaymakamlığı yapmıştır.⁵³⁹ 3. Derece kadrolu Nallıhan Kaymakamı Necati Bilican 2. Derece kadrolu Personel Genel Müdürlüğünde Özlük İşleri Genel Müdür Yardımcılığına atanmıştır.⁵⁴⁰ Genel Müdür Yardımcılığı görevinin ardından 1982-1984 yılları arasında Bodrum Kaymakamlığı yapmıştır.⁵⁴¹

Bodrum Kaymakamlığının ardından İçişleri Bakanlığının 27.01.1984 tarihli kararıyla 1 nci derece kadrolu Personel Genel Müdürlüğüne tayin edilmiştir.⁵⁴² Bilican Bakanlar Kurulu'nun 31.05.1985 tarihli kararıyla da Personel Genel Müdürlünden Denizli Valiliğine atanmıştır.⁵⁴³ 16.06.1985-15.04.1990 tarihleri arasında Denizli Valiliği yapmıştır.⁵⁴⁴

Bakanlar Kurulu'nun 07.04.1990 tarihli kararıyla Emniyet Genel Müdürlüğü görevine atanmıştır.⁵⁴⁵ 16.04.1990-09.07.1991 tarihleri arasında bu görevde bulunmuştur.⁵⁴⁶ Bu dönemde ayrıca BOTAŞ Yönetim Kurulu üyeliği de yapmıştır.⁵⁴⁷

05.07.1991 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Edirne Valiliğine atanmıştır.⁵⁴⁸ Bakanlar Kurulu'nun 29.01.1992 tarihli kararıyla da Edirne Valiliğinden Merkez Valiliğine atanmıştır.⁵⁴⁹

08.04.1996 tarihli Bakanlar Kurulu'nun kararıyla Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine atanmış⁵⁵⁰ Bilican 12.04.1996 – 01.08.1997 tarihleri arasında Olağanüstü Hal Bölge Valisi olarak görev yapmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun 24.07.1997 tarihli kararıyla Emniyet Genel Müdürlüğüne atanmıştır.⁵⁵¹ Necati Bilican'ın Emniyet Genel Müdürlüğüne

⁵³⁸ http://www.karahalli.gov.tr/default_B0.aspx?content=49

⁵³⁹ http://www.gurpinar.gov.tr/default_B0.aspx?content=1002

⁵⁴⁰ **RG**, S.: 17083, 22.08.1980.

⁵⁴¹ http://www.bodrum.gov.tr/default_B0.aspx?content=49

⁵⁴² **RG**, S.: 18298, 31.01.1984.

⁵⁴³ **RG**, S.: 18774, 04.06.1985.

⁵⁴⁴ http://denizli.gov.tr/webb/index.php?option=com_content&view=article&id=91&Itemid=61

⁵⁴⁵ **RG**, S.: 20487, 09.04.1990.

⁵⁴⁶ http://www.egm.gov.tr/icerik_detay.aspx?id=141

⁵⁴⁷ **Milliyet**, 20.11.1990.

⁵⁴⁸ **RG**, S.: 20921, 06.07.1991.

⁵⁴⁹ **RG**, S.: 21136, 08.02.1992.

⁵⁵⁰ **RG**, S.: 22606, 09.04.1996.

⁵⁵¹ **RG**, S.: 23061, 26.07.1997.

getirilmesiyle boşalan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'ne, Van Valliği görevini de uhdesinde bulundurmak kaydıyla, vekaleten Van Valisi Abdülkadir Sarı getirilmiştir.

Bu dönemde Refahyol Hükümetinin İçişleri Bakanı Meral Akşener tarafından Emniyet Genel Müdürlüğü görevinden alınarak Balıkesir Valisi yapılan Alaattin Yüksel'in başvurusu sonucu Danıştay 5. Dairesinin önce yürütmeyi durdurma, sonra da göreve iade kararı almasıyla birlikte Yüksel'in Emniyet Genel Müdürlüğü görevine iade edilmesi; Emniyet Genel Müdürlüğü görevinde bulunan Necati Bilican'ın ise merkez valiliğine atanması söz konusu olmuştur.⁵⁵² Bakanlar Kurulu'nun 08.06.1998 tarihli kararıyla Emniyet Genel Müdürü Necati Bilican Merkez Valiliğine atanmıştır.⁵⁵³

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, İçişleri Bakanlığının başvurusu üzerine 12.06.1998 tarihinde Danıştay 5. Daire'nin verdiği kararı iptal etmiştir.⁵⁵⁴ Bu durumda Balıkesir Valisi Alaaddin yürütmekte olduğu görevinde kalmıştır. Ancak verilen karar Necati Bilican'ın Merkez Valiliğine atanma kararının Resmi Gazete'de yayınlanmasından bir gün sonraya denk geldiği için Bilican göreve dönememiştir. Bu nedenle Emniyet Genel Müdürlüğü bir süre için vekaletle yönetilmiştir.⁵⁵⁵ Necati Bilican'ın Bakanlar Kurulu'nun 01.07.1998 tarihli kararıyla Emniyet Genel Müdürlüğü görevine tekrar ataması yapılmıştır.⁵⁵⁶

Necati Bilican'ın üçüncü Emniyet Genel Müdürlüğü döneminde ortaya çıkan tele-kulak (telefon dinleme) skandalı sonucunda aralarında Ankara Emniyet Müdürünün de bulunduğu 10 emniyet mensubu görevden uzaklaştırılmıştır. İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'ın Necati Bilican'ın istifasını istemesi sonrası Bilican 40 gün yıllık izne ayrılmıştır.⁵⁵⁷ 08.07.1999 tarihinde sona eren yıllık iznini 15 gün daha

⁵⁵² **Milliyet**, 10.06.1998.

⁵⁵³ **RG**, S.: 23369 (Mükerrer), 11.06.1998.

⁵⁵⁴ **Milliyet**, 16.06.1998.

⁵⁵⁵ Emniyet Genel Müdürlüğünün internet sitesinde Necati Bilican'ın ilki 16 Nisan 1990-09 Temmuz 1991 ikincisi ise 01 Ağustos 1997-29 Eylül 1999 tarihleri arası olmak üzere iki kez Genel Müdürlük yapmış olduğu görülmektedir. Ancak yukarıda anlatıldığı üzere Bilican kısa bir süre için dahi olsa Merkez Valiliğine resmen atanmıştır. Bu durumda Bilican'ın Merkez Valiliğinden Genel Müdürlüğe dönmesi sonrası yaptığı görev süresi onun üçüncü genel müdürlük dönemi olmaktadır. Bu konuyla ilgili Emniyet Genel Müdürlüğüne mail atılmış olmakla birlikte bu tez çalışmasının tamamlandığı dönem itibarıyla henüz bir cevap elimize ulaşmamıştır.

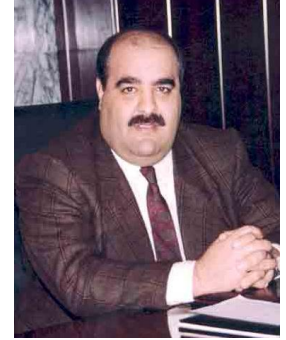
⁵⁵⁶ **RG**, S.: 23406, 18.07.1998.

⁵⁵⁷ **Milliyet**, 09.06.1999.

uzatmıştır.⁵⁵⁸ İzin süresinin dolmasının ardından 20 günlük doktor raporu almıştır.⁵⁵⁹ Bu süre sonunda görevine dönmüş, ancak Bakanlar Kurulu'nun 24.09.1999 tarihli kararıyla Merkez Valiliğine atanmıştır.⁵⁶⁰ Merkez Valisi Necati Bilican yaş haddinden 2006 yılında emekli olmuştur.

Aydın Arslan:⁵⁶¹

25.09.1953 tarihinde Elazığ'ın Maden İlçesinde doğmuştur. İlk ve Orta öğrenimini Elazığ'ın Maden İlçesinde yaptıktan sonra, İlçede Lise eğitimi veren okul olmadığı için eğitimine bir yıl ara vermek zorunda kalmıştır. Lise eğitiminin ardından 1972 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 1976 yılında mezun olmuştur.

Aynı yıl Ankara'ya gelerek kaymakamlık sınavını kazanmış, ilk görev yeri olarak memleketi Elazığ'a Maiyyet Memuru olarak atanmıştır. Stajını müteakip, Malatya Arapgir ve Kastamonu Araç ilçesinde Kaymakam vekilliği yapmıştır.

21.06.1979-10.03.1980 tarihleri arasında Maçka Kaymakamlığı yapmıştır.⁵⁶² 1980 yılında askerlik görevini yedek subay olarak Mengen Askerlik Şubesinde yapmıştır.

Aydın Arslan, 06.08.1981 02.08.1983 tarihleri arasında Ovacık (Çankırı) Kaymakamlığı⁵⁶³, 16.08.1983-20.09.1985 tarihleri arasında Bucak Kaymakamlığı yapmıştır.⁵⁶⁴ İçişleri Bakanlığının 11 Eylül 1985 tarihli kararıyla 4. Derece kadrolu Bucak Kaymakamı Arslan 3. Derece kadrolu Batman Kaymakamlığına atanmıştır.⁵⁶⁵ İçişleri Bakanlığının 14.09.1987 tarihli kararıyla da 2. Derece kadrolu Diyarbakır

⁵⁵⁸ **Milliyet**, 09.07.1999.

⁵⁵⁹ **Milliyet**, 05.08.1999.

⁵⁶⁰ **RG**, S.: 23829, 27.09.1999.

⁵⁶¹ Olağanüstü Hal Bölge Valisi Aydın Arslan'ın biyografisiyle ilgili bazı bilgiler ailesinden temin edilmiş, özellikle görev yerleriyle ilgili bilgilere ait resmi gazete kayıtları ve gazete haberleri tarafımızdan eklenmiş ve dipnotlarda gösterilmiştir.

⁵⁶² http://www.macka.gov.tr/default_B1.aspx?content=52

⁵⁶³ http://www.ovacik.gov.tr/default_B0.aspx?content=183

⁵⁶⁴ http://www.bucak.gov.tr/default_B0.aspx?content=53

⁵⁶⁵ **RG**, S.: 18866, 12.09.1985.

Vali Yardımcılığına atanmıştır.⁵⁶⁶ Bu kadroda Olağanüstü Hal Bölge Vali Yardımcılığı görevini yürütmüştür.

Bölge Vali Yardımcılığı görevini müteakip İçişleri Bakanlığının 09.10.1989 tarihli kararıyla Diyarbakır Emniyet Müdürlüğüne atanmıştır.⁵⁶⁷ Bakanlar Kurulu'nun 12.07.1990 tarihli kararıyla Diyarbakır Emniyet Müdürlüğünden Şırnak Valiliğine atanmıştır.⁵⁶⁸ Aydın Arslan 36 yaşında Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü, 37 yaşında Şırnak Valiliği görevine getirilmiştir. Şırnak İlinin ilk valisidir. Şırnak Valisi olarak, Necati Çetinkaya'nın kısa süren Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin ardından yeni vali atanana dek bir süre Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'ne vekalet etmiştir.

Bakanlar Kurulu'nun 29.01.1992 tarihli kararıyla Şırnak Valiliğinden Karaman Valiliğine atanmıştır.⁵⁶⁹ 10.09.1993 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Karaman Valiliğinden Merkez Valiliğine⁵⁷⁰, 08.04.1996 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla da Merkez Valiliğinden Kastamonu Valiliğine atanmıştır.⁵⁷¹

Bakanlar Kurulu'nun 02.09.1997 tarihli kararıyla Kastamonu Valiliğinden Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine atanmıştır.⁵⁷² 15.09.1997 - 20.08.1999 tarihleri arasında Bölge Valiliği yapmıştır.

Genç yaşlarda üst düzey görevlere gelmiş olan ve iki yıldır Olağanüstü Hal Bölge Valisi olan Aydın Arslan, astım ve kalp yetmezliği nedenleriyle rahatsızlanmış, önce askeri hastaneye kaldırılmış, durumu ağırlaşınca askeri ambulans uçakla Ankara GATA'ya sevk edilmek istenmiş, ancak Arslan, Malatya üzerinde bir kez daha fenalaşarak, sağlık görevlilerinin tüm çabasına rağmen hayatını kaybetmiştir. Bu sırada askeri uçak Malatya'ya zorunlu iniş yapmış, ancak Arslan'ın vefat etmiş olduğu belirlenince, cenazesi aynı uçakla Ankara'ya götürülerek GATA'ya kaldırılmıştır.⁵⁷³

⁵⁶⁶ RG, S.: 19617, 27.10.1987.

⁵⁶⁷ RG, S.: 20309, 11.10.1989.

⁵⁶⁸ RG, S.: 20578, 18.07.1990.

⁵⁶⁹ RG, S.: 21136, 08.02.1992.

⁵⁷⁰ RG, S.: 21699, 15.09.1993.

⁵⁷¹ RG, S.: 22606, 09.04.1996.

⁵⁷² RG, S.: 23099 (Mükerrer), 03.09.1997.

⁵⁷³ Milliyet, 21.08.1999; Hürriyet, 21.08.1999.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi Aydın Arslan'dan boşalan göreve, vekaleten bir süre İl Valisi Nafiz Kayalı bakmıştır. Ardından Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine Hatay Valisi Gökhan Aydınır atanmıştır.

Gökhan Aydınır:⁵⁷⁴

1941 yılında Adana'da doğmuştur. 1963 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezuniyetini müteakip, 31 Temmuz 1963'te Zonguldak Maiyet Memuru olarak göreve başlamıştır. Staj döneminde Durağan, Kurucuşile ve Ayancık Kaymakam vekilliklerinde bulunduktan sonra katıldığı 42. Dönem Kaymakamlık kursunu pekiyi derece ile 1966 yılında bitirmiştir.

Sırasıyla 25.02.1966–03.08.1969 tarihleri arasında Tatvan Kaymakamlığı, 18.08.1969–02.10.1971 tarihleri arasında Şenkaya Kaymakamlığı, 17.10.1971–01.04.1972 tarihleri arasında Şebinkarahisar Kaymakamlığı ve (01.04.1972–30.09.1973 tarihleri arasında Tank yedeksubay olarak askerlik görevini tamamladıktan sonra) 30.09.1973–20.07.1976 tarihleri arasında Kuyucak Kaymakamlığı yapmıştır.

Kuyucak Kaymakamlığından İçişleri Bakanlığının 20.07.1976 tarihli kararıyla 5. derece kadrolu Mülkiye Müfettişliğine atanmıştır.⁵⁷⁵ 03.08.1976–31.10.1980 tarihleri arasında Mülkiye Müfettişliği görevinde bulunmuştur. Bakanlar Kurulu'nun 17.10.1980 tarihli kararıyla Muş Valiliğine atanmıştır.⁵⁷⁶ 31.10.1980–12.06.1985 tarihleri arasında Muş Valiliği yapmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun 31.05.1985 tarihli kararıyla Muş Valiliğinden Bolu Valiliğine atanmıştır.⁵⁷⁷ 24.06.1985–15.08.1991 tarihleri arasında Bolu Valiliği yapmıştır. Bolu Valiliği görevinin ardından 02.08.1991 tarihli Bakanlar Kurulu

⁵⁷⁴ Olağanüstü Hal Bölge Valisi Gökhan Aydınır'ın biyografisi kendisinden temin edilmiştir. Sadece atamalarla ilgili Resmi Gazete kayıtları dipnot olarak tarafımızdan eklenmiştir.

⁵⁷⁵ RG, S.: 15665, 02.08.1976.

⁵⁷⁶ RG, S.: 17138, 17.10.1980.

⁵⁷⁷ RG, S.: 18774, 04.06.1985.

Kararıyla Erzurum Valiliğine atanmıştır.⁵⁷⁸ 21.08.1991–18.02.1992 tarihleri arasında Erzurum Valiliği yapmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun 29.01.1992 tarihli kararıyla Erzurum Valiliğinden Merkez Valiliğine atanmıştır.⁵⁷⁹ 18.02.1992–23.09.1993 tarihleri arasında Merkez Valiliği yapmıştır. 10.09.1993 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Merkez Valiliğinden İçel (Mersin) Valiliğine atanmıştır.⁵⁸⁰ 24.09.1993–16.04.1996 tarihleri arasında Mersin Valiliği yapmıştır.

08.04.1996 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Sakarya Valiliğine atanmıştır.⁵⁸¹ 19.04.1996–07.11.1997 tarihleri arasında Sakarya Valiliği yapmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 28.10.1997 tarihli kararıyla Hatay Valiliğine atanmıştır.⁵⁸² 12.11.1997–11.10.1999 tarihleri arasında Hatay Valiliği yapmıştır.

Gökhan Aydın 24.09.1999 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine atanmıştır.⁵⁸³ 11.10.1999–31.01.2003 tarihleri arasında Olağanüstü Hal Bölge Valiliği görevinde bulunmuştur.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin sona erdirilmesine müteakip Bakanlar Kurulu'nun 30.01.2003 tarihli kararıyla Emniyet Genel Müdürlüğü görevine atanmış⁵⁸⁴ bu görevde iken 05.12.2006 tarihinde yaş haddinden emekli olmuştur.

⁵⁷⁸ RG, S.: 20951, 05.08.1991.

⁵⁷⁹ RG, S.: 21136, 08.02.1992.

⁵⁸⁰ RG, S.: 21699, 15.09.1993.

⁵⁸¹ RG, S.: 22606, 09.04.1996.

⁵⁸² RG, S.: 23155, 30.10.1997.

⁵⁸³ RG, S.: 23829, 27.09.1999.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği dönemiyle ilgili olarak eski Olağanüstü Hal Bölge Valisi Gökhan Aydın ile yapılan 11.01.2012 tarihli görüşmede Aydın, önceki dönemlerde de zaman zaman gazetelerde kendisinin Bölge Valiliğine getirileceği haberlerinin çıkmış olduğunu, hatta isminin bazı dönemlerde Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı için de geçtiğini gazetelerden okuduğunu, ancak kendisinin hiçbir göreve atanmaya yönelik bir talebinin veya girişiminin olmadığını, kendisine verilmiş olan görevleri en iyi şekilde yapmaya çalıştığını belirtmiştir.

⁵⁸⁴ RG, S.: 25011, 01.02.2003.

C. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Mevzuatı

1. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/285)⁵⁸⁵:

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK, 285 sayılı KHK olarak Bakanlar Kurulu'nca 10 Temmuz 1987 tarihinde kararlaştırılmış ve 14 Temmuz 1987 tarihli, 19517 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

285 Sayılı KHK; 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği', 'Atama, Bağlılık', 'Teşkilat', 'Görev ve Yetkiler', 'Personel ve Mali Hükümler', 'İhtilafların Çözümü', 'Dava Açılması', 'Yürürlük ve Yürütme' başlıklarını kapsayan 9 maddeden oluşmaktadır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'da zaman içinde bazı değişiklikler ve eklemeler/çıkarmalar yapılmıştır.

Kararnamenin genel gerekçesinde olağanüstü hal ilan edilen Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van İl'lerinde şiddet hareketlerinin yoğunlaşması nedeniyle; vatandaşın bu bölgede huzur ve güvenliğini sağlamak, İl hudutlarına bağlı kalmaksızın iç güvenlik faaliyetlerini sürdürmek, bölücü eşkıyanın yöre halkı üzerinde propagandasına ve baskısına mani olmak, emniyet ve asayişin temini için İl'ler arasında koordinasyonu sağlamak üzere adı geçen İl'leri kapsayacak şekilde Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurulmasının zaruri görüldüğü belirtilmiştir. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kurulması ile İl'lerde mevcut veya alınacak bilgilerin tek elde toplanarak değerlendirilmesi ve bundan sonra şiddet olaylarının üzerine bilinçli gidilmesi, bilgilerin kaybolmasının önlenmesi, bölgedeki İl'ler arasında her türlü araç, gereç, teçhizat ve personelin süratle kaydırılması sağlanacaktır.

285 sayılı KHK'nın gerekçesinden de açıkça anlaşılacağı üzere Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin kuruluş nedeni öncelikli olarak güvenlik konusuydu ilgilidir. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin kurulmasıyla birlikte emniyet ve asayişin sağlanabilmesi amacıyla 'İl' kademesi üzerinde bir koordinasyon birimi oluşturulmuştur.

⁵⁸⁵ RG, S.: 19517, 14 Temmuz 1987. Kanun Hükmünde Kararnamenin tam metni Ek'ler kısmında verilmiş olduğundan buraya alınmamıştır. Bakınız, s.420.

285 sayılı KHK'nın 1'inci maddesinde 'Anayasanın 121 inci maddesi ile Olağanüstü Hal Kanununun 3 üncü maddesinin (b) bendinde belirtilen hususlarla sınırlı olarak Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van il'lerini kapsam üzere Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdas edilmiştir.' denilmektedir. Bu İl'ler dahilinde bölge valiliği oluşturulmasının gerekçesi olarak bu İl'lerde Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin yoğunluk arz etmesi ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması gösterilmiştir.

Kararnamenin 2'nci maddesi, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine atanmanın nasıl yapılacağıyla ilgilidir. Buna göre, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine, Valilik sıfat ve unvanı ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun değişik 59 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunca atama yapılır. Bunlardan emekli olanların emekli aylığı kesilmez. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, İçişleri Bakanına bağlı olarak görev yapar.

Yine aynı maddede Bakanlar Kurulunca Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kaldırılabilceği veya sınırlarının değiştirilebileceği belirtilmiştir.

3'üncü madde bölge valiliğinin teşkilatıyla ilgilidir. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdas edilen İl'lerde Bölge Valisi ihtiyaca göre gerekli teşkilatı kurmaya ve hizmetin gerektirdiği bina, tesis, araç, gereç, personel ve diğer her türlü hizmeti kamu kurum ve kuruluşlarından sağlamaya yetkili kılınmıştır. Bölge Valisinin bu konudaki taleplerini ilgili kuruluşlar derhal yerine getirmekle yükümlüdür.

Mahallinden temini mümkün olmayan araç, gereç, personel ve mali destek talepleri İçişleri Bakanı aracılığı ile ilgili kuruluşların Merkez Teşkilatınca sağlanır. Bakan gerektiğinde bu konuda bakanlık müsteşarını veya müsteşar yardımcılarını görevlendirebilir. Olağanüstü Hal Bölge Valisi görev ve yetkileri ile ilgili iç ve dış piyasadan mal ve hizmet alımlarında bulunabilir. Bu amaçla gerek Olağanüstü Hal Bölge Valisinin, gerekse diğer kuruluşların yapacakları her türlü harcamalar 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 832 sayılı Sayıştay Kanununa tabi olmadığı gibi her türlü vergi, resim, harç ve katma değer vergisinden de muaf tutulmuştur.

Kararnamenin 4'üncü maddesi Olağanüstü Hal Bölge Valisinin görev ve yetkileriyle ilgilidir. Bölge Valisi, görev alanına giren illerde, İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunlarla Valilere tanınmış bulunan

görev ve yetkilerle 2935 sayılı Kanunla il valilerine verilen yetkilerden, bu KHK'nın 1 inci maddesinde belirtilen hususlarla ilgili olanlarını kullanmaya yetkili kılınmıştır. Gerekli hallerde kullanması için bu maddede belirtilen ilave yetkiler de verilmiştir.⁵⁸⁶

Personel ve mali hükümler başlıklı 5'inci maddeye göre Olağanüstü Hal Bölge Valisi emrinde görevlendirilen personelin özlük ve sair mali hakları kurumlarına bağlı olarak devam eder. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, emrinde görevlendirilen personelin sicil ve disiplin amiridir. Ayrıca, diğer kamu personeli ile kolluk kuvvetleri amir ve komutanları hakkında da ek sicil düzenleyebilir.

5'inci maddede İçişleri Bakanlığı taşra teşkilatında kullanılmak üzere 1 inci derece Mülki İdare Amirliği Hizmetleri sınıfından bir adet Olağanüstü Hal Bölge Valisi kadrosu ihdas edildiği, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin harcamaları için İçişleri Bakanlığı bütçesine gerekli ödeneğin konulacağı ayrıca, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin acil ve zaruri ihtiyaçları için de Geliştirme ve Destekleme Fonundan yeteri miktarda para verileceği hükmü vardır.

Yine bu maddede bölgeye dahil İl'ler ile mücavir İl'lerde bulunan sürekli Kamu görevlilerine (Olağanüstü Hal Bölge Valisi ile mezkur İl'lerin Valileri dahil) ödenecek tazminat konusunda da hükümler mevcuttur. Ayrıca görev alanına giren illerde görevli kolluk kuvvetleri personeli ile emre, harekât kontrolüne verilen birliklerin mensuplarına, mahallinden veya talepleri halinde diğer İl'lerden lojman tahsis edileceği ya da lojman karşılığı kira bedelinin gayrimenkulün bulunduğu İl'deki ilgili kuruluşun merkez teşkilâtı bütçesinden karşılanacağı belirtilmiştir.

6'ncı maddede Bölge Valiliğinin görev alanında, adli ve idari yargı ile askeri mevzuata ilişkin hususlar hariç olmak üzere, yetki ve görevlerin kullanılmasından doğacak ihtilafları çözümlenme ve bu KHK'nın uygulanması ile ilgili her türlü idari düzenlemeleri yapma hususunda Bakanlar Kurulu'nun yetkili olduğu belirtilmiştir.

7'nci maddeye göre, bu KHK ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemler hakkında iptal davası açılmaz.

Geçici 1'inci maddeyle, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 1987 Mali yılı harcamaları için İçişleri Bakanlığı bütçesinde gerekli tertipleri açmaya ve bütçeye ek ödenek aktarmaya Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

⁵⁸⁶ Olağanüstü Hal Bölge Valisinin görev ve yetkileri ayrıntılı bir biçimde bir başlık altında incelenmiş olduğundan burada detaya girilmemiştir.

a. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasının (D) Bendine Bir Hüküm Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/286)⁵⁸⁷

286 Sayılı KHK'nın gerekçesine göre; 285 sayılı KHK'nın 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendinde kurulması öngörülen Jandarma Asayiş Komutanlığı'nın teşekkül tarzına açıklık getirilmesi, komutanlık emrine giren veya hareket komutasına verilen veya verilecek olan askeri birliklerin olağanüstü hal süresince sağlamak durumunda olacakları emniyet ve asayiş hizmetleriyle kamu düzeninin sağlanmasında Olağanüstü Hal Bölge Valisine karşı sorumlu olarak hizmet görmesi ve bu askeri birliklerin asayiş hizmetlerini ve görevlerini yerine getirmede gayeye uygun olarak genel kolluk kuvvetlerinin bu konuda sahip olduğu kanuni yetkilerle teçhizi gerekli görülmüştür. Bu nedenlerle, Bakanlar Kurulu'nca 10.7.1987 tarihinde 286 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasının (d) Bendine Bir Hüküm Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname' ile aşağıdaki hükmün eklenmesi kararlaştırılmıştır:

“Olağanüstü Hal Bölge Valisine karşı sorumlu Jandarma Asayiş Komutanlığı emrine giren veya hareket komutasına verilen diğer kuvvet birlikleri (Jandarma sınır birlikleri dahil) emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin sağlanmasında genel kolluk kuvvetlerinin sahip olduğu kanuni yetkileri haizdirler.”

b. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 nci Maddesinin Beşinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/287)⁵⁸⁸

Bakanlar Kurulu'nca 24.7.1987 tarihinde kararlaştırılan 287 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Beşinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname' olağanüstü hal bölgesine dahil İl'ler ile mücavir İl'lerde bulunan sürekli kamu görevlilerine (Olağanüstü Hal Bölge Valisi ile mezkur İl'lerin valileri dahil) ödenecek tazminatlarla ilgilidir.

⁵⁸⁷ RG, S.: 19518 Mükerrer, 15 Temmuz 1987.

⁵⁸⁸ RG, S.: 19530, 27 Temmuz 1987.

c. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/299)⁵⁸⁹

Bakanlar Kurulu'nca 23.10.1987 tarihinde kararlaştırılan 299 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname' ile 285 Sayılı KHK'nın 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasına (k) bendi eklenmiştir. Eklenen (k) bendi, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin, bu KHK'nın yayımı tarihinden başlayarak kırk beş gün içinde, mücavir iller dahil, olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma ve bulundurma ruhsatı verebileceği ile ilgilidir. Ayrıca silah ruhsatı verilmesiyle ilgili esaslar da belirtilmiştir.⁵⁹⁰

d. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/313)⁵⁹¹

Bakanlar Kurulu'nca 23.02.1988 tarihinde kararlaştırılan 313 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname' ile 285 Sayılı KHK'nın 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasına eklenen (l) bendine göre; 'Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bölge kapsamındaki illerde sıkıyönetim askeri mahkemelerince tutuklanan sivil kişilerin sivil tutukevlerinde muhafaza edilmelerine karar verebilir. Bu suretle muhafaza edilen sivil tutuklular hakkında sivil tutukevleriyle ilgili hükümler uygulanır.'

313 sayılı KHK'nın gerekçesinde, askeri yargı organlarınca tutuklanmış, hapsedilmiş, askeri makamlarca muhafaza altına alınmış veya gözaltı edilmiş kişilerin, 'asker kişi' sayılmaları dolayısıyla, bunların sivil cezaevlerinde barındırılmalarının mümkün olmadığı, diğer taraftan, Olağanüstü Hal Bölgesinde bulunan askeri cezaevlerinin sınırlı sayıda oluşunun, asker tutukluların bu

⁵⁸⁹ RG, S.: 19654, 04 Aralık 1987.

⁵⁹⁰ Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası verilmesi ayrıntılı bir biçimde bir başlık altında incelenmiş olduğundan burada detaya girilmemiştir.

⁵⁹¹ RG, S.: 19735, 24 Şubat 1988.

cezaevlerinde toplanmalarına sebep olduğu, buna karşın bazı cezaevlerinin imkanlarının bu tutukluları muhafazaya yeterli gelmediği belirtilmektedir. Asker nitelikli tutukluların daha elverişli şartlarda muhafazasını temin etmek düşüncesi, bunların sivil cezaevlerine naklini zorunlu kılmaktadır. Hazırlanan Tasarı ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetki ile sıkıyönetim askeri mahkemelerince tutuklanan sivil kişilerin sivil tutukevlerinde muhafazaları imkanı verilmektedir.

e. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Yedinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/321)⁵⁹²

Bakanlar Kurulu'nca 12.04.1988 tarihinde kararlaştırılan 321 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Yedinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname' tazminatlarla ilgilidir.

f. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname (KHK/387)⁵⁹³

Bakanlar Kurulu'nca 30.10.1989 tarihinde kararlaştırılan 387 sayılı KHK ile 285 Sayılı KHK'nın 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (k) bendi yürürlükten kaldırılarak müteakip (1) bendi (k) olarak teselsül ettirilmiş ve aynı KHK'nın geçici 1 inci maddesi yeniden düzenlenmiştir.

Yeniden düzenlenmiş olan Geçici 1 inci Madde, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin, bu KHK'nın yayımı tarihinden başlayarak bir ay içinde, mücavir iller dahil, olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine ellerinde bulunan ruhsatsız ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma veya bulundurma ruhsatı verebileceği ile ilgilidir. Ayrıca silah ruhsatı verilmesiyle ilgili esaslar da belirtilmiştir.⁵⁹⁴

⁵⁹² RG, S.: 19805, 05 Mayıs 1988.

⁵⁹³ RG, S.: 20334, 06 Kasım 1989.

⁵⁹⁴ Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası verilmesi ayrıntılı bir biçimde bir başlık altında incelenmiş olduğundan burada detaya girilmemiştir.

g. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun (Kanun No: 3601)⁵⁹⁵

TBMM’ce 18.01.1990 tarihinde kabul edilen 3601 sayılı Kanun’la 285 Sayılı KHK’nın 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (k) bendi yürürlükten kaldırılarak müteakip (1) bendi (k) olarak teselsül ettirilmiş ve aynı KHK’nın geçici 1 inci maddesi yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenmiş olan Geçici 1 inci Madde, Olağanüstü Hal Bölge Valisi’nin, 387 sayılı KHK’nın yayımı tarihi olan 6 Kasım 1989 tarihinden başlayarak bir ay içinde, mücavir iller dahil, olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine ellerinde bulunan ruhsatsız ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma veya bulundurma ruhsatı verebileceği ile ilgilidir. Ayrıca silah ruhsatı verilmesiyle ilgili esaslar da belirtilmiştir.⁵⁹⁶

ğ. 2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/413)⁵⁹⁷

Bakanlar Kurulunca 9.4.1990 tarihinde kararlaştırılan 413 sayılı ‘2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’ ile Olağanüstü Hal Bölge Valisinin yetkileri genişletilmiştir.⁵⁹⁸ KHK’nın gerekçesinde, özellikle bazı sınır bölgelerinin zaman zaman şiddet olaylarına sahne olması ve bu fiillerin devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünü hedef almak suretiyle vatan ve Cumhuriyete karşı ciddi birer kalkışma özelliği taşıyor olmaları sebebiyle uygulamasına geçilen önce sıkıyönetim ve daha sonra da olağanüstü hal olmak üzere Anayasaca öngörülmüş olan özel yönetim rejimlerinin bahsettiği yetkilerle bölgedeki olayların tamamen yok edilmesinin gerçekleşmemiş olduğu ifade edilmiş, yaşanmakta olan hadiselerin olağanüstü hal rejimi içinde söz konusu olmak üzere, ek tedbirlerin acilen alınmasını zorunlu kıldığı, bu nedenlerle 285 sayılı KHK’da ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanununda değişikliklerin yapılmasının zorunlu görüldüğü belirtilmiştir.

⁵⁹⁵ RG, S.: 20414, 26 Ocak 1990.

⁵⁹⁶ Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası verilmesi ayrıntılı bir biçimde bir başlık altında incelenmiş olduğundan burada detaya girilmemiştir.

⁵⁹⁷ RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990.

⁵⁹⁸ Olağanüstü Hal Bölge Valisinin görev ve yetkileri ayrıntılı bir biçimde bir başlık altında incelenmiş olduğundan burada detaya girilmemiştir.

413 sayılı KHK'yla, 2935 sayılı Kanunun 33 üncü maddesi⁵⁹⁹ ve 285 sayılı KHK'nın 7 nci maddesi⁶⁰⁰ başlıkları ile birlikte değiştirilmiştir. 2935 sayılı Kanunun ek 1 inci maddesi de değiştirilmiş⁶⁰¹ ve Kanuna yeni maddeler eklenmiştir. Eklenen maddelerle Olağanüstü Hal Bölge Valisine basın yayın faaliyetlerini denetleme ve gerektiğinde yasaklama yetkileri verilmiştir. Ayrıca Olağanüstü Hal Bölge Valisinin, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine giren suçlarda kamu davası açılması için istekte bulunabileceği ve bu isteğin Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığınca yerine getirileceği hükmü konulmuştur.

Olağanüstü Hal Bölge Valisine 413 sayılı KHK ile, 'görev alanındaki illerde çalışmalarında sakınca görülen kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluştan isteyebilme' yetkisi tanınmıştır. Bu isteklerin derhal yerine getirileceği belirtilmiştir.

413 sayılı KHK ile bölgede iskan edilecekler için İçişleri Bakanlığının emrine yeni kadrolar tahsis edilmiştir. Bu kadroların sayısını % 25'ine kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir. İskan edilenlerden işçi statüsünde olanlar için ise en çok 40.000 adet işçi pozisyonu ihdas edilerek İçişleri Bakanının emrine verilmiştir.

İhdas Edilen Kadrolar			
Sınıfı	Unvanı	Derecesi	Adedi
G.İ.H.	Memur	4	5.000
G.İ.H.	Memur	8	15.000
G.İ.H.	Memur	11	15.000
G.İ.H.	Memur	12	15.000
Toplam			50.000

413 sayılı KHK, 424 sayılı 'Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması Ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'⁶⁰² nin 12'nci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

⁵⁹⁹ "Dava açılmaması:

Madde 33 — Bu Kanunla İçişleri Bakanına ve valilere tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı yargı mercilerinde dava açılmaz."

⁶⁰⁰ "Dava açılmaması:

Madde 7 — Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanı, İçişleri Bakanlığı yetkilileri, Olağanüstü Hal Bölge Valisi ve diğer ilgililere tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı yargı mercilerinde dava açılmaz."

⁶⁰¹ Ek Madde 1 — Türk Ceza Kanununun 125 inci maddesindeki suç işleyenler ile ilgili olarak, aynı Kanunun 169 uncu maddesindeki eylemleri yapanlar hakkında, 169 uncu maddeye göre, verilecek cezalar, bir kat artırılarak hükmolünür.

⁶⁰² RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.

h. 2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname (KHK/421)⁶⁰³

421 Sayılı KHK'nın genel gerekçesine göre, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu ile 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'da değişiklik yapmak suretiyle gerçekleştirilen ek tedbirlerin daha etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak, Türk Ceza Kanununun 480 inci maddesinde ifadesini bulan hakaret suçlarıyla daha kapsamlı bir şekilde mücadele edebilmek ve iskana tabi tutulan vatandaşları mali yönden daha iyi desteklemek amacıyla yeni bir düzenleme yapılmasının zorunlu görülmüştür. Bu nedenlerle Bakanlar Kurulu'nca 13.4.1990 tarihinde 421 sayılı '2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname' kararlaştırılmıştır.

421 sayılı KHK, 424 sayılı KHK'nın⁶⁰⁴ 12'nci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

ı. Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükümünde Kararname (KHK/424)⁶⁰⁵

Bakanlar Kurulu'nca 09.05.1990 tarihinde kararlaştırılan 424 sayılı 'Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması Ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükümünde Kararname' Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak ve şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla alınacak ilave tedbirleri içermektedir. 424 sayılı KHK'nın genel gerekçesinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan 8 ilde, genel düzenlemelerin yeterli görülmediği ve olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda yeni düzenlemelere gidildiği belirtilmiştir.

424 sayılı KHK'yla 413 ve 421 sayılı KHK'lar yürürlükten kaldırılmıştır. 424 sayılı KHK da 430 sayılı KHK'nın⁶⁰⁶ 11'inci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

⁶⁰³ RG, S.: 20491, 13 Nisan 1990.

⁶⁰⁴ RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.

⁶⁰⁵ RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.

i. 2935 Sayılı Kanun ile 285 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname (KHK/425)⁶⁰⁷

Bakanlar Kurulu'nca 09.05.1990 tarihinde kararlaştırılan 425 sayılı '2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname' ile 2935 sayılı Kanunun ve 285 sayılı KHK'nın bazı maddelerinde değişiklikler yapılmıştır.

Kararnamenin genel gerekçesinde, daha önce çıkarılan ve 2935 sayılı Kanun ile 285 sayılı KHK'ya değişiklik getiren 413 ve 421 sayılı kararnameler yürürlükten kaldırıldığı için boşluğın giderilmesi amacıyla bu KHK'nın hazırlandığı belirtilmiştir. Kararnamenin 1'inci Maddesi ile 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanunun 11 inci maddesinin (ö) bendi 'Grev ve lokavt kararlarının uygulanmasını en çok üç aya kadar ertelemek' şeklinde yeniden düzenlenmiştir⁶⁰⁸.

Kararnamenin 2 nci Maddesi ile 2935 sayılı Kanunun 33 üncü maddesi "Bu Kanun ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine, il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı açılacak davalarda, yürütmenin durdurulmasına karar verilemez." şeklinde yeniden düzenlenmiştir⁶⁰⁹.

Kararnamenin 3 üncü Maddesi ile 2935 sayılı Kanunun ek 1 inci maddesi⁶¹⁰ 'Olağanüstü Hal Kanununun verdiği yetkilerin kullanılmasından dolayı tazminat davaları, idare aleyhine, idari yargıda açılır. İdarenin, kamu görevlisine şahsi kusurdan dolayı rücu edebilmesi, şahsi kusurun çok açık ve ağır olmasına bağlıdır. İçişleri Bakanının uygun görüşü olmadıkça rücu davası açılmaz.' şeklinde yeniden düzenlenmiştir⁶¹¹.

⁶⁰⁶ RG, S.: 20727, 16 Aralık 1990.

⁶⁰⁷ RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.

⁶⁰⁸ Değiştirilmeden önceki metin: "Grev ve Lokavt kararlarının uygulanmasını en çok bir aya kadar ertelemek,"

⁶⁰⁹ Değiştirilmeden önceki metin: "Valilerin bu Kanunun verdiği yetkileri kullanarak yapacakları İdari işlemlere karşı açılacak davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez."

⁶¹⁰ 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanununda 413 ve 421 sayılı kanun hükümünde kararnameler ile yapılan değişikliklerin, "Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Almacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükümünde Kararname" ile yürürlükten kaldırılması sonucunda anılan Kanun'un kendiliğinden ilga olan ek 1 inci maddesi bu Kanun Hükümünde Kararname içine aynen ithal edilmek suretiyle yeniden düzenlenmiştir.

⁶¹¹ Değiştirilmeden önceki metin: "Türk Ceza Kanununun 125 inci maddesindeki suç işleyenler ile ilgili olarak, aynı Kanunun 169 uncu maddesindeki eylemleri yapanlar hakkında, 169 uncu maddeye göre, verilecek cezalar, bir kat artırılarak hükmolunur."

Kararnamenin 3 üncü maddesi ile 285 sayılı KHK'nın 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (g) bendi ile 7 nci maddesi yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenen (g) bendinde 'Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanı içindeki illerde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekler derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.' denilmektedir⁶¹². Yeniden düzenlenen 7 nci maddede ise 'Bu Kanun Hükümünde Kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemler hakkında iptal davası açılmaz.' denilmektedir⁶¹³.

Kararnamenin 5 inci Maddesi tazminat oranlarıyla ilgilidir.

425 sayılı '2935 Sayılı Kanun ile 285 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname'nin; 2935 sayılı Yasa'nın 11. maddesinin (ö) bendini, 33. ve Ek 1. maddelerini yeniden düzenleyen 1., 2. ve 3. maddeleri; Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubu Adına Grup Başkanvekili Hasan Fehmi Güneş tarafından iptal istemiyle açılan dava sonucu, Anayasa Mahkemesince 10.1.1991 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir.⁶¹⁴

285 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükümünde Kararname'nin 425 sayılı KHK ile yeniden düzenlenen 7. maddesi, Danıştay Beşinci Dairesi'nin Anayasa'nın 2., 5., 6., 7., 13., 15., 121. ve 125. maddelerine aykırılığı savıyla iptalini istemesi sonucu Anayasa Mahkemesince 22.5.2003 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir.⁶¹⁵

⁶¹² Değiştirilmeden önceki metin: "Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanı içindeki illerde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekler derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır."

⁶¹³ Değiştirilmeden önceki metin: "Bu Kanunla İçişleri Bakanına ve valilere tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı yargı mercilerinde dava açılmaz."

⁶¹⁴ AMK, Esas Sayısı: 1990/25, Karar Sayısı: 1991/1.

⁶¹⁵ AMK, Esas Sayısı: 2003/28, Karar Sayısı: 2003/42.

j. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/426)⁶¹⁶

Bakanlar Kurulu'nca 18.05.1990 tarihinde kararlaştırılan 426 sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname’ ile 10.07.1987 tarihli ve 285 Sayılı KHK’nın 1 inci maddesinde sayılan iller arasında Batman ve Şırnak illeri dahil edilmiştir. Ayrıca bu iller hakkında da 424 sayılı KHK hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

k. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/430)⁶¹⁷

Bakanlar Kurulu'nca 15.12.1990 tarihinde kararlaştırılan 430 sayılı KHK ile Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince alınacak ilave tedbirler belirtilmiştir. Ayrıca, 430 Sayılı KHK ile 10.05.1990 tarihli ve 424 sayılı KHK yürürlükten kaldırılmıştır.⁶¹⁸

430 sayılı KHK’nın genel gerekçesinde, şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebebiyle bölgenin özellikleri de göz önünde bulundurularak, olağanüstü halin devamı süresince uygulanabilecek yeni tedbirlerin bir bütün halinde ve müstakil bir kanun hükmünde kararname ile düzenlenmesi zarureti doğduğu belirtilmiştir. 424 sayılı KHK’da yer alan bazı hükümlerin, olağanüstü hal bölgesiyle ve süresiyle sınırlı olmamak üzere uygulanabileceği yönünde oluşan tereddütleri gidermek amacıyla bu konuda yaşanan ve halen devam etmekte olan acı tecrübeleri de dikkate almak suretiyle yeni bir düzenleme yapılması ihtiyacı duyulduğu ifade edilmiştir.

Genel gerekçede, Türkiye Devleti’nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü korumak amacıyla mevzuatta ve uygulamada herhangi bir tereddüde

⁶¹⁶ RG, S.: 20525, 22 Mayıs 1990.

⁶¹⁷ RG, S.: 20727, 16 Aralık 1990.

⁶¹⁸ 430 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği’nin Yetki ve Sorumlulukları” başlığı altında ayrıntılı olarak incelendiğinden bu bölümde üzerinde detaylı olarak durulmamıştır.

meydan vermemek için hazırlanmış olan bu KHK'nın esas olarak, kapsamına giren konularda tanınan yetkilerin, münhasıran olağanüstü hal bölgesiyle ve olağanüstü hal süresiyle sınırlı olarak kullanılacağını vurgulamak ve bu çerçevede gerekli düzenlemeleri yapmak suretiyle, Anayasanın 2 nci maddesinde belirtilen Türkiye Cumhuriyetinin bir hukuk devleti olduğu ilkesine uygun olduğu belirtilmiştir.

430 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin;

A- 1. maddesinin ikinci fıkrasının (a) bendinin '...olağanüstü hal bölgesi dışı...'

B- 5. maddesinin '... olağanüstü hal bölgesi dışı ...' ve '... mücavir iller ...',

C- 6. maddesinin '... olağanüstü hal bölgesi dışı . . .', yönlerinden olağanüstü hal KHK kuralı niteliğinde olmadıklarına ve Anayasa'ya aykırı olduklarından iptallerine, oyçokluğuyla,

D- 9. maddesinin olağanüstü hal KHK kuralı niteliğinde olmadığına ve Anayasa'ya aykırı olduğundan iptaline,

Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubu Adına Grup Başkanı Erdal İNÖNÜ tarafından iptal istemiyle açılan dava sonucu, Anayasa Mahkemesince 3.7.1991 tarihinde oyçokluğuyla karar verilmiştir.⁶¹⁹

I. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/428)⁶²⁰

Bakanlar Kurulu'nca 30.11.1990 tarihinde kararlaştırılan 428 sayılı "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname" ile 285 Sayılı KHK'nın 5 inci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

'Olağanüstü hal bölgesinde görevli kolluk kuvvetleri personeli ile emre, hareket kontrolüne verilen askeri birlik mensuplarının, asayişini koruma ve kollama görevleri sırasında maruz kalacakları yaralanma ve hastalıkları dolayısıyla ayakta ve meskende tedavilerinde kullanacakları ilaç bedellerinden % 20 katılım payı alınmaz.'

⁶¹⁹ AMK, Esas Sayısı: 1991/6, Karar Sayısı: 1991/20.

⁶²⁰ RG, S.: 20739, 28 Aralık 1990.

m. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Son Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/432)⁶²¹

Bakanlar Kurulu'nca 14.01.1991 tarihinde kararlaştırılan 432 sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Son Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname’ ile 10.07.1987 tarihli ve 285 Sayılı KHK’nın 5 inci maddesinin son fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: ‘Olağanüstü hal bölgesinde görevli milli istihbarat ve kolluk kuvvetleri personeli ile emre, hareket kontrolüne verilen askeri birlik mensuplarının, asayişi koruma ve kollama görevleri sırasında maruz kalacakları yaralanma ve hastalıkları dolayısıyla ayakta ve meskende tedavilerinde kullanacakları ilaç bedellerinden % 20 katılım payı alınmaz.’

n. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK/481)⁶²²

Bakanlar Kurulu'nca 04.03.1993 tarihinde kararlaştırılan 481 sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname’ ile 285 Sayılı KHK’nın 5’inci maddesinin 12.4.1988 tarihli ve 321 sayılı KHK ile değişik 7’nci fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: ‘Ödenen tazminat miktarı kadar da ayrıca Toplu Konut veya Kamu Ortaklığı fonlarından birine, personel adına nemalandırılmak üzere yatırılır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kalkması veya görevlinin en az bir yıl çalışması halinde, fonda birikmiş olan para, talebi üzerine kendisine neması ile birlikte ödenir. Ancak ölüm ya da emeklilik sebebiyle bir yıllık süre dolmadan görevin sona ermesi yahut görev başında sakatlanma sonucu bölge dışına çıkarılma halinde; fonda birikmiş olan para, bir yıl beklenmeksizin personelin veya kanuni mirasçılarının talebi üzerine neması ile birlikte ödenir.’⁶²³

⁶²¹ RG, S.: 20785, 13 Şubat 1991.

⁶²² RG, S.: 21515, 05 Mart 1993.

⁶²³ 321 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Yedinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname”de yer alan değişikliğe uğrayan metin:

‘Geçici Madde 1 – 19.07.1987 tarihinden sonra Olağanüstü Hal Bölge Valiliği emrinde görev yapmış olan kamu görevlileri için de, nema hariç, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 inci maddesi hükmü uygulanır.’

o. 375 ve 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ve 14.07.1965 Tarih ve 657 Sayılı, 27.07.1967 Tarih ve 926 Sayılı, 18.03.1986 Tarih ve 3269 Sayılı, 20.05.1988 Tarih ve 3466 Sayılı Kanunların Bazı Maddeleri İle 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun (Kanun No: 3920)⁶²⁴

3920 sayılı Kanun’la 285 ve 375 sayılı KHK’larda bazı değişiklikler ve düzenlemeler yapılmış, bazı Kanun ve KHK maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

3920 sayılı Kanun’un 1’inci maddesiyle 375 sayılı KHK’nın 28 inci maddesi değiştirilmiş ve olağanüstü hal bölgesi tazminatlarıyla ilgili yeni hükümler getirilmiştir.

3920 sayılı Kanun’un gerekçesinde, hazırlanan tasarı ile terörle mücadelede tespit edilen hedeflere kısa sürede ve asgarî maliyetle ulaşmak, mücadelede profesyonelleşmeyi hızlandırmak, personeli özendirmek ve motive etmek maksadıyla güven ve asayişin sağlanmasında çok zor ve riskli görevleri kötü arazi şartlarında icra eden, çok ağır koşullar altında mücadeleyi sürdüren komando birlikleri, timler ve diğer teşkillerde görev yapan personelin malî yönden iyileştirilmesinin ve aynı koşullara maruz kalmayan diğer personele göre hakkaniyete uygun bir tazminat ödenmesinin amaçlanmakta olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, 285 sayılı KHK hükümlerine göre olağanüstü hal bölgesinde görevli personele ödenen ek tazminat ile 375 sayılı KHK hükümlerine göre diğer bazı kalkınmada öncelikli yörelerde görevli personele ödenen tazminatın uygulamada birliğin temini bakımından birleştirilmesi, bu tazminatların her yıl yeniden belirlenmesi ile gerekli esnekliğe kavuşturulması ve her iki bölgede de personel adına nemalandırılmak üzere Toplu Konut Fonu adına

“Ödenen tazminat miktarı kadar da ayrıca Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı fonlarından birine, personel adına nemalandırılmak üzere yatırılır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kalkması veya görevlinin en az üç yıl çalışması halinde fonda birikmiş olan para, talebi üzerine kendisine neması ile birlikte ödenir. Ancak ölüm, malulen veya yaş haddinden emeklilik sebebiyle üç yıllık süre dolmadan görevin sona ermesi veya görev başında sakatlanma sonucu bölge dışına çıkarılma halinde; fonda birikmiş olan para, üç yıl beklenmeksizin personelin veya kanuni mirasçılarının talebi üzerine neması ile birlikte ödenir.” **RG**, S.: 19805, 05 Mayıs 1988.

⁶²⁴ **RG**, S.: 21784, 10 Aralık 1993.

Türkiye Emlak Bankasına para yatırılması uygulaması kaldırılarak, fona yatan paranın personele peşin olarak ödenmesi öngörülmektedir.⁶²⁵

3920 sayılı Kanun'un 2'nci maddesiyle;

— 285 sayılı KHK'nın 5'inci maddesinin 4'üncü, 5'inci, 6'ncı ve 7'nci fıkraları,

— 481 sayılı KHK,

— 375 sayılı KHK'nın Geçici 6'ncı maddesi,

— 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 195, 196, 197 ve 198 inci maddeleri,

— 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun 158, 159, 160 ve 161'inci maddeleri,

— 3269 sayılı Uzman Erbaş Kanununun 16'ncı ve 3466 sayılı Uzman Jandarma Kanununun 21'inci maddelerinde geçen 'mahrumiyet yeri ödeneği' ibareleri,

— 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun Ek 28 inci maddesi,
yürürlükten kaldırılmıştır.

ö. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (Kanun No: 4753)⁶²⁶

4753 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'la 10.7.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'nın 5'inci maddesinin onuncu fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

'Görev alanına giren illerde görevli kolluk kuvvetleri personeli ile emre, harekât kontrolüne verilen birliklerin mensuplarına, mahallinden lojman tahsis edilir ya da lojman karşılığı kira bedeli ildeki kuruluşun merkez teşkilâtı bütçesinden karşılanır ve lojman ihtiyacı bu usulle karşılanan personelin aylık ücretlerinden, kamu konutları aylık kira birim bedelleri esas alınmak suretiyle tespit edilen kira bedeli peşin olarak bordro üzerinden kesilmek suretiyle tahsil edilir ve Hazineye irat kaydedilir. Bu şekilde konut ihtiyacının karşılanması yerine, görev mahalli dışındaki

⁶²⁵ **TBMMTD**, Dönem: 19, C.: 45, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 36, 02 Aralık 1993.

⁶²⁶ **RG**, S.: 24744, 3 Mayıs 2002.

illerden konut talep edenlere; bu bölgede bulunan garnizonlardaki lojman sayısı, emniyet ve asayiş durumu ile kiralık konut olanakları dikkate alınarak lojman tahsis edilebilir. Bu taleplere uygulanacak usul ve esaslar, Genelkurmay Başkanlığının görüşü alınarak Milli Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığınca müştereken belirlenir.’

Bu değişiklikle olağanüstü hal bölgesinde terör olaylarında meydana gelen azalma ve özellikle büyük şehirlerdeki lojman sıkıntısı dikkate alınarak bölgede görevli güvenlik güçlerinin lojmanlardan yararlanma esasları yeniden belirlenmiştir. Tasarının gerekçesine göre, yapılan düzenlemeyle güvenlik nedeniyle ailesini yanına götüremeyen güvenlik güçleri mensuplarının, artık güvenlik sorunu kalmadığından, ailelerini yanlarına götürmeleri sağlanmaya çalışılmakta; böylece hem bölgede atıl kalan lojmanların değerlendirilmesi sağlanırken, hem de ailesini yanına götürmeyen güvenlik güçleri mensuplarının büyük şehirlerde lojman sıkıntısı yaratmalarının önüne geçilmektedir. Ayrıca görev yapılan bölgenin ihtiyacı olan sosyal aktiviteye katkıda bulunulması için anılan bölgeye atananlara konut tahsisine ilişkin usul ve esasların yeniden belirlenmesinin de uygun olacağı değerlendirilmiştir.

p. Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (Kanun No: 4778)⁶²⁷

4778 sayılı Kanun’la 15.12.1990 tarihli ve 430 sayılı KHK’nın 3’üncü maddesinin (c) bendinin birinci paragrafı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

‘Hükümlü veya tutuklular, olağanüstü hal ilânına neden olan suçların soruşturulmasında ifade alma, yer gösterme, yüzleştirme, teşhis ve tıbbi muayene için Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine, yetkili Cumhuriyet Başsavcısının talebi ve hâkimin kararı ile her defasında dört günü geçmemek üzere ceza infaz kurumu veya tutukevinden alınabilir. Bu süre hükümlülük veya tutuklulukta geçmiş sayılır. Hâkim, her defasında karar vermeden önce hükümlü veya tutukluyu dinler. Hükümlü veya tutuklu ceza infaz kurumu veya tutukevinden alındıktan sonra da yasal konumunun gerektirdiği haklardan yararlanır. Ceza infaz kurumu veya tutukevinden ayrılış ve dönüşlerinde hükümlü veya tutuklunun sağlık durumu doktor raporu ile tespit edilir.’

⁶²⁷ RG, S.: 24990, 11 Ocak 2003.

r. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun (Kanun No: 5090)⁶²⁸

5090 sayılı Kanun'la 10.7.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'ya aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

‘Geçici Madde 2 - Geçici 1’inci maddenin 7’nci fıkrası gereğince olağanüstü halin bittiği tarihten itibaren kırk beş günlük süre içinde mahallî mülkî amirliklere müracaat ederek taşıma ruhsatlarını bulundurma ruhsatına dönüştürmeyenler, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içinde müracaat etmeleri halinde, geçici 1 inci madde hükmünden yararlandırılır ve bunlar hakkında devam eden soruşturma ve davalar düşer. Ancak soruşturma veya dava dosyasının bulunduğu yargı merciine başvurmak suretiyle soruşturmaya veya davaya devam edilmesini istediklerini bildirenler hakkında soruşturma veya davaya devam olunur.’⁶²⁹

2. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik (87/12339)⁶³⁰

‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik’; Genel Hükümler; Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası; Silâh Vesikası Verilmesini Engellenen ve Verilen Vesikanın İptalini Gerektiren Haller ve Çeşitli Hükümler başlıklarını kapsayan 4 bölümden oluşmaktadır. Yönetmelik 89/14780 sayılı olarak 30 Kasım 1989 tarih ve 20358 sayılı Resmi Gazete’de yeniden yayınlanmıştır.⁶³¹

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından silâh taşıma ve bulundurma vesikası verilmesi ayrı bir başlık altında incelendiğinden burada detaya girilmemiş, sadece Yönetmelikte yapılan değişikliklerin ve eklemelerin/çıkarmaların listesi verilmiştir:

a) Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (88/12810)⁶³²: 87/12339 sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan Yönetmeliğin 9’uncu maddesine bir fıkra eklenmiştir.

⁶²⁸ RG, S.: 25376, 17 Şubat 2004.

⁶²⁹ Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası verilmesi ayrıntılı bir biçimde ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

⁶³⁰ RG, S.: 19663, 13 Aralık 1987.

⁶³¹ RG, S.: 20358, 30 Kasım 1989.

⁶³² RG, S.: 19788, 17 Nisan 1988.

b) Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2000/1657)⁶³³: 89/14780 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan Yönetmeliğin 8 inci maddesinin son fıkrası, 9 uncu maddesinin (b) bendi ve 10 uncu maddesi değiştirilmiştir.

c) Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma Ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2001/3508)⁶³⁴: 89/14780 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Yönetmeliğin 10 uncu maddesine son fıkra olarak bir ilave yapılmıştır.

Ç. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin Yetki ve Sorumlulukları

1. 2935 Sayılı 'Olağanüstü Hal Kanunu' İle İlgili Tespitler⁶³⁵

Alınacak tedbirler

Madde 9 — Tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hal ilanında, olağanüstü hal ilanını gerektiren hususlar göz önünde bulundurularak aşağıda yazılı tedbirler alınabilir:⁶³⁶

a) Bölgenin belirli yerlerinde yerleşimi yasaklamak, belirli yerleşim yerlerine girişi ve buralardan çıkışı sınırlamak, belli yerleşim yerlerini boşaltmak veya başka yerlere nakletmek,

b) Resmî ve özel her derecedeki öğretim ve eğitim kurumlarında öğrenime ara vermek ve öğrenci yurtlarını süreli veya süresiz olarak kapatmak,

c) Gazino, lokanta, birahane, meyhane, lokal, taverna, diskotek, bar, dansing, sinema, tiyatro ve benzeri eğlence yerleri ile kulüp vesair oyun salonlarını, otel, motel, kamping, tatil köyü ve benzeri konaklama tesislerini denetlemek ve bunların

⁶³³ RG, S.: 24269, 23 Aralık 2000.

⁶³⁴ RG, S.: 24635, 09 Ocak 2002.

⁶³⁵ Bkz. 2935 Sayılı "Olağanüstü Hal Kanunu", RG, S.: 18204, 27 Ekim 1983.

⁶³⁶ Esas olarak Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin varlık nedenini teşkil eden kısım, Kanunun İkinci Kısmının Üçüncü Bölümünde yer alan "Şiddet Hareketlerinde Alınacak Tedbirler" kısmıdır. Ancak, Kanunda "Şiddet Hareketlerinde Alınacak Tedbirler" başlığı altında 11 inci maddede "Bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilanında; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak, şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla 9 uncu maddede öngörülen tedbirlere ek olarak aşağıdaki tedbirler de alınabilir" ifadesi geçmektedir. Bu ifadeden şiddet hareketleri nedeniyle olağanüstü hal ilanında tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar nedeniyle ilan edilecek olağanüstü hallerde kullanılacak yetkilerin de kullanılabileceği durumu anlaşılmaktadır.

açılma ve kapanma zamanını tayin etmek, sınırlamak, gerektiğinde kapatmak ve bu yerleri olağanüstü halin icaplarına göre kullanmak,

d) Bölgede olağanüstü hal hizmetlerinin yürütülmesi ile görevli personelin yıllık izinlerini sınırlamak veya kaldırmak,

e) Bölge sınırları içerisindeki tüm haberleşme araç ve gereçlerinden yararlanmak ve gerektiğinde bu amaçla geçici olarak bunlara elkoymak,

f) Tehlike arz eden binaları yıkmak; sağlığı tehdit ettiği tespit olunan taşınır ve taşınmaz mallar ile sağlığa zararlı gıda maddelerini ve mahsullerini imha etmek,

g) Belli gıda maddeleri ile hayvan ve hayvan yemi ve hayvan ürünlerinin bölge dışına çıkarılmasını veya bölgeye sokulmalarını kontrol etmek, sınırlamak veya gerektiğinde yasaklamak,

h) Gerekli görülen zarurî ihtiyaç maddelerinin dağıtımını düzenlemek,

i) Halkın beslenmesi, ısınması, temizliği ve aydınlanması için gerekli gıda madde ve eşyalarla her türlü yakıtın, sağlığın korunmasında, tedavide ve tıpta kutlanılan ilaç, kimyevî madde, alet ve diğer şeylerin, inşaat, sanayi, ulaşım ve tarımda kullanılan eşya ve maddelerin, kamu için gerekli diğer mal, eşya, araç, gereç ve her türlü maddelerin imali, satımı, dağıtımı, depolanması ve ticareti konularında gerekli tedbirleri almak, bu yerlere gerektiğinde elkoymak, kontrol etmek ve bu malları satıştan kaçınan, saklayan, kaçırarak, fazla fiyatla satan, imalatını durduran veya yavaşlatanlar hakkında fiilin işleniş şekli veya niteliği de nazara alınarak işyeri bulunduğu mahal için hayatî önem taşımadığı takdirde işyerini kapatmak,

j) Kara, deniz ve hava trafik düzenine ilişkin tedbirleri almak, ulaştırma araçlarının bölgeye giriş ve çıkışlarını kayıtlamak veya yasaklamak,

Tedbirler

Madde 11 — Bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilanında; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak, şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla 9 uncu maddede öngörülen tedbirlere ek olarak aşağıdaki tedbirler de alınabilir:

a) Sokağa çıkmayı sınırlamak veya yasaklamak,

b) Belli yerlerde veya belli saatlerde kişilerin dolaşmalarını ve toplanmalarını, araçların seyirlerini yasaklamak,

c) Kişilerin; üstünü, araçlarını, eşyalarını aratmak ve bulunacak suç eşyası ve delil niteliğinde olanlarına el koymak,

d) Olağanüstü hal ilan edilen bölge sakinleri ile bu bölgeye hariçten girecek kişiler için kimlik belirleyici belge taşıma mecburiyeti koymak,

e) Gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilanı ve benzerlerinin basılmasını, çoğaltılmasını, yayımlanmasını ve dağıtılmasını, bunlardan olağanüstü hal bölgesi dışında basılmış veya çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını yasaklamak veya izne bağlamak; basılması ve neşri yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuayı toplatmak,

Bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yorumlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasını veya bölge halkının heyecanlanmasını yahut güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basılmış eser hakkında bunların bölge dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine İçişleri Bakanınca yukarıda belirtilen tedbirleri almak, gerektiğinde bunları basan matbaayı kapatmak,⁶³⁷

f) Söz, yazı, resim, film, plak, ses ve görüntü bantlarını ve sesle yapılan her türlü yayımı denetlemek, gerektiğinde kayıtlamak veya yasaklamak,

g) Hassasiyet taşıyan kamuya veya kişilere ait kuruluşlara ve bankalara, kendi iç güvenliklerini sağlamak için özel koruma tedbirleri aldirmek veya bunların artırılmasını istemek,

h) Her nevi sahne oyunlarını ve gösterilen filmleri denetlemek, gerektiğinde durdurmak veya yasaklamak,

i) Ruhsatlı da olsa her nevi silah ve mermilerin taşınmasını veya naklini yasaklamak,

⁶³⁷ 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinin (e) bendinin 2'nci fıkrası, 413 Sayılı KHK (RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990) ile eklenmiştir.

421 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20491, 13 Nisan 1990) 1'inci maddesi ile 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinin (e) bendine 413 Sayılı KHK ile eklenen alt bent aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“Bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yorumlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak yahut güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basılmış eser hakkında, bunların bölge dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine İçişleri Bakanınca yukarıda belirtilen tedbirleri almak, gerektiğinde bunları basan matbaayı kapatmak,”

j) Her türlü cephaneler, bombalar, tahrip maddeleri, patlayıcı maddeler, radyoaktif maddeler veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler ve boğucu gazlar veya benzeri maddelerin bulundurulmasını, hazırlanmasını, yapılmasını veya naklini izne bağlamak veya yasaklamak ve bunlar ile bunların hazırlanmasına veya yapılmasına yarayan eşya, alet veya araçların teslimini istemek veya toplatmak,

k) Kamu düzeni veya kamu güvenini bozabileceği kanısını uyandıran kişi ve toplulukların bölgeye girişini yasaklamak, bölge dışına çıkarmak veya bölge içerisinde belirli yerlere girmesini veya yerleşmesini yasaklamak.

Genel güvenlik ve kamu düzeni bakımından zararlı faaliyette bulunanlardan gerekli görülenleri Olağanüstü Hal Valisinin takdirine göre, olağanüstü hal süresini aşmamak üzere olağanüstü hal bölgesi dışına çıkararak İçişleri Bakanlığınca belirlenecek yerlerde ikamete mecbur tutmak (Gerektiğinde bunlara Geliştirme ve Destekleme Fonundan mali destek sağlanabilir. Bununla ilgili esaslar İçişleri Bakanlığınca belirlenir.)⁶³⁸,

1) Bölge dahilinde güvenliklerinin sağlanması gerekli görülen tesis veya teşekküllerin bulunduğu alanlara giriş ve çıkışı düzenlemek, kayıtlamak veya yasaklamak,

m) Kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklamak, ertelemek, izne bağlamak veya toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı yer ve zamanı tayin, tespit ve tahsis etmek, izne bağladığı her türlü toplantıyı izletmek, gözetim altında tutmak veya gerekiyorsa dağıtmak.

n) İşçinin isteği, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller, sağlık sebepleri, normal emeklilik ve belirli süresinin bitişi nedeniyle hizmet akdinin sona ermesi veya feshi dışında kalan hallerde işçi çıkartmalarını işverenin de durumunu dikkate alarak üç aylık bir süreyi aşmamak kaydıyla izne bağlamak veya ertelemek⁶³⁹,

⁶³⁸ 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinin (k) bendinin 2'nci fıkrası, 413 Sayılı KHK (RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990) ile eklenmiştir.

⁶³⁹ 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinin (n) bendi, 3076 Sayılı Kanun (RG, S.: 18582, 21 Kasım 1984) ile eklenmiştir.

3076 Sayılı Kanun'dan önce 201 Sayılı KHK (RG, S.: 18484, 09 Ağustos 1984) yayınlanmıştır. Bu KHK'daki (n) bendine "...işverenin de durumunu dikkate alarak..." ifadesi eklenmiş, (o) bendinden de "Ancak bu yetki aynı dernek hakkında haklı yeni nedenler olmadıkça bir defadan fazla kullanılamaz." cümlesi çıkarılmıştır.

o) Dernek faaliyetlerini; her dernek hakkında ayrı karar almak ve üç ayı geçmemek kaydıyla durdurmak⁶⁴⁰,

ö) Grev ve lokavt kararlarının uygulanmasını en çok bir aya kadar ertelemek⁶⁴¹,

p) Anayasanın 121 inci maddesine göre, olağanüstü halin ilanına veya devamına sebep olan hallerin Türkiye Cumhuriyeti sınırları ve mücavir yurt bölgelerimiz üzerinde cereyan etmesi ve eylemcilerin eylemlerini müteakip komşu ülke topraklarına sığındıklarının tespit edilmesi durumunda, ilgili komşu ülke ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında varılacak mutabakat çerçevesinde, valinin talebi üzerine ilgili komutan, eylemcileri ele geçirmek veya tesirsiz hale getirmek maksadı ile her defasında Genelkurmay Başkanlığı kanalı ile Hükümetin müsaadesi tahtında, ihtiyaca göre, Kara, Hava veya Deniz Kuvvetleri unsurları ile mahdut hedefli sınır ötesi harekât planlayıp icra etmek⁶⁴².

Olağanüstü hal kurulu ve büroları

Madde 13 — Bölge valiliği teşkilat ve birimlerinin görevleri saklı kalmak üzere, olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde; olağanüstü hal ilanını gerektiren olayları ve tedbirlerin uygulanmasını izlemek, değerlendirmek, bunlarla ilgili önerilerde bulunmak üzere bölge valisinin başkanlığında, görevlendireceği il valileri ile diğer kamu kuruluşları yöneticilerinin, garnizon komutanı veya görevlendireceği bir temsilcinin üye olarak katılacağı bölge olağanüstü hal kurulu kurulur.

⁶⁴⁰ 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinin (o) bendi, 3076 Sayılı Kanun (RG, S.: 18582, 21 Kasım 1984) ile eklenmiştir.

⁶⁴¹ 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinin (ö) bendi, 3076 Sayılı Kanun (RG, S.: 18582, 21 Kasım 1984) ile eklenmiştir.

425 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990) 1'inci maddesiyle 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinin (ö) bendi "Grev ve lokavt kararlarının uygulanmasını en çok üç aya kadar ertelemek" şeklinde değiştirilmiştir.

413 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990) 3'üncü maddesi ile 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinin (ö) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"Grev, lokavt yetkisinin kullanılmasını, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurmak veya izne bağlamak,

Tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatılması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve iş yerlerinin kapatılması gibi hareketleri yasaklamak, önlemek veya önleyici tedbirleri almak,"

(ö) bendi, Sosyal Demokrat Halkçı Parti TBMM Grubu Adına Grup Başkanvekili Hasan Fehmi Güneş tarafından iptal istemiyle açılan dava sonucu, Anayasa Mahkemesince 10.1.1991 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir. AMK, Esas Sayısı: 1990/25, Karar Sayısı: 1991/1.

⁶⁴² 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinin (p) bendi, 3310 Sayılı Kanun (RG, S.: 19217, 10 Eylül 1986) ile eklenmiştir.

Aynı hususla ilgili olarak 3310 Sayılı Kanundan önce çıkarılmış olan 259 Sayılı KHK'da (RG, S.: 19195, 14 Ağustos 1986) yer alan (p) bendinde "...önceden ilgili komşu ülke..." ifadesindeki "önceden" kelimesi ve "...milletlerarası hukukun meşru saydığı sıcak takip (Hot pursuit) kuralından yararlanarak..." ifadesi çıkarılmış ve Kanun metnine konulmamıştır.

Bölge valisinin gerek görmesi veya olağanüstü halin bir ilde ilan halinde, merkezlerinde ve ilçelerde birer olağanüstü hal bürosu oluşturulur. İl bürolarına il valisi veya görevlendireceği vali muavini, ilçe bürolarına kaymakamlar başkanlık eder. Adli ve idarî yargı ile askerî teşkilatta çalışan personel hariç olmak üzere, başkanlarının uygun göreceği kamu görevlileri, olağanüstü hal süresince, bu kurul ve bürolarda kendi kadroları ile çalıştırılabilir.

Olağanüstü halin uygulanması

Madde 14 — Olağanüstü halin uygulanmasında görev ve yetki:

- a) Olağanüstü hal bir ili kapsıyorsa il valisine,
- b) Bir bölge valiliğine bağlı birden çok ilde ilan edilmesi halinde bölge valisine,
- c) Birden fazla bölge valisinin görev alanına giren illerde veya bütün yurttan ilan edilmesi halinde koordine ve işbirliği Başbakanlıkça sağlanmak suretiyle bölge valilerine,

aittir. Gerekli işlemler onlar tarafından yürütülür.

Bölge valileri; kendilerine ait görev ve yetkilerin bir kısmını veya tamamını, illerinde olağanüstü hal ilan edilen il valilerine devredebilirler.

Yükümlülüğün duyurulması ve yerine getirilmesi

Madde 15 — Genel kapsamlı yükümlülükler için her çeşit yayın araçlarıyla ilan, gerektiğinde belirli yükümlülükler için ilgililere yazılı olarak ve acil hallerde daha sonra yazı ile teyit edilmek üzere sözlü olarak duyuru yapılır,

Bu duyuru üzerine yükümlüler, yükümlülük konusu para, taşınır ve taşınmaz mallarını verilen süre içinde ve istenilen şekilde görevlilere teslim etmek, çalışma yükümlülüğüne tabi tutulmuşlarsa belirtilen gün ve saatte işbaşında hazır bulunmak zorundadırlar.

Yükümlülüğün karşılığının tespiti ve ödenmesi

Madde 16 — Teslim alınan veya kullanılan mallarla yaptırılan çalışmalara karşılık ilgililere birer belge verilir.

Mal ve çalışma yükümlülerinin bu belgelerle ilgili makamlara başvuruları üzerine alınan malların veya yaptırılan çalışmaların bedeli, kirası, ücreti veya

tazminatı mahalli rayice veya satış fiyatına göre olağanüstü hal kurulu veya bürolarınca tespit ve takdir olunarak, usulü dairesinde ödenir.

Ödemelerin gecikme ile yapılması veya takside bağlanması hallerinde, bu alacaklar, kanuni faizleri ile birlikte ödenir.

Takdir olunacak bedel, kira, ücret veya tazminata karşı ilgililer, genel hükümlere göre adlî yargıya başvurabilirler.

Tabii afet ve salgın hastalıklarda yardım istemi

Madde 20 — Bölgelerinde bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölge valileri, kendi mülkî idare bölümlerindeki ‘Acil Kurtarma ve Yardım Örgütlerinin’ ihtiyacı karşılayamayacağını anlaşılmaya üzerine, çevredeki bölge valiliklerine başvururlar. Bölge valileri, ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşmaları veya yakın bölge valiliklerinin göndereceği yardım gelinceye kadar, bölgedeki en büyük askeri komutanlıktan yardım isteyebilir.

Bölge valisinin yukarıda açıklanan istekleri, ilgililerce derhal yerine getirilir.

Kuvvet istemi

Madde 21 — Bölgelerinde bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölge valileri; bölgelerinde çıkabilecek toplumsal olaylarla meydana gelen olayları, emrindeki kuvvetler ve bu iş için tahsis edilen kolluk kuvvetleriyle önlemeye ve bastırmaya çalışırlar.

Ancak, olayları bu şekilde önleyemedikleri veya önlenmesini mümkün görmedikleri veya aldıkları tedbirleri bu kuvvetlerle uygulayamadıkları veya uygulanmasını mümkün görmedikleri takdirde, çevredeki bölge valiliklerine müracaatla, o bölgenin kolluk kuvvetleri ve bu iş için tahsis edilen kuvvetlerden yararlanmak için yardım isterler. Bu halde durum ayrıca İçişleri Bakanlığına bildirilir.

Bütün bu önlemlerin de yeterli görülmemesi veya ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşılması halinde bölge valisi bölgedeki en büyük askeri komutanlıktan yardım isteyebilir.

Bölge valisinin yukarıda açıklanan istekleri, ilgililerce geciktirilmeksizin yerine getirilir.

Bölge valisinin askeri birliklerden yardım istemesi halinde, aşağıdaki hükümlere göre hareket edilir;

a) Acil durumlarda bu istek, sonradan yazılı şekle dönüştürülmek kaydıyla sözlü olarak yapılabilir.

b) Çapı askeri komutanlık tarafından tayin edilen ve muhtemel olaylar için istenen askeri kuvvet, ilgili il valisinin de görüşleri alınarak, olaylara hızla el koymaya uygun yerde hazır bulundurulur.

Ani ve olağanüstü olaylar için istenen askeri kuvvet ise, derhal bölge valisi tarafından verilen görevleri kendi komutanının sorumluluğu altında ve onun emir ve talimatına göre, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununda belirtilen yetkiler ile kolluk kuvvetlerinin genel güvenliği sağlamada sahip olduğu yetkileri kullanarak yerine getirir.

c) Güvenlik kuvvetleri ile yardıma gelen askerî kuvvet arasındaki işbirliği ve koordinasyon, emir ve komutaya ilişkin esaslar, bölge valisi ile bölgedeki, en üst askeri komutan tarafından tespit edilir. Ancak, güvenlik kuvvetleri ile yardıma gelen askeri birliğin belirli görevleri beraber yapmaları halinde komuta, sevk ve idare, görev verilen askeri birliğin komutam veya askeri birliklerin en kıdemli komutanı tarafından üstlenilir.

d) Askeri kuvvet kullanılan durumların gerektirdiği harcamalar İçişleri Bakanlığı bütçesine konulan ödenekten, ödeme emri beklenmeksizin yapılır.

İl valilerinin yardım ve kuvvet istemi

Madde 22 — a) İllerinde bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi gereğince olağanüstü hal ilan edilen il valileri, bu konularda mevcut kanunların kendilerine verdiği yetkileri kullanarak yardım isteminde bulunurlar.

b) İllerinde bu Kanunun 3 üncü maddesinin (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilan edilen il valileri çıkabilecek toplumsal olaylarla meydana gelen olayları, emrindeki kolluk kuvvetleri ile önlemeye ve bastırmaya çalışırlar. Olayları önleyemedikleri veya önlenmesini mümkün görmedikleri veya aldıkları tedbirleri bu kuvvetlerle uygulayamadıkları veya uygulanmasını mümkün görmedikleri takdirde, bağlı oldukları bölge valisine başvururlar. Yardım üzerine gönderilen kolluk kuvvetleri il valisinin emrine girer.

İl valisi, ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşması halinde veya bölge valisinin göndereceği güçler gelinceye kadar görev yapmak üzere en yakın askeri komutanlıktan yardım gönderilmesini isteyebilir. İl valisi ayrıca bu durumu bölge valisi ve İçişleri Bakanlığına bildirir.

İl valisinin yukarıda açıklanan istekleri ilgililerce gecikmeksizin yerine getirilir.

İl valisinin askeri birliklerden yardım istemesi halinde 21 inci madde hükümleri uygulanır. Bu halde bölge valisine ait görev ve yetkiler il valilerince yerine getirilir.

Silah kullanma yetkisi

Madde 23 — Olağanüstü hal ilanından sonra kolluk kuvvetleri ile kendilerine görev verilen özel kolluk kuvvetleri ve silahlı kuvvetler mensupları, görevlerini yerine getirirken kanunlarda silah kullanmayı icap ettiren hal ve şartlardan herhangi birinin tahakkuku halinde, silah kullanma yetkisini haizdirler.

Olağanüstü halin, bu Kanunun 3 üncü maddesinin (b) bendi gereğince ilan edilmesi halinde, silah kullanma yetkisini sahip bulunan güvenlik kuvvetlerinin teslim ol emrine itaat edilmemesi veya silahla mukabeleye yeltenilmesi veya güvenlik kuvvetlerinin meşru müdafaa durumuna düğmeleri halinde görevli güvenlik kuvvetleri mensupları doğruca ve duraksamadan hedefe ateş edebilirler,

Silah kullanan bütün personel hakkında 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 87 nci maddesinin V ve VI ncı fıkraları hükümleri ile 1481 sayılı Asayiş Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkındaki Kanunun 3 üncü maddesi hükümleri uygulanır. Ayrıca haklarındaki soruşturma işlemi tutuksuz yapılıır.

Yukarıda belirtilen görevlilerin Devlet otoritesini, can ve mal güvenliğini korumak için silah kullanmalarına ilişkin olarak bölge valisi ve il valisinin bu maddeye göre verdiği emirler, uygun araçlarla ilan edilir.

Ceza hükümleri

Madde 25 — a) Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal ilan edilen yerlerde;

1. Bölge valisi veya il valisi tarafından, bu Kanun veya diğer kanunlarla verilen yetkilere dayanılarak alınan tedbirlere aykırı hareket edenler, emirleri dinlemeyenler veya istekleri yerine getirmeyenler veya kimliklerine dair kasten

gerçeğe aykırı bilgi verenler veya bilgi vermekten çekinenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca üç aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.

2. Özel maksatla kamunun telaş ve heyecanını doğuracak şekilde asılsız, mübalağalı havadis ve haber yayan veya nakledenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca üç aydan bir yıla kadar hapis ve beşbin liradan az olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılırlar. Eğer fiil, fail tarafından bir yabancı ile anlaşma sonucu işlenmiş ise hapis cezası bir yıldan ve ağır para cezası otuzbin liradan aşağı olamaz. Bu suçlar basın ve yayın organları vasıtasıyla işlenirse fail ve mesulleri hakkında verilecek cezalar bir misli artırılarak hükmolunur.

b) Olağanüstü hal bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince ilan edilmesi hallerinde bu yerlerde;

1. Bölge valisi veya il valisi tarafından, bu Kanun veya diğer kanunlarla verilen yetkilere dayanılarak alınan tedbirlere aykırı hareket edenler, emirleri dinlemeyenler veya istekleri yerine getirmeyenler veya kimliklerine dair kasten veya gerçeğe aykırı bilgi verenler veya bilgi vermekten çekinenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir aydan altı aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.

2. Bu maddenin (a) fıkrasının (2) nci bendine aykırı hareket edenler hakkında, verilecek cezalar bir misli artırılarak hükmolunur.

Mahallî idarelere ait yetkiler

Madde 27 — Bölge valisi olağanüstü halin gerektirdiği durumlarda mahallî idarelerin organlarınca alınacak kararlar ile tesis edilecek tasarrufların tamamının veya belli konulara ilişkin olanlarının; il merkezinde kendisinin, görevlendirilmesi halinde il valisinin ve ilçelerde kaymakamların onayı ile yürürlük kazanmasını kararlaştırabilir. Olağanüstü halin bir ilde ilan halinde, bu yolda karar alma yetkisi il valisine aittir.

Kararların ilanı

Madde 31 — Bu Kanuna göre alınan kararlardan yayınlanması zorunlu olanların veya yetkili mercilerce yayınlanması istenenlerin, Türkiye Radyo ve Televizyonu ile Resmî Gazete ve mahallî idarelere ait basın ve yayın araçlarıyla ilanı ve halka duyurulması ücretsiz olarak yapılır. Yetkili mercilerin yayın istekleri öncelikle ve geciktirilmeden yerine getirilir.

Disiplin cezası uygulanması

Madde 32 — Bölge valisi ve görevlendirilmeleri veya görevli olmaları halinde il valisi, adlî ve askeri personel hariç olmak üzere bölgelerinde çalışan ve Devlet Memurları Kanunu kapsamına giren bütün personele bu Kanun uyarınca verilen görevleri yapmamaları veya savsaklamaları veya alınan tedbirlere uymamaları halinde, tabi oldukları disiplin mevzuatında bu fiillerin disiplin cezasını gerektirip gerektirmediğine bakılmaksızın, durumun ağırlığını dikkate alarak uyarma, kınama ve aylıktan kesme disiplin cezalarını doğrudan doğruya vermeye ve uygulamaya yetkilidirler.

Bölge ve il valisi, adlî ve askeri personel hariç olmak üzere birinci fıkraya kapsamı dışında kalan kamu görevlileri ile diğer görevliler hakkında da, yukarıda belirtilen eylemlerinden dolayı brüt aylık ücretlerinin 1/30 - 1/8 arasında belirleyeceği miktarda ücret kesme cezası uygulayabilirler.

Yürütmenin durdurulması kararı verilemeyeceği

Madde 33 — Valilerin bu Kanunun verdiği yetkileri kullanarak yapacakları İdarî işlemlere karşı açılacak davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez.⁶⁴³

Ek Madde — Olağanüstü Hal Kanununun verdiği yetkilerin kullanılmasından dolayı tazminat davaları, idare aleyhine, idarî yargıda açılır. İdarenin, kamu görevlisine şahsî kusurdan dolayı rücu edebilmesi, şahsi kusurun çok açık ve ağır olmasına bağlıdır. İlgili bakanın uygun görüşü olmadıkça rücu davası açılmaz.⁶⁴⁴

⁶⁴³ 425 Sayılı KHK'nın 2'nci maddesiyle, 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 33'üncü maddesi "Bu Kanun ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine, il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı açılacak davalarda, yürütmenin durdurulmasına karar verilemez" şeklinde değiştirilmiştir. Bkz. 425 Sayılı KHK, **RG**, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.

413 Sayılı KHK (**RG**, S.: 20488, 10 Nisan 1990) ile 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 33 üncü maddesi başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"Dava açılmaması:

Madde 33 — Bu Kanunla İçişleri Bakanına ve valilere tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı yargı mercilerinde dava açılmaz."

33. madde Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubu Adına Grup Başkanvekili Hasan Fehmi Güneş tarafından iptal istemiyle açılan dava sonucu, Anayasa Mahkemesince 10.1.1991 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir. **AMK**, Esas Sayısı: 1990/25, Karar Sayısı: 1991/1.

⁶⁴⁴ 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununa bu ek madde, 3076 Sayılı Kanun (**RG**, S.: 18582, 21 Kasım 1984) ile eklenmiştir.

425 Sayılı KHK (**RG**, S.: 20514, 10 Mayıs 1990) 3'üncü maddesiyle, ek 1 inci madde "Olağanüstü Hal Kanununun verdiği yetkilerin kullanılmasından dolayı tazminat davaları, idare aleyhine, idari yargıda açılır. İdarenin, kamu görevlisine şahsi kusurdan dolayı rücu edebilmesi, şahsi

Ek Madde 5 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine giren suçlarda kamu davası açılması için istekte bulunur ve bu istek Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığınca yerine getirilir.⁶⁴⁵

2. 285 Sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’⁶⁴⁶ İle İlgili Tespitler

Teşkilat

Madde 3 — Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdas edilen İl’lerde Olağanüstü Hal Bölge Valisi ihtiyaca göre gerekli teşkilatı kurmaya ve hizmetin gerektirdiği bina, tesis, araç, gereç, personel ve diğer her türlü hizmeti kamu kurum ve kuruluşlarından sağlamaya yetkilidir.

Bu konudaki talepleri ilgili kuruluşlar derhal yerine getirmekle yükümlüdür.

Mahallinden temini mümkün olmayan araç, gereç, personel ve mali destek talepleri İçişleri Bakanı aracılığı ile ilgili kuruluşların Merkez Teşkilatınca sağlanır. Bakan gerektiğinde bu konuda bakanlık müsteşarını veya müsteşar yardımcılarını görevlendirebilir.

Bu amaçla gerek Olağanüstü Hal Bölge Valisinin, gerekse diğer kuruluşların yapacakları her türlü harcamalar 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 832 sayılı Sayıştay Kanununa tabi olmadığı gibi her türlü vergi, resim, harç ve katma değer vergisinden de muaftır.

Görev ve yetkiler

Madde 4 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanına giren illerde, İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunlarla Valilere tanınmış bulunan görev ve yetkilerle 2935 sayılı Kanunla il valilerine verilen

kusurun çok açık ve ağır olmasına bağlıdır. İçişleri Bakanının uygun görüşü olmadıkça rücu davası açılmaz” şeklinde değiştirilmiştir.

Ek 1. madde, Sosyal Demokrat Halkçı Parti TBMM Grubu Adına Grup Başkanvekili Hasan Fehmi Güneş tarafından iptal istemiyle açılan dava sonucu, Anayasa Mahkemesince 10.1.1991 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir. **AMK**, Esas Sayısı: 1990/25, Karar Sayısı: 1991/1.

⁶⁴⁵ 413 Sayılı KHK’nın (**RG**, S.: 20488, 10 Nisan 1990) 5’inci maddesi ile 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununa yukarıda verilen Ek 5’inci madde eklenmiştir.

⁶⁴⁶ Bkz. 285 Sayılı KHK, **RG**, S.: 19517, 14 Temmuz 1987.

yetkilerden, bu KHK'nın 1 nci maddesinde belirtilen hususlarla ilgili olanlarını kullanmaya yetkilidir.⁶⁴⁷

Ayrıca gerektiği hallerde aşağıda yazılı ilave yetkileri de kullanır.

a) Bölgedeki İl'ler arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlar.

b) Özel ve genel kolluk kuvvetleri Olağanüstü Hal Bölge Valisinin emir ve komutası altındadır. Vali bunlardan hangilerinin il valilerinin kontrolünde, hangilerinin doğrudan kendi kontrolünde olacağını tespit eder.

c) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bölgesi içinde özel ve genel kolluk kuvvetlerinin yerlerini sürekli veya geçici olarak değiştirebilir.

d) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, Jandarma Asayiş Komutanlığına, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 inci maddesi doğrultusunda görev verir.⁶⁴⁸

e) Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin görev alanında bulunan Milli İstihbarat Teşkilatı, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 inci maddesinde belirtilen hususlarla sınırlı olmak kaydı ile, Olağanüstü Hal Bölge Valisine karşı sorumludur.

⁶⁴⁷ 285 Sayılı KHK'nın 1 nci maddesi şu şekildedir: "Anayasanın 121 inci maddesi ile Olağanüstü Hal Kanununun 3 üncü maddesinin (b) bendinde belirtilen hususlarla sınırlı olarak Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van il'lerini kapsamak üzere Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdas edilmiştir." Bu maddeden anlaşılan husus Olağanüstü Hal Bölge Valisinin yetkilerinin Olağanüstü Hal Kanununun 3 üncü maddesinin (b) bendinde belirtilen hususlarla sınırlı olduğu şeklindedir. Olağanüstü Hal Kanununun 3 üncü maddesinin (b) bendi ise şu şekildedir: "Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde...". Bu maddeyle ilgili olarak alınacak tedbirler de Olağanüstü Hal Kanununun 11'inci maddesinde açıklanmıştır. Ancak daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, ilgili 11'inci maddede "Bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilanında; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak, şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla 9 uncu maddede öngörülen tedbirlere ek olarak aşağıdaki tedbirler de alınabilir" denilmektedir. Yani her ne kadar 285 Sayılı KHK'da sadece "şiddet hareketlerinde alınacak tedbirler" ifade edilmişse de Olağanüstü Hal Kanunu gereği, şiddet hareketlerinin ortaya çıkması durumunda 11'inci madde ile birlikte "tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklarda yükümlülükler ve alınacak tedbirler"le ilgili olan 9'uncu madde hükümleri de uygulanabilecektir.

421 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20491, 13 Nisan 1990.) 4'üncü maddesi ile 285 Sayılı KHK'nın 4'üncü maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanına giren illerle mücavir illerde; İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunlarla valilere tanınmış bulunan görev ve yetkilerle Olağanüstü Hal Kanunu ile il valilerine verilen yetkileri kullanır."

⁶⁴⁸ 286 Sayılı KHK (RG, S.: 19518 Mükerrer, 15 Temmuz 1987.) ile (d) bendine şu hüküm eklenmiştir: "Olağanüstü Hal Bölge Valisine karşı sorumlu Jandarma Asayiş Komutanlığı emrine giren veya hareket komutasına verilen diğer kuvvet birlikleri (Jandarma sınır birlikleri dahil) emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin sağlanmasında genel kolluk kuvvetlerinin sahip olduğu kanuni yetkileri haizdirler."

f) Görev alanına giren illerde, askeri birliklerce Olağanüstü Hal Bölge Valilerine sağlanacak yardım ve desteğin şekli ve miktarı önceden planlanır. Valinin bu yardım ve destek talepleri mahalli komutanlarca zamanında yerine getirilir.

g) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, hakim ve savcı sınıfından bulunanlar ile Jandarma dışındaki askeri personel hariç olmak üzere görev alanı içindeki illerde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekler derhal yerine getirilir.⁶⁴⁹

h) Olağanüstü Hal Bölge Valisi güvenlik yönünden gerekli düzenlemeleri yapabilmek için geçici veya sürekli olarak görev alanı içinde bulunan köy, mezra, kom ve benzeri yerleşim birimlerini boşalttırabilir, yerlerini değiştirebilir, birleştirebilir ve bu maksatla gereken kamulaştırma ve diğer işlemleri re'sen ve ivedilikle yapabilir.

Bu yerlerde ikamet edenler, diledikleri takdirde olağanüstü hal bölgesi içinde veya dışında iskan edilebilirler. Ayrıca kendilerine iş temin edilebilir. Bu maksatla ekli cetvelde yer alan kadrolar ihdas edilerek İçişleri Bakanlığının emrine tahsis edilmiştir. Gerekli hallerde İçişleri Bakanlığınca bu kadroların hiyerarşik yapıyı bozmamak kaydıyla sınıf, unvan ve dereceleri değiştirilmek suretiyle söz konusu kişilerin müşterek kararlar bu kadrolara atanmaları sağlanır. Bu kadroların sayısını % 25'ine kadar arttırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.⁶⁵⁰

⁶⁴⁹ 413 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990.) 6'ncı maddesi ile 285 Sayılı KHK'nın 4'üncü maddesinin (g) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“g) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanı içindeki illerde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekler derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.”

425 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.) 4'üncü maddesi ile 285 Sayılı KHK'nın 4'üncü maddesinin (g) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“g) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanı içindeki illerde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekler derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.”

⁶⁵⁰ 285 Sayılı KHK'nın 4'üncü maddesinin (h) bendine bu fıkra, 413 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990.) 7'nci maddesi ile eklenmiştir.

421 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20491, 13 Nisan 1990.) 4'üncü maddesi ile 285 Sayılı KHK'nın 4'üncü maddesinin (h) bendinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

İskan edilenlerden işçi statüsünde olanlar için ise en çok 40.000 adet işçi pozisyonu ihdas edilerek İçişleri Bakanının emrine verilmiştir.⁶⁵¹

Bu kadroların ve pozisyonların kullanma şartları, personelin niteliği, sınav yapılıp yapılmayacağı, kadroların veya pozisyonların herhangi bir nedenle boşalması halinde İçişleri Bakanlığına iadesi ve diğer hususlar adı geçen Bakanlıkça tespit edilir.⁶⁵²

İskan konusunda 2510 sayılı İskan Kanunu hükümleri uygulanır.⁶⁵³

i) Olağanüstü Hal Bölge Valisinin emrinde bulunan güvenlik kuvvetleri hakkında bu görevlerinden ötürü Memurin Muhakematı Hakkında Kanuna göre işlem yapılır.

j) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, emrindeki kuvvetleri gereğinde mücavir İl'lerde hareketin takibi maksadıyla görevlendirebilir. Gerekli tedbirlerin alınmasını mücavir İl Valilerinden isteyebilir, bu istekler ilgili Valiler tarafından derhal yerine getirilir.

Mücavir İl'ler Olağanüstü Hal Bölge Valisinin talebi, İçişleri Bakanının teklifi, Başbakanın onayı ile belirlenir.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi bu yetkilerden gerekli gördüklerini görev alanındaki İl'lerin Valilerine ve Jandarma Asayiş Komutanına devredebilir.

İçişleri Bakanı bu yetkilerden gerekli gördüklerini re'sen kullanabileceği gibi bölgede görevli sorumlular hakkında usulüne göre soruşturma açmak, açtırmak ve görevden uzaklaştırmak yetkisine de sahiptir.

“Bu yerlerde ikamet edenler, diledikleri takdirde olağanüstü hal bölgesi içinde veya dışında iskan edilebilirler. Bunlara yerleşmeleri için Geliştirme ve Destekleme Fonundan mali destek sağlanabilir veya kendilerine iş temin edilebilir. Bu maksatla ekli cetvelde yer alan kadrolar ihdas edilerek İçişleri Bakanlığının emrine tahsis edilmiştir. Bu kadroların Sayısını % 25'ine kadar arttırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir. Gerekli hallerde İçişleri Bakanlığınca bu kadroların hiyerarşik yapıyı bozmamak kaydıyla sınıf, unvan ve dereceleri değiştirilmek suretiyle söz konusu kişilerin müşterek kararlar bu kadrolara atanmaları sağlanır. Bu kişiler, görevlendirildikleri kamu kurum ve kuruluşlarına kadroları veya pozisyonları ile birlikte devredilirler. Bunların ücret ve her türlü özlük hakları bu kuruluşlarca karşılanır.”

⁶⁵¹ 285 Sayılı KHK'nın 4'üncü maddesinin (h) bendine bu fıkra, 413 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990.) 7'nci maddesi ile eklenmiştir.

⁶⁵² 285 Sayılı KHK'nın 4'üncü maddesinin (h) bendine bu fıkra, 421 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20491, 13 Nisan 1990.) 4'üncü maddesi ile eklenmiştir.

⁶⁵³ 285 Sayılı KHK'nın 4'üncü maddesinin (h) bendine bu fıkra, 413 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990.) 7'nci maddesi ile eklenmiştir.

k) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin yayımı tarihinden başlayarak kırk beş gün içinde, mücavir iller dahil, olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma ve bulundurma ruhsatı verebilir.

Yukarıdaki fıkra hükümlerinden yararlananlar hakkında, belirtilen süre içinde, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanmaz.

Ruhsata bağlanan silahlardan veraset yolu ile kendilerine intikal edenlere ilgili yönetmelikte belirtilen süre içinde müracaatları halinde taşıma ruhsatı verilebilir.

Bu silahlar devredilemez ve satılamaz.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi bu yetkisini, bölgesi kapsamındaki il valileri ile mücavir il valilerine devredebilir.

Bu ruhsatlar harca tabi değildir.

Kendilerine bu Kanun Hükmünde Kararnameye göre taşıma ruhsatı verilenlerin bu ruhsatları, olağanüstü halin bitimi tarihinden itibaren kırk beş gün içerisinde mahalli mülki amirliklerine müracaat edilmesi halinde, bulundurmaya dönüştürülebilir.

Taşıma ve bulundurma ruhsatlarının verileceği kişiler, ruhsata bağlanacak silahların nitelikleri, bunların taşınabileceği yerler ve bu konu ile ilgili diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.⁶⁵⁴

l) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bölge kapsamındaki illerde sıkıyönetim askeri mahkemelerince tutuklanan sivil kişilerin sivil tutukevlerinde muhafaza edilmelerine karar verebilir. Bu suretle muhafaza edilen sivil tutuklular hakkında sivil tutukevleriyle ilgili hükümler uygulanır.⁶⁵⁵

⁶⁵⁴ 285 Sayılı KHK'ya (k) bendi, 299 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 19654, 04 Aralık 1987.) 1'inci maddesi ile eklenmiştir.

285 Sayılı KHK'ya 299 Sayılı KHK ile eklenen (k) bendi, 387 Sayılı KHK (RG, S.: 20334, 06 Kasım 1989.) ile yürürlükten kaldırılarak müteakip (1) bendi (k) olarak teselsül ettirilmiştir.

⁶⁵⁵ 285 Sayılı KHK'ya (1) bendi, 313 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 19735, 24 Şubat 1988.) 1'inci maddesi ile eklenmiştir.

Personel ve mali hükümler

Madde 5 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi emrinde görevlendirilen personelin özlük ve sair mali hakları kurumlarına bağlı olarak devam eder. Vali, emrinde görevlendirilen personelin sicil ve disiplin amiridir. Vali diğer kamu personeli ile kolluk kuvvetleri amir ve komutanları hakkında da ek sicil düzenlemeye yetkilidir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin harcamaları için İçişleri Bakanlığı bütçesine ödenek konulur. Ayrıca, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin acil ve zaruri ihtiyaçları için Geliştirme ve Destekleme Fonundan yeteri miktarda para verilir.

3 ncü maddeye göre görevlendirilenler de 281 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 6 ncı maddesinin ikinci fıkrasında öngörülen ek tazminattan yararlandırılırlar.⁶⁵⁶

Bölgeye dahil İl'ler ile 4 ncü maddenin (j) bendine göre belirlenen mücavir İl'lerde bulunan sürekli Kamu görevlilerine (Olağanüstü Hal Bölge Valisi ile mezkur İl'lerin Valileri dahil) ayrıca en yüksek Devlet Memuru aylığının (Ek gösterge dahil) % 10'u ile % 25'i arasında belirlenecek tazminat ek olarak ödenir.⁶⁵⁷

Tazminatın Miktarı: Görev yerinin özelliği, görevin önemi ve güçlüğü dikkate alınarak ve İl'lere göre, Bakanlar Kurulunca belirlenecek esaslar çerçevesinde Olağanüstü Hal Bölge Valisi tarafından tespit edilerek ödeme yapılır.⁶⁵⁸

...

Olağanüstü Hal Bölge Valisine ödenecek aylık, ek gösterge, makam tazminatı dahil her türlü zam ve tazminatlar en yüksek Devlet Memuruna ödenen miktara eşittir.

⁶⁵⁶ 3920 Sayılı Kanun'un (RG, S.: 21784, 10 Aralık 1992.) 2'nci maddesi ile 285 Sayılı KHK'nın 5'inci maddesinin bu fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

⁶⁵⁷ 287 Sayılı KHK (RG, S.: 19530, 27 Temmuz 1987.) ile 5 nci maddesinin beşinci fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: "Bölgeye dahil İl'ler ile 4 ncü maddenin (j) bendine göre belirlenen mücavir İl'lerde bulunan sürekli kamu görevlilerine (Olağanüstü Hal Bölge Valisi ile mezkur İl'lerin valileri dahil) ayrıca en yüksek Devlet memuru aylığının (Ek gösterge dahil) % 30'una kadar belirlenecek tazminat ek olarak ödenir. Bu tazminat herhangi bir vergiye tabi tutulmaz."

413 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990.) 8'inci maddesi ile 285 Sayılı KHK'nın 5 inci maddesinin 24.7.1987 tarihli ve 287 Sayılı KHK ile değişik beşinci fıkrasında yer alan "% 30'una" ibaresi "% 40'ına" şeklinde değiştirilmiştir.

425 Sayılı KHK'nın (RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.) 5'inci maddesi ile 285 Sayılı KHK'nın 5 inci maddesinin 24.7.1987 tarihli ve 287 Sayılı KHK ile değişik beşinci fıkrasında yer alan "% 30'una" ibaresi "% 40'ına" şeklinde değiştirilmiştir.

3920 Sayılı Kanun'un (RG, S.: 21784, 10 Aralık 1992.) 2'nci maddesi ile 285 Sayılı KHK'nın 5'inci maddesinin bu fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

⁶⁵⁸ 3920 Sayılı Kanun'un (RG, S.: 21784, 10 Aralık 1992.) 2'nci maddesi ile 285 Sayılı KHK'nın 5'inci maddesinin bu fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

Dava açılması

Madde 7 — Bu Kanun Hükmünde Kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemler hakkında iptal davası açılmaz.⁶⁵⁹

Geçici Madde 1 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi, 387 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin yayımı tarihi olan 6 Kasım 1989 tarihinden başlayarak bir ay içinde, mücavir iller dahil olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine, ellerinde bulunan ruhsatsız ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma veya bulundurma ruhsatı verebilir. ...

Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bu yetkisini, bölgesi kapsamındaki il valileri ile mücavir il valilerine devredebilir...⁶⁶⁰

3. 424 Sayılı ‘Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname’⁶⁶¹ İle İlgili Tespitler⁶⁶²

Madde 1 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; genel güvenlik,

⁶⁵⁹ 413 Sayılı KHK’nın (RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990.) 9’uncu maddesi ile 285 Sayılı KHK’nın 7’nci maddesi şu şekilde değiştirilmiştir:

“Dava açılmaması: Madde 7 — Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanı, İçişleri Bakanlığı yetkilileri, Olağanüstü Hal Bölge Valisi ve diğer ilgililere tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı yargı mercilerinde dava açılmaz.”

425 Sayılı KHK’nın (RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.) 4’üncü maddesi ile 285 Sayılı KHK’nın 7’nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“Dava açılmaması: Madde 7 — Bu Kanun Hükmünde Kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemler hakkında iptal davası açılmaz.”

285 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin 425 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeniden düzenlenen 7. maddesi, Danıştay Beşinci Dairesi’nin Anayasa’nın 2., 5., 6., 7., 13., 15., 121. ve 125. maddelerine aykırılığı savıyla iptalini istemesi sonucu Anayasa Mahkemesince 22.5.2003 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir. AMK, Esas Sayısı: 2003/28, Karar Sayısı: 2003/42.

⁶⁶⁰ Geçici 1’inci madde değiştirilmeden önce şu şekildeydi: ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 1987 Mali yılı harcamaları için İçişleri Bakanlığı bütçesinde gerekli tertipleri açmaya ve bütçeye ek ödenek aktarmaya Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkilidir.’ Geçici 1’inci Madde, 387 Sayılı KHK’nın (RG, S.: 20334, 06 Kasım 1989.) 1’inci maddesi ile tamamen değiştirilmiştir. 387 Sayılı KHK’dan kısa bir süre sonra çıkarılan 3601 Sayılı Kanun’la (RG, S.: 20414, 26 Ocak 1990.) yukarıdaki son şeklini almıştır. 3601 Sayılı Kanunla 387 Sayılı KHK’dan farklı olarak Geçici 1’inci Maddenin 1’inci Fıkrası ‘...387 Sayılı KHK’nın yayımı tarihi olan 6 Kasım 1989 tarihinden başlayarak bir ay içinde...’ şekline dönüştürülmüştür.

⁶⁶¹ Bkz. 424 Sayılı KHK, RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.

⁶⁶² 430 Sayılı KHK’nın (RG, S.: 20727, 16 Aralık 1990.) 11’inci maddesi ile 10 Mayıs 1990 tarihli ve 424 Sayılı KHK yürürlükten kaldırılmıştır.

asayiş ve kamu düzenini korumak ve şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla aşağıdaki ilave tedbirler alınabilir.

a) Bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yorumlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak veya güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basılmış eser hakkında Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi veya görüşü alınarak İçişleri Bakanınca bunların bölge içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın; basılmalarını, çoğaltılmalarını, yayınlanmalarını ve dağıtılmalarını süreli veya süresiz yasaklamak, gerektiğinde bunları basan matbaaları kapatmak.

b) Olağanüstü hal ilan edilen iller ve mücavir illerde genel güvenlik ve kamu düzeni bakımından isteyerek veya zor veya baskı ile zararlı faaliyette bulunanlardan gerekli görülenleri Olağanüstü Hal Valisinin takdirine göre, olağanüstü hal süresini aşmamak üzere olağanüstü hal bölgesi dışına çıkararak İçişleri Bakanlığınca belirlenecek yerlerde ikamete mecbur tutmak, gerektiğinde bunlara İçişleri Bakanlığınca belirlenecek esaslara göre, Geliştirme ve Destekleme Fonundan mali destek sağlamak.

c) Olağanüstü hal ilan edilen iller ve mücavir illerde grev, lokavt yetkisinin kullanılmasını, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurmak veya izne bağlamak.

Tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatılması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve işyerlerinin kapatılması gibi hareketleri yasaklamak, önlemek veya önleyici tedbirleri almak.

Madde 2 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan iller ve mücavir illerde Olağanüstü Hal Bölge Valisi, olağanüstü halin devamı süresince;

a) İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunlarla il valilerine tanınmış bulunan yetkileri kullanır ve görevleri yerine getirir.

b) Olağanüstü Hal Bölge Valisi güvenlik yönünden gerekli önlemleri alabilmek için geçici veya sürekli olarak görev alanı içinde bulunan köy, mezra ve kom ve benzeri yerleşim birimlerini boşalttırabilir, yerlerini değiştirebilir, birleştirebilir ve bu maksatla gereken kamulaştırma ve diğer işlemleri re'sen ve ivedilikle yapabilir.

c) Bu yerlerde ikamet edenler, diledikleri takdirde olağanüstü hal bölgesi içinde veya dışında iskan edilebilirler. Bunlara yerleşmeleri için Geliştirme ve Destekleme Fonundan mali destek sağlanabilir veya kendilerine iş temin edilebilir. Bu maksatla ekli cetvelde yer alan kadrolar ihdas edilerek İçişleri Bakanlığının emrine tahsis edilmiştir. Bu kadroların sayısını % 25'ine kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir. Gerekli hallerde İçişleri Bakanlığınca bu kadroların hiyerarşik yapıyı bozmamak kaydıyla sınıf, unvan ve dereceleri değiştirmek suretiyle söz konusu kişilerin müşterek kararla bu kadrolara atanmaları sağlanır. Bu kişiler görevlendirildikleri kamu kurum ve kuruluşlarına kadroları ve/veya pozisyonları ile birlikte devredilirler. Bunların ücret ve her türlü özlük hakları bu kuruluşlarca karşılanır.

İskan edilenlerden işçi statüsünde olanlar için ise en çok kırk bin adet işçi pozisyonu ihdas edilmesi hususunda İçişleri Bakanı yetkili kılınmıştır.

Bu kadroların ve pozisyonların kullanma şartları, personelin niteliği, sınav yapılıp yapılmayacağı, kadroların veya pozisyonların herhangi bir nedenle boşalması halinde İçişleri Bakanlığınca iadesi ve diğer hususlar adı geçen Bakanlıkça tespit edilir.

İskan konusunda 2510 sayılı İskan Kanunu hükümleri uygulanır.

Madde 3 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan iller ile mücavir illerde olağanüstü halin devamı süresince; Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanı içindeki illerde güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekleri derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.

Madde 7 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; olağanüstü hal bölgesine dahil iller ve mücavir illerle ilgili veya bu bölgeleri etkileyecek yayınlarda Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile koordinasyon ve işbirliği yapmakla yükümlüdür.

Madde 8 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan iller ve mücavir illerde ve olağanüstü halin devamı süresince; Olağanüstü Hal Bölge Valisi, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine giren suçlarda kamu davası açılması için istekte bulunur ve bu istek Devlet Güvenlik Mahkemesi savcılığınca yerine getirilir.

Madde 10 — Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine ve il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruflarından dolayı, bunlar hakkında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

4. 430 Sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’⁶⁶³ İle İlgili Tespitler

Madde 1 — 10.07.1987 tarihli ve- 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanına giren illerde, 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanunla il valilerine verilen yetkilerle İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunların valilere verdiği görev ve yetkilerden 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 inci maddesinde belirtilen hususlarla ilgili olanlarını kullanır ve görevleri yerine getirir.

Genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak ve şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla aşağıdaki ilave tedbirler de alınabilir:

a) Olağanüstü Hal Bölge Valisi veya olağanüstü hal bölgesindeki il valisi bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yayınlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak veya güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayımlanan her türlü basılmış eserin; kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuanın basılmasını, çoğaltılmasını, yayımlanmasını ve dağıtılmasını, bunlardan olağanüstü hal bölgesi dışında⁶⁶⁴ basılmış

⁶⁶³ Bkz. 430 Sayılı KHK, **RG**, S.: 20727, 16 Aralık 1990.

⁶⁶⁴ 1. maddenin ikinci fıkrasının (a) bendinde yer alan “... olağanüstü hal bölgesi dışı ...” ifadesi, Sosyal Demokrat Halkçı Parti TBMM Grubu Adına Grup Başkanı Erdal İnönü tarafından iptal istemiyle açılan dava sonucu, Anayasa Mahkemesince 3.7.1991 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir. **AMK**, Esas Sayısı: 1991/6, Karar Sayısı: 1991/20.

veya çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını yasaklar veya izne bağlar: basılması ve neşri yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuayı toplatmakla beraber bu gibi tedbirlerin yetersiz kalması halinde, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine veya görüşünü almak suretiyle İçişleri Bakanı bu yayınların bölge içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın, yayınlanma durdurulması veya yayından kaldırılması için sahip ve/veya yayın sorumlularına yazılı ihtarda bulunur; buna rağmen yayma ve dağıtımına devam edilmesi halinde, basılmalarını, çoğaltılmalarını, yayınlanmalarını veya dağıtılmalarını süreli veya süresiz yasaklayabilir, gerektiğinde bunları basan matbaaları on güne kadar, tekerrüründe ise bir aya kadar kapatabilir.

b) Olağanüstü hal ilan edilen illerde genel güvenlik ve kamu düzeni bakımından, yer değiştirmek talebinde bulunanlar ile isteyerek veya zor ve baskı sonucu zararlı faaliyetlerde bulunanlar veyahut kamu düzenini bozan veya kamu düzenini bozacağı kanısını uyandıran kişi veya topluluklardan gerekli görülenler, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin takdirine göre, olağanüstü hal süresini aşmamak üzere bölge dışına çıkarılır. Gerektiğinde bunlara İçişleri Bakanlığınca belirlenecek esaslara göre, belli bir yerde ikamet etmeleri şartıyla Geliştirme ve Destekleme Fonundan malî destek sağlanır.

c) Olağanüstü Hal Bölge Valisinin, 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (h) bendinde yazılı yetkileri kullandığı yerlerde ikamet edenler veya bu gibi yerlerde ikamet etmekte olup da can ve mal güvenliği gerekçeleriyle yerlerini daha önce terk etmek zorunda kalanlar ile yaptırılan inceleme sonucu işe yerleştirilmelerinde zaruret görülenler diledikleri takdirde, olağanüstü hal bölgesi içinde veya dışında ikamete tabi tutulabilirler. Bunlara yerleşmeleri için Geliştirme ve Destekleme Fonundan malî destek sağlanabilir veya kendilerine iş temin edilebilir. Bu maksatla ekli cetvelde yer alan kadrolar ihdas edilerek İçişleri Bakanlığının emrine tahsis edilmiştir. Bu kadroların sayısını % 25'ine kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir. Gerekli hallerde İçişleri Bakanlığınca bu kadroların hiyerarşik yapıyı bozmamak kaydıyla sınıf, unvan ve dereceleri değiştirilmek suretiyle söz konusu kişilerin müşterek kararlar bu kadrolara atanmaları sağlanır. Bu kişiler görevlendirildikleri kamu kurum ve kuruluşlarına

kadroları ve/veya pozisyonları ile birlikte devredilirler. Bunların ücret ve her türlü özlük hakları bu kuruluşlarca karşılanır.

Bu gibi kişilerden işçi statüsünde olanlar için ise en çok kırk bin adet işçi pozisyonu ihdas edilmesi hususunda İçişleri Bakanı yetkili kılınmıştır.

Bu kadroların ve pozisyonların kullanma şartları, personelin niteliği, sınav yapılıp yapılmayacağı, kadroların ve pozisyonların herhangi bir nedenle boşalması halinde İçişleri Bakanlığına iadesi ve diğer hususlar adı geçen Bakanlıkça tespit edilir.

İkamet konusunda ve ilgililerin talepleri halinde 14.06.1934 tarihli ve 2510 sayılı İskan Kanunu hükümleri uygulanabilir.

Madde 2 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi; 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan ve olağanüstü hal ilan edilen illerde ve olağanüstü halin devamı süresince grev, lokavt yetkisinin kullanılması, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurabilir veya izne bağlar; tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatılması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve işyerlerinin kapatılması gibi hareketleri yasaklar, önler veya gerekli göreceği başkaca önleyici tedbirleri de alabilir.

Madde 3 — Olağanüstü hal ilan edilen illerde ve olağanüstü halin devamı süresince Olağanüstü Hal Bölge Valisi;

a) Görev alanı içindeki illerde güvenlik asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen ve hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alan dışında geçici veya sürekli olarak görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekleri derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi Özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.

b) Olağanüstü hal ilanına neden olan olaylara ilişkin suç dosyalarının dava açılmak üzere mahalli Cumhuriyet Başsavcılığında, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine giren suçlarda dava açılmasını da Devlet Güvenlik Mahkemesi nezdindeki Cumhuriyet Başsavcısından isteyebilir ve bu istekler yerine getirilir.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevine giren suçları ihbar edenlerin hüviyetleri; rızaları olmadıkça veya ihbarın mahiyeti kendi haklarında suç teşkil etmedikçe açıklanmaz.

c) Hükümlü veya tutuklulardan, olağanüstü hal ilanına neden olan suçların soruşturmasında ifadelerine başvurulması gerekenler, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine yetkili Cumhuriyet Başsavcısının talebi ve hakim karar ile, her defasında on günü geçmemek üzere ceza infaz kurumu veya tutukeviden alınabilir. Bu süre hükümlülük veya tutuklulukta geçmiş sayılır. Hükümlü veya tutuklu, ceza infaz kurumu veya tutukeviden ayrılış ve dönüşlerinde sağlık durumunun doktor raporu ile tespitini talep edebilir.⁶⁶⁵

Bu süre içinde tutuklama kararının kaldırılması ya da hükümlülük sürelerinin sona ermesi durumunda, keyfiyet derhal bulundurulduğu yer Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilir.

d) Gecikmesinde sakınca görülen hallerde zabitanın talebi üzerine veya gerek gördüğünde, yollarda, meskun mahallerde genel aramalar, özel ve tüzel kişilere ait ev, işyeri ve eklentileri ile umuma açık olmayan mahallerde aramalar yaptırabilir,

e) Bölge illerinin iktisadi, sosyal ve kültürel yönden kalkınmasına ve görevinin ifasına ilişkin yatırım tekliflerinde bulunabilir,

f) Olağanüstü hal bölgesine dahil illerle ilgili veya bu bölgeyi etkileyecek yayımlarda Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile koordinasyon ve işbirliği yapmakla yükümlüdür.

g) Görev alanında yürütülen çalışmalar konusunda Bölge Valiliğince hazırlanan bildiri, bülten ve açıklamaların TRT Kurumundan aynen yayınlanmasını isteyebilir.

Madde 4 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin son iki fıkrasında yer alan “yetki devri” ile İçişleri Bakanına tanınan diğer yetkilerin

⁶⁶⁵ 430 Sayılı KHK'nın 3 üncü maddesinin (c) bendinin birinci paragrafı, 4778 Sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”un 32'nci maddesi ile aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Hükümlü veya tutuklular, olağanüstü hal ilânına neden olan suçların soruşturulmasında ifade alma, yer gösterme, yüzleştirme, teşhis ve tıbbi muayene için Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine, yetkili Cumhuriyet Başsavcısının talebi ve hâkimin kararı ile her defasında dört günü geçmemek üzere ceza infaz kurumu veya tutukeviden alınabilir. Bu süre hükümlülük veya tutuklulukta geçmiş Sayılır. Hâkim, her defasında karar vermeden önce hükümlü veya tutukluyu dinler. Hükümlü veya tutuklu ceza infaz kurumu veya tutukeviden alındıktan sonra da yasal konumunun gerektirdiği haklardan yararlanır. Ceza infaz kurumu veya tutukeviden ayrılış ve dönüşlerinde hükümlü veya tutuklunun sağlık durumu doktor raporu ile tespit edilir.” **RG**, S.: 24990, 11 Ocak 2003.

ilgili hükümleri, bu Kanun Hükümünde Kararname ile getirilen ilave tedbirlere ilişkin yetkiler için de geçerlidir.

Madde 5 — 285 sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince olağanüstü hal bölgesi ve mücavir illerde ilgili kanun ve kanun hükmünde kararnameler gereğince alınan tedbirler, yapılan uygulamalar; kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek, görevli ve yetkililer hakkında olağanüstü hal bölgesi ile mücavir iller içinde veya dışında⁶⁶⁶ basılmış olup olmadığına bakılmaksızın yapılan yayımlar sebebiyle kişisel haklarına, saldırıda bulunulan görevli ve yetkililerin Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanununun hükümlerine dayanan manevi tazminat talepleri sonucunda tazminata hükmedilmesine karar verildiği takdirde, tazminatın miktarı; yayının mevkuteler ile yapılması halinde, mevkute aylık veya bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının; mevkute bir aydan az süreli ise bir önceki fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının; mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına, giren mevkuteler hakkında ise, en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının yüzde yetmiş beşinden az olamaz.

Madde 6 — Olağanüstü hal bölgesine dahil illerde ilgili kanun ve kanun hükmünde kararnameler gereğince alınan tedbirler, yapılan uygulamalar, kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek görevli ve yetkililer hakkında, olağanüstü hal bölgesindeki iller içinde veya dışında⁶⁶⁷ basılmış olup olmadığına bakılmaksızın Türk Ceza Kanununun 480 inci maddesinde yazılı hakaret suçlarının gerçeğe aykırı yazı, haber, havadis, fotoğraf veya vesikaların neşredilmesi veya her türlü olay ve vesikaların tahrif edilerek yayımlanması suretiyle işlenmesi halinde, faillere ilgili maddelerde yazılı cezalara ilave olarak yüz milyon liradan iki yüz milyon liraya kadar ağır para cezası verilir.

....

⁶⁶⁶ 5. maddede yer alan "... olağanüstü hal bölgesi dışı ..." ve "... mücavir iller ..." ifadeleri, Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubu Adına Grup Başkanı Erdal İnönü tarafından iptal istemiyle açılan dava sonucu, Anayasa Mahkemesince 3.7.1991 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir. **AMK**, Esas Sayısı: 1991/6, Karar Sayısı: 1991/20.

⁶⁶⁷ 6. maddede yer alan "... olağanüstü hal bölgesi dışı . . ." ifadesi, Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubu Adına Grup Başkanı Erdal İnönü tarafından iptal istemiyle açılan dava sonucu, Anayasa Mahkemesince 3.7.1991 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir. **AMK**, Esas Sayısı: 1991/6, Karar Sayısı: 1991/20.

Madde 7 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan illerde ve olağanüstü halin devamı süresince; Türk Ceza Kanununun 125 inci maddesindeki suçu işleyenler ile ilgili olarak, aynı Kanunun 169 uncu maddesindeki eylemlerde bulunanlar hakkında, 169 uncu maddeye göre verilecek cezalar, bir kat artırılarak hükmolunur.

Madde 8 — Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine ve olağanüstü hal bölgesi dahilindeki, il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruflarından dolayı bunlar hakkında cezai, malî veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Kişilerin sebepsiz uğradıkları zararlardan dolayı Devletten tazminat talep etme hakları saklıdır.

Madde 9 — Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmaya, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmeye, temel hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik eylemlerin mücavir illerde de genişleme istidadı göstermesi hallerinde, bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine verilen görev ve yetkiler bu kişilerce mücavir illere de münhasır olmak üzere kullanılır.⁶⁶⁸

5. 3175 Sayılı ‘Köy Kanununun 74 üncü Maddesine İki Fıkra Eklenmesine Dair Kanun’⁶⁶⁹ İle İlgili Tespitler

Madde 1 — 18 Mart 1340 Tarihli ve 442 sayılı Köy Kanununun 74 üncü maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

Bakanlar Kurulunca tespit edilecek İllerde; Olağanüstü Hal ilanını gerektiren sebeplere ve şiddet hareketlerine ait ciddî belirtilerin köyde veya çevrede ortaya çıkması veya ne sebeple olursa olsun köylünün canına ve malına tecavüz hareketlerinin artması hallerinde de, Valinin teklifi ve İçişleri Bakanlığının onayı ile yeteri kadar ‘Geçici Köy Korucusu’ görevlendirilebilir. Bu şekilde görevlendirilen geçici köy korucularına görevleri süresince ödenecek ücret ile hizmetin bitiminde verilecek tazminat miktarı ile giyim bedelleri İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar

⁶⁶⁸ 9. madde, Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubu Adına Grup Başkanı Erdal İnönü tarafından iptal istemiyle açılan dava sonucu, Anayasa Mahkemesince 3.7.1991 tarihinde oyçokluğuyla iptal edilmiştir. **AMK**, Esas Sayısı: 1991/6, Karar Sayısı: 1991/20.

⁶⁶⁹ Bkz. 3175 Sayılı “Köy Kanununun 74 üncü Maddesine İki Fıkra Eklenmesine Dair Kanun”, **RG**, S.: 18715, 04 Nisan 1985.

Kurulunca tespit edilir ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesinin ilgili transfer harcamaları bölümünden İçişleri Bakanlığı bütçesine aktarılacak ödenekten bu Bakanlıkça karşılanır.

Köy Korucuları ve Geçici Köy Korucularının görevde buldukları süre içinde yaralanmaları, sakatlanmaları veya ölümleri halinde “2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” hükümleri uygulanır.

6. 84/7778 Karar Sayılı “Olağanüstü Hal Kurulu ve Bürolarının Kuruluş ve Görevleri İle Yükümlülüklerin Karşılığının Tespit ve Ödenmesi Hakkında Yönetmelik”⁶⁷⁰ İle İlgili Tespitler

Bölge olağanüstü hal kurulunun kuruluşu:

Madde 7 — Bölge olağanüstü hal kurulu, bölge valisinin başkanlığında, görevlendireceği il valileri, garnizon komutanı veya temsilcisi, olağanüstü halin konusuna göre bölge valisinin uygun göreceği bakanlık ve kuruluşların bölge müdürleriyle diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticilerinden oluşur.

Bölge olağanüstü hal kurulları, olağanüstü halin ilanından itibaren ayrıca bir emir beklenmeksizin derhal çalışmalarına başlar.

Bölge valisi, gerekli gördüğü konu ile ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluş temsilcilerini kurula çağırarak bilgi ve görüşlerini alır.

Alt komisyonların oluşturulması:

Madde 8 — Kurul, belirli kararların yerine getirilmesi ve belirli hizmetlerin yürütülmesi için bir veya birden fazla alt komisyon kurabilir, gerektiğinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarına da görev verebilir.

Kurulun görevleri

Madde 9 — Bölge olağanüstü hal kurulu; olağanüstü hal ilânını gerektiren olayları ve alınan her türlü karar ve tedbirlerin uygulanmasını izler, değerlendirir, bunlarla ilgili önerilerde bulunur. Yükümlülüklerin karşılığının tespit, takdir ve ödenmesine ilişkin kararları alır. İlgili valilikler ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlar.

⁶⁷⁰ Bkz. 84/7778 Karar Sayılı “Olağanüstü Hal Kurulu ve Bürolarının Kuruluş ve Görevleri ile Yükümlülüklerin Karşılığının Tespit ve Ödenmesi Hakkında Yönetmelik”, **RG**, S.: 18335, 08 Mart 1984.

Kurulun çalışma usul ve esasları:

Madde 10 — Kurul, bölge valisinin çağrısı üzerine salt çoğunlukla toplanır ve kararlarını oyçokluğu ile alır. 7 nci maddenin son fıkrasına göre toplantılara katılanların oy hakkı yoktur.

Alınan kararlar, Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu Başkanlığına, ilgili Bakanlık ve merkez kuruluşları ile valiliklere derhal gönderilir. Gerekli görülen kararlar mahalli imkânlarla ilân edilir.

Bölge valisinin istemi üzerine, kamu kurum ve kuruluşları ihtiyaç duyulan personeli, araç ve gereci geçici olarak kurul emrine verirler.

Kurulun sekreteryaya hizmetleri, bölge valisinin uygun göreceği kuruluş tarafından yirmi dört saat çalışma esasına göre yürütülür.

Olağanüstü hal bürolarının kuruluşu:

Madde 11 — Bölge valisinin gerek görmesi veya olağanüstü hâlin bir ilde ilan edilmesi durumunda, il merkezlerinde ve ilçelerde birer olağanüstü hal bürosu kurulur.

İl olağanüstü hal bürosu valinin veya görevlendireceği vali yardımcısının, ilçe olağanüstü hal bürosu kaymakamın başkanlığında, olağanüstü halin konusuna göre vali veya kaymakamın uygun göreceği bakanlık ve kuruluşların il veya ilçe müdürleri ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticilerinden oluşur.

Büroların görev, çalışma usul ve esasları:

Madde 12 — Bürolar bölge valisi, vali ve kaymakamlar tarafından verilen görevleri yapar ve yükümlülüklerin karşılığının tespit, takdir ve usulü dairesine ödenmesine ilişkin kararları alır.

Bürolar, başkanın çağrısı üzerine salt çoğunlukla toplanır ve kararlarını oy çokluğu ile alır.

Büroların sekreteryaya hizmetleri, il ve ilçe yazı işleri müdürlükleri tarafından yirmi dört saat çalışma esasına göre yürütülür. Bu amaçla vali ve kaymakamlar, kamu kurum ve kuruluşlarından alacakları yeteri kadar personel, araç ve gereçte yazı işleri müdürlüklerini takviye edebilirler.

Büroların çalışmalarına ilişkin diğer hususlar, il ve ilçelerin özellikleri dikkate alınarak, vali ve kaymakamlarca düzenlenir.

İşbirliği ve koordinasyon:

Madde 13 — Olağanüstü halin ilanı ile birlikte, kamu kurum ve kuruluşlarının yürürlükteki mevzuata göre tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar ve şiddet olayları ile ilgili olarak il ve ilçelerde faaliyet gösteren teşkil, kurul veya komisyonların, olağanüstü hal kurul ve büroları ile işbirliği içerisinde çalışmalarını bölge ve il valileri ile kaymakamlarca sağlanır.

Görevlendirme:

Madde 14 — Adli ve idari yargı ile askeri teşkilâta çalışan personel hariç olmak üzere, bölge valisi, il valisi ve kaymakamın uygun göreceği kamu görevlileri olağanüstü hal süresince bölge olağanüstü hal kurulu ile il ve ilçe olağanüstü hm bürolarında kendi kadroları ile çalıştırılabilirler.

Rapor verme:

Madde 15 — Olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde bölge valisi ve il valisi, olağanüstü halin konusuna göre şekli, muhtevası ve gönderilme zamanı öncede belirlenen raporları Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu Başkanlığına gönderirler.

Geçici Madde 2 — Bölge valiliği teşkilâtı kurulup göreve başlayıncaya kadar bu Yönetmelikle bölge valilerine verilen görev ve yetkiler, o bölge merkezindeki il valilerince yerine getirilir.

7. 87/12339 Karar Sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik’⁶⁷¹ İle İlgili Tespitler

Kapsam

Madde 2 — Bu Yönetmelik, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından kimlere hangi tür silâhlar için taşıma ve bulundurma vesikası verilebileceğine; vesikaların düzenlenmesi, yenilenmesi ve gerektiğinde geri alınmasına ilişkin olarak vesikaya bağlanan silâhların kayıt ve tescillerindeki esas ve usulleri kapsar.

⁶⁷¹ Bkz. 87/12339 Karar Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik”, **RG**, S.: 19663, 13 Aralık 1987.

8. Yetki Devri

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kapsamındaki illerde yaygın şiddet hareketlerinin önlenmesi ile emniyet ve asayişin temin edilmesi konusunda sürdürülen çalışmalarda; güvenlik kuvvetleri arasındaki mahalli işbirliği ve koordinasyon daha iyi sağlanabilmesi, zaman kayıplarının ortadan kaldırılarak etkin ve süratli müdahalelerin anında gerçekleştirilebilmesi, ihtiyaçların mahallinde değerlendirilip karşılanabilmesi amacıyla Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kapsamında bulunan İl Valilerine olağanüstü hal mevzuatıyla Bölge Valisi'ne verilen görev ve yetkilerden bir kısmının devredilmesi uygulamasına zaman zaman başvurulmuştur.

Yetki devri 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nun 14. maddesi⁶⁷² hükmü uyarınca gerçekleştirilmiştir.

Yetki devri çerçevesinde, 2935 Sayılı "Olağanüstü Hal Kanunu"nun, 285 Sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin ve 430 Sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin ilgili maddelerinin vermiş olduğu yetkilerin devri söz konusudur. Ancak yetki devri işlemlerinde adı geçen Kanun ve KHK'ların içerdiği yetkilerden hangilerinin devredilip, hangilerin devredilmeyeceği de belirtilmiştir.

Bu çerçevede yapılan yetki devirlerinde, 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nun 9 uncu (Tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hal ilanında, olağanüstü hal ilanını gerektiren hususlar göz önünde bulundurularak alınabilecek tedbirlerle ilgili) ve 11 inci (Şiddet Hareketlerinde Alınacak Tedbirler) maddelerindeki ve ayrıca bu kanunla Bölge Valisine verilen diğer görev ve yetkilerin tamamının devredildiği görülmüştür.

285 Sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'nın 'Görev ve Yetkiler' başlıklı 4. maddesinde Bölge Valisi'ne verilen yetkilerden (a), (d) ve (g) bendlerinde verilen yetkilerin devredilmemesine dikkat edilmiştir.

⁶⁷² "...Bölge Valileri kendilerine ait görev ve yetkilerin bir kısmını veya tamamını illerinde Olağanüstü Hal ilan edilen İl Valilerine devredebilirler"

İlgili KHK'nın 4. maddesinin (a), (d) ve (g) bendleri şu şekildedir:

“(a) Bölgedeki İl'ler arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlar.

(d) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, Jandarma Asayiş Komutanlığına, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 inci maddesi doğrultusunda görev verir.

(g) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, hakim ve savcı sınıfından bulunanlar ile Jandarma dışındaki askeri personel hariç olmak üzere görev alanı içindeki illerde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekler derhal yerine getirilir.”

285 sayılı KHK'nın devredilmesinde sakınca görülen bu üç bendi dışında kalan diğer hükümlerinin tamamının devredilmiş olmasına rağmen, 285 sayılı KHK'nın 3. maddesinde öngörülen ‘Bu amaçla gerek Olağanüstü Hal Bölge Valisinin, gerekse diğer kuruluşların yapacakları her türlü harcamalar 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 832 sayılı Sayıştay Kanununa tabi olmadığı gibi her türlü vergi, resim, harç ve katma değer vergisinden de muaftır.’ hükmünün bazı kuruluşlarca kullanıldığı bilgisinin Bölge Valiliğine intikal etmiş olması üzerine, 285 sayılı KHK'nın 3. maddesinin yetki devri kapsamında olmadığı ayrıca belirtilmesine ihtiyaç duyulmuştur.⁶⁷³

430 Sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Hal'in Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin ise bu Kararnameyle Bölge Valisi'ne verilen yetkilerden 2 nci madde ile 3 üncü maddenin (a) bendi hariç olmak üzere diğer hükümlerinin tamamı devredilmiştir.

İlgili Kararnamenin 2'nci maddesi ile 3'üncü maddesinin (a) bendi şöyledir:

“Madde 2 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi; 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan ve olağanüstü hal ilan edilen illerde ve olağanüstü halin devamı süresince grev, lokavt yetkisinin kullanılması, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurabilir veya izne bağlar; tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatılması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve işyerlerinin kapatılması gibi

⁶⁷³ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 29.09.1997 gün ve ÖZL.BR.25-97/1071 Sayılı ‘Yetki Devri’ yazısı.

hareketleri yasaklar, önler veya gerekli göreceği başkaca önleyici tedbirleri de alabilir.

Madde 3 — Olağanüstü hal ilan edilen illerde ve olağanüstü halin devamı süresince Olağanüstü Hal Bölge Valisi;

a) Görev alanı içindeki illerde güvenlik asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen ve hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alan dışında geçici veya sürekli olarak görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekleri derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi Özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.”

Yetki devirlerinde yetkiyi devrede Bölge Valisi, kendi yetkileri saklı kalmak şartıyla ve de yetkiyi devrettiği İl Valisinin ilgili yetkileri sadece kendi mülki hudutlarında kullanması şartıyla bu işlemi gerçekleştirmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği süresince yapılmış olan yetki devirlerine aşağıdaki tabloda verilen bazı “yetki devri” işlemleri örnek olarak verilebilir:

Yetki Devreden	Devir Tarihi	Yetki Devredilen
Ünal Erkan Bölge Valisi	22.02.1992	Batman Valisi
Ahmet Kayhan Bölge Vali Vekili/Mardin Valisi	08.11.1995	Siirt Valisi
Necati Bilican Bölge Valisi	05.06.1995	10 İl Valisi'ne (Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van)
Aydın Arslan Bölge Valisi	18.09.1997	9 İl Valisi'ne (Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van)

D. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesi

23 Ekim 1987 tarihli Bakanlar Kurulunda kabul edilen 299 Sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname’⁶⁷⁴ ile Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı KHK’nın 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına ‘ateşli silahlarla’ ilgili (k) bendi eklenmiştir. 299 Sayılı KHK ile eklenen (k) bendine göre:

“Olağanüstü Hal Bölge Valisi, 299 Sayılı KHK’nın yayımı tarihinden başlayarak kırk beş gün içinde, mücavir iller dahil, olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma ve bulundurma ruhsatı verebilir. Bu hükümden yararlananlar hakkında, belirtilen süre içinde, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanmaz. Ruhsata bağlanan silahlardan veraset yolu ile kendilerine intikal edenlere, ilgili yönetmelikte belirtilen süre içinde müracaatları halinde taşıma ruhsatı verilebilir. Bu silahlar devredilemez ve satılamaz. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bu yetkisini, bölgesi kapsamındaki il valileri ile mücavir il valilerine devredebilir. Bu ruhsatlar harca tabi değildir. Kendilerine bu KHK’ya göre taşıma ruhsatı verilenlerin bu ruhsatları, olağanüstü halin bitimi tarihinden itibaren kırk beş gün içerisinde mahalli mülki amirliklerine müracaat edilmesi halinde, bulundurmaya dönüştürülebilir. Taşıma ve bulundurma ruhsatlarının verileceği kişiler, ruhsata bağlanacak silahların nitelikleri, bunların taşınabileceği yerler ve bu konu ile ilgili diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.”

299 Sayılı KHK’nın gerekçesinde; 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun’un -Kanun’da belirtilen istisnalar saklı kalmak üzere- ateşli silahların memlekete sokulması, yapılması, satılması, satın alınması, taşınması veya bulundurulması gibi hususları yasaklamış olduğu, ancak Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine dâhil edilmiş olan illerde hayatlarını sürdürmek ve her gün yaşama savaşı vermek durumunda kalan vatandaşların içine düştükleri şartların 6136 sayılı

⁶⁷⁴ RG, S.: 19654, 04 Aralık 1987.

Kanunun yer bakımından uygulanması konusunun yeniden gözden geçirilmesini, ve bu hususta yeni hükümlerin uygulanmasını zorunlu kılmış olduğu belirtilmiştir. Başka bir ifade ile terörist eylemler dolayısıyla sürekli olarak canlarını kaybetme korkusu çeken bu bölge insanların, ellerinde bulunan ve geliş yeri belli olmadığı için adı geçen Kanuna göre bulundurulmasının ve kullanılmasının yasaklanması gereken silahların müsaderesinin, onların meşru müdafaa imkânlarının da ortadan kalkması sonucunu doğurabileceği düşüncesiyle, buna engel olucu bazı düzenlemelerin yapılması ihtiyacı hissedilmiştir.

Gerekçede belirtilen bu nedenle, olağanüstü hal bölgesindeki vatandaşlara kendi kendilerini koruma fırsatının tanınması ihtiyacı, bu kişilerin yine kendi imkânları ile edindikleri her türlü silah hakkında 6136 sayılı Kanun ile 765 sayılı Kanunun ilgili hükümlerinin uygulanmaması zorunluluğunu gündeme getirmiş, kaynağı belli olmayan bu silahların taşınmasının suç olmaktan çıkarılmasının, bölge halkının güvenlik kuvvetleri yetişinceye kadar geçen süre içinde kendilerini koruyabilmelerine imkan sağlayacağı düşünülmüştür.

299 sayılı KHK'nın "Taşıma ve bulundurma ruhsatlarının verileceği kişiler, ruhsata bağlanacak silahların nitelikleri, bunların taşınabileceği yerler ve bu konu ile ilgili diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir." hükmü gereğince 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik'in⁶⁷⁵ yürürlüğe konulması Bakanlar Kurulu'nca 07.12.1987 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik; amaç, kapsam, hukuki dayanak ve tanımlar başlıklı ilk dört maddenin ardından; taşıma ve bulundurma vesikası verilebilecek kişilerin sahip olması gereken özellikler (Madde 5) silâh taşıma ve bulundurma vesikası düzenlenirken istenecek belgeler (Madde 6) silâh taşıma vesikasının yenilenmesi ve geçerlilik süresi (Madde 7), silâhların devri (Madde 8), silâh vesikası verilmesini engelleyen ve verilen vesikanın iptalini

⁶⁷⁵ RG, S.: 19663, 13 Aralık 1987.

gerektiren haller (Madde 9), silâh taşıma vesikalarının sağladığı yetkiler (Madde 10) ve çeşitli hükümler (Madde 11-12) başlıklarını içermektedir.

Yönetmelik'e göre, kısa namlulu silahlar meskûn mahaller dahil olağanüstü hal ve mücavir iller bölgesinde her yerde; uzun namlulu silahlar; münhasıran olağanüstü hal bölgesine (mücavir iller dahil) dahil olup ikamet edilen İl'in meskûn mahaller dışındaki kırsal alanlarında, ayrıca uzun namlulu olanlar kırsal alanlardan kasaba ve şehirlere gelişlerde görünür bir şekilde olmamak ve boşaltılmış olmak şartı ile meskûn mahallerde taşınabilmektedir. Bu Yönetmelik hükümlerine göre ruhsata bağlanan silâhlar, -Olağanüstü Hal Bölgesi içinde serbest olmakla birlikte- olağanüstü hal bölgesi ve mücavir iller dışına taşımak üzere çıkarılamaz.

07.12.1987 tarihli ve bu yönetmeliğe ek olarak Bakanlar Kurulu'nca 01.04.1988 tarihinde 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'in⁶⁷⁶ yürürlüğe konulması kararlaştırılmıştır. Bu Yönetmelik'le önceki Yönetmelik'in 9 uncu maddesine bir fıkra eklenmiştir⁶⁷⁷.

Bakanlar Kurulu'nca 30.10.1989 tarihinde kararlaştırılan 387 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'⁶⁷⁸ ve 23 Ekim 1987 tarihinde kabul edilmiş olan 299 sayılı KHK ile benzer hükümler kabul edilmiştir. 387 sayılı KHK ile 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'nın 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (k) bendi yürürlükten kaldırılarak müteakip (1) bendi (k) olarak kabul edilmiş ve aynı KHK'nın geçici 1 inci maddesi yeniden düzenlenmiştir. 387 sayılı KHK'ya göre, "Olağanüstü Hal Bölge Valisi, Kanun Hükmünde Kararnamenin yayımı tarihinden başlayarak bir ay içinde⁶⁷⁹, mücavir iller dahil Olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine, ellerinde bulunan ruhsatsız ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma veya bulundurma ruhsatı verebilir. Bu madde hükmünden yararlananlar hakkında,

⁶⁷⁶ RG, S.: 19788, 17 Nisan 1988.

⁶⁷⁷ Eklenen fıkra: "Ancak, durumları (b) bendine uyan kişilerden 5 inci maddede öngörülen şartları haiz olanlara bulundurma vesikası verilebilir."

⁶⁷⁸ RG, S.: 20334, 06 Kasım 1989.

⁶⁷⁹ 299 Sayılı KHK'da bu süre kırk beş gün olarak kabul edilmiştir.

belirtilen süre içinde, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanmaz. Ruhsata bağlanan silahlardan veraset yolu ile kendilerine intikal edenlere, ilgili yönetmelikte belirtilen süre içinde müracaatları halinde, taşıma veya bulundurma ruhsatı verilebilir. Bu silahlar devredilemez ve satılamaz. Olağanüstü Hal Bölge Valisi bu yetkisini bölgesi kapsamındaki il valileri ile mücavir il valilerine devredebilir. Bu ruhsatlar harca tabi değildir. Kendilerine bu KHK'ya göre taşıma ruhsatı verilenlerin bu ruhsatları, olağanüstü halin bitimi tarihinden itibaren kırk beş gün içinde mahalli mülki amirliklerine müracaat edilmesi halinde, bulundurma ruhsatına dönüştürülür. Taşıma veya bulundurma ruhsatlarının verileceği kişiler, ruhsata bağlanacak silahların nitelikleri, bunların taşınabileceği yerler ve bu konu ile ilgili diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulu'nca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.”

387 sayılı KHK'nın gerekçesinde yer alan hususlar da 299 sayılı KHK'nın gerekçesi ile benzerlik göstermektedir. Yalnız 387 sayılı KHK'nın gerekçesinde, yaklaşık iki yıl önce benzer bir KHK kabul edilmiş olmasına rağmen neden iki yıl sonra yeniden aynı içerikli bir KHK'ya ihtiyaç duyulduğu da açıklanmıştır. Buna göre; 285 sayılı KHK'nın 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasına 299 sayılı KHK ile eklenen (k) bendi hükümleri, eklemenin yapıldığı zamanda bölgede hüküm süren kış şartları ve başvurma süresinin azlığı gibi nedenlerle beklenen amacı tam anlamıyla sağlayamamıştır. Adı geçen 299 sayılı KHK paralelinde olmak üzere yeniden yapılan bu düzenleme ile olağanüstü hal bölgesi ile mücavir illerde yaşayan halkın elinde bulunan menşei belli olmayan mevcut silahlarını, mülki idare amirliğinden ruhsat almak suretiyle taşıyabilmeleri mümkün kılınmaktadır.

387 sayılı KHK'nın ardından Bakanlar Kurulu'nca 15.11.1989 tarihinde kararlaştırılan ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik’⁶⁸⁰ yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Yönetmelik'in birçok maddesi 07.12.1987 tarihli Yönetmelik'le aynıdır. Farklı olan bazı hususlar da vardır. Örneğin; 4'üncü maddeye (e) fıkrası olarak ‘Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü

⁶⁸⁰ RG, S.: 20358, 30 Kasım 1989.

bozucu, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürücü ve Anayasa düzeni ile genel güvenliğe aykırı davranışlarda bulunmayan' ifadesi eklenmiştir. Bunun dışında 5'inci madde (Ruhsat verilecek silahların niteliği ve taşınabileceği yerler) ve 10'uncu madde de (Silahların Emniyet Genel Müdürlüğüne teslimi) değişik hususlar içermektedir.

Bakanlar Kurulu'nca 30.10.1989 tarihinde kararlaştırılan 387 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'nin kanunlaştırılmasına karar verilmesi üzerine konu İçişleri Komisyonu'nda görüşülmüştür. İçişleri Komisyonu'nun 1.12.1989 tarihli raporunda⁶⁸¹, 387 sayılı KHK ile öngörülen bir aylık süreyi aşmamak ve yeni bir süre verilmesini önlemek üzere metne bir ibare eklendiği ve 1 inci maddenin bu değişik şekliyle kabul edildiği belirtilmiştir. Kararnamenin kanunlaşacak olması nedeniyle kararnamenin başlığı yeniden düzenlenmiş; kararnamenin 1, 2 ve 3 üncü maddelerinde geçen 'Kanun Hükmünde Kararname' ibarelerinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır.⁶⁸²

3601 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun'a⁶⁸³ göre "Olağanüstü Hal Bölge Valisi, 387 sayılı KHK'nın yayımı tarihi olan 6 Kasım 1989 tarihinden başlayarak bir ay içinde, mücavir iller dahil olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine, ellerinde bulunan ruhsatsız ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma veya bulundurma ruhsatı verebilir. Bu madde hükmünden yararlananlar hakkında, belirtilen süre içinde, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanmaz. Ruhsata bağlanan silahlardan veraset yolu ile kendilerine intikal edenlere, ilgili yönetmelikte belirtilen süre içinde müracaatları halinde, taşıma veya bulundurma ruhsatı verilebilir. Bu silahlar devredilemez ve satılamaz. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bu yetkisini, bölgesi kapsamındaki il valileri ile mücavir il valilerine devredebilir. Bu ruhsatlar harca tabi değildir. Kendilerine bu Kanuna göre taşıma

⁶⁸¹ Esas No.: 1/654, Karar No.: 38.

⁶⁸² **TBMMTD**, Dönem: 18, C.: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, Tarih: 17 Ocak 1990.

⁶⁸³ **RG**, S.: 20414, 26 Ocak 1990.

ruhsatı verilenlerin bu ruhsatları, olağanüstü halin bitimi tarihinden itibaren kırk beş gün içinde mahallî mülkî amirliklerine müracaat edilmesi halinde, bulundurma ruhsatına dönüştürülür. Taşıma veya bulundurma ruhsatlarının verileceği kişiler, ruhsata bağlanacak silahların nitelikleri, bunların taşınabileceği yerler ve bu konu ile ilgili diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.”

Bakanlar Kurulu'nca 27.7.2000 tarihinde kararlaştırılan ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik’le⁶⁸⁴ 15.11.1989 tarihli Yönetmelik’in 7 nci maddesi değiştirilmiştir. 7’nci maddede yapılan değişiklikle, bu Yönetmelikle verilen silah taşıma ruhsatlarının süresi 1 yıldan 3 yıla çıkarılmıştır.

Bu değişiklik dışında Bakanlar Kurulunca ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik’te birisi 01.11.2000 tarihinde⁶⁸⁵, diğeri ise 14.12.2001 tarihinde⁶⁸⁶ olmak üzere iki değişiklik daha yapılmıştır.

17.12.2003 tarihinde kabul edilen 5023 sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun’ ile 10.7.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK’ya bir geçici madde eklenmiştir. Eklenen madde aşağıdaki ifadeyi içermektedir:

“Geçici Madde 2 - Geçici 1’inci maddenin yedinci fıkrası gereğince olağanüstü halin bittiği tarihten itibaren kırkbeş günlük süre içinde mahallî mülkî amirliklere müracaat ederek taşıma ruhsatlarını bulundurma ruhsatına dönüştürmeyenler, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içinde müracaat etmeleri halinde, geçici 1’inci madde hükmünden yararlandırılır ve bunlar hakkında devam eden soruşturma ve davalar düşer.”

⁶⁸⁴ RG, S.: 24162, 6 Eylül 2000.

⁶⁸⁵ RG, S.: 24269, 23 Aralık 2000.

⁶⁸⁶ RG, S.: 24635, 9 Ocak 2002.

17.12.2003 tarihli ve 5023 sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun’ Cumhurbaşkanınca Anayasanın değişik 89 ve 104 üncü maddeleri uyarınca yayımlanması uygun bulunmayarak, bir daha görüşülmek üzere TBMM Başkanlığına geri gönderilmiş ve Başkanlıkça 5.1.2004 tarihinde gerekçeli geri gönderme tezkeresi ile birlikte tali komisyon olarak Anayasa Komisyonuna, esas komisyon olarak da Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir.⁶⁸⁷

Cumhurbaşkanının Yasayı bir daha görüşülmek üzere Meclis’e geri gönderme tezkeresinde özellikle, 5023 sayılı Yasa’yla 285 sayılı KHK’ya eklenen geçici 22nci maddedeki ‘bunlar hakkında devam eden soruşturma ve davalar düşer’ kuralının ‘af’ niteliğinde olup olmadığının irdelenmesi gereği üzerinde durulmuştur. 5023 sayılı Yasa’yla getirilen geçici 2’nci maddede, 6136 sayılı ‘Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun’a göre açılan ve süren soruşturma ve davaların düşeceğinin kurala bağlanmış olduğu, bu durumun af niteliği arz ettiği; af yasalarının TBMM Genel Kurulu’nda kabulünde ise, Anayasa’nın 87. maddesi uyarınca üye tamsayısının beşte üçünün oyunun aranması gerektiği; oysa Yasa’nın, TBMM Genel Kurulu’nda, belirtilen nitelikli çoğunluk ile kabul edilmemiş olduğu ifade edilmiştir.

Meclis Plan ve Bütçe Komisyonunca Cumhurbaşkanının geri göndermiş olduğu Kanun’daki ifade değiştirilmiş⁶⁸⁸, Plan ve Bütçe Komisyonunca değiştirilmiş olan madde de Meclisçe aynı şekilde kabul edilerek 5090 sayılı ‘Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun’⁶⁸⁹ adıyla yasalaşmıştır.

⁶⁸⁷ **TBMMTD**, Dönem: 22, C.: 40, Yasama Yılı: 2, Birleşim: 51, Tarih: 11 Şubat 2004.

⁶⁸⁸ Plan ve Bütçe Komisyonunca değiştirilmiş olan madde metni:

“Geçici Madde 2 - Geçici 1 inci maddenin yedinci fıkrası gereğince olağanüstü halin bittiği tarihten itibaren kırkbeş günlük süre içinde mahallî mülkî amirliklere müracaat ederek taşıma ruhsatlarını bulundurma ruhsatına dönüştürmeyenler, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içinde müracaat etmeleri halinde, geçici 1 inci madde hükmünden yararlandırılır ve bunlar hakkında devam eden soruşturma ve davalar düşer. Ancak soruşturma veya dava dosyasının bulunduğu yargı merciine başvurmak suretiyle soruşturmaya veya davaya devam edilmesini istediklerini bildirenler hakkında soruşturma veya davaya devam olunur.”

⁶⁸⁹ **RG**, S.: 25376, 17 Şubat 2004.

E. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Yürütülen Faaliyetler

1. Savunma ve Lojistik Malzemeleri Alımları

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği bütçesi ve harcamaları içerisinde savunma giderlerinin önemli bir payı bulunmaktadır. Bütçe bilgilerini içeren tablolar incelendiğinde savunma giderlerinin bütçenin büyük bir bölümünü oluşturmakta olduğu dikkati çekmektedir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince tedarik edilen savunma malzemeleri İç Güvenlik Harekatında Güvenlik Birimlerinin -özellikle gece harekatı başta olmak üzere- muharebe müessiriyetini artırmış ve hudut güvenliğinde pozitif yönde gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak, tedarik edilen malzeme sayısı harekat ihtiyacını tam olarak karşılamaktan uzak kalmıştır.

Her bütçe yılı için talep edilen savunma malzemelerinin tamamının tedarik edilememesi nedeniyle birbirini takip eden yıllarda aynı veya benzer savunma malzemelerinin tekrar tekrar talep edilerek bütçeye dahil edildiği görülmektedir.

Talep edilen malzemeler içerisinde özellikle gece harekatını kolaylaştıracak ve etkili hale getirebilecek malzemelerin fazlalığı dikkati çekmektedir. Bölgenin tamamında geceleyin hareket eden teröristlerin kontrolü ve imhası için ihtiyaç olarak belirlenen gece görüş ve pusu teçhizatının tamamının tedariki gerekli olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca yine bütçe dokümanlarından Geçici Köy Korucularının bölgede terörle mücadelenin önemli bir unsurunu teşkil etmekte oldukları, ancak telsiz eksikliğinin, istihbaratın iletilmemesine ve gecikmesine, taciz ve baskın halinde haber verilememesine, GKK yerleşim birimlerine yardım gönderilmesinin aksamasına ve operasyonlarda irtibat kurulamamasına neden olduğu belirtilmektedir. Eksik el telsiz ihtiyacının giderilmesinin ve satın alınan geciktirilmemesinin GKK sisteminin devamlılığı açısından gerekli olduğu ifade edilmiştir.⁶⁹⁰

⁶⁹⁰ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin (Tarih okunamamıştır) tarih ve Loj.1991 / 3619 Sayılı “1992 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin bütçe bilgileri içerisinde tespit edilebilen savunma malzemeleri talepleri listeleri⁶⁹¹ aşağıda verilmiştir:

Malzemenin Cinsi	1992 ⁶⁹²		1993 ⁶⁹³		1994 ⁶⁹⁴		1995 ⁶⁹⁵	
	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat
Gece Görüş Gözlüğü	1747	73.374.000.000	1118	75.129.600.000	1118	120.207.360.000	500	114.000.000.000
Gece Görüş Dürbünü	9	1.350.000.000	4	960.000.000	4	1.536.000.000		
Hedef Noktalayıcı	1717	17.513.400.000	1099	17.935.680.000	1099	28.697.088.000	1000	68.000.000.000
Gözlem Aygıtı	900	32.400.000.000	576	33.177.600.000	576	53.084.160.000		
Flaşör	1226	220.680.000	1226	353.088.000	1226	563.960.000		
Enfraruj Projektör	754	12.893.400.000	480	13.132.800.000	330	14.446.080.000		
Portatif Termal Kamera	94	47.000.000.000	66	52.800.000.000	66	84.480.000.000	16	46.059.040.000
Kompresör	34	4.675.000.000	24	5.280.000.000	24	8.448.000.000	10	8.227.000.000
Pusu Elbisesi	450	2.983.500.000	354	2.548.800.000	354	4.078.080.000		
Kimyasal Çubuk	12165	583.920.000	7785	597.888.000	7785	949.770.000		
Telemetre	30	1.410.000.000	20	1.504.000.000	20	2.406.400.000		
Normal Dürbün	1689	7.600.500.000	1081	7.783.200.000	1081	12.453.120.000	1000	28.234.000.000
Mayın Dedektörü	122	244.000.000						
Sensör Sistem Kiti	261	10.962.000.000	261	17.539.200.000	261	28.062.720.000		
Zırhlı Araç (Tekerlekli)	96	192.000.000.000	57	182.400.000.000				
Elektrikli Testere	106	318.000.000	106	508.800.000	106	814.080.000		
GKK El Telsizi	1859	4.461.600.000	1189	4.565.760.000	1000	6.144.000.000	1000	13.376.000.000
40 mm.Tüfek Bombası (Zırhlı Aracı)							15000	26.250.000.000
40 mm.Launcher Tüfek Bombası							8700	12.562.800.000
El Projektörü							355	6.070.500.000
Taarruz El Bombası							600	270.000.000
Kar Üstü Araç							15	136.800.000.000
Genel Toplam		409.990.000.000		416.216.416.000		366.370.818.000		459.849.340.000

İç Güvenlik Harekatına katılan birliklerin mevcut ulaştırma araçlarının klasik muharebe şartlarında ihtiyacı karşılamasına rağmen, İç Güvenlik Harekatı gereklerini yeterince yerine getiremediği, ikmalde aksamalara, ikmalin emniyetsiz şartlarda sağlanmasına neden oldukları, traktör ve sivil kamyon tedariki halinde arazi şartlarında personel nakli ve ikmalinin kolaylıkla yürütülebileceği, sivil kamyon

⁶⁹¹ Savunma malzemesi ihtiyaçları için '470 Harcama Kaleminden', lojistik malzeme ihtiyaçları için ise '610 Harcama Kalemi' üzerinden talepler yapılmıştır.

⁶⁹² İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin (Tarih okunamamıştır) tarih ve Loj.1991 / 3619 Sayılı "1992 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının Ek'inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁶⁹³ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 07.07.1992 tarih ve Muh.1992/3288 Sayılı "1993 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının Ek'inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁶⁹⁴ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 05.07.1993 tarih ve Muh.1993/3000 Sayılı "1994 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının Ek'inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁶⁹⁵ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 08.07.1994 tarih ve Muh.1994/3432 Sayılı "1995 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının Ek'inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

temini halinde ikmalin sürat ve emniyetinin artacağı; ayrıca bazı illerde kış şartlarında yollar kapandığından köy ve mezraların kontrol edilememesi nedeniyle teröristlerin kışı emniyetli olarak geçirme olanağına kavuştukları, bu nedenle karüstü motosiklet ve araçların tedariki halinde, yazın olduğu gibi kışın da bölgenin kontrolünün etkinlikle yerine getirilebileceği düşünüldüğünden bu gibi taleplere yönelik araçlar da bütçeler içerisinde talep edilmiştir. Aşağıda verilen 1992-1995 yıllarına ait araç taleplerini içeren listede kış şartlarında kullanılabilecek kar araçlarının talep edilmiş olduğunu görmek mümkündür.

Malzemenin Cinsi	1992 ⁶⁹⁶		1993 ⁶⁹⁷		1994 ⁶⁹⁸		1995 ⁶⁹⁹	
	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat
Kar Motosikleti	10	250.000.000	10	400.000.000	10	640.000.000	10	1.640.000.000
Kar Üstü Araç	8	32.000.000.000	4	25.600.000.000				
Traktör Römorklu	168	10.080.000.000	118	11.328.000.000	118	18.124.800.000	100	27.500.000.000
Kamyon (12.000 kg.lık)	42	5.460.000.000	29	6.032.000.000	29	9.651.200.000	25	10.000.000.000
Kamyon (17.000 kg.lık)	30	5.340.000.000	22	6.208.000.000	22	9.932.802.000	22	11.000.000.000
Genel Toplam		53.130.000.000		49.568.000.000		38.348.800.000		50.140.000.000

1993 yılı için talep edilen bütçe içinde -1992 yılı için talep edilen bütçe içinde yer alan bilgilere ilaveten- PKK terör örgütünün yolları tuzaklamaya ve kesmeye yönelmesinin motorlu devriyelerle yol kontrol faaliyetinin artırılmasını gerektirdiği, yetersiz sayıda olan zırhlı araçlar hariç yol kontrol devriyesinin zırh koruması olmayan araçlarla yapıldığında pusu ve benzeri olaylar sonucu personel zayıyatının artmakta olduğu, gerek hudut hattında gerekse bölgedeki ana ve tali yollarda ulaşımın emniyetle tesisi ile olaylara süratle müdahale açısından tekerlekli zırhlı araç ihtiyacının karşılanması gerekliliği üzerinde durulmuştur.⁷⁰⁰

⁶⁹⁶ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin (Tarih okunamamıştır) tarih ve Loj.1991 / 3619 Sayılı "1992 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının Ek'inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁶⁹⁷ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 07.07.1992 tarih ve Muh. 1992/3288 Sayılı "1993 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının Ek'inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁶⁹⁸ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 05.07.1993 tarih ve Muh. 1993/3000 Sayılı "1994 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının Ek'inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁶⁹⁹ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 08.07.1994 tarih ve Muh. 1994/3432 Sayılı "1995 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının Ek'inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁷⁰⁰ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 07.07.1992 tarih ve Muh. 1992/3288 Sayılı "1993 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının Ek'inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

Malzemenin Cinsi	1996 ⁷⁰¹		1997 ⁷⁰²		1998 ⁷⁰³		1999 ⁷⁰⁴	
	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat
Kar Üstü Araç	10	107.500.000.000					5	150.000.000.000
Traktör							10	35.000.000.000
Kamyon			20	30.000.000.000	25	75.000.000.000		
Kamyon (12000 kg.lık)	11	11.000.000.000						
Kamyon (15000 kg.lık)							20	200.000.000.000
Kamyon (17000 kg.lık)	11	16.500.000.000						
Land-Rover			40	140.000.000.000	50	300.000.000.000	25	550.000.000.000
Frigo Frig			20	80.000.000.000	25	131.250.000.000	20	300.000.000.000
Dozer			3	75.000.000.000	8	240.000.000.000	5	500.000.000.000
Loder			3	36.000.000.000	5	75.000.000.000	5	350.000.000.000
Ambulans					5	22.500.000.000	5	50.000.000.000
Minibüs					10	35.000.000.000	50	300.000.000.000
Genel Toplam		135.000.000.000		361.000.000.000		878.750.000.000		2.435.000.000.000

1997 yılı için talep edilen bütçede bölgede sürdürülen operasyonel faaliyetler esnasında birliklerin ulaşım ve ikmal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Land-Rover, Kamyon, Frigo Frig araçlarının satın alınmasının zaruri olduğu, operasyonlar ve kırsaldaki birliklere intikal için önem arz eden yolların bakımları ve kışın yapılacak kar mücadelesi için bazı iş makinelerine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.⁷⁰⁵

⁷⁰¹ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 27.06.1995 tarih ve Muh. 1995/3179 Sayılı “1996 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁷⁰² İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 02.07.1996 tarih ve Muh. 1996/3291 Sayılı “1997 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁷⁰³ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin Muh. 1997/3359 Sayılı “1998 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁷⁰⁴ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 02.06.1998 tarih ve Muh. 1998/3875 Sayılı “1999 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁷⁰⁵ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 02.07.1996 tarih ve Muh. 1996/3291 Sayılı “1997 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

Malzemenin Cinsi	2000 ⁷⁰⁶		2001 ⁷⁰⁷		2002 ⁷⁰⁸		2003 ⁷⁰⁹	
	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat
Land-Rover	30	600.000.000.000	20	500.000.000.000	20	1.000.000.000.000	25	1.625.000.000.000
Ambulans	10	150.000.000.000	5	100.000.000.000	5	150.000.000.000	6	300.000.000.000
Mimibüs	50	500.000.000.000	26	260.000.000.000	25	500.000.000.000	20	600.000.000.000
Binek Oto	60	360.000.000.000	5	40.000.000.000	5	70.000.000.000	7	175.000.000.000
Midibüs			20	400.000.000.000	7	280.000.000.000	5	300.000.000.000
Genel Toplam		1.610.000.000.000		1.300.000.000.000		2.000.000.000.000		3.000.000.000.000

1996, 1997, 1998 ve 1999 yılları bütçelerinde alımı talep edilen savunma malzemelerinin listesi şöyledir:

Malzemenin Cinsi	1996 ⁷¹⁰		1997 ⁷¹¹		1998 ⁷¹²		1999 ⁷¹³	
	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat
Gece Görüş Gözlüğü ve Hedef Noktaları	150	34.200.000.000	159	103.350.000.000	250	220.000.000.000	250	275.000.000.000
Portatif Termal Kamera	26	84.500.000.000	30	228.330.000.000	40	512.000.000.000		
Normal Dürbün	165	4.759.000.000	200	7.000.000.000	300	12.000.000.000		
Uzak Mesafe Dürbünü							150	172.500.000.000
El Telsizi	1.000	13.376.000.000	1.500	41.175.000.000	1.500	69.000.000.000	2.000	230.000.000.000
Telsiz Bataryası							6.000	150.000.000.000
40 mm.Tüfek Bombası (Zırhlı Aracı)	15.000	26.250.000.000	15.123	38.110.000.000				
40 mm.Launcher Tüfek Bombası	8.700	12.562.800.000	9.000	21.060.000.000				
Soğuk İklim Botu							30.000	750.000.000.000
Zırhlı Araç Alımı							60	5.100.000.000.000
Zırhlı Land-Rover	60	379.500.000.000						
BKC Makinalı Tüfek	150	9.000.000.000						
Projektör	300	4.725.000.000						

⁷⁰⁶ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 29.06.1999 tarih ve Muh. 1999/3525 Sayılı “2000 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁷⁰⁷ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 26.06.2000 tarih ve Muh. 2000/2620 Sayılı “2001 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁷⁰⁸ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 22.06.2001 tarih ve Muh. 2001/3062 Sayılı “2002 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁷⁰⁹ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 03.07.2002 tarih ve Muh. 2002/3809 Sayılı “2003 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 610 Harcama Kalemi listesi.

⁷¹⁰ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 27.06.1995 tarih ve Muh. 1995/3179 Sayılı “1996 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁷¹¹ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 02.07.1996 tarih ve Muh. 1996/3291 Sayılı “1997 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁷¹² İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin Muh. 1997/3359 Sayılı “1998 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁷¹³ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 02.06.1998 tarih ve Muh. 1998/3875 Sayılı “1999 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

MG3 Tüfek	250	18.750.000.000						
GPS Cihazı	100	2.500.000.000	150	5.250.000.000	150	22.800.000.000		
Mayın ve Metal El Dedektörü			150	44.100.000.000	150	75.000.000.000	160	112.000.000.000
Shortland			40	392.000.000.000	50	1.000.000.000.000		
Dragon Panzer			23	661.986.000.000	50	2.808.350.000.000		
Muhtelif Mühimmat ve Silah Alımı								450.000.000.000
Panzer Zırhlı Araç Yedek Parça								1.000.000.000.000
Yedek Parça						480.850.000.000		
Genel Toplam		590.122.800.000		1.788.361.000.000		5.200.000.000.000		8.239.500.000.000

1997 yılı için talep edilen bütçe içinde, önceki yıllarda olduğu gibi alınan malzeme miktarının ihtiyacın tamamını karşılamadığı tekrar belirtilmiş ve 1996 yılı bütçesinde öngörülen ödeneğin yetersiz kalması nedeniyle savunma malzemelerinin alımı amacıyla 825 milyar ilave ödeneğin fon kaynaklarından sağlanması için talepte bulunulmuştur. Ayrıca, geçmiş yıllarda alınan panzer, Shortland ve diğer zırhlı araçların faal olarak hizmette tutulabilmesi için önemli miktarda yedek parçaya da ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.⁷¹⁴

1998 yılı içerisinde, Jandarma Asayiş Komutanlığınca istenen 60 adet zırhlı araç alımı için bütçe dışı kaynaklardan 5 Trilyon ödenek talep edildiği, bu ödenek karşılanamadığından araçların alınmadığı, bölgedeki Güvenlik Kuvvetlerinin gece ve gündüz icra edecekleri operasyonel faaliyetlerindeki etkinliğinin ve gece hareket kabiliyetinin artırılması amacıyla, ihtiyaç duydukları malzemelerin tedarikinin büyük önem arz ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca, geçmiş yıllarda alınan panzer, shortland ve diğer zırhlı araçların faal olarak hizmette tutulabilmesi için önemli miktarda yedek parçaya da ihtiyaç duyulduğu bir kez daha belirtilmiştir.

1999 yılı için talep edilen bütçeyle ilgili kayıtlarda, 1998 yılında Bölge Valiliğince tedarik edilen savunma malzemeleri ile Güvenlik Kuvvetlerinin terörle mücadele faaliyetlerindeki etkinliğinin önemli ölçüde artmış olduğu, ancak, alınan malzeme miktarının, ihtiyacın tamamını karşılamaktan uzak kaldığı belirtilmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin yapmış olduğu Güvenlik Yatırım Harcamalarına örnek teşkil etmesi amacıyla Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 15

⁷¹⁴ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 02.07.1996 tarih ve Muh. 1996/3291 Sayılı “1997 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

Haziran 1998 – 12 Kasım 1998 tarihleri arasında yapılan alımların listesini gösterir cetvel aşağıda sunulmuştur:

Tarihi	Malzemenin Cinsi	Harcama Tutarı
01.07.1998	1 adet Traktör	2.947.000.000
01.07.1998	1 adet Binek Oto	2.136.000.000
01.07.1998	22 adet Minibüs	77.000.000.000
08.07.1998	50 adet Zırhlı Araç	1.375.000.000.000
14.07.1998	70 adet Jeneratör	92.270.176.000
18.07.1998	300 adet Detektör	12.733.062.000
20.07.1998	80 adet Jeneratör	37.422.000.000
04.08.1998	100 adet Metal Mayın Detektörü	82.927.200.000
10.08.1998	2 adet Jeneratör	4.281.960.000
12.08.1998	200 adet El Dürbünü	19.139.400.000
12.08.1998	2 adet Kamyon	9.000.000.000
18.08.1998	750 adet El Telsizi / 1500 adet Batarya	89.888.400.000
07.09.1998	2 adet Minibüs	7.374.600.000
21.09.1998	1 adet Traktör	3.306.860.000
25.09.1998	Muhtelif İstihbarat Kablosu	11.362.000.000
02.10.1998	6 adet Minibüs	26.400.000.000
02.10.1998	6 adet Binek Oto	15.597.000.000
12.10.1998	1 adet Ambulans	5.500.000.000
13.10.1998	1 adet Minibüs	3.834.000.000
15.10.1998	2 adet Binek Oto	3.248.000.000
21.10.1998	3 adet Minibüs	13.200.000.000
02.11.1998	3 adet Kamyon	15.300.000.000
03.11.1998	Konum Belirleme Sistemi	35.000.000.000
05.11.1998	1 adet Minibüs	4.057.300.000
05.11.1998	3 adet Binek Oto	11.200.000.000
12.11.1998	20 adet Jeneratör	32.790.725.000
Genel Toplam		1.992.915.683.000

Yukarıdaki tablo ile ilgili olarak dikkati çeken hususların başında bütçe içinde alınması talep edilen miktarlara birebir uyulmadığıdır. Örneğin 1998 yılı için bütçede 10 adet minibüs alınması öngörülmüşken 15 Haziran 1998 – 12 Kasım 1998 tarihleri arasındaki yaklaşık beş aylık süre içerisinde 35 adet minibüs alındığı görülmektedir. Bütçe bilgilerinde olmamasına karşın 12 adet binek oto alınmış olması da dikkat çekicidir. Araç sayılarıyla ilgili diğer bilgiler karşılaştırıldığında, Bölge Valiliğinin araç eksikliklerini tamamlamaya çalışmakta olduğu düşünülebilir. Bu hususta önemli bir gösterge de zırhlı araç alımıdır. Tabloda görüldüğü üzere bu beş aylık süre içerisinde 50 adet zırhlı araç alımı gerçekleştirilmiştir.

2000, 2001, 2002 ve 2003 yılları bütçelerinde alımı talep edilen savunma malzemelerinin listesi şöyledir:

Malzemenin Cinsi	2000 ⁷¹⁵		2001 ⁷¹⁶		2002 ⁷¹⁷		2003 ⁷¹⁸	
	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat	Adet	Toplam Fiyat
El Telsizi	2.500	500.000.000.000	2.000	500.000.000.000	950	522.500.000.000	800	520.000.000.000
Telsiz Bataryası	6.000	300.000.000.000	4.000	220.000.000.000	3.000	240.000.000.000	3.000	360.000.000.000
Zırhlı Araç Alımı	60	3.600.000.000.000	25	1.500.000.000.000	15	1.800.000.000.000	12	1.800.000.000.000
Silah Üstü Termal			50	900.000.000.000	35	1.050.000.000.000	20	1.200.000.000.000
Hedef Belirleme Sistemi			50	750.000.000.000	35	875.000.000.000	30	1.200.000.000.000
Panzer Zırhlı Araç Yedek Parça		2.000.000.000.000		1.000.000.000.000		1.000.000.000.000		1.700.000.000.000
Muhtelif Mühimmat ve Silah Alımı		1.500.000.000.000		1.130.000.000.000		1.512.500.000.000		1.720.000.000.000
Genel Toplam		7.900.000.000.000		6.000.000.000.000		7.000.000.000.000		8.500.000.000.000

2001 yılı için talep edilen bütçeyle ilgili kayıtlarda, Hükümetin uyguladığı tasarruf politikaları uyarınca Bölge Valiliğince araç telefonlarının ve çağrı cihazlarının tamamen kapatılmış olduğu, cari giderlerde tasarrufa dikkat edilerek kısıtlamalar yapıldığı, ancak yatırım ve güvenlik harcamaları için gerekli olan ve akreditifli olarak alımı yapılan savunma malzemeleri alımında ise kısıtlama yapılmadığı ve döviz artışının da bu konuda dikkate alınmış olduğu belirtilmiştir.⁷¹⁹

2002 yılı için talep edilen bütçe kayıtlarında, 2002 Mali Yılı Bütçesinden talep edilen ödeneklerde kısıtlamaya gidildiği, ancak yatırım ve savunma giderlerinde 2001 yılı enflasyon oranlarına uygun olarak ortalama % 50 artırma yapılmış olduğu belirtilmiştir.⁷²⁰

Hem 2001 hem de 2002 yılları için talep edilen bütçe kayıtlarında dikkati çeken bir husus, her iki yılda da Hükümetin genel itibariyle tasarruf politikaları

⁷¹⁵ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 29.06.1999 tarih ve Muh. 1999/3525 Sayılı “2000 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁷¹⁶ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 26.06.2000 tarih ve Muh. 2000/2620 Sayılı “2001 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁷¹⁷ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 22.06.2001 tarih ve Muh. 2001/3062 Sayılı “2002 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁷¹⁸ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 03.07.2002 tarih ve Muh. 2002/3809 Sayılı “2003 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının Ek’inde yer alan Bütçe Teklif Dokümanlarından 470 Harcama Kalemi listesi.

⁷¹⁹ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 26.06.2000 tarih ve Muh. 2000/2620 Sayılı “2001 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 2001 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “Sonuç” alt başlığı.

⁷²⁰ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 22.06.2001 tarih ve Muh. 2001/3062 Sayılı “2002 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 2002 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “Sonuç” alt başlığı.

uygulamasına karşın, savunma malzemeleri alımında tasarrufa gidilmediği hatta artırma yapıldığı belirtilirken yine de alınan malzeme miktarının ihtiyacın tamamını karşılamaktan uzak kalmış olduğunun ifade edilmiş olmasıdır.

2003 yılı için talep edilen bütçe kayıtlarında, 2003 Mali Yılı Bütçesinden talep edilen ödeneklerde kısıtlamaya gidildiği, yatırım ve savunma giderlerinde ise ortalama % 19 artırma yapılmış olduğu belirtilmiştir.⁷²¹

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği sorumluluk alanında görev yapmakta olan güvenlik kuvvetlerinin terörle mücadele açısından ihtiyaç duydukları zırhlı araç, diğer araç-gereç, silah ve malzeme ihtiyaçları Bölge Valiliğinin bütçe imkanları dahilinde karşılanmaya çalışılmıştır.

Bölge Valiliğince, Bölge Valiliğinin faaliyette bulunduğu dönem boyunca toplam olarak (474) adet muhtelif zırhlı araç, (121) adet landrover, (580) binek oto, (434) minibüs, (19.976) telsiz, (1.470) mayın detektörü, (15.048) muhtelif silah ve benzeri savunma malzemesi alınarak güvenlik kuvvetlerine dağıtılmıştır.

2. İnşaat Faaliyetleri

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin inşaat faaliyetlerinin daha ziyade Güvenlik Kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu -başta jandarma ve emniyet karakolları olmak üzere, emniyet/jandarma hizmet binaları gibi- alanlarda yoğunlaşmış olduğu görülür.

Bununla birlikte Bölge Valiliği Emniyet birimlerinin barınma ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla lojman yapımına da önem vermiştir. Ayrıca filo binaları, helikopter hangar ve pisti, atış poligonu, trafik istasyon amirlikleri, halı tezgahı atölyesi, sosyal konutlar, yemekhaneler, çeşitli kullanım alanlarında prefabrik binalar vb. gibi çeşitli inşaat faaliyetlerinde bulunulmuştur.

Karakol Sistemimin Geliştirilmesi:

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin sorumluluk sahasını içeren bölgenin arazi yapısı çok dağlık ve sarp, yerleşim birimleri ise birbirinden uzak ve dağınıktır. Bu arazi şartlarında ve dağınık yerleşim düzeninde, mevcut karakolların görev ve sorumluluk sahasına giren yerleşim ünitesi sayısı fazla olduğu gibi, ulaşım

⁷²¹ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 03.07.2002 tarih ve Muh. 2002/3809 Sayılı “2003 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 2003 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “Sonuç” alt başlığı.

bakımından da uzaklık söz konusudur. Bu durum, olaylara güvenlik kuvvetlerinin müdahalesinde zaman kaybına sebep olmaktadır. Ayrıca bir bölgede karakolun hizmete girmesi o bölgeye sağlıklı bir yolun, haberleşme ünitelerinin, elektriğin ulaşması anlamına da gelebilmektedir. Diğer yandan karakollar vatandaşların güvenlikle ilgili başvurularını da yaptıkları yerlerdir.

Bölge Valiliği sorumluluk sahasında, meydana gelebilecek olaylara en kısa sürede müdahale edebilmek ve vatandaşların sorunlarını zamanında iletebilmelerine imkan vermek için, önceki yıllarda yapılmış olan karakollara ilaveten ihtiyaç görülen yerlere yeni karakolların yapılmasında fayda olduğu değerlendirilmiş ve yeni karakolların yapımı planlanarak inşaat faaliyetlerine girişilmiştir.

Bölge Valiliğinin kurulduğu yıl olan 1987 yılında 32 adet karakolun yapımına başlanılmıştır. 1988 yılında ise 65 adet daha yeni bölük ve karakol yapımı öngörülmüştür. 1987 – 1988 yılları itibarıyla yapımına başlanan ve planlanan toplam 97 adet inşaattan 1988 yılı sonu itibarıyla 77'si bitirilmiştir.⁷²² 1987–1988 yılları arası karakol inşaatlarının durumunu gösterir tablo⁷²³ aşağıda sunulmuştur:

İlin Adı	Biten İnşaat (Ad.)	Devam Eden İnşaat (Ad.)	Toplam (Ad.)
Bingöl	5	---	5
Diyarbakır	13	5	18
Elazığ	2	3	5
Hakkari	11 (1 Adedi Bölük)	1	12
Mardin	4	6	10
Siirt	22	3	25
Tunceli	14 (2 Adedi Bölük)	---	14
Van	1	---	1
Bitlis	2	---	2
Muş	3	2	5
Toplam	77	20	97

⁷²² Hayri Kozakçıoğlu (Konferansı Sunan), **Olağanüstü Hal Mevzuat ve Uygulaması**, T.C. İçişleri Bakanlığı 74. Dönem Kaymakamlık Kursu, s.35.

⁷²³ Kozakçıoğlu, **Olağanüstü Hal Mevzuat ve Uygulaması**,, Ek:4.

Bunların dışında 1988 yılında ayrıca üç ilçede emniyet birimleri için hizmet binalarının inşaatına da başlanmıştır.⁷²⁴ İnşaatı başlanan emniyet hizmet binaları ve yapıldığı yerler şu şekildedir:

1988 Yılı Emniyet Binası İnşaatları⁷²⁵

Diyarbakır (Hani)	Emniyet Kom.
Mardin (Kızıltepe)	Emniyet A.
Siirt (Pervari-Şirvan)	Emniyet Kom.

1991 Mali Yılı 370 Harcama Kalemi (Bina Küçük Onarımı) Teklifleri⁷²⁶

1	Adıyaman	Jandarma	J.B.I.K. Hizmet Binaları: Sincik (Yeni İlçe) / Tut (Yeni İlçe)	Toplam: 3.580.000.000 TL	
			Jandarma Karakolları: Merkez-Kömür Köyü, Merkez-Koçalı Bölgesi, Kahta-Çamdere Bölgesi, Gergergüzelsu Köyü, Kahta-Büyükayla Ksb., Merkez-Yazıbaşı Köyü, Merkez-Çamlıca Köyü		
		Emniyet	Merkez Çevik K.Şb.Md.ve Öz.Hrk. Gr.Amir. İdare Bina ve Loj.İhate Duvarı		335.775.000 TL
			Öz.Hrk.Gr.Amir.Çevik K. Atış Poligonu		22.500.000 TL
Toplam			358.275.000 TL		
2	Bingöl	Jandarma	Jandarma Karakolları: Adaklı-Çatma, Karlıova-Çatak, Genç-Büyükçağ, Genç-Güzeldere, Merkez-Aşağıköy, Merkez-Ortaçanak, Kığı-Güzgülü, Merkez-Ağaçeli	Toplam: 4.248.000.000 TL	
			Emniyet	Lojman Tipli Karakol: Merkez-Düzağaç Mevkii, Merkez-Kaleönü, Genç (Elazığ-Tatvan Mevkii)	Toplam: 3.665.575.000 TL
		Bingöl-Genç (Arası) Bölge Trafik İstasyon Amirliği			
3	Bitlis	Jandarma	Jandarma Karakolları: Tatvan-Yelkenli Köyü, Mutki-Yazıcıık, Merkez-Tanrıyar	Toplam: 601.298.508 TL	
4	Diyarbakır	Jandarma	Jandarma Karakolları: Çınar-Bayırkonak, Bismil-Girimelik (Ahmetli), Hazro-Ormankaya, Lice-Saydamlı, Çüngüş-Gökçepelik, Merkez-Batıkarakoç	Toplam: 3.315.000.000 TL	
		Emniyet	Hazro Emniyet Teşkilatı Hizmet Binası + Lojman	Toplam: 1.000.000.000 TL	
5	Elazığ	Jandarma	Jandarma Karakolları: Palu-Burgudere, Palu-Akyürek, Maden-Gezin	Toplam: 1.200.000.000 TL	
		Emniyet	Kovancılar İlçesi Emniyet Hizmet Binası + Hrk.Tim + Lojman	Toplam: 700.000.000 TL	
6	Hakkari	Jandarma	Jandarma Karakolları: Şemdinli-Tekeli, Şemdinli-Gelişen, Şemdinli-Kayalar	Toplam: 1.575.000.000 TL	
7	Mardin	Jandarma	Jandarma Karakolları: Kızıltepe-Arıklı, Kızıltepe-Gürmeşe, Kızıltepe-	Toplam: 4.500.000.000 TL	

⁷²⁴ Kozakçıoğlu, **Olağanüstü Hal Mevzuat ve Uygulaması**,, s.35.

⁷²⁵ Kozakçıoğlu, **Olağanüstü Hal Mevzuat ve Uygulaması**,, Ek:4.

⁷²⁶ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 27.06.1990 tarih ve Loj.1990 / 2707 Sayılı "1991 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının "Harcama Kalemleri İtibarıyla Bütçe Teklifi" Ek'i

			Dikmen, Nusaybin-Açikköy, Nusaybin-Eskihisar, Midyat-Altıntaş, Midyat-Kayapınar, Mazıdağı-Atalar, Mazıdağı-Ulutaş	
		Emniyet	Emn.Hizm.Bin+Lojman: Kızıltepe, Silopi, Midyat	Toplam: 1.650.000.000 TL
8	Muş	Jandarma	Jandarma Karakolları: Malazgirt-Adaksu, Bulanık-Adivar	Toplam: 400.000.000 TL
9	Siirt	Jandarma	Kozluk-Ünsaldı Jan.Kar. (Geçen Yıllardan Bitirilemeyen)	Toplam: 50.000.000 TL
10	Tunceli	Jandarma	Jandarma Karakolları: Çemişgezek-Tekeli, Çemişgezek-Anıl, Ovacık-Buzlutepe, Merkez-Meşeyolu, Hozat-Buzlupınar, Nazımiye-İlisu, Merkez-Başaksu, Merkez-Karagöl	Toplam: 5.200.000.000 TL
11	Van	Tugay (Sınır K.)	Sınır Jandarma Karakolları: Çaldıran-Soğuksu-Aktaş, Başkale-Şehitlik, Başkale-Mendilli, Başkale-Meydan	1.500.000.000 TL
			Mevcut Bölük ve Karakol Onarımı İçin	45.000.000 TL
			Toplam	1.545.000.000 TL
		Emniyet	Emniyet Karakolları: Merkez Kanal Üstü, Merkez Tren İstasyonu, Merkez Şabaniye, Merkez Şamranaltı	Toplam: 800.000.000 TL

1991 mali yılı bütçesi hazırlıkları çerçevesinde “Bina Küçük Onarımı” başlığı altında 1991 yılında 50 Jandarma karakolu, 10 sınır Jandarma Karakolu ve yeni il ve ilçelere Emniyet Hizmet Binaları ile lojmanlarının yapımının dikkate alınmış olduğu belirtilmektedir. Ayrıca mevcutların onarımları da düşünülmektedir. Planlanan 1991 bütçesi içerisinde 1 Lojmanlı Jandarma karakolu tip projesi maliyetinin 600.000.000 TL; Sınır Jandarma Karakolu “U tipi” maliyetinin ise 900.000.000 TL’si olarak hesap edildiği belirtilmektedir.⁷²⁷

1991 yılı bütçesinde “Kamulaştırma ve Bina Satın Alımları” alt başlığı altında talep edilen ödeneğin Olağanüstü Halin gerektirdiği kamulaştırma hizmetleri olarak ve özellikle güvenlik nedeniyle sınırlarımızın 0–600 metrelik kısmının boşaltılmasında kullanılmak için talep edildiği belirtilmiştir. 0–600 metrelik bölgenin teröristlerin hedefi, sığınağı, barınağı ve beslenme yeri olduğu; acilen boşaltılması gereken 200 civarında köy ve mezra bulunduğu; sadece Hakkari ilinin bu nedenle yapılacak kamulaştırma bedelinin 13 Milyar TL’si olduğu belirtilmektedir.⁷²⁸

⁷²⁷ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 27.06.1990 tarih ve Loj.1990 / 2707 Sayılı “1991 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1991 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “370 - Bina Küçük Onarımı” alt başlığı.

⁷²⁸ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 27.06.1990 tarih ve Loj.1990 / 2707 Sayılı “1991 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1991 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “910 - Kamulaştırma ve Bina Satın Alımları” alt başlığı.

1991 yılı içerisinde “370 - Bina Küçük Onarımı” ayrıntı kodundaki ödenekten 36 Jandarma Karakolu, 5 Emniyet binası ve Karakol yapımına başlanılmıştır. 1991 Bütçe Yılı için 47.076.298.508 TL talep edilmesine karşılık 23.500.000 TL tahsis edilmiştir. Verilen ödenek miktarının, yetersizliği sebebiyle 1991 yılı içerisinde Şırnak İlinde Güvenlik Kuvvetlerine acilen gerekli olan bu gibi tesislerin yapılabilmesi amacıyla Geliştirme ve Destekleme Fonundan 45.540.000.000 TL sağlanarak ihtiyaç giderilmiştir. 1991 yılı birim fiyatlarına göre Jandarma Karakollarının keşif bedeli 600.000.000 TL, Polis Hizmet Binalarının ise 1.800.000.000 TL’dir. İnşaat birim fiyatlarının 1992 Yılında % 60 artacağı değerlendirilmiş ve 1992 Yılında 49 Jandarma ve 6 Polis Karakol ve Hizmet Binası daha yapılması gerektiği belirlenmiştir.⁷²⁹

Muş milletvekili Muzaffer Demir, İçişleri Bakanı tarafından yazılı olarak cevaplandırılması isteğiyle TBMM’ye verdiği soru önergesinde “Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde 1980’den beri kaç jandarma/polis karakolu ve lojman yapıldığını ve bunların maliyetlerini” de sormuştur. İçişleri Bakanı İsmet Sezgin imzalı 8.2.1993 tarihli cevabın ekinde ayrıntılı bir liste verilmiştir. Buna göre biten ve devam eden işlerin 1980–1992 yılları arasındaki maliyeti aşağıdaki gibidir:⁷³⁰

İİ	Biten İşler	Maliyeti	Devam Edenler	Maliyeti
ADIYAMAN	Merkez Polis Loj. (30 daire)	84.000.000	Merkez Polis Loj. (50 daire)	9.658.000.000
	2. Kademe Oto Tamir Atölyesi	34.000.000	Kâhta Polis Loj. (20 daire)	2.500.000.000
	Kâhta Emn. Amirliği (3 daire)	38.000.000	Gölbaşı Polis Loj. (20 daire)	3.770.000.000
	Gölbaşı Emn. Amirliği (6 daire)	37.000.000	Besni Polis Loj. (10 daire)	1.792.000.000
	Merkez Polis Kar. (5 daire)	32.000.000	Kâhta Polis Kar. (16 daire)	750.000.000
	Emniyet Müdürlüğü	170.000.000	Çelikhane Polis Kar. (16 daire)	3.355.000.000
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	130.000.000	Merkez Polis Kar. (16 daire)	2.072.000.000
	Kâhta Polis Kar. (12 daire)	75.000.000	Mrk. Altınşehir Polis Kar. (16 daire)	2.072.000.000
	Besni Polis Loj. (10 daire)	90.000.000	Bölge Trafik Binası	750.000.000
	Gölbaşı Polis Loj. (10 daire)	80.000.000		
	Kâhta Polis Loj. (10 daire)	60.000.000		
	Besni Emn. Amirliği (16 daire)	507.000.000		
	Merkez Polis Loj. (36 daire)	845.000.000		
	Polis Evi	705.000.000		
	Gölbaşı Trafik Kontrol İstasyonu	75.000.000		
	Gerger Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		
	Samsat Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		

⁷²⁹ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin (Tarih okunamıştır) tarih ve Loj.1991 / 3619 Sayılı “1992 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1992 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “370 - Bina Küçük Onarımı” alt başlığı.

⁷³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 19, C.: 29, Yasama Yılı: 2, 65 inci Birleşim, 9.2.1993.

İİ	Biten İşler	Maliyeti	Devam Edenler	Maliyeti
BATMAN	Merkez Polis Loj. (10 daire)	70.000.000	Batman Polis Loj. (150 daire)	18.828.000.000
	Emniyet Amirliği (Loj. 12 daire)	50.000.000	Merkez Petrol Polis Kar. (Loj.)	2.072.000.000
	Emniyet Müdürlüğü	2.298.000.000	Misafirhane İkmal İnşaatı	3.640.000.000
BİNGÖL			Merkez Polis Loj. (20 daire)	2.214.000.000
	Merkez Polis Kar. (3 daire)	1980 öncesi	Merkez Polis Loj. (150 daire)	26.102.000.000
	Solhan Polis Loj. (7 daire)	1980 öncesi	Genç Polis Loj. (20 daire)	4.467.000.000
	Trafik Kontrol İstasyonu (2 daire)	1980 öncesi	Karlıova Polis Loj. (20 daire)	4.467.000.000
	Kiği polis Kar. (2 daire)	1980 öncesi	Solhan Polis Loj. (20 daire)	4.467.000.000
	Merkez Yenişehir Polis Kar. (8 daire)	1980 öncesi	Kiği Polis Loj. (20 daire)	4.467.000.000
	Karlıova Emn. Amirliği (8 daire)	1980 öncesi	Emniyet Müdürlüğü	7.838.000.000
	Genç Emn. Amirliği (8 daire)	70.000.000	Merkez Polis Kar. (Loj.)	2.072.000.000
	Merkez Polis Loj. (30 daire)	120.000.000		
	Solhan Emn. Amirliği (8 daire)	22.000.000		
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	280.000.000		
	Kiği Polis Loj. (10 daire)	70.000.000		
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	300.000.000		
	Karlıova Trafik Kontrol İstasyonu	120.000.000		
Solhan Trafik Kontrol İstasyonu	175.000.000			
BİTLİS	Tatvan Emn. Amirliği (11 daire)	1980 öncesi	Merkez Polis Loj. (150 daire)	26.174.000.000
	Merkez Polis Kar. (18 daire)	1980 öncesi	Ahlat Polis Loj. (10 daire)	2.093.000.000
	Merkez Polis Loj. (30 daire)	1980 öncesi	Tatvan Polis Loj. (60 daire)	10.602.000.000
	Tatvan Dinlenme Evi	72.000.000	Adilcevaz Polis Loj. (10 daire)	2.093.000.000
	Merkez Polis Loj. (10 daire)	70.000.000	Hizan Emn. Amirliği Loj.	2.551.000.000
	Ahlat Polis Loj. (10 daire)	70.000.000	Emniyet Müdürlüğü	8.176.000.000
	Tatvan Polis Loj. (20 daire)	116.000.000		
	Çarşı Polis Kar. (3 daire)	59.000.000		
	Adilcevaz Emn. Amirliği (16 daire)	50.000.000		
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	300.000.000		
	Tatvan Mülteci Misafirhanesi	540.000.000		
	Mutki Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		
Güroyamak Emn. Amirliği (Loj.)	2.072.000.000			
DİYARBAKIR	Merkez Polis Kar. (12 daire)	1980 öncesi	Helikopter Bakım Hangarı	1.603.000.000
	Merkez Polis Loj. (30 daire)	1980 öncesi	Silvan Polis Loj. (20 daire)	2.262.000.000
	Bölge Trafik Binası	1980 öncesi	Ergani Polis Loj. (20 daire)	3.182.000.000
	Merkez Polis Loj. (80 daire)	1980 öncesi	Çermik Polis Loj. (10 daire)	1.646.000.000
	Silvan Polis Loj. (10 daire)	1980 öncesi	Lice Polis Loj. (20 daire)	2.262.000.000
	Oto Tamir Atölyesi (45 otuluk)	34.000.000	Polis Okulu	6.500.000.000
	Toplum Polis Sitesi (500 kişilik)	345.800.000		
	Benzin İstasyonu	1.000.000		
	Ergani Polis Loj. (20 daire)	16.000.000		
	Bismil Polis Loj. (10 daire)	45.000.000		
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	355.000.000		
	Çermik Emn. Amirliği (12 daire)	76.000.000		
	Lice Emn. Amirliği (12 daire)	100.000.000		
	Bismil Polis Loj. (20 daire)	100.000.000		
	Merkez Polis Loj. (100 daire)	455.000.000		
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	280.000.000		
	Bağlar Polis Kar. (12 daire)	45.000.000		
Silvan İlçe Trf. Binası	57.000.000			

İİ	Biten İşler	Maliyeti	Devam Edenler	Maliyeti
	Ergani İlçe Trf. Kontrol İstasyonu	67.000.000		
	Silvan Emn. Amirliği (12 daire)	56.000.000		
	Bismil Emn. Amirliği (12 daire)	150.000.000		
	Çüngüş Emn. Amirliği (8 daire)	750.000.000		
	Hani Emn. Amirliği (12 daire)	750.000.000		
	Çınar Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		
	Ergani Polis Kar. (16 daire)	2.565.000.000		
	Kulp Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		
ELAZIĞ	Bölge Trafik Binası		Kovancılar Em. Amirliği (Loj.)	2.072.000.000
	Polis Loj. (103 daire)	110.000.000	Sivrice Em. Amir. (Loj. 16 daire)	2.072.000.000
	Toplum Polisi Sitesi (1250 kişilik)	170.000.000	Merkez Polis Kar.	2.072.000.000
	Palu Emn. Amirliği (Loj. 8 daire)	46.000.000	Sivrice Dinlenme Tesisi	2.072.000.000
	Aksaray Polis Kar. (Loj. 3 daire)	20.000.000	Özel Hareket Binası	7.840.000.000
	Kültür Polis Kar. (Loj. 39 daire)	140.000.000		
	Maden Polis Loj. (21 daire)	68.000.000		
	İzzetpaşa Polis Kar. (Loj. 4 daire)	50.000.000		
	Karakocan Polis Loj. (20 daire)	115.000.000		
	Merkez Polis Loj. (136 daire)	240.000.000		
	Sürsürü Polis Kar. (loj. 16 daire)	72.000.000		
	Benzin İstasyonu	1.000.000		
	Emniyet Müdürlüğü (B tipi)	264.000.000		
	2. Kademe Oto Tamir Atölyesi	30.000.000		
	Keban Polis Loj. (21 daire)	116.000.000		
	1800 Evler Polis Kar. (16 daire)	12.250.000		
	Baskil Emn. Amirliği (Loj. 16 daire)	150.000.000		
	Ağın Emn. Amirliği (16 daire)	150.000.000		
	Palu Trafik Kontrol İstasyonu	68.000.000		
	Polis Evi	65.000.000		
	Karakocan Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		
	Keban Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		
	Maden Polis Loj. (10 daire)	2.700.000.000		
HAKKARİ	Yüksekova Polis Loj. (10 daire)	1980 öncesi	Yüksekova Polis Loj. (20 daire)	4.061.000.000
	Şemdinli Polis Loj. (8 daire)	1980 öncesi	Şemdinli Polis Loj. (10 daire)	2.202.000.000
	Esendere Polis Loj. (6 daire)	1980 öncesi	Çukurca Polis Loj. (10 daire)	2.219.000.000
	Çukurca Polis Loj. (8 daire)	1980 öncesi	Merkez Polis Loj. (20 daire)	2.022.000.000
	Merkez Polis Loj. (40 daire)	1980 öncesi	Merkez Polis Loj. (100 daire)	17.409.000.000
	Emniyet Müdürlüğü	170.000.000		
	Yüksekova Emn. Amirliği (4 daire)	40.000.000		
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	220.000.000		
	Merkez Polis Kar. (8 daire)	54.000.000		
	Uludere Emn. Amirliği (16 daire)	150.000.000		
	Şemdinli Emn. Amirliği (16 daire)	150.000.000		
	Çukurca Emn. Amirliği (16 daire)	150.000.000		
	Merkez Polis Loj. (20 daire)	95.000.000		
	Polis Evi	1.093.000.000		
	Merkez Polis Loj. (20 daire)	533.000.000		
MAR DİN	Merkez Polis Loj. (20 daire)	1980 öncesi	Mazıdağı Emn. Amirliği (16 daire)	3.895.000.000
	Bölge Trafik Binası	1980 öncesi	Kızıltepe Emn. Amirliği (16 daire)	3.895.000.000
	Benzin İstasyonu	4.000.000	Midyat Polis Loj. (20 daire)	4.006.000.000

İİ	Biten İşler	Maliyeti	Devam Edenler	Maliyeti
	Merkez Polis Loj. (30 daire)	89.990.000	Nusaybin Polis Loj. (30 daire)	6.226.000.000
	Diyarbakırkapı Polis Kar. (5 daire)	22.500.000	Kızıltepe Polis Loj. (30 daire)	6.226.000.000
	Nusaybin Emn. Amirliği (19 daire)	80.000.000	Derik Polis Loj. (10 daire)	2.013.000.000
	Savur Emn. Amirliği (12 daire)	80.000.000	Midyat Polis Karakolu (16 daire)	2.771.000.000
	Midyat Polis Loj. (20 daire)	80.000.000	Ömerli Polis Loj. (10 daire)	2.029.000.000
	Merkez Polis Loj. (20 daire)	105.000.000	Kızıltepe Trafik Kontrol İstasyonu	625.000.000
	Derik Polis Loj. (20 daire)	105.000.000	Merkez Polis Loj. (20 daire)	2.465.000.000
	Mazıdağı Polis Loj. (11 daire)	70.000.000		
	Kızıltepe Polis Loj. (10 daire)	70.000.000		
	Emniyet Müdürlüğü	200.000.000		
	Ömerli Emn. Amirliği	150.000.000		
	Nusaybin Trafik Kontrol İstasyonu	75.000.000		
	Midyat Trafik Kontrol İstasyonu	120.000.000		
MUS	Merkez Polis Loj. (20 daire)	1980 öncesi	Varto Polis Loj. (10 daire)	3.160.000.000
	Emniyet Müdürlüğü	63.600.000	Merkez Polis Kar. (Lojmanlı)	2.072.000.000
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	170.000.000		
	Bulanık Emn. Amirliği (2 daire)	65.000.000		
	Bulanık Polis Loj. (20 daire)	88.000.000		
	Malazgirt Polis Loj. (20 daire)	88.000.000		
	Malazgirt Emn. Amirliği (2 daire)	53.000.000		
	Merkez Polis Kar. (8 daire)	112.000.000		
	Varto Emn. Amirliği (16 daire)	112.000.000		
ŞİRT	Merkez Polis Loj. (12 daire)	1980 öncesi	Merkez Polis Loj. (150 daire)	26.301.000.000
	Merkez Polis Loj. (18 daire)	1980 öncesi	Misafirhane	3.732.000.000
	Kurtalan Emn. Amirliği (20 daire)	85.000.000		
	Emniyet Müdürlüğü	27.000.000		
	2. Kademe Oto Tamir Atölyesi	30.000.000		
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	280.000.000		
	Kurtalan Polis Kar. (Loj. 20 daire)	33.600.000		
	Merkez Polis Kar. (Loj. 20 daire)	56.000.000		
	Merkez Polis Loj. (100 daire)	600.000.000		
	Eruh Emn. Amirliği (Loj. 20 daire)	150.000.000		
	Kozluk Emn. Amirliği (Loj. 20 daire)	150.000.000		
	Şirvan Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		
	Pervari Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		
	Baykan Emn. Amirliği (20 daire)	750.000.000		
	Sason Emn. Amirliği (20 daire)	750.000.000		
Kozluk Polis Loj. (10 daire)	300.000.000			
Beşiri Emn. Amirliği (Loj. 16 daire)	750.000.000			
ŞIRNAK	Beytüşşebap Polis Loj. (8 daire)	1980 öncesi	Beytüşşebap Polis Loj. (10 daire)	2.219.000.000
	Merkez Polis Loj. (8 daire)	1980 öncesi	Uludere Polis Loj. (20 daire)	2.280.000.000
	Beytüşşebap Emn. Amirliği (8 daire)	150.000.000	Emniyet Müdürlüğü	11.458.000.000
	Emniyet Amirliği (24 daire)	60.000.000	Merkez Polis Karakolu (Loj.)	3.765.000.000
			Çevik Kuvvet Binası (250 kişilik)	7.840.000.000
			İdil Polis Loj. (10 daire)	2.048.000.000
			Silopi Polis Loj. (10 daire)	2.013.000.000
			Cizre Polis Loj. (20 daire)	4.050.000.000
			Habur Polis Loj. (20 daire)	4.042.000.000
			Merkez Polis Loj. (270 daire)	40.129.000.000

İl	Biten İşler	Maliyeti	Devam Edenler	Maliyeti
TUNCELİ	Mazgirt Polis Kar. (Loj. 2 daire)	1980 öncesi	Merkez Polis Loj. (50 daire)	5.701.000.000
	Pertek Polis Kar. (Loj. 3 daire)	1980 öncesi	Nazimiye Polis Loj. (10 daire)	1.776.000.000
	Hozat Polis Kar. (Loj. 2 daire)	1980 öncesi	Misafirhane	3.211.000.000
	Ovacık Polis Kar. (Loj. 2 daire)	1980 öncesi	Çemişgezek Emn. Amirliği (Loj.)	2.072.000.000
	Çemişgezek Polis Kar. (Loj. 2 daire)	1980 öncesi	Mazgirt Polis Loj. (10 daire)	1.182.000.000
	Polis Loj. (30 daire)	83.495.000	Hozat Polis Loj. (10 daire)	1.182.000.000
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	150.800.000		
	Pülümür Emn. Amirliği (Loj. 8 daire)	50.000.000		
	Mazgirt Polis Loj. (20 daire)	88.000.000		
	Pertek Polis Loj. (20 daire)	70.000.000		
	Merkez Polis Loj. (40 daire)	182.000.000		
	Pülümür Polis Loj. (18 daire)	70.000.000		
	Ovacık Polis Loj. (20 daire)	70.000.000		
	Çemişgezek Polis Loj. (20 daire)	70.000.000		
	Emniyet Müdürlüğü	200.000.000		
	Cumhuriyet Polis Kar. (Loj. 20 daire)	80.000.000		
	Hozat Polis Loj. (20 daire)	116.000.000		
	Merkez Polis Loj. (50 daire)	280.000.000		
	Nazimiye Emn. Amirliği (Loj. 16 daire)	150.000.000		
VAN	Merkez Polis Loj. (22 daire)	1980 öncesi	Erciş Polis Loj. (10 daire)	2.051.000.000
	Trafik Kontrol İstasyonu	1980 öncesi	Erciş Trafik Kontrol İstasyonu	634.000.000
	Merkez Polis Kar. (8 daire)	23.500.000	Emniyet Müdürlüğü	7.537.000.000
	Merkez Çarşı Polis Kar. (4 daire)	22.500.000		
	Benzin İstasyonu	4.000.000		
	Erciş Emn. Amirliği (4 daire)	33.000.000		
	Özalp Polis Loj. (11 daire)	40.000.000		
	Gevaş Polis Loj. (20 daire)	67.000.000		
	Başkale Polis Loj. (10 daire)	40.000.000		
	Muradiye Emn. A.lığı (12 daire)	80.000.000		
	Erciş Polis Loj. (11 daire)	70.000.000		
	Gürpınar Emn. Amirliği (16 daire)	150.000.000		
	Çatak Emn. Amirliği (16 daire)	150.000.000		
	Merkez Polis Kar.	1.500.000.000		
	Başkale Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		
	Özalp Emn. Amirliği (16 daire)	750.000.000		

1992 yılı içerisinde, özellikle İç Güvenlik hareketinin etkinliğini artırmak maksadı ile OHAL bölgesinden muhtemel terörist tehdidi, teröristlerin bölgeden destek sağlama imkanları, köy ve mezra sayısı, alınan duyular ile meydana gelen olayların sayısal dökümü ile halihazır iskan şartları dikkate alınarak yapılması talep edilmiş olan 56 adet İç Güvenlik Karakolunun ve 6 adet Emniyet Binası ve Karakolunun tamamının yapılamadığı, bütçe yetersizliği nedeni ile sadece 26 adet İç Güvenlik Karakolunun inşaatı için ihale talimatı verildiği belirtilmiştir.

Plan dışı bırakılan 30 İç Güvenlik Karakolunun yapılması hareket ihtiyacının bir gereği olarak değerlendirilmekte olduğundan (30 x 672.129.000) 20.163.870.000 TL'sinin 370 harcama kaleminden ayrıca plana alınması talep edilmiştir.⁷³¹

1993 yılı içerisinde yapılması planlanmış olan 36 İç Güvenlik Karakolu, 5 Emniyet Binası ve Karakolun bulunduğu, ancak bütçe yetersizliği nedeni ile 26 İç Güvenlik Karakolunun inşaatı için ihale talimatı verilebildiği belirtilmiştir. Plan dışı bırakılan 10 İç Güvenlik Karakolu ile 5 Emniyet Binası ve Karakolların yapılması ve mevcutların onarımları hareket ihtiyacının bir gereği olarak değerlendirilmiştir.⁷³²

1994 yılı içerisinde 36 İç Güvenlik Karakolu yapılması planlanmış ancak; bütçe kıfayetsizliği nedeni ile 20 İç Güvenlik Karakolunun inşaatı için ihale talimatı verilmiştir. Plan dışı bırakılan 16 İç Güvenlik Karakolu ile yapılması planlanan 14 İç Güvenlik Karakolu olmak üzere toplam 30 karakol yapılması 1995 yılı için hareket ihtiyacının bir gereği olarak değerlendirilmiştir.⁷³³

1995 yılı içerisinde 30 İç Güvenlik Karakolu yapılması planlanmış ancak; bütçe kıfayetsizliği nedeni ile 14 İç Güvenlik Karakolunun inşaatı için ihale talimatı verilmiştir. Plan dışı bırakılan 16 İç Güvenlik Karakolu ile yapılması planlanan 14 İç Güvenlik Karakolu olmak üzere toplam 30 karakol yapılması 1996 yılı için hareket ihtiyacının bir gereği olarak değerlendirilmiştir.⁷³⁴

Geçmişte bölgeye geçici görevle gelen askeri birliklerin 1995 yılı Kasımından itibaren bölgede sürekli olarak kalmaya başlamış olmaları, ancak bunların konuşlandırılacakları bölgelerde yeterli bina olmaması nedeniyle, Birliklerin iskanı için kiralamaya gidilmesi zarureti olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle bütçeye kiralama giderleri için ödenek konulması talep edilmiş ve 1996 yılı başında Silopi Haç

⁷³¹ İBOHALBVE, Jandarma Asayiş Komutanlığının 03 Temmuz 1992 tarih ve Loj.: 5060-1-92/2844 Sayılı "1993 Mali Yılı Bütçe Teklifi" konulu yazısı.

⁷³² İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 05.07.1993 tarih ve Muh. 1993/ 3000 Sayılı "1994 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının "Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1994 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gereçekleri" Ek'inin "370 - Bina Küçük Onarımı" alt başlığı.

⁷³³ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 08.07.1994 tarih ve Muh. 1994/ 3432 Sayılı "1995 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının "Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1995 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gereçekleri" Ek'inin "370 - Bina Küçük Onarımı" alt başlığı.

⁷³⁴ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 27.06.1995 tarih ve Muh. 1995/3179 Sayılı "1996 mali yılı Bütçe teklifi" konulu yazısının "Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1996 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gereçekleri" Ek'inin "370 - Bina Küçük Onarımı" alt başlığı.

Konaklama tesislerine yerleşen 23. Piyade Tugayının kira bedelinin, 1996 yılı bütçesinde yeterli ödenek olmadığından karşılanamamış olduğu belirtilmiştir.⁷³⁵

1996 yılı içerisinde 30 İç Güvenlik Karakolu yapılması planlanmış ancak; bütçe kıfayetsizliği nedeni ile 10 İç Güvenlik Karakolunun inşaatı için ihale talimatı verilmiştir. Yapılamayan 20 adet İç Güvenlik Karakolu ile mevcut karakolların ve hizmet binalarının onarımları dikkate alınarak ödenek talep edilmiştir.⁷³⁶

1997 yılı içerisinde 30 İç Güvenlik Karakolu yapılması planlanmış ancak; bütçe kıfayetsizliği nedeni ile 8 İç Güvenlik Karakolunun inşaatı için ihale talimatı verilmiştir. Yapılamayan 22 adet İç Güvenlik Karakolu ile mevcut karakolların ve hizmet binalarının onarımları dikkate alınarak ödenek talep edilmiştir.⁷³⁷

2001, 2002 ve 2003 bütçeleri hazırlık dokümanlarında ise Bölge Valiliği sorumluluk alanındaki illerde yarım kalmış Emniyet Hizmet Binaları ve Lojmanları uzun süredir ödenek gönderilmediğinden tamamlanamamış olduğu ve bu durumun hizmetin aksamasına neden olduğu belirtilmiştir. Hem söz konusu işlerin bitirilmesi hem de Emniyet Müdürlüğü Hizmet Binalarının bakım ve onarımlarının yapılabilmesi amacıyla ödenek talep edilmiştir.⁷³⁸

⁷³⁵ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 02.07.1996 tarih ve Muh. 1996/3291 Sayılı “1997 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1997 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “350 - Kiralar” alt başlığı.

⁷³⁶ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 02.07.1996 tarih ve Muh. 1996/3291 Sayılı “1997 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1997 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “370 - Bina Küçük Onarımı” alt başlığı.

⁷³⁷ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin Muh. 1997/ 3359 Sayılı “1998 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1998 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “370 - Bina Küçük Onarımı” alt başlığı.

⁷³⁸ İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 26.06.2000 tarih ve Muh. 2000/2620 Sayılı “2001 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 2001 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “710 - Yapı Tesis Büyük Onarım” alt başlığı.

İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 22.06.2001 tarih ve Muh. 2001/3062 Sayılı “2002 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 2002 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “710 - Yapı Tesis Büyük Onarım” alt başlığı.

İBOHALBVE, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 03.07.2002 tarih ve Muh. 2002/3809 Sayılı “2003 mali yılı Bütçe teklifi” konulu yazısının “Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 2003 Mali Yılı Bütçesinden Talep Edilen Ödeneklerin Gerekçeleri” Ek’inin “710 - Yapı Tesis Büyük Onarım” alt başlığı.

Bölge Valiliğince yaptırılan Jandarma ve Emniyet Karakollarının yıllar itibariyle sayısal dökümü:

Yıllar	Jandarma Karakolu	Polis Karakolu	Toplam
1987	32	-	32
1988	65	4	69
1989	56	4	60
1990	52	5	57
1991	38	4	42
1992	26	2	28
1993	28	-	28
1994	21	4	25
1995	12	1	13
1996	11	1	12
1997	7	-	7
2001	12	2	14
Toplam	360	27	387

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin görev yaptığı süre içerisinde; 7 nci Kolordu Komutanlığı Batman, Diyarbakır ve Mardin illerinde; 8 nci Kolordu Komutanlığı Muş, Bingöl, Bitlis ve Tunceli illerinde; Jandarma Asayiş Komutanlığı ise Siirt, Şırnak, Hakkari ve Van illerinde 121'i sınır, 521'i Jandarma İç Güvenlik Karakolu olmak üzere toplam **642** karakol ile hizmet vermişlerdir.

Polis Lojman İnşaatları

Bölge Valiliğinin Emniyet birimlerinin barınma ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla lojman yapımına da önem vermiş olduğu görülmektedir. Bölge Valiliğinin yaptırmış olduğu lojmanlar tabloda verilmektedir:

İli	Yapıldığı Yer	Daire Sayısı
Adıyaman	Merkez Polis Lojmanları	150
Batman	Merkez III Kısım Polis Lojmanları	315
Bitlis	Merkez III Kısım Polis Lojmanları	60
Bitlis	Merkez II Kısım Polis Lojmanları	120
Bingöl	Merkez III Kısım Polis Lojmanları	80
Diyarbakır	Merkez Polis Lojmanları	290

Elazığ	Merkez Polis Lojmanları	150
Mardin	Merkez II Kısım Polis Lojmanları	300
Muş	Merkez Polis Lojmanları	150
Şırnak	Merkez III Kısım Polis Lojmanları	270
Şırnak	Merkez II Kısım Polis Lojmanları	270
Siirt	Merkez III Kısım Polis Lojmanları	240
Tunceli	Merkez II Kısım Polis Lojmanları	250
Van	Merkez Polis Lojmanları	380
Toplam		3.025

Tablodan da anlaşılacağı üzere Bölge Valiliği, sorumluluk sahası içinde bulunan İl'lerin her birine, söz konusu İl'lerdeki mevcut lojman durumu ve ihtiyaçları da göz önünde bulundurarak lojman yapımı yoluna gitmiştir.

Bölge Valiliğince Yaptırılan Diğer İnşaatlar

Bölge Valiliğince karakol, emniyet hizmet ve lojman binalarının yanı sıra aşağıda listesi verilen binalar yaptırılmıştır:

Yılı	Açıklama
1993	Polis Hava Ulaştırma Filo Amirliği Binası ile Helikopter Hangar ve Pisti
1994	Serap Güzeli Mevkii 500 Evler (Sosyal Konutlar)
1995	Serap Güzeli Mevkii 500 Evler Polis Karakolu
1995	Serap Güzeli Mevkii 500 Evlerde 7 Dükkan, Kırathane, Halı Tezgahı Atölyesi
1998	J.Asâyiş Kom. Bağlı J. Birlikleri Güv.Güç'nin Konuşlandırılması İçin Yaptırılan 15 Adet Prefabrik Bina
1998	16. Zırhlı Tug. Kom. Ergani Özel Güvenlik Kom. Er Yemekhanesi İnşaatı
1998	Ergani Özel Güvenlik Kom. Er Banyo ve WC İnşaatı
1999	Güvenlik Kuvvetleri İskanı İçin 20 Adet Prefabrik Bina Alımı Hakkari/Yüksekova-Lice Tapantepe
1999	Lice Tapantepe Üs Bölgesine Yaptırılan Prefabrik 2. Kademe Bina İnşaatı
2001	Bingöl Adaklı 16 Lojmanlı Emniyet Amirliği Hizmet Binası
2001	Mardin/Kızıltepe Polis Karakolu

3. Köye Dönüş Faaliyetleri

PKK terör örgütünün terörist faaliyetleri ve bu faaliyetlerin yol açtığı koşullar nedeni ile olağanüstü hal bölgesinden büyük kentlere doğru bir göç hareketinin yaşandığı bilinmektedir. Bunlardan şehirlere alışamayan, orada geçimini sağlayamayarak köyelerine geri dönmek isteyenlerle ilgili, şehir hayatına uyum sağlayamamış ve geçimini sağlayamayan insanların örgüt için kazanç olduğu düşüncesinden hareketle Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince çeşitli destekleyici çalışmalar yapılmıştır.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince köye dönüş hadiselerinde bir düzen sağlanabilmesi amacıyla, birkaç haneden oluşan, eğitim, sağlık, ulaşım gibi alt yapı hizmetlerinin götürülemeyeceği kom, mezra veya mahallelerin yeniden oluşmasına imkan tanınmaması; tarım arazisi olmayan ve sadece gezginci hayvancılığı veya orman varlığını kullanmayı hedeflemiş orman içi yerleşime izin verilmemesi; köye dönenlere bir ev yapılıp verilecekmiş gibi bir hava estirilmeden, saptanan merkezi köyler veya cazibe merkezlerinin alt yapıları ile kendi gücünü evini yapmakta kullananların malzeme, araç, usta temini şeklinde desteklenmesi gibi hususlar ilke olarak benimsenip, uygulanmıştır.

Göç edenlerin, göçtükleri yerlerde rehabilitasyonu için il ve ilçe merkezlerine veya daha güvenli merkezi köylere Bölge Valiliğince konular yaptırılmıştır. Ayrıca göç edenlere Valiliklerce ayni ve nakdi yardımlarda da bulunulmuştur. Bu iş için Valiliklere hem İçişleri Bakanlığınca hem de Acil Desteklemeden ve GAP İdaresinden kaynak aktarımları yapılmıştır.

Köye dönenlere yönelik gelir ve istihdamı artırmak üzere Ocak 1999-Nisan 2002 yılları arasında Genel İdare, İl Özel İdaresi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Başbakanlık ve Bölge Valiliği imkanlarıyla parasal değeri yaklaşık 5 Trilyon 810 Milyar olan çeşitli destek faaliyetlerinde bulunulmuştur. Köye dönüş çalışmalarına ilgili Valiliklere 2000 yılında İçişleri Bakanlığınca 2.8 trilyon, Acil Destekten ve GAP İdaresinden 3.7 Trilyon kaynak aktarılmıştır.⁷³⁹

⁷³⁹ İBOHALBVE, İçişleri Bakanlığı Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu Genel Sekreterliğinin, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine 14.06.2002 tarihli B050OGS00000/127 Sayılı ve "OHAL Uygulamaları" konulu yazısı üzerine Bölge Valiliğince hazırlanan bilgi notu.

Köye dönüş çalışmalarının başladığı 2000 yılının Haziran ayından Mayıs 2002'ye kadar 7.749 hanede 44.444 nüfus, 313 köy ve 230 mezraya geri dönüş yapmıştır. Aynı tarihler arasında köye dönenlere Valiliklerce parasal değeri yaklaşık 5 Trilyon 975 Milyar olan inşaat malzemesi ve yaşam desteği sağlanmıştır. Programlı olarak alt yapısının yanında konutları da devlet eliyle yapılan köylerden 2001 yılının sonu itibariyle⁷⁴⁰;

Diyarbakır - İslamköy'de 50

Van - Kanalga'da 383

Şırnak - Kaymakam Çeşme'de 68

Şırnak - Boşağaç'ta 106

Siirt - Dağdöşün'den 38

Siirt - Çetinko'l'da 30

Hakkari - Kaymaklı'da 100

Tunceli - Ovacık'ta 80

olmak üzere toplam 855 konut bitirilmiştir.

Yine 2001 yılının sonu itibariyle;

Siirt Dağdöşün'de 70,

Hakkâri Üzümlü'de 125,

Hakkâri İkiyaka'da 200,

Bitlis Çalıldüzü'nde 40

olmak üzere 433 konutun inşaatına devam edilmiştir.

4. Sosyal-Toplumsal Faaliyetler

Bölge Valiliğinin ihdas edildiği tarihten itibaren gerçekleştirdiği görev ve hizmetlerde sadece, sorumluluk bölgesinde bulunan illerde güvenlik ve asayiş sorunlarıyla sınırlı kalmayıp, bölge halkının sosyo-ekonomik, kültürel, sağlık, eğitim vb. ihtiyaçlarına da cevap vermeyi amaçlamıştır. Yapılan gıda yardımları, Seyyar

⁷⁴⁰ İBOHALBVE, İçişleri Bakanlığı Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu Genel Sekreterliğinin, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine 14.06.2002 tarihli B050OGS00000/127 Sayılı ve "OHAL Uygulamaları" konulu yazısı üzerine Bölge Valiliğince hazırlanan bilgi notu.

Hastane, Su Sondaj Makinesi, Her Köye TV Kampanyası, Canlı ve Cansız varlıkların korunması, kalkınma ve huzur toplantıları vb. hizmetlere örnektir.

Bu kapsamda Bölge Valiliğinin gerçekleştirmiş olduğu hizmetlere aşağıdaki örnekler gösterilebilir:

- Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından Diyarbakır'da başlatılmış olan "Kendi Okulunu Kendin Yap" kampanyasına Bölge Valiliği de destek vermiş ve toplanan paralarla yeni derslikler yapılması sağlanmıştır.

- Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kapsamında bulunan illerde görev yapan emniyet mensupları ve bakmakla yükümlü oldukları ailelerinin muayene ve tedavileri için bölgesel nitelikte ve yeterli kapasitede yataklı tedavi kurumuna ihtiyaç duyulmuş olması nedeniyle Bölge Valiliği'nce Diyarbakır'da Bölge Polis Polikliniğinin "Bölge Polis Hastanesi"ne dönüştürülmesi çalışması yapılmıştır.

- Olağanüstü Hal Bölge Valiliği sorumluluk sahasındaki halka sağlık hizmetini yerinde sunabilmek amacıyla, Bölge Valiliği'nce seyyar bir hastanenin kurulması sağlanmıştır. Bu hastane aynı zamanda tüm bölgeye yaygın olarak konuşlanmış durumda görev yapan güvenlik kuvvetleri personeline de hizmet verebilmek amacıyla planlanmıştır. Beş mobil ünite halinde görev yapan olan Seyyar Hastane Ameliyathane, Dahiliye-Laboratuar, Röntgen, Kadın-Doğum-Çocuk ve Yoğun Bakım ünitelerinden oluşmaktadır.

- Bölgede çok dağınık bir yerleşim düzeni hakim olduğundan ve bazı mezralardaki vatandaşlar gönüllü olarak kendi seçtikleri yerleşim birimlerinde biraraya gelmek istediklerinden, bu tür yerleşime Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın yaptıkları yardımlar yanında Bölge Valiliği olarak, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan sağlanan ilave yardımlarla da katkıda bulunulmuştur.

- Vakıflar, terörist saldırılar nedeniyle yaralanan, sakat kalan vatandaşların muayene, tedavi ve bakım masraflarını karşılamak, ailelerine gerekli yardımları yapmak için de işlev görmüşlerdir.

- TRT Diyarbakır Bölge Radyosunca başlatılan ve Bölge Valiliği'nce desteklenip, koordinatörlüğünde sürdürülen "Her Fidana Bir Damla Su" kampanyasında yaklaşık (158 Milyon TL.) nakdi yardım, (551 Milyon TL.) tutarında

ders araç ve gereçleri, kitap, kırtasiye, giyim eşyası ve çeşitli malzemeler sağlanmıştır. Yardımlar nüfus, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi, intikal eden talepler göz önünde bulundurularak, kırsal alandaki ihtiyacı bulunan koy ilkokul ve ortaokullarına verilmek üzere bölge İllerine dağıtılmıştır. Bu kampanya içerisinde Uludere-Ortabağ köyünde ortaokul inşaatı yapılmıştır.

- Bölge Valiliğince çeşitli kaynaklardan temin edilen televizyonlar öncelikle yeni elektrik bağlanan yerleşim ünitelerine dağıtılmıştır.

- Bölge dahilindeki askeri birlikler vasıtasıyla birçok köyde su şebekesi, elektrik şebekesi, okul bakım ve onarımları yapılmıştır. Ayrıca yüz binlerce vatandaş da sağlık taramasından geçirilmiştir.

- Bölge Valiliği kaynaklarından çeşitli tarihlerde toplumsal gelişime destek faaliyetlerinde kullanılmak üzere Valilik ve Komutanlıklara ödenek aktarılmıştır.

5. Sosyal-Ekonomik Faaliyetler

- Bölgede bulunan İl ve İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları iş imkanı sağlayacak atölye, imalathane, el sanatları vb, alanlara yönelik projeler gerçekleştirmeleri için yönlendirilmişlerdir.

- Köye dönüşlere öncelik verilerek, köydeki veya kentteki vatandaşlarımızın gelirini arttırmak, yeni istihdam alanları yaratmak için Genel Bütçe, İl Özel İdaresi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan üreticilere fidan, hayvan, an kovani ve sera yardımı yapılmıştır. 11 ilde 10.679 aileye 742.108 fidan, 2.789 aileye 7.150 küçükbaş, 1003 aileye 2.201 büyükbaş, 2789 aileye 20.958 arılı kovani dağıtmış; 768 aile 200–500 m lik sera sahibi yapılmıştır.

- 1994 yılından başlamak üzere, 1995 yılında da devam ettirilen Acil Destek Fonundan, İl Valiliklerinin emrine kaynak aktarılmış, gönderilen bu ödenekler ağırlıklı olarak;

- Güvenlik açısından hassasiyet arz eden köy yollarının yapılması ve asfaltlanması,

- Köy içme suyu şebekelerinin yapılması,

- Terör olayları nedeniyle göç eden vatandaşların iskan, kısmen harap olan köylerin yeniden yapılanması,

- Okul, sağlık ocağı ve sağlık evlerinin onarımı ve semt sahalarının yapımı,
- Arıcılık, halıcılık, kilimcilik, seracılık, bağcılık gibi istihdam yaratıcı faaliyetlerin desteklenmesi gibi alanlarda kullanılmıştır.

▪ Bölge Valiliği asıl görevinin yanında sosyo ekonomik kalkınmayı sağlayacak bazı projeleri de geliştirip desteklemiştir. Bu projelere aşağıdaki örnekler verilebilir;

- Karacadağ Taşlı Arazi Islah Projesi
- Dicle Nehir Yatağı Arazi Islah Projesi (1. Kademe-Silvan Köprüsü - Üniversite Köprüsü Arası)

- Mısır Ekimini Teşvik Projesi
- İpekböcekçiliğini Geliştirme Projesi
- Seracılık Projesi
- Kadın Girişimcilere Uygulanacak Kutu, Ambalaj ve Süslemeye İlişkin Ürünlerin Üretim Projesi

- Bazalttan Parke Taşı Üretimi Projesi
- Sebzeçiliği Geliştirme (Fidecilik) Projesi
- Özürlülere Yönelik Nevresim ve Galoş Üretimi Projesi
- Kadın Girişimcilere Yönelik Pazarlamacılık Projesi
- Kızıltepe'de Kadın Girişimcilere Yönelik Lokanta Projesi
- Batman'da Kadın Girişimcilere Yönelik Lokanta Projesi
- Bağcılığı Geliştirme Projesi
- Çiftçi Katılımlı Meyve Bahçesi Projesi
- Kızıltepe Kreş ve Gündüz Bakımevi

▪ Terörün şiddet boyutunun ortadan kaldırılmasıyla bu ve benzeri projeler, yaygın olarak tüm ilgili kuruluşlarca uygulanmıştır. Böylelikle alınan güvenlik tedbirleri, sosyo-ekonomik tedbirlerle takviye edilmiştir.

F. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Bütçe Bilgileri

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurumuyla ilgili incelenmesinde yarar görülen konulardan biri de bütçe konusudur. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaynaklarının büyük bir kısmını terörle hem silahlı mücadelenin kazanılmasına, hem de terörün etkilerinin ve kaynaklarının yok edilmesi amacıyla sosyal mücadeleye ayırmıştır. Bütçe harcamalarında en fazla harcama yapılan kalem savunma harcamaları kalemidir. Ardından bina, tesis küçük ve büyük onarımları, malzeme alımları vs. gelmektedir. Bu süreç içerisinde önceki bölümde incelendiği üzere Olağanüstü hal Bölge Valiliği tarafından imkanlar oranında harcama yapılmış, ancak talep edilen birçok malzemenin alınmadığı ve birçok karakol ve emniyet binasının yapımında gecikmeler ve sonraki yıllara ertelemeler yaşandığı görülmüştür.

Bu konu zaman zaman basına da yansımıştır. Hatta daha bölge valiliğinin kurulduğu yıl olan 1987 yılında bile ödenek sıkıntısıyla ilgili haberlere rastlamak mümkündür. Örnek vermek gerekirse, 13 Eylül 1987 tarihli bir gazete haberine göre Hayri Kozakçıoğlu'na terörle mücadele etmesi için vaat edilen 60 milyar liranın, aradan bir ay süre geçmesine rağmen henüz kendisine verilmediği öğrenilmiş, bu süre içerisinde Kozakçıoğlu sadece 600 milyon lira alabilmiştir. Söz konusu 60 milyar lirayla, terörle mücadelede kullanılacak olan silah, kara ve hava ulaşım araçları, teçhizat ve haberleşme olanaklarını geliştirecek gereçlerin alımının yapılması planlanmıştır. 11 ili kapsayan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği emrine 60 milyar lira kaynak verilmesiyle ilgili karar, Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu'nun İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut başkanlığında yaptığı 16 Ağustos 1987 Pazar günü toplantısında alınmış, toplantıda ayrıca, bu paranın 9 milyar lirasının, bölge valiliğinin acil gereksinimlerinin karşılanabilmesi için beklenilmeksizin ödenmesi de kararlaştırılmıştır. Kozakçıoğlu Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu'nun bu toplantısından sonra iki gün daha başkentte kalarak İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut, Bakanlık Müsteşarı Galip Demirel ile Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı yetkililerinin katıldığı üst düzey toplantılarda bulunmuş, bu toplantılarda, bölge valiliği kapsamında yer alan illerdeki emniyet ve jandarma teşkilatlarının eksiklikleri saptanmış ve tahsis edilen 60 milyar liranın silah, araç ve gereç alımında kullanılması kararlaştırılmıştır. Ancak, aradan bir aya yakın

bir süre geçmesine rağmen, acil olarak ödenmesi kararlaştırılan 9 milyar liranın yanı sıra, silah, araç ve gereç alımı için ayrılan para ödenmemiştir.⁷⁴¹

Tabii ki Olağanüstü Hal Bölge Valiliği bütçesi terörle mücadele için sarf edilen paraların tek harcama noktası değildir. Birçok devlet kurumu bölge valiliği dışında da bölge ile ilgili yatırım ve harcama yapmıştır. Ancak kamuoyunda dönem dönem terörle mücadele için harcanmış olunan 100 milyarca dolardan bahsedilmektedir. Bu kadar büyük paraların terörle mücadeleye değil de başka alanlara harcanması durumunda bölgenin Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olacağı, hatta ülkemizin dünyanın en önde gelen devletlerinden olacağı söylenmektedir. Ancak bugüne kadar derli toplu bir şekilde terörle mücadelenin toplam bedelinin çıkarılması için de pek gayret sarf edilmediği görülmektedir.

Belirtilmesi gereken diğer bir husus da Türk Silahlı Kuvvetlerinin, Jandarma Genel Komutanlığının, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün, bölgedeki İl Valiliklerinin yapmış olduğu her harcamanın terörle mücadele amacıyla yapılmış sayılmayacağıdır. Örneğin, Türk Hava Kuvvetleri terörle mücadelede kullanılmıştır, ancak Türk Hava Kuvvetlerine alınan her uçağın ve yapılan her modernizasyon faaliyetinin bedeli terörle mücadele için sarf edilmiş gibi düşünülemez. Çünkü terör faaliyetleri olsa da olmasa da Türk Hava Kuvvetleri zaten güçlü olmak, caydırıcı olmak, bölge ülkelerinin sahip olduğu imkan ve kabiliyetin üzerinde bir güce sahip olmak zorundadır. Türk Kara Kuvvetlerinin de daha hareketli, vurucu gücü daha yüksek, daha eğitilmiş, daha profesyonel birimlere sahip olması zaten gereklidir. Bu husus ülkemizdeki tüm diğer birimler için de geçerlidir.

Alınan her malzeme, her silah sistemi, insan kaynaklarına yapılan her yatırım, her modernizasyon projesi terörle mücadelede daha etkili olunmasını sağlayacaktır. Ancak terörle mücadele sürecinde bu alanlara daha fazla kaynak ayrılmasının nedenlerinin başında güvenlik birimlerinin zamanında her türlü tehdide karşı yeteri kadar modernize edilememiş olması gelmektedir.

Bölgedeki sınır güvenliği ve sınır karakolları zamanında daha etkili ve güçlü hale getirilmiş olsaydı; güvenlik birimleri dört mevsim her türlü hava ve iklim şartlarında ve her yerde mücadele edebilecek imkan ve kabiliyete çok daha önce ulaştırılmış olsaydı; gece görüş sistemleri ve ekipmanları daha önce temin edilip sınır

⁷⁴¹ **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1987.

birliklerimiz son teknolojiyi terör olayları başlamadan önce kullanıyor olsalardı; personel taşımak ve hareket yapabilmek için helikoptere ihtiyacımız olduğunu daha erken idrak edebilseydik, terör olayları başladıktan sonra bir panik havası içinde helikopter satın alma veya kiralama çabalarına girmeden elimizdeki güçlü ve teknolojik helikopterleri bölgeye sevk edebilseydik, zırhlı personel taşıyıcılarını ülkemizde daha önce üretmeye başlamış olsaydık, milli piyade tüfeğimizi ve silahlarımızı daha önce üretebilmiş olsaydık, birliklerimizin bir kısmını özel hareket birlikleri haline getirebilmiş olsaydık belki de her şey daha farklı olur, belki de süreç içerisinde hem harcanan paralar daha fazla dikkati çekmez, hem verdiğimiz kayıp sayıları daha az olur, belki de terör olaylarını çok daha önceden bitirmiş olurduk.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bölgesinin en dinamik, en güçlü ve etkili ülkesi olması zorunluluğu, zamanında bu vizyonun yakalanamamış olması nedeniyle ortadan kalkmaz. Türkiye bu tecrübelerden çok geçmiş, ancak yine de terör olaylarının başladığı dönemde hazırlıksız yakalanmıştır. Kıbrıs Barış Harekati sırasında ABD'nin 2. Dünya Harbi'nde kullandığı gemilerden bize kalmış olan Kocatepe, Adatepe ve Tınaztepe gemilerini, bu gemileri Rum konvoyu zannederek kendi uçaklarımızla ateş açtığımızı, hatta Kocatepeyi batırdığımızı hafızalarımızdan çabuk sildiğimizden, terörle mücadele için harcanan paralar fazla görünmüş olabilir.

Bu çalışmada Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin bütçesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bölge Valiliği bütçesi ile ilgili bilgiler, Bölge Valiliğine ait yıllık bütçe klasörlerinden yıl yıl incelenerek derlenmiştir. Eldeki bilgiler -Ek'ler kısmında- anlaşılır tablolar halinde verilmeye çalışılmıştır. Verilen tablolarda kullanılan harcama kalemlerinin kodları ve bu harcama kalemlerinde hangi harcamaların yer aldığı bilgileri verilmiştir. Mali yıl bütçelerine ilişkin talep edilen ödenekleri içeren Genel İcmal tablosunun ardından, sırasıyla Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, Jandarma Asayiş Komutanlığı, İl Jandarma Alay Komutanlıkları ve İl Emniyet Müdürlüklerinin mali yıl bütçelerine ilişkin ödenek taleplerini içeren listeler verilmiştir. Talep edilen ödeneklerin ardından mali yıl bütçelerine ilişkin tahsis edilen ödenekleri içeren Genel İcmal tablosu verilmiştir.

Bütçenin harcama kalemlerine göre gerçekleşme oranları hesaplanmış ve tabloda gösterilmiştir. Bütçenin daha anlamlı olabilmesi amacıyla Olağanüstü Hal Bölge Valiliği bütçesinin yıllar itibariyle döviz karşılıkları, bir önceki yıla oranla

artış veya azalma oranları belirtilmiş; İçişleri ve Milli Savunma Bakanlığı bütçeleri ile kıyaslanması yapılmıştır.

Bütçe bilgileri genel çerçeveyi ortaya koyacak şekilde verilmeye çalışılmıştır. Teknik ve yöntem konularında, bütçe hesabının, dolar karşılığının nasıl hesaplandığı vb. konularda konunun uzmanları belki de eleştirebilecek hususlar bulabilirler. Ancak bu rakamların hiçbirisi rastgele yazılmış değildir. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği bütçesi dışındaki, İçişleri ve Milli Savunma Bakanlıklarının bütçeleriyle ilgili bilgiler ve döviz kurları Devlet İstatistik Enstitüsünün internet sitesinden alınmıştır. Döviz kurları, ilgili tabloda da yazılmış olmakla birlikte her yılın son günü itibarıyla hesaplanmıştır ve geçmiş tarihli günlük döviz kurları yine Devlet İstatistik Enstitüsünün internet sitesinden alınmıştır.

Verilen bilgiler ışığında Olağanüstü Hal Bölge Valiliği bütçesi incelendiğinde yıllar itibarıyla talep edilen para miktarlarıyla, tahsis edilen miktarlarının inişli çıkışlı bir durum arz ettiği, yani bazı yıllarda diğer yıllara oranla çok daha yüksek artışlar yaşanmış olduğu görülmektedir. Bu durumun birçok nedeni bulunmaktadır. Bazı yıllarda savunma harcamalarındaki yapılan artış veya büyük bina yatırımlarının artması ilgili yıllarda diğer yıllara nazaran daha farklı ve fazla bir talebi doğurmuştur.

1987 ile 1990 yılları arası dönemle ilgili bütçe bilgileri içerisinde talep edilen miktarlara ait bilgiler tarafımızdan bulunamamıştır. Ancak bu yıllara ait tahsis edilen bütçe bilgileri mevcuttur. Bu bilgilere bakıldığında 1987 yılının ardından 1988 yılı bütçesinde bir önceki yıla nazaran % 439,6'lık bir artış yapıldığı görülmektedir. Bu artışta yeni kurulan Bölge Valiliğinin eksikliklerinin hızla tamamlanmaya çalışılması ve terörle mücadelede hızlı bir etkinlik sağlanması amacıyla malzeme alımına ağırlık verilmiş olması gerekçeleri etkilidir. Sonraki iki yılda, yani 1989 ve 1990 yıllarında tahsis edilen para miktarları 1988 yılının altında kalmıştır. Örneğin 1988 yılında 51.250.000.000 TL tahsis edilmişken, 1989 yılında bu miktar % 36,2'lik bir azalmayla 32.689.245.000 TL'ye düşmüştür. 1990 yılında ise 44.695.000.000 TL olarak gerçekleşmiştir.

1991 yılında tahsis edilen miktarda, 1988 yılında olduğu gibi, önemli ve dikkat çekici bir artış söz konusudur. 1991 yılında artış oranı % 315,5 olarak gerçekleşmiştir. 1991 yılında tahsis edilen miktar 185.750.000.000 TL'dir. Aynı yıl talep edilen miktar ise 118.710.701.786 TL'dir. Talep edilen para miktarının

üzerinde bir tahsis yapılmış ve gerçekleşme oranı % 156,47 olmuştur. Bu oran Bölge Valiliği bütçesinde tespit edilebilen en yüksek gerçekleşme oranıdır.

1992 yılında bir önceki yıla göre talep edilen miktarda önemli bir artış olmuştur. Artış oranı % 426,8'dir. Ancak tahsis oranı aynı yükseklikte gerçekleşmemiştir. Talep edilen miktar 625.455.677.450 TL iken, tahsis edilen miktar 272.085.000.000 TL olarak gerçekleşmiştir. Sonraki dört yılda da -1993, 1994, 1995 ve 1996- aynı durum söz konusu olmuş ve talep edilen miktarın altında rakamlar tahsis edilmiştir. 1997 yılı bütçesinde tahsis edilen miktarın talep edilen miktarı az da olsa üzerinde olduğu görülmektedir. 1997 yılında 3.741.481.000.000 TL talep edilmiş, 3.799.200.000.000 TL tahsis edilmiştir. 1997 yılında tahsis edilen miktarın bir önceki yıla oranla % 223,6 arttığı görülmektedir. 1997'den sonraki yıllarda bir daha bu oranda bir artış görülmemiştir. Yine 1997 yılından sonra, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaldırılıncaya kadar sadece 2002 yılında bir kez daha talep edilen miktarın üzerinde bir tahsis söz konusu olmuş, arada kalan yıllarda tahsis miktarları, talebin altında gerçekleşmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine tahsis edilen para miktarlarının döviz karşılıklarına mutlaka dikkat edilmesi gereklidir. Bölge Valiliği bütçeleri içerisinde, dolar bazında en yüksek tahsis 1991 yılında olmuştur. 1991 yılında 36.529.006 dolar tahsis edilmiş olduğu görülmektedir. Sonraki yıllarda bütçe içinde Türk Lirası bazında artışlar olmuş olmakla birlikte, dolar karşılıkları sürekli azalmıştır. Bu durumun nedeni enflasyon ve dolar kurundaki artışlardır. Ancak yine de tahsis edilen miktarların, hiçbir zaman milyar dolarlar, hatta yüz milyon dolarlar seviyesine çıkmamış olduğu ilgili rakamlardan anlaşılmaktadır.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği bütçesini İçişleri Bakanlığı bütçesi ile kıyasladığımızda da karşımıza ilginç veriler çıkmaktadır. Örneğin Bölge Valiliğinin kurulduğu 1987 yılı ve yoğun olarak faaliyetlere giriştiği 1988 yıllarında Bölge Valiliğinin İçişleri Bakanlığı bütçesine oranları oldukça yüksektir. 1987 yılında İçişleri Bakanlığı bütçesi 29.894.000.000 TL iken, aynı yıl Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine tahsis edilen miktar 9.497.560.000 TL olmuştur. Yaklaşık % 31,77'lik bir oran mevcuttur. 1988 yılında da benzer bir durum söz konusudur. 1988 yılında İçişleri Bakanlığı bütçesi 122.221.000.000 TL iken, aynı yıl Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine tahsis edilen miktar 51.250.000.000 TL olmuştur. 1988 yılında Olağanüstü

Hal Bölge Valiliğine tahsis edilen miktarın İçişleri Bakanlığı bütçesine oranı % 41,93'tür. 1988 yılı bu oranı en yüksek olduğu yıl olmuştur. Bundan sonraki yıllarda bu oran devamlı bir düşüş göstermiştir. 2002 yılında Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine tahsis edilen miktarın İçişleri Bakanlığı bütçesine oranı % 4,42 olarak gerçekleşmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği bütçesi harcama kalemleri yıllar itibariyle incelendiğinde en fazla harcama yapılan alanların savunma, bina küçük onarımları, yapı tesis büyük onarımları, makine teçhizat alımları ve büyük onarımları ve taşıt alımları olduğu görülmektedir.

G. İstatistiksel Bilgiler

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği döneminin tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için bazı istatistiksel bilgilerin ve sayıların da verilmesi gerekmektedir. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin başarılı olup olmadığının anlaşılması ve değerlendirilmesi de büyük oranda bu sayısal verilere bağlıdır.

Bu çalışma kapsamında Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin görev yaptığı süre içerisinde (19.07.1987 – 30.11.2002), “Olağanüstü Hal Bölgesinde Meydana Gelen Olaylar (Silahlı Saldırı, Çatışma, Baskın, Pusu, Gasp/Yol Kesme, Taciz Ateşi, Patlayıcı Madde Kullanımı, Kundaklama, Kanunsuz Toplantı Gösteri Yürüyüş, Bildiri Pankart Asma)”, “Olağanüstü Hal Bölgesinde Güvenlik Kuvvetleri Ve Vatandaş Kaybı”, “Olağanüstü Hal Bölgesinde Ele Geçen Terörist Miktarı”, “Bölücü Örgüt Mensuplarının Eylemleri Sonucu Ölen ve Yaralanan Kamu Görevlileri”, “Bölücü Örgüt Mensuplarınca Yapılan Tahribatlar”, “Bölge Geneli (Hizbullah)”, ve “İllere Göre Olağanüstü Hal İlan/Bitiş Tarihleri” gibi bilgiler tablolar halinde “Ekler” bölümünde sunulmuştur. Bölge Valiliğine ait istatistiki bilgilerden bir kısmı -bu çalışma tamamlandığında artık var olmamakla birlikte- eski adı İçişleri Bakanlığı Toplumla İlişkiler dairesi olan birimden alınmıştır.

Sayısal veriler yıllara göre düzenlenmiş ve bazı tabloların, bilgilerin daha anlaşılır şekilde kıyaslanabilmesi amacıyla, aynı zamanda grafikleri de yapılmıştır.

Bu çalışma kapsamında Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin görev yaptığı süre dikkate alındığı için 2002 sonrası bilgilere burada yer verilmemiştir. Ancak maalesef

2002 yılı itibariyle azalan terör eylemleri sonraki yıllarda yeniden başlamış ve artışa geçmiştir. 2002 sonrası bilgilerin de başka bir çalışmada bu dönemle ilgili bilgilerle karşılaştırılması da yapılabilir.

19.07.1987 - 30.11.2002 tarihleri arasında Olağanüstü Hal bölgesinde meydana gelen olaylar incelendiğinde, silahlı saldırı ve çatışma olaylarının en fazla görülen olaylar olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihler arasında toplam 8558 silahlı saldırı ve çatışma olayı yaşanmıştır. Silahlı saldırı ve çatışma olaylarını sırasıyla 5453 olayla patlayıcı madde kullanımı ve kundaklama; 2664 olayla taciz ateşi; 1013 olayla gasp ve yol kesme; 711 olayla bildiri ve pankart asma; 259 olayla kanunsuz toplantı, gösteri ve yürüyüş; 138 olayla pusu ve 77 olayla baskın izlemiştir. İlgili tarihler içerisindeki toplam olay sayısı 18873'tür. 18873 olayın yıllar itibariyle incelenmesinde, en fazla olayın 3183 olay sayısı ile 1994 yılında gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. 1994 yılını 2632 olay sayısı ile 1993 yılı ve 2279 olay sayısı ile 1996 yılları izlemektedir. Bu yıllara nazaran 2000 yılından itibaren terör olaylarında önemli ölçüde bir azalma olduğu görülmektedir. 2000 yılında toplam olay sayısı 243, 2001 yılında 200 ve 2002 yılında 196 olarak gerçekleşmiştir.

19.07.1987 - 30.11.2002 tarihleri arasında Olağanüstü Hal bölgesinde meydana gelen toplam 18873 olayda 5052 güvenlik kuvvetleri mensubu (Subay, Astsubay, Er-Erbaş, Polis, Köy Korucusu) hayatını kaybetmiş; 11106 güvenlik kuvvetleri mensubu (Subay, Astsubay, Er-Erbaş, Polis, Köy Korucusu) yaralanmış; 4467 sivil vatandaş (erkek, kadın, çocuk) hayatını kaybetmiş; 5518 sivil vatandaş (erkek, kadın, çocuk) yaralanmıştır. 5052 güvenlik kuvvetleri mensubu kaybının 220'si subay, 422'si astsubay, 3032'si erbaş-er, 199'u polis ve 1179'u köy korucusudur. Yaralanan toplam 11106 güvenlik kuvvetleri mensubunun 530'u subay, 1036'sı astsubay, 7040'ı erbaş-er, 664'ü polis ve 1836'sı köy korucusudur. Hayatını kaybeden 4467 sivil vatandaşın 3427'si erkek, 521'i kadın ve 519'u çocuktur. Yaralanan toplam 5518 sivil vatandaşın 4034'ü erkek, 806'sı kadın ve 678'si çocuktur. Yıllar itibariyle incelendiğinde en fazla güvenlik kuvveti kaybı verilen yılın, aynı zamanda en fazla olayın yaşandığı yıl olan 1994 yılı olduğu görülür. 1994 yılında güvenlik kuvvetleri kaybı sayısı 934, yaralı güvenlik kuvveti sayısı ise 2235 olmuştur. En fazla sivil kaybının ve yaralısının olduğu yıl ise 1993 yılıdır. 1993 yılındaki sivil kaybı sayısı 1230, yaralı sayısı ise 1317 olmuştur. Olay sayılarında

olduğu gibi, 2000 yılından itibaren güvenlik kuvvetleri ve sivil kayıplarında da önemli ölçüde bir azalma olduğu görülmektedir. 2000 yılındaki güvenlik kuvvetleri kaybı 27, 2001 yılında 22 ve 2002 yılında ise 8 olmuştur. 2001 ve 2002 yıllarında subay kaybı olmamıştır. 2000 yılında yaralı güvenlik kuvvetleri mensubu sayısı 80, 2001 yılında 56 ve 2002 yılında ise 33'tür. 2000 yılındaki sivil kaybı sayısı 22, 2001 yılında 9 ve 2002 yılında ise 15'tir. Yaralı sivil sayısı 2000 yılında 34, 2001 yılında 29, 2002 yılında da 29 olmuştur.

01.01.1987 - 30.11.2002 tarihleri arasında Olağanüstü Hal bölgesinde ele geçen terörist toplamı 30139'dur. Bu sayının 23535'i ölü, 625'i yaralı, 3496'sı sağ ve 2483'ü teslim olan teröristtir. En fazla teröristin etkisiz hale getirildiği yıl 1997 yılıdır. 1997 yılında 5999 terörist ölü, 310 yaralı, 248 sağ ve 378 terörist teslim olarak ele geçirilmiştir.

19.07.1987 - 30.11.2002 tarihleri arasında bölücü örgüt mensuplarının eylemleri sonucu 307 kamu görevlisi (belediye Başkanı, doktor, gardiyan, hakim, hemşire, imam, kaymakam, memur-işçi, muhtar, müftü, mühendis, öğretmen, savcı) hayatını kaybetmiş, 204 kamu görevlisi de yaralanmıştır. Yine aynı tarihler arasında bölücü terör örgütü tarafından birçok kamu malı tahrip edilmiştir.

Ğ. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin Kaldırılması ve Tasfiyesi

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamasına başlandığı 1987 yılından, uygulamanın kaldırıldığı 2002 yılına kadar, gerek olağanüstü hal gerekse Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamalarına son verilmesi zaman zaman kamuoyunun gündemine gelmiş ve tartışılmıştır.

Olağanüstü hal ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamalarına son verilmesi noktasında birçok çevreler çok değişik amaçlarla bu hususu talep etmişlerdir:

— Konuya demokratikleşme açısından bakanlar, bölge valilerinin olağanüstü hal uygulamasından kaynaklanan yetkilerinin hak ve özgürlükleri kısıtladığını ileri sürmüşlerdir.

— Konuya siyasi parti menfaatleri açısından yaklaşanlar, zamanı mıdır değil midir pek de düşünmeden, olağanüstü hal ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamalarına son verilmesi noktasında ilk olmaya çalışmışlar ve bu konuyu siyasi partilerinin seçim vaatleri arasına koymuşlar, meydanlarda dile getirmişlerdir.

— Konuya bölücülük ve PKK yandaşlığı noktasında yaklaşanlar, olağanüstü hal ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamaları sürdükçe bölgede rahat hareket etmelerinin kısıtlanması, basın yayın yoluyla halkı provake etmelerinin engellenmesi, bölge valiliği ile bölgedeki askeri birimler arasındaki koordinasyonun üst düzeyde olması nedeniyle operasyonların daha seri ve etkili yapılması, bölge valiliğinin diğer kurumların da desteğini alarak gerçekleştirdiği bazı sosyal, toplumsal ve ekonomik projelerin bölgede huzur ve istikrarı artıracığı vb nedenlerle her ortamda bu uygulamaların kaldırılması için eylemler, gösteriler, mitingler yapmışlardır.

— Konuya uluslar arası ilişkiler açısından yaklaşanlar, Türkiye’de olağanüstü hal uygulamasının devam ediyor olmasının batı dünyası nezdinde Türkiye’nin imajını olumsuz etkilediği düşüncesini savunmuşlardır.

— Konuya ekonomik açıdan yaklaşan bazı iş çevreleri, olağanüstü hali ve devam eden terör olaylarını -sanki olağanüstü hal ilan edilmeden önce veya kaldırıldıktan sonra bölgeye bol miktarda yatırım yapmışlar gibi- bölgeye yatırım yapmama noktasında neden gibi göstermeye çalışmışlardır.

— Konuya kamu görevlilerini cezalandırma veya görev yaptığı yerden uzaklaştırma noktasında yaklaşan bazı amirler ve yetkililer bölgeyi bir sürgün yeri olarak görürlerken, bazı görevliler ve memurlar da tam tersi bölgede verilen olağanüstü hal tazminatın yararlanmak için bölgede çalışmak istemişlerdir.

— Konuya üniter ve merkezi devlet noktasından bakanlar için bölge valiliği uygulaması sürekli bir endişe kaynağı olmuş, sanki bölge valiliği her an eyalet sistemine dönüşecekmiş gibi bir korkuya kapılmışlar ve bu uygulamanın kaldırılması yönünde görüşler açıklamışlardır.

— Konuya Türkiye Cumhuriyetinin varlığını ve bütünlüğünü zedeleme noktasında yaklaşan bazı devletler Türkiye’den olağanüstü hal ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamalarına son vermesini, bölgedeki askeri varlığını azaltmasını,

bölgede ağır silah kullanmamasını, genel af ilan etmesini, soruna siyasi bir çözüm bulmasını talep etmişlerdir.

Verilen örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Ancak şurası kesindir ki bu konuda bu kadar çeşitli amaçların ve bakış açılarının olması ülkemiz açısından bir zenginlik olarak gösterilemez. Ülkemizde bu kadar hayatî ve hassas bir konuda dahi birbirinden oldukça farklı düşüncelerin ortaya çıkması konunun çözümünün de ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır.

Olağanüstü hal ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamalarına son verilmesi TBMM’de de sıklıkla görüşülen ve tartışılan, soru önergelerine ve yasa tekliflerine konu olmuş olan bir husustur. Özellikle her dört ayda bir olağanüstü halin uzatılmasına yönelik Meclis’te yapılan görüşmeler bir süre sonra rutin hale gelmiştir. Ancak, gerek konuyla ilgili Meclis’te yapılan görüşmeler ve gerekse verilen yazılı ve sözlü soru önergeleri, olağanüstü hal ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ile ilgili araştırma yapan veya yapacak kişiler için bazı önemli bilgileri -normal yollarla kamu kuruluşlarına başvurduklarında cevap alabilmelerinin zor olduğu (köy korucuları, kapatılan okullar, bölge dışına çıkarılan görevliler vb.)- öğrenebilmelerini sağlayan kaynaklar olmuştur.

Konunun bu kadar sıklıkla gündeme gelmesi ve kaldırılmasının istenilmesine rağmen, olağanüstü halin ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kaldırılması ve sonrasında yapılacak uygulamalarla ilgili gerekli çalışmaların ne ölçüde yapılabilmiş olduğu tartışılabilir bir husustur.

Olağanüstü halin ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kaldırılmasına ilişkin zaman zaman çeşitli raporların da hazırlandığı görülmektedir. Bu tür raporlara örnek olarak verilebilecek bir tanesinden aşağıda bahsedilmiştir:

İçişleri Bakanlığının 21.03.1992 günlü ve Özel Kalem Müdürlüğü 14/91 sayılı emirleri üzerine “Olağanüstü Hal Uygulamasına İlişkin İnceleme ve Araştırma Komisyonu” tarafından yapılan inceleme ve araştırma sonucunda hazırlanan 26.06.1992 tarihli rapor, 04.07.1992 günü Müdürler Encümeninde, 08.07.1992 günü de İçişleri Bakanının katılımıyla yapılan toplantıda değerlendirilmiş ve İçişleri Bakanı tarafından, Olağanüstü Hal Mevzuatında yeni düzenlemeyi gerektiren konularda hazırlanacak tasarının Bakanlık Makamına sunulması emredilmiştir.

Bu emir doğrultusunda Komisyon çalışmalarını sürdürmüştür; ilgili mevzuat, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde cereyan eden olayların ve verilen mücadelenin boyutları birlikte değerlendirilmiş ve mevcut durum 15.07.1992 tarihli “Olağanüstü Hal Uygulamasına İlişkin İnceleme ve Araştırma Komisyonu Raporu”yla saptanmıştır. İlgili komisyonun başkanlığını Vali Adnan Darendeliler, üyeliklerini Vali Muzaffer Ecemiş, Vali Ercan Belen ve Vali Ahmet Özer yapmışlardır. Vali Ahmet Özer aynı zamanda komisyonun raportörüdür.

Raporun konusu, olağanüstü hal uygulamasının kaldırılması için hangi önlemlerin alınması ve ne gibi düzenlemeler yapılması gerektiği ile bu uygulamanın kaldırılması halinde yerine konulacak yönetim modelinin nasıl olacağı; olağanüstü hal uygulamasının devamı durumunda ise, ne gibi ek düzenlemelere ve önlemlere ihtiyaç duyulduğunun araştırılmasından ibarettir.

Rapor dört bölüm halinde yazılmıştır. Birinci bölüm, “Genel Durum”; ikinci bölüm, “Terörizmin Analizi, Olağanüstü Hal ve Yasal Düzenlemeler”; üçüncü bölüm, “Olağanüstü Hal Uygulamasında Terörle Mücadelede Beklenen Sonucun Alınmasını Engelleyen Faktörler İle Uygulamada Saptanan Yetersizlikler ve Sorunlar”; dördüncü bölüm, “İlkeler, Öneriler ve Sonuç” başlıklarından oluşmaktadır.

Birinci bölümde devletimizin temel amaç ve görevleri ile devletimizin yapısı ve bu yapının yıkılması, parçalanması ve temel niteliklerini değiştirme çabaları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde önce kısaca teorik olarak terörizmin analizi yapılmıştır. Ardından terörizme karşı çözüm arayışları çerçevesinde olağanüstü hal uygulamasından ve olağanüstü halin hukuki temellerinden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde, “Olağanüstü Hal Uygulamasında Terörle Mücadelede Beklenen Sonucun Alınmasını Engelleyen Faktörler İle Uygulamada Saptanan Yetersizlikler ve Sorunlar” başlığı altında; topografya (coğrafi yapı) ve sosyo-ekonomik yapıdan kaynaklanan sorunlar, kamu personeli ile ilgili sorunlar, bölücü terörle mücadelede devlet politikası noksanlığı, bölge valiliği ihdasındaki beklentilerin gerçekleşmemesi, sınır güvenliği ile ilgili sorunlar, mülki idare amirleri ile jandarma teşkilatı arasındaki ilişkiler, geçici köy koruculuğu üzerinde sürdürülen tartışmalar, sistemin tutarlı ve tutarsız yönleri, istihbarat hizmetlerinde görülen

dağınıklık ve yetersizlikler ile güvenlik hizmetlerindeki uygulama hataları ve eksiklikler konuları incelenmiştir. Bu bölüm içerisinde, özellikle konumuzu ilgilendirmesi açısından “bölge valiliği ihdasındaki beklentilerin gerçekleşmemesi” alt başlığının bazı bölümleri aşağıya alınmıştır:

“Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdasından umulan yarar neydi? Sıkıyönetim rejiminden birden bire olağanüstü uygulamaya geçilmesinde ortaya çıkacak sarsıntıyı hafifletmek üzere, geçici bir süre, bölge için ortak önlemleri planlayacak, kaynakları tek elde toplayacak, gerekli olan yerlere dağıtacak, uygulamaları tel elden yönlendirecek ve koordine edecek bir yöresel otoriteye ihtiyaç duyulmuştu. Zira, belli bir alanda, çok sayıda otoritenin belli bir örgütün propaganda ve eylemlerine farklı taktik ve yöntemlerle karşı koymasının mücadelenin başarısını olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmüştü.

Kararnameye göre; geçici bir ara model olarak öngörülen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulaması, kendinden beklenen sonuca ulaşmamış olmalı ki kısa süre önce alınan bir kararla, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin yetkileri % 95 oranında İl Valilerine devredilmiştir.

Bölge Valiliği, bazı zaaf ve kayıpları da beraberinde getirmiştir. Bölge Valiliğinin ihdasıyla;

a) Bölgedeki İl Valileri, olaylara müdahale yetkilerini kullanmada mütereddit hale gelmişlerdir. Bu durum özellikle asayiş konularında İl Valilerini yetkili bir merci olmaktan çıkarmış ve otorite tecezzi etmiştir.

b) Bölgede yaşayan insanlar psikolojik açıdan bir bütünden koparılma duygusuna kapılmışlardır.

c) Bölge Valiliği uygulaması teröristlerce propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır.

Bu durum; kamuoyunda milli birlik ve bütünlüğü zedeler nitelikte yanlış değerlendirmelere ve tartışmalara yol açmaktadır.

Bölge Valiliğinin ihdası şeklindeki yanlışa ve bu sistemin beraberinde taşıdığı olumsuzluklara ek olarak, uygulamada saptanan bazı yetersizliklere de işaret etmek gerekir:

a) Anayasamızın 126. maddesinde merkezi otoritenin ildeki temsilcisi, yetki genişliği ilkesi ile donatılan Validir. Bölge Valiliği uygulaması ile idari yapı zorlanmıştır. Anayasanın 120 ve 121. maddelerine göre çıkarılan Olağanüstü Hal Kanunundaki yetkileri İl Valileri kullanmaktadır.

b) Olağanüstü Hal uygulaması terörle mücadelede umulan sonucu vermemiştir.

c) Olaylar giderek Olağanüstü Hal Bölgesi dışındaki bazı illere de sirayet etmiştir.

İşte bu olgu ve gelişmeler sadece bir bölgede değil, her ilde terörle mücadelede güçlü, yetki genişliği ilkesine dayalı, olağan hallerde de ekonomik ve sosyal hizmetlerinde etkinliği arttırılmış İl Valiliği sistemini zorunlu olarak gündeme getirmiştir.”

“İlkeler, öneriler ve sonuç” başlıklı dördüncü bölüm içinde, öneriler kısmından konumuzu ilgilendiren öneriler seçilmiş ve aşağıda sunulmuştur:

“— Bölücü terörle mücadelede uygulanmak üzere, sadece güvenlik hizmetlerini değil, tüm kamu hizmetlerini kapsayan ilke ve stratejiler kalıcı bir milli politika olarak saptanmalıdır.

— Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaldırılmalıdır.

— Olağanüstü Hal; bölücü terör hareketlerinin kazandığı boyutlar dikkate alınarak, Hükümetin takdiri içerisinde makul görülecek bir süre kadar daha uzatılmalıdır.

— Olağanüstü Hal mevzuatında yeni bir düzenlemeye gidilmesine gerek olmadığı kanısına varılmıştır.

— Olağanüstü halin devamı süresince, burada görevli Valiler ayda bir defa konu ile ilgili diğer teşkilat yetkililerinin katılacağı ve İçişleri Bakanlığınca düzenlenecek bir koordinasyon kurulu toplantısına davet edilmeli ve her türlü koordinasyon ve işbirliği bu suretle sağlanmalıdır.

— Terör olgusu dikkate alınarak İl İdaresi Kanunu yeniden gözden geçirilmeli ve güvenlik hizmetlerine ve ekonomik önlemlere ağırlık veren iki eksen üzerinde ve yetki genişliğine geniş ölçüde yer vererek güçlendirilmiş İl Valiliği sistemine geçilmelidir.

Ayrıca, İl İdaresi Kanunundaki esaslara aykırı düşecek ve bugüne kadar İl sistemi dışında sürdürülen mevzuat düzenlemeleri de gözden geçirilerek bu sisteme aykırı hükümler yürürlükten kaldırılmalıdır.

Yeni İl İdaresi Kanununa ilişkin çalışmalar yardımcı olur düşüncesiyle, yetki genişliğine ve koordinasyona ilişkin iki madde önerisini raporumuza ekli olarak sunuyoruz.

— *Halk-Devlet bütünleşmesinin, kamu hizmetlerinin daha süratli ve etkili olarak halka götürülmesinin önemli bir aracı olarak, gelişen ulaşım, haberleşme ve güvenlik unsurları da dikkate alınarak, dağınık yerleşim birimlerini bertaraf edecek yeni cazibe merkezleri yaratacak şekilde yeni il ve ilçeler kurulmalıdır.*

— *Jandarma Teşkilatı, Görev ve Yetkileri Hakkında 2803 sayılı Kanunda gerekli değişiklikler yapılmalı ve asayiş hizmetlerinde Jandarma Teşkilatı Mülki İdare Amirlerinin tam anlamıyla emrine verilmelidir.*

— *Geçici Köy Koruculuk sistemi yeni önlemlerle korunmalıdır.*

— *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için başlatılan uzun vadeli planlar yanında çok kısa vadede tabandan yukarıya doğru bir kalkınma, iyileştirme ve günlük ihtiyaçlara hemen cevap verecek ve halkı devletin yanına çekecek nitelikte politikalar hemen uygulamaya konulmalıdır.”*

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kaldırılmasını talep eden 1992 yılında hazırlanmış bu rapor herhalde hem İçişleri Bakanlığında hem de Hükümette beklenen ilgiyi ve desteği görememiş olacak ki Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulaması bir 10 yıl daha devam etmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği her ne kadar, olağanüstü hal uygulamasının başlamasından yaklaşık dört yıl sonra başlamış olmasına rağmen, kaldırılışı olağanüstü halle paralellik göstermiştir.

Olağanüstü halin Hakkari ve Tunceli illerinden 30.07.2002 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere kaldırılması; Diyarbakır ve Şırnak illerinde 30.07.2002 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere dört ay süre ile uzatılması 10.06.2002 tarihli Bakanlar Kurulu istemiyle, TBMM'nin 19.06.2002 tarihli 115 inci Birleşiminde onaylanmıştır.⁷⁴² Bu karar olağanüstü halin son kez uzatılış kararı olmuştur. Olağanüstü halin son uzatımıyla ilgili harita aşağıda verilmiştir:

⁷⁴² RG, S.: 24792, 21 Haziran 2002.

	Olağanüstü hal uygulamasında olan iller
	Olağanüstü hal uygulaması olmayan iller

Meclisin aldığı karar doğrultusunda, olağanüstü hal 30.07.2002 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere dört ay süre ile uzatıldığına göre, 30 Kasım 2002 günü saat 17.00 itibariyle olağanüstü hal uygulaması tamamen sona ermiş olmaktadır.

30 Kasım 2002'de Türkiye

	Olağanüstü hal uygulaması olmayan iller
--	--

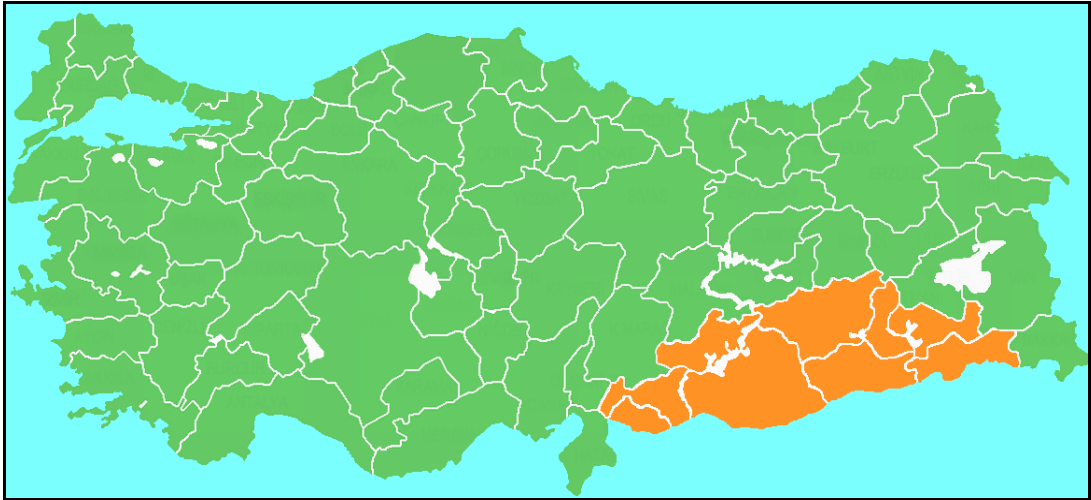
Burada dikkat çeken bir husus olağanüstü halin sona ermesiyle Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin yasal dayanağının kalkmış olduğu, bu nedenle Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin de sona erdiğinin kabul edilmesidir. Olağanüstü halin sona ermesiyle birlikte Olağanüstü Hal Bölge Valiliği hızlı bir tasfiye sürecine girmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kaldırılmasının ardından Bölge Valiliğine ait malzemeler (Haritalar; Muhtelif Büro Araç, Gereç ve Malzemeleri; Jeneratörler; Sabit, Araç ve El Telsizleri ve Telsiz Şarj Cihazları; Telefon Santrali, Ses Kaydı, Test Ölçüm Cihaz ve Cep Telefonları, Araç Telefonları ve Muhtelif Cihazlar; Güç Kaynakları; El Detektörleri; Muhtelif Silahlar ve Bu Silahlara Ait Mühimmat; Makam Otomobilleri, Otomobiller, Jeep, Kamyon, Pick-up, Minibüs gibi Araçlar vb.) 7 nci Kolordu Komutanlığı, 8 nci Kolordu Komutanlığı, Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü, Diyarbakır İl Jandarma Komutanlığı, Diyarbakır Valiliği, Emniyet Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı, Jandarma Asayiş Komutanlığı, Bingöl Valiliği, Mardin Valiliği gibi kurumlara ihtiyaca göre teslim edilmiştir.⁷⁴³

H. Bölge Yönetimlerine Yönelik Diğer Diğer Uygulamalar, Çalışmalar ve Yayınlar:

1. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP İdaresi)

Bölge yönetim uygulamaları açısından Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinden kısa bir süre sonra, 06 Kasım 1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 388 Sayılı KHK ile kurulmuş olan “Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP İdaresi)” de değerlendirilmesi gereken bir kuruluştur.

⁷⁴³ Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kaldırılmasının ardından Bölge Valiliğine ait malzemelerden Kamu-Kurum ve kuruluşlara yapılan teslimleri gösterir tablo Ek'te sunulmuştur. Bakınız, s.519.

388 Sayılı KHK'nın birinci maddesinde Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı; "Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamına giren yörelerin süratle kalkındırılması, yatırımların gerçekleştirilmesi için plan, altyapı, ruhsat, konut, sanayi, maden, tarım, enerji, ulaştırma ve diğer hizmetleri yapmak veya yaptırmak, yöre halkının eğitim düzeyini yükseltmek için gerekli tedbiri almak veya aldirmek, kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlamak üzere, Başbakanlığa bağlı tüzel kişiliğe sahip ve 23 yıl süreli⁷⁴⁴ Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının kuruluş ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemek" olarak ifade edilmiştir.⁷⁴⁵

KHK'nın ikinci maddesinde Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının görevleri açıklanmıştır. Bu maddeye göre teşkilatın görevleri şunlardır:

a) Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Batman ve Kilis illerini içine alan GAP bölgesi için gerekli araştırma ve uygulama projelerini yapmak ve yaptırmak,⁷⁴⁶

b) Bölge içindeki faaliyetleri yönlendirmek, uygulamasını değerlendirmek ve takip etmek,

c) Bölgede uzun vadeli planlar ve yıllık programlar muvacehesinde süratle kalkınmayı sağlamak için tarım, madencilik, imalat sanayi, enerji, ulaştırma, haberleşme, inşaat, turizm gibi kamu hizmetleri, beşeri kaynaklar, sosyal ekonomi, bilim araştırma, geliştirme ve teknoloji, çevre ve şehircilik, bölge geliştirme ve kültür sektörlerinde yapılacak yatırımlar konusunda çalışmalarda bulunmak, çalışmalarını yönlendirmek, koordinasyonu ve uygulamaların gerçekleşmesini sağlamak,

d) Bölgede sektörler arası entegrasyonu sağlayacak şekilde bölge planlamasını gerçekleştirmek,

⁷⁴⁴ 4.11.2004 tarihli ve 5254 Sayılı Kanununun 1 inci maddesiyle, 1 inci maddede geçen "onbeş yıl" ibaresi, "18 yıl" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

25.5.2007 tarihli ve 5670 Sayılı Kanununun 1 inci maddesiyle bu maddede yer alan "hükmi şahsiyeti haiz ve 18 yıl" ibaresi "tüzel kişiliğe sahip ve 23 yıl" şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

⁷⁴⁵ 388 Sayılı "Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", **RG**, S.: 20334, 06 Kasım 1989.

⁷⁴⁶ 4.11.2004 tarihli ve 5254 Sayılı Kanununun 1 inci maddesiyle, 2 inci maddenin (a) bendinde geçen "Siirt ve Şanlıurfa" ibaresi, "Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Batman ve Kilis" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

e) Bölgede kaynakların kullanılması, dış ekonomik ilişkiler, finansman dengesi, krediler, bankalar, fiyatlar ve sermaye piyasası konularında gerekli çalışmaları yapmak,

f) Nazım ve uygulama imar plânlarını yapmak veya yaptırmak⁷⁴⁷,

g) Yol, su, elektrik, kanalizasyon ile konut, sanayi ve ulaştırma hizmetlerini yürütmek,

h) Kamu kurum ve kuruluşlarına ait her türlü bina ve tesislerin yapılmasında koordinasyonu sağlamak,

ı) Milli Eğitim Bakanlığı ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile koordine edilerek halkın tarımsal alan dahil her konuda eğitim düzeyinin yükseltilmesini ve her derecedeki eğitim kurumlarının açılmasını sağlamak,

i) Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan bölgelerde kurulacak kalkınma ajansları üzerindeki koordinasyon görevini, Devlet Planlama Teşkilatının belirleyeceği usûl ve esaslara göre yürütmek⁷⁴⁸,

j) Başbakanlıkça bu konuda verilecek diğer görevleri yapmaktır.

KHK'ya göre, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı; Güneydoğu Anadolu Projesi Yüksek Kurulu ile Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP İdaresi)'ndan oluşur. Güneydoğu Anadolu Projesi Yüksek Kurulu; Başbakan veya görevlendireceği bir Devlet Bakanının başkanlığında Güneydoğu Anadolu Projesi ile görevli Devlet Bakanı, Devlet Planlama Teşkilatının bağlı olduğu Devlet Bakanı ve Bayındırlık ve İskan Bakanından oluşur. GAP İdaresi ise bir Başkan, 2 başkan yardımcısı ile yeteri kadar personelden oluşur. GAP İdaresinin başkan ve başkan yardımcıları hakkında 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 59 uncu maddesi hükümleri uygulanır ve bunlar Başbakan tarafından atanır.⁷⁴⁹

⁷⁴⁷ Değişik: 25.1.2006–5449/30 md.

⁷⁴⁸ Ek: 25.1.2006–5449/30 md.

⁷⁴⁹ RG, S.: 20334, 06 Kasım 1989.

GAP İdaresine, KHK'yla verilen görevleri yapabilme noktasında geniş sayılabilecek yetkiler de verilmiştir. GAP İdaresinin, planların yapılması, tatbikatı ve koordinasyonu ile ilgili olarak araştırma, etüd ve proje tetkiki gibi işleri, üniversite öğretim üye ve yardımcılarını ile yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilere sözleşme ile yaptırabileceği; bu hususta Devlet İhale Kanunu hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca KHK hükümlerine göre yapılacak diğer işlemlerde, 1050 sayılı Muhasebe Umumiye Kanunu, 832 sayılı Sayıştay Kanunu ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu hükümlerinin de uygulanmayacağı belirtilmiştir.⁷⁵⁰ Ek birinci maddede ise⁷⁵¹ GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığının, milli savunma ve milli güvenliğe ilişkin hususlar saklı kalmak kaydıyla görevleri ile ilgili olarak gerekli gördüğü bilgileri bütün kamu kurum ve kuruluşlarından ve diğer gerçek ve tüzel kişilerden doğrudan istemeye yetkili olduğu; kendilerinden bilgi istenen bütün kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler bu bilgileri zamanında vermekle yükümlü olduğu; bu şekilde elde edilen bilgilerden ticari sır niteliğinde olanların gizliliğine uyulacağı; GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığının, GAP ile ilgili her konuda bilgi toplamada, planların hazırlanmasında ve uygulamanın izlenmesinde, bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, kamu iktisadi teşebbüsleri ve kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile yakın işbirliği içinde bulunacağı ifade edilmiştir.

2. Bölge Parlamentolarının Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi

“Bölge Parlamentolarının Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi”⁷⁵² Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak tarafından 17.2.1993 tarihinde gerekçesi ile birlikte TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Kanun teklifinin genel gerekçesinde, ülkenin onyıllardır devam eden temel sorunlarının her geçen gün daha da ağırlaştığı, sorunların hiçbirine çözüm getirilemediği, bu yapı devam ettirildiği sürece de hiçbir umut olmadığı ifade edilmiştir. Yolun, aracın ve sürücünün eskimiş olduğu; 1923 yılının koşullarına göre yapılan idari düzenlemelerin günümüz ihtiyaçlarına cevap veremez duruma geldiği, halkın denetiminde olması gereken devlet organlarının halktan tamamen kopmuş,

⁷⁵⁰ RG, S.: 20334, 06 Kasım 1989.

⁷⁵¹ Ek: 25.5.2007-5670/2 md.

⁷⁵² Mahmut Alınak'ın Kanun Teklifi dilekçesi, teklifin gerekçesi ve maddeleri için bkz. Ekler.

kendi içine kapanmış ayrı birer otorite haline geldikleri; böylece üretemeyen, hizmet veremeyen, hantallaşmış bir devlet tipinin ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Gerekçeye göre, mevcut eskimiş devlet aygıtları ile yaşadığımız sorunların hiçbirisine çözüm bulunamayacağı ortadadır. Çünkü bugüne kadar toplumsal ihtiyaçlar ve kamuoyu iradesi hep bir tarafa bırakılmış; halk, halka rağmen yönetilmiştir. Bütün bu sorunların çözüme kavuşturulması için çağdaş-demokratik bir yapılanma yaratmaktan başka bir çare kalmamıştır. Tepeden inmece, diktacı, otoriter değil, halkın demokratik katılımını ve inisiyatifini esas alan çağdaş bir modele yönelmek gerekmektedir.

Merkezi Parlatentonun, büyük bir alana yayılan ve oldukça kapsamlı genel, bölgesel ve yerel sorunların hepsinin üstesinden gelememektedir. TBMM'ye yüz binlerce yazılı başvuru yapılmaktadır. Her gün onbinlerce sorun da, sahiplerince taşınmaktadır. Bunlara öteki temel sorunlar da eklendiğinde, TBMM'nin doğal olarak kapasitesi aşılmaktadır. Bu durum karşısında, merkezi parlatentonun yıllardır üst üste binmiş bu sorunların ağır yükünden kurtarılmasını sağlayacak yeni bir demokratik modele ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir. İşte TBMM Başkanlığına sunulan "Bölge Parlatentolarının Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi" bu ihtiyacı karşılamak üzere düzenlenmiştir.

Alınak'ın "Bölge Parlatentolarının Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi" 12 maddeden oluşmaktadır. Teklifin birinci maddesine göre Bölge Parlatentoları Türkiye'nin coğrafi durumuna göre ayrılan Karadeniz, Trakya, Akdeniz, Ege, İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde kurulacaktır. İkinci madde Bölge Parlatentoları üyelerinin seçimiyle ilgilidir. Buna göre Bölge Parlatentosu üyeleri, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasından, bölge hudutları içindeki illerin seçmenlerince; serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılacak seçimle seçilirler. Bölge Parlatentolarının üye sayısı, Yüksek Seçim Kurulunca, bölgelerin hudutları içindeki her il için tespit edilen TBMM üye sayısının üç katıdır.

Üçüncü maddede "Bölge Parlatentoları çalışmalarını, hudutları dahilinde nüfusu en fazla olan ilde yürütür." denilmektedir.

Bölge Parlamentolarının çalışma usul ve esasları ile parlamentonun başkan seçimi ve başkanlık divanının teşekkülü parlamentolarca çıkarılacak içtüzükle belirlenecektir.

Merkezi Parlamento TBMM, dış politika, dış ticaret, para politikası ve milli savunma konularında görevlerine devam edecektir. Bölge Parlamentoları, TBMM'nin bu konular dışındaki görevlerini yerine getirirler. Dördüncü maddede belirtilen bu görevler şunlardır:

a) Bölgenin kamuya ait yer altı ve yer üstü kaynaklarını bölge halkının çıkarlarına olacak şekilde kullanmak; gelirlerini, bölgenin refahı, ekonomik ve sosyal kalkınması için harcamak;

b) Vergiye tabi mülk ve gelirlerden vergi almak;

c) İşsizliği ortadan kaldırııcı projeler geliştirmek, istihdam alanları yaratmak ve yatırımlara karar vermek;

d) Sağlık, konut, trafik, ulaşım, bayındırlık, haberleşme, toprak ve tarım hizmetlerini organize etmek ve işleyişlerini denetlemek;

e) Bölge hudutları içinde kamu personelini istihdam etmek;

f) Bölge halkının ihtiyaçlarını ve evrensel değerleri dikkate alarak eğitim ve öğretimin biçim ve kapsamını tespit etmek, gerektiğinde her kademedede eğitim ve öğretim kurumu açmak;

g) Radyo-televizyon vericileri kurmak, yayınların biçim ve kapsamını tespit etmek;

h) Bölgesel af çıkarmak;

ı) Bölge ihtiyaçlarının gerektirdiği işsizlik sigortası yasası, iş güvencesi yasası, çalışanların grevli-toplu sözleşmeli sendikalar yasası, ceza yasası, medeni yasa, emeklilik yasası, borçlar yasası, demokratik hak ve özgürlüklerin sınır ve kapsamını belirleyen yasa ile siyasal düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin yasa gibi bölge yasalarını çıkarmak;

i) Bölgenin iç güvenliğini sağlamak, yerel güvenliğin biçim, kapsam ve yetkilerini belirlemek, yerel güvenlik güçlerini istihdam etmek ve denetlemek.

Bu maddelerden anlaşıldığı üzere Bölge Parlamentolarına iç güvenliği sağlamaktan, vergi toplamaya, af çıkarabilmekten yasa çıkarabilme yetkisi kullanmaya kadar çok geniş bir yetki verilmektedir. Bu yetkilerin ve hizmetlerin nasıl ve hangi organ aracılığı ile yürütüleceğine ya da yürütme organı oluşturulup oluşturulmayacağına Bölge Parlamentosu tarafından karar verileceği hususu beşinci maddede belirtilmiştir.

İkinci madde de nasıl seçilecekleri belirtilen Bölge Parlamentosu üyelerinin görevlerinin nasıl sona ereceği ise altıncı maddede açıklanmıştır. Buna göre Bölge Parlamentosu üyelerinin görevleri, seçim çevresindeki seçmenlerin salt çoğunluk güvensizlik oyları ile sona ermektedir.

Yedinci madde ile seçmenlere Bölge Parlamentolarınca alınan kararları iptal ettirebilme hakkı da verilmektedir. Bölge Parlamentosunca kabul edilen, ancak bölge hudutları içindeki seçmenlerin onda birinin isteği üzerine yapılacak oylamada, oylamaya katılan seçmenlerin salt çoğunluğunca kabul edilmeyen kanun geçersiz sayılmaktadır.

Bölge Parlamentosunun yetki alanındaki seçmenlerin onda birinin verdiği kanun teklifinin parlamentoda öncelikle görüşüleceği, Parlamentonun bu teklifi kabul etmemesi halinde seçmen oyuna başvurulacağı, bu durumda da oylamaya katılan seçmenlerin salt çoğunluğunun kabul oyunu alan kanunun, Bölge Parlamentosunca kabul edilmiş sayılacağı hususu sekizinci maddede belirtilmiştir.

Kanun teklifinin genel gerekçesinde yukarıda ana ilkeleri belirtilen Bölge Parlamentolarının kurulması halinde hizmetlerin halkın ayağına götürülmüş olacağı, halkın yönetimde söz ve karar sahibi olacağı; böylece işsizlik, eğitim, sağlık, basın, konut, yerel güvenlik sorunları ile ekonomik, demokratik ve sosyal bütün sorunların çözümünce halkın inisiyatifi öne çıkarılmış olacağı belirtilmiştir. Gereğe göre, şiddeti gereksiz hale getiren demokratik bir ortam yaratılmış olacağı için akan kan da kaçınılmaz olarak durmuş olacaktır. Gerçek birlik, kardeşlik ve barış da ancak bu şekilde sağlanacak, bu demokratik model, yakınlaşmanın ve birliğin de çimentosu olacaktır. İnsanlar, yaşam biçimlerini özgürce düzenleme imkanına kavuşmuş olacağından gerginliklerin ve memnuniyetsizliklerin yerini de dayanışma alacaktır.

Gerekçeye göre Bölge Parlamentolarının kurulması; birliğin, yakınlaşmanın ve kaynaşmanın çimentosu olacaktır.

Mahmut Alnak'ın "Bölge Parlamentolarının Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi", Kenan Evren'in 71 sayılı KHK ve eyalet yönetimiyle ilgili yaptığı açıklamalardan sonra bazı gazetelerde haber olarak yer almıştır. Cumhuriyet gazetesinde çıkmış olan bir haberde SHP milletvekili Mahmut Alnak'ın "Bölge Parlamentolarının Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi" 1992 yılında⁷⁵³ TBMM'ye sunulmuştur. Dönemin SHP Genel Başkanı Erdal İnönü bu teklife, "Gizli federasyon istiyor" diye karşı çıkmıştır.⁷⁵⁴

Gazetede verilen maddelerin numarası da Kanun teklifi metnindeki numaralarla aynı değildir. Örneğin Kanun teklifi metnindeki 2'nci madde, gazetede 3'üncü madde olarak verilmiştir. Kanun teklifi metni 12 madde iken, gazetede ki metin 13 maddedir. Gazete, diğer maddeler içinde yer alan bazı cümleleri ayrı birer madde haline getirmiştir.

Diğer bir gazete haberine göre ise Mahmut Alnak'ın önerisi dönemin koalisyon ortakları Erdal İnönü ve Süleyman Demirel'e takılmıştır. İnönü, Alnak'ın önerisini "Gizli federasyon tavsiye ediliyor" diye engellemiştir. Alnak, "Teklifi 1992'de ilk kez verdim. Ne yazık ki risk alacak lider olmadığı için başaramadık. O zaman yasalasaydı, bunca insan ölmeyecek, gözyaşı dökülmeyecekti" demiştir.⁷⁵⁵

3. TOBB Tarafından Yayınlanmış Olan "Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türkiye'de Yönetimin Yeniden Yapılanması" İsimli Çalışmada Yer Alan Tespitler

2000 yılının Mayıs ayında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından yayınlanmış olan "Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türkiye'de Yönetimin Yeniden Yapılanması" isimli çalışmada da "bölge yönetimi" ve "bölge valiliği" kavramlarına yer verilmiştir. İlgili çalışmadaki konu ile ilgili tespitler şunlardır⁷⁵⁶:

⁷⁵³ Kanun teklifi dilekçesi 17.2.1993 tarihlidir.

⁷⁵⁴ Cumhuriyet, 05 Mart 2007.

⁷⁵⁵ Sabah, 05 Mart 2007.

⁷⁵⁶ Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türkiye'de Yönetimin Yeniden Yapılanması, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ankara Mayıs 2000, s.58-60.

- İl ve ilçelerde, çok güçlü bir yönetim potansiyeli bulunmaktadır. Ancak yerel nitelikli hizmetlerin merkezden ve farklı bakanlıklar aracılığıyla yönetilmesinden kaynaklanan sorunlar nedeniyle bu potansiyelin yeteri derecede güçlü ve etkin bir biçimde kullanıldığını söylemek olanaksızdır. Önerilen yerinden yönetilen il sistemi, bugünkü sistemin tüm sakıncalarını ortadan kaldıracak ve demokratik esaslar içinde, var olan potansiyelden en üst düzeyde verim alınmasını ve hizmetlerin verimlilik ve kalitesinin artırılmasını sağlayacaktır.

- Son yıllarda mülki yönetim sistemini etkileyen en önemli gelişmelerden birisi de, kamu kaynaklarından daha çok yararlanmak amacıyla, gittikçe artan sayıda belediye, ilçe ve il kurulması ve bu yöndeki istemlerin giderek artış göstermesidir.

Diğer yandan, bölgesel düzeyde yürütülmesi gereken hizmetlerin varlığı da bir gerçektir ve yerel olmayan, ülke boyutunda ele alınması gereken hizmetler için bölgesel bir örgütlenmeye gidilmesi doğaldır. Bu hizmetler, merkezi düzeyde saptanan ilkeler doğrultusunda, il, ilçe ve belde yönetimleriyle de eşgüdümlü bir biçimde, planlanmalı ve yönetilmelidir. İli aşan ölçekteki yatırımlarla planlama gerekleri açısından, merkezi yönetime doğrudan bağlı bir bölge valiliği kurulabilir.

- Yönetimsel yapının yeniden düzenlenişinde temel ilke, merkezden yönetim ağırlığının yerinden yönetime kaydırılması, bugünkü il sistemi ile il özel idaresi yapısı arasında bir bütünleştirme sağlanması olmalıdır. İlçenin de, il özel idaresiyle ilişkili bir tüzelkişilik kazanmasıyla sağlanacak, yerinden yönetilen il sisteminde, tüm yönetim işlevlerinde, seçilmiş organlarla birlikte yetkili olan mülki idare amirleri, kamu hizmetlerinde etkinliği artırmada çok önemli roller üstlenebileceklerdir.

- İl ve ilçe sayıları daha fazla artırılmamalı, yönetim ölçeği daha fazla küçültülmemelidir. Bu nedenle de il ve ilçe kurulma koşulları yasal olarak belirtilmeli ve bu koşullara uyulmalıdır.

- Yerel nitelikli tüm kamu hizmetleri, karar yetkilerinin il ve ilçe meclislerine ve yürütme kurullarına ait olacağı, yürütme işlevlerinin vali ve kaymakamlar tarafından üstlenileceği, özerk ve tam yetkili il ve ilçe yerel yönetimleri tarafından yürütülmelidir.

- Mülki yönetim amirlerinin, bölgesel kuruluşlar üzerinde herhangi bir yetki iddiası olmamalı, aralarında sadece bir koordinasyon ilişkisi bulunmalıdır.

4. ‘Mülki İdare Şurası’nın İhtisas Komisyon Raporlarında Yer Alan Tespitler

Dünyada ve ülkemizde yaşanan idari, ekonomik ve sosyal değişim ve gelişmeler çerçevesinde mülki idarenin karşılaştığı sorunların tespiti ve bu sorunların çözümüne yönelik stratejilerin tartışılması ve geliştirilmesi amacıyla 25–27 Nisan 2002 tarihleri arasında Ankara’da toplanmış olan “Mülki İdare Şurası”nın İhtisas Komisyon Raporlarında da bölge yönetimi konusu üzerinde durulmuş olduğu görülmektedir. İlgili çalışmada yer alan bölge valiliği ve bölge yönetimi ile ilgili hususlar şunlardır:

- İl ve ilçe kuruluşlarının yürüttüğü hizmetler, halkın günlük yaşantısı ve ortak yerel gereksinimleriyle çok yakından ilgilidir. Güvenlik, kişi ve mal kayıtları gibi geleneksel Devlet görevlerini bir yana bıraksak bile, bugün il sistemi içinde, il ve ilçelerde yürütülen sağlık, eğitim, bayındırlık ve iskan, köy yolları, köy içme suları, köy imarı, tarımsal ve hayvansal geliştirme, kültür, turizm, sanayi ve ticaret, gençlik ve spor ve sosyal hizmetler gibi tüm yerel nitelikli kamu hizmetleri açısından, ne il ve ilçe kademeleri küçük sayılabilir, ne de bu hizmetlerin önemini kaybettiği ileri sürülebilir. Ancak bununla birlikte, bölgesel düzeyde yürütülmesi gereken hizmetlerin varlığı da bir gerçektir. Elbette bu tür hizmetler için, ili aşan ölçekte, gereken yer ve alanlarda bir örgütlenme olacaktır. Yanlış olan, bu örgütlenme biçimini, il sisteminin bir seçeneği gibi göstermektir. Yerel olmayan, ülke boyutunda ele alınması gereken hizmetler ve projeler için bölgesel bir örgütlenmeye gidilmesi doğaldır. Ayrıca, ülke kaynaklarının savurganlığına neden olmamak ve hizmetin verimliliğini sağlamak için, her il ve ilçede sürekli gereksinme içermeyen bir kısım hizmet ve tesislerin saptanacak bölgelerde kurulması ve belli noktalarda yoğunlaşması ve kümeleşmesi de gerekebilir.⁷⁵⁷

- Bugüne kadar ki uygulamada, bölgesel kuruluşların büyük çoğunluğu, ilde zaten örgütü bulunan bir kısım yerel nitelikli hizmetler için, bir de bölge kademesinde bir örgütlenme biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte aşırı bir biçimde merkezden yönetmeyi elinden kaçırmak istemeyen, il yönetiminden de şikâyetçi olan politikacılar ve üst bürokratlar, bölge kuruluşlarını istedikleri gibi

⁷⁵⁷ **Mülki İdare Şurası İhtisas Komisyon Raporları**, İçişleri Bakanlığı, 25–27 Nisan 2002 Ankara, s.156–157.

yönetme olanağı bulmuşlardır. Bölge kuruluşları doğrudan doğruya kendi üstlerine ve kendi bakanına bağlıdır. Bakanlık kuruluşlarını valilerin otoritesinden kaçırma eğilimi, bu tür kuruluşların başlıca kurulma nedeni olmaktadır. Yönetim sistemimiz içinde, hiçbir araştırmaya dayanmadan, gerekli, gereksiz kurulmuş olan bölge örgütlerinin tek bir yönetim altında toplanması düşüncesi, bölge valiliğine gidişte, önemli bir etken olarak görülmektedir.⁷⁵⁸

- Bölgelerin belirlenmesinde, sayı, alan ve merkezleri açısından yasal esaslar bulunmaması, il sınırlarına uymayan kuruluşların varlığı, aynı bakanlığın çeşitli kuruluşları arasındaki farklılıklar ve ortaya çıkan yönetsel karmaşa hizmetlerin verim ve etkinliğini olumsuz etkilemekte, personel yığılmalarına neden olmakta, hizmetin maliyetini yükseltmektedir.⁷⁵⁹

Mülki İdare Şurası İhtisas Komisyonuna göre, bölge valiliğinin, iki amaçla ve sınırlı görevlerle kurulması gerekmektedir. Bunlardan birincisi güvenlikle ilgili bazı hizmetler, diğeri de, plân ve ekonomik kalkınma ile ilgili bir kısım hizmetlerdir.

Güvenlik amaçlı bölge yönetimi: İl ve ilçeler, güvenlik hizmetleri açısından da, temel hizmet birimleridir. Ancak, bir kısım güvenlik hizmetleri açısından, il ve ilçe örgütlenmesi, bazı durumlarda hizmetleri yeterli ve hizmetin gerektirdiği etkinlikte yürütememektedir. Bunların bölgesel nitelikte örgütlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. İli aşan ölçekte örgütlenmesi, yönetilmesi ve eşgüdümü gereken güvenlik hizmetleri, ülkemizin bugünkü koşullarına göre, şunlardır⁷⁶⁰:

- Dinsel, etnik, ideolojik ya da başka nedenlerden kaynaklanan, çoğu kez ili aşan ölçekte yürütülen yıkıcı ve bölücü terör faaliyetleri,
- Çoğu kez uluslar arası mafyanın da içinde bulunduğu organize suçları önleme ve karşı mücadele,
- Özellikle büyük şehirlerde varoş ve mafya yapılanmasından kaynaklanan toplu hareketlerin gerektirdiği mücadele,
- Kaçakçılık ve uyuşturucu faaliyetleri ile mücadele,
- Güvenlik faaliyetlerinin iller ve bölgeler arası ve merkezle eşgüdümü.

⁷⁵⁸ Mülki İdare Şurası ..., s.189-190.

⁷⁵⁹ Mülki İdare Şurası ..., s.190.

⁷⁶⁰ Mülki İdare Şurası ..., s.191-192.

Bu görevlerin amaca uygun bir biçimde yürütülebilmesi ve bunda başarı sağlanabilmesi için ilgili örgütler ve güçlerin her açıdan bütünleşmesine gerek bulunmaktadır. Aynı karargâhta toplanması, birleştirilmesi, bütünleşmesi ve aynı amaç ya da belirli hedeflere yönlendirilmesi gereken temel faaliyet ve destek güçleri şunlardır⁷⁶¹:

- İstihbarat ve lojistik destek,
- Yeterli sayıda ve çeşitli konuda uzman ve profesyonel güvenlik gücü,
- Gerekli teknoloji, teknik hizmet ve güç desteği (hava ve deniz desteği, silâh, araç-gereç desteği, Psikolojik harekât desteği, toplu birlik desteği, özel taktik timler desteği vb.),
- Güvenlikle ilgili ya da gerekli diğer kuruluşlar arasında eşgüdüm yetkisi

Bu uzman birim ve destek güçlerinin her il ve ilçede bulunması, hem çok yüksek maliyeti, hem de personel ve güç yetersizliği nedeniyle olanaksızdır. Kaldı ki bu yetersizlikler karşılanabilse bile, her il ve ilçede bunlara gereksinim ve bunların çalışma alanı olmayacağı için, böyle bir örgütlenme savurganlık getirecektir.

Ayrıca, ülke kaynaklarının savurganlığına neden olmamak ve hizmetin verimliliğini sağlamak için, her il ve ilçede sürekli gereksinme içermeyen bir kısım hizmet ve tesislerin saptanacak bölgelerde kurulması ve bunların belli noktalarda yoğunlaşması ve havuzlanması da gerekebilir. Afetlerle ilgili bir bölüm malzeme ile araç ve gerecin ve profesyonel kurtarma ve yardım ekiplerinin, çeşitli amaçlarla kurulan laboratuvarların ve diğer benzer kuruluşların bölgelerde yoğunlaşması ve kümelenmesi bu çeşit kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir.

Bu gerçekler ve gereksinimler bizi bölge valiliği düşüncesine götürmektedir. Kurulması gereken bölge valiliğinin birinci tür görevleri, yukarıda belirtilen güvenlik görevleridir. Bu görevlerle ilgili olarak, bölge valisi ile bölgedeki il valilerinin ilişkilerinde şu esaslar dikkate alınmalıdır⁷⁶²:

⁷⁶¹ Mülki İdare Şurası ..., s.192.

⁷⁶² Mülki İdare Şurası ..., s.192-193.

1. İl ve ilçelerde temel güvenlik sorumluluğu, vali ve kaymakamlarda bulunmaktadır. Bölge valiliğinin kurulması bu gerçeği değiştirmeyecektir.

2. Bölge valiliği, il ve ilçelerin olası gereksinimlerine karşı, hem bölgesel bilgi toplama ve değerlendirme çalışmalarını yapacak, hem de tehlike oluşumlarında, elindeki bilgi ve güçlerle, gereken yerlere yardım ve destek hizmetini yürütecektir.

3. Bölgesel ve iller arası nitelikli oluşumlarda eşgüdümü sağlama ve kararları verme yetkisi, ilgili valilerin de görüşünü alarak, bölge valisine ait olmalıdır.

4. Bölge valisinin il valileri üstünde emretme gücü, yalnızca kendi görev alanları ve bu açıdan sahip oldukları yasal yetkilerle sınırlı kalmalıdır.

5. Bölge valisi, valilerin sicil ve disiplin amiri olmamalı, eşitler arasında birinci olma konumunda bulunmalıdır. Gereken durumlarda, yine kendi görevleriyle sınırlı olarak, valiler hakkında sicil notu düzenleyip sicil amirine gönderebilmelidir.

6. Bölge valisi, bölgesindeki mülkî idare amirlerinin diğer görevlerine karışmamalıdır.

7. Emniyet Genel Müdürlüğünün ve Jandarma Genel Komutanlığının kurdukları bölgesel örgütler bölge valiliğinin emrine girmeli, onun emrinde ve eşgüdümünde çalışmalıdır.

Yıkıcı ve bölücü unsurların faaliyetlerinde ve stratejilerinde önemli bir etken olan bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinde plân ve kalkınma stratejilerinin önemi çok açık olduğu için, bölge valiliğinin güvenliğe eklenen diğer önemli işlevi de bu tür dengesizlikleri giderecek sosyal ve ekonomik faaliyetleri yürütmektir. Bu nedenle; bölge valisinin, güvenlik dışında, plân ve ekonomik kalkınma görevlerinden de sorumlu olması gerekmektedir. Bu tür görevler, plânlama, eşgüdüm, yatırımları izleme, plân konularında yerel yönetimlere danışmanlık, yerel yönetim plânlaması ile merkez plânlaması arasındaki ilişkileri kurma, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, bölgesel farklılıkların giderilmesini, merkezi araç ve kaynakları kullanarak yönlendirme konularını içermektedir. Bölge valiliği, bu açıdan, yerinden yönetilen il ile merkezden yönetim arasında, plânlı kalkınmayı, demokratik karar mekanizmalarını zorlamadan yönlendirecek, iki taraflı işleyen bir köprü olmalıdır.⁷⁶³

⁷⁶³ Mülki İdare Şurası ..., s.193.

Bu temel amaçlar dışında bölge valiliklerinin bu tür görevlerinin yürütülmesinde başka bazı esaslara dikkat edilmesi de, özellikle il sistemiyle ortak ve etkin çalışma sağlanması açısından, çok önemli bulunmaktadır⁷⁶⁴:

1. Bölgelerin kurulması il ve ilçelerin temel hizmet birimi olduğu gerçeğini değiştirmeden ve il sistemindeki uygulamalar, yine eskisi gibi, mülkî idare amirleri tarafından sürdürülmelidir. Buna karşılık plân ve ekonomik kalkınma hizmetleri çok farklı olmak durumundadır. Bölge valiliği, plânlama ve plân amaçları doğrultusunda merkezi plânlama hizmetine yardımcı olacaktır.

2. Sınırlı hizmetlerden sorumlu olması gereken diğer bölgesel kuruluşlar, kesin zorunluluk olmayan durumlarda, bölge valiliği sınırlarını esas almalıdır. Bölgesel kuruluşların genel gözetim ve denetimi bölge valisine ait olmalıdır.

3. Belirtilen biçimde kurulacak bölge valiliği için, Anayasada değişiklik yapmaya da gereksinim bulunmamaktadır. Anayasanın 126. maddesinin bölge kuruluşlarıyla ilgili 3. fıkrası, söylediğimiz amaçla bir bölge kuruluşu kurmaya olanak tanımaktadır. Zira plân bölgelerinde, “kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan” bir örgüt kurulmak istenmektedir.

4. Bölge valiliğinin, genel olarak ileri sürüldüğü gibi, bölge merkezinin bulunduğu il valisi tarafından yürütülmesi gerçekçi görülmemektedir. Bölge valisinin yalnızca bu görev için atanması çok daha yararlıdır. Özellikle il ve ilçe yerel yönetimlerinin güçlendirilmesinden sonra il valisinin sorumluluk alanı, il plânının yapımını ve geniş il bütçesinin uygulamasını da kapsayacağı için çok büyük ölçüde artacaktır. Diğer yandan 7–8 ili kapsayacak bir bölgenin güvenlik ve plânlama sorunlarıyla ekonomik kalkınması da tam gün çalışmayı gerektirecek, hafife alınmaması gereken büyük bir sorumluluktur.

5. Bölge valisi ile il valileri arasında hiyerarşi düzeni içinde bir bağlılık olmamalıdır. Hiç kuşkusuz, bölge valisinin yetki alanı içinde ve bölgesel nitelikte alınan kararlara il valileri de uymak zorundadırlar. Ancak bu hiyerarşik bir bağlantıyı gerektirmemektedir. Bölge valisinin deneyimi ve atama koşulları mülkî idare amirleriyle eşdeğerde olmalıdır. Bölge valiliğine bir mülkî idare amiri getirilmelidir.

⁷⁶⁴ **Mülki İdare Şurası ...**, s.193-196.

6. Bölge valilikleri, tüm ülke çapında standart bir biçimde kurulmalıdır. Buna olan gereksinim, ülkenin tümü için aynıdır. Yapılan araştırmalar Türkiye'de 15–18 civarında bölge kurulabileceğini öngörmektedir. Oluşturulacak bölgeler, gereksinimlere göre farklı alanlarda özendirme ve destek çalışmalarını sürdürmek durumundadırlar. Bir bölgede altyapı eksikliği vardır, diğerinde sanayi ya da turizme ağırlık verilmesi gerekmektedir, bir başkası için tarım ya da hayvancılık önemlidir. Bölge valiliği, merkezi yönetimden alacağı güç ve kaynakları kullanarak, yerel yönetimlerle ya da özel sektör bireyleriyle ortak projeler yaparak onların gerçekleştirilmesi için çaba harcayacaktır. Merkezi yönetimin yardım fonları da, yine plân yönünde gerçekleştirilmesi gereken çalışmalar için, bölge başkanlarının kontrollü altında yerel yönetimlerce kullanılabilir.

7. Kurulması öngörülen bölgelerin tüzel kişiliğe sahip bir yapı içinde örgütlenmesi olanaksızdır. Zira bölgelerin sorumlu olacağı hizmetler, merkezî yönetime ait hizmetler arasındadır. Ülkemizin geleneksel yapısı ve koşulları içinde, güvenlik hizmetlerinin merkezden, merkeze bağlı örgütler eliyle yürütülmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bunların yerel niteliği yoktur. Plânlama hizmetleri ise hem merkezi hem de yerel niteliklidir. Ancak bölgelerin plânlama ve ekonomik kalkınmaya yönelik işlevleri sadece merkeze ait olanlarla ilgilidir. Yerel nitelikli plân hizmetlerinin sorumluluğu zaten yerel yönetimlerde bulunmaktadır.

8. Bölge valileri, Bakanlar Kurulu tarafından atanmalı ve sorumlu olduğu hizmetler açısından hükümeti temsil etmelidir. Devleti temsil etme sorumluluğu il valilerinde kalmalıdır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gittikçe artan ekonomik problemlerin, sosyal sorunların, askeri mağlubiyetlerin, birtakım fikir hareketlerinin vb. etkileriyle ortaya çıkan tepkiler, bağımsızlık hareketleri ve sonucunda isyanlar birtakım yeni tedbirlerin ve düzenlemelerin yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu tedbirlerin ve önlemlerin alınmasında ve yeni düzenlemelerin yapılmasında eskiye oranla daha fazla dikkat ve özen de gerekmiştir. Çünkü artık bu tür düzenlemeleri ve gelişmeleri yakından takip eden ve devamlı Osmanlı Devleti'nin iç politikasına müdahale etmeye meyilli bir büyük devletler grubu, Batı dünyası mevcuttur.

Osmanlı Devleti, hem mevcut sorunları çözmek hem de büyük devletlerin müdahalesini azaltabilmek amacıyla farklı yöntemler kullanmaya çalışmıştır. Sorunlu bölgeler için raporlar hazırlamak, yeni nizamnameler ve fermanlar yayınlamak, ilgili bölgeye dirayetli komutanlar göndermek, geniş yetkili valiler, mülki yetkililer veya sivil müfettişler görevlendirmek bu tedbirler arasındadır. Bu tedbirler de yeterli olmazsa ilgili bölge için ayrı kanunlar çıkarmak, yerel meclisler açmak, bölgenin idaresine yine o bölgeden kişiler atamak, ilgili bölgeye muhtariyet tanımak gibi daha ileri tedbirler de uygulanmıştır.

Alınan bu tedbirlere karşı, dönemin şartlarını, devletin içinde bulunduğu durumu, büyük devletlerin politikalarını yeterince incelemeyen doğrudan eleştirel yaklaşım bilimsel bir tavır olmayacaktır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yıkılış süreci dahi daha sistemli bir şekilde incelenebilmesi açısından duraklama, gerileme ve dağılım gibi dönemlere bölünmektedir. Osmanlı Devleti'nin duraklamasından yıkılmasına kadar geçen süre dahi birçok devletin yaşam süresinden uzundur. Son dönem Osmanlı yöneticilerinin tamamı, sanıldığı gibi çok durağan, tek düze ve geri kalmış bir yönetim sergilememişler, birçok olaya dinamik, kendine özgü ve de en azından belirli bir süre için de olsa geçerli çözüm yolları üretmişlerdir. Ülkelerin karşı karşıya kaldıkları dış destekli bölücülük hareketleriyle etkili bir şekilde mücadele edebilmeleri çok kolay bir süreç değildir, ki Türkiye Cumhuriyeti'nin de yaklaşık -1984 yılını başlangıç olarak alırsak- 27 yıldır PKK terörüyle mücadele ediyor olduğunu düşünürsek bu durum daha da rahat anlaşılır.

Osmanlı Devleti'nin bazı tedbirlerinin de zamanla idari sistemimiz içerisinde sağlam yer edindikleri ve daha sonraki dönemlerde de değişik biçimlerde uygulanmış oldukları görülür. Müfettişlik uygulaması bunlardan biridir. Müfettişlik uygulaması değişik adlar altında, (Rumeli Müfettişliği, Islahat Müfettişliği, Mülkiye Müfettişliği, Anadolu Müfettişliği, Ordu Müfettişliği, Umumi Müfettişlik vb.) sonraki dönemlerde de karşımıza çıkmaktadır.

Burada şu gibi çıkarımlar öne sürülebilir: “Osmanlı Devleti'nin yukarıda sayılan tedbirleri demek ki hiç etkili olmamıştır ve sonuçta devlet yıkılmıştır.” veya “geniş yetkilerle donatılmış yöneticiler, müfettişler veya çeşitli bölgeler için uygulanmış ayrı ayrı tedbirler ülkenin bölünmesini hızlandırmıştır”. Bu iki tespite de tam anlamıyla katılmak mümkün değildir. Çünkü bazı durumlarda alınan idari ve mülki tedbirler de ülkenin bölünmesini veya yıkılmasını engellemeyebilir. Örneğin Silistre, Vidin ve Niş eyaletlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan “Tuna” vilayetinde Mithat Paşa oldukça başarılı çalışmalar yapmıştır. Ancak Mithat Paşa'nın bu başarılı çalışmaları dahi bu bölgede hızla yüksele Balkan ayrılıkçı hareketlerini engelleyememiştir. Dolayısıyla sorun valide veya oluşturulan kurumda değildir. Zamanla oluşmuş bir negatif birikim söz konusudur.

Sadece olağandışı dönemlerde alınan tedbirlerde değil, mülki taksimat anlayışında da, gerek Milli Mücadele döneminde ve gerekse Cumhuriyet döneminde bir devamlılık vardır. 1871 Vilayet Nizamnamesiyle vilayetin en üst mülki birim olarak kabul edilmesi bugünkü mülki taksimatımız içinde il'in statüsünün en üst birim olmasının temelidir. Zaten 1921 Anayasasındaki mülki taksimat birimleri de 1871 Nizamnamesiyle aynıdır (Vilayet, Liva, Kaza, Nahiye, Karye). Bugünkü illerimizin büyük bir çoğunluğu da son dönem Osmanlı'sının vilayetleridir.

Ayrıca 1921 Anayasası umumi müfettişlik teşkilatına da yer vermektedir. Her ne kadar 1924 Anayasasında böyle bir başlık olmasa da umumi müfettişlik teşkilatı oluşturma düşüncesinin bir dayanağı ve temeli olduğu da açıktır. Zaten 1921 Anayasasının kabulünden bir süre sonra Meclis'e umumi müfettişlik teşkilatı kurulmasıyla ilgili bir teklif de yapılmış ancak kabul görmemiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke içinde yapılmakta ve düşünülmekte olan devrim hareketlerine karşı çeşitli tepkiler ortaya çıkmış, birtakım kıpırdanmalar

başlamış ve bazı ayaklanma hareketleri görülmüştür. Bu gibi olaylarla normal süreç ve yöntemlerle sorun çözülemeyince, askeri tedbirler ve sıkıyönetim uygulamaları devreye girmiştir. Şeyh Sait İsyanı olayında olduğu gibi Devlet Takrir-i Sükun Yasasını çıkarmış ve İstiklal Mahkemelerini yeniden görevlendirmiştir. Alınan tedbirlerle isyanın bastırılmasının ardından ise bölgede Devlet otoritesini yeniden tesis etmek, bölge halkıyla devleti yaklaştırmak ve bölgenin her türlü sorunuyla daha yakından ilgilenebilmek amacıyla Umumi Müfettişlik (Birinci) teşkilatı oluşturulmuştur. Umumi Müfettişliklerin icraatlarında görülen başarı ve ülkenin diğer bölgelerinin de kendilerine özgü sorunlara sahip olması nedeniyle zamanla müfettişlik sayısı beşe çıkmıştır. Umumi Müfettişlikler, 1948 yılında fiilen, 1952 yılında da hukuken kaldırılmışlardır. Umumi Müfettişliklerin kaldırılmasında -diğer nedenlerin yanında- Hükümet değişikliğinin de önemli bir payı olduğu da unutulmamalıdır.

Cumhuriyet tarihimiz içerisinde uzun sayılabilecek bir süre içinde umumi müfettişlikler; üstlendikleri idari görevleri, kalkınma faaliyetleri ve de ulusal birliği ve bütünlüğü sağlamaya yönelik çalışmaları başarıyla yürütmüşler ve ülkenin yeniden yapılanmasında önemli bir rol işleve sahip olmuşlardır. Zaman zaman umumi müfettişlikler, sahip oldukları geniş yetkiler nedeniyle eleştirilebilmektedir. Ancak normal yetkilerle umumi müfettişliklerin sorumluluk sahalarında ve o günün şartlarında güvenliğin ve de istikrarın temininin ve korunmasının ne kadar zor olacağı düşünülmeli ve güvenliğin ve istikrarın dahi tam olarak sağlamadığı bir ortamda ülkeyi çağdaşlaştıracak yeni devrimler yapabilmeyenin ve kalkınma faaliyetlerini yürütmenin her halde mümkün olamayacağı görülmelidir.

Umumi Müfettişlikleri kaldırılmasının ardından zaman zaman Bakanlar Kurulu, İçişleri Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye ve Ortadoğu Âmme İdaresi Enstitüsü, oluşturulan idari reform komisyonları veya konuyla ilgili araştırmacılar tarafından ülkemizde idari sistemde ve mülki yapıda yeni düzenlemeler yapılmasına yönelik fikirler ortaya atılmış ve bu doğrultuda makaleler, kitaplar ve çeşitli raporlar yayınlanmıştır. Bu çalışmalarda dikkati çeken konulardan biri de bölge yönetimine geçişin ülkede mülki teşkilatın yeniden yapılanması notasında çözüm yolları arasında gösteriliyor olmasıdır. Hatta bu düşünce bazı çalışmalarda daha ön plandadır.

Umumi müfettişlik teşkilatının 1952’de hukuken kaldırılmasının ardından bu yönde bir deneme de 1983 yılında yapılmıştır. Bülent Ulusu Hükümeti döneminde kabul edilen 71 sayılı Bölge Valilikleri Hakkında KHK’ya göre Türkiye’nin sekiz bölge valiliğine ayrılması planlanmıştır. Ancak bu KHK yaşama olanağı bulamamış ve pratikte uygulanamamıştır. Bölgesel örgütlemeye sahip çeşitli Bakanlıklara bağlı kamu kurum ve kuruluşlarının tepkileri; yönetim mekanizması içinde oluşan direnç; Bölge Valiliği sisteminin getirilmiş olmasının üniter devlet anlayışına ters düşebileceği endişesi ve askeri bir dönemin ürünü olmasının düşünülmesi gibi nedenlerle 28.07.1984 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan kısa bir Yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Ancak kısa sayılabilecek bir süre içinde, özellikle PKK terörünün artış göstermesiyle birlikte, 71 sayılı Bölge Valilikleri Hakkında KHK’yı kaldıran aynı siyasal iktidar, 14.7.1987 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 285 sayılı KHK ile Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli, Van ve sonradan 426 sayılı KHK ile dahil edilen Batman ve Şırnak illerini kapsayan bölgede, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurmuştur. Bu durum aslında önceki uygulamayla, bölge valilikleri kararnamesinin kaldırılması uygulamasıyla, tezat teşkil etmektedir. Hatta ileriki yıllarda Turgut Özal’ın da bölge valiliği benzeri sistemler üzerinde çalıştığı bazı basın organlarına yansımıştır.

1987 yılında faaliyete başlayan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ağırlıklı olarak terörle mücadele konusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kurulması; terörle mücadele için alınan idari, ekonomik, sosyal vb. tedbirler ve de özellikle Güvenlik Kuvvetleri’nin olağanüstü çabası sonucu terör örgütü gittikçe gücünü ve etkinliğini kaybetme noktasına gelmiştir. Bu durum istatistiksel bilgiler kısmında verilen olay sayıları ve verilen insan kaybı sayılarından da anlaşılacaktır. Terörün etkinliğinin kırılmasıyla Olağanüstü Hâl Bölge Valiliği uygulamasına da son verilmiştir.

Bölge valiliği bölgede terörle mücadele eden birimlerin her yönden güçlenmesine büyük önem vermiş; bu nedenle silah araç gereçleri, gece görüş sistemleri, zırhlı araçlar, telsizler gibi birçok kalem malzeme temin edilerek birliklere dağıtılmıştır. Ayrıca bölgedeki karakol sisteminin, askeri tesislerin, polis ve

jandarma hizmet binalarının, lojmanların yapımına ve bakımlarına önem verilmiştir. Bölgedeki okul, hastane, sağlık ocağı gibi hizmet birimlerinin iyileştirilmesine çalışılmıştır. Bölge halkının ekonomik durumunun düzeltilebilmesi amacıyla, tarım, hayvancılık, halıcılık, arıcılık vb alanlarda halka yardımlar ve teşvikler verilmiştir. Yeni okul yapımı, ihtiyaç sahiplerine yardım yapılması, televizyon dağıtımı gibi çeşitli sosyal yardım faaliyetleri icra edilmiştir.

Bilinçli, kapsamlı ve azimli çalışmayla terörün sıcak yönünü bertaraf eden ayrıca sosyo-ekonomik kalkınmaya yaptığı katkıyla huzur ortamını tesis eden Bölge Valiliği, vazifesini tamamlayarak normal yönetime geçiş ortamını hazırlamıştır.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin terörle mücadele belirli bir seviyeye gelmiş olması nedeniyle kaldırılmasının ardından maalesef, bir süre sonra terör örgütünün faaliyetlerinin aynı bölgede yeniden cereyan etmeye başladığı görülmüştür. Ülkemizin on beş yıllık bir Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tecrübesi yaşamasına, terörle mücadelede verilen binlerce şehide -sayılar için istatistiksel bilgiler kısmına bakılabilir-, yapılan büyük miktarlardaki yatırımlara ve terörle mücadele için harcanan paralara rağmen, olağanüstü halin ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kaldırılmasından bir süre sonra her şeyin normale dönmesini beklerken, terör örgütünün ve uzantılarının faaliyetleri yeniden kamuoyunun gündemine gelmeye başlamıştır.

Günümüzde yeniden bir muhasebe ve değerlendirme yapılması gerekmektedir. Olağanüstü hal neden ilan edilmiştir ve neden kaldırılmıştır; Olağanüstü Hal Bölge Valiliği neden kurulmuştur ve neden faaliyetlerine son verilmiştir. Zamanında bölgede yaşananları olağanüstü hal uygulamasıyla ilişkilendirenler, sonraki dönemlerde ortaya çıkan görüntüleri, karakol baskınlarını, sivil itaatsizlik eylemlerini, esnafın ve halkın terör örgütü tarafından nasıl yönlendirilmeye çalışıldığını ve terör örgütünün diğer faaliyetlerini açıklamak durumundadırlar.

Değerlendirme yapmak, yaptıklarımızı ve yapamadıklarımızı sorgulamak mutlaka gereklidir. Ama bu muhasebeyi ve değerlendirmeyi yapabilmek de kolay değildir. Bu iş profesyonel kişiler, uzman kadrolar tarafından yapılmalıdır. Terör örgütünün ortaya çıkışından itibaren gelinen nokta sorgulanmalıdır. Bunu yaparken,

doğaldır ki, incelenecek en uzun dönem Olağanüstü Hal Bölge Valiliği dönemi olacaktır. İşte bu çalışma bu nedenle hazırlanmıştır. Araştırılan, bulunan kaynak ve verilerle, parçalardan bir bütün yaratılmaya çalışılmıştır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tecrübesi önceki tecrübelerin bir devamı olarak ele alınmış ve bazı yönleriyle incelenmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalara bir başlangıç teşkil etmesi ve konuyla ilgili uzmanları, araştırmacıları ve devlet kurumlarını da bu konularda çalışmaya teşvik etmesi amaçlanan konular arasındadır.

Doğaldır ki bu konuda en geniş bilgi kaynağına İçişleri Bakanlığı sahiptir. İçişleri Bakanlığının Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaldırıldıktan sonra Ankara'daki merkez arşivine dahil ettiği yüzlerce dosyalık arşivini bir an önce düzenlemesi, tasnif etmesi ve -dışarıdan araştırmacılara açıp açmama konusu kendi takdirindedir- en azından kurum içinden uzmanlarca bu konuda çalışmalar yapılması şarttır.

Tüm bu tecrübelerin ve tarihsel geçmişimizin bize öğrettiği en önemli husus, devletin ve milletin birlik ve beraberliğini bozmayı, halkın huzur ve refahını ortadan kaldırmayı hedefleyen, demokrasiyi ve siyaseti terör eylemleri için bir maske olarak kullanan bölücü gruplara karşı kesinlikle taviz verilmemesi, terör örgütü üzerindeki baskının kesintisiz olarak sürdürülmesinin gerekliliğidir. Ayrıca Olağanüstü Hal Bölge Valiliği gibi oluşumların bireyler arasında farklılık yarattığı, bölgecilik ve özerklik isteklerini tetiklediği, zamanla bölünmeye yol açabileceği gibi düşüncelere sahip olanlar şunu hususu da göz önünde bulundurmalıdırlar ki, Türkiye Cumhuriyeti Devleti terörle mücadele edebilmek için, diğer tedbirlerle birlikte, idari ve mülki tedbirlere de başvurmakta özgürdür; yeni il ve ilçelerin kurulması, bazılarının kaldırılması, il ve ilçe sınırlarının değiştirilmesi, askeri birliklerin ihtiyaca göre yer değiştirmesi gibi tedbirler yanında bölge valiliği ve müfettişliği gibi uygulamalar da yapabilir. Önemli olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığı ve birliğidir.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

T.C. İçişleri Bakanlığı Arşivi Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Evrakı

(Not: Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaldırıldığında Bölge Valiliğine ait dosyalar önce İçişleri Bakanlığı içinde ayrı bir yerde muhafaza edilmiş, ardından İçişleri Bakanlığı merkez arşivine dahil edilmiştir.)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

RESMİ YAYINLAR:

Anayasa Mahkemesi Kararları

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Basın Bildirileri

Resmi Gazete

TBMM Gizli Celse Zabıtları

TBMM Kavanin Mecmuası

TBMM Tutanak Dergisi

KİTAPLAR

Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türkiye’de Yönetimin Yeniden Yapılanması, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ankara Mayıs 2000.

Birinci Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941), Raporlar, Müzakereler, Kararlar, T.C. Maarif Vekillliği.

Darkot, Besim (F); **Türkiye’nin “İdari Coğrafyası” Üzerinde Düşünceler**, Baha Matbaası, İstanbul 1962.

Daver, Bülent; **İcra Organının İstisnai Yetkileri Bakımından Fevkalade Hal Rejimleri (Türkiye’de-Yabancı Memleketlerde)**, Ankara 1961.

Erdeha, Kamil; **Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.

Güçüyener, Şükrü Fuat, **Türkiye Cumhuriyetinin İdarî Taksimat ve Teşkilâtı**, Anadolu Türk Kitap Deposu, Akın Basımevi, 1938.

- Güneydoğu – Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi**, Birinci Genel Müfettişlik tarafından neşrolunmuştur, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.
- İdare Taksimatı (1936)**, T. C. Dâhiliye Vekâleti Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı Matbaası, Ankara 1936.
- İdare Taksimatı (1940)**, T. C. Dâhiliye Vekâleti Memurlar, Sicil ve Muamelât Umum Müdürlüğü, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1940. (İdare mecmuasının Mayıs 1940 ayına ait 146 sayılı nüshasına ektir.)
- İdare Taksimatı (1944)**, T. C. Dâhiliye Vekâleti, Kanaat Matbaası, Ankara 1945.
- İdare Taksimatı (1946)**, T. C. Dâhiliye Vekâleti, Akın Matbaası, Ankara 1946.
- İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler – İdari Reform Danışma Kurulu Raporu**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1972.
- İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler Hakkında Mülkî Taksimat ve İçişleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu Komisyonunun Raporu**, Sakarya Basımevi, Ankara 1947.
- İrtem, Süleyman Kani; Haz.: Osman Selim Kocahanoğlu, **Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi – Balkanların Kördüğümü**, Temel Yayınları, İstanbul 1999, s.212–213.
- Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi**, 1982 yılında TODAİE'nin çoğalttığı Hizmete Özel Rapor.
- Karaca, Ali; **Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838–1899)**, Eren Yayınları, İstanbul 1993.
- Kırmızı, Abdülhamit; **Abdülhamid'in Valileri – Osmanlı Vilayet İdaresi 1895–1908**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kili, Suna - Gözübüyük, Şeref; **Türk Anayasa Metinleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari Bilimler Enstitüsü Yayınları, Ankara 1957.
- Koca, Hüseyin; **Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları (Umumi Müfettişliklerden Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine)**, Mikro Yayınları, Konya (1998 ?).
- Koçak, Cemil; **Umumi Müfettişlikler (1927–1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Kozakçıoğlu, Hayri; (Konferansı Sunan) **Olağanüstü Hal Mevzuat ve Uygulaması**, T.C. İçişleri Bakanlığı 74. Dönem Kaymakamlık Kursu.
- Mülki İdare Şurası İhtisas Komisyon Raporları**, İçişleri Bakanlığı, 25–27 Nisan 2002 Ankara.
- Ortaylı, İlber; **Türkiye İdare Tarihi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 1979.

- Payaslıoğlu, Arif; **Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme**, TODAİE - DPT Ortak Yayını, Ankara, 1966.
- Sencer, Muzaffer; **Türkiye'nin Yönetim Yapısı**, İstanbul 1986.
- Tamer, Mustafa; **Bölge Valiliği**, Ankara 1994.
- Tosun, Mustafa; **Türkiye'de Valilik Sistemi**, TODAİE Yayınları, Ankara 1970.
- Türkiye Mülki İdare Bölümleri 1976**, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1976.
- Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi**, C.1, Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınmada Öncelikli Yörelere Başkanlığı, 1982.
- Türkiye'nin İdarî Taksimatı (Türkiye'de İdarî Reform Çalışmaları)**, Türkiye ve Ortadoğu Âmme İdaresi Enstitüsü, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1961.
- Türkmen, Zekeriya; **Vilayât-ı Şarkıye (Doğu Anadolu Vilayetleri) İslahat Müfettişliği 1913–1914, Avrupalı Devletler Denetiminde Ermeni Meselesine Çözüm Arayışları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Varlık, M.Bülent (Yay. Haz.); **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları – 1936**, Dipnot Yayınları, Ankara 2010.
- Yeşiltuna, Serap; **Resmi Kanun, Kararname, Rapor ve Tutanaklarla Atatürk ve Kürtler**, İleri Yayınları, İstanbul 2007.

MAKALELER

- Aliefendioğlu, Yılmaz; “*Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri*”, **Amme İdaresi Dergisi**, 25 (2), Haziran 1992.
- Arslan, Ali; “*Anadolu Fevkalade Müfettişi-i Umumiliği - IV. ve V. Damat Ferit Hükümetlerinin Anadolu'daki Yönetimi Büyük Millet Meclisi'nden Geri Alma Teşebbüsü (1920)*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 16, 1995.
- Arslan, Aydın; “*Olağanüstü Hâl Uygulaması ve Bu Çerçeve Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bugünkü Mevcut Durumu*”, **Cumhuriyet'in 75 nci Yılında Doğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu**, Elazığ 1998.
- Aydiner, Gökhan; (Görüşen: Uğur Çardaklı), “*OHAL Bölge Valisi Gökhan Aydın: OHAL Bölge Valiliği ile ulusal güvenlik üzerine*”, **Teknolojik Güvenlik**, 4 (13), 2000.
- Aydoğan, Erdal; “*Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 9 (33–34), Mayıs-Kasım 2004.

- Bakırcılar, Nimet Ayşe; “*Makedonya Sorunu Hakkında Bir Risale: Makedonya Mes’alesi ve Balkan Harb-i Ahiri*”, **History Studies**, Volume 3/1 2011, s.32.
- Bingöl, Sedat; “*Mekteb-i Mülkiyenin Bir Şubesi: Bosna’dan Sabah Mektebinin Açılışı ve Kuruluş Talimatları*”, **Mülkiye**, Sayı: 229, Cilt: XXV, Temmuz-Ağustos 2001.
- Bulut, Yakup; “*Türkiye’deki Bölge Yönetimi Arayışları*”, **Amme İdaresi Dergisi**, 2002, 35(4).
- Çelikkilekli, Zekeriya; “*Bölge Valiliği İdari Sistemimizi Güçlendirici Bir Faktör Olabilir mi?*”, **Türk İdare Dergisi**, 44 (344), 09.1973–10.1973.
- Çoker, Ziya; “*Bölge Kuruluşları ve Bölge Valiliği Tartışmaları*”, **Türk İdare Dergisi**, 74 (436), Eylül 2002.
- Çoker, Ziya; “*Bölgesel Örgütlenme Mülki İdare Amirleri*”, **İdarecinin Sesi**, 13 (72) 1/2.99.
- Demirel, Fazlı; “*Mülki İdare Bölümleri Hakkında Bazı İncelemeler ve Düşünceler*”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 36, Sayı: 296, Eylül-Ekim 1965.
- Demirel, Fazlı; “*Olağanüstü Yönetim Usulleri ile İlgili Yasal Düzenlemeler ve Bazı Hususlar*”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 387.
- Demiröz, A. Nazif; “*Bölge Valiliği Üzerine*”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 4, Aralık 1990.
- Gölen, Zafer; “*1849–1851 Bosna Hersek İsyanı*”, **Bellekten**, Cilt: LXVI, Sayı: 247, Aralık 2002.
- Göyünç, Nejat; “*Midhat Paşa’nın Niş Valiliği Hakkında Notlar ve Belgeler*”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Prof.Tayyib Gökbilgin Hatıra sayısından Ayrıbasım, Sayı: XII, Yıl: 1981-1982.
- Gülmez, Nurettin; “*Anadolu Islahatı Olağanüstü Genel Müfettişliği*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 58, Cilt: XX, Mart 2004.
- İzğöer, Ahmet Zeki; “*Ahmet Cevdet Paşa ve Bosna Islahatı*”, **Divan İlmî Araştırmalar**, 1999/1, Yıl: 4, Sayı: 6.
- Keleş, Erdoğan; “*Cebel-i Lübnan’da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamname*”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 43, 2008.
- Kılıç, Selda; “*1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa*”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 37, 03.2005.
- Özçağlar, Ali; “*Türkiye’de Yapılan Bölge Ayrımları ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri*”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2003, 1 (1).
- Özmen, Abidin; “*Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce*”, **İdare Dergisi**, No: 184, Ocak-Şubat 1947.

- Reyhan, Cenk; “1871 Tarihli Vilâyet Genel İdaresindeki Değişikliğe Dair Geçici Kanun”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 9, Sayı: 2, Nisan 2000.
- Reyhan, Cenk; “1913 Tarihli Vilâyat Genel İdaresi Geçici Kanunu”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt:9, Sayı:1, Ocak 2000.
- Reyhan, Cenk; “Cebel-i Lübnan Vilâyet Nizamnamesi”, **MEMLEKET Siyaset Yönetim**, 2006/1.
- Sakaoğlu, Necdet; “Yeni Türkiye'nin İlk Sınırları, İlk Vilayetleri”, **Tarih ve Toplum**, C.8, S.48, Aralık 1987.
- Seyitdanlioğlu, Mehmet; “1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 5, Sayı: 5, Eylül 1996.
- Seyitdanlioğlu, Mehmet; “Tuna Vilâyeti Nizamnamesi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 5, Sayı: 2, Mart 1996.
- Şentürk, M. Hüdayi; “Tuna Vilâyeti'nin Teşkiline, Karadağ ve Hersek Vukuatına (1861) Dair Cevdet Paşa Tarafından Kaleme Alınan Lâyiha”, **Bellekten**, Sayı: 224, Cilt: LIX, Nisan 1995.
- Tamer, Mustafa; “Bölgesel Kalkınma ve Yerel Yönetimler”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 396.
- Tamer, Mustafa; “Türkiye'de Bölge Valiliği Sisteminin Uygulanabilirliği”, **Türk İdare Dergisi**, 63 (390), Mart 1991.
- Tamer, Mustafa; “Olağanüstü Yönetim Usullerinde Bölge Valiliği Uygulaması”, **Türk İdare Dergisi**, Eylül 1988, Sayı 380.
- Taş, N. Fahri; “Vilâyet-i Şarkıyye Islâhatı ve Genel Müfettiş Nicolas Hoff”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 42, Cilt: XIV, Kasım 1998, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı.
- Tayşi, İsmet; “Bölge Kalkınma İdaresi mi, Bölge Valiliği mi?”, **Sayıştay Dergisi**, (26), Temmuz-Eylül 1997.
- Tayşi, İsmet; “Bölge Valiliği Neden ve Niçin Kurulmuştur”, **İller ve Belediyeler**, 52 (622–623), Ağustos-Eylül 1997.
- Tural, Erkan; “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ve 1876 İdare-i Umumiyye-i Vilâyât Talimatnamesi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 14, Sayı: 1, Ocak 2005.
- Tural, Erkan; “1861 Hersek İsyanı, 1863 Eyalet Teftişleri ve 1864 Vilayet Nizamnamesi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 13, Sayı: 2, Nisan 2004.
- Tural, Erkan; “Bir Akdeniz Adasının Serencamı ve 1868 Girit Vilayet Nizamnamesi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 14, Sayı: 3, Temmuz 2005.
- Tural, Erkan; “Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu'nun En Uzun Asrı ve 1864 - Tuna Vilayet Nizamnameleri”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 13, Sayı: 3, Temmuz 2004.

- Tural, Erkan; “*Minyatür Bir Tanzimat Ülkesi: Lübnan ve 1861 Lübnan Vilayet Nizamnamesi*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 14, Sayı: 2, Nisan 2005.
- Türkmen, Zekeriya; “*Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821–1869)*”, **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, Sayı: 12, 2001.
- Türkmen, Zekeriya; “*İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909–1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilâtına Geçiş ve Uygulamalar*”, **Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I (Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askeri ve Stratejik Açından Türkiye) (23–25 Ekim 1995 – İstanbul)**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Türkmen, Zekeriya; “*İttihat ve Terakki Hükümetinin Doğu Anadolu Islahat Müfettişliği Projesi ve Uygulamaları (1913–1914): Ermeni Meselesine Çözüm Arayışları*”, **Ermeni Araştırmaları**, Cilt: 3, sayı: 9, Bahar 2003.
- Türkmen, Zekeriya; “*Kuva-yı Millîye Hareketini Bastırmak Üzere İstanbul Hükümetinin Kurduğu Bir Teşkilat: Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği*”, **Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın Taneri Armağanı**, Ocak Yayınları, Ankara 1998.

TEZLER

- Altınok, Selami; **Cumhuriyet Dönemi Mülki İdare Sistemi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD Yüksek Lisans Tezi, 59 s., 2003, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bekir Koçlar.
- Atay, Hüseyin Nail; **Türkiye’de Olağanüstü Hal Yönetimi ve İdari Yapılanma**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 110 s., 1998, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Samir Sahla.
- Bayındır, Savaş; **Türk İdare Hukuku Açısından İdarenin Bölgesel Teşkilatlanması**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD Yüksek Lisans Tezi, 159 s., 2001, Tez Danışmanı: Doç. Dr. İlyas Doğan.
- Cavlak, Tuncer; **Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimat ve Mülki Teşkilat (1923-1950)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 106 s., 1990, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ergünöz Akçora.
- Darendeli, A.Vahap; **1982 Anayasasına Göre Olağanüstü Hal ve Düzenlemelerinin Hukuki Rejimi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 173 s., 1992, Tez Danışmanı : Doç.Dr. Atilla Özer.
- Erginbaş, Bülent Oğuz; **Olağanüstü Yönetim Usulleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 95 s., 1988, Tez Danışmanı : Doç.Dr. Tayfun Akgüner.

- Koca, Hüseyin; **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Dönemi Birinci ve İkinci Umumi Müfettişlikler (Genel Valilikler) 1927-1947**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 643 s., 1994, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nuri Köstüklü.
- Nail Atay, Hüseyin; **Türkiye'de Olağanüstü Hal Yönetimi ve İdari Yapılanma**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 110 s., 1998, Tez Danışmanı : Doç.Dr. Samir Sahla.
- Özcan, Adnan; **1982 Anayasası'nda Olağanüstü Hal Rejimleri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 115 s., 1998, Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Tahsin Erdiç.
- Taş, Serap; **Umumi Müfettişlikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 170 s., 1997, Tez Danışmanı: Prof. Dr. İhsan Güneş.
- Uygun, Hülya; **1982 Anayasası'nda Olağanüstü Yönetimler**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 106 s., 1991, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ersan İlal.
- Yatlı, Başar; **Olağanüstü Yönetim Usulleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 172 s., 1985.

SÜRELİ YAYINLAR:

Amme İdaresi Dergisi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Belleten

Cumhuriyet Gazetesi

Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi

Hürriyet Gazetesi

İdarecinin Sesi Dergisi

Milliyet Gazetesi

Radikal Gazetesi

Sözcü Gazetesi

Tarih Enstitüsü Dergisi

Türk İdare Dergisi

EKLER LİSTESİ

Ek Nu	İçerik	Sayfa Nu.
1	Müfettiş-i Umumîlerin Vazife ve Selâhiyetlerine Müteallik Talimat	309
2	Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği Veza'if ve Selahiyetine Dair Kararname	313
3	Anadolu Olağanüstü Genel Müfettişliği Kadrosu	314
4	Cepheye Gitmiş Olan Heyetin, Memleketin Muhtelif Mıntıklarında Müfettişi Umumilikler İhdas Edilmesine Dair Teklifleri Üzerine Hazırlanmış Kanun Lâyihası	315
5	Karesi Mebusu Vehbi Bey'in Mülkiye Müfettişlikleri Teşkili Hakkında Kanun Teklifi	316
6	Müfettişi Umumilik Kanunu Lâyihası	317
7	Umumî Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun	319
8	Umumî Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun Mucibince Tanzim Olunan Umumî Müfettişlik Vazife ve Salâhiyetlerine Dair Talimatnamenin Mer'iyete Vaz'î Hakkında Kararname	320
9	Birinci, Üçüncü ve Dördüncü Umumî Müfettişliklerle Müşavirliklerinin Teşkilât Kadroları Hakkında Kanun	325
10	Umumî Müfettişlikler Mıntikasındaki Vilâyetler	328
11	12 Eylül 1980 Sonrası Tedbirleri ve Türkiye'mizin Yakın Geleceği Üzerine Bir Rapor Denemesi	329
12	Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname	338
13	Bölge Valiliği Hakkında 71 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Reddine Dair Kânun	348
14	Bölge Parlamentolarının Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi	349
15	285 Sayılı "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"	356
16	Günlük Olağanüstü Hal Raporu	359
17	Yeni Aranan ve Yakalanan Şahısları Bildirme Raporu	360
18	286 Sayılı "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasının (D) Bendine Bir Hüküm Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname"	361
19	287 Sayılı "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 nci Maddesinin Beşinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname"	361
20	299 Sayılı "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname"	362

21	313 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname”	363
22	321 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Yedinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname”	363
23	387 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname”	364
24	3601 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun”	365
25	413 Sayılı “2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”	366
26	421 Sayılı “2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”	369
27	424 Sayılı “Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname”	371
28	425 Sayılı “2935 Sayılı Kanun İle 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”	374
29	426 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname”	375
30	430 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”	376
31	428 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname”	380
32	432 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Son Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname”	380
33	3920 Sayılı “375 ve 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ve 14.7.1965 tarih ve 657 Sayılı, 27.07.1967 tarih ve 926 Sayılı, 18.3.1986 tarih ve 3269 Sayılı, 20.5.1988 tarih ve 3466 Sayılı Kanunların Bazı Maddeleri ile 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun”	381
34	481 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname”	384

35	4753 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”	384
36	4778 Sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”	385
37	5090 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun”	385
38	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkındaki Yönetmelikler	386
	a. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik (87/12339)	386
	b. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (88/12810)	389
	c. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2000/1657)	390
	ç. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silâh Taşıma Ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2001/3508)	391
39	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Bütçesindeki Harcama Kalemleri ve Açıklamaları	392
40	Mali Yıl Bütçelerine İlişkin Talep Edilen Ödenekleri İçeren Liste (Genel İcmal)	394
41	Mali Yıl Bütçelerine İlişkin Ödenek Taleplerini İçeren Liste (Olağanüstü Hal Bölge Valiliği)	395
42	Mali Yıl Bütçelerine İlişkin Ödenek Taleplerini İçeren Liste (Jandarma Asayiş Komutanlığı)	396
43	Mali Yıl Bütçelerine İlişkin Ödenek Taleplerini İçeren Liste (İl Jandarma Alay Komutanlıkları)	397
44	Mali Yıl Bütçelerine İlişkin Ödenek Taleplerini İçeren Liste (İl Emniyet Müdürlükleri)	397
45	Mali Yıl Bütçelerine İlişkin Tahsis Edilen Ödenekleri İçeren Liste (Genel İcmal)	398
46	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Bütçesinin Harcama Kalemlerine Göre Gerçekleşme Oranları	399
47	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Bütçesinin (Genel İcmal) Yıllar İtibariyle Gerçekleşme Oranları, Döviz Karşılıkları, İçişleri ve Milli Savunma Bakanlığı Bütçeleri ile Kıyaslanması	400

48	Olağanüstü Hal Bölgesinde Meydana Gelen Olaylar (19.07.1987 – 30.11.2002)	401
49	Olağanüstü Hal Bölgesinde Meydana Gelen Olaylar Grafiği (19.07.1987 – 30.11.2002)	402
50	Olağanüstü Hal Bölgesinde Güvenlik Kuvvetleri ve Vatandaş Kaybı (19.07.1987 – 30.11.2002)	403
51	Olağanüstü Hal Bölgesinde Güvenlik Kuvvetleri ve Vatandaş Kaybı Grafiği (19.07.1987 – 30.11.2002)	404
52	Olağanüstü Hal Bölgesinde Ele Geçen Terörist (Genel Toplam) (01.01.1987 – 30.11.2002)	405
53	Olağanüstü Hal Bölgesinde Ele Geçen Terörist Grafiği (01.01.1987 – 30.11.2002)	406
54	Bölücü Örgüt Mensuplarının Eylemleri Sonucu Ölen ve Yaralanan Kamu Görevlileri (19.07.1987 – 30.11.2002)	407
55	Bölücü Örgüt Mensuplarınca Yapılan Tahribatlar (19.07.1987 – 30.11.2002)	407
56	Bölge Geneli (Hizbullah)	408
57	İllere Göre Olağanüstü Hal İlan/Bitiş Tarihleri	409
58	Mücadir İl Uygulaması	410
59	Olağanüstü Hal Uygulamasının 30.11.2002 Tarihinde Sona Ermesi İle Bölge Valiliğinde Bulunan Malzeme, Araç ve Gereç'in Bölge Valiliği Tarafından, İhtiyaca Göre Kamu-Kurum ve Kuruluşlara Yapılan Teslim Tablosu	411
60	Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Dönemiyle İlgili Olarak Eski Olağanüstü Hal Bölge Valisi Gökhan Aydın İle Yapılan 11.01.2012 Tarihli Görüşmede Not Edilen Hususlar	413

EK-1

MÜFETTİŞ-İ UMUMÎLERİN VAZİFE VE SELÂHİYETLERİNE MÜTEALLİK TALİMAT⁷⁶⁵

Madde 1- Genel müfettişler görevlendirildikleri daire dahilinde vazifelerinin gereğine göre en uygun gördükleri şehri kendileri için merkez seçecekler. Bizzat kendilerinin veya kendileri adına görevlendirdikleri kişilerin, icra edecekleri gezi ve teftişlerin zaman ve icra şeklini kendileri tayin edecekler. Teftiş ettikleri dairenin mülkî ve adlî durumunu ve bunlara ait görüş ve kanaatlerini Dahiliye ve Adliye Nezaretlerine her ay rapor edeceklerdir.

Madde 2- Genel müfettişler görevlendirildikleri dairenin idare-i mülkiye ve adliyesiyle polis ve jandarmasını teftiş edeceklerdir. Yetkileri dahilinde alacakları tedbirlerin icrası için mıntıkaları dahilindeki inzibat kuvvetleri yetersiz kaldığı takdirde talepleri halinde gereken askerî kuvvetler dahi emirlerine hazır ve amade bulundurulacaktır.

Genel müfettişler tarafından talep edildiği takdirde resmî haberleşmelerini sağlamak üzere hususi ikametgâhlarına telgraf memurları tayin edilecektir. Sadrazamlık makamı ile Dahiliye ve Adliye nazırlarıyla şifreli haberleşmede bulunabilmeleri için kendilerine mahsus birer şifre anahtarı hazırlanıp verilecek ve kendilerinin emri altında olmak üzere hususi ikametgâhlarında jandarma veya asker dahi bulundurulacaktır.

Madde 3- Genel müfettişler teftiş ettikleri yerler dahilinde vilayet ve nahiye idaresiyle ilgili kanunları bütün hükümleriyle icrasına gayret edecekleri gibi mülkiye, adliye, polis ve jandarmaya dair olan bilcümle kanun ve nizamların da uygulanmasına ve yürütülmesine nezaret edeceklerdir.

Madde 4- Genel müfettişler kanun ve nizamların teftiş ettikleri dairenin gerçek ihtiyaçlarına uygun olmayan madde ve hükümlerinin değiştirilmesini talep için değiştirilme gerekçelerini içeren kanun layihalarını düzenleyip valilerin bu konudaki fikir ve kanaatlerini aldıktan sonra bunları Babîâlî'ye takdim edeceklerdir. Ayrıca, bahse konu kanun ve nizamların teftiş daireleri dahilinde uygulanmasını kolaylaştıracak talimatnameler tanzim edecek, bunları ait oldukları nezaretlerin onay ve tasdikine arz edeceklerdir.

Madde 5- Genel müfettişler Vilayetler İdare Kanunu'nun üçüncü maddesine uygun olarak mülkiye teşkilatı icrasına gerek duyulan mevkileri tayin edecekler ve valiler ile kolordu kumandanlarının fikir ve görüşlerini aldıktan sonra bu yoldaki kanun layihalarını hazırlayacaklardır. İki vilayete dahi münasebeti olduğu iddia olunan köy ve nahiyelerin irtibat yerlerini tayin ve liva ve kaza merkezlerinin değiştirilmesi, hudutlarının değiştirilip düzeltilmesi ve kaza ve nahiyelerin kaldırılması, bağlı buldukları yerlerin değiştirilmesi hakkında zikredilen madde hükmüne uygun olarak Vilayet Genel Meclisi'nce verilecek kararlar hakkındaki görüşleri Dahiliye Nezaretine bildireceklerdir.

Madde 6- Genel müfettişler Vilayetler İdare Kanunu'nun dördüncü maddesi gereğince teftiş daireleri dahilindeki göçebe aşiret ve kabilelerin iskan ve idareleri hakkında, bunların yaşayış ve adetleri, sosyal ihtiyaçları ve buldukları mevkiin gereğini de dikkate alarak özel kanun layihaları tanzim edip Dahiliye Nezareti'ne göndereceklerdir. Bahse konu kabilelerin yerleştirilmesi ve iskânı, ziraat işlerine ve sanayiye alıştırmaya kadar imar edilmiş bölgelere zarar vermelerine meydan vermemek için valilerle birlikte gerekli tedbirler alınıp uygulamaya konulacaktır.

Madde 7- Teftiş ettikleri daire dahilindeki muhtelif topluluklar arasında iyi ilişkileri kuvvetlendirmek ve geliştirmek ve bahse konu topluluklar arasında yanlış anlamalardan kaynaklanan kötü etki uyandıran hususlar mevcut ise onları ortadan kaldırmak hukukî

⁷⁶⁵ Zekeriya Türkmen, *Vilayât-ı Şarkiye (Doğu Anadolu Vilayetleri) Islahat Müfettişliği 1913–1914, Avrupalı Devletler Denetiminde Ermeni Meselesine Çözüm Arayışları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s.63–72.

anlamda eşitliği sağlamak ile herkesin hürriyet ve hukukunu seyyanen muhafaza ettirmek genel müfettişlerin vazifeleri arasındadır.

Bu maksada uygun olarak genel müfettişler bilhassa bazı mahallerde ahalinin muhtelif toplulukları arasında ayrılık sebebi olan arazi tasarrufuyla ilgili anlaşmazlık ve ihtilafların çözümlenmesi hususuna doğrudan doğruya nezaret edeceklerdir.

Madde 8- Teftiş daireleri dahilinde muhtelif mezhep ve milliyet ve lisanlara mensup olan sakinler arasındaki gerçek durumu tayin edecek surette kendi kontrolleri altında kat'i bir nüfus sayımını mümkün olan en kısa sürede tamamlamak genel müfettişlerin vazife ve selâhiyetleri cümlesindedir. Genel müfettişler, Osmanlı hükümetince kararlaştırılan aşağıdaki maddelerin teftiş daireleri bölgesinde tatbik ve icrasına nezaret edeceklerdir.

Van ve Bitlis vilayetleri genel meclisleri ile encümenleri azasının yarısı Müslüman diğer yarısı da Gayr-i müslim olacaktır. Erzurum vilayetinde kesin nüfus sayımı işi bir sene zarfında icra edilmediği takdirde genel meclis azası adı geçen iki vilayette olduğu gibi yarı yarıya esası üzerine seçilecektir Sivas, Mamuretülaziz (Elazığ) ve Diyarbekir vilayetlerinde genel meclislerin üyeleri şimdiden nisbî seçim esasına uygun olarak belirlenecektir. Bu maksada uygun olarak kesin nüfus sayımı icra olununcaya kadar Müslüman üyelerin sayısının son seçimlerde esas kabul edilen cetveller muteber olacak ve gayr-ı müslim üyelerin adedi mensup oldukları cemaatler tarafından verilecek cetvellere göre tayin olunacaktır. Mamafih bir takım maddî zorluklar işbu geçici seçim usulünün icrasına mani olduğu takdirde genel müfettişler Sivas, Harput ve Diyarbekir vilayetleri genel meclisleri üyelerinin sayıca belirlenmesi için zikredilen vilayetlerin ihtiyaçları ve şimdiki durumlarına daha uygun diğer bir teklif getirmek selâhiyetini haiz olacaklardır.

Genel meclis üyeleri nispet kaidesi esasına uygun olarak seçilecek olan bilcümle vilayetlerde azınlıklar encümenlerde dahi temsil edilecektir. İdare meclislerine seçilecek azanın eskiden olduğu gibi yarısı Müslüman, diğer yarısı gayr-i müslim olacaktır.

Genel müfettişlerce mahzur görülmediği takdirde iki teftiş dairesi dahilinde açık oldukça polis ve jandarmaya personel temininde Müslüman ve Gayr-ı müslimler arasında eşitlik kaidesi tatbik edilecek ve diğer bilcümle resmî hizmetlerin tevcihinde dahi mümkün mertebe aynı eşitlik ilkesine uyulacaktır.

Madde 9- Genel müfettişler bilcümle memurların uhdelerine düşen görevleri ne suretle ifa ettiklerini bizzat veya bilvasıta teftiş altında bulunduracaklar ve onların derece-i ehliyet ve faaliyetlerini tedkik edecekler ve bilcümle memurların özgeçmiş belgelerini tanzim edeceklerdir.

Madde 10- Genel müfettişler yetersizliklerini veya kötü hal ve hareketlerini müşahade edecekleri memurları gereğine göre azlettirip cezayı gerektirecek halleri bulunanları doğrudan doğruya adlî makamlara teslim eder. Genel müfettişler azl olunan alt kademe memurların yerine kanun ve nizamlarda belirlenen şartlara sahip ehliyet ve liyakati bulunan diğerlerini alacakları gibi büyük memurların nasp ve tayinini de Osmanlı hükümetine arz ve inha etmek selâhiyetini haiz olacaklardır.

Genel müfettişler memurların azilleri hakkında gerekli olan bilcümle tedbirleri esbab-ı mucibesıyla beraber derhal özet olarak ait olduğu dairelere telgrafla bildirecekler ve sekiz gün zarfında da bu memuriyete ait evrakın dosyası ile beraber detaylı bir esbab-ı mucibe layihası göndereceklerdir.

Büyük memurlar şunlardır: (Her vilayet ve sancakta) vali, mutasarrıf, kaymakamlar, defterdar, mektupçu, maarif müdürü, ziraat müdürü, nafia baş mühendisi, defter-i hakanî müdürü, polis müdürü, nüfus müdürü, sıhhiye müdürü, umûr-ı ecnebiye müdürü veya vilayet tercümanı, liva muhasebecisi, liva tahrirat müdürü, tedrisat-ı taliye müessesatı ile darülmuallimîn müdürleri ve muallimler, bilumum müfettişler.

Doğrudan doğruya valilerin maiyetlerinde bulunan memurun hakkındaki kararlar valilere tebliğ edilip bildirilecektir.

Madde 11- Valilerin haklarında acilen şiddetli tedbirler uygulanmasını gerektirecek faaliyet ve hareketler tahakkuk ettiği takdirde keyfiyet genel müfettişler tarafından telgrafla Dahiliye Nezaretine bildirilecek ve adı geçen nezaret dahi işi derhal Meclis-i Vükelâya arz edecek ve

Meclis-i Vükelâ dahi genel müfettişler tarafından gönderilen telgrafnamenin alınmasından itibaren nihayet on gün zarfında bu yolda karar bildireceklerdir.

Genel müfettişler tarafından veyahut genel müfettişin talebi üzerine azl edilen memurların onuncu maddede açıklanan ayrıntılı esbab-ı mucibe layihası merkezi hükümetçe alınarak içeriği hakkında bir karar çıkarılmadıkça, azledilenler görevleri ve kadrosu dahilinde bulunsalar bile haklarında göreve dönme yönünde karar verilemez.

Madde 12- Mülkiye, adliye, jandarma, nafia ve ziraat müfettişleri doğrudan doğruya mensup oldukları dairelere tabi iseler de memurlar vilayetlerdeki gibi genel müfettişlerin teftiş bölgelerinde nezaretlerine vaz'edilmiş olduğundan genel müfettiş tarafından aciliyetine hüküm edilen hususlarda kendilerine vaki olacak tebligatı infaza mecburdurlar. Bu müfettişler kendi talimatlarına uygun olarak icra edecekleri teftişler hakkındaki raporlarının bir suretini genel müfettişe ulaştıracakları gibi asıllarını da mensup oldukları nezarete göndereceklerdir. Memurların, memuriyetlerindeki vazifelerine yönelik teftiş ve araştırmalara ilişkin raporlar gerek nezaretlerinden ve gerek genel müfettişlerden verilen emir üzerine yapılmış olsun suretleri genel müfettişlere, asılları ait oldukları nezaretlere gönderilecektir.

Madde 13- Maliye müfettişleri doğrudan doğruya Maliye Nezareti'ne bağlı olup bunlar özel nizamnameye uygun olarak icra edecekleri teftişlere dair layihalarını bahse konu nezarete gönderecekler ve bir suretini de genel müfettişe vereceklerdir. Genel müfettiş bir özel durumun acilen teftişine lüzum görüp de keyfiyeti genel müfettişlik merkezinde bulunan baş müfettişe bildirdiği takdirde baş müfettiş bizzat veya bir diğer müfettiş marifetiyle gerekli teftişleri icra etmeye ve o yolda tanzim olunan raporu genel müfettişe vermeye mecburdur. Bu gibi teftişlerden Maliye Nezareti de haberdar edilecektir.

Madde 14- Adliye memurlarından azledilmeyi gerektirecek ve muhakeme durum anlaşılan memurların azilleri Adliye Nezareti'ne inha edilir. Ve bu inhaya nezaretçe verilecek netice bir haftadan ziyade tehir edilemez. Memur amir durumunda olmadığı takdirde memuriyetinin önem ve derecesine göre, azilleriyle yerlerine diğerlerinin tayini genel müfettiş tarafından Adliye Nezareti'nden veya İsti'naf Müdde-i Umumiliği'nden talep edilecektir. Acil tedbirleri gerektiren olağanüstü durumlarda genel müfettişler keyfiyeti derhal Adliye Nezareti'ne bildirmek şartıyla azledilmeksizin memurları bile hemen işten el çektirmek selâhiyetini haiz olacaklardır.

Madde 15- Genel müfettişlerin en mühim vazifelerinden biri de muhakematın her türlü dış tesirlerden masun olarak cereyanı ve hükümlerin tarafsız ve bağımsız bir şekilde verilmesini ve amirlerin hiçbir suretle etkisi ve nüfuzu altında bulunmaması hususlarına nezaret etmektir.

Madde 16- Umur-ı Adliyenin idarî kısmı ve yazışmalarının ıslahı ile intizam ve kendi düzeni dairesinde cereyanını temin için genel müfettişlerin vaki olacak tebligata adliye memurlarınca yerine getirilecektir.

Genel müfettişler Osmanlı hükümetince kararlaştırılan aşağıdaki maddelerin kendi teftiş daireleri dahilinde tatbik ve icrası hususuna da nezaret edeceklerdir.

Kanunlar, emirler ve resmî ilânlar her teftiş dairesi dahilinde mahalli lisanları ile neşr ve ilân edilecektir. Genel müfettişlerce imkan görüldüğü takdirde her iki taraftan her biri mahkeme huzurunda ve hükümet dairelerinde kendi lisanını kullanmak hakkını haiz olacaktır. Muhakim i'lamatı Türkçe tanzim olunacak ve mümkün olduğu takdirde bunlara tarafların konuştuğu lisan üzere bir tercüme edilmiş sureti rabt edilecektir.

Madde 17- Her teftiş dairesi dahilinde jandarma ve polise ait teşkilat ve tensikat genel müfettişinin nezaret ve bilgisi altında icra edilecektir.

Jandarma ve polis teşkilat ve tensikatında lüzum görünecek tadilat genel müfettişler tarafından valilerin görüşü sorulduktan sonra vuku bulacak açıklama üzerine merkezî idarece icra olunacaktır.

Madde 18- Bircümle Maarif-i Umumiye müesseselerininin teftiş ve nezareti genel müfettişlere aittir. Genel müfettişler Osmanlı hükümetince kararlaştırılan aşağıdaki maddelerin kendi teftiş daireleri dahilinde tatbik ve icrası hususuna nezaret edeceklerdir:

Vilayet bütçelerine konulacak maarif tahsisatından her cemaatin hissesine vilayetlerce maarif için istifa olunan vergilere iştiraki nispetinde tayin olunacak ve Osmanlı hükümetince aynı mezhep erbabının kendi mekteplerinin idaresine muavenette bulunmalarına hiçbir şekilde engel çıkartılmayacaktır.

Madde 19- Genel müfettişler devletin genel bütçesinde vilayetin genel hizmetlerine mahsus bulunan tahsisatı programlı olarak tetkik edecekler ve bunlar hakkında valilerin mütalaasını aldıktan sonra gerek lüzumsuz harcamaların önünü almak ve gerektiğinde fazla tahsisat istihsal etmek için gerçek ihtiyaçlarından fazla veya noksan görecekları tahsisatı bildireceklerdir.

Madde 20- Genel müfettişler öşür gelirleri hakkında devlet hazinesi ile mükelleflerin menfaatlerini muhafaza etmekle beraber çiftçiler için asla incitici ve engel çıkarıcı hususlar olmayacak derecede sade ve kolay uygulanacak bir usûlün merkezî hükümete teklif olunabilmesine destek olacak tedbirleri araştıracaktır. (s.70)

Madde 21- Genel müfettişler emlak, arazi ve temettü (kazanç vergisi) vergilerinin toplanması hakkında tetkikat icra ettikten ve lüzum görecekları mahaller için valilerin mütalaasını aldıktan sonra kadastronun yenilenmesi veya başlanmış olan genel değışikliklerin ıslahı için teklifatta bulunabilirler.

Madde 22- Genel müfettişler refakatlerinde bulunan ihtisas sahiplerinden mürekkep fen heyetleri marifetiyle teftiş daireleri dahilindeki madenlerle ormanların devletçe şayan-ı istifade bir surette muhafazası ve işletilmesi ve arazinin ıslahıyla ziraatın geliştirilmesi, yapılan masrafların azaltılması, Maarif-i Umumiyenin neşr ve tamimi, sanayi ve ticaretin teşviki ve gelirlerin teshili hususlarında müracaat edilmesi herkesçe lüzumlu ve makbul görülecek bilcümle vasıtaları, velhasıl vilayetin iktisadî yönden ilerlemesine medar olabilecek bütün hususları tetkik ettireceklerdir. Bu kabilden olmak üzere bütçede karışıklık tahsisine bir kanun tanzimine veya irade-i seniyye çıkarılmasını muhtaç olmayan ıslahatın valiler tarafından icrasına nezaret edecekler ve genel bütçede karşılık tahsisine ve bir özel kanun tanzimine veya irade-i seniyye çıkarılmasına muhtaç olan tedbirleri ait olduğu dairesine inha edeceklerdir.

Madde 23- Memuriyete ait işlerini ifa etmeleri için genel müfettişlerden her birinin maiyetine aşağıdaki memurlar tayin edilecektir.

1. Kalem âmiri olarak bir başkâtip ile yeterli miktarda müsevvid (yazıcı, kâtip), mübeyyiz (yazıları temize geçen kâtip), mütercim ve kâtip
2. Mülkiye, polis ve jandarma işleri için bir müfettiş
3. Bir adliye müfettişi
4. Bir maarif müfettişi
5. Osmanlı veya ecnebi halkından mütehassıs bir ziraat müfettişi (s.71)
6. Osmanlı veya ecnebi halkından mütahassıs bir nafıa müfettişi
7. Ecnebi jandarma zabitanı mey anında intihap edilecek bir emir zabiti
8. Ecnebi bir özel kâtip
9. Bir Kürtçe tercümanı
10. Bir Ermenice tercümanı

Yukarıda belirtilen memurlar, genel müfettişlerin intihabıyla veya muvafakati üzerine tayin edilecek, vazife ve salahiyetleri genel müfettişlerin yardımlarıyla tanzim olunacak olan bir özel talimatname ile tayin olunacaklardır.

Tarih: 23 Mayıs 1914.

EK-2

ANADOLU FEVKALÂDE MÜFETTİŞ-İ UMUMİLİĞİ VEZA'İF VE SELAHİYETİNE DAİR KARARNAME⁷⁶⁶

Gnkur. ATASE Arşivi nr: 4/252, Kls: 486, Ds: (39–40) 2, F: 1

İmza: Mehmed Vahideddin

Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği Veza'if ve Selahiyetine Dair Kararname

Madde 1- Anadolu'da emniyet sağlamak maksadıyla mülkî ve askerî selâhiyetli bir müfettiş-i umumîlik ihdas edilmiştir. Müfettişin refakatine adliyeden ve mülkiyeden mütehassıs müşavirler verilecektir.

Madde 2- Anadolu'da emniyet ve asayişin tesisi için lüzumu görülen bütün kuva-yı inzıtabitiye-i askeriye, kuva-yı zabıta ve gönüllü kıt'aat müfettiş-i umumi emri altındadır.

Madde 3- Müfettiş-i umumilik lüzumlu gördüğü yerlerde idare-i örfiyye ilanına me'zundur.

Madde 4- Müfettiş-i umumilik mülkî ve adlî, askerî konularda ait olduğu nezaretle doğrudan görüşebilir.

Madde 5- Müfettiş-i umumilik askerî teşkilatının ilga ve yeniden teşkiline selahiyettardır.

Madde 6- Müfettişe maaşından başka şehri 1000 lira, maiyetine de rütbeleri karşılığı tahsisat verilir. Zabitan dışında neferlere de ayrıca maaş verilir.

Madde 7- Müfettişlik erkânının maaş, vs. para işleri 18 Nisan 1336 tarihli kuva-yı inzıbatiye kararına göre icra edilir.

Madde 8- Müfettiş-i umumi, Meclis-i Vükelaya bilgi vermek kaydıyla ayda 20.000 lira kadar mestureden para çekilip kullanılabilir,

Madde 9- 28 Nisan 1336 tarihinden itibaren bu karamamenin icraya konulmasına hey'et-i vükelâ memurdur.

9 Şaban 1338 / 28 Nisan 1336/1920.

⁷⁶⁶ Zekerıya Türkmen, "Kuva-yı Millıye Hareketini Bastırmak Üzere İstanbul Hükümetinin Kurduğu Bir Teşkilat: Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği", **Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın TANERİ Armağanı**, Ocak Yayınları, Ankara 1998, s.474-475.

EK-3

ANADOLU OLAĞANÜSTÜ GENEL MÜFETTİŞLİĞİ KADROSU⁷⁶⁷

Memuriyet	Rütbe	Subay	Askeri Memur	Küçük Subay		
				Tüfekli	Revolverli	Silahlı Olmayanlar
Genel Müfettiş	Müşir	1			1	3
Erkan-1 Harbiye Reisi	Mirliva	1			1	2
Genel Müfettiş Yaverleri	Binbaşı	1				2
Genel Müfettiş Yaverleri	Yüzbaşı	2				4
Erkan-1 Harbiye Riyaseti Yaveri	Yüzbaşı	1				2
Tercüman	Binbaşı	1	(Sivil de olabilir)			2
Emir Subayı	Yüzbaşı	1				2
Şoför ve Muavini					4	
Emirber					2	
ASKERİ İŞLER ŞUBESİ						
Erkan-1 Harp	Kaymakam	2				4
Erkan-1 Harp	Binbaşı	3				6
Mülhak	Yüzbaşı	4				8
Birinci Sınıf Katip				1		
İkinci Sınıf Katip				1		
İDARİ İŞLER ŞUBESİ						
Başkan	(Valilik etmiş kişilerden biri)			1		
Jandarma	Kaymakam		1			
İl Polis Müd.Yapmış Biri						1
İkinci Sınıf Katip						1
Üçüncü Sınıf Katip						1
ADLİYE ŞUBESİ						
Müdür	Kaymakam	1				2
Üçüncü Sınıf Temyiz Müşaviri			1			
Birinci Sınıf Katip			1			
LEVAZİM ŞUBESİ						
Başkan	Kaymakam	1				2
Muhasebe			1			
Veznedar			1			
İkinci Sınıf Katip			1			
Üçüncü Sınıf Katip			1			
EVRAK ŞUBESİ						
Kısım Amiri	Yüzbaşı	1				
Üçüncü Sınıf Katip			1			
Yazıcı Küçük Subay					2	
KARARGAH KUMANDANLIĞI						
Karargah Kumandanı	Yüzbaşı	1				
Tabur Hesap Memuru			1			
Hesap Memur Muavini			1			
İaşe Subayı	Yüzbaşı	1				
Karargah Tabibi	Binbaşı	1				2
Karargah Veterineri	Binbaşı	1				2
..... Kumandanı	Yüzbaşı	1				2
KARARGAH MUHAFAZ PİYADE VE SÜVARİ TAKIMI						
Müfettişliğe Bağlı Heyetler	Ferik/Mirliva	3				
TOPLAM		28	10	3	10	48

⁷⁶⁷ Nurettin Gülmez, "Anadolu Islahatı Olağanüstü Genel Müfettişliği", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 58, C.: XX, Mart 2004, s.269.

EK-4

CEPHEYE GİTMİŞ OLAN HEYETİN, MEMLEKETİN MUHTELİF MINTIKALARINDA MÜFETTİŞİ UMUMİLİKLER İHDAS EDİLMESİNE DAİR TEKLİFLERİ ÜZERİNE HAZIRLANMIŞ KANUN LÂYİHASI⁷⁶⁸

Madde 1- İcabatı ahval dolayısıyla ber-veçhiâti menatıka muvakkaten Büyük Millet Meclisince müntehap birer müfettişi umumi izam olunur.⁷⁶⁹

Madde 2- Menatiki mezkûre berveçhi âtidir:

- (A) İzmit, Bolu, Zonguldak, Bilecik, Eskişehir,
- (B) Karahisarı Sahib, Konya, Aksaray, Silifke,
- (P) Antalya, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Menteşe,
- (T) Kastamonu, Kângırı, Sinob,
- (S) Samsun, Amasya, Tokad, Sivas,
- (C) Ankara, Çorum, Yozgad,
- (Ç) Kayseri, Niğde, Kırşehir.

Madde 3- Müfettişi umumilerin vazifeleri, memleketin menabii maddiye ve mâneviyesini müdafaai memleket icabatına hüsnüsuretle tevcih esbabını temin etmektir.

Madde 4- Müfettişi umumiler buldukları vazifelerde askerî, mülki ve adlî bütün şubaları idariyeyi teftiş, halkın hukukunu siyanet ve hâsıl ettiği kanaate göre icabedenleri en yakın istiklâl mahkemesine tevdi ederler.

Madde 5- İstiklâl mahkemeleri, müfettişi umumiler tarafından tevdi olunan hukuku şahsiyeden gayri bütün umuru rüyet ederler.

Madde 6- Müfettişi umumiler, muhaberatını vekâletler ile icra eyler ve her on beş günde Büyük Millet Meclisi Riyasetine bir rapor ita ederler.

Madde 7- Her müfettişi umuminin mıntıkasındaki, bütün memurini mülkiye, askeriye ve adliye o müfettişin emirlerini infaza mecburdur.

Madde 8- Müfettişi umumiler, mıntıklarındaki memurinden azil ve tebdili icabedenleri, devairi aidesine işar eder. On beş gün zarfında devairi aidesi bir karar ittihazına ve cevap itasına mecburdur. Cevabın ademivüründünde o memurun elini işten çektirir.

Madde 9- Müfettişi umumilerin hususi şifreleri ve maiyetlerinde ikişer kâtip ve miktarı kâfi jandarına bulunur.

Madde 10- Devri teftiş münasebetiyle harcırah verilmez. Ancak, vesaiti nakliye ücreti ita edilir.

Madde 11- İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi Heyeti Vekilesi memurdur.

Madde 12- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

⁷⁶⁸ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 12, Altmış birinci içtima (4.8.1337), s.3-4.

⁷⁶⁹ Bu madde, Meclis'te yapılan görüşmeler ve verilen tadil tekliflerin ardından "Memleketin menabii maddiye ve mâneviyesini müdafaai vatan icabatına hüsnü suretle tevcih esbabını temin etmek üzere ikinci maddede muharrer manatıka muvakkaten Büyük Millet Meclisince âzası meyanından müntehap birer müfettiş izamolunur." şekline dönüşmüştür.

EK-5

KARESİ MEBUSU VEHBİ BEY'İN MÜLKİYE MÜFETTİŞLİKLERİ TEŞKİLİ HAKKINDA KANUN TEKLİFİ⁷⁷⁰

Madde 1- Bilâhare müfettişi umumiler maiyetinde istihdam olunmak üzere Dahiliye Vekâletinde sunufu muhtelif eden şimdilik on iki kişilik bir heyeti teftişye teşkil olunmuştur.

Madde 2- Müfettişler re'si idarede lâakal on sene hizmetleri sebk etmiş ehliyet ve malûmatı hukukiyeleri mücerrep memurini dâhiliye meyanından vekâletçe tâyin olunur.

Madde 3- Müfettişler bilûmum memurini mülkiyenin ahval, muamelât ve hesabatını teftiş ve murakabeye salâhiyettardırlar.

Madde 4- Müfettişler esnayı teftişte suiistimale muttali oldukları halde usulü muhakemeye tevfikân tahkikata iptidarla tanzim eyleyecekleri evrakı tahkikiyeyi doğrudan doğruya encümeni aidine ve fezleke suretini berayı malûmat Dahiliye Vekâletine tevdi ederler.

Madde 5- Esnayı tahkikte tezahür ve tahakkuk eden cürüm üzerine müfettişler memuru mesulü her kim olursa olsun işten el çektirebilecekleri gibi rüesayı memurinin tasdikine muhtaç olmaksızın tevkif dahi ederler.

Madde 6- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7- İşbu kanunun icrasına Heyeti Vekile memurdur.

Karesi
Vehbi

⁷⁷⁰ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, Doksan beşinci içtima (17.10.1337), s.168.

MÜFETTİŞİ UMUMİLİK KANUNU LÂYİHASI⁷⁷¹

Madde 1- Müfettişi Umumilik mntıkları berveçhi âtidir:

Birinci Mıntıka: İstanbul, Çatalca, Edirne (Kırkkilise, Gelibolu, Tekfürdağı dâhil) Kal'ayı Sultaniye, Karesi, Hüdavendigâr, Eskişehir, Ertuğrul, İzmit, Bolu, Zonguldak, Ankara, Kângırı, Kastamonu vilâyetleri.

İkinci Mıntıka: İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Menteşe, Kütahya, Karahisarı Sahib, Isparta, Burdur, Teke vilâyetleri.

Üçüncü Mıntıka: Sivas, Tokad, Amasya, Canik, Ordu, Sinob, Çorum, Yozgad, Kırşehir, vilâyetleri.

Dördüncü Mıntıka: Adana, Kozan, Cebelibereket, İçel, Konya, Aksaray, Niğde, Kayseri, Maraş, Anteb vilâyetleri.

Beşinci Mıntıka: Trabzon, Erzurum, Kars, Ardahan, Artvin, Bayezid, Erzincan, Lâziztan, Giresun, Karahisarı Şarki ve Gümüştane vilâyetleri.

Altıncı Mıntıka: Diyarbekir, (Siverek, Ergani dâhil) Van, (Hakkâri dâhil) Musul (Süleymaniye, Kerkük dâhil) Bitlis, Mamuretülâziz (Dersim dâhil) Muş, Genc, Siird, Mardin, Malatya, Urfa vilâyetleri.

Madde 2- Müfettişi umumiler umuru devlette mesbukulhizme rüyet ve ehliyeti mücerrep zevat meyanından Dahiliye Vekâletinin inhası üzerine Heyeti Vekilece tâyin ve Büyük Millet Meclisince tasdik olunur. (Müfettişi umumiliğe merbut heyeti teftişiyeye ile devair kadrosu merbuttur.)

Madde 3- Müfettişi umumiler mntıkları dâhilinde bütün vekâlet namına murakabe ve teftiş salâhiyetini haiz ve kuvvei icraiyeenin en büyük memurlarıdır ve bu itibarla mntıkları dâhilinde:

1. Asayiş ve emniyeti umumiyeiyi temin,
2. Kavanin ve nizamatı mevcudenin hüsnü tatbikini müstemirren takip,
3. İdarei umumiyeeye mensup bilûmum devairi sureti daimede teftiş,
4. Alelûmum şûralarla bunlara merbut şubat ve devairin kanunen haiz oldukları

salâhiyete hâlel gelmemek şartıyla murakabe hususatiyle mükellef ve bunların hinî tatbik ve icrasından dolayı hükümeti merkeziyeye karşı mesuldürler. Müfettişi umumiler üç ayda bir, mntıklarının ahvali umumiyesine ve yaptıkları işlere müteallik mufassal rapor tanzim ve vekâletlere takdim ederler.

Madde 4- Müfettişi umumiler mntıkları dâhilinde emnü asayişin muhafazası için bilcümle tedabiri ittihazı, mntıkları dâhilinde bulunan bilcümle jandarma kuvvetlerini, jandarma vazai fi umumiyesini nazarı dikkate almak suretiyle, tevzi ve tesbite salâhiyettardır. Müfettişi umumilik mntıkası jandarma kumandanı, doğrudan doğruya müfettişi umuminin tahtı emrindedir.

Madde 5- Müfettişi umumiler emrinde ayrıca top ve makinalı ile mücehhez beheri yüz mevcutlu beş bölükten mürekkep atlı bir jandarma alayı bulunur. İşbu alayın efradı hizmeti askeriyeye dâhil ve mükellefin meyanından intihap ve tefrik olunur.

Madde 6- Bir yerde ihtilâl zuhur ettiği ve müfettişi umumi emrinde bulunan kuvvetler ihtilâli bastırmaya kifayet etmediği ve Hükümeti merkeziye ile bilmuhabere mezuniyet istihsaline zaman ve imkân müsait olmadığı takdirde ilk vasıta ile Dahiliye Vekâletine malûmat verilmek şartıyla müfettişi umumi idarei örfiye ilânına mezundur.

Madde 7- Valiler inzibat ve asayiş hususlarında doğrudan doğruya mntıkasında buldukları müfettişi umumilere merbutturlar. Umuru sairede Hükümeti merkeziyeye tâbi olur. Müfettişi umumilerin bu bapta hakkı teftiş ve murakabeleri vardır.

⁷⁷¹ TBMMZC, Devre: 1, İçtima: 2, C.: 13, Doksan beşinci içtima (17.10.1337), s.168-170.

Madde 8- Müfettişi umumilerin gerek bizzat ve gerek maiyetlerindeki müfettişler vasıtasıyla merkeze ve mahallî idarelere mensup devairin teftişi münasebetiyle veyahut suveri saire ile muttali oldukları suiistimalâtı tahkik ve failleri hakkında imkânı kanuniyi tatbik ettirmeye memurdurlar. Suiistimalâtı tebeyyün eden memurları ledelhace işten el çektirmeye ve bunlardan devamı memuriyeti gayricaiz görülenler ile vazifelerini ifaya ehliyetlikleri maddeten tahakkuk edenlerden hakkı tâyini vekâletlere aid olanları, mensub oldukları vekâletler vasıtasıyla ve diğerlerini doğrudan doğruya azletmeye salâhiyettardır. Hakkı azli vekâletlere ait memurin hakkında müfettişi umumi tarafından vukubulacak işarata vekâletler on beş gün zarfında verecekleri kararı bildirmeye mecburdurlar. Bu müddet zarfında vekâletler kararlarını tebliğ etmedikleri takdirde müfettişi umumi mesuliyeti deruhde ederek memuru doğrudan doğruya azleder.

Madde 9- Müfettişi umumilerce memurini maliyenin azline dair vukubulacak tebligatı valiler ve vilâyet ve nevahi heyeti idareleri ve diğer vekâletlere mensup rüesayı memurin bilâtehir infaza mecburdurlar.

Madde 10- Müfettişi umumiler her sene vilâyet şûralarınca bütçe müzakeresinden üç ay evvel heyati idarelerce intihab olunacak ikişer zatı tensib eden mahalde toplayarak müfettişi umumilik mıntikasının müşterek işlerini tanzim için ittihaz olunacak mukarreratı maliyenin esasatını tespit ve ihzar ederler.

Madde 11- Vilâyet ve nevahi şûraları müzakerat ve mukarrerat suretlerini valiler vasıtasıyla müfettişi umumilere gönderirler.

Madde 12- İşbu kanunun icrasına Heyeti Vekile memurdur.

Madde 13- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

5 Teşrinievvel 1337

İcra Vekilleri Heyeti Reisi
Fevzi

Şeriye Vekili
Fehmi

Müdafaai Milliye Vekili
Refet

Adliye Vekili
.....

Dahiliye Vekili
Refet

Hariciye Vekili
.....

Erkâm Harbiyei Umumiye Reisi
Fevzi

İktisat Vekili
Mahmud Celâl

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili
Refik

Maliye Vekili
Hasan Hüsnü

Maarif Vekili
.....

Nafia Vekili
.....

EK-7

UMUMÎ MÜFETİŞLİK TEŞKİLİNE DAİR KANUN⁷⁷²

(Resmî Ceride ile neşir ve ilanı: 16/VII/1927 – Sayı: 634)

No. 1164

Madde 1- Mütөөddit vilayetleri alakadar eden ve bu vilayetlerin müşterek faaliyetiyle izâlesi kâbil olan ihtiyâcât hudusunda, o vilayetler üzerinde, mevaddı âtiyede muharrer selâhiyetleri haiz umumî müfettişlikler teşkiline ve ihtiyâcâtın zâil olmasıyla, bu Müfettişliklerin ilgâsına hükümet mezundur.

Umumî Müfettişler, İcrâ Vekilleri Heyeti kararıyla tayin olunur ve memuriyetlerine de aynı suretle nihayet verilir.

Madde 2- Umumî Müfettişlik kadroları, bütçelerle tayin olunur. Ancak senei maliye zarfında teşkiline lüzum görülecek umumî müfettişlik kadroları, Dâhiliye Vekâletince bittanzim, İcrâ Vekilleri Heyeti kararıyla tatbik ve ertesi sene Meclisi Âli'ye arz olunur.

Umumî müfettişlikler emrine, Hükümetçe tensip edilecek Vekâletlerden, lüzumu kadar müşavir ve saire de ayrıca tahsis olunabilir.

Madde 3- Umumî Müfettişler, Dâhiliye Vekâletine merbut olup, mntıkaları dâhilinde âsâyiş ve inzibâtın teminine nezâret ve kavânin ve nizâmâtın tamâmii tatbik ve icrasını mütemediyen tâkip ve murâkebe ve Vekâletlerin kânunen hâiz oldukları salâhiyetlerden İcrâ Vekilleri Heyetince kendilerine tevdiine karar verilenleri istimal ederler.

Muvakkat Madde — 1927 senesi zarfında Umumî Müfettişlikler teşkiline lüzum görüldüğü takdirde, bu teşkilâtın icâb ettireceği maaşat ve masârif için, masârifî gayri melhuza tertibinden, azamî seksen bin liranın Dâhiliye bütçesinde küşâd edilecek bir faslı mahsusa naklen sarfına hükümet mezundur.

Madde 4- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 5- Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

⁷⁷² TBMMKM, Devre: II, İçtima: 4, Cild: 5, İkinci Basılış, Ankara 1939, TBMM Matbaası, s. 584.

EK-8

UMUMÎ MÜFETTİŞLİK TEŞKİLİNE DAİR KANUN MUCİBİNCE TANZİM OLUNAN UMUMÎ MÜFETTİŞLİK VAZİFE VE SALÂHIYETLERİNE DAİR TALİMATNAMENİN MER'İYETE VAZ'Î HAKKINDA KARARNAME⁷⁷³

Umumî Müfettişlik kanunu mucibince, Umumî Müfettişlik vazife ve salâhiyetleri hakkında, Dahiliye Vekâleti celilesince tanzim ve tevdi kılınmış olan merbut talimatnamenin mer'iyete vaz'ı, vekâleti müşarünileyhanın 27 Teşrinisani 927 tarihli tezkeresiyle vukubulan teklifi üzerine İcra Vekilleri heyetinin 27 Teşrinisani 927 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

TALİMATNAME

Madde 1 — 1164 numaralı kanun mucibince, Elâzığ, Urfa, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Van vilâyetlerini ihtiva etmek üzere bir umumî Müfettişlik teşkil edilmiştir. Umumî Müfettiş Dahiliye Vekâletinin inhası ve icra vekilleri heyetinin kararıyla tayin olunur.

Madde 2 — 1164 numaralı kanunun ikinci maddesi mucibince tanzim edilen Umumî Müfettişlik kadrosundaki memurlar aşağıda gösterildiği veçhile tayin olunur.

A) Baş Müşavir Umumî Müfettişin muvafakati alınmak şartıyla Dahiliye Vekâletinin inhası ve İcra Vekilleri Heyetinin kararıyla

B) Müşavirler Umumî Müfettişin muvafakati alınmak şartıyla Başvekil ve vazifesinin mahiyetine göre ait olduğu vekilin müşterek kararnamesiyle

C) Şube Müdürleri Umumî Müfettişin inhası ve Dahiliye Vekilinin tasdikiyle

D) Umumî Müfettişlik kadrosuna dahil ordu zabitanı Umumî Müfettişin inhası üzerine Müdafaa-i Milliye Vekâletince: jandarma zabitanı ile inzibat memurları Umumî Müfettişin inhası üzerine Dahiliye Vekâletince

E) Memurlar ve sair müstahdemler doğrudan doğruya Umumî Müfettiş tarafından tayin olunur.

Madde 3 — Umumî Müfettişlik teşkilâtı hükümetçe ilga edildikte kadrosundaki Umumî memurlar, Umumî Müfettişlik maiyetinde geçirdikleri müddet kıdemlerine mahsup edilmek ve bu kıdemlere nazaran ilk münhallere tercihan tayin olunmak şartıyla memurun kanununun 85 inci maddesine tevfikân Vekâletleri emrine alınırlar.

Madde 4 — Umumî Müfettişlik kadrolarına dahil memurlarına indellüzum iadeleri Umumî Müfettişin iş'arı üzerine tayinlerindeki usule tevfikân icra olunur.

Madde 5 — Umumî Müfettişlik kadrosundaki memurlardan Başmüşavir ile Müşavirlerden mâdasının inzibatî cezayı müstelzim hareketleri vukuunda başmüşavir ile müşavirlerden teşekkül edecek komisyon vekâletler inzibat komisyonu makamına kaim olur.

Bu komisyonun inzibata ait vereceği karar memurun kanunu ahkâmına tâbidir.

Madde 6 — Umumî Müfettişlik kadrosuna dahil memurlardan vazifei memuriyetleri hasebiyle takibatı kanuniye icrasını müstelzim fiil ve harekette bulunanlar, haklarında

⁷⁷³ Güneydoğu – Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, (Birinci Genel Müfettişlik tarafından neşrolunmuştur) Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939, s.69–72.

Umumî Müfettişçe münasip görülecek tarzda tahkikat yaptırılır. Tezahür edecek neticeye göre memurin muhakemat kanunu tatbik olunur.

Madde 7 — Umumî Müfettiş mıntıkası dahilinde Hükümetin vekili ve umum vekillerin mümessilidir. Bu sıfatla başta valiler olmak üzere bütün memurlar kendisine karşı mesul ve gördükleri işlerden ve yaptıkları icraattan izahat ve hesap vermeğe mecburdurlar.

Madde 8 — Umumî Müfettişlik mıntıkası dahilindeki vilâyetlerde valiler ve memurlar kanunlar ve nizamnameler mucibince ifası kendilerine mevdu umur ve hususat hakkında vazife ifası ve ait oldukları vekâletlerle muhabere icrası ile mükellef olmakla beraber lüzumunda veya umumî Müfettiş tarafından istendiği takdirde işin bulunduğu safha hakkında süratle lâzım gelen malûmat ve izahatı vermeğe ve muamele dosyasını da umumî müfettişe göndermeğe mecburdurlar. Umumî Müfettiş vazı yed edeceği muamelâta dair muhaberede vekillerin ve rüesanın merciidir.

Binaenaleyh Umumî Müfettiş alâka göstereceği işin cereyanı ve icrası hakkında musip gördüğü tarzda muayyen bir istikamet vermek ve ne şekilde ikmalî münasip olacağı hususunda tavsiye ve emirlerde bulunmak salâhiyetini haizdir. Bu işler hakkında ait olduğu vekâlete malûmatı lâzime verir.

Madde 9 — Umumî Müfettiş polis ve jandarma kıtaatı gibi kuvvei zabıta ve müsellehayı ve mıntıkası dahilindeki asker kuvvetlerini icra kuvveti olarak istihdam eder.

Madde 10 — Umumî Müfettiş mıntıkası dahilinde mevcut kuvvetlerin kifayetsizliğini görürse en yakın mahallerden lüzumu kadar jandarma ve asker kıtaatı celbine Dahiliye Vekâletinin tavassutu ile temine tevessül eyler.

Umumî Müfettiş kıtaatı askeriyeden talep ettiği vezaiî müfettişlik dahilindeki en büyük askerî kumandanına noktai nazar ve mütalaasıyla birlikte tebliğ eder. Kumandan aldığı vazifeyi ifa için kıt'alarını icabında kendi kuvvetleriyle müşterek hareket edecek olan jandarma kıtaatını, kavaidi askeriyeye göre tertip ve sevk ve idare eyler.

Madde 11 — Umumî Müfettişlik kanun ve talimatnamesinin kendisi ne bahşettiği salâhiyetlerin istimalinden ve icraatından hükümeti merkeziyeye karşı mesuldür. Bu salâhiyetler umumî Müfettişlik kanununun Üçüncü maddesi mucibince atide gösterilmiştir.

a) Asayiş ve inzibatın teminine nezaret etmek.

b) Kavanin ve nizamatin tamamii tatbik ve icrasını mütemadiyen takip ve murakabe etmek.

c) Hâkimlere müteallik şikâyeti müstelzim ahval hakkında icabatı kanuniyenin ifası zımında doğrudan doğruya Adliye Vekâletine müracaat etmek ve davaların esbabı tehirini ledilicap Müddeiumumilerden sorarak yine Vekâleti müşarünileyhaya bildirmek.

d) Mıntıkası dahilindeki mahkemelerden birinde rü'yetini emniyet ve asayiş noktasından mahzurlu gördüğü her hangi bir dava hakkında kanun mucibince nakil muamelesi ifasını temin için Adliye Vekâletine müracaatta bulunmak,

e) Mıntıkasının, iktisadî, sıhhî, içtimaî, harsî, medenî, umranî, ihtiyacat ve hususatının süratle terakki ve tekâmülünü temin ve tatmin edecek esbap ve vesaili ihzar etmek ve bunun tatbikini ve iyi bir tarzda idare ve ikamesini müstemirren takip ve murakabe etmek.

f) Mıntıka dahilindeki ahalinin şahsî ve tasarrufî haklarının masuniyet ve mahfuziyetini temin etmek.

g) Halkın iskân ve terfihi ve köylülerin, çiftçilerin araziye sahip olmaları esbabını istikmal etmek.

h) Mıntıkası dahilindeki valilerle umum memurların, âmiri, Umumî ve mahallî hükümet işlerinin nazım ve murakıbbı sıfatıyla memurun kanunu ahkâmı dairesinde hizmet ve memuriyetlerinde bakasını asayışe mahzurlu gördüğü valilerle memurların ellerini işten çekertmek.

i) Mıntıkası dahilindeki bilumum müfettişleri ve maarif eminlerini valiler, müdürler ve sair memurlar gibi göstereceği istikametler dahilinde vazife ve faaliyete sevk etmek.

j) İcabında ecaniple temas, makamat ve memurini müteallikasına ait olup müfettişi umumî bu hususla işğal etmez.

Madde 12 — Umumî Müfettiş emniyeti âmmeyi ihlâl veya tehdit eden veya bu mahiyeti iktisaba başlayan ahval ve vakayı karşısında lüzum görürse şumulü tahdit edeceği daireye münhasır olmak üzere idarei örfiye ilânını Dahiliye Vekâletinden talep eder.

Madde 13 — Umumî Müfettiş idarei umumiyyede âmiriyyet ve teftiş hakkını haiz olduğu gibi mahalli idarelerde dahi nezaret ve murakabe salahiyetini haizdir. Bu noktadan valiler meclisi umumiler mukarreratını tasdik ve icra etmezden evvel umumî müfettişin rey ve tasvibini alırlar.

Belediyeler üzerindeki murakaba hakkını münasip gördüğü tarzda istimal eder. Umumî Müfettiş bu kararları tasdik veya iade edebileceği gibi, yolsuz, noksan gayri kâfi ve gayri kanunî gördüğü vilâyet bütçelerini dahi tashih tadil veya ikmal edilmek üzere ait olduğu Vilâyetlere iade eder.

Madde 14 — Umumu Müfettiş Vilâyetler arasında müştereken tesis ve idaresine lüzum gördüğü müessesat ve tesisat için tesis ve idare masraflarını ve varidatları nispetinde vilâyetler üzerine taksim ve tevzi ederek adi ve fevkalâde bütçelerine meclisi umumîlerce ithal edilmek üzere valilere tebligatta bulunur. İşbu müessesat ve tesisatın müşterek idare tarzı umumî müfettişlik talimatı dairesinde tanzim olunur.

Madde 15 — Umumî Müfettiş Dahiliye Vekâletine asayış hakkında her gün ve mıntıkası ahvali umumiyyesine ait müşahede ve intıbaı ve yapılan icraat neticeleri hakkında her üç ayda bir rapor gönderir. Raporun ihtiva ettiği mevat mahiyetlerine göre alâkadar olan vekâletlere verilir.

Madde 16 — Dahiliye Vekâleti Umumî Müfettişlik muamelâtı üzerindeki murakaba ve teftiş hakkını münasip göreceği şekilde istimal eder.

Madde 17 — Baş Müşavir Umumî Müfettişin muavin ve müsteşarı olup Umumî Müfettişin vereceği salâhiyet ve talimat dairesinde vazife icra ve muhaberata imza vazeder.

BİRİNCİ UMUMİ MÜFETTİŞLİK HAKKINDA KARARNAME

27 Teşrinisani 927 tarih ve 5858 numaralı kararnameye zeyildir. 1164 numaralı kanun mucibince Elâziz, Urfa, Bitlis, Diyarbekir, Siirt, Mardin Hakkâri ve Van vilâyetlerini ihtiva etmek üzere ve kadrosu ikmal edilmiş olan Umumî Müfettişlik unvanının (Birinci Umumî Müfettişlik) suretinde tadili, Dahiliye Vekâleti Celilesinin 22 Kânunuevvel 927 tarih ve 4262 numaralı tezkeresiyle vukubulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'etinin 31 Kânunuevvel 927 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.

Birinci Genel Müfettişlik memurun kadroları
1 No.lu kadro cetveli (Kânunusani 1928'deki kadro)

A

Adet	Maaş	
1	150	Genel Müfettiş
1	150	Başmüşavir
1	75	Asayiş ve istihbarat müdürü
2	50	Asayiş ve istihbarat müdürü muavini
1	30	Yazı işleri müdürü
1	30	Hususi kalem âmiri
1	75	İskân müdürü
1	50	İskân müdür muavini
1	40	Evrak âmiri
1	25	Polis âmiri
2	20	Polis
1		Yaver (jandarma Yzb.)
1		Askerî Kâtip (jandarma Yzb.)
1	60	Askerlik müşaviri
1	100	Adliye müşaviri
1	60	Maliye müşaviri

D

Adet	Maaş	
9	150	Ücret kâtip
1	175	Ücret Levazım ve Daire müdürü
1	175	Ücret Muhasibi mes'ul

2 No.lu kadro cetveli
Haziran 1928 kadrosu

A

Adet	Maaş	
1	150	Genel Müfettiş
1	150	Başmüşavir
1	75	Asayiş müdürü
1	50	Asayiş müdür muavini
1	75	İstihbarat müdürü
1	50	İstihbarat müdür muavini
1	50	Yazı işleri müdürü
1	50	Hususi kalem âmiri
1	75	İskân müdürü
1	50	İskân müdür muavini
1	40	Evrak âmiri
2	15	Polis
1	40	Muhasibi mes'ul
1		Askerî Kâtip (jandarma Yzb.)
1		Yaver (jandarma Yzb.)
1	60	Askerlik müşaviri
1	100	Adliye müşaviri
1	60	Maliye müşaviri

D

Adet	Maaş	
9	150	Ücret kâtip
1	175	Ücret Levazım ve Daire müdürü
1	150	Ücret Maliye müşavirlik kâtibi

3 No.lu kadro cetveli
Barem kanunundan sonraki kadro

A

Adet	Derece	Maaş	
1	1	150	Genel Müfettiş
1	2	125	Başmüşavir
1	5	80	Asayiş müdürü
1	7	55	Asayiş müdür muavini
1	5	80	İstihbarat müdürü
1	7	55	Yazı işleri müdürü
1	7	55	Hususi kalem âmiri
1	6	70	İskân müdürü
1	7	55	İskân müdür muavini
1	9	40	Evrak âmiri
1	9	40	Muhasibi mes'ul
2	14	20	Memur
1			Askerî Kâtip (jandarma Yzb.)
1			Yaver (jandarma Yzb.)
1	3	100	Askerlik müşaviri
1	4	90	Adliye müşaviri
1	5	80	Maliye müşaviri

D

Adet	Derece	Maaş	
9		150	Ücret kâtip
1		175	Ücret Levazım ve Daire müdürü
1		150	Ücret Maliye müşaviri kâtibi

EK-9

BİRİNCİ, ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ UMUMÎ MÜFETTİŞLİKLERLE MÜŞAVİRLİKLERİNİN TEŞKİLÂT KADROLARI HAKKINDA KANUN⁷⁷⁴

Neşir tarihi: 24.12.1935

Kanun No. 2865

Madde 1 — 25 Haziran 927 tarih ve 1164 numaralı kanunun verdiği salâhiyete binaen hükümetçe teşkil edilmiş olan Birinci Umumî Müfettişlikle bu defa yeniden teşkil olunan Üçüncü ve Dördüncü Umumî Müfettişliklerin ve bu Müfettişlikler emrinde bulunacak müşavirliklerin kadroları bağlı (1) numaralı cetvelde gösterilmiştir.

Bu cetvelde gösterilen kadrolar, ait oldukları vekâletlerin kadrolarına eklenmiştir.

Madde 2 — Müşavirliklere icabında müfettişler de tayin olunabilir. Bu takdirde emrinde oldukları Umumî Müfettişliğin merkezi, bu müfettişlerin mıntika merkezleri sayılır.

Müşavirliklere ait dereceler azamî olup icabettiği takdirde bu vazifelere kadrodaki maaşları karşılık gösterilmek suretiyle daha aşağı derecelerden memur tayini caizdir.

Bu takdirde kendilerine 1452 numaralı kanunun müsait olduğu derece maaşı verilir.

Madde 3 — 1452 sayılı kanuna bağlı (2) numaralı cetvelin Dahiliye Vekâleti kısmı ile Adliye teşkilât ve kadrolarında yapılacak tadilâta dair olan 2474 sayılı kanuna bağlı cetvelden ve iskân işlerinin Sıhhat ve İçtimai muavenet Vekilliğine devrine ve ayrı bir bütçe ile idare olunmasına dair olan 2849 sayılı kanuna bağlı (B) cetvelinden derece, adet ve maaşları (2) numaralı cetvelde yazılı memuriyetler çıkarılmıştır.

Muvakkat madde 1 — Birinci maddede yazılı Umumî Müfettişlikler ile Müşavirliklerin bağlı (3) numaralı cetvelde gösterilen ücretli müstahdemleri, 1935 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanununun beşinci maddesine bağlı (D) cetvelinde ait olduğu vekâlet kadrolarına eklenmiştir.

Muvakkat Madde 2 — Birinci ve muvakkat birinci maddelerde gösterilen kadroların 1935 malî yılı maaş ve ücretleri ile üçüncü ve dördüncü Umumî Müfettişliklerin masrafları karşılığı olarak 1935 malî yılı umumî muvazenesine giren bir kısım daire bütçelerinin bağlı (4) numaralı cetvelde gösterilen fasıllarına 110, 250 lira munzam ve Dahiliye Vekâleti bütçesinde yeniden açılan ve bağlı (5) numaralı cetvelde gösterilen fasıllara da (93,760) lira fevkalâde tahsisat konmuştur. Bu tahsisatın karşılığı 2466 ve 2643 sayılı kanunlar mucibince toplanacak paralardan temin olunur. 341 ve 342 inci fasıllara konulmuş olan tahsisatın nerelere sarf edileceği İcra Vekilleri Hey'eti kararıyla tespit olunur.

Yukarıda yazılı 204,010 lira 1935 malî yılı varidat bütçesinde açılan fevkalâde varidat tertibine başkaca irat kaydolunur.

Muvakkat Madde 3 — 1935 malî yılı umumî muvazene kanununa bağlı (D) cetvelinin Dahiliye Vekâleti kısmından, sayı ve ücretleri bağlı (6) numaralı cetvelde gösterilen müstahdemler kaldırılmıştır.

Madde 4 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 5 — Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Hey'eti memurdur.

21 Kânunuevvel 1935

⁷⁷⁴ Bu kanuna ekli cetveller son teşkilât kanunlarıyla değiştirilen maddeler de düzeltilerek ve ilâve edilerek 4 numaralı cetvelde gösterilmiştir.

4 No.lu Cetvel
(1935 ten 1939 yılına kadar muhtelif tarihlerde ve muhtelif kanunlarla kadroda
yapılan ilâve ve değişmeler neticesindeki durumu gösterir)

A Cetveli

Dahiliye Vekâleti			
Adet	Barem Derecesi	Maaş	
1	1	150	Genel Müfettiş
1	2	125	Başmüşavir
1	5	80	Emniyet Müşaviri
1	5	80	Müfettişlik Jandarma Komutanı
1	6	70	Yabancı iş müdürlüğü
2	7	55	Emniyet Müş. Muavini
1	7	55	Jandarma Komutanı Muavini
1	7	55	Yazı işleri müdürlüğü
1	7	55	Evrak müdürlüğü
2	11	30	Memur
2	14	20	Memur
Adliye Vekâleti			
1	5	80	Adliye müşaviri
1	6	70	Adliye müşaviri muavini
Maliye Vekâleti			
1	5	80	Maliye müşaviri
Sihhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti			
1	5	80	Sihhat ve iskân müşaviri
1	6	70	Sihhat ve iskân M. muavini
1	7	55	Sihhat ve iskân M. muavini
Maarif Vekâleti			
1	5	80	Maarif müşaviri
Nafia Vekâleti			
1	4	90	Nafia müşaviri
4	5	70	Nafia müşaviri muavini
Ziraat Vekâleti			
1	5	80	Ziraat müşaviri
1	5	80	Veteriner müşaviri
İktisat Vekâleti			
1	5	80	İktisat müşaviri
İstatistik Umum Müdürlüğü			
1	6	70	İstatistik müdürü

B Cetveli

Dahiliye Vekâleti		
Adet	Maaş	
1	175	Hususî kalem kâtibi
2	150	Emniyet Müşavirliği kâtibi
1	100	Emniyet Müşavirliği kâtibi
5	150	Kâtip
4	125	Kâtip
1	150	Levazım ve daire müdürü
1	75	Levazım ve daire kâtibi
Adliye Vekâleti		
1	125	Kâtip
1	100	Kâtip
Maliye Vekâleti		
1	135	Kâtip
1	100	Kâtip
Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti		
1	150	Kâtip
3	100	Kâtip
Maarif Vekâleti		
1	100	Kâtip
Nafia Vekâleti		
3	100	Kâtip
Ziraat Vekâleti		
2	100	Kâtip
İktisat Vekâleti		
1	100	Kâtip
İstatistik Umum Müdürlüğü		
1	125	Şef
1	90	Memur
1	75	Memur
2	60	Memur

EK-10**UMUMÎ MÜFETTİŞLİKLER MINTIKASINDAKİ VİLÂYETLER**

	İdare Taksimatı (1940)⁷⁷⁵	İdare Taksimatı (1944)⁷⁷⁶	İdare Taksimatı (1946)⁷⁷⁷
	Birinci Umumî Müfettişlik Mıntikasındaki Vilâyetler		
1	Bitlis	Bitlis	Bitlis
2	Diyarbakır (Merkez)	Diyarbakır (Merkez)	Diyarbakır (Merkez)
3	Hakkâri	Hakkâri	Hakkâri
4	Mardin	Mardin	Mardin
5	Muş	Muş	Muş
6	Siirt	Siirt	Siirt
7	Urfa	Urfa	Urfa
8	Van	Van	Van
	Trakya'da İkinci Umumî Müfettişlik Mıntikasındaki Vilâyetler		
1	Çanakkale	Çanakkale	Çanakkale
2	Edirne (Merkez)	Edirne (Merkez)	Edirne (Merkez)
3	Kırklareli	Kırklareli	Kırklareli
4	Tekirdağ	Tekirdağ	Tekirdağ
	Üçüncü Umumî Müfettişlik Mıntikasındaki Vilâyetler		
1	Ağrı	Ağrı	Ağrı
2	Çoruh	Çoruh	Çoruh
3	Erzurum	Erzurum (Merkez)	Erzurum (Merkez)
4	Gümüşane	Gümüşane	Gümüşane
5	Kars	Kars	Kars
6	Rize	Rize	Rize
7	Trabzon (Merkez)	Trabzon	Trabzon
	Dördüncü Umumî Müfettişlik Mıntikasındaki Vilâyetler		
1	Bingöl	Bingöl	Bingöl
2	Elâzığ (Merkez)	Elâzığ (Merkez)	Elâzığ (Merkez)
3	Tunceli	Tunceli	Tunceli
4	Erzincan	Erzincan	Erzincan

⁷⁷⁵ **İdare Taksimatı (1940)**, T. C. Dâhiliye Vekâleti Memurlar, Sicil ve Muamelât Umum Müdürlüğü, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1940. (İdare mecmuasının Mayıs 1940 ayına ait 146 Sayılı nüshasına ektir.)

⁷⁷⁶ **İdare Taksimatı (1944)**, T. C. Dâhiliye Vekâleti, Kanaat Matbaası, Ankara 1945.

⁷⁷⁷ **İdare Taksimatı (1946)**, T. C. Dâhiliye Vekâleti, Akın Matbaası, Ankara 1946.

EK-11

(12 EYLÜL 1980 SONRASI TEDBİRLERİ VE TÜRKİYE’MİZİN YAKIN GELECEĞİ ÜZERİNE BİR RAPOR DENEMESİ)⁷⁷⁸

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA

10 Mart 1981

ATASE : 7130-81 SEK.
KONU : Özel bir jeopolitik inceleme

İLGİ : (a) ATASE Bşk.lığı T.M.K. 61-886 B.
(b) ATASE Bşk.lığı Sorumluluk ve Görevleri Özel Yönergesi (Gnkur. 210-1)
(c) 12 Eylül 1980 öncesi ve sonrasında, Türkiye’imizdeki durum ve alman tedbirleri yansıtan muhtelif belgeler.

1. ATASE Bşk.lığına ilgi (a) ve ilgi (b) çerçevesinde, ilgi (c)'dekilere göre hazırlanan (12 Eylül 1980 sonrası tedbirleri ve Türkiye’imizin yakın geleceği üzerine bir rapor denemesi) başlıklı yazı, Ek-1 ilişiktir.

2. Bir nevi özel JEOPOLİTİK ETÜT mahiyetinde kaleme alınan Ek-1, inceleme yazısının, bu tür çalışmalara yardımcı ve faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Bilgi ve gereğini arz ederim.

Mahmut BOĞUŞLU
Tümgeneral
As.T. ve Str.E.Bşk.

EKLER :
EK-1 (12 Eylül sonrası tedbirleri ve Türkiye’imizin yakın geleceği üzerine bir rapor denemesi)

DAĞITIM :
Gereği : Bilgi :
Gnkur.Per.Bşk.lığına Gnkur.Hrk.Bşk.lığına
Gnkur.İsth.Bşk.lığına Gnkur.Loş. Bşk.lığına
Gnkur.Pl.Prs.Bşk.lığına
Gnkur.Muh.Elş.Bşk.lığına
Gnkur.S. Y.Koor.Bşk.lığına
Gnkur. Gensek.ligine

⁷⁷⁸ E. Tümş. Mahmut Boşuşlu , “Bayrak Harekâtından Sonra Alınması Gereken Önlemler ve Örgütlenme Modeli Üzerinde Görüşler (Bir Rapor Denemesi)”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Şubat 1997, s.35-41.

12 Eylül 1980 Sonrası Tedbirleri ve Türkiye'mizin Yakın Geleceği Üzerine Bir Rapor Denemesi

Giriş

a. Bu, bir jeopolitik incelemedir. 12 Eylül 1980 Bayrak Harekâtı sonrasında alınabilecek tedbirler üzerinde durulmaktadır.

Buhranlı bir dönemden geçiyoruz. Bayrağımızı yerinden indirmeye, al aşağı etmeye yeltenenler var. Bunlar sadece bazı okulların, ilk hatlardaki yönsüz gençliği değil.

600 senelik Osmanlı İmparatorluğuma şu veya bu şekilde ilgi, yakınlık ve bağlılık duyanlardan bir kısmının bilmişliği ve kakkahaları önünde, CUMHURİYET, daha henüz 50 yaşlarında sarsılmaya başladı.

Bu alçaklığa katılanlar arasında, ATATÜRK yanlısı görülenler bile var.

Türk'ün coğrafyasını, tarihini ve müsamahasını, Ortadoğu ve Balkan şartlarına göre yorumlayamayanlar, öz benliklerini yitirme eşiğine gelmişlerdir ve ipi kopmuş tesbih taneleri gibi, sağa-sola dağılmaya yüz tutmuşlardır.

b. Bazı ayrılıkçılar ve entelektüel sapıklar nerede ise bizi köşeye sıkıştırdılar.

Sokağa fırlayan, mikrofona geçen, eline kalemi alan ahkâm üstüne ahkâm kesiyor; bir sürü teşhis, bir sürü reçete sıralıyor.

Çok çok da 20-30 yazar, çizer ve 40-50 politikacı parlamenter güdümünde, birkaç yüz ya da bir iki bin BAŞI BOZUK, koskoca Türk Ordusunu, kışla dışında sokaklarda tespit ediyor. Yargı organları, kendi özel kanunları çerçevesinde, ürkek ve atıl.

c. Bu yüz kızartıcı duruma karşı elbette yapılacak işler vardır ve başlatılmıştır.

Memleketimizde bir ikinci Türkiye oluşmaktadır. Şimdilerin Türkiye'si yer yer enkaz halinde imparatorluk sonrasında ikinci Türkiye, ATA'mızın da ideali idi.

d. Kısa vadede, 6 ay ile 2 senede halledilebilecek meseleler var.

Konu, aşağıda (Durum ve alınabilecek tedbirler) başlıklarında incelenmekte; ana tedbir, ilk tedbirler ve diğer tedbirler tasnifinde, 17 adet önlem üzerinde durulmakta ve bu hacimde bir jeopolitik etüt'ün elverdiği ölçüde de problem bir sonuca bağlanmaktadır.

Durum

a. Genel

1954'ten bu yana, Türkiyemizin, Reaksiyoner davranışlar içinde, sendelemekte devam ettiği ve son yıllarda bunun sarsıntı'ya dönüştüğü, şimdi daha iyi anlaşılabilir. 12 Eylül 1980 Bayrak Harekâtı sonrasında da memleketimizde, yer yer, pembe gözlükler ardından bile kara lekeler gözükebilmektedir.

10 Kasım 1938'i takiben Türkiye, ara sıra bazı cephelelerde, mağlubiyetlerle burun buruna gelmiştir.

Nüfusunun 45 milyona vardığı, bir devrede, Anadolu'muzda NE MUTLU TÜRKÜM DİYENLER'in sayısı, 1933'teki 15 milyonun çok ardında, 5 milyon dahi değil belki.

“Durumu kavramak, meseleyi yarı yarıya çözmektir” ifadesi, zihinlerimize iyice girdi, çünkü gerçektir.

Bir ara, 2'nci Cumhuriyet laflarının bile piyasaya sürüldüğü bu memlekette gerçek durum nedir?

ATATÜRK'ümüzün ülkesinde bu ikinci Cumhuriyet sözü, zırvalamaktan da ötedir ama, galiba devletimiz ikinci bir TÜRKİYE oluşturma sorumluluğu ile karşı karşıya gelmektedir, zira birinci Türkiye'de birçok müesseseler onarılamaz derecede dinamitlenmiş, tahrip edilmiştir.

b. Netice: 7 cins Türkiye

600 senelik bir imparatorluğun, Misak-ı Milli sınırları içinde kalan DOĞAL enkazı üzerinde, 57. yaşına varan Cumhuriyetin, Anadolu ve Trakya topraklarında bugün kaç cins Türkiye var acaba?

Bu, duruma açıklık getirebilir bir sualdir. Anahtar bir sorudur.

İkinci soru: devletimizin karnesi, o karnedeki notları ile ilgili olabilir. Bunların cevabı, şu kısa inceleme yazısının başlıca nirengi noktalarıdır.

Evet, kaç cins Türkiye? Akla gelen cevaplar şunlar:

1- Evvela bir Atatürk Türkiye'si var. Yaralı bir Türkiye, lakin yaşıyor ve ilelebet yaşayacak da. Ve sonra, onun izindeki askerler Türkiye'si.

2- Daha sonra köylülerinin Türkiye'si geliyor. Uysal, genel ekonomik sıkıntılar içinde dahi, yaşantısından oldukça memnun bir Türkiye'dir bu.

3- Köylü Türkiye'yi geleceklerinden endişeli şehirliler, şehirli Türkiye izliyor.

4- Bu üç Türkiye'nin peşini aydınlar Türkiye'si takip ediyor. Koşuyor, koşuyor, bazen öne geçiyor, bazen yolunu şaşırıyor bu Türkiye. Ara sıra Üniversiteyi, yüksek tahsil gençliğini yanına alıyor ve onları ters istikametlere sürüyor hatta bazen ifsat ediyor; böyle bir Türkiye.

5- Bir başka Türkiye ise, kimilerine mutlu azınlık denemelerin, bir kısmına da forslu azınlık diyebileceklerimizin Türkiye'si. Her ikisi de kısmen hırsız. İlki maddi, ikincileri manevi hırsızlar. Forslu olanları arasında öyleleri var ki; (Şelefyan isimli Ermeni'ye atfedilen maddi, türlü suiistimalleri) de geride bırakabiliyor.

6- Yukarıdaki 5 cins Türkiye'ye karşı pusuda, fırsatını bulduğunda hücumda, acayip bir Türkiye de var ki, onlar da bir başka alem, ayrılıkçılar, hem tarihe ve hem de coğrafyaya aykırı Kürtlerin Türkiye'si.

7- Bu sıralama daha da çoğaltılabilir. Çok daha değişik Türkiye'ler var. Politikacılar Türkiyesi, var. Polisler, yargıçlar, sendikacılar, dış ülkelerdeki işçiler v.s. Türkiye'ler ki; her biri bir başka istikamette seyrediyor. Kimi sağda, kimi solda, kimi Hanya'da, kimi Konya'da,

c. Böyle bir MANZARA'da devletimizin karnesi

İyi değil. Notların çoğu düşük ve kırık. Kişisel müşahade ve kanılarıma göre 45 milyonun, (tam net 10) üzerinden aşağıdaki 7 bölümde okunabilen notları hizalarındaki gibi.

1- ATATÜRK'e bağlılık, saygı ve sevgi derecesi

a) İstiklâl Harbi'ni yaşayanlarımızda	10
b) Aydın kesimde	2 - 10
c) Üniversite gençliğinde	1 - 6
d) Köylü Türkiye'de	7 - 10
e) Şehirlerde	4 - 6
f) Din görevlilerinde	4 - 7
g) Kışlada, Askeri kesimde	10

2- Polis ve Adli teşkilata güven

a) Sokaktaki vatandaş	1 - 5
b) Küçük esnaf	3 - 6
c) Köylü Türkiye	2 - 5
d) Aydınlar Türkiye'sinde	1 - 7
e) Üniversite gençliğinde	1 - 5

3- Devlet teşkilatındaki tüm memurlara güven

a) Şehirli Türkiye'de	2 - 4
b) Aydın kesimde	1 - 3
c) Millerin diğer tabakalarında	1 - 5

4- Esnafa, Tüccara ve Sanayiciye verilen not

a) Köylü Türkiye	2 - 8
b) Şehirli Türkiye	1 - 9

5- Amatör ve profesyonel politikacıların aldığı notlar

a) Köylü Türkiye'den	3 - 9
b) Şehirli Türkiye'den	2 - 7
c) Ticaret ve sanayi erbabından	6 - 8
d) Aydınlardan	2 - 6
e) Üniversite gençliğinden	1 - 6

6- Silahlı Kuvvetlerine güven	
a) Aydınlar Türkiye'si	1 - 10
b) Üniversite gençliği	2 - 5
c) Köylü ve şehirli Türkiye	5 - 10
7- Türkiye'mizin istikbaline güven	
a) Şehirli Türkiye	3 - 6
b) Köylü Türkiye	5 - 8
c) Politikacılar	1 - 10
d) Aydınlar, Üniversite gençliği	2 - 7
Yukarıdaki 7 ders göstergesinin ortalaması.	
a) ATATÜRK'e bağlılık, saygı ve sevgi derecesi	6
b) Polis ve adli teşkilata güven	4
c) Devlet teşkilatındaki tüm memurlara güven	3
d) Esnafa, tüccar ve sanayiciye güven	5
e) Amatör ve profesyonel politikacılar	5
f) Silahlı Kuvvetlere güven	6
g) Türkiye'mizin istikbaline güven	5
h) Türkiye ortalaması	5

d. 7 cins Türkiye tasnifi ve devletimizin karnesindeki not değerleri elbette tartışılabilir.

1- Gerçek bir tasnifte; Türkiye belki 5, belki de 15-20 cinstir.

2- (Tam not 10) üzerinden, okunan ortalama 5 rakam da aslında daha düşük veya biraz yüksek olabilir.

3- Ayları, hatta yılları alabilecek ilmi bir araştırmada, daha gerçek (Türkiye fotoğrafları) çekilebilir. Böylece varılabilecek neticeler elbette bu tür kısa bir yazıya sığdırılmaz. Ancak yukarıdaki tasnif ve rakamlarda, herhalde bazı ip uçları vardır. Ve bu ip uçları iyi değerlendirilebilirse “Her kafadan bir ses çıkarma istidadı ile meşru” ortamlarda bile, hiç kimsenin itiraz edemeyeceği rotalar çizilir ve izlenebilir.

e. Ana Sebep

Biz yıllardır, sosyal yapı düzeninde, ekonomide ve diğer alanlarda hep farklılıklar üzerinde durduk. Münakaşalar, kavgalar ve bunların uzantısı düşmanlıklar, hep bu farklılıklar üzerinde oldu. Bir bardak suda fırtınalar çıkardık. Düşünmedik ki farklılıklar yanında BENZERLİKLER de vardır. Ve bu benzerliklerin yüzde oram, farklılıklardan da fazladır.

Ortaya bir soru: İslamiyet ile Hıristiyanlık ve diğer dinler, aralarında ne derece birbirine benzerdir?

O soruyu bugün alalım; sağ, sol, faşist-komünist denilenler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

Sorun peygamberlere, sorun Karl Marx'a, sorun diğerlerine ve nihayet sorun ATATÜRK'e; alacağınız cevap nedir?

Gene, kişisel kanıma göre cevap şudur: Bütün bunlar, aralarında en az % 50'den fazla oranda, belki de % 70, % 80 ölçüsünde birbirine benzerdir.

Farklılıkları, olsa olsa % 30, % 20 kadardır.

f. Hâlâ, kiracı sayılırız bu topraklarda

Dünyanın birçok yerlerinde uygarlık havarasi olarak bilinen Yunanlılar, jeopolitik nedenlerle, 400 sene Türklerin hakimiyetinde kaldılar. Bundan neşet bir AŞAĞILIK kompleksi, Dünyada bize mütevecch başlıca tehdittir. Sovyetler Birliği bile daha sonra gelir. Bu sebeple biz hâlâ, Anadolu ve Trakya'da kiracı sayılırız. İyi bilelim bunu. Farz edelim ki;

Dünya bir gün, tümüyle komünist olur. Lâkin, biz Yunanlılardan önce komünist olamayız. Mutlaka, en sona kalmalıyız. Kaldı ki, bu faraziye'den de öte, son derece zayıf bir ihtimaldir.

Alınabilecek Tedbirler

a. Durum açıktır. Manzara, bir noktada, ATATÜRK'ün 1919'da çizdiği tabloda da pek farklı değil. 1938-1980 Türkiye'sinde büyük tahribat ve bunun yanında kim ne derse desin büyük gelişmeler de vardır.

Alınabilecek bir kısım tedbirler 1980 öncesine, kalanı da 2000 yıllarına dönük olabilir. Kimine göre bu, 3-5 tedbirden ibarettir. Kimileri de 15-20, 20-30 tedbirden bahseder. Bazıları da der ki, 2000 fabrika daha açarsak, memleket düze çıkar. Tedbirler üzerinde, bu ülkede gevezeliğe varan, yıllar alan münakaşalar olmuştur. Bunların en tipik örneği “Türkiye sanayi ile mi, yoksa ziraat ile mi kalkınır” tartışmasıdır; hâlâ da sürer, sürdürülür.

Tez canlı, dar canlı bir Türkiye'deyiz. Öncelikle kısa vadede sonuç alabileceğimiz tedbirlere yönelmeliyiz. Kısa vade unsurunu Anayasamızda bile açıkça dile getirmeliyiz. “Kaf Dağı'nın ardındaki hedefler” yerine, çok çok, 5 senede 10 senede ulaşabileceğimiz hedeflere yönelmeliyiz. Hele bu dönemde 6 ay, ya da 2 senede varmamız gerekli hedefler bulunuyor.

b. 12 Eylül 1980 sonrası, tedbirlerini şöylece tasnif edebiliriz.

- 1- Ana tedbir
- 2- İlk tedbirler
- 3- Diğer tedbirler

c. Ana Tedbir (67 ilde birer millet meclisi)

Yukarıda, 7 cins Türkiye ve devletimizin karnesi başlıklarında anlatılmaya çalışılan durumun en doğal neticesi alınacak başlıca tedbir, 67 il merkezimizde, 23 Nisan 1920 tipi Millet Meclisleri'nin kurulmasıdır.

Milletin Ankara'ya güveni ciddi bir şekilde sarsılmıştır ve Türkiye'miz bugün bir merkezden idare edilebilme imkânını yitirme sınırına gelmiştir.

Vakit geçirmeksizin, süratle her il merkezinde Ulu Önder'in, 1920'lerde yaptığı tekrar edilmelidir.

İllerin nüfusları oranında 20 ilâ 100 milletvekilinden oluşacak bu meclisler 1924 ve 1961 anayasalarının seçilecek ilke ve esaslar çerçevesinde, bir kısım (Teşrii-İcrai ve Kazai) yetkilerle teçhiz edilerek aşağıdaki meseleleri 6 ay ile 2 sene içinde çözüme bağlamalıdır.

1- Milli Güvenlik Konseyi ana fikirlerine, devletin genel menfaatleri paralelinde, mahalli hal tarzları bulmak,

2- Adli müesseselerde birikmiş dosyaları günün ihtiyaçlarına göre tasnif etmek, ayıklamak,

a) Teröristlerden cinayet işleyenleri, mümkün olabilen en kısa sürede idam etmek,

b) Uygulamadaki ceza kanununa göre, 2 ila 3 sene hapse mahkûm olabilecek vatandaşları, birbirleriyle barıştırma imkânlarını arayıp bulmak ve tatbik etmek,

3- Milli Güvenlik Konseyi'ne aşağıdaki görevlilerin tayinleri için üç aday teklif etmek.

- a- Kaymakam, Vali,
- b- Emniyet Müdürü,
- c- Milli Eğitim Müdürü,
- d- Belediye Başkanı

4- Emniyet teşkilatını ehil gönüllülerle takviye etmek,

5- Ermeni tedhişçilere karşı bir kısım diğer illerin millet meclisleriyle koordinasyon ve işbirliği halinde mukabil tedbirler almak.

6- Sosyo-Ekonomik tedbirler.

a) Belirli bir öncelik sırasına göre, işsizlere iş bulmak,

b) Ticari alanda, mahalli fiyatları tespit ve uygulamasını takip etmek,

c) Kaçakçılarla mücadele etmek,

d) Bölgedeki (Mutlu ve forslu azınlık) niteliğini taşıyanların etkilerini azaltmak ve ortadan kaldırmak,

e) İl içindeki bazı orta ve yüksek dereceli okullarda (eski köy enstitüleri paralelinde) 3-5 ay süreli programlar uygulamak, bu yoldan temin edilebilecek iş gücünü mahalli ihtiyacın gereği MECBURİ İŞ MÜKELLEFIYETİ sahalarına tahsis etmek,

f) Camilerdeki cuma HUTBELERİ'ni kaleme almak,

7- Kurucu Meclis'e, muhtelif kesimlerden 5 ila 15 aday teklifinde bulunmak,

d. İlk tedbirler

Bunlar, sırasıyla personel, psikoloji, emniyet, asayiş ve kurucu meclisle ilgili tedbirler olabilir.

1- Personel

Henüz vakit geçmemiştir. Fevkalade titiz (Askeri şuradaki general seçimi titizliğinde) bir tutumla, 40 ila 60 yaşları arasındaki emekli subaylardan kendi devre arkadaşlarınca 1000 kişi aranır, bulunur, seçilir. Aynı şekilde 1000 kadar da sivil tespit edilir ve böylece (2000 kişilik bir stok) oluşturulur. İdarenin kilit noktalarındaki ihtiyaç (bakan, müsteşar, kurucu meclis üyesi, vali v.s.) bu stoktan temin edilir ve böylece bir sürü dedikodu ve menfi propagandalar da önlenmiş olur. Bu 2000 kişi, memleketi taşır götürür.

2- Psikolojik Harekât; (Benzerlik ve Farklılıklar)

İkinci tedbir, üniversitelere, yüksek tahsil gençliğine dönük bir psikolojik harekât önlemidir. Geçen 10-15 yıl içerisinde buralarda (adeta bir bardak suda fırtına) çıkarıldı. Çeşitli sosyo-ekonomik sistemler üzerinde kanlı kavgalar verildi; anılan sistemlerin benzerlikleri değil, farklılıkları işlendi. Memleket (ilerici-gerici) (sağcı-solcu) diye parçalara bölündü.

a) Sağ ile sol arasındaki fark nedir? Bunlar en az % 80 oranında yekdiğerlerin benzeridir. O halde?

b) % 80 üzerinde yan yana gelmek varken, % 20'nin bir bardak suyunda boğulmaya gerek ne?

c) İnanıyorum ki, % 80 benzerliklerin ortaya konabilmesi ile üniversite ve yüksek tahsil gençliği BARIŞ devresine girecektir.

3- 5 nci Ordu (İç emniyet ve asayiş)

a) İç tehdiye karşı en kısa zamanda bir ordu, 5 nci Ordu kurulmalıdır. 5 nci Ordu, diğer orduları asli görevlerine yöneltici imkanlar getirecek,

b) Polis ve jandarmayı bir çatı altında birleştirecek, halkın güven ve desteğini sağlayacaktır.

4- Kurucu Meclis

Tarih boyunca 17 devlet kuran bu milletin o niteliğindeki zenginlik apaçık ortadadır. Ancak, içeride mülki idarede, teşrii kuruluşlarda aksine bir fakirlikle malûldür.

Milletimiz, yıllardır, gerçek temsilcilerini seçebilmenin ya da bir başka güç tarafından seçilenleri beğenip kabullenmeye razı olabilmenin özlemi içindedir.

a) Temsil niteliği, tüm öteki özelliklerinin üstünde bir meclis, Türkiye'nin en az 50 yıllık istikbaline ışık tutacak, gelecek nesil seçmenlerine örnek olacaktır.

b) 23 Nisan 1920 emsali ortada.

c) 12 Eylül 1980 örneği de iş başında, 12 Eylül başarısındaki ana unsur Milli Güvenlik Konseyi temsil niteliğinde mündemiçtir. Millet biliyor ve inanıyor ki, (ordu, milletin; Milli Güvenlik Konseyi de ordunun) dolayısıyla Türklerin gerçek temsilcileridir.

d) Kurucu Mecliste millet bütün tabakalarıyla, geçmişiyile, haliyle ve geleceğiyle temsil edilmelidir. Mecliste, Hakkari'deki çobandan, Edirne'deki boyacısına, okuma yazma bilmeyeninden, başımızı derde sokan anarşistlere kadar herkesimden üyeler olmalıdır.

Bu meclis (45 milyonluk nüfusunda 5 milyona inen) Anadolu Türklerinin çimentosu, demiri, çeliği ve harcı olabilme, 5 milyondan 45'e çıkabilme şansına sahip, toparlayıcı ve birleştirici bir meclis olabilir.

e) Hiç bir iş yapmasa da böyle bir meclis (bir yamalı bohça halindeki yapısıyla) milletin yüreğine su serpecek, ona yeni ufaklar açacaktır.

f) Mutlu ve forslu azınlığa karşı kurucu mecliste kapılar her halde biraz kapalı tutulmalıdır.

e. Diğer tedbirler (12 adet tedbir)

Yukarıda anlatılmaya çalışılan (ana ve ilk tedbirler) paralelinde, onları ekonomik, sosyal... siyasi cephelerde takviye edebilecek ve ayrıca ülkemize has özelliklere cevap verebilecek diğer tedbirler de vardır. Bunların bir kısmı uzun, bir kısmı orta ve bir kısmı da yine kısa vadeli tedbirlerdir. Askeri stratejideki kuvvet, zaman ve mekan faktörleriyle 9 harp prensibi, yer yer, bunlar için de geçerlidir. Anılan tedbirleri bir Anafikir'e bağlamanın güçlüğü açıktır.

Hayalleri fazla zorlamadan bile tahmin edilebilir ki, 2000 yılına doğru dünya siyasi ve ekonomik rejimler açısından, bugünün karmaşı bir dünyadır. Yani % 50 kapitalist ve % 50 sosyalist bir dünya. Büyük teknolojik gelişmeler, ideolojik sürtüşmeleri azaltma, ifna etme istidadı gösteriyor. Konuyu dağıtmadan, o tedbirleri de şöylece sıralayabiliriz:

1- İkinci bir Türkiye oluşmaktadır.

Bu oluşum, ta 1919'larda büyük ATATÜRK ile rayına girmeye başlar. Gelecek 20 yılda Türkiye'nin rotası, % 50 kapitalist ve %50 sosyalist bir düzene göre çizilebilir. Kişi başına milli gelirin 4-5 bin dolan, belki de daha fazlasını gerekli bulan ikinci Türkiye ortamında; (başlıca çekişme sebebi mülkiyet kavramı) bugünden itibaren bazı değişiklik ve yeniliklere kavuşturulmalıdır.

Türkiye'de bir süre sonra yer yer (2 ila 5 yıllık mülkiyet) anlayışı yürürlüğe konmalıdır.

Türkiye potansiyelinde, 2 ila 5 yılda 4-5 bin dolarlık hedefe ulaşabilecek güce sahip milyonlarca kişi vardır.

2 ila 5 yıl içinde el değiştirecek fabrikalarda, çiftliklerde v.s. kuruluşlarda, liberal sistemin ferdi mülkiyet kavramı da konulabilmelidir. Aksi takdirde bir başka ÇIKMAZ sokağa girme ihtimali de vardır.

Toprak ve tarım reformu ile gelir kaynağı diğer unsurların, devlet eliyle fakir ve orta halli vatandaşlara 2 ila 5 senelik devri, yukarıda zikredilen geçici mülkiyet kavramına göre yürütülmelidir.

Böyle bir uygulamada asli mal ve mülk sahipleri (hırsızlıklar hariç) devletin himayesinde bulundurulmalı, MİRAS dahil, her türlü hakları garanti altına alınmalıdır.

2- Tarihi Bilgiler Özeti

(Okur yazar bile olmayandan, en aydın kişilerine kadar, bütün milletin ortaklaşa bilmesi gerekli bilgiler. 25-30 sahifelik bir cep kitabı).

a) Toplumları millet yapan unsurların başın da, tarih bilinci gelir.

Sokaktaki vatandaşın üniversitelerin tarih kürsüsündeki profesörlerine kadar 45 milyondan her birimizin tek tek ezbere, noktasına virgölüne kadar ezbere bilmemiz lazım gelen tarihi bilgiler vardır.

Büyük ATATÜRK'ün 10 ncu Yıl Nutku, bir noktada böyle bir özettir.

b) 25-30 sahifelik bir küçük cep kitabına sığabilecek o tür özetler, 20. asırdaki en büyük ihtiyaçlarımızdan birini karşılar ve belki de 21. asrın güzergâhını çizer.

Tanzimattan sonra İmparatorlukta 3200 azınlık okulu açıldı. Barbar denen bizlerle ilgili çok daha anlamlı rakamlar ve olaylar var.

Anadolu'nun geçmişi Rum'dur, Ermeni'dir, şudur budur diye bir sürü laf var. Eski bir Pontus Kralının 22 lisan bildiği söylenir. Bunlardan biri Rumca olsun... Diğerleri?

Bugünkü Yunan ticaret filosu 40 milyon dtv ton civarında.

1850 yıllarında Ege'de, İzmir'in karşısındaki Sakız Adası'nda, Ali Çelebi-Zade Mehmet Efendi adında bir Türk, özel bir Bahriye Mektebi açar. Ada'nın Türkçe ve Rumca konuşan sakinlerini denizcilik üzerinde eğitim, öğretime tâbi tutar. Günün 40 milyonluk filusunda, Sakız Özel Bahriye Mektebi'nin yeri nedir?

Keşke, Karadeniz sahillerinde de bu mektepten 3-5 tane açılabilseydi?

İşte, bütün bunlar ve benzerlerini toplayacak bir özet hepimizin hafızasına nakşedilmelidir.

c) Neler sığar bu 25-30 sahifelik özete? Kitapta yer alacak bilgilerin % de hacmi ne olabilir?

Böyle bir özetin % 80 i Türk, %20 si de Türk-yabancı ilişkilerine tahsis edilebilir.

Hayati önemi haiz bu cep kitabı (1-2 yılda) ATASE Bşk.lığı, Türk Tarih Kurumu ve diğer bir kısım ilmi müesseselerle işbirliği içinde hazırlanabilir ve fihristinde de şunlar bulunabilir.

I- Türk Tarihi (%80) ve alt yüzdeleri

aa- Cumhuriyet Öncesi:	% 50
ab- ATATÜRK ve Cumhuriyet devri:	% 40
ac- Diğer:	% 10

II- Türk-Yabancı ilişkileri (%20) ve alt yüzdeleri.

aa- Yunan ve Roma	% 20
ab- Türk-Arap alemi	% 20
ac- Türk-Batı Avrupa	% 20
ad- Türk-Rus	% 20
ae- Diğer	% 20

3- Dış Politika (Yunanistan ile ilişkiler)

Yunanlılarla 400 sene bir arada yaşadık. Onlar eski Osmanlı vatandaşlarıdır. Atatürk ile Venizelos çok samimi bir işbirliği içine girmişlerdi. Devam ettirilmelidir bu ilişkiler.

a- Mümkün olsa da, bunlarla bir Federasyon bile kurabilirsek.

b- Türkiye'ye bütün mikroplar Yunanlıların üst tabakalardaki idarecileri kılavuzluğunda girer. Daha alt kademelerde böyle bir durum yoktur denilebilir. Federasyon fikir düzeyinde kalsa bile, menfi etkilere karşı ciddi bir tıkaçtır.

c- Kıbrıs meselesi de aynı anlayışla bir çözüme bağlanabilir. Kıbrıs dörde bölünebilir.

I- Girne Türkiye'ye bağlanabilir. (Mersin ilimizin bir kazası olabilir.)

II- Baf Yunanistan'a bırakılır.

III- İngiliz üsleri (Agratur ve Dikelya) bir süre şimdiki statülerini sürdürür.

IV- Yukarıdakiler dışında kalan topraklarda da Federe bir devlet kurulur.

NOT: Türk-Rum Federe Devleti, Birleşmiş Milletlerle sıkı bir işbirliği halinde cennet bir ülke olabilir.

Birleşmiş Milletler için Kıbrıs, birçok ünitelerin yerleştirilebileceği ideal bir yerdir.

Karışık, istikrarsız Ortadoğu, bu yoldan da bir nevi kontrol altına alınabilir. Diğer taraftan Turizmde büyük bir gelişme olabilir. Güney Anadolu sahillerinin turistik imkânları, Kıbrıs'takilerle birleşir ve Türkiyemiz o yönden de büyük imkânlara kavuşabilir.

4- Bakanlar Kurulu Teşkilatı ve Deniz Bakanlığı

a) Bizdeki bakanlar kurulu çok çok 12-15 bakanlıktan ibaret olabilir.

b) Herhalde bir Deniz Bakanlığı kurulmalıdır.

c) Bakanlık müsteşarları uzun süre 5-10 yıl görevleri başında kalabilmeli.

d) İstanbul Valisi, doğruca devlet bakam tarafından seçilmiş bir kişi olarak, bakanlar kummluna dahil edilebilir.

5- Büyük Şehirlere Göç

a- Tahdit edilmelidir.

b- Büyük şehirlere göçte, bazı rakamlar tespit edilmeli. 67 ilin bir kısmına yıllık Kontenjanlar ayrılmalıdır.

6- Ezanın Arapça veya Türkçe okunması

a) Laiklik anlayışı çerçevesinde Ezan, Cuma günleri, Ramazan ayı ve bayram ile Kurban Bayramında (senede toplam 3 ay kadar) TÜRKÇE okunmalıdır. İslami esas ve usuller önünde ara sıra sözü edilen Arap milliyetçiliği kavramı, bu yoldan etkisini kaybedebilir.

b) Senenin kalan 9 ayında Ezan, Arapça okunabilir herhalde. Çünkü İslamiyetin milletlerarası yönü vardır. Ve o yönde Türkler tarihi hizmetler ifa etmişlerdir.

7- Anadolu'da İstanbul emsali 8-10 merkez

İstanbul, sadece Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu zamanında değil, Cumhuriyet döneminde de Anadolu'yu sömürmüştür denebilir. Sosyo-Ekonomik yapıdaki birçok düzensizlikler, İstanbul'dandır.

a) Anadolu'da İstanbul emsali 8-10 merkez oluşturulmalıdır.

b) Devlet yatırımları sıklet merkezi ile seçilecek bu 8-10 merkeze kaydırılmalı. İstanbul bir süre kendi yağı ile kavrulmalıdır.

8- KİT'lerde Vardiye Usulü

KİT'lerin ıslahı ve geliştirilmesi için, ilk safhada (buralardaki personel fazlalığı açısından) VARDİYE usulü uygulanabilir.

9- İthalat (Kooperatiflere Öncelik)

Zengin tüccarlara verilen ithalat imkânları bir süre (fakir ve orta halli vatandaşların biriktirebildikleri sermaye ile oluşan KOOPERATİF'lere) bırakılmalıdır.

10- İşçilerin Fabrikalara Ortaklığı

Sadece sosyal değil. İktisadi bir verimlilik konusu olarak da ele alınmalıdır.

11- TRT ve diğer yayın organlarında işlenebilecek konular.

a) 1950-1980 iktidar ve muhalefetlerinin doğruları ve yanlışları çok tarafsız, ilmi bir tutumla millete anlatılmalıdır.

b) Osmanlı İmparatorluğu'nun azınlıklara karşı müsamahası uygun vesilelerle dile getirilmelidir.

12- 1920'lerin Ankara ve İstanbul Hükümetleri

a) Türkiye'mizdeki siyasi mücadeleleri çığırından çıkaran sebeplerin başında, 1920'lerdeki ruh haletinin hâlâ yer yer sürdürülmesi gelir.

b) Sanki, Büyük ATATÜRK'ün yeni Türkiye'miz için kurduğu, C.H.P. hâlâ ANKARA'yı, diğerleri de İSTANBUL'U temsil eder. Her türlü istismara açık bu gayri milli davranışın başları "her görüldüğü yerde ezilmelidir."

Sonuç

Türkiye'miz, içerden ve dışarıdan, adeta bir teşhis-reçete bombardımanı altındadır. Devlet, tek sığınak, Atatürk'ümüzün sığınağı dışında, açıkta gözükmektedir. 12 Eylül 1980 Bayrak Harekâtının getirdiği emniyete rağmen, milletin Başkent teşkilatına, Ankara'ya güveni yok denecek kadar az olmakta devam ediyor.

a) 1919 ila 1938 yılları arasında, Ankara'daki tek lider Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bütün Türkiye'ye yetiyordu. Ancak, köprülerin altından çok sular geçti. 1933'te 15 milyonu ile NE MUTLU TÜRKÜM diyebilenlerin sayısı; nüfusun 45 milyona çıktığı bir devrede belki 5 milyon bile değil halen.

Bugün, tek değil, her vilayette bir ATATÜRK'e, 67 adet. 23 Nisan 1920 Meclisine ihtiyaç vardır.

b) İstikrarsız Ortadoğu'da ülkemiz, son derece geniş bir kapasiteye sahiptir. Bütün engellere rağmen ümit büyüktür; istikbal "bir güneş gibi" parlayabilir.

Fırtınayı atlatıp 2000 yılını bulabilecek bir Türkiye, muhtemeldir ki, dünyada A.B.D. ve S.S.C.B.'den sonra gelen (üçüncü derecede güçlü) devletler arasına girer; yeterki Teşhis-Reçete bombardımanından kurtulsun, Jeopolitik durumuna tarihine ve coğrafyasına uygun tedbirler alabilsin.

EK-12

BÖLGE VALİLİĞİ HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME (KHK/71)⁷⁷⁹

Bölge İdaresinin Yeniden Düzenlenmesi; 17.6.1982 tarihli ve 2680 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulunca 24.6.1983 tarihinde kararlaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Tanım, Kuruluş Esas ve Usulleri

Amaç

Madde 1 — Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı; kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak için birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatının kurulmasıyla ilgili esas ve usulleri; bu teşkilatın, il valileri, bölge kuruluşları, yargı kuruluşları, askeri kurum ve kuruluşlar, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilerini ve görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir.

Tanımlar

Madde 2 — Bu Kanun Hükmünde Kararnameye göre;

a) Merkezi idarenin merkez teşkilatı; Başbakanlık ve bakanlıklar ile bunlara bağlı ve ilgili kuruluşların, ana hizmet, danışma ve denetim ve yardımcı birimlerinden oluşan en üst yönetim teşkilatını,

b) Merkezi idarenin taşra teşkilatı; Merkezi idarenin merkez teşkilatının bölge, il ve ilçelerde görev veya hizmet yapan kuruluşlarını,

c) Bölge valiliği; Kamu hizmetlerinde yerim ve uyum sağlamak amacıyla bu Kanun Hükmünde Kararname ile, birden çok ili içine alan alanlarda görev veya hizmet yapacak şekilde kurulan merkezi idare teşkilatını,

d) Bölge kuruluşu; Bölge valisine bağlı olarak, bölge içinde görev veya hizmet yapan taşra teşkilatını,

e) İl ve ilçe kuruluşu; il veya ilçe sınırları içinde doğrudan valiye veya kaymakama bağlı olarak görev veya hizmet yapan taşra teşkilatını,

f) Diğer kamu kurum ve kuruluşları; Bölge valisine bağlı olmayan, görev veya hizmet alanları bölge sınırlarını aşan, genel olarak ülkenin bütününe hizmet veren veya ekonomik faaliyette bulunan, taşra teşkilatı ile diğer hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşlarını, ifade eder.

Bölge valiliği kurulması

Madde 3 — Bölge valiliği kurulması, kaldırılması, merkezlerinin belirlenmesi, bir ilin başka bir bölge valiliğine bağlanması kanun ile yapılır.

Bölge valiliğinin görev ve hizmet alanının sınırları il sınırlarını bölemez.

Bölge valilikleri bölge valiliğinin merkezi olan ilin adı ile adlandırılır.

Bu Kanun Hükmünde Kararnameye göre kurulan bölge valiliklerinin, merkezleri; görev ve hizmet alanlarının kapsadıkları iller Ek'li (I) sayılı cetvelde gösterilmiştir.

Bölge valisi

Madde 4 — Bölge valisi; Devletin, Hükümetin ve bakanların bölgedeki temsilcisi ve bunların idari ve siyasi yürütme organıdır.

Merkezi idarenin taşra teşkilatı kurulmasıyla ilgili esaslar

Madde 5 — Merkezi idarenin taşra teşkilatı kurma yetkisi kurum ve kuruluşların kendi kanunlarında belirtilir. Kanunlarında bu konuda açıkça yetki bulunmayan bir kurum veya kuruluş taşra teşkilatı kuramaz.

Taşra teşkilatı, ihtiyaçlara ve hizmetin gereklerine göre bölge, il ve ilçe kuruluşu olarak kurulabilir.

⁷⁷⁹ RG, S.: 18181, 04 Ekim 1983.

Ülke düzeyinde yerine getirilmesi gereken hizmetler için, taşra teşkilatının il ve ilçe kuruluşu şeklinde, düzenlenmesi esastır. Ancak, bu hizmet alanlarında bölgedeki illerin tamamına destek sağlayacak nitelikte bölge kuruluşları da kurulabilir.

Bölge kuruluşları, bölgelerin her birinde veya ihtiyaca göre bazılarında ve bölgenin bütün illerinde veya birkaç ilinde görev ve hizmet yapacak şekilde kurulabilir.

Bölge kuruluşu merkezinin, bölge valiliği merkezinde bulunması esastır; görev veya hizmet özellikleri nedeniyle merkezlerinin bölge içinde başka bir ilde bulunması gerekli görülen bölge kuruluşları ve bunların merkezlerinin bulunacağı yerler Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenir.

Merkezi idarenin taşra teşkilatı kurulmasındaki usul

Madde 6 — Sürekli görev veya hizmet yapacak bölge, il ve ilçe kuruluşları, ilgili merkez teşkilatının önerisi üzerine, Devlet Planlama Teşkilatının görüşü alınarak Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur, kaldırılır ve değiştirilir.

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının, taşra teşkilatı kendi kanunlarında belirtilen usule, kendi kanunlarında bu konuda bir usul yok ise birinci fıkradaki usule göre kurulur.

Kalkınma plan ve programları çerçevesinde, geçici taşra teşkilatı; görev veya hizmet süresi belirtilmek şartıyla ilgili Bakanlığın önerisi üzerine ortak kararname ile kurulur. Bu Kararname Resmî Gazetede yayımlanır ve bu teşkilat görevleri sona erince, kaldırılır. Geçici taşra teşkilatının görev ve hizmet sürelerinin uzatılması bu fıkradaki usule tabidir.

Acil ve olağanüstü hallerde bir bakanlık, Başbakana bildirmek ve yukarıdaki fıkradaki işlemleri sonradan tamamlamak kaydı ile geçici taşra teşkilatı kurabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Bölge İdaresinde Görev, Yetki, Sorumluluk ve İlişkiler

Bölge valiliği teşkilatı ve görevleri

Madde 7 — Bölgede bölge valisinin emir ve idaresinde kurulan bölge valiliği teşkilatının birimleri ve görevleri şunlardır.

a) Bölge Valisi; Bölgede kamu hizmetlerinin verim ve uyum içinde yürütülmesine, güvenliğin, kamu düzeninin ve genel asayişin sağlanmasına, bölgenin kalkınma plan ve program hedef ve ilkeleri doğrultusunda ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden geliştirilmesine çalışmakla ve bölgede koordinasyon ve işbirliği ve denetleme hizmetlerini yerine getirmekle görevlidir.

b) Genel Sekreterlik; Bölge valiliğinin yazışmalarla ilgili işlem ve faaliyetlerini, genel evrak, arşiv, protokol, destek, basın-yayın, halkla ilişkiler ve diğer hizmetlerini yürütür.

c) Denetleme Kurulu; Bölge valisi adına bölge dahilinde gerekli denetlemeleri yapar ve denetleme hizmetlerini yürütür.

Denetleme Kurulu, merkez teşkilatının bölge valiliği emrinde görevlendireceği müfettişlerle bölge valiliğinin denetim elemanlarından oluşur.

d) Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü; Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin kalkınma plan ve program hedef ve ilkeleri esas alınarak yürütülmesi konusunda bölge valisine yardımcı olur.

e) İç Güvenlik Müdürlüğü; Sıkıyönetim hali dahil bölge düzeyinde iç güvenlik hizmetlerinin planlanması, değerlendirilmesi ve koordinasyonu konularında bölge valisine danışmanlık ve yardımcılık yapar.

f) Savunma Müdürlüğü; Tabii afetler nedeniyle ilan edilen olağanüstü hallerde, seferberlik ve savaş hallerinde; seferberlik, sivil savunma hizmetlerinin bölge düzeyinde planlanması, değerlendirilmesi ve koordinasyonu konularında bölge valisine danışmanlık ve yardımcılık yapar.

g) Hukuk Müşavirliği; Bölge valisine hukuki konularda danışmanlık yapar.

Yukarıda belirtilen birimlere ilave olarak, bölgenin ekonomik ve sosyal özelliklerine göre Devlet Planlama Teşkilatı ve Devlet Personel Dairesinin görüşleri alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile ihtiyaç duyulan diğer birimler ve devamlı bölge kurulları kurulabilir.

Bölge valisinin Devlet temsilcisi olarak görevleri

Madde 8 — Bölge valisi, resmi törenlere başkanlık yapmak veya katılmak, yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek gibi görevlerini doğrudan veya bölgedeki ilgili ilin valisi vasıtasıyla yerine getirir.

Bölge valisinin Hükümet ve bakanların temsilcisi olarak görev, yetki ve sorumlulukları

Madde 9 — Hükümetin ve bakanların temsilcisi olarak bölge valisi, Hükümet ve bakanların bölgedeki kamu hizmetleri ile ilgili karar ve emirlerini uygular; Hükümet ve bakanların kendisine verecekleri yetkileri kullanır.

Bölge valisine Hükümetin ve bakanların temsilcisi olarak verilen görev, yetki ve sorumluluklar bir tüzükle düzenlenir.

Bölge valisinin il valileriyle ilişkileri

Madde 10 — Bölge valisi, bölgesinde suç işlenmesini önlemek, kamu düzeni ve güvenliğini korumak amacıyla bölgeye dahil illerin valilerine emir ve talimat verebilir.

Bölge valisi, bölgesindeki il valilerinin faaliyetlerini denetleyebilir veya denetlenmesini isteyebilir.

Bölge valisi, bölgesiyle ilgili olarak kalkınma planları ve yıllık programlarda yer alan konularla, bölgedeki illerin valileriyle gerekli koordinasyon ve işbirliğini sağlar. Bu maksatla valilerde bilgi ve görüş isteyebilir, kendilerini toplantıya çağırabilir.

Bölgeye dahil illerdeki il valileri herhangi bir sebeple ilden ayrılmaları durumunda ayrılmadan önce bölge valisine bilgi vermekle yükümlüdürler.

Bölge valisi bölgedeki il valileri hakkında değerlendirme raporu hazırlar ve her yıl Aralık ayı sonuna kadar İçişleri Bakanlığına gönderir. Bu raporlarda bölge valisi, ilgililerin tutum ve davranışları, kabiliyetleri, ehliyetleri hakkındaki kanaatlerini de belirtir.

Bölge valisinin bölge kuruluşları üzerindeki yetkileri

Madde 11 — Bölge valisi bölgesindeki bölge kuruluşlarının amiridir. Bu sıfatla, bu kuruluşlar ve personeli üzerinde amirin haiz bulunduğu bütün yetkileri kullanır.

Bölge kuruluşlarının yöneticileri

Madde 12 — Bölge kuruluşlarının başında doğrudan bölge valisine bağlı birer yönetici bulunur. Bu yöneticiler bölge müdürü unvanını taşırlar.

Bölge müdürleri başında buldukları bölge kuruluşlarının amiridir.

Bir bölgede, aynı merkez teşkilatına bağlı birden fazla bölge müdürü bulunduğu takdirde, bu bölge müdürlerinden biri ortak konularda yetkili ve bölge valisine karşı sorumlu olmak üzere ilgili merkez teşkilatınca görevlendirilir.

Vali ve kaymakamların bölge kuruluşlarının il ve ilçelerdeki birimleriyle ilişkileri

Madde 13 — İl valileri ve kaymakamlar bölge kuruluşlarının il ve ilçelerde bulunan birimlerini;

a) Denetleyebilir, denetlettirebilir veya bunların denetlenmelerini isteyebilirler,

b) Bu birimlerin yöneticilerini toplantıya çağırabilir ve kendilerinden bilgi ve görüş isteyebilirler.

Bölge valisinin diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkileri

Madde 14 — Bölge valisi bölgesinde bulunan ve bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesinin (f) bendinde tanımı yapılan:

a) Kurum ve kuruluşların denetlenmelerini isteyebilir,

b) Kurum ve kuruluşlardan bilgi ve görüş isteyebilir,

c) Kurum ve kuruluşların yöneticilerini toplantıya çağırabilir.

Yükseköğretim Kurulu, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları gibi hizmet bakımından yerinden yönetim kurum ve kuruluşlarına ait bölgede bulunan ve aynı zamanda bölgeye yönelik görev veya hizmet yapacak şekilde teşkilatlanmış kuruluşlar üzerinde bölge valilerinin yetkileri ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının kanunlarında düzenlenir.

Bölge valisinin yargı organları ile ilişkileri

Madde 15 — Yargı organlarına ilişkin olarak İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunlarla valilere tanınmış bulunan yetki ve görevler bölgesi içindeki illerde bölge valisi tarafından da kullanılabilir.

Bölge valisinin askeri kurum ve kuruluşlarla ilişkileri

Madde 16 — Bölge valisi, olağanüstü hal, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halleriyle ilgili mevzuatta belirtilen esaslara uygun olarak kamu ve savunma hizmetlerinin bölge düzeyinde planlanması, değerlendirilmesi ve koordinasyonu konularında bölgedeki en büyük askeri komutanlıkla müşterek çalışmalar yapar, karşılıklı bilgi ve görüş alış verişinde bulunur.

Bölge valisinin kamu düzeninin korunmasında görev ve yetkileri

Madde 17 — Kamu düzeninin korunmasında bölge valisinin görev ve yetkileri şunlardır:

a) Bölge valisi, bölge sınırları içinde huzur ve güvenliği, kamu düzenini, kişi dokunulmazlığını, tasarrufa ilişkin emniyeti, öğrenim özgürlüğünü, çalışma düzenini gözetip sağlamak, suç işlenmesini önlemekle görevli, yetkili ve sorumludur. Bu maksatla; bölgesindeki emniyet ve asayiş durumunu devamlı değerlendirir, il valilerince alınmış önlemleri denetler, gerekli gördüğü ek tedbirleri alır ve aldırır.

b) Bölge valisi 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu Hükümleri saklı kalmak üzere bütün genel ve özel kolluk kuvvetlerinden emrindekilere doğrudan, illerdekilere il valileri aracılığı ile emir ve talimat verir.

c) Bölge valisi, valilerin isteği üzerine veya doğrudan, bölgesindeki illerde bulunan kolluk kuvvetlerini ihtiyaca göre il valileri aracılığı ile bir ilden diğerine kaydırmaya yetkilidir.

d) Bölge valisi, bölgesindeki kolluk kuvvetlerinin yeterli olamayacağını anlaşılması üzerine İçişleri Bakanlığında yardım gönderilmesini ister ve bölgesindeki en büyük Askeri Komutanlığa bilgi verir.

e) Bölge valisi, askeri kuruluşlar hariç bölgede görev yapan genel ve özel bütün kolluk kuvvetlerinin amir ve memurlarını bölge dahilinde başka bir yerde geçici olarak görevlendirebilir ve bu hususu ilgili merkez teşkilatına ve il valisine bildirir.

f) Bölge valisi, kamu güvenliğini ciddi ve ağır bir şekilde tehdit eden durumlarda, Silahlı Kuvvetlere bağlı olanlar hariç bölgede bulunan bütün kamu kurum ve kuruluşlarının personelinden ve bunlara ait her türlü tesis, araç ve gerecinden yararlanır. Bölge valisinin bu konudaki emir ve kararları ilgili kuruluşlarca gecikmeksizin yerine getirilir.

g) Bölge valisi, gerektiğinde bölgenin bütününde veya belirli yerlerinde, süresi dört günü aşmamak üzere sokağa çıkma ve umuma açık yerlerde içki içilmesini ve içki satışı yasağı koyabilir.

h) Bölge valisi, Silahlı Kuvvetlere bağlı olanlar dışında, her derecedeki resmi ve özel öğretim kurumlarını ve öğrenci yurtlarını, her defasında yedi günü aşmamak üzere geçici olarak tatil edebilir veya kapatabilir.

i) Bölge valisi, dernekler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve sendikalara ait lokal ve eklentilerinin açılma ve kapanma saatlerini belirleyebilir ve özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak kaydıyla, gerektiğinde bu gibi yerleri dört güne kadar kapatabilir.

Askeri birliklerden yardım isteme

Madde 18 — Bölge valisi, bölgede çıkabilecek toplumsal olayların emrindeki ve tahsis edilen bütün kolluk kuvvetlerince bastırılmayacağı kanısına varması veya bu kuvvetlerle bastırılmayacak ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşması halinde, bölgedeki en büyük Askeri Komutanlıktan yardım gönderilmesini ister ve durumu İçişleri Bakanına bildirir.

Bölge valisinin askeri birliklerden yardım istemesi halinde, aşağıdaki hükümlere göre hareket edilir:

a) Acil durumlarda bu istek, sonradan yazılı şekle dönüştürülmek kaydıyla sözlü olarak yapılabilir. Bu tür istekler, başvuru komutanlıkça gecikmeksizin yerine getirilir.

b) Çapı askeri komutanlık tarafından tayin edilen ve muhtemel olaylar için istenen askeri kuvvet, ilgili il valisinin de görüşleri alınarak, olaylara hızla el koymaya uygun yerde hazır bulundurulur.

c) Çıkması muhtemel toplumsal olaylar için istek üzerine gönderilen askeri kuvvet, olayların kolluk kuvvetleriyle önlenemeyecek ölçüde gelişmesi halinde; ani ve olağanüstü olaylar için istenen askeri kuvvet ise derhal; bölge valisi tarafından verilen görevleri kendi komutanının sorumluluğu altında ve onun emir ve talimatına göre, İç Hizmet Kanununda belirtilen yetkiler ile kolluk kuvvetlerinin genel güvenliği sağlamada sahip olduğu yetkileri kullanarak yerine getirir.

d) Güvenlik kuvvetleri ile yardıma gelen askeri kuvvet arasındaki işbirliği ve koordinasyon, emir ve komutaya ilişkin esaslar, bölge valisi ile bölgedeki en üst askeri komutan tarafından tespit edilir. Ancak, güvenlik kuvvetleri ile yardıma gelen askeri birliğin belirli görevleri beraber yapmaları halinde komuta, sevk ve idare, görev verilen askeri birliğin komutanı veya askeri birliklerin en kıdemli komutanı tarafından üstlenilir.

Kolluk kuvvetleri ile yardıma gelen askeri kuvvet arasındaki işbirliği ve koordinasyon yönetmelikle; emir ve komutaya ilişkin esaslar tüzükle düzenlenir.

e) Askeri kuvvet kullanılan durumların gerektirdiği harcamalar İçişleri Bakanlığı bütçesine konulan ödenekten, ödeme emri beklenmeksizin yapılır.

Kamu düzeninin korunmasında il valilerinin yardım istemesi

Madde 19 — İl valisi, il sınırları içinde çıkabilecek toplumsal olayların il'e tahsis edilmiş kolluk kuvvetlerinin kullanılmasına rağmen önlenemeyeceği ve bu kuvvetlerle bastırılmayacağı kanısına varması halinde bölge valisinden yardım ister.

İl valisi, ani ve olağanüstü olaylarla karşılaşması halinde veya bölge valisinin göndereceği güçler gelinceye kadar görev yapmak üzere en yakın Askeri Komutanlıktan yardım gönderilmesini isteyebilir.

Bölge valisinin Devlet sınırları ile ilgili görev ve yetkileri

Madde 20 — Devlet sınırlarındaki bölgelerin valileri, sınırların korunması güvenliğinin sağlanması, şuur anlaşılmazlıklarının giderilmesi, sınır olaylarının önlenmesi, kaçakçılığın ve sınırlardan izinsiz ve usulsüz geçişlerin men ve takibi bakımından, kanunlar ve antlaşmalar çerçevesinde ilgili valilerce alınan tedbirleri denetler ve gerekli gördüğü hallerde bu konularda valilere emir ve talimat verebilir.

Bölge valisinin ekonomik konulardaki görev ve yetkileri

Madde 21 — Bölge valisi, bölgedeki ekonomik faaliyetlerin düzenli bir şekilde yürütülmesinde ve bölgenin ekonomik yönden kalkınmasında aşağıdaki görev ve yetkilere sahiptir:

a) Kalkınma planlarının ve yıllık programların hazırlanması sırasında bölgesindeki ekonomik konulara ilişkin görüş ve düşüncelerini ilgili Bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları ile Devlet Planlama Teşkilatına bildirir. Bölge vahşi bu görüşlerini hazırlarken, bölgedeki illerin valilerinin ve bölge içinde ekonomik faaliyetlerle ilgili ve görevli kamu kuruluşları ile özel kuruluşların önerilerini alır, bu amaçla toplantılar düzenler, kurul ve komisyonlar oluşturabilir. Bu çalışmalara, bölge valisinin isteği üzerine, Devlet Planlama Teşkilatınca görevlendirilecek uzmanlar da katılır.

b) Kalkınma planlarının ve yıllık programların hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesiyle ilgili olarak Devlet Planlama Teşkilatınca düzenlenen toplantılara katılır.

c) Kalkınma planları ve yıllık programları bölge içindeki uygulamalarını izler. Bu izlemede tespit ettiği gecikmelerle, aksamalar ve uygulamalar konusundaki düşünce ve önerilerini ilgili Bakanlık, kamu kurum ve kuruluşu ile Devlet Planlama teşkilatına periyodik raporlarla bildirir.

d) Kalkınma planları ve yıllık programların verimli, etkili ve uyumlu bir şekilde tatbikini ve ekonomik faaliyetlerin düzenli olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla, merkez teşkilatınca kendisine verilen yetkiler içerisinde bölge kuruluşları, bölgedeki diğer kamu kurum ve kuruluşları üzerinde gerekli gördüğü bütün tedbirleri alır.

e) Gerekli gördüğü hallerde geçici olarak ve ilgili kuruluşların planlanmış çalışmalarını ve esas görevlerini aksatmayacak şekilde, bir bölge kuruluşundan personel, araç, gereç gibi kaynak ve imkanların belirli işlerde kullanılmasını veya geçici bir süre diğer bir bölge kuruluşunda görevlendirilmesini isteyebilir. Bu gibi durumlarda bölge valisi, ilgili merkez teşkilatına gecikmeksizin bilgi verir.

f) Valiler kanalı ile veya doğrudan bölgede ekonomik faaliyetlerde bulunan özel kuruluş ve işletmelerle, sendikalar ve meslek kuruluşlarının çalışmalarını izler, bunların dilek ve şikâyetlerini kabul eder ve yetkileri dahilinde gerekli tedbirleri alır; yetkileri dışındaki konuları ilgili ve yetkili merkez teşkilatına iletir. Bölge valisi ekonomik konularda yukarıda belirtilen özel kuruluş, sendika ve mesleki kuruluşlardan bilgi ve görüş isteyebilir.

g) Kanunlarla kendilerine verilen yetkiler dahilinde gerekli gördüğünde, ana ihtiyaç maddelerinin tüketicilere ulaştırılması, iş yerlerinin çalışır durumda bulundurulması, ulaşımında sürekliliğin sağlanması bakımından zorunlu bulduğu tedbirleri alır.

Yukarıda belirtilen esaslara uygun olarak bu maddenin uygulanmasına ilişkin diğer hususlar bir tüzükle düzenlenir.

Bölge valisinin diğer konulardaki görev ve yetkileri

Madde 22 — Bölge valisi, bölgenin eğitim, kültür, turizm, sağlık ve sosyal faaliyetleri gibi konularda gelişmesini sağlayacak tertip ve tedbirleri, doğrudan veya il valileri aracılığı ile alır.

Bölge düzeyinde halkla ilişkiler

Madde 23 — Bölge valisi bölgeye dahil bütün illerde ve gerekli gördüğü diğer yerleşim merkezlerinde her yıl en az bir defa inceleme ve denetleme yapar.

Bölge valisi halkın sözlü ve yazılı dilek, ihbar ve şikâyetlerini dinler, bunları inceler ve incelettirir; yetkileri dahilinde olanların gereklerini yapar, olmayanları ilgililerine ve yetkililerine iletir. Dilek ve şikâyetlerin sonuçlarını, bunların sahiplerine yazılı olarak bildirir ve bu konulan üçer aylık raporlar halinde ilgili merkez teşkilatına duyurur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Personel Hükümleri

Bölge valiliği teşkilatı personelinin nitelikleri, atanma ve yer değiştirme esasları

Madde 24 — Bölge valiliği teşkilatındaki kadrolara atanabilmek için 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun Devlet memurlarında aranan genel şartlara ilave olarak ayrıca bu kadrolardan;

a) Bölge valisi kadrosuna atanabilmek için; yükseköğrenim görmüş, en az beş yıl il valiliği veya en az yirmi yıl kamu görevlerinde fiilen başarı ile çalışmış, herhangi bir surette siyasi faaliyette bulunmamış olmak ve yabancı ile evli bulunmamak,

b) Bölge valiliği genel sekreteri, hukuk müşaviri, denetleme kurulu elemanı ve müdür kadrolarına atanabilmek için, yükseköğrenim görmüş, en az on yıl kamu görevlerinde fiilen başarı ile çalışmış ve herhangi bir surette siyasi faaliyette bulunmamış olmak, gereklidir.

Yukarıda sayılan personelden;

a) Bölge valisinin atanması, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinin görüşü alınmak kaydıyla İçişleri Bakanının teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile,

b) Bölge valiliği genel sekreteri, merkez teşkilatınca görevlendirilenler dışındaki denetleme elemanları, iç güvenlik ve savunma müdürleri ile hukuk müşaviri İçişleri Bakanının teklifi üzerine ortak karar ile,

c) Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğündeki müdür ile biri teknik ve biri idari iki uzman Devlet Planlama Teşkilatı uzmanları arasından ortak karar ile,

d) İhtiyaç halinde kurulacak birimlerin müdürleri ile uzman elemanları, ilgili bakanla birlikte İçişleri Bakanının da imzası bulunacak ortak karar ile,

e) Bölge valiliğinin diğer personelinin atanmaları, bölge valisinin teklifi üzerine İçişleri Bakanınca,

yapılır.

Bölge müdürleri ve bölge kuruluşları personelinin atanmaları kendi kanunlarındaki hükümlere göre yapılır. Ancak bölge müdürlüklerine yapılacak atanmalarda bölge valisinin görüşü alınır.

Bölge valisinin görevden alınması veya diğer bir bölgenin valiliğine atanması ikinci fıkrada belirtilen usulle yapılır. Görevden alınan bölge valisi merkez valilik kadrolarına atanabilir.

Bölge valisi dışındaki diğer personelin yer değiştirmeleri atandıkları usule uygun olarak yapılır.

Bölge valiliği teşkilatı personel, rejimi ve mali hükümler

Madde 25 — Bölge valiliği teşkilatı personeli hakkında Devlet Memurları Kanunu hükümleri uygulanır.

Bölge valisine, 2442 sayılı Mülki İdare Amirliği Hizmetleri Tazminat Kanunu ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre il valilerine yapılan ödemelerden az olmamak üzere ödemede bulunulur.

Bölge valisine 13.3.1913 tarihli İdarei Umumiyyeyi Vilayet Kanunu Muvakkatinin değişik 140 ncı maddesi uyarınca il valilerine verilen ödenek miktarında ayrıca ödeme yapılır.

5434 sayılı T. C. Emekli Sandığı Kanununa tabi bir görevden emekliye ayrılmış olup, 50 hizmet yılını doldurmuş ve 600 veya daha yüksek ek göstergeli bir görevden emekliye ayrıldıktan sonra bölge valiliğine atananların emekli aylıkları kesilmez ve bunlar T. C. Emekli Sandığı ile ilgilendirilemezler.

Emekli aylığı kesilmeksizin bölge valiliğine atananlara, Devlet Memurlarına ödenmekte olan yakacak yardımı ile yukarıdaki üçüncü fıkrada belirtilen ödeme yapılmaz.

Bölge valilikleri denetleme kurullarında merkez teşkilatınca görevlendirilecek müfettişler mali haklarını aynen muhafaza ederler.

Bölge valiliği personelinin özlük hakları ile hizmet, tüketim, demirbaş ve diğer alımlarla ilgili giderlerine ilişkin işlemleri, bölge merkezinin bulunduğu ilin defterdarlığı tarafından yapılır.

Bölge valiliğine vekalet

Madde 26 — Bölge valisinin geçici olarak görevi başında bulunmadığı zamanlarda kendisinin; bölge valiliği herhangi bir sebeple boşaldığı hallerde İçişleri Bakanlığının görevlendireceği aynı bölge il valilerinden biri, bölge valiliğine vekalet eder.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Yazışmalar ve rapor verme sistemi

Madde 27 — İdarenin merkez teşkilatı ile bölge valilikleri ve bölge kuruluşları arasındaki yazışmalar aşağıda belirtilen esaslara tabidir.

a) İdarenin merkez teşkilatı, bölgedeki hizmet ve görevlerle ilgili yazışmalarını doğrudan bölge valileri ile yaparlar,

b) Bölge kuruluşları merkez teşkilatı ile yazışmalarını bölge valiliği aracılığı ile yaparlar,

c) Teknik ve hesaplara ilgili konularda merkez teşkilatı ile bölge kuruluşları arasında birer sureti bölge valiliklerine gönderilmek kaydıyla doğrudan yazışma yapılabilir,

d) Bölge valisi belli görev ve işlemlerin yapılması için bölge valiliği müdürlerine ve bölge müdürlerine imza yetkisi verebilir. İmza yetkisi verilen kişilerin görev unvanları ve isimleri bölgedeki kamu kurum ve kuruluşlarına ve ilgili merkez teşkilatına duyurulur.

İdarenin merkez teşkilatı ile bölge valilikleri ve bölge kuruluşları arasındaki yazışmaları asgariye indirmek ve kırtasiyeciliği önlemek, hizmetlerin zamanında ve süratle yürütülmesini sağlamak amacıyla etkin bir rapor verme sistemi kurulur. Verilecek raporlara ilişkin esaslar İçişleri Bakanlığınca ilgili tüm bakanlık, kamu kurum ve kuruluşların görüşleri

alınarak hazırlanacak ve Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girecek bir yönetmelikle düzenlenir.

Tüzük ve yönetmelikler

Madde 28 — Bu Kânun Hükmünde Kararnamenin uygulanmasına ilişkin tüzük ve yönetmelikler, bu Kararnamenin yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanarak Bakanlar Kurulu Kararı ile Resmî Gazetemde yayımlanır.

Yürürlükten kaldırılan hükümler

Madde 29 — 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun ve diğer kanunların bu Kanun Hükmündeki Kararnameye aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Geçici Maddeler, Yürürlük ve Yürütme

Mevcut bölge kuruluşları

Geçici Madde 1 — Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre bölge valiliklerinin kuruluşu bir yıl içinde tamamlanır.

Mevcut bölge kuruluşları ve diğer taşra teşkilatları bu Kanun Hükmünde Kararnamenin, öngördüğü bölgelerin tespitinden itibaren en geç iki yıl içinde bu Kanun Hükmünde Kararnamede yer alan esaslara göre ve Ek'li (1) sayılı cetvelde belirtilen bölge ve merkezlere uygun olarak yeniden teşkilatlanırlar veya kaldırılabilirler

5 nci maddenin beşinci fıkrası uyarınca Bakanlar Kurulunca belirlenenler hariç halen kurulmuş bulunan diğer bölge kuruluşlarının merkezlerinin bölge valiliklerinin buldukları illere yukarıda belirtilen süre içinde kaydırılması Devlete ağır mali yük getirmesi halinde, bu süre Bakanlar Kurulu Kararı ile uzatılabilir.

Mevcut geçici taşra teşkilatı

Geçici Madde 2 — Mevcut geçici nitelikteki taşra kuruluşları bu Kanun Hükmünde Kararnamede yer alan esaslara göre, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yeniden düzenlenir.

Özlük hakları

Geçici Madde 3 — Bölge valiliği personeline, ilgili mevzuat'a gerekli ilaveler yapılmaya kadar, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda öngörülen zam ve tazminatlarından hangilerinin ne miktar ve oranda ödeneceği, benzeri görev unvanları da dikkate alınarak, Maliye Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilir.

Konut ve araç tahsisi

Geçici Madde 4 — İlgili mevzuata gerekli ilaveler yapılmaya kadar bölge valilerine konut ve araç tahsisi yapılır. Bu konutların döşeme, demirbaş ve möble ihtiyaçları ile elektrik, su, havagazı ve yakacak giderleri ve araç alım ve giderleri İçişleri Bakanlığı bütçesinden karşılanır.

Ödenek aktarma

Geçici Madde 5 — Bölge valiliklerinin 1983 yılı giderlerini karşılamak amacıyla İçişleri Bakanlığı bütçesinde özel tertip açmaya, açılan tertiplere ilgili bakanlık bütçelerinden gerekli ödenek aktarmaya ve bu hususa ilişkin her türlü işlemi ve düzenlemeleri yapmaya Maliye Bakanı yetkilidir.

Kadrolar

Geçici Madde 6 — Kadrolarla ilgili genel düzenleme yapılmaya kadar, Ek'li II, III ve IV sayılı cetvellerde gösterilen kadrolar, Bölge Valilikleri Teşkilatında kullanılmak üzere ihdas edilmiş ve cetvellerde gösterilen kuruluşlara tahsis olunmuştur.

Yürürlük

Madde 30 — Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 17 nci maddesinin (g), (h) ve (i) bentleri, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin kabul tarihinde, diğer hükümleri yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 31 — Bu Kanun Hükmünde Kararname Bakanlar Kurulunca yürütülür.

(I) SAYILI CETVEL

Bölge Valiliğinin:		
NO	MERKEZ VE ADI	KAPSADIĞI İLLER
1	ERZURUM	Ağrı, Artvin, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Kars, Muş, Rize, Trabzon, Tunceli.
2	DİYARBAKIR	Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siirt, Urfa, Van.
3	ADANA	Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, İçel, Kahramanmaraş, Malatya.
4	KAYSERİ	Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Sivas, Tokat, Yozgat.
5	ANKARA	Amasya, Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Samsun, Sinop, Zonguldak.
6	KONYA	Afyon, Kütahya, Eskişehir, Niğde, Konya.
7	İSTANBUL	İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Bilecik, Kocaeli, Sakarya.
8	İZMİR	İzmir, Manisa, Uşak, Denizli, Aydın, Muğla, Burdur, Isparta, Antalya.

**II SAYILI CETVEL
İHDAS EDİLEN KADROLAR**

Kurumu	Kadro Unvanı	Sınıfı	Derecesi	Adedi	Ek Göstergesi	
İçişleri Bakanlığı	Bölge Valisi	MİAH	1	8	—	
	Genel Sekreter	GİH	1	8	300	
	Savunma Müdürü	GİH	1	8	300	
	Hukuk Müşaviri	GİH	1	8	300	
	Hukuk Müşaviri	GİH	2	8	200	
	Şube Müdürü	GİH	3	16	150	
	Şube Müdürü	GİH	4	33	100	
	Şube Müdürü	GİH	5	39	—	
	Memur	GİH	7	18	—	
	Memur	GİH	8	23	—	
	Memur	GİH	9	33	—	
	Memur	GİH	10	43	—	
	Memur	GİH	11	59	—	
	Daktilo	GİH	7	5	—	
	Daktilo	GİH	8	6	—	
	Daktilo	GİH	9	10	—	
	Daktilo	GİH	10	15	—	
	Daktilo	GİH	11	20	—	
	Şoför	GİH	7	5	—	
	Şoför	GİH	9	5	—	
	Şoför	GİH	11	10	—	
	Şoför	GİH	13	20	—	
	Kaloriferci			8	4	—
	Kaloriferci			10	8	—
	Kaloriferci			12	12	—
	Aşçı			11	8	—
	Hizmetli			7	7	—
	Hizmetli			8	9	—
	Hizmetli			10	15	—
	Hizmetli			12	25	—
				TOPLAM	488	

**III SAYILI CETVEL
İHDAS EDİLEN KADROLAR**

Kurumu	Kadro Unvanı	Sınıfı	Derecesi	Adedi	Ek Göstergesi
İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü	İç Güvenlik Müdürü	Emn.Hiz.S.	1	8	—
	Şube Müdürü	Emn.Hiz.S.	3	12	—
	Şube Müdürü	Emn.Hiz.S.	4	12	—
			TOPLAM	32	

**IV SAYILI CETVEL
İHDAS EDİLEN KADROLAR**

Kurumu	Kadro Unvanı	Sınıfı	Derecesi	Adedi	Ek Göstergesi
Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı	Planlama ve Koordinasyon Müd.	GİH	1	8	300
	Planlama Uzmanı	GİH	2	8	200
	Planlama Uzmanı	TH	2	8	—
			TOPLAM	24	

EK-13

**BÖLGE VALİLİĞİ HAKKINDA 71 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE
KARARNAMENİN REDDİNE DAİR KÂNUN
(KANUN NO: 3036)⁷⁸⁰**

Madde 1 — 4 Ekim 1983 tarih ve 18181 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Bölge Valiliği Hakkında” 71 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerinin tümü reddedilerek yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 2 — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁸⁰ **Resmi Gazete**, S.: 18472, 28 Temmuz 1984

EK-14

**BÖLGE PARLAMENTOLARININ KURULMASI HAKKINDAKİ KANUN
TEKLİFİ**

TBMM BAŞKANLIĞINA

Bölge Parlamentolarının Kurulması hakkındaki kanun teklifi
gerekçesi ile birlikte sunulmuştur.

Gereğini arz ederim.

Saygılarımla. 17.2.1993

Mahmut ALINAK
Şırnak Milletvekili

T.C. TBMM BAŞKANLIĞI	
KONU	- Anayasa
	- Kısıtları Kanun
TARİH	22.2.1993 2/633
	OK OK
BASINCI	[İmza]

1993

BÖLGE PARLAMENTOLARININ KURULMASI HAKKINDAKİ KANUN TEKLİFİ

MADDE 1.- Türkiye'nin coğrafya durumuna göre ayrılan Karadeniz, Trakya, Akdeniz, Ege, İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde birer Bölge Parlamentosu kurulmuştur.

MADDE 2.- Bölge Parlamentosu üyeleri, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasından, bölge hudutları içindeki illerin seçmenlerince; serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılacak seçimle seçilirler.

Bölge Parlamentolarının üye sayısı, Yüksek Seçim Kurulunca, bölgelerin hudutları içindeki her il için tespit edilen TBMM üye sayısının üç katıdır.

MADDE 3.- Bölge Parlamentolarının çalışma usul ve esasları ile parlamentonun başkan seçimi ve başkanlık divanının teşekkülü, en yaşlı üyenin başkanlığında toplanan parlamentolarca çıkarılacak içtüzükle belirlenir.

Bölge Parlamentoları çalışmalarını, hudutları dahilinde nüfusu en fazla olan ilde yürütür.

MADDE 4.- Bölge Parlamentoları, Merkezi Parlamento TBMM'nin; dış politika, dış ticaret, para politikası ve milli savunma dışındaki bütün görevlerini yerine getirmek üzere:

A) Bölgenin kamuya ait yeraltı ve yerüstü kaynaklarını bölge halkının çıkarlarına olacak şekilde kullanır; gelirlerini, bölgenin refahı, ekonomik ve sosyal kalkınması için harcar;

B) Vergiye tabi mülk ve gelirlerden vergi alır;

C) İşsizliği ortadan kaldıracı projeler geliştirir, istihdam alanları yaratır ve yatırımlara karar verir;

D) Sağlık, konut, trafik, ulaşım, bayındırlık, haberleşme, toprak ve tarım hizmetlerini organize eder ve işleyişini denetler;

E) Bölge hudutları içinde kamu personelini istihdam eder;

F) Bölge halkının ihtiyaçlarını ve evrensel değerleri dikkate alarak eğitim ve öğretimin biçim ve kapsamını tespit eder, gerektiğinde her kademedeki eğitim ve öğretim kurumu açar;

G) Aynı şekilde radyo-televizyon vericilerini kurar, yayınlarının biçim ve kapsamını tespit eder;

H) Bölgesel af çıkarır;

İ) Bölge ihtiyaçlarının gerektirdiği işsizlik sigortası yasası, iş güvencesi yasası, çalışanların grevli-toplu sözleşmeli sendikalar yasası, ceza yasası, medeni yasa, emeklilik yasası, borçlar yasası, demokratik hak ve özgürlüklerin sınır ve kapsamını belirleyen yasa ile siyasal düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin yasa gibi bölge yasalarını çıkarır;

I) Bölgenin iç güvenliğini sağlar, yerel güvenliğin biçim, kapsam ve yetkilerini belirler, yerel güvenlik güçlerini istihdam eder ve denetler;

MADDE 5.- Yukarıda belirtilen hizmetlerin nasıl ve hangi organ aracılığı ile yürütüleceğine yada yürütme organı oluşturulup oluşturulmayacağına Bölge Parlamentosu karar verir.

MADDE 6.- Bölge Parlamentosu üyelerinin görevleri, seçim çevresindeki seçmenlerin salt çoğunluk güvensizlik oyları ile sona erer.

MADDE 7.- Bölge Parlamentosunca kabul edilen, ancak bölge hudutları içindeki seçmenlerini onda birinin isteği üzerine yapılacak oylamada, oylamaya katılan seçmenlerin salt çoğunluğunca kabul edilmeyen kanun geçersiz sayılır.

MADDE 8.- Bölge Parlamentosunun yetki alanındaki seçmenlerin onda birinin verdiği kanun teklifi parlamentoda öncelikle görüşülür.

Parlamentonun bu teklifi kabul etmemesi halinde seçmen oyuna başvurulur. Bu durumda oylamaya katılan seçmenlerin salt çoğunluğunun kabul oyunu alan kanun, Bölge Parlamentosunca kabul edilmiş sayılır.

MADDE 9.- Bu kanunun 5., 6. ve 7. maddelerindeki oylamaların şekil ve esasları yönetmelikle belirlenir.

MADDE 10.-Bu Kanuna aykırı kanun hükümleri, altı ay içinde değiştirilir.

MADDE 11.- Bu kanun kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 12.- Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

GENEL GEREKÇE

Ülkemizin onyıllardır devam eden temel sorunları, hergeçen gün daha da ağırlaşıyor. Bugüne kadar bu sorunların hiçbirine çözüm getirilemedi. Açık bir çözümsüzlük söz konusudur. Enflasyondan işsizliğe, kürt sorunundan, dış ticarete, sağlığa, eğitime, konuta; işçi, memur, esnaf, emekli, çiftçi, orta ve dar gelir gruplarının sorunlarına kadar hiçbir soruna çözüm bulunamıyor. Peki umut yok mudur? Bu yapı devam ettirildiği sürece hiçbir umut da yoktur. Çünkü yol eskimiştir, araç eskimiştir, sürücü eskimiştir. Örneğin 1923 yılının koşullarına göre yapılan idari düzenleme, eskimiş ve günümüz ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmiştir. Halkın benzetiminde olması gereken devlet organları; halktan tamamen kopmuş, kendi içine kapanmış ayrı birer otorite haline gelmişlerdir. Böylece Üretemeyen, hizmet veremeyen, hantallaşmış bir devlet tipi ortaya çıkmıştır.

Mevcut eskimiş devlet aygıtları ile yaşadığımız sorunların hiçbirisine çözüm bulunamayacağı ortadadır. Çünkü bugüne kadar toplumsal ihtiyaçlar ve kamuoyu iradesi hep bir tarafa bırakılmış; halk, halka rağmen yönetilmiştir.

Gelinen noktada, ülkemizin ekonomik, demokratik, siyasal ve sosyal yaşamına ilişkin çağdaş dönüşümlerin yapılması; çağdaşlaştırılmış devlet aygıtlarının yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle bütün bu sorunların çözüme kavuşturulması için çağdaş-demokratik bir yapılanma yaratmaktan başka bir çare kalmamıştır. Tepeden inmeçi, diktacı, otoriter değil, halkın demokratik katılımını ve inisiyatifini esas alan çağdaş bir modele yönelmek gerekiyor.

Merkezi Parliamenlonun, büyük bir alana yayılan ve oldukça kapsamlı genel, bölgesel ve yerel sorunların hepsinin üstesinden gelemeyeceği ortadadır. TBMM'ye 40 binlerce yazılı başvuru yapılmaktadır. Hergün on binlerce sorun da, sahiplerince taşınmaktadır. Bunlara öteki temel sorunlar da eklendiğinde, TBMM'nin doğal olarak kapasitesi aşılmaktadır. Bu durum karşısında, merkezi parliamenlonun yıllardır üst üste binmiş bu sorunların ağır yükünden kurtarılmasını sağlayacak yeni bir demokratik modele ihtiyaç vardır.

TBMM Başkanlığına sunulan "Bölge Parliamenlonlarının Kurulması hakkındaki Kanun Teklifi" işte bu ihtiyacı karşılamak üzere düzenlenmiştir.

Bu yeni sistemin getirdiği değişiklikler, aşağıdaki şekildedir:
- Türkiye'nin coğrafya durumuna göre ayrılan Karadeniz, Trakya, Akdeniz, Ege, İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde birer Bölge Parliamen-tosu kurulacaktır.

- Bölge Parlamentosu Üyeleri, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasından, bölge hudutları içindeki illerin seçmenlerince; serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetimi ve denetimi altında yapılacak seçimle seçileceklerdir.

Bölge Parlamentolarının üye sayısı, Yüksek Seçim Kurulunca, bölgelerin hudutları içindeki her il için tespit edilen TBMM üye sayısının üç katıdır.

- Bölge Parlamentolarının çalışma usul ve esasları ile parlamentonun başkan seçimi ve başkanlık divanının teşekkülü, en yaşlı üyenin başkanlığında toplanan parlamentolarca çıkarılacak içtüzükle belirlenecektir.

Bölge Parlamentoları çalışmalarını, hudutları dahilinde nüfusu en fazla olan ilde yürütecektir.

- Bölge Parlamentoları, Merkezi Parlamento TBMM'nin; dış politika, dış ticaret, para politikası ve millî savunma dışındaki bütün görevlerini yerine getirmek üzere:

A) Bölgenin kamuya ait yeraltı ve yerüstü kaynaklarını bölge halkının çıkarlarına olacak şekilde kullanır; gelirlerini, bölgenin refahı, ekonomik ve sosyal kalkınması için harcar;

B) Vergiye tabi mülk ve gelirlerden vergi alır;

C) İşsizliği ortadan kaldıracı projeler geliştirir, istindam alanları yaratır ve yatırımlara karar verir;

D) Sağlık, konut, trafik, ulaşım, bayındırlık, haberleşme, toprak ve tarım hizmetlerini organize eder ve işleyişini denetler;

E) Bölge hudutları içinde kamu personelini istindam eder;

F) Bölge halkının ihtiyaçlarını ve evrensel değerleri dikkate alarak eğitim ve öğretimin biçim ve kapsamını tespit eder, gerektiğinde her kademede eğitim ve öğretim kurumu açar;

G) Aynı şekilde radyo-televizyon vericilerini kurar, yayınlarının biçim ve kapsamını tespit eder;

H) Bölgesel af çıkarır;

I) Bölge ihtiyaçlarının gerektirdiği işsizlik sigortası yasası, iş güvencesi yasası, çalışanların grevli-toplu sözleşmeli sendikalar yasası, ceza yasası, meseni yasa, emeklilik yasası, borçlar yasası, demokratik hak ve özgürlüklerin sınır ve kapsamını belirleyen yasa ile siyasal düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin yasa gibi bölge yasalarını çıkarır;

J) Bölgenin iş güvenliğini sağlar, yerel güvenliğin biçim, kapsam ve yetkilerini belirler, yerel güvenlik güçlerini istindam eder ve denetler;

- Yukarıda belirtilen hizmetlerin nasıl ve hangi organ aracılığı ile yürütüleceğine yada yürütme organı oluşturulup oluşturulmayacağına Bölge Parlamentosu karar verecektir.
- Bölge Parlamentosu Üyelerinin görevleri, seçim çevresindeki seçmenlerin salt çoğunluk güvensizlik oyları ile sona erecektir.

- Bölge Parlamentosunca kabul edilen, ancak bölge hudutları içindeki seçmenlerin onda birinin isteği üzerine yapılacak oylamada, oylamaya katılan seçmenlerin salt çoğunluğunca kabul edilmeyen kanun, geçersiz sayılacaktır.
- Bölge Parlamentosunun yetki alanındaki seçmenlerin onda birinin verdiği kanun teklifi, parlamentoda öncelikle görüşülecektir. Parlamentonun bu teklifi kabul etmemesi halinde seçmen oyuna başvurulur. Bu durumda oylamaya katılan seçmenlerin salt çoğunluğunun kabul oyunu alan kanun, Bölge Parlamentosunca kabul edilmiş sayılacaktır.

Yukarıda ana ilkeleri belirlenen Bölge Parlamentolarının kurulması halinde hizmetler halkın ayağına götürülmüş olacağı gibi, soğucan-batıya halk; yönetimde söz ve karar sahibi olacaktır. Böylece işsizlik, eğitim, sağlık, basın, konut, yerel güvenlik sorunları ile ekonomik, demokratik ve sosyal bütün sorunların çözümünce halkın inisiyatifi öne çıkarılmış olacaktır. Şiddetli gerekçesiz hale getiren demokratik bir ortam yaratılmış olacağı için akan kanda kaçınılmaz olarak durmuş olacaktır. Gerçek birlik, kardeşlik ve barış da ancak bu şekilde sağlanmış olacaktır. Bu nedenle bu demokratik model, yakınlaşmanın ve birliğin de çimentosu olacaktır.

Yönetimde halkın inisiyatifi ve ortak iradesi öne çıkarılacağı için çok ciddi bir demokratik rahatlık ve yumuşama ortamı yaratılmış olacaktır. İnsanlar, yaşam biçimlerini özgürce düzenleme imkanına kavuşmuş olacaklardır. Bu nedenle gerginliklerin ve memnuniyetsizliklerin yerini dayanışma alacaktır. İşte bütün bunlar, çok güçlü bir gönüllü entegrasyon yaratmış olacaktır. Bu nedenle Bölge Parlamentolarının kurulması; birliğin, yakınlaşmanın ve kaynaşmanın çimentosu olacaktır.

ÖZET GEREKÇE

Ülkemizin onyıllardır devam eden temel sorunları, hergeçen gün daha da ağırlaşıyor. Bugüne kadar bu sorunların hiçbirine çözüm getirilemedi. Açık bir çözümsüzlük söz konusudur. Enflasyondan işsizliğe, kırt sorunundan, dış ticarete, sağlığa, eğitime, konuta; işçi, memur, esnaf, emekli, çiftçi, orta ve dar gelir gruplarının sorunlarına kadar hiçbir soruna çözüm bulunamıyor. Peki umut yok mudur? Bu yapı devam ettirildiği sürece hiçbir umut da yoktur. Çünkü yol eskimiştir, araç eskimiştir, sürücü eskimiştir. Örneğin 1923 yılının koşullarına göre yapılan idari düzenleme, eskimiş ve günümüz ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmiştir. Halkın denetiminde olması gereken devlet organları; halktan tamamen kopmuş, kendi içine kapanmış ayrı birer otorite haline gelmişlerdir. Böylece üretmeyen, hizmet veremeyen, mantallaşmış bir devlet tipi ortaya çıkmıştır.

Mevcut eskiniş devlet aygıtları ile yaşadığımız sorunların hiçbirisine çözüm bulunamayacağı ortadadır. Çünkü bugüne kadar toplumsal ihtiyaçlar ve kamuoyu iradesi hep bir tarafa bırakılmış; halk, halka rağmen yönetilmiştir.

Gelinen noktada, ülkemizin ekonomik, demokratik, siyasal ve sosyal yaşamına ilişkin çağdaş dönüşümlerin yapılması; çağdaşlaştırılmış devlet aygıtlarının yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle bütün bu sorunların çözüme kavuşturulması için çağdaş-demokratik bir yapılanma yaratmaktan başka bir çare kalmamıştır. Tepeden inmeçi, diktacı, otoriter değil, halkın demokratik katılımını ve inisiyatifini esas alan çağdaş bir modele yönelmek gerekiyor.

Merkezi Parlatentonun, büyük bir alana yayılan ve oldukça kapsamlı genel, bölgesel ve yerel sorunların hepsinin üstesinden gelebileceği ortadadır. TBMM'ye yüzbinlerce yazılı başvuru yapılmaktadır. Hergün onbinlerce sorun da, sanjplerince taşınmaktadır. Bunlara Staki temel sorunlar da eklendiğinde, TBMM'nin doğal olarak kapasitesi aşılmaktadır. Bu durum karşısında, merkezi parlatentonun yıllardır üst üste binmiş bu sorunların ağır yükünden kurtarılmasını sağlayacak yeni bir demokratik modele ihtiyaç vardır.

TBMM Başkanlığına sunulan "Bölge Parlatentolarının Kurulması Hakkındaki Kanun Teklifi" işte bu ihtiyaçı karşılamak üzere düzenlenmiştir.

EK-15

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁸¹ (KHK / 285)

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdası, Anayasanın 121 nci maddesi ile 25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Kanunun 4 ncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 10.7.1987 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği

Madde 1 - Anayasanın 121 inci maddesi ile Olağanüstü Hal Kanununun 3 üncü maddesinin (b) bendinde belirtilen hususlarla sınırlı olarak Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van il'lerini kapsamak üzere Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdas edilmiştir.

Atama, bağlılık

Madde 2 - Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine, Valilik sıfat ve unvanı ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun değişik 59 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunca, atama yapılır. Bunlardan emekli olanların emekli aylığı kesilmez.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi, İçişleri Bakanına bağlı olarak görev yapar.

Bakanlar Kurulunca Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaldırılabilir veya sınırları değiştirilebilir.

Teşkilat

Madde 3 - Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdas edilen il'lerde Olağanüstü Hal Bölge Valisi ihtiyaca göre gerekli teşkilatı kurmaya ve hizmetin gerektirdiği bina, tesis, araç, gereç, personel ve diğer her türlü hizmeti kamu kurum ve kuruluşlarından sağlamaya yetkilidir.

Bu konudaki talepleri ilgili kuruluşlar derhal yerine getirmekle yükümlüdür.

Mahallinden temini mümkün olmayan araç, gereç, personel ve mali destek talepleri İçişleri Bakanı aracılığı ile ilgili kuruluşların Merkez Teşkilatınca sağlanır. Bakan gerektiğinde bu konuda bakanlık müsteşarını veya müsteşar yardımcılarını görevlendirebilir.

Bu amaçla gerek Olağanüstü Hal Bölge Valisinin, gerekse diğer kuruluşların yapacakları her türlü harcamalar 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 832 sayılı Sayıştay Kanununa tabi olmadığı gibi her türlü vergi, resim, harç ve katma değer vergisinden de muaftır.

Görev ve yetkiler

Madde 4 - Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanına giren illerde, İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunlarla Valilere tanınmış bulunan görev ve yetkilerle 2935 sayılı Kanunla il valilerine verilen yetkilerden, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 nci maddesinde belirtilen hususlarla ilgili olanlarını kullanmaya yetkilidir.

Ayrıca gerektiği hallerde aşağıda yazılı ilave yetkileri de kullanır.

a. Bölgedeki il'ler arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlar.

b. Özel ve genel kolluk kuvvetleri Olağanüstü Hal Bölge Valisinin emir ve komutası altındadır. Vali bunlardan hangilerinin il valilerinin kontrolünde, hangilerinin doğrudan kendi kontrolünde olacağını tespit eder.

c. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bölgesi içinde özel ve genel kolluk kuvvetlerinin yerlerini sürekli veya geçici olarak değiştirebilir.

d. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, Jandarma Asayiş Komutanlığına, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 inci maddesi doğrultusunda görev verir.

⁷⁸¹ RG, S.: 19517, Tarih: 14 Temmuz 1987.

e. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin görev alanında bulunan Milli İstihbarat Teşkilatı, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 inci maddesinde belirtilen hususlarla sınırlı olmak kaydı ile, Olağanüstü Hal Bölge Valisine karşı sorumludur.

f. Görev alanına giren il'lerde, askeri birliklerce Olağanüstü Hal Bölge Valilerine sağlanacak yardım ve desteğin şekli ve miktarı önceden planlanır. Valinin bu yardım ve destek talepleri mahalli komutanlarca zamanında yerine getirilir.

g. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, hakim ve savcı sınıfından bulunanlar ile Jandarma dışındaki askeri personel hariç olmak üzere görev alanı içindeki illerde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılmayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekler derhal yerine getirilir.

h. Olağanüstü Hal Bölge Valisi güvenlik yönünden gerekli düzenlemeleri yapabilmek için geçici veya sürekli olarak görev alanı içinde bulunan köy, mezra, kom ve benzeri yerleşim birimlerini boşalttırabilir, yerlerini değiştirebilir, birleştirebilir ve bu maksatla gereken kamulaştırma ve diğer işlemleri re'sen ve ivedilikle yapabilir.

i. Olağanüstü Hal Bölge Valisinin emrinde bulunan güvenlik kuvvetleri hakkında bu görevlerinden ötürü Memurin Muhakematı Hakkında Kanuna göre işlem yapılır.

j. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, emrindeki kuvvetleri gereğinde mücavir İl'lerde hareketin takibi maksadıyla görevlendirebilir. Gerekli tedbirlerin alınmasını mücavir İl Valilerinden isteyebilir, bu istekler ilgili Valiler tarafından derhal yerine getirilir.

Mücavir İl'ler Olağanüstü Hal Bölge Valisinin talebi, İçişleri Bakanının teklifi, Başbakanın onayı ile belirlenir.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi bu yetkilerden gerekli gördüklerini görev alanındaki İl'lerin Valilerine ve Jandarma Asayiş Komutanına devredebilir.

İçişleri Bakanı bu yetkilerden gerekli gördüklerini re'sen kullanabileceği gibi bölgede görevli sorumlular hakkında usulüne göre soruşturma açmak, açtırmak ve görevden uzaklaştırmak yetkisine de sahiptir.

Personel ve mali hükümler

Madde 5 – Olağanüstü Hal Bölge Valisi emrinde görevlendirilen personelin özlük ve sair mali hakları kurumlarına bağlı olarak devam eder. Vali, emrinde görevlendirilen personelin sicil ve disiplin amiridir. Vali diğer kamu personeli ile kolluk kuvvetleri amir ve komutanları hakkında da ek sicil düzenlemeye yetkilidir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin harcamaları için İçişleri Bakanlığı bütçesine gerekli ödenek konulur.

Ayrıca, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin acil ve zaruri ihtiyaçları için Geliştirme ve Destekleme Fonundan da yeteri miktarda para verilir.

3 ncü maddeye göre görevlendirilenler de 281 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 6 ncü maddesinin ikinci fıkrasında öngörülen ek tazminattan yararlandırılırlar.

Bölgeye dahil İl'ler ile 4 ncü maddenin (J) bendine göre belirlenen mücavir İl'lerde bulunan sürekli Kamu görevlilerine (Olağanüstü Hal Bölge Valisi ile mezkur İl'lerin Valileri dahil) ayrıca en yüksek Devlet Memuru aylığının (Ek gösterge dahil) % 10'u ile % 25'i arasında belirlenecek tazminat ek olarak ödenir.

Tazminatın Miktarı: Görev yerinin özelliği, görevin önemi ve güçlüğü dikkate alınarak ve İl'lere göre, Bakanlar Kurulunca belirlenecek esaslar çerçevesinde Olağanüstü Hal Bölge Valisi tarafından tespit edilerek ödeme yapılır.

Ödenen tazminat miktarı kadar da ayrıca Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonuna, personel adına nemalandırılmak üzere yatırılır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kalkması veya görevlinin en az 3 yıl çalışması halinde fon'da birikmiş olan para, talebi üzerine kendisine neması ile birlikte ödenir.

İçişleri Bakanlığı taşra teşkilatında kullanılmak üzere 1 inci derece Mülki İdare Amirliği Hizmetleri sınıfından bir adet Olağanüstü Hal Bölge Valisi kadrosu ihdas edilerek

190 sayılı Kanun Hükümünde Kararnameye bağlı (1) sayılı cetvelin ilgili bölümüne eklenmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valisine ödenecek aylık, ek gösterge, makam tazminatı dahil her türlü zam ve tazminatlar en yüksek Devlet Memuruna ödenen miktara eşittir.

Görev alanına giren illerde görevli kolluk kuvvetleri personeli ile emre, harekât kontrolüne verilen birliklerin mensuplarına, mahallinden veya talepleri halinde diğer İl'lerden lojman tahsis edilir ya da lojman karşılığı kira bedeli gayrimenkulun bulunduğu İl'deki ilgili kuruluşun merkez teşkilâtı bütçesinden karşılanır.

İhtilafların çözümü

Madde 6 – Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin görev alanında, adli ve idari yargı ile askeri mevzuata ilişkin hususlar hariç olmak üzere, yetki ve görevlerin kullanılmasından doğacak ihtilafları çözümlenmeye ve bu Kanun Hükümünde Kararnamenin uygulanması ile ilgili her türlü idari düzenlemeleri yapmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Dava açılması

Madde 7 – Bu Kanun Hükümünde Kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemler hakkında iptal davası açılmaz.

Geçici Madde 1 - Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin 1987 Mali yılı harcamaları için İçişleri Bakanlığı bütçesinde gerekli tertipleri açmaya ve bütçeye ek ödenek aktarmaya Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkilidir

Yürürlük

Madde 8 - Bu Kanun Hükümünde Kararname 19.7.1987 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 9 - Bu Kanun Hükümünde Kararnameyi Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-16

T.C.
..... VALİLİĞİ
OLAĞANÜSTÜ HAL BÜROSU

RAPOR NO : ... / ... /

GÜNLÜK OLAĞANÜSTÜ HAL RAPORU

1. MEYDANA GELEN OLAYLAR :
 - a. SİLAHLI SALDIRI VE ÇATIŞMA OLAYLARI
 - b. PATLAYICI MADDE ATMA, SABOTAJ VE KUNDAKLAMA OLAYLARI
 - c. AFİŞ VE PANKART ASMA, BİLDİRİ DAĞITMA, YAYINLAMA EV YASAK YAYIN BULUNDURMA OLAYLARI
 - d. GASP VE SOYGUN OLAYLARI
 - e. YASAL OLMAYAN TOPLUM OLAYLARI (Gösteri, Direniş, Kanunsuz Grev ve Lokavtlar)
 - f. ÖĞRENCİ OLAYLARI
 - g. DİĞER OLAYLAR (2935 sayılı Kanun kapsamına giren)
 - h. ÖLÜ SAYISI
 - ı. YARALI SAYISI
 - i. GÖZALTINA ALINAN
 - k. TUTUKLANAN
2. OLAĞANÜSTÜ HAL FAALİYETLERİ :
 - a. ARAMA VE OPERASYONLAR
 - b. ELE GEÇİRİLEN SİLAH VE MALZEMELER
 - (1) OTOMATİK TÜFEK
 - (2) PİYADE TÜFEĞİ
 - (3) AV TÜFEĞİ
 - (4) TABANCA
 - (5) MAKİNALI TABANCA
 - (6) MERMİ
 - (7) PATLAYICI MADDE
 - (8) TELSİZ
 - (9) DİĞERLERİ
3. İLLEGAL ÖRGÜTLER :
 - a. ÖRGÜTÜN ADI
 - b. YAKALANAN SANIK ADEDİ
 - c. YAKALANDIĞI YER (İL, İLÇE)
 - d. YAKALANDIĞI TARİH

EK-17

T.C.
..... VALİLİĞİ
OLAĞANÜSTÜ HAL BÜROSU

... / ... /

YENİ ARANAN VE YAKALANAN ŞAHISLARI BİLDİRME RAPORU

1.

T.C.
..... VALİLİĞİ
OLAĞANÜSTÜ HAL BÜROSU

... / ... /

1. KAPSAM : VALİLİKLER TARAFINDAN YENİ ARANAN VE YAKALANAN ŞAHISLARIN KİMLİKLERİ HAKKINDA BİLGİ SAĞLAYAN LİSTELERDİR. YENİ ARANAN ŞAHISLAR SOYADI HARF SIRALAMASINA GÖRE AYRI BİR LİSTE HALİNDE, ARANAN ŞAHISLARDAN YAKALANANLAR İSE ARANAN ŞAHISLAR KİTABINDAKİ SIRA VE SAYFA NUMARASI VE SOYADI HARF SIRASINA GÖRE AYRI BİR LİSTE HALİNDE GÖSTERİLECEKTİR.
2. GÖNDEREN MAKAM : VALİLİKLER
3. ALACAK MAKAM : A- BAŞBAKANLIK OLAĞANÜSTÜ HAL KOORDİNASYON KURULU BAŞKANLIĞI
B- GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
C- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
4. GÖNDERME ZAMANI : İKİ AYLIK PERİYOTLAR HALİNDE (OLAĞANÜSTÜ HALİN O İLDE İLAN TARİHİ BAŞLANGIÇ KABUL EDİLECEK)
5. GÖNDERME ŞEKLİ : LİSTE HALİNDE YAZI İLE
6. GİZLİLİK DERECESESİ : HİZMETE ÖZEL

EK-18

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA 285 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN 4 ÜNCÜ MADDESİNİN İKİNCİ FIKRASININ (D) BENDİNE BİR HÜKÜM EKLENMESİNE DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁸² (KHK/286)

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdası hakkında 235 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendine bir hüküm eklenmesi; Anayasanın 121 inci maddesi ile 25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 10.7.1987 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendine aşağıdaki hüküm eklenmiştir.

“Olağanüstü Hal Bölge Valisine karşı sorumlu Jandarma Asayiş Komutanlığı emrine giren veya hareket komutasına verilen diğer kuvvet birlikleri (Jandarma sınır birlikleri dahil) emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin sağlanmasında genel kolluk kuvvetlerinin sahip olduğu kanuni yetkileri haizdirler.”

Madde 2 — Bu Kanun Hükmünde Kararname 19.7.1987 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu Kanun Hükmünde Kararnameyi Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-19

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA 285 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN 5 NCI MADDESİNİN BEŞİNCİ FIKRASININ DEĞİŞTİRİLMESİNE DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁸³ (KHK / 287)

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 nci maddesinin beşinci fıkrasının değiştirilmesi; Anayasa'nın 121 nci maddesi ile 25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Kanunun 4 ncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 24.7.1987 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 – 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 nci maddesinin beşinci fıkrası aşağıda şekilde değiştirilmiştir.

“Bölgeye dahil İl’ler ile 4 ncü maddenin (j) bendine göre belirlenen mücavir İl’lerde bulunan sürekli kamu görevlilerine (Olağanüstü Hal Bölge Valisi ile mezkur İl’lerin valileri dahil) ayrıca en yüksek Devlet memuru aylığının (Ek gösterge dahil) % 30’una kadar belirlenecek tazminat ek olarak ödenir. Bu tazminat herhangi bir vergiye tabi tutulmaz.”

Madde 2 – Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanun Hükmünde Kararnameyi Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁸² RG, S.: 19518 Mükerrer, 15 Temmuz 1987.

⁷⁸³ RG, S.: 19530, 27 Temmuz 1987.

EK-20

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA 285 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN 4 ÜNCÜ MADDESİNİN İKİNCİ FIKRASINA BİR BENT EKLENMESİNE DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁸⁴ (KHK / 299)

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına bir bent eklenmesi; Anayasa'nın 121 nci maddesi ile 25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Kanununun 4 ncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 23.10.1987 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 – 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasına aşağıdaki (k) bendi eklenmiştir.

“**k.** Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin yayımı tarihinden başlayarak kırk beş gün içinde, mücavir iller dahil, olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma ve bulundurma ruhsatı verebilir.

Yukarıdaki fıkra hükümlerinden yararlananlar hakkında, belirtilen süre içinde, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanmaz.

Ruhsata bağlanan silahlardan veraset yolu ile kendilerine intikal edenlere, ilgili yönetmelikte belirtilen süre içinde müracaatları halinde taşıma ruhsatı verilebilir

Bu silahlar devredilemez ve satılamaz.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bu yetkisini, bölgesi kapsamındaki il valileri ile mücavir il valilerine devredebilir.

Bu ruhsatlar harca tabi değildir.

Kendilerine bu Kanun Hükmünde Kararnameye göre taşıma ruhsatı verilenlerin bu ruhsatları, olağanüstü halin bitimi tarihinden itibaren kırk beş gün içerisinde mahalli mülki amirliklerine müracaat edilmesi halinde, bulundurmaya dönüştürülebilir.

Taşıma ve bulundurma ruhsatlarının verileceği kişiler, ruhsata bağlanacak silahların nitelikleri, bunların taşınabileceği yerler ve bu konu ile ilgili diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.”

Madde 2 – Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁸⁴ RG, S.: 19654, 04 Aralık 1987.

EK-21

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA 285 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN 4 ÜNCÜ MADDESİNİN İKİNCİ FIKRASINA BİR BENT EKLENMESİNE DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁸⁵ (KHK / 313)

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasına bir bent eklenmesi; Anayasanın 121 nci maddesi ile 25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Kanununun 4 ncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 23.02.1988 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 – 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasına aşağıdaki (I) bendi eklenmiştir.

“I. Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bölge kapsamındaki illerde sıkıyönetim askeri mahkemelerince tutuklanan sivil kişilerin sivil tutukevlerinde muhafaza edilmelerine karar verebilir. Bu suretle muhafaza edilen sivil tutuklular hakkında sivil tutukevleriyle ilgili hükümler uygulanır.”

Madde 2 – Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-22

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA 285 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN 5 İNCİ MADDESİNİN YEDİNCİ FIKRASININ DEĞİŞTİRİLMESİNE DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁸⁶ (KHK / 321)

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin yedinci fıkrasının değiştirilmesi; Anayasanın 121 nci maddesi ile 25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Kanununun 4 ncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 12.04.1988 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 – 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin yedinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Ödenen tazminat miktarı kadar da ayrıca Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı fonlarından birine, personel adına nemalandırılmak üzere yatırılır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kalkması veya görevlinin en az üç yıl çalışması halinde fonda birikmiş olan para, talebi üzerine kendisine neması ile birlikte ödenir. Ancak ölüm, malulen veya yaş haddinden emeklilik sebebiyle üç yıllık süre dolmadan görevin sona ermesi veya görev başında sakatlanma sonucu bölge dışına çıkarılma halinde; fonda birikmiş olan para, üç yıl beklenmeksizin personelin veya kanuni mirasçılarının talebi üzerine neması ile birlikte ödenir.”

Madde 2 – Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁸⁵ RG, S.: 19735, 24 Şubat 1988.

⁷⁸⁶ RG, S.: 19805, 05 Mayıs 1988.

EK-23

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMEDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA İLİŞKİN KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁸⁷ (KHK / 387)

285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin bazı maddelerinde değişiklik yapılması; Anayasanın 121 inci maddesi ile 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanununun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 30.10.1989 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (k) bendi yürürlükten kaldırılarak müteakip (1) bendi (k) olarak teselsül ettirilmiş ve aynı Kanun Hükmünde Kararnamenin geçici 1 inci maddesi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

“Geçici Madde 1 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin yayımı tarihinden başlayarak bir ay içinde, mücavir iller dahil Olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine, ellerinde bulunan ruhsatsız ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma veya bulundurma ruhsatı verebilir.

Bu madde hükmünden yararlananlar hakkında, belirtilen süre içinde, 61.36 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanmaz.

Ruhsata bağlanan silahlardan veraset yolu ile kendilerine intikal edenlere, ilgili yönetmelikte belirtilen süre içinde müracaatları halinde, taşıma veya bulundurma ruhsatı verilebilir.

Bu silahlar devredilemez ve satılamaz.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bu yetkisini, bölgesi kapsamındaki il valileri ile mücavir il valilerine devredebilir.

Bu ruhsatlar harca tabi değildir.

Kendilerine bu Kanun Hükmünde Kararnameye göre taşıma ruhsatı verilenlerin bu ruhsatları, olağanüstü halin bitimi tarihinden itibaren kırk beş gün içinde mahalli mülki amirliklerine müracaat edilmesi halinde, bulundurma ruhsatına dönüştürülür.

Taşıma veya bulundurma ruhsatlarının verileceği kişiler, ruhsata bağlanacak silahların nitelikleri, bunların taşınabileceği yerler ve bu konu ile ilgili diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulu'nca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.”

Madde 2 — Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe, girer,

Madde 3 — Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁸⁷ RG, S.: 20334, 06 Kasım 1989.

**OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA KANUN
HÜKMÜNDE KARARNAMEDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA İLİŞKİN
KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN KABULÜ HAKKINDA KANUN⁷⁸⁸
(KANUN NO: 3601)**

Madde 1 — 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (k) bendi yürürlükten kaldırılarak müteakip (l) bendi (k) olarak teselsül ettirilmiş ve aynı Kanun Hükmünde Kararnamenin geçici 1 inci maddesi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Geçici Madde 1 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi, 387 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin yayımı tarihi olan 6 Kasım 1989 tarihinden başlayarak bir ay içinde, mücavir iller dahil olağanüstü hal bölgesinde ikamet edenlerin müracaatı üzerine, ellerinde bulunan ruhsatsız ateşli silahlara menşelerine bakılmaksızın taşıma veya bulundurma ruhsatı verebilir.

Bu madde hükmünden yararlananlar hakkında, belirtilen süre içinde, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ile 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanmaz.

Ruhsata bağlanan silahlardan veraset yolu ile kendilerine intikal edenlere, ilgili yönetmelikte belirtilen süre içinde müracaatları halinde, taşıma veya bulundurma ruhsatı verilebilir.

Bu silahlar devredilemez ve satılamaz.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi, bu yetkisini, bölgesi kapsamındaki il valileri ile mücavir il valilerine devredebilir.

Bu ruhsatlar harca tabi değildir.

Kendilerine bu Kanuna göre taşıma ruhsatı verilenlerin bu ruhsatları, olağanüstü halin bitimi tarihinden itibaren kırk beş gün içinde mahallî mülkî amirliklerine müracaat edilmesi halinde, bulundurma ruhsatına dönüştürülür.

Taşıma veya bulundurma ruhsatlarının verileceği kişiler, ruhsata bağlanacak silahların nitelikleri, bunların taşınabileceği yerler ve bu konu ile ilgili diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Madde 2 — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁸⁸ RG, S.: 20414, 26 Ocak 1990.

**2935 SAYILI KANUN İLE 285 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE
KARARNAMEDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA
KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁸⁹
(KHK/413)**

2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu ile 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin bazı maddelerinde değişiklik yapılması; Anayasanın 121 inci maddesi ile 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunca 9.4.1990 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11 inci maddesinin (e) bendine aşağıdaki alt bent eklenmiştir.

“Bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yorumlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasını veya bölge halkının heyecanlanmasını yahut güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basılmış eser hakkında bunların bölge dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine İçişleri Bakanınca yukarıda belirtilen tedbirleri almak, gerektiğinde bunları basan matbaayı kapatmak,”

Madde 2 — 2935 sayılı Kanunun 11 inci maddesinin (k) bendine aşağıdaki alt bent eklenmiştir,

“Genel güvenlik ve kamu düzeni bakımından zararlı faaliyette bulunanlardan gerekli görülenleri Olağanüstü Hal Valisinin takdirine göre, olağanüstü hal süresini aşmamak üzere olağanüstü hal bölgesi dışına çıkararak İçişleri Bakanlığınca belirlenecek yerlerde ikamete mecbur tutmak (Gerektiğinde bunlara Geliştirme ve Destekleme Fonundan mali destek sağlanabilir. Bununla ilgili esaslar İçişleri Bakanlığınca belirlenir.)”

Madde 3 — 2935 sayılı Kanunun 11 inci maddesinin (ö) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“ö) Grev, lokavt yetkisinin kullanılmasını, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurmak veya izne bağlamak,

Tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatılması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve iş yerlerinin kapatılması gibi hareketleri yasaklamak, önlemek veya önleyici tedbirleri almak,”

Madde 4 — 2935 sayılı Kanunun 33 üncü maddesi başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Dava açılmaması:

Madde 33 — Bu Kanunla İçişleri Bakanına ve valilere tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı yargı mercilerinde dava açılmaz.”

Madde 5 — 2935 sayılı Kanunun ek 1 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve Kanuna aşağıdaki maddeler eklenmiştir.

“Ek Madde 1 — Türk Ceza Kanununun 125 inci maddesindeki suç işleyenler ile ilgili olarak, aynı Kanunun 169 uncu maddesindeki eylemleri yapanlar hakkında, 169 uncu maddeye göre, verilecek cezalar, bir kat artırılarak hükmolünür.”

“Ek Madde 2 — Olağanüstü hal bölgesi ile mücavir illerdeki faaliyetlerle ilgili olarak bölge içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın yapılan yayınlar sebebiyle kişisel haklarına saldırıda bulunulan kimselerin Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanununun hükümlerine dayanan manevi tazminat talepleri sonucunda tazminata

⁷⁸⁹ RG, S.: 20488, 10 Nisan 1990.

hükmedilmesine karar verildiği takdirde, tazminatın miktarı; yayının mevkuteler ile yapılması halinde, mevkute bir aydan az süreli ise bir önceki ay ortalama satış miktarının, aylık veya bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının; mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserlerde ise, en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının yüzde doksandan az olamaz.

Ek Madde 3 — Olağanüstü hal bölgesi ile mücavir illerde Türk Ceza Kanununun 480 inci maddesinde yazılı hakaret suçlarının gerçeğe aykırı yazı, haber, havadis, fotoğraf veya vesikaların neşredilmesi veya her türlü olay ve vesikaların tahrif edilerek yayınlanması suretiyle işlenmesi halinde, faillere, 480 inci maddede yazılı cezalara ilave olarak 30 milyon Liradan 100 milyon Liraya kadar ağır para cezası verilir.

Bu fiillerin 5680 sayılı Basın Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen mevkuteler vasıtasıyla işlenmesi halinde, ayrıca sahiplerine de; mevkute bir aydan az süreli ise bir önceki ay ortalama fiili satış miktarının, aylık veya bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının yüzde doksanı kadar ağır para cezası verilir. Ancak, bu ceza 30 milyon Liradan az olamaz. Bu mevkutelerin sorumlu müdürlerine, sahiplerine verilecek cezanın yarısı uygulanır.

Bu maddenin tatbiki, bu hususta ayrıca şikayette bulunulmasına bağlıdır. Şikayet dilekçesi verilmediği takdirde gerçeğe aykırılık re'sen araştırılmaz. Bu husustaki şikayetin Türk Ceza Kanununun 490 inci maddesindeki süre içinde yapılması gerekir.

Türk Ceza Kanununun 158, 159 ve 268 inci maddelerinde yazılı hakaret suçlarının da birinci ve ikinci fıkrada yazılı şekilde işlenmesi halinde, bu maddeler de gösterilen failler de, yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmak suretiyle cezalandırılır,

Türk Ceza Kanununun 481 inci maddesinin uygulandığı hallerde bu madde hükümleri tatbik edilmez.

Ek Madde 4 — Olağanüstü hal bölgesi ile ilgili veya o bölgeyi etkileyecek yayınlarda, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü; İçişleri Bakanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile koordine bulunmak ve işbirliği yapmakla yükümlüdür.

Ek Madde 5 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine giren suçlarda kamu davası açılması için istekte bulunur ve bu istek Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığınca yerine getirilir.”

Madde 6 — 10.7.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (g) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“g) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanı içindeki illerde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekler derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.”

Madde 7 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (h) bendine aşağıdaki alt bentler eklenmiştir.

“Bu yerlerde ikamet edenler, diledikleri takdirde olağanüstü hal bölgesi içinde veya dışında iskan edilebilirler. Ayrıca kendilerine iş temin edilebilir. Bu maksatla ekli cetvelde yer alan kadrolar ihdas edilerek İçişleri Bakanlığının emrine tahsis edilmiştir. Gerekli hallerde İçişleri Bakanlığınca bu kadroların hiyerarşik yapıyı bozmamak kaydıyla sınıf, unvan ve dereceleri değiştirilmek suretiyle söz konusu kişilerin müşterek kararlar bu kadrolara atanmaları sağlanır. Bu kadroların sayısını % 25'ine kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.

İskan edilenlerden işçi statüsünde olanlar için ise en çok 40.000 adet işçi pozisyonu ihdas edilerek İçişleri Bakanının emrine verilmiştir.

İskan konusunda 2510 sayılı İskan Kanunu hükümleri uygulanır.”

Madde 8 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin 24.7.1987 tarihli ve 287 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik beşinci fıkrasında yer alan “% 30'una” ibaresi “% 40'ına” şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 9 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 7 nci maddesi başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Dava açılmaması:

Madde 7 — Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanı, İçişleri Bakanlığı yetkilileri, Olağanüstü Hal Bölge Valisi ve diğer ilgililere tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı yargı mercilerinde dava açılmaz.”

Madde 10 — Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 11 — Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

CETVEL			
İHDAS EDİLEN KADROLARIN			
Sınıfı	Unvanı	Derecesi	Adedi
G.İ.H.	Memur	4	5.000
G.İ.H.	Memur	8	15.000
G.İ.H.	Memur	11	15.000
G.İ.H.	Memur	12	15.000
TOPLAM			50.000

**2935 SAYILI KANUN İLE 285 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE
KARARNAMENİN BAZI MADDELERİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASI
HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁹⁰
(KHK/421)**

2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu ile 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin bazı maddelerinde değişiklik yapılması; Anayasanın 121 inci maddesi ile 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 13.4.1990 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11 inci maddesinin (e) bendine 9.4.1990 tarihli ve 413 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile eklenen alt bent aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yorumlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak yahut güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basılmış eser hakkında, bunların bölge dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine İçişleri Bakanınca yukarıda belirtilen tedbirleri almak, gerektiğinde bunları basan matbaayı kapatmak,”

Madde 2 — 2935 sayılı Kanuna 413 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile eklenen ek 3 üncü maddenin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Olağanüstü hal bölgesi ile mücavir iller içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın Türk Ceza Kanununun 480 inci maddesinde yazılı hakaret suçlarının gerçeğe aykırı yazı, haber, havadis, fotoğraf veya vesikaların neşredilmesi veya her türlü olay ve vesikaların tahrif edilerek yayınlanması suretiyle işlenmesi halinde, faillere, 480 inci maddede yazılı cezalara ilave olarak 30 milyon Liradan 100 milyon Liraya kadar ağır para cezası verilir.”

Madde 3 — 2935 sayılı Kanuna aşağıdaki madde eklenmiştir.

“Ek Madde 6 — Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevine giren suçları ihbar edenlerin hüviyetleri, rızaları olmadıkça veya ihbarın mahiyeti haklarında suç teşkil etmedikçe açıklanmaz.”

Madde 4 — 10.7.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin birinci fıkrası ile aynı maddenin ikinci fıkrasının 413 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik (h) bendinin ikinci alt bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve bu bende üçüncü alt bentten sonra gelmek üzere aşağıdaki alt bent eklenmiştir.

“Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanına giren illerle mücavir illerde; İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunlarla valilere tanınmış bulunan görev ve yetkilerle Olağanüstü Hal Kanunu ile il valilerine verilen yetkileri kullanır.”

“Bu yerlerde ikamet edenler, diledikleri takdirde olağanüstü hal bölgesi içinde veya dışında iskan edilebilirler. Bunlara yerleşmeleri için Geliştirme ve Destekleme Fonundan mali destek sağlanabilir veya kendilerine iş temin edilebilir. Bu maksatla ekli cetvelde yer

⁷⁹⁰ RG, S.: 20491, 13 Nisan 1990.

alan kadrolar ihdas edilerek İçişleri Bakanlığının emrine tahsis edilmiştir. Bu kadroların sayısını % 25'ine kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir. Gerekli hallerde İçişleri Bakanlığınca bu kadroların hiyerarşik yapıyı bozmamak kaydıyla sınıf, unvan ve dereceleri değiştirilmek suretiyle söz konusu kişilerin müşterek kararlar bu kadrolara atanmaları sağlanır. Bu kişiler, görevlendirildikleri kamu kurum ve kuruluşlarına kadroları veya pozisyonları ile birlikte devredilirler. Bunların ücret ve her türlü özlük hakları bu kuruluşlarca karşılanır.”

“Bu kadroların ve pozisyonların kullanma şartları, personelin niteliği, sınav yapılıp yapılmayacağı, kadroların veya pozisyonların herhangi bir nedenle boşalması halinde İçişleri Bakanlığına iadesi ve diğer hususlar adı geçen Bakanlıkça tespit edilir.”

Madde 5 — Bu Kanun Hükümünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 6 — Bu Kanun Hükümünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**ŞİDDET OLAYLARININ YAYGINLAŞMASI VE KAMU DÜZENİNİN
CİDDİ ŞEKİLDE BOZULMASI SEBEBİNE DAYALI OLAĞANÜSTÜ
HALİN DEVAMI SÜRESİNCE ALINACAK İLAVE TEDBİRLERE İLİŞKİN
KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁹¹
(KHK / 424)**

Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebeplerine dayalı olağanüstü halin devamı süresince alınacak ilave tedbirlere ilişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin kabulü; Anayasa'nın 121 inci maddesi ile 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanununun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 09.05.1990 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak ve şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla aşağıdaki ilave tedbirler alınabilir.

a) Bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yorumlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak veya güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basılmış eser hakkında Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi veya görüşü alınarak İçişleri Bakanınca bunların bölge içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın; basılmalarını, çoğaltılmalarını, yayınlanmalarını ve dağıtılmalarını süreli veya süresiz yasaklamak, gerektiğinde bunları basan matbaaları kapatmak.

b) Olağanüstü hal ilan edilen iller ve mücavir illerde genel güvenlik ve kamu düzeni bakımından isteyerek veya zor veya baskı ile zararlı faaliyette bulunanlardan gerekli görülenleri Olağanüstü Hal Valisinin takdirine göre, olağanüstü hal süresini aşmamak üzere olağanüstü hal bölgesi dışına çıkararak İçişleri Bakanlığınca belirlenecek yerlerde ikamete mecbur tutmak, gerektiğinde bunlara İçişleri Bakanlığınca belirlenecek esaslara göre, Geliştirme ve Destekleme Fonundan mali destek sağlamak.

c) Olağanüstü hal ilan edilen iller ve mücavir illerde grev, lokavt yetkisinin kullanılmasını, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurmak veya izne bağlamak.

Tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatılması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve işyerlerinin kapatılması gibi hareketleri yasaklamak, önlemek veya önleyici tedbirleri almak.

Madde 2 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan iller ve mücavir illerde Olağanüstü Hal Bölge Valisi, olağanüstü halin devamı süresince;

a) İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunlarla il valilerine tanınmış bulunan yetkileri kullanır ve görevleri yerine getirir.

b) Olağanüstü Hal Bölge Valisi güvenlik yönünden gerekli önlemleri alabilmek için geçici veya sürekli olarak görev alanı içinde bulunan köy, mezra ve kom ve benzeri yerleşim birimlerini boşalttırabilir, yerlerini değiştirebilir, birleştirebilir ve bu maksatla gereken kamulaştırma ve diğer işlemleri re'sen ve ivedilikle yapabilir.

⁷⁹¹ RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.

c) Bu yerlerde ikamet edenler, diledikleri takdirde olağanüstü hal bölgesi içinde veya dışında iskan edilebilirler. Bunlara yerleşmeleri için Geliştirme ve Destekleme Fonundan mali destek sağlanabilir veya kendilerine iş temin edilebilir. Bu maksatla ekli cetvelde yer alan kadrolar ihdas edilerek İçişleri Bakanlığının emrine tahsis edilmiştir. Bu kadroların sayısını % 25'ine kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir. Gerekli hallerde İçişleri Bakanlığınca bu kadroların hiyerarşik yapıyı bozmamak kaydıyla sınıf, unvan ve dereceleri değiştirmek suretiyle söz konusu kişilerin müşterek kararlar bu kadrolara atanmaları sağlanır. Bu kişiler görevlendirildikleri kamu kurum ve kuruluşlarına kadroları ve/veya pozisyonları ile birlikte devredilirler. Bunların ücret ve her türlü özlük hakları bu kuruluşlarca karşılanır.

İskan edilenlerden işçi statüsünde olanlar için ise en çok kırk bin adet işçi pozisyonu ihdas edilmesi hususunda İçişleri Bakanı yetkili kılınmıştır.

Bu kadroların ve pozisyonların kullanma şartları, personelin niteliği, sınav yapılıp yapılmayacağı, kadroların veya pozisyonların herhangi bir nedenle boşalması halinde İçişleri Bakanlığınca iadesi ve diğer hususlar adı geçen Bakanlıkça tespit edilir.

İskan, konusunda 2510 sayılı İskan Kanunu hükümleri uygulanır.

Madde 3 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararıname ile sayılan iller ile mücavir illerde olağanüstü halin devamı süresince; Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanı içindeki illerde güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekleri derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.

Madde 4 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararıname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; olağanüstü hal bölgesi ve mücavir illerde ilgili kanun, kanun hükmünde kararname gereğince alınan tedbirler, yapılan uygulamalar, kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek, görevli ve yetkililer hakkında olağanüstü hal bölgesi ile mücavir iller içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın yapılan yayınlar sebebiyle kişisel haklarına saldırıda bulunan görevli ve yetkililerin Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanununun hükümlerine dayanan manevi tazminat talepleri sonucunda tazminata hükmedilmesine karar verildiği takdirde, tazminatın miktarı; yayının mevkuteler ile yapılması halinde, mevkute bir aydan az süreli ise, bir önceki ay ortalama satış miktarının, aylık veya bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının; mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına giren mevkuteler hakkında ise, en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış gıtarının yüzde doksandan az olamaz.

Madde 5 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararıname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; olağanüstü hal bölgesine dahil iller ve mücavir illerde ilgili kanun ve kanun hükmünde kararname gereğince alınan tedbirler, yapılan uygulamalar, kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek görevli ve yetkililer hakkında, olağanüstü hal bölgesi ile mücavir iller içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın Türk Ceza Kanununun 480 inci maddesinde yazılı hakaret suçlarının gerçeğe aykırı yazı, haber, havadis, fotoğraf veya vesikaların neşredilmesi veya her türlü olay ve vesikaların tahrif edilerek yayınlanması suretiyle işlenmesi halinde, faillere, ilgili maddelerde yazılı cezalara ilave olarak otuz milyon liradan yüz milyon liraya kadar ağır para cezası verilir.

Bu fiillerin 5680 sayılı Basın Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen mevkuteler vasıtasıyla işlenmesi halinde, ayrıca sahiplerine de; mevkute bir aydan az süreli ise bir önceki ay ortalama fiili satış miktarının, aylık veya bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına giren mevkuteler hakkında ise; en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış

tutarının yüzde doksani kadar ağır para cezası verilir. Ancak, bu ceza otuz milyon liradan az olamaz. Bu mevkatelerin sorumlu müdürlüklerine, sahiplerine verilecek cezanın yarısı uygulanır.

Bu maddenin tatbiki, bu hususta ayrıca şikayette bulunulmasına bağlıdır. Şikayet dilekçesi verilmediği takdirde gerçeğe aykırılık re'sen araştırılmaz. Bu husustaki şikayetin Türk Ceza Kanununun 490 inci maddesindeki süre içinde yapılması gerekir.

Türk Ceza Kanununun 158, 159 ve 268 inci maddelerinde yazılı hakaret suçlarının, birinci ve ikinci fıkrada yazılı şekilde işlenmesi halinde, bu maddelerde gösterilen suçları işleyen failler de, yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmak suretiyle cezalandırılır.

Türk Ceza Kanununun 481 inci maddesinin uygulandığı hallerde bu madde hükümleri tatbik edilmez.

Madde 6 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan iller ve mücavir illerde ve olağanüstü halin devamı süresince; Türk Ceza Kanununun 125 inci maddesindeki suç işleyenler ile ilgili olarak, aynı Kanunun 169 uncu maddesindeki eylemlerde bulunanlar hakkında, 169 uncu maddeye göre verilecek cezalar, bir kat artırılarak hükmolunur.

Madde 7 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; olağanüstü hal bölgesine dahil iller ve mücavir illerle ilgili veya bu bölgeleri etkileyecek yayınlarda Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile koordinasyon ve işbirliği yapmakla yükümlüdür.

Madde 8 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan iller ve mücavir illerde ve olağanüstü halin devamı süresince; Olağanüstü Hal Bölge Valisi, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine giren suçlarda kamu davası açılması için istekte bulunur ve bu istek Devlet Güvenlik Mahkemesi savcılığınca yerine getirilir,

Madde 9 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan iller ve mücavir illerde ve olağanüstü halin devamı süresince; Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevine giren suçları ihbar edenlerin hüviyetleri, rızaları olmadıkça veya ihbarın mahiyeti kendi haklarında suç teşkil etmedikçe açıklanmaz.

Madde 10 — Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine ve il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruflarından dolayı, bunlar hakkında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

Madde 11 — 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanun ile 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümleri saklıdır.

Madde 12 — 09.04.1990 tarihli ve 413 sayılı, 13.04.1990 tarihli ve 421 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile bu iki Kararnameyle 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu ve 285 Sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede yapılan değişiklikler yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 13 — Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 14 — Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

CETVEL			
İHDAS EDİLEN KADROLARIN			
SINIFI	UNVANI	DERECESİ	ADEDİ
G.İ.H.	Memur	4	5.000
G.İ.H.	Memur	8	15.000
G.İ.H.	Memur	11	15.000
G.İ.H.	Memur	12	15.000
TOPLAM			50.000

**2935 SAYILI KANUN İLE 285 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE
KARARNAMEDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA
KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁹²
(KHK / 425)**

2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu ile 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin bazı maddelerinde değişiklik yapılması; Anayasa'nın 121 inci maddesi ile 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 09.05.1990 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanunun 11 inci maddesinin (ö) bendi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

“ö) Grev ve lokavt kararlarının uygulanmasını en çok üç aya kadar ertelemek,”

Madde 2 — 2935 sayılı Kanunun 33 üncü maddesi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

“Yürütmenin durdurulması kararı verilemeyeceği;

Madde 33 — Bu Kanun ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine, il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı açılacak davalarda, yürütmenin durdurulmasına karar verilemez.”

Madde 3 — 2935 sayılı Kanunun ek 1 inci maddesi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

“Ek Madde 1 — Olağanüstü Hal Kanununun verdiği yetkilerin kullanılmasından dolayı tazminat davaları, idare aleyhine, idari yargıda açılır. İdarenin, kamu görevlisine şahsi kusurdan dolayı rücu edebilmesi, şahsi kusurun çok açık ve ağır olmasına bağlıdır. İçişleri Bakanının uygun görüşü olmadıkça rücu davası açılmaz.”

Madde 4 — 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (g) bendi ile 7 nci maddesi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

“g) Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanı içindeki illerde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen veya hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekler derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.”

“Dava Açılmaması

Madde 7 — Bu Kanun Hükmünde Kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemler hakkında iptal davası açılmaz.”

Madde 5 — 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin 24.07.1987 tarihli ve 287 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik beşinci fıkrasında, yer alan “% 30'una” ibaresi “% 40'ına” şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 6 — Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7 — Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁹² RG, S.: 20514, 10 Mayıs 1990.

EK-29

**OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA 285 SAYILI
KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMEDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA
DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁹³
(KHK / 426)**

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararınamede Değişiklik Yapılması; Anayasanın 121 nci maddesi ile 25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Kanunun 4 ncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 18.05.1990 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 – 10.07.1987 tarihli ve 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararınenin 1 inci maddesinde sayılan iller arasına Batman ve Şırnak illeri dahil edilmiştir. Bu iller hakkında da 424 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümleri uygulanır.

Madde 2 – Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁹³ RG, S.: 20525, 22 Mayıs 1990.

EK-30

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ VE OLAĞANÜSTÜ HALİN DEVAMI SÜRESİNCE ALINACAK İLAVE TEDBİRLER HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁹⁴ (KHK / 430)

Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebebine dayalı olarak olağanüstü halin devamı süresince alınacak ilave tedbirlere ilişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin kabulü: Anayasa'nın 121 inci maddesi ile 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanununun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 15.12.1990 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; Olağanüstü Hal Bölge Valisi, görev alanına giren illerde, 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanunla il valilerine verilen yetkilerle İl İdaresi Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunların valilere verdiği görev ve yetkilerden 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 inci maddesinde belirtilen hususlarla ilgili olanların kullanır ve görevleri yerine getirir.

Genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak ve şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla aşağıdaki ilave tedbirler de alınabilir:

a) Olağanüstü Hal Bölge Valisi veya olağanüstü hal bölgesindeki il valisi bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yayınlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak veya güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayımlanan her türlü basılmış eserin; kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuanın basılmasını, çoğaltılmasını, yayınlanmasını ve dağıtılmasını, bunlardan olağanüstü hal bölgesi dışında basılmış veya çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını yasaklar veya izne bağlar: basılması ve neşri yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuayı toplamakla beraber bu gibi tedbirlerin yetersiz kalması halinde, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine veya görüşünü almak suretiyle İçişleri Bakanı bu yayınların bölge içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın, yayınlanma durdurulması veya yayından kaldırılması için sahip ve/veya yayın sorumlularına yazılı ihtar da bulunur; buna rağmen yayma ve dağıtımına devam edilmesi halinde, basılmalarını, çoğaltılmalarını, yayınlanmalarını veya dağıtılmalarını süreli veya süresiz yasaklayabilir, gerektiğinde bunları basan matbaaları on güne kadar, tekerrüründe ise bir aya kadar kapatabilir.

b) Olağanüstü hal ilan edilen illerde genel güvenlik ve kamu düzeni bakımından, yer değiştirmek talebinde bulunanlar ile isteyerek veya zor ve baskı sonucu zararlı faaliyetlerde bulunanlar veyahut kamu düzenini bozan veya kamu düzenini bozacağı kanısını uyandıran kişi veya topluluklardan gerekli görülenler, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin takdirine göre, olağanüstü hal süresini aşmamak üzere bölge dışına çıkarılır. Gerektiğinde bunlara İçişleri Bakanlığınca belirlenecek esaslara göre, belli bir yerde ikamet etmeleri şartıyla Geliştirme ve Destekleme Fonundan malî destek sağlanır.

c) Olağanüstü Hal Bölge Valisinin, 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (h) bendinde yazılı yetkileri kullandığı yerlerde ikamet edenler veya bu gibi yerlerde ikamet etmekte olup da can ve mal güvenliği gerekçeleriyle

⁷⁹⁴ RG, S.: 20727, 16 Aralık 1990.

yerlerini daha önce terk etmek zorunda kalanlar ile yaptırılan inceleme sonucu işe yerleştirilmelerinde zaruret görülenler diledikleri takdirde, olağanüstü hal bölgesi içinde veya dışında ikamete tabi tutulabilirler. Bunlara yerleşmeleri için Geliştirme ve Destekleme Fonundan malî destek sağlanabilir veya kendilerine iş temin edilebilir. Bu maksatla ekli cetvelde yer alan kadrolar ihdas edilerek İçişleri Bakanlığının emrine tahsis edilmiştir. Bu kadroların sayısını % 25'ine kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir. Gerekli hallerde İçişleri Bakanlığınca bu kadroların hiyerarşik yapıyı bozmamak kaydıyla sınıf, unvan ve dereceleri değiştirilmek suretiyle söz konusu kişilerin müşterek kararlar bu kadrolara atanmaları sağlanır. Bu kişiler görevlendirildikleri kamu kurum ve kuruluşlarına kadroları ve/veya pozisyonları ile birlikte devredilirler. Bunların ücret ve her türlü özlük hakları bu kuruluşlarca karşılanır.

Bu gibi kişilerden işçi statüsünde olanlar için ise en çok kırk bin adet işçi pozisyonu ihdas edilmesi hususunda İçişleri Bakanı yetkili kılınmıştır.

Bu kadroların ve pozisyonların kullanma şartları, personelin niteliği, sınav yapılıp yapılmayacağı, kadroların ve pozisyonların herhangi bir nedenle boşalması halinde işçileri Bakanlığına iadesi ve diğer hususlar adı geçen Bakanlıkça tespit edilir.

İkamet konusunda ve ilgililerin talepleri halinde 14.06.1934 tarihli ve 2510 sayılı İskan Kanunu hükümleri uygulanabilir.

Madde 2 — Olağanüstü Hal Bölge Valisi; 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan ve olağanüstü hal ilan edilen illerde ve olağanüstü halin devamı süresince grev, lokavt yetkisinin kullanılması, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurabilir veya izne bağlar; tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatılması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve işyerlerinin kapatılması gibi hareketleri yasaklar, önler veya gerekli göreceği başkaca önleyici tedbirleri de alabilir.

Madde 3 — Olağanüstü hal ilan edilen illerde ve olağanüstü halin devamı süresince Olağanüstü Hal Bölge Valisi;

a) Görev alanı içindeki illerde güvenlik asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen ve hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli olarak görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekleri derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi Özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.

b) Olağanüstü hal ilanına neden olan olaylara ilişkin suç dosyalarının dava açılmak üzere mahalli Cumhuriyet Başsavcılığından, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine giren suçlarda dava açılmasını da Devlet Güvenlik Mahkemesi nezdindeki Cumhuriyet Başsavcısından isteyebilir ve bu istekler yerine getirilir.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevine giren suçları ihbar edenlerin hüviyetleri; rızaları olmadıkça veya ihbarın mahiyeti kendi haklarında suç teşkil etmedikçe açıklanmaz.

c) Hükümlü veya tutuklulardan, olağanüstü hal ilanına neden olan suçların soruşturmasında ifadelerine başvurulması gerekenler, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine yetkili Cumhuriyet Başsavcısının talebi ve hakim kararları ile, her defasında on günü geçmemek üzere ceza infaz kurumu veya tutukevinden alınabilir. Bu süre hükümlülük veya tutuklulukta geçmiş sayılır. Hükümlü veya tutuklu, ceza infaz kurumu veya tutukevinden ayrılış ve dönüşlerinde sağlık durumunun doktor raporu ile tespitini talep edebilir.

Bu süre içinde tutuklama kararının kaldırılması ya da hükümlülük sürelerinin sona ermesi durumunda, keyfiyet derhal bulundurulduğu yer Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilir.

d) Gecikmesinde sakınca görülen hallerde zabitanın talebi üzerine veya gerek gördüğünde, yollarda, meskun mahallerde genel aramalar, özel ve tüzel kişilere ait ev, işyeri ve eklentileri ile umuma açık olmayan mahallerde aramalar yaptırabilir,

e) Bölge illerinin iktisadi, sosyal ve kültürel yönden kalkınmasına ve görevinin ifasına ilişkin yatırım tekliflerinde bulunabilir,

f) Olağanüstü hal bölgesine dahil illerle ilgili veya bu bölgeyi etkileyecek yayınlarda Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile koordinasyon ve işbirliği yapmakla yükümlüdür.

g) Görev alanında yürütülen çalışmalar konusunda Bölge Valiliğince hazırlanan bildiri, bülten ve açıklamaların TRT Kurumundan aynen yayınlanmasını isteyebilir.

Madde 4 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin son iki fıkrasında yer alan “yetki devri” ile İçişleri Bakanına tanınan diğer yetkilerin ilgili hükümleri, bu Kanun Hükmünde Kararname ile getirilen ilave tedbirlere ilişkin yetkiler için de geçerlidir.

Madde 5 — 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince olağanüstü hal bölgesi ve mücavir illerde ilgili kanun ve kanun hükmünde kararnameler gereğince alınan tedbirler, yapılan uygulamalar; kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek, görevli ve yetkililer hakkında olağanüstü hal bölgesi ile mücavir iller içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın yapılan yayınlara sebebiyle kişisel haklarına, saldırıda bulunulan görevli ve yetkililerin Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanununun hükümlerine dayanan manevi tazminat talepleri sonucunda tazminata hükmedilmesine karar verildiği takdirde, tazminatın miktarı; yayının mevkuteler ile yapılması halinde, mevkute aylık veya bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının; mevkute bir aydan az süreli ise bir önceki fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının; mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına, giren mevkuteler hakkında ise, en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının yüzde yetmiş beşinden az olamaz.

Madde 6 — Olağanüstü hal bölgesine dahil illerde ilgili kanun ve kanun hükmünde kararnameler gereğince alınan tedbirler, yapılan uygulamalar, kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek görevli ve yetkililer hakkında, olağanüstü hal bölgesindeki iller içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın Türk Ceza Kanununun 480 inci maddesinde yazılı hakaret suçlarının gerçeğe aykırı yazı, haber, havadis, fotoğraf veya vesikaların neşredilmesi veya her türlü olay ve vesikaların tahrif edilerek yayınlanması suretiyle işlenmesi halinde, faillere ilgili maddelerde yazılı cezalara ilave olarak yüz milyon liradan iki yüz milyon liraya kadar ağır para cezası verilir.

Bu fiillerin 15.07.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen mevkuteler vasıtasıyla işlenmesi halinde, sahiplerine de aynı cezalar verilir. Ancak, hükmedilecek ağır para cezası yüz milyon liradan az olamaz. Bu mevkutelerin sorumlu müdürlerine, sahiplerine verilecek cezanın yarısı uygulanır.

Bu maddenin tatbiki, bu hususta ayrıca şikayette bulunulmasına bağlıdır. Şikayet dilekçesi verilmediği takdirde gerçeğe aykırılık ressen araştırılmaz. Bu husustaki şikayetin Türk Ceza Kanununun 490 inci maddesindeki süre içinde yapılması gerekir.

Türk Ceza Kanununun 158, 159 ve 268 inci maddelerinde yazılı hakaret suçlarının, birinci ve ikinci fıkrada yazılı şekilde işlenmesi halinde, bu maddelerde gösterilen suçları işleyen failler de, yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmak suretiyle cezalandırılır.

Türk Ceza Kanununun 481 inci maddesinin uygulandığı hallerde bu madde hükümleri tatbik edilmez.

Madde 7 — 285 sayılı Kanun Hükümünde Kararnamede sayılan illerde ve olağanüstü halin devamı süresince; Türk Ceza Kanununun 125 inci maddesindeki suçlu işleyenler ile ilgili olarak, aynı Kanunun 169 uncu maddesindeki eylemlerde bulunanlar hakkında, 169 uncu maddeye göre verilecek cezalar, bir kat artırılarak hükmolunur.

Madde 8 — Bu Kanun Hükümünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine ve olağanüstü hal bölgesi dahilindeki, il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruflarından dolayı bunlar hakkında cezai, malî veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Kişilerin sebepsiz uğradıkları zararlardan dolayı Devletten tazminat talep etme hakları saklıdır.

Madde 9 — Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmaya, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmeye, temel hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik eylemlerin mücavir illerde de genişleme istidadı göstermesi hallerinde, bu Kanun Hükümünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine verilen görev ve yetkiler bu kişilerce mücavir illere de münhasır olmak üzere kullanılır.

Madde 10 — 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanun ile 10.07.2987 tarihli ve 285 sayılı Kanun Hükümünde Kararname hükümleri saklıdır.

Madde 11 — 10.05.1990 tarihli ve 424 sayılı Kanun Hükümünde Kararname yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 12 — Bu Kanun Hükümünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 13- Bu Kanun Hükümünde Kararname Hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

CETVEL			
İHDAS EDİLEN KADROLARIN			
SINIFI	UNVANI	DERECESİ	ADEDİ
G.İ.H.	Memur	4	5.000
G.İ.H.	Memur	8	15.000
G.İ.H.	Memur	11	15.000
G.İ.H.	Memur	12	15.000
TOPLAM			50.000

EK-31

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN 5 İNCİ MADDESİNE BİR FIKRA EKLENMESİNE DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁹⁵ (KHK / 428)

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesine bir fıkra eklenmesi; Anayasanın 12i inci maddesi ile 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunca 30.11.1990 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 – 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir,

“Olağanüstü hal bölgesinde görevli kolluk kuvvetleri personeli ile emre, hareket kontrolüne verilen askeri birlik mensuplarının, asayışı koruma ve kollama görevleri sırasında maruz kalacakları yaralanma ve hastalıkları dolayısıyla ayakta ve meskende tedavilerinde kullanacakları ilaç bedellerinden % 20 katılım payı alınmaz.”

Madde 2 – Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-32

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN 5 İNCİ MADDESİNİN SON FIKRASININ DEĞİŞTİRİLMESİNE DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁹⁶ (KHK / 432)

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin son fıkrasının değiştirilmesi; Anayasanın 12i inci maddesi ile 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 14.01.1991 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin son fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Olağanüstü hal bölgesinde görevli milli istihbarat ve kolluk kuvvetleri personeli ile emre, hareket kontrolüne verilen askeri birlik mensuplarının, asayışı koruma ve kollama görevleri sırasında maruz kalacakları yaralanma ve hastalıkları dolayısıyla ayakta ve meskende tedavilerinde kullanacakları ilaç bedellerinden % 20 katılım payı alınmaz.”

Madde 2 – Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁹⁵ RG, S.: 20739, 28 Aralık 1990.

⁷⁹⁶ RG, S.: 20785, 13 Şubat 1991.

EK-33

375 VE 285 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASI VE 14.07.1965 TARİH VE 657 SAYILI, 27.07.1967 TARİH VE 926 SAYILI, 18.03.1986 TARİH VE 3269 SAYILI, 20.05.1988 TARİH VE 3466 SAYILI KANUNLARIN BAZI MADDELERİ İLE 481 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASINA İLİŞKİN KANUN⁷⁹⁷ (KANUN NO: 3920)

Madde 1 — 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 28 — A) Sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde veya Millî Savunma ve İçişleri bakanlıklarınca müştereken belirlenecek benzeri kritik yörelerde özel hareket veya operasyon timi olarak görev yapan; Emniyet Genel Müdürlüğü emniyet hizmetleri sınıfı kadrolarında bulunanlar ile sözleşmeli uçuş personeline, subay, astsubay, uzman jandarma ve uzman erbaşlara, 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 3 üncü maddesine göre görevlendirilen personel ile Olağanüstü Hal Bölge Valisi ile yardımcılarına 5.000, erbaş ve erlere 2.500 gösterge rakamının memur aylıklarına uygulanan katsayı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarı geçmemek üzere, fiilen görev yapıldığı sürece ve bu süre ile orantılı olarak Millî Savunma ve İçişleri Bakanlarının müşterek teklifi ve Maliye Bakanının görüşü üzerine Başbakan onayı ile belirlenecek miktarda aylık ek tazminat (B) fıkrasında yer alan tazminata ilave olarak ayrıca ödenir.

Ancak,

a) Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı birliklerinden; komando ve dağ komando tugayı, alayı, taburu ve bölüklerinde, özel kuvvetler komutanlığı birliklerinde, jandarma komando birliklerinde, jandarma istihbarat grup ve timlerinde, jandarma özel hareket timlerinde, mekanize jandarma komando timlerinde görevli subay, astsubay, uzman jandarma, uzman erbaş, erbaş ve erler ile muharebe görev uçuşuna katılan helikopter pilotları ve teknisyenler,

b) Hava Kuvvetleri Komutanlığı personeline muharebe görev uçuşuna katılan pilotlar ve silah sistem operatörleri ile fiilen görevlendirilen ileri hava kontrolörleri,

c) Emniyet Genel Müdürlüğü kadrolarında bulunan özel hareket personeli, fiilen uçuş görevine katılan pilot ve teknisyenler (sözleşmeli statüde olanlar dahil) ile patlayıcı maddeleri zararsız hale getirme ve yok etme hizmetlerinde fiilen çalışan bomba imha uzmanları ve istihbarat grubu personeli,

İçin birinci paragrafta belirtilen azamî göstergelerin iki katını aşmamak üzere farklı gösterge belirlenebilir.

Devletin aktif istihbarat görevlilerinden bu bölgelerde emniyet ve asayişe yönelik olarak fiilen istihbarat görevi yapanlar hakkında da görevin risk ve zorluğuna göre birinci ve ikinci paragraf hükümleri uygulanır. Bunlara ödenecek ek tazminat miktarı emsali personele yapılan ödeme de dikkate alınmak suretiyle doğrudan Başbakanca belirlenir.

Bu tazminat fiilen görev yapılan süre ile orantılı olarak ay sonunda ödenir.

B) Mahalli idareler ile bunlara bağlı kuruluşlarda çalışanlar hariç, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, 3466 sayılı Uzman

⁷⁹⁷ RG, S.: 21784, 10 Aralık 1992.

Jandarma Kanunu, 3269 sayılı Uzman Erbaş Kanunu, 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu ve 2914 sayılı Yükseköğretim Personel Kanununa tabi personel ile Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Genel Müdürlüğünde görevli sözleşmeli personel, Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığında görevli kadro karşılığı sözleşmeli personel ve geçici köy korucularından; Olağanüstü Hal Bölgesi ve mücavir iller ile İçişleri Bakanlığının görüşü ve Maliye Bakanlığının teklifi üzerine Başbakan onayı ile belirlenecek diğer illerde görevli olanlara her yıl bütçe kanunlarında gösterilen miktarı geçmemek üzere aylık ek tazminat ödenebilir.

Ek tazminatın hangi görevlerde bulunanlara ne miktarda ödeneceği, hangi hallerde kesileceği, ödemeye ilişkin diğer usul ve esaslar, görev mahallinin özelliği, görevin önem ve güçlüğü, personelin teminindeki zorluklar, personelin zorunlu hizmete tabi olup olmaması ve Devletin malî imkânları dikkate alınarak, ilgili bakanlıkların, talebi ve Maliye Bakanlığının teklifi üzerine Başbakan onayı ile tespit edilir.

Milli İstihbarat Hizmetleri Sınıfına dahil personele ödenecek ek tazminat miktarları ise emsali personel de göz önünde bulundurulmak suretiyle doğrudan Başbakanca belirlenir.

Bu şekilde tespit edilen ek tazminat, personel yönünden kazanılmış hak teşkil etmez.

Kamu İktisadî teşebbüsleri, kapsam dahilindeki personeline ödeme yapır yapmamaya veya malî imkânları ölçüsünde emsali personele ödenen miktardan daha düşük miktarda ödeme yapmaya yetkilidir.

Bu maddedeki tazminatlar Damga Vergisi dahil hiçbir vergi ve kesintiye tabi değildir.

Madde 2 — a) 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci fıkraları,

b) 481 sayılı Kanun Hükmünde Kararname,

c) 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Geçici 6 ncı maddesi,

d) 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 195, 196, 197 ve 198 inci maddeleri,

e) 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun 158, 159, 160 ve 161 inci maddeleri,

f) 3269 sayılı Uzman Erbaş Kanununun 16 ncı ve 3466 sayılı Uzman Jandarma Kanununun 21 inci maddelerinde geçen “mahrumiyet yeri ödeneği” ibareleri,

g) 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun Ek 28 inci maddesi,

Yürürlükten kaldırılmıştır.

Geçici Madde 1 — a) 19.07.1987 tarihinden sonra Olağanüstü Hal Bölge Valiliği emrinde görev yapmış olanlardan bu tarihten sonra bölgede en az bir yıl çalışmış veya ölüm, emeklilik yahut görev başında sakatlanma sonucu bir yıl dolmadan bölgeden ayrılmış olanlar ile halen bölgede çalışan kamu görevlilerine; 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin bu Kanunla yürürlükten kaldırılan hükümlerine göre nemalandırılmak üzere adlarına Toplu Konut Fonuna yatırılmış bulunan meblağlar, neması ile birlikte, 31.12.1994 tarihini geçmemek üzere başvuru tarihlerinden itibaren en geç altı ay içinde kendilerine veya kanunî mirasçılarına ödenir.

b) 05.03.1993 tarihinden, bu Kanunun yayımlandığı tarihe kadar 481 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin geçici 1 inci maddesine göre kendilerine nemasız ödeme yapıları personele de, bu Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren altı ay içinde başvurmaları halinde nemaları ödenir.

c) 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, bu Kanunun 1 inci maddesi ile değiştirilen 28 inci maddesinin önceki hükümlerine göre ödenen tazminattan en az bir yıl süreyle yararlanmış veya ölüm, emeklilik yahut görev başında sakatlanma sonucu bir yıl dolmadan bu tazminatın ödendiği bölgeden ayrılmış olanlar ile halen bölgede çalışan kamu görevlilerine; nemalandırılmak üzere adlarına Toplu Konut Fonuna yatırılmış bulunan meblağlar neması ile birlikte, 31.12.1994 tarihini geçmemek üzere başvuru tarihlerinden itibaren en geç altı ay içinde kendilerine veya kanunî mirasçılara ödenir.

d) (a) ve (c) fıkrası hükümleri; her iki bölgede ödenen tazminatlardan yararlanma süresi toplamı bir yılı aşanlar için de aynen uygulanır.

e) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte Toplu Konut Fonuna yatırılmamış miktarlardan, (a), (c) ve (d) fıkralarında belirtilen geri ödeme şartlarına haiz olan personele ilişkin olanlar doğrudan personelin kendisine veya kanunî mirasçılara kurumu tarafından ödenir. Diğer personele ait olanlar tahakkuk ettirilmez, tahakkuk ettirilmiş olup emanet hesaplarında bekletilenler ise kuruma gelir yazılır.

Bu madde hükümlerine göre personele yapılacak ödemelerden sonra Toplu Konut Fonu adına Türkiye Emlak Bankasında açılan hesaplarda nema dahil kalan bakiye, 01.04.1995 tarihinde Bütçeye gelir yazılmak üzere Hazine hesaplarına intikal ettirilir.

Bu maddenin uygulanması ile ilgili olarak her türlü düzenlemeyi yapmaya ve tereddütleri gidermeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.

Geçici Madde 2 — Bu Kanunun 2 nci maddesi ile yürürlükten kaldırılan hükümlere göre kendilerine ek tazminat ödenen sözleşmeli personele (Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Genel Müdürlüğünde görevli sözleşmeli personel ile Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığında görevli kadro karşılığı sözleşmeli personel hariç) 31.12.1994 tarihine kadar, sürekli işçilere yeni bir toplu iş sözleşmesi veya münferit iş akdi yapılmıyaya kadar, mahallî idareler ile bunlara bağlı kuruluşlarda görevli memurlara ise bu konuda yeni bir düzenleme yapılmıyaya kadar, 15.12.1993 tarihinde ödenen miktarlar üzerinden (Toplu Konut Fonu adına Türkiye Emlak Bankasında açılan hesaba yatırılan miktar da kendilerine verilmek suretiyle) ek tazminat, katsayı ve tazminat bazındaki artışlar dikkate alınmaksızın ödenmeye devam olunur,

Geçici Madde 3 — Bu Kanunun 1 inci maddesinin (B) fıkrasında yer alan üst sınır, bütçe kanunlarıyla bir tespit yapılmıyaya kadar 6.000.000 lira olarak uygulanır. Bu miktarı % 50 oranına kadar arttırmaya Başbakan yetkilidir.

Madde 3 — Bu Kanunun 1 inci maddesi ile değiştirilen 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 inci maddesinin (A) fıkrası ile 2 nci maddesinin (g) bendi yayımını izleyen aybaşından, geçici 1 inci maddesinin (b) fıkrası yayımı tarihinden, diğer hükümleri ise 15 Ocak 1994 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-34

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN BİR MADDESİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME⁷⁹⁸ (KHK / 481)

285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin bir maddesinde değişiklik yapılması; Anayasanın 121 inci maddesi ile 2935 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca 04.03.1993 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 – 10.07.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin 12.4.1988 tarihli ve 321 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik yedinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Ödenen tazminat miktarı kadar da ayrıca Toplu Konut veya Kamu Ortaklığı fonlarından birine, personel adına nemalandırılmak üzere yatırılır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kalkması veya görevlinin en az bir yıl çalışması halinde, fonda birikmiş olan para, talebi üzerine kendisine neması ile birlikte ödenir. Ancak ölüm ya da emeklilik sebebiyle bir yıllık süre dolmadan görevin sona ermesi yahut görev başında sakatlanma sonucu bölge dışına çıkarılma halinde; fonda birikmiş olan para, bir yıl beklenmeksizin personelin veya kanuni mirasçılarının talebi üzerine neması ile birlikte ödenir.”

Geçici Madde 1 – 19.07.1987 tarihinden sonra Olağanüstü Hal Bölge Valiliği emrinde görev yapmış olan kamu görevlileri için de, nema hariç, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 1 inci maddesi hükmü uygulanır.

Madde 2 – Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 – Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-35

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMEDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA İLİŞKİN KANUN⁷⁹⁹ (KANUN NO: 4753)

Madde 1 — 10.7.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin onuncu fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Görev alanına giren illerde görevli kolluk kuvvetleri personeli ile emre, harekât kontrolüne verilen birliklerin mensuplarına, mahallinden lojman tahsis edilir ya da lojman karşılığı kira bedeli ildeki kuruluşun merkez teşkilâtı bütçesinden karşılanır ve lojman ihtiyacı bu usulle karşılanan personelin aylık ücretlerinden, kamu konutları aylık kira birim bedelleri esas alınmak suretiyle tespit edilen kira bedeli peşin olarak bordro üzerinden kesilmek suretiyle tahsil edilir ve Hazineye irat kaydedilir. Bu şekilde konut ihtiyacının karşılanması yerine, görev mahalli dışındaki illerden konut talep edenlere; bu bölgede bulunan garnizonlardaki lojman sayısı, emniyet ve asayiş durumu ile kiralık konut olanakları dikkate alınarak lojman tahsis edilebilir. Bu taleplere uygulanacak usul ve esaslar, Genelkurmay Başkanlığının görüşü alınarak Milli Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığınca müştereken belirlenir.

Madde 2 — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁷⁹⁸ RG, S.: 21515, 05 Mart 1993.

⁷⁹⁹ RG, S.: 24744, 3 Mayıs 2002.

EK-36

ÇEŞİTLİ KANUNLARDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA İLİŞKİN KANUN⁸⁰⁰ (KANUN NO: 4778)⁸⁰¹

Madde 1 ... 31

Madde 32 — 15.12.1990 tarihli ve 430 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlâve Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 3 üncü maddesinin (c) bendinin birinci paragrafı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Hükümlü veya tutuklular, olağanüstü hal ilânına neden olan suçların soruşturulmasında ifade alma, yer gösterme, yüzleştirme, teşhis ve tıbbi muayene için Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine, yetkili Cumhuriyet Başsavcısının talebi ve hâkimin kararı ile her defasında dört günü geçmemek üzere ceza infaz kurumu veya tutukevinden alınabilir. Bu süre hükümlülük veya tutuklulukta geçmiş sayılır. Hâkim, her defasında karar vermeden önce hükümlü veya tutukluyu dinler. Hükümlü veya tutuklu ceza infaz kurumu veya tutukevinden alındıktan sonra da yasal konumunun gerektirdiği haklardan yararlanır. Ceza infaz kurumu veya tutukevinden ayrılış ve dönüşlerinde hükümlü veya tutuklunun sağlık durumu doktor raporu ile tespit edilir.

Madde 33 ... 39

EK-37

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ İHDASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMEYE BİR GEÇİCİ MADDE EKLENMESİNE DAİR KANUN⁸⁰² (KANUN NO: 5090)

Madde 1 – 10.7.1987 tarihli ve 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

“Geçici Madde 2 - Geçici 1 inci maddenin yedinci fıkrası gereğince olağanüstü halin bittiği tarihten itibaren kırk beş günlük süre içinde mahallî mülkî amirliklere müracaat ederek taşıma ruhsatlarını bulundurma ruhsatına dönüştürmeyenler, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içinde müracaat etmeleri halinde, geçici 1 inci madde hükmünden yararlandırılır ve bunlar hakkında devam eden soruşturma ve davalar düşer. Ancak soruşturma veya dava dosyasının bulunduğu yargı merciine başvurmak suretiyle soruşturmaya veya davaya devam edilmesini istediklerini bildirenler hakkında soruşturma veya davaya devam olunur.”

Madde 2 - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁸⁰⁰ Bu Kanun uzun bir Kanun olması ve diğer maddelerinin doğrudan bu çalışmayla ilgili olmaması nedeniyle sadece 32'nci maddesi buraya alınmıştır.

⁸⁰¹ RG, S.: 24990, 11 Ocak 2003.

⁸⁰² RG, S.: 25376, 17 Şubat 2004.

**OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ TARAFINDAN SİLÂH TAŞIMA
VE BULUNDURMA VESİKASI VERİLMESİNDE UYULACAK ESASLAR
HAKKINDA YÖNETMELİK⁸⁰³
(87/12339)**

Ekli “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik”in yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığı'nın 07.12.1987 tarihli ve 341570 sayılı yazısı üzerine, 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasına 299 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 5 eklenen (k) bendine göre, Bakanlar Kurulu'nca 07.12.1987 tarihinde kararlaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç

Madde 1 — Bu Yönetmelik, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince silâh taşıma ve bulundurma vesikası (ruhsatı) verilmesinde uygulanacak esas ve usulleri belirlemek amacıyla düzenlenmiştir.

Kapsam

Madde 2 — Bu Yönetmelik, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından kimlere hangi tür silâhlar için taşıma ve bulundurma vesikası verilebileceğine; vesikaların düzenlenmesi, yenilenmesi ve gerektiğinde geri alınmasına ilişkin olarak vesikaya bağlanan silâhların kayıt ve tescillerindeki esas ve usulleri kapsar.

Hukuki Dayanak

Madde 3 — Bu Yönetmelik, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdası hakkında 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasına 299 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile eklenen (k) bendine göre düzenlenmiştir.

Tanımlar

Madde 4 — Bu Yönetmelikte geçen;

a) Tabanca teriminden (Kısa namlulu); 6136 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelikle tanımlanan her nevi tabancalar,

b) Tüfek teriminden (uzun namlulu); Ağır makineli tüfek, roketatar, uçaksavar, top ve benzeri silâhlar hariç olmak üzere; av ve sporda kullanılan tüfekler ile hafif makineli tüfekler ve makineli tabancalar,

Anlaşılır.

İKİNCİ BÖLÜM

Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası

Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilebilecek Kişiler

Madde 5 — Bu Yönetmeliğe göre ruhsat talebinde bulunanlardan;

a) T.C. vatandaşı olan,

b) 21 yaşını bitirmiş bulunan,

⁸⁰³ RG, S.: 19663, 13 Aralık 1987.

- c) Askerlik hizmetini ifa etmiş veya askerlikle ilişkisi bulunmayan,
 - d) Silâh taşıma veya bulundurmaya bedeni ve ruhi bakımdan engel hali olmayan,
- Kişilere ibraz edecekleri silâhları için-bulundurma vesikası,

Ayrıca, yukarıdaki bentlerde sayılan vasıfları haiz olanlardan güvenlik güçlerine yardımcı olduğu tespit edilenler ile terörist saldırılar nedeniyle hayatları harici ve ciddi bir tehlikeye maruz kalması muhtemel olan kişilerin ibraz edecekleri silâhlarından biri kısa namlulu biri de uzun namlulu olmak üzere en fazla iki silâh için taşıma ruhsatı verilebilir.

Aynı cinsten bir adetten daha fazla silâh için (kısa ve uzun namlulu) müracaat edildiğinde, müracaatçının talebi dikkate alınarak taşıma ruhsatı verilen silâhlar dışında en fazla bir silâh için daha bulundurma ruhsatı verilebilir.

Silâh Taşıma ve Bulundurma Vesikası Düzenlenirken İstenecek Belgeler

Madde 6 — Bu Yönetmeliğin'5 inci maddesine göre silâh taşıma ve bulundurma vesikası düzenlenirken istenecek belgeler aşağıda gösterilmiştir:

a) Daimi ikametgâh ilmühaberi, (kamu ya da özel kuruluşlara ait herhangi bir işyerinde çalışıyor ise, bu kuruluştan alınacak görev belgesi yeterlidir.)

b) Nüfus cüzdanı sureti,

c) İki adet fotoğraf,

Şahsın ikametgâhı göz önüne alınarak polis bölgelerinde ikamet edenler için il emniyet müdürlükleri, Jandarma bölgelerinde ikamet edenler için de İl Jandarma Alay Komutanlıkları bu Yönetmeliğin amacına uygun olarak bildirecekleri görüş yarısı ile Olağanüstü Hal Bölge Valisi veya yetki devredeceği İl Valisinin onayı alınır.

Sekreteryâ görevi il emniyet müdürlüklerince yapılır.

Silâh Taşıma Vesikasının Yenilenmesi ve Geçerlilik Süresi

Madde 7 — Bu Yönetmelik hükümlerine göre verilen silâh taşıma vesikalarının süresi bir yıldır. Veriliş nedenleri ortadan kalkmadıkça vesikaların her mali yılın ilk ay'ı içinde, verilişindeki yonteme göre yenilenmesi zorunludur. Mali yılbaşından sonraki aylarda verilen vesikalar mali yılbaşında verilmiş sayılarak yenileme işlemleri yapılır.

Vesikalarını süresinde yeniletmeyenlere 7201 sayılı Kanun esaslarına göre tebligat yapılarak bir ay içinde vesikalarını yeniletmeleri duyurulur. Süresinde vesikalarını yeniletmeyenlerin taşıma vesikaları bulundurmaya çevrilir.

Silâh taşıma vesikalarının yenilenmesi için süresi içinde yetkili makama başvurulmasına rağmen, Valiliklerce işlemlerinin zamanında bitirilmemesi nedeniyle mali yılın ilk ay'ı sonuna kadar yeni vesikanın düzenlenmediği durumlarda süresi dolan vesika, yenisi verilinceye kadar geçerli sayılır. Ancak, bu süre 3 ay'ı geçemez.

Bu Yönetmelik hükümlerine göre düzenlenen silâh vesikaları harca tabi değildir.

Silâhların Devri

Madde 8 — Bu Yönetmelik hükümlerine göre vesikaya bağlanan silâhlar, kanuni mirasçılar hariç olmak üzere hiç bir surette satılamaz ve devredilemez.

Varislerden, durumu bu Yönetmelik hükümlerine uyan biri adına vesika verilebilmesi için, otuz gün içinde müracaat edilmesi zorunludur.

Birinci fıkra hükmüne aykırı hareket edenlerin bütün silâh vesikaları iptal edilir ve bu silâhların Emniyet Genel Müdürlüğüne teslimi sağlanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Silâh Vesikası Verilmesini Engelleyen ve Verilen Vesikanın İptalini Gerektiren Haller

Silâh Vesikası Verilmesini Engelleyen Haller:

Madde 9 — Aşağıda belirtilen durumda bulunanlara hiç bir şekilde ateşli silâhlarla mermilerini taşıma ya da bulundurma vesikası verilemez.

a) Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozan, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşüren, Anayasa düzenine ve genel güvenliğe aykırı davranışlarda bulunanların,

b) 28.02.1982 tarihli ve 8/4182 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Yönetmeliğin 22 nci maddesinde belirtilen durumlara düşenlerin,

c) Silâhlarını ikametgâhlarının değişmesi sebebiyle olağanüstü hal bölgesine giren iller (mücavir iller dahil) dışına çıkaranların,

d) En az iki defa olmak üzere silâhlarını 10 uncu maddede belirtilen esaslara aykırı şekilde taşıyanların,

Bütün silâh vesikaları iptal edilmek suretiyle bu silâhların Emniyet Genel Müdürlüğüne teslimi sağlanır.

Silâh Taşıma Vesikalarının Sağladığı Yetkiler

Madde 10 — Bu Yönetmelik gereği taşıma ruhsatı verilen şahıslar, bu silâhlarından;

a) Kısa namlulu olanını 6136 sayılı Kanunun silâh taşıma ile ilgili olarak sağladığı haklar çerçevesinde meskûn mahaller dahil, Olağanüstü Hal ve mücavir iller bölgesinde her yerde,

b) Uzun namlulu olanları; münhasıran Olağanüstü Hal Bölgesine (mücavir iller dahil) dahil olup ikamet ettiği İl'in meskûn mahaller dışındaki kırsal alanlarında,

c) Uzun namlulu olanları kırsal alanlardan kasaba ve şehirlere gelişlerde görünür bir şekilde olmamak ve boşaltılmış olmak şartı ile meskûn mahallerde,

Taşıyabilirler.

Bu Yönetmelik hükümlerine göre ruhsata bağlanan silâhlar, Olağanüstü Hal Bölgesi ve mücavir iller dışına taşımak üzere çıkarılamaz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Madde 11 — Bu Yönetmelik hükümlerine göre vesikaya bağlanan silâhlar hakkında 6134 sayılı Kanuna istinaden çıkarılan 28.02.1982 tarihli ve 8/4182 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Yönetmelik'in 25 inci maddesindeki kayıt ve tescil esasları uygulanır.

Vesikaların, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdası hakkında 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin 2 nci fıkrasına bir bent eklenmesine dair Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre verildiği, ruhsatnamede belirtilir.

Madde 12 — Bu Yönetmelik hükümlerine göre verilen taşıma ruhsatları, olağanüstü hal bölgesine giren iller (mücavir iller dahil) sınırları içinde geçerli olmak kaydıyla, olağanüstü halin bitimi tarihinden itibaren bulundurmaya dönüştürülebilir.

Yürürlük

Madde 13 — Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 14 — Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-38/b

**OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ TARAFINDAN SİLAH TAŞIMA
VE BULUNDURMA VESİKASI VERİLMESİNDE UYULACAK ESASLAR
HAKKINDA YÖNETMELİKTE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR
YÖNETMELİK⁸⁰⁴
(88/12810)**

07.12.1987 tarihli ve 87/12339 sayılı Kararnameye ektir.

Ekli “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”in yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığının 25.02.1988 tarihli ve Em.Gn.Md. 62159/68-049887 sayılı yazısı üzerine, 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasına 299 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile eklenen (k) bendine göre, Bakanlar Kurulu’na 01.04.1988 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 07.12.1987 tarihli ve 87/12339 sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 9 uncu maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

“Ancak, durumları (b) bendine uyan kişilerden 5 inci maddede öngörülen şartları haiz olanlara bulundurma vesikası verilebilir.”

Madde 2 — Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁸⁰⁴ RG, S.: 19788, 17 Nisan 1988.

**OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ TARAFINDAN SİLAH TAŞIMA
VE BULUNDURMA RUHSATI VERİLMESİNDE UYULACAK ESASLAR
HAKKINDA YÖNETMELİKTE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR
YÖNETMELİK⁸⁰⁵
(2000 / 1657)**

Ekli “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”in yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığının 18.10.2000 tarihli ve 2150 sayılı yazısı üzerine, 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin geçici 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 01.11.2000 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 15.11.1989 tarihli ve 89/14780 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 8 inci maddesinin son fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Birinci fıkra hükmüne aykırı hareket edenlerin bütün silah ruhsatları iptal edilir ve bu silahların bölge esasına göre Emniyet Genel Müdürlüğü veya Jandarma Genel Komutanlığına teslimi sağlanır.”

Madde 2 — Yönetmeliğin 9 uncu maddesinin (b) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“b) 21.03.1991 tarihli ve 91/1779 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yönetmeliğin 16 nci maddesinde belirtilen hallere girenlere,”

Madde 3 — Yönetmeliğin 10 uncu maddesi başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Silahların Emniyet Genel Müdürlüğü veya Jandarma Genel Komutanlığına teslimi

Madde 10 — Ellerinde bulunan ruhsatsız silahlarına ruhsat talebinde bulunan kişilerin taşıma ve bulundurma ruhsatı verilmesi mümkün olmayan silahları ile taşıma ve bulundurma ruhsatı verilmesi için bu Yönetmelikte öngörülen süreler içinde müracaatta bulunmayanların silahlarına el konulur ve bu silahlar bölge esasına göre Emniyet Genel Müdürlüğü veya Jandarma Genel Komutanlığına teslim edilir.

Kendilerine silah taşıma ruhsatı verildikten sonra bu silahlarını en az iki kez 11 inci maddede belirtilen esaslara aykırı şekilde taşıyanların ruhsatları iptal edilir ve bu silahlar Emniyet Genel Müdürlüğü veya Jandarma Genel Komutanlığına teslim edilir.”

Madde 4 — Yönetmeliğin 13 üncü maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bu Yönetmelik hükümlerine göre ruhsata bağlanan silahlar hakkında 21.03.1991 tarihli ve 91/1779 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yönetmeliğin 22 nci maddesindeki kayıt ve tescil esasları uygulanır.”

Madde 5 — Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 6 — Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁸⁰⁵ RG, S.: 24269, 23 Aralık 2000.

EK-38/ç

**OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ TARAFINDAN SİLAH TAŞIMA
VE BULUNDURMA RUHSATI VERİLMESİNDE UYULACAK ESASLAR
HAKKINDA YÖNETMELİKTE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR
YÖNETMELİK⁸⁰⁶
(2001 / 3508)**

Ekli “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”in yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığı’nın 4.12.2001 tarihli ve 2837 sayılı yazısı üzerine, 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin geçici 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu’na 14.12.2001 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 15.11.1989 tarihli ve 89/14780 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 10 uncu maddesine son fıkra olarak aşağıdaki fıkra ilave edilmiştir.

“Jandarma Genel Komutanlığına teslim edilen silahlar, ruhsat iptal onayı ve ekspertiz raporu ile birlikte en yakın Kara Kuvvetleri Komutanlığı ordu donatım teşkilllerinden birine EK-A’daki tutanakla teslim edilerek, irada kaydı sağlanır.”

Madde 2 — Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

⁸⁰⁶ RG, S.: 24635, 9 Ocak 2002.

**OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ BÜTÇESİNDEKİ HARCAMA
KALEMLERİ VE AÇIKLAMALARI**

210 Harcama Kalemi: Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Karargah hizmetleri, Jandarma Asayiş Komutanlığına bağlı birlikler ve kontrolündeki birliklerin Olağanüstü Hal’le ilgili hizmetleri yürütmeleri nedeniyle ve Emniyet müdürlüklerinin ve Jandarma Alay Komutanlıklarının aynı maksatla talep edeceği yurt içi geçici görev yollukları karşılığı ödemeler için talep edilmektedir.

320 Harcama Kalemi: Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin karargah binasındaki telex-telefax telefon görüşmeleri, resmi posta pulu, yeni telefon ve hat alımı ve bu gibi harcamaların ve Jandarma Asayiş Komutanlığının ilave ihtiyaçlarının karşılanması için talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

330 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin ve Jandarma Asayiş Komutanlığının araç kiralama, hayvanla zorunlu hallerde taşıma işlerinde kullanılmak üzere talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

340 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince satın alınan araç ve gereçlerin sigorta işlemleri ve bu gibi harcamalarda kullanılmak üzere talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

350 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin ve Jandarma Asayiş Komutanlığının bina kiralamalarında ve bu gibi harcamalarda kullanılmak üzere talep edilmektedir.

360 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin Karargah hizmetlerinde kullanılan araç ve gereçlerin onarımlarında kullanılmak üzere talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

370 Harcama Kalemi: Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine bağlı illerin terörizmle mücadele açısından kritiklik arz eden bölgelerinde yeniden yapılacak bölük, emniyet hizmet binası ve karakolların yapımlarında kullanılmak üzere talep edilmektedir. İl Valiliklerince talep edilmiştir. Alınan teklifler Jandarma Genel Komutanlığı ve Jandarma Asayiş Komutanlığı ile birlikte değerlendirilerek karara bağlanacaktır.

390 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin diğer hizmet alımlarında kullanılmak üzere talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

410 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin karargah hizmetinde kullanılmak üzere talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

420 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin karargah binasının ısıtılmasında ilave olarak doğabilecek ihtiyaçlarda kullanılmak üzere talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

430 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin emrinde görev yapan helikopterlerin ve karargah hizmetlerin yürütülmesinde kullanılan araçların akaryakıt ihtiyaçlarında kullanılmak üzere talep edilecektir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

440 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliği karargah binasının aydınlatılmasının sağlanması için elektrik su giderini karşılamak üzere talep edilecektir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

450 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine bağlı iller ve mücavir illere gönderilen Özel Harekat Timi Asayiş Komutanlığına bağlı ve hareket kontrolündeki bütün birlikler ve gerektiğinde geçici köy korucularına verilmek üzere alınacak poşet türü yiyeceklerin alımı için talep edilmektedir.

460 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin hizmetlerinde kullanılmak üzere, diğer harcama kalemlerinde belirtilmeyen, alınması zorunluluk arz eden malzemelerin alınması için talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

470 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliği sınırları içerisinde sürdürülen terörle mücadele, Asayiş ve güvenlik hizmetlerinde özellikle tatbikatlarda ve gece şartlarında kullanılacak araç, gereç ve malzemelerin alınmasında kullanılmak üzere talep edilmektedir.

480 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine gelen misafirleri ağırlamak için temsil, tören ve ağırlama giderinde kullanılmak üzere talep edilecektir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

490 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin karargah binasının temizlik işlerinde ve ilave olarak doğabilecek işlerde kullanılmak üzere talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

510 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin karargah binasının ihtiyaçlarında ve ilave olarak doğabilecek durumlarda kullanılmak üzere talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

520 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin karargah binasının büro ihtiyaçlarında kullanılmak üzere alınacak büro makinelerinin alımları için talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

530 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliği karargah binasını yangından koruma için alınacak malzeme giderinde kullanılmak üzere talep edilmektedir. Diğer birimler kendi kurumlarından isteyeceklerdir.

590 Harcama Kalemi: Sadece Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin karargah binasındaki hizmetlerin yürütülmesi için döşeme ve diğer demirbaşların alınmasında kullanılmak üzere talep edilmektedir.

620 Harcama Kalemi: Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ile bölgedeki jandarma ve polis karakollarının daha verimli ve etkin çalışması için alınacak bilgisayar aksamaları, makine, teçhizat ile bunların yedek parçalarının satın alınma ve montaj giderleri için talep edilmektedir.

710 Harcama Kalemi: Olağanüstü Hal Bölge Valiliği hizmetlerine ilişkin bina yapımları ile tesis ve büyük onarım giderleri için talep edilmektedir.

910 Harcama Kalemi: Olağanüstü halin gerektirdiği kamulaştırma hizmetleri olarak satın alma, geçici işgalin gerektirdiği giderler için talep edilmektedir.

EK-40

MALİ YIL BÜTÇELERİNE İLİŞKİN TALEP EDİLEN ÖDENEKLERİ İÇEREN LİSTE (GENEL İCMAL)

AYRINTI KODU	1987-1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
210	Geçici Görev Yolluğu	2.314.544.800	5.894.060.000	8.176.000.000	18.419.800.000	30.064.000.000	72.900.000.000	93.150.000.000	94.150.000.000	160.000.000.000	236.500.000.000	133.000.000.000	156.000.000.000	160.000.000.000
320	Ulaştırma	800.000.000	1.360.000.000	2.176.000.000	3.481.600.000	6.091.750.000	10.000.000.000	20.000.000.000	38.800.000.000	100.000.000.000	150.000.000.000	35.000.000.000	30.000.000.000	75.000.000.000
330	Taşıma Giderleri	1.732.800.000	2.945.000.000	4.596.500.000	8.302.400.000	14.630.000.000	19.000.000.000	34.170.000.000	91.000.000.000	163.000.000.000	314.000.000.000	30.000.000.000	14.000.000.000	5.000.000.000
340	Tarifeye Bağlı Ödemeler	320.000.000	544.000.000	870.400.000	1.362.640.000	1.500.000.000	3.000.000.000	5.000.000.000	9.000.000.000	15.000.000.000	30.000.000.000	6.000.000.000	7.000.000.000	10.000.000.000
350	Kiralar	312.000.000	812.000.000	1.138.800.000	1.057.080.000	500.000.000	1.000.000.000	2.500.000.000	4.500.000.000	10.000.000.000	25.000.000.000	2.000.000.000	2.500.000.000	3.000.000.000
360	Makine Teç.Taş.Bak.Onar.	731.200.000	1.690.000.000	2.133.400.000	5.173.440.000	8.700.000.000	19.250.000.000	29.000.000.000	62.050.000.000	132.000.000.000	305.000.000.000	37.000.000.000	45.000.000.000	61.000.000.000
370	Bina Küçük Onarım	47.076.298.508	60.364.400.000	64.672.897.000	112.912.087.000	208.300.000.000	661.640.000.000	767.150.000.000	1.034.750.000.000	1.251.000.000.000	2.500.000.000.000	255.275.000.000	340.000.000.000	400.000.000.000
390	Diğer Hizmet Alımları	80.000.000	136.000.000	217.600.000	348.160.000	500.000.000	1.000.000.000	1.500.000.000	2.500.000.000	15.000.000.000	10.000.000.000	1.125.000.000	2.000.000.000	3.000.000.000
410	Kırtasiye Alımları	251.200.000	473.000.000	750.300.000	1.044.480.000	2.500.000.000	5.000.000.000	9.200.000.000	12.200.000.000	26.000.000.000	70.000.000.000	10.000.000.000	12.000.000.000	15.000.000.000
420	Yakacak Alımları	640.000.000	1.088.000.000	1.740.800.000	2.785.280.000	4.500.000.000	10.000.000.000	16.000.000.000	28.800.000.000	50.000.000.000	75.000.000.000	25.000.000.000	35.000.000.000	60.000.000.000
430	Akaryakıt-Yağ Gideri	6.400.000.000	11.100.000.000	17.408.000.000	34.202.800.000	30.000.000.000	48.500.000.000	50.000.000.000	90.000.000.000	100.000.000.000	250.000.000.000	50.000.000.000	75.000.000.000	80.000.000.000
440	Elektrik Su Gideri	240.000.000	408.000.000	652.800.000	1.044.480.000	2.500.000.000	5.000.000.000	8.500.000.000	15.300.000.000	30.000.000.000	60.000.000.000	25.000.000.000	50.000.000.000	60.000.000.000
450	Yiyecek ve Yem Alım.	8.986.871.680	17.227.585.000	24.895.570.000	64.945.550.000	84.675.000.000	92.900.000.000	129.850.000.000	87.950.000.000	130.500.000.000	164.000.000.000	12.500.000.000	15.000.000.000	5.000.000.000
460	Özel Malzeme Alım.	4.872.000.000	8.162.000.000	13.056.000.000	20.889.600.000	5.000.000.000	10.000.000.000	16.000.000.000	180.000.000.000	350.000.000.000	800.000.000.000	400.000.000.000	480.000.000.000	900.000.000.000
470	Savunma Giderleri	7.588.640.000	437.511.232.450	432.677.416.000	394.528.418.000	483.625.590.000	683.712.800.000	1.949.761.000.000	5.488.500.000.000	8.774.500.000.000	8.957.000.000.000	6.400.000.000.000	7.500.000.000.000	9.000.000.000.000
480	Temsil-Tören Ağırılama Gid.	160.000.000	282.000.000	450.200.000	696.320.000	1.000.000.000	1.000.000.000	1.500.000.000	2.500.000.000	5.000.000.000	7.500.000.000	500.000.000	2.500.000.000	2.000.000.000
490	Diğer Tüketim Mal Alımı	323.546.798	574.000.000	915.400.000	1.392.640.000	1.000.000.000	3.000.000.000	6.000.000.000	8.000.000.000	20.000.000.000	35.000.000.000	75.000.000.000	120.000.000.000	155.000.000.000
510	Büro Malzeme Alım.	411.200.000	720.000.000	1.148.000.000	1.740.800.000	500.000.000	1.000.000.000	2.000.000.000	3.500.000.000	5.000.000.000	6.000.000.000	1.000.000.000	1.250.000.000	2.000.000.000
520	Büro Makine Alımları	184.000.000	332.000.000	525.200.000	696.320.000	300.000.000	500.000.000	1.000.000.000	1.500.000.000	3.000.000.000	4.000.000.000	1.000.000.000	1.250.000.000	2.000.000.000
530	Yangın Malz. Alımları	32.000.000	54.400.000	87.040.000	139.264.000	200.000.000	400.000.000	700.000.000	1.700.000.000	2.000.000.000	4.000.000.000	300.000.000	750.000.000	1.000.000.000
590	Diğer Demirbaş Alım.	254.400.000	448.000.000	712.800.000	1.044.480.000	150.000.000	200.000.000	500.000.000	1.500.000.000	2.000.000.000	4.000.000.000	300.000.000	750.000.000	1.000.000.000
610	Taşıt Alımları	---	53.130.000.000	49.568.000.000	38.348.800.000	50.140.000.000	135.000.000.000	361.000.000.000	878.750.000.000	2.435.000.000.000	1.610.000.000.000	1.300.000.000.000	2.000.000.000.000	3.000.000.000.000
620	Makine Teç.Al. Büyük Onarım	3.000.000.000	5.100.000.000	8.160.000.000	13.056.000.000	25.000.000.000	52.500.000.000	86.000.000.000	170.000.000.000	250.000.000.000	450.000.000.000	700.000.000.000	1.000.000.000.000	1.500.000.000.000
710	Yapı Tesis Büyük Onarım	2.000.000.000	3.400.000.000	5.440.000.000	8.704.000.000	25.000.000.000	65.000.000.000	116.000.000.000	250.000.000.000	420.000.000.000	2.500.000.000.000	3.000.000.000.000	4.500.000.000.000	6.000.000.000.000
900	Transferler	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
910	Kamulaştırma	30.000.000.000	11.700.000.000	18.720.000.000	29.952.000.000	10.000.000.000	25.000.000.000	35.000.000.000	43.000.000.000	20.000.000.000	30.000.000.000	---	---	---
		118.710.701.786	625.455.677.450	660.889.123.000	766.298.439.000	996.376.340.000	1.926.502.800.000	3.741.481.000.000	8.599.950.000.000	14.469.000.000.000	18.597.000.000.000	12.500.000.000.000	16.390.000.000.000	21.500.000.000.000

EK-41

MALİ YIL BÜTÇELERİNE İLİŞKİN ÖDENEK TALEPLERİNİ İÇEREN LİSTE / (OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ)

AYRINTI KODU	1987-1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
210	Geçici Görev Yolluğu	900.000.000	1.400.000.000	2.380.000.000	3.808.000.000	6.092.800.000	9.139.000.000	20.000.000.000	32.000.000.000	58.000.000.000	80.000.000.000	100.000.000.000	80.000.000.000	91.250.000.000
320	Ulaştırma	500.000.000	800.000.000	1.360.000.000	2.176.000.000	3.481.600.000	6.091.750.000	10.000.000.000	16.000.000.000	28.800.000.000	80.000.000.000	100.000.000.000	25.000.000.000	18.000.000.000
330	Taşınma Giderleri	750.000.000	1.200.000.000	2.040.000.000	3.264.000.000	5.222.400.000	9.400.000.000	15.000.000.000	24.000.000.000	70.000.000.000	130.000.000.000	250.000.000.000	10.000.000.000	6.000.000.000
340	Tarife Bağlı Ödemeler	200.000.000	320.000.000	544.000.000	870.400.000	1.392.640.000	1.500.000.000	3.000.000.000	5.000.000.000	9.000.000.000	15.000.000.000	30.000.000.000	6.000.000.000	7.000.000.000
350	Kiralar	150.000.000	240.000.000	408.000.000	652.800.000	1.044.480.000	500.000.000	1.000.000.000	2.000.000.000	3.500.000.000	7.000.000.000	15.000.000.000	1.000.000.000	1.300.000.000
360	Makine Teç.Taş.Bak.Onar.	450.000.000	720.000.000	1.224.000.000	1.958.400.000	3.133.440.000	7.500.000.000	15.000.000.000	24.000.000.000	43.000.000.000	90.000.000.000	200.000.000.000	20.000.000.000	24.000.000.000
370	Bina Küçük Onarımı	2.000.000.000	3.200.000.000	20.940.000.000	33.504.000.000	53.606.400.000	75.000.000.000	150.000.000.000	250.000.000.000	300.000.000.000	500.000.000.000	1.000.000.000.000	70.000.000.000	90.000.000.000
390	Diğer Hizmet Alımları	50.000.000	80.000.000	136.000.000	217.600.000	348.160.000	500.000.000	1.000.000.000	1.500.000.000	2.500.000.000	15.000.000.000	10.000.000.000	1.125.000.000	2.000.000.000
410	Kırtasiye Alımları	150.000.000	240.000.000	408.000.000	652.800.000	1.044.480.000	2.500.000.000	5.000.000.000	8.000.000.000	10.000.000.000	20.000.000.000	50.000.000.000	8.000.000.000	9.600.000.000
420	Yakacak Alımları	400.000.000	640.000.000	1.088.000.000	1.740.800.000	2.785.280.000	4.500.000.000	10.000.000.000	16.000.000.000	28.800.000.000	50.000.000.000	75.000.000.000	25.000.000.000	35.000.000.000
430	Akaryakıt-Yağ Gideri	4.000.000.000	6.400.000.000	10.880.000.000	17.408.000.000	27.852.800.000	23.950.000.000	35.000.000.000	50.000.000.000	90.000.000.000	100.000.000.000	250.000.000.000	50.000.000.000	75.000.000.000
440	Elektrik Su Gideri	150.000.000	240.000.000	408.000.000	652.800.000	1.044.480.000	2.500.000.000	5.000.000.000	8.500.000.000	15.300.000.000	30.000.000.000	60.000.000.000	25.000.000.000	50.000.000.000
450	Yiyecek ve Yem Alım.	3.000.000.000	4.800.000.000	8.160.000.000	13.056.000.000	20.889.600.000	25.000.000.000	20.000.000.000	30.000.000.000	54.000.000.000	70.000.000.000	100.000.000.000	5.000.000.000	6.000.000.000
460	Özel Malzeme Alım.	3.000.000.000	4.800.000.000	8.160.000.000	13.056.000.000	20.889.600.000	5.000.000.000	10.000.000.000	16.000.000.000	80.000.000.000	200.000.000.000	500.000.000.000	300.000.000.000	360.000.000.000
470	Savunma Giderleri	3.000.000.000	4.800.000.000	8.160.000.000	13.056.000.000	20.889.600.000	40.000.000.000	80.000.000.000	130.000.000.000	240.000.000.000	500.000.000.000	1.000.000.000.000	400.000.000.000	500.000.000.000
480	Temsil-Tören Ağırnlama Gid.	100.000.000	160.000.000	272.000.000	435.200.000	696.320.000	1.000.000.000	1.000.000.000	1.500.000.000	2.500.000.000	5.000.000.000	7.500.000.000	500.000.000	2.500.000.000
490	Diğer Tüketim Mal Alımı	200.000.000	320.000.000	544.000.000	870.400.000	1.392.640.000	1.000.000.000	3.000.000.000	6.000.000.000	8.000.000.000	20.000.000.000	35.000.000.000	75.000.000.000	120.000.000.000
510	Büro Malzeme Alım.	250.000.000	400.000.000	680.000.000	1.088.000.000	1.740.800.000	500.000.000	1.000.000.000	2.000.000.000	3.500.000.000	5.000.000.000	6.000.000.000	1.000.000.000	1.250.000.000
520	Büro Makine Alımları	100.000.000	160.000.000	272.000.000	435.200.000	696.320.000	300.000.000	500.000.000	1.000.000.000	1.500.000.000	3.000.000.000	4.000.000.000	1.000.000.000	1.250.000.000
530	Yangın Malz. Alımları	20.000.000	32.000.000	54.400.000	87.040.000	139.264.000	200.000.000	400.000.000	700.000.000	1.700.000.000	2.000.000.000	4.000.000.000	300.000.000	750.000.000
590	Diğer Demirbaş Alım.	150.000.000	240.000.000	408.000.000	652.800.000	1.044.480.000	150.000.000	200.000.000	500.000.000	1.500.000.000	2.000.000.000	4.000.000.000	300.000.000	750.000.000
610	Taşıt Alımları	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	300.000.000.000	500.000.000.000
620	Makine Teç.Al. Büyük Onarım	---	3.000.000.000	5.100.000.000	8.160.000.000	13.056.000.000	25.000.000.000	52.500.000.000	86.000.000.000	170.000.000.000	250.000.000.000	450.000.000.000	500.000.000.000	750.000.000.000
710	Yapı Tesis Büyük Onarım	---	2.000.000.000	3.400.000.000	5.440.000.000	8.704.000.000	25.000.000.000	65.000.000.000	100.000.000.000	232.000.000.000	400.000.000.000	2.350.000.000.000	2.600.000.000.000	3.900.000.000.000
900	Transferler	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
910	Kamulaştırma	10.000.000.000	16.000.000.000	11.700.000.000	18.720.000.000	29.952.000.000	10.000.000.000	25.000.000.000	35.000.000.000	40.000.000.000	20.000.000.000	30.000.000.000	---	---
		29.520.000.000	52.192.000.000	88.726.400.000	141.962.240.000	227.139.584.000	276.230.750.000	528.600.000.000	845.700.000.000	1.493.600.000.000	2.594.000.000.000	6.630.500.000.000	4.504.225.000.000	6.551.650.000.000

EK-42

MALİ YIL BÜTÇELERİNE İLİŞKİN ÖDENEK TALEPLERİNİ İÇEREN LİSTE / (JANDARMA ASAYİŞ KOMUTANLIĞI)

AYRINTI KODU	1987-1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
210 Geçici Görev Yolluğu		340,800,000	595,000,000	895,500,000	3,987,000,000	15,000,000,000	30,000,000,000	50,000,000,000	10,000,000,000	20,000,000,000	30,000,000,000	12,000,000,000	14,400,000,000
320 Ulaştırma		---	---	---	---	---	---	4,000,000,000	10,000,000,000	20,000,000,000	50,000,000,000	10,000,000,000	12,000,000,000
330 Taşıma Giderleri		532,800,000	855,000,000	1,282,500,000	3,000,000,000	5,230,000,000	4,000,000,000	8,100,000,000	18,000,000,000	25,000,000,000	50,000,000,000	10,000,000,000	2,400,000,000
340 Tarifeye Bağlı Ödemeler		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
350 Kiralar		72,000,000	324,000,000	486,000,000	---	---	---	---	---	---	---	---	---
360 Makine Teç.Taş.Bak.Onar.		11,200,000	50,000,000	75,000,000	---	---	300,000,000	600,000,000	8,600,000,000	15,000,000,000	50,000,000,000	---	---
370 Bina Küçük Onarımı		---	---	---	11,600,000,000	120,000,000,000	500,000,000,000	500,000,000,000	700,000,000,000	700,000,000,000	1,350,000,000,000	100,000,000,000	130,000,000,000
390 Diğer Hizmet Alımları		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
410 Kırtasiye Alımları		11,200,000	65,000,000	97,500,000	---	---	---	1,200,000,000	2,200,000,000	6,000,000,000	20,000,000,000	2,000,000,000	2,400,000,000
420 Yakacak Alımları		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
430 Akaryakıt-Yağ Gideri		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
440 Elektrik Su Gideri		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
450 Yiyecek ve Yem Alım.		1,976,140,000	3,207,000,000	5,338,000,000	22,918,000,000	50,000,000,000	50,000,000,000	80,000,000,000	---	---	---	---	---
460 Özel Malzeme Alım.		72,000,000	---	---	---	---	---	---	100,000,000,000	150,000,000,000	300,000,000,000	100,000,000,000	120,000,000,000
470 Savunma Giderleri		---	409,990,000,000	416,216,416,000	366,370,818,000	434,025,590,000	590,122,800,000	1,788,361,000,000	5,200,000,000,000	7,789,500,000,000	7,900,000,000,000	6,000,000,000,000	7,000,000,000,000
480 Temsil-Tören Ağır lama Gid.		---	10,000,000	15,000,000	---	---	---	---	---	---	---	---	---
490 Diğer Tüketim Mal Alımı		3,546,798	30,000,000	45,000,000	---	---	---	---	---	---	---	---	---
510 Büro Malzeme Alım.		11,200,000	40,000,000	60,000,000	---	---	---	---	---	---	---	---	---
520 Büro Makine Alımları		24,000,000	60,000,000	90,000,000	---	---	---	---	---	---	---	---	---
530 Yangın Malz. Alımları		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
590 Diğer Demirbaş Alım.		14,400,000	40,000,000	60,000,000	---	---	---	---	---	---	---	---	---
610 Taşıt Alımları		---	53,130,000,000	49,568,000,000	38,348,800,000	50,140,000,000	135,000,000,000	361,000,000,000	878,750,000,000	2,435,000,000,000	1,610,000,000,000	1,000,000,000,000	1,500,000,000,000
620 Makine Teç.Al. Büyük Onarım		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	200,000,000,000	250,000,000,000
710 Yapı Tesis Büyük Onarım		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
900 Transferler		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
910 Kamulaştırma		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
		3,069,286,798	468,396,000,000	474,228,916,000	446,224,618,000	674,395,590,000	1,309,422,800,000	2,794,261,000,000	6,927,550,000,000	11,160,500,000,000	11,360,000,000,000	7,434,000,000,000	9,031,200,000,000

EK-43**MALİ YIL BÜTÇELERİNE İLİŞKİN ÖDENEK TALEPLERİNİ İÇEREN LİSTE / (İL JANDARMA ALAY KOMUTANLIKLARI)**

İller	1987-1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Adıyaman		2.119.500.000	1.942.000.000	2.813.516.000	705.000.000	700.000.000	950.000.000	6.000.000.000	10.000.000.000	19.000.000.000	25.500.000.000	11.000.000.000	16.200.000.000	13.000.000.000
Batman		2.651.000.000	435.000.000	750.000.000	717.687.000	3.250.000.000	7.180.000.000	7.000.000.000	11.300.000.000	16.000.000.000	32.000.000.000	13.500.000.000	19.100.000.000	18.500.000.000
Bingöl		2.966.000.000	13.353.958.000	9.140.451.000	8.688.200.000	600.000.000	3.100.000.000	9.500.000.000	16.000.000.000	20.000.000.000	24.000.000.000	6.000.000.000	6.400.000.000	8.000.000.000
Bitlis		440.844.800	2.399.250.000	900.000.000	392.600.000	550.000.000		9.970.000.000	17.500.000.000	26.000.000.000	55.000.000.000	16.500.000.000	21.300.000.000	19.500.000.000
Diyarbakır		7.848.000.000	15.126.750.000			1.000.000.000	3.000.000.000	6.000.000.000						
Elazığ		1.831.000.000	79.200.000	115.000.000	857.000.000	4.100.000.000	1.350.000.000	1.175.000.000	4.500.000.000	10.000.000.000	20.500.000.000	5.000.000.000	4.000.000.000	3.500.000.000
Hakkari		10.936.000.000	100.000.000	220.000.000	1.400.000.000	5.600.000.000	2.200.000.000	3.500.000.000	6.500.000.000	13.000.000.000	19.500.000.000	6.000.000.000	8.850.000.000	9.000.000.000
Mardin		2.730.000.000	265.000.000	350.000.000	12.878.000.000	3.700.000.000	3.900.000.000	1.325.000.000	2.400.000.000	5.500.000.000	7.500.000.000	1.000.000.000	1.200.000.000	2.000.000.000
Muş		932.500.000	1.425.000.000	75.000.000	100.000.000	575.000.000	3.500.000.000	3.500.000.000	6.200.000.000	5.000.000.000	14.500.000.000	2.500.000.000	3.000.000.000	2.000.000.000
Siirt		720.000.000	320.000.000	4.650.000.000	11.596.000.000	2.650.000.000	1.800.000.000	3.000.000.000	14.000.000.000	13.000.000.000	46.000.000.000	11.500.000.000	13.900.000.000	12.000.000.000
Şırnak		4.464.000.000			510.000.000	1.500.000.000	2.000.000.000	5.250.000.000	8.250.000.000	14.000.000.000	33.000.000.000	24.500.000.000	26.600.000.000	19.000.000.000
Tunceli		5.300.000.000	7.447.112.250	250.000.000	900.000.000	1.700.000.000	4.200.000.000	350.000.000	3.500.000.000	10.000.000.000	13.000.000.000	1.000.000.000	1.200.000.000	1.000.000.000
Van		1.715.000.000	4.405.000.000	9.960.000.000	19.400.000.000	2.000.000.000	2.100.000.000	6.000.000.000	10.000.000.000	19.000.000.000	25.500.000.000	11.000.000.000	16.200.000.000	13.000.000.000

EK-44**MALİ YIL BÜTÇELERİNE İLİŞKİN ÖDENEK TALEPLERİNİ İÇEREN LİSTE / (İL EMNİYET MÜDÜRLÜKLERİ)**

İller	1987-1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Adıyaman		1,061,771,680	492,000,000	500,000,000	2,140,000,000	550,000,000	950,000,000							
Batman		1,157,000,000	30,000,000	195,000,000	546,750,000	850,000,000		900,000,000	1,650,000,000	2,500,000,000	37,500,000,000	52,000,000,000	77,200,000,000	83,000,000,000
Bingöl		1,480,400,000	4,420,650,000	225,000,000	1,650,000,000	2,750,000,000	8,000,000,000	4,400,000,000	7,500,000,000	11,000,000,000	40,500,000,000	63,500,000,000	94,100,000,000	98,500,000,000
Bitlis		221,298,508	4,860,673,000	650,000,000	1,800,000,000	450,000,000	5,500,000,000	3,550,000,000	8,000,000,000	10,000,000,000	47,000,000,000	37,275,000,000	54,050,000,000	58,000,000,000
Diyarbakır		2,263,360,000	2,147,851,200	4,350,000,000	2,200,000,000	2,000,000,000	8,000,000,000	8,500,000,000	14,500,000,000	23,000,000,000	68,000,000,000	160,500,000,000	239,100,000,000	260,000,000,000
Elazığ		1,096,200,000	266,200,000	264,000,000	1,050,000,000	1,200,000,000	6,000,000,000	5,000,000,000						
Hakkari		3,319,000,000	5,020,673,000	100,000,000	570,000,000	650,000,000	4,000,000,000	3,000,000,000	5,500,000,000	4,500,000,000	13,500,000,000	3,000,000,000	3,600,000,000	3,500,000,000
Mardin		1,547,920,000	200,000,000	250,000,000	250,000,000	1,000,000,000	1,700,000,000	2,250,000,000	4,500,000,000	4,000,000,000	15,500,000,000	31,000,000,000	46,200,000,000	43,000,000,000
Muş		556,000,000	240,000,000	70,000,000	90,000,000	700,000,000	3,550,000,000	1,600,000,000	3,250,000,000	5,500,000,000	7,500,000,000	17,000,000,000	25,100,000,000	27,000,000,000
Siirt		350,000,000	700,000,000	520,000,000	930,000,000	425,000,000	750,000,000	2,500,000,000	5,000,000,000	7,500,000,000	22,500,000,000	21,000,000,000	31,200,000,000	36,000,000,000
Şırnak		2,227,100,000	1,716,560,000	300,000,000	2,438,000,000	5,000,000,000	8,500,000,000	2,500,000,000	8,500,000,000	18,000,000,000	25,000,000,000	29,500,000,000	43,150,000,000	46,000,000,000
Tunceli		2,453,520,000	180,000,000	100,000,000	1,775,000,000	1,200,000,000	4,500,000,000	5,750,000,000	10,250,000,000	11,500,000,000	22,000,000,000	27,500,000,000	40,500,000,000	9,000,000,000
Van		1,062,000,000	760,400,000	7,850,000,000	19,350,000,000	1,050,000,000	1,750,000,000	6,000,000,000	10,000,000,000	15,500,000,000	17,000,000,000	21,000,000,000	31,200,000,000	36,000,000,000

EK-45

MALİ YIL BÜTÇELERİNE İLİŞKİN TAHSİS EDİLEN ÖDENEKLERİ İÇEREN LİSTE (GENEL İCMAL)

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
210 Geçici Görev Yolluğu	43.570.000	500.000.000	531.000.000	900.000.000	1.000.000.000	1.000.000.000	4.000.000.000	8.000.000.000	12.500.000.000	20.000.000.000	30.000.000.000	60.000.000.000	85.000.000.000	110.000.000.000	130.000.000.000	156.000.000.000
320 Ulaştırma			376.125.000	500.000.000	550.000.000	1.470.000.000	2.170.000.000	3.000.000.000	4.500.000.000	8.700.000.000	10.000.000.000	15.000.000.000	75.000.000.000	40.000.000.000	25.000.000.000	45.000.000.000
330 Taşıma Giderleri			309.750.000	700.000.000	900.000.000	2.945.000.000	4.000.000.000	8.000.000.000	9.400.000.000	4.000.000.000	10.000.000.000	70.000.000.000	75.000.000.000	100.000.000.000	11.000.000.000	14.000.000.000
340 Tarifeye Bağlı Ödemeler			26.550.000	150.000.000	250.000.000	544.000.000	800.000.000	3.000.000.000	1.900.000.000	5.000.000.000	15.000.000.000	500.000.000	3.250.000.000	1.000.000.000	6.000.000.000	6.000.000.000
350 Kiralar	323.000.000	12.458.000.000	132.750.000	195.000.000	250.000.000	812.000.000	1.000.000.000	200.000.000	1.500.000.000	3.000.000.000	1.500.000.000	1.000.000.000	1.000.000.000	2.500.000.000	2.000.000.000	3.000.000.000
360 Makine Teç.Taş.Bak.Onar.			265.500.000	400.000.000	500.000.000	1.690.000.000	2.100.000.000	3.000.000.000	5.000.000.000	10.000.000.000	10.000.000.000	15.000.000.000	55.000.000.000	34.500.000.000	37.000.000.000	40.000.000.000
370 Bina Küçük Onarımı			13.275.000.000	18.000.000.000	23.500.000.000	40.623.000.000	53.000.000.000	77.400.000.000	80.000.000.000	120.000.000.000	160.000.000.000	262.000.000.000	350.000.000.000	108.000.000.000	227.500.000.000	330.000.000.000
390 Diğer Hizmet Alımları			35.400.000	50.000.000	50.000.000	136.000.000	130.000.000	100.000.000	300.000.000	1.000.000.000	2.700.000.000	300.000.000	1.000.000.000	1.000.000.000	1.500.000.000	2.000.000.000
410 Kartasiye Alımları			70.800.000	150.000.000	220.000.000	473.000.000	700.000.000	500.000.000	1.500.000.000	500.000.000	3.000.000.000	3.000.000.000	4.000.000.000	4.000.000.000	10.000.000.000	15.000.000.000
420 Yakacak Alımları			265.500.000	400.000.000	450.000.000	1.088.000.000	1.500.000.000	500.000.000	3.500.000.000	10.000.000.000	5.000.000.000	4.000.000.000	15.000.000.000	15.000.000.000	30.000.000.000	30.000.000.000
430 Akaryakıt-Yağ Gideri			3.717.000.000	3.000.000.000	4.000.000.000	8.100.000.000	15.000.000.000	2.000.000.000	5.000.000.000	10.000.000.000	10.000.000.000	15.000.000.000	60.000.000.000	100.000.000.000	54.750.000.000	65.000.000.000
440 Elektrik Su Gideri			88.500.000	150.000.000	200.000.000	360.000.000	600.000.000	1.000.000.000	1.500.000.000	7.500.000.000	3.000.000.000	6.000.000.000	30.000.000.000	20.000.000.000	40.750.000.000	55.000.000.000
450 Yiyecek ve Yem Alım.	535.000.000	36.962.000.000	2.655.000.000	3.500.000.000	4.000.000.000	5.500.000.000	8.000.000.000	500.000.000	30.000.000.000	20.800.000.000	10.000.000.000	10.000.000.000	15.000.000.000	100.000.000.000	12.500.000.000	12.000.000.000
460 Özel Malzeme Alım.			1.770.000.000	2.000.000.000	3.500.000.000	5.162.000.000	8.000.000.000	8.000.000.000	11.000.000.000	10.000.000.000	27.000.000.000	180.000.000.000	305.000.000.000	350.000.000.000	400.000.000.000	380.000.000.000
470 Savunma Giderleri			5.752.500.000	4.000.000.000	131.400.000.000	189.707.000.000	204.500.000.000	321.150.000.000	385.000.000.000	661.400.000.000	2.683.000.000.000	3.242.000.000.000	4.450.000.000.000	5.000.000.000.000	5.000.000.000.000	8.430.000.000.000
480 Temsil-Tören Ağırhama Gid.			53.100.000	100.000.000	100.000.000	150.000.000	225.000.000	250.000.000	500.000.000	100.000.000	1.500.000.000	1.000.000.000	1.000.000.000	1.000.000.000	2.000.000.000	3.000.000.000
490 Diğer Tüketim Mal Alımı			30.975.000	150.000.000	230.000.000	500.000.000	800.000.000	100.000.000	1.000.000.000	500.000.000	1.000.000.000	2.000.000.000	8.000.000.000	11.000.000.000	100.000.000.000	50.000.000.000
510 Büro Malzeme Alım.			53.100.000	100.000.000	300.000.000	---	10.000.000	100.000.000	300.000.000	600.000.000	375.000.000	575.000.000	500.000.000	500.000.000	1.000.000.000	1.000.000.000
520 Büro Makine Alımları			26.550.000	80.000.000	100.000.000	---	10.000.000	100.000.000	300.000.000	400.000.000	375.000.000	175.000.000	500.000.000	500.000.000	1.000.000.000	1.000.000.000
530 Yangın Malz. Alımları			10.620.000	20.000.000	25.000.000	25.000.000	40.000.000	20.000.000	75.000.000	100.000.000	375.000.000	175.000.000	250.000.000	500.000.000	500.000.000	1.000.000.000
590 Diğer Demirbaş Alım.			86.730.000	150.000.000	125.000.000	---	40.000.000	280.000.000	75.000.000	100.000.000	375.000.000	575.000.000	250.000.000	500.000.000	500.000.000	1.000.000.000
610 Taşt Alımları			1.062.000.000	---	---	---	---	37.000.000.000	50.000.000.000	135.000.000.000	520.000.000.000	850.000.000.000	1.000.000.000.000	1.000.000.000.000	1.300.000.000.000	2.000.000.000.000
620 Makine Teç.Al. ve Büyük Onarım			177.000.000	---	3.000.000.000	5.100.000.000	58.000.000.000	14.000.000.000	25.000.000.000	55.000.000.000	100.000.000.000	100.000.000.000	250.000.000.000	500.000.000.000	700.000.000.000	1.000.000.000.000
710 Yapı Tesis Büyük Onarım	7.592.996.000	1.000.000.000	1.475.295.000	---	2.000.000.000	3.000.000.000	5.500.000.000	9.000.000.000	25.000.000.000	65.000.000.000	160.000.000.000	250.000.000.000	400.000.000.000	2.500.000.000.000	3.000.000.000.000	5.000.000.000.000
900 Transferler	---	---	---	---	---	3.700.000.000	8.000.000.000	---	---	---	---	---	---	---	---	---
910 Kamulaştırma	---	---	442.500.000	10.000.000.000	9.100.000.000	---	---	10.000.000.000	10.000.000.000	25.000.000.000	35.000.000.000	43.000.000.000	20.000.000.000	---	---	---
	9.497.560.000	51.250.000.000	32.689.245.000	44.695.000.000	185.750.000.000	272.085.000.000	378.125.000.000	507.200.000.000	664.850.000.000	1.173.700.000.000	3.799.200.000.000	5.131.300.000.000	7.204.750.000.000	10.000.000.000.000	11.093.000.000.000	17.640.000.000.000

EK-46

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ BÜTÇESİNİN HARCAMA KALEMLERİNE GÖRE GERÇEKLEŞME ORANLARI

AYRINTI KODU		YILLAR												
		1987-1990 ⁸⁰⁷	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
210	Geçici Görev Yoluğu		% 43	% 17	% 49	% 43	% 42	% 27	% 32	% 64	% 53	% 47	% 98	% 100
320	Ulaştırma		% 69	% 108	% 100	% 86	% 74	% 87	% 50	% 39	% 75	% 27	% 71	% 150
330	Taşıma Giderleri		% 52	% 100	% 87	% 96	% 64	% 21	% 30	% 77	% 46	% 32	% 37	% 100
340	Tarifeye Bağlı Ödemeler		% 78	% 100	% 92	% 220	% 127	% 167	% 300	% 6	% 22	% 3	% 100	% 86
350	Kiralar		% 80	% 100	% 88	% 19	% 300	% 300	% 60	% 22	% 10	% 10	% 100	% 120
360	Makine Teç.Taş.Bak.Onar.		% 68	% 100	% 98	% 58	% 58	% 52	% 35	% 24	% 42	% 11	% 100	% 89
370	Bina Küçük Onarımı		% 50	% 67	% 82	% 69	% 38	% 18	% 21	% 25	% 28	% 4	% 89	% 97
390	Diğer Hizmet Alımları		% 63	% 100	% 60	% 29	% 60	% 100	% 180	% 12	% 7	% 10	% 133	% 100
410	Kırtasiye Alımları		% 88	% 100	% 93	% 48	% 60	% 10	% 33	% 25	% 15	% 6	% 100	% 125
420	Yakacak Alımları		% 70	% 100	% 86	% 18	% 78	% 100	% 31	% 14	% 30	% 20	% 120	% 86
430	Akaryakıt-Yağ Gideri		% 63	% 73	% 86	% 6	% 17	% 21	% 20	% 17	% 60	% 40	% 110	% 87
440	Elektrik Su Gideri		% 83	% 88	% 92	% 96	% 60	% 150	% 35	% 39	% 100	% 33	% 163	% 110
450	Yiyecek ve Yem Alım.		% 45	% 32	% 32	% 1	% 35	% 22	% 8	% 11	% 11	% 61	% 100	% 80
460	Özel Malzeme Alım.		% 72	% 63	% 61	% 38	% 220	% 100	% 169	% 100	% 87	% 44	% 100	% 79
470	Savunma Giderleri		% 1732	% 43	% 47	% 81	% 80	% 97	% 138	% 59	% 51	% 56	% 78	% 112
480	Temsil-Tören Ağır lama Gid.		% 63	% 53	% 50	% 36	% 50	% 10	% 100	% 40	% 20	% 13	% 400	% 120
490	Diğer Tüketim Mal Alımı		% 71	% 87	% 87	% 7	% 100	% 17	% 17	% 25	% 40	% 31	% 133	% 42
510	Büro Malzeme Alım.		% 73	% 0	% 1	% 6	% 60	% 25	% 19	% 5	% 10	% 8	% 100	% 80
520	Büro Makine Alımları		% 54	% 0	% 2	% 14	% 100	% 80	% 38	% 12	% 17	% 13	% 100	% 80
530	Yangın Malz. Alımları		% 78	% 46	% 46	% 14	% 38	% 25	% 54	% 10	% 13	% 13	% 167	% 133
590	Diğer Demirbaş Alım.		% 49	% 0	% 6	% 27	% 50	% 50	% 75	% 38	% 13	% 13	% 167	% 133
610	Taşıtl Alımları		% 0	% 0	% 0	% 96	% 100	% 100	% 144	% 97	% 41	% 62	% 100	% 100
620	Makine Teç.Al. ve Büyük Onarım		% 100	% 100	% 711	% 107	% 100	% 105	% 116	% 59	% 100	% 111	% 100	% 100
710	Yapı Tesis Büyük Onarım		% 100	% 88	% 101	% 103	% 100	% 100	% 138	% 100	% 95	% 100	% 100	% 111
900	Transferler	"Transferler" kaleminde -bütçe talebi içinde olmamasına karşın- 1992'de 3.700.000.000, 1993'de ise 8.000.000.000 TL tahsis edilmiştir.												
910	Kamulaştırma		% 30	% 0	% 0	% 33	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 0	% 0	% 0

⁸⁰⁷ 1987, 1988, 1989 ve 1990 yıllarına ait talep edilen bütçe rakamları bulunamadığından bu yıllara ait gerçekleşme oranları hesaplanamamıştır.

EK-47

**OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGE VALİLİĞİ BÜTÇESİNİN (GENEL İCMAL) YILLAR İTİBARIYLA GERÇEKLEŞME ORANLARI,
DÖVİZ KARŞILIKLARI, İÇİŞLERİ VE MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI BÜTÇELERİ İLE KIYASLANMASI**

Yıllar	Talep Edilen	Önceki Yıla Göre Artış / Azalma Oranları (%)	Tahsis Edilen	Önceki Yıla Göre Artış / Azalma Oranları (%)	Gerçekleşme Oranı (%) (Yaklaşık)	TCMB Dolar Kuru	Tahsis Edilen (Dolar Karşılığı)	İçişleri Bakanlığı Bütçesi (Bütçe Kanununa Göre)	İçişleri Bakanlığı Bütçesindeki Oranı (Yaklaşık)	Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi (Bütçe Kanununa Göre)
1987			9.497.560.000			1023.44 (31.12.1987)	9.280.035,95	29.894.000.000	31,77	1.728.000.000.000
1988			51.250.000.000	439,6 (+)		1816.65 (31.12.1988)	28.211.267,99	122.221.000.000	41,93	2.399.630.000.000
1989			32.689.245.000	36,2 (-)		2316.00 (31.12.1989)	14.114.527,20	192.285.000.000	17,00	3.879.765.000.000
1990			44.695.000.000	36,7 (+)		2933.00 (31.12.1990)	15.238.663,48	432.597.000.000	10,33	7.841.404.000.000
1991	118.710.701.786		185.750.000.000	315,5 (+)	156,47	5085.00 (31.12.1991)	36.529.006,88	996.916.000.000	18,63	13.055.030.000.000
1992	625.455.677.450	426,8 (+)	272.085.000.000	46,4 (+)	43,50	8573.00 (31.12.1992)	31.737.431,47	2.163.380.000.000	12,57	23.904.500.000.000
1993	660.889.123.000	5,6 (+)	378.125.000.000	38,9 (+)	57,21	14487.00 (31.12.1993)	26.100.987,09	3.772.227.000.000	10,02	41.398.400.000.000
1994	766.298.439.000	15,9 (+)	507.200.000.000	34,1 (+)	66,18	38495.00 (30.12.1994)	13.175.737,10	6.685.800.000.000	7,58	77.669.445.000.000
1995	996.376.340.000	30 (+)	664.850.000.000	31 (+)	66,72	61361.00 (29.12.1995)	10.835.058,09	10.641.000.000.000	6,24	152.847.200.000.000
1996	1.926.502.800.000	93,3 (+)	1.173.700.000.000	76,5 (+)	60,92	108045.00 (31.12.1996)	10.863.066,31	18.442.000.000.000	6,36	325.371.800.000.000
1997	3.741.481.000.000	94,2 (+)	3.799.200.000.000	223,6 (+)	101,54	205740.00 (31.12.1997)	18.466.025,08	42.314.740.000.000	8,97	671.019.950.000.000
1998	8.599.950.000.000	129,8 (+)	5.131.300.000.000	35 (+)	59,66	314230.00 (31.12.1998)	16.329.758,45	84.463.700.000.000	6,07	1.390.263.200.000.000
1999	14.469.000.000.000	68,2 (+)	7.204.750.000.000	40,4 (+)	49,79	542703.00 (31.12.1999)	13.275.677,48	133.971.500.000.000	5,37	2.507.010.000.000.000
2000	18.597.000.000.000	28,5 (+)	10.000.000.000.000	38,7 (+)	53,77	675004.00 (26.12.2000)	14.814.727,02	209.287.500.000.000	4,77	4.136.500.000.000.000
2001	12.500.000.000.000	32,7 (-)	11.093.000.000.000	10,9 (+)	88,74	1446510.00 (31.12.2001)	7.668.802,84	254.833.000.000.000	4,35	5.126.585.000.000.000
2002	16.390.000.000.000	31,1 (+)	17.640.000.000.000	59 (+)	107,62	1642384.00 (31.12.2002)	10.740.484,56	398.330.500.000.000	4,42	8.234.969.000.000.000
2003	21.500.000.000.000	31,1 (+)								

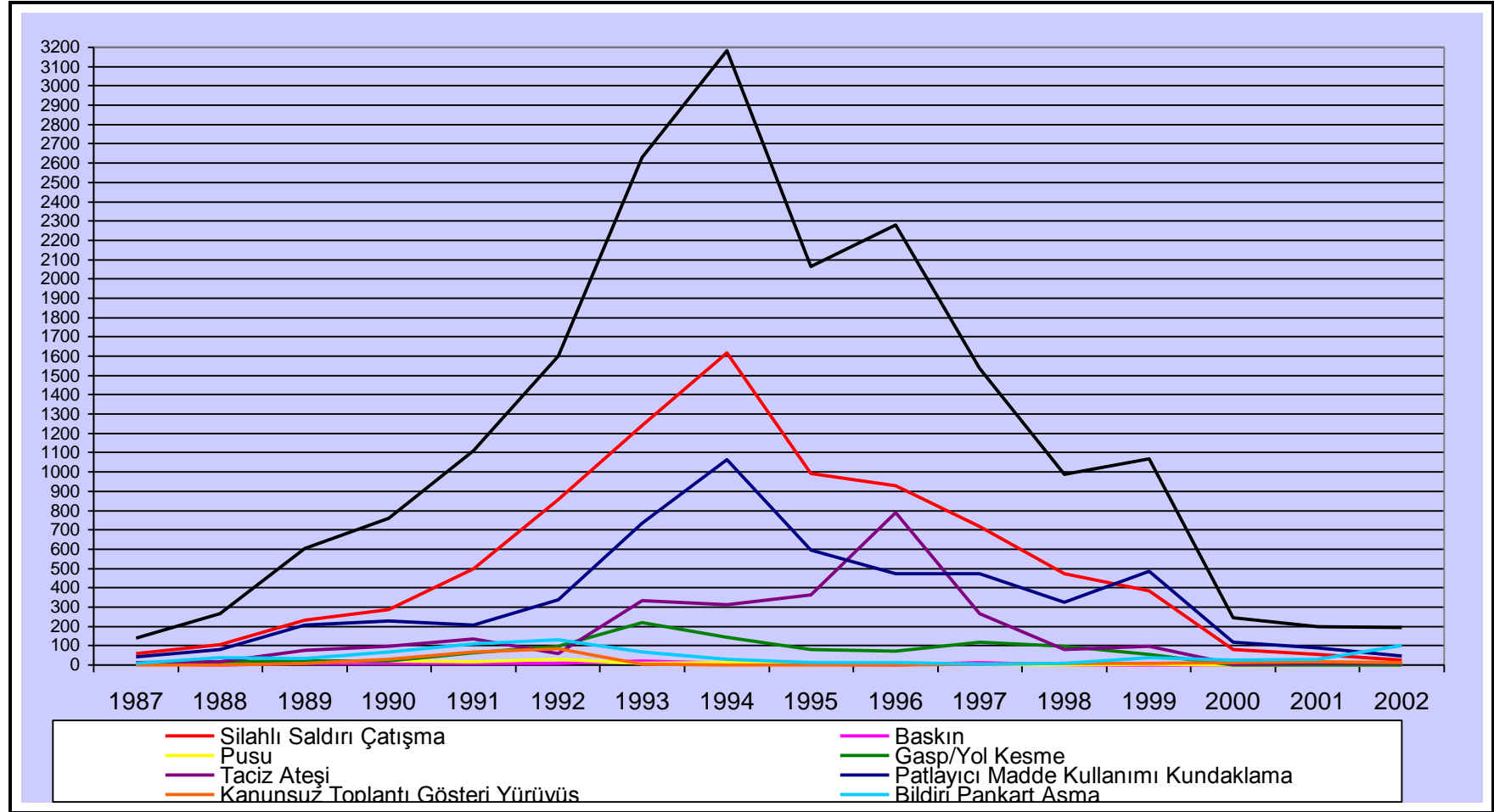
EK-48

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGESİNDE MEYDANA GELEN OLAYLAR (19.07.1987 – 30.11.2002)

YILLAR	OLAYLARIN CİNSLERİ								
	Silahlı Saldırı Çatışma	Baskın	Pusu	Gasp/ Yol Kesme	Taciz Ateşi	Patlayıcı Madde Kullanımı Kundaklama	Kanunsuz Toplantı Gösteri Yürüyüş	Bildiri Pankart Asma	Toplam
19.07.1987 – 31.12.1987	61	8	3	8	12	41	0	7	140
01.01.1988 – 31.12.1988	106	2	4	17	17	80	0	39	265
01.01.1989 – 31.12.1989	234	7	16	22	78	207	8	32	604
01.01.1990 – 31.12.1990	287	8	23	19	99	227	29	68	760
01.01.1991 – 31.12.1991	499	9	18	65	137	208	67	109	1112
01.01.1992 – 31.12.1992	858	7	28	98	60	338	83	129	1601
01.01.1993 – 31.12.1993	1243	20	10	219	334	734	5	67	2632
01.01.1994 – 31.12.1994	1615	7	13	145	311	1064	0	28	3183
01.01.1995 – 31.12.1995	994	6	10	80	365	597	0	14	2066
01.01.1996 – 31.12.1996	928	2	4	71	791	471	0	12	2279
01.01.1997 – 31.12.1997	716	1	3	117	266	423	4	6	1536
01.01.1998 – 31.12.1998	471	0	1	96	79	323	9	9	988
01.01.1999 – 31.12.1999	384	0	5	53	95	484	10	37	1068
01.01.2000 – 31.12.2000	81	0	0	1	3	120	13	25	243
01.01.2001 – 31.12.2001	54	0	0	2	9	88	18	29	200
01.01.2002 – 30.11.2002	27	0	0	0	8	48	13	100	196
GENEL TOPLAM	8558	77	138	1013	2664	5453	259	711	18873

EK-49

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGESİNDE MEYDANA GELEN OLAYLAR GRAFİĞİ (19.07.1987 – 30.11.2002)

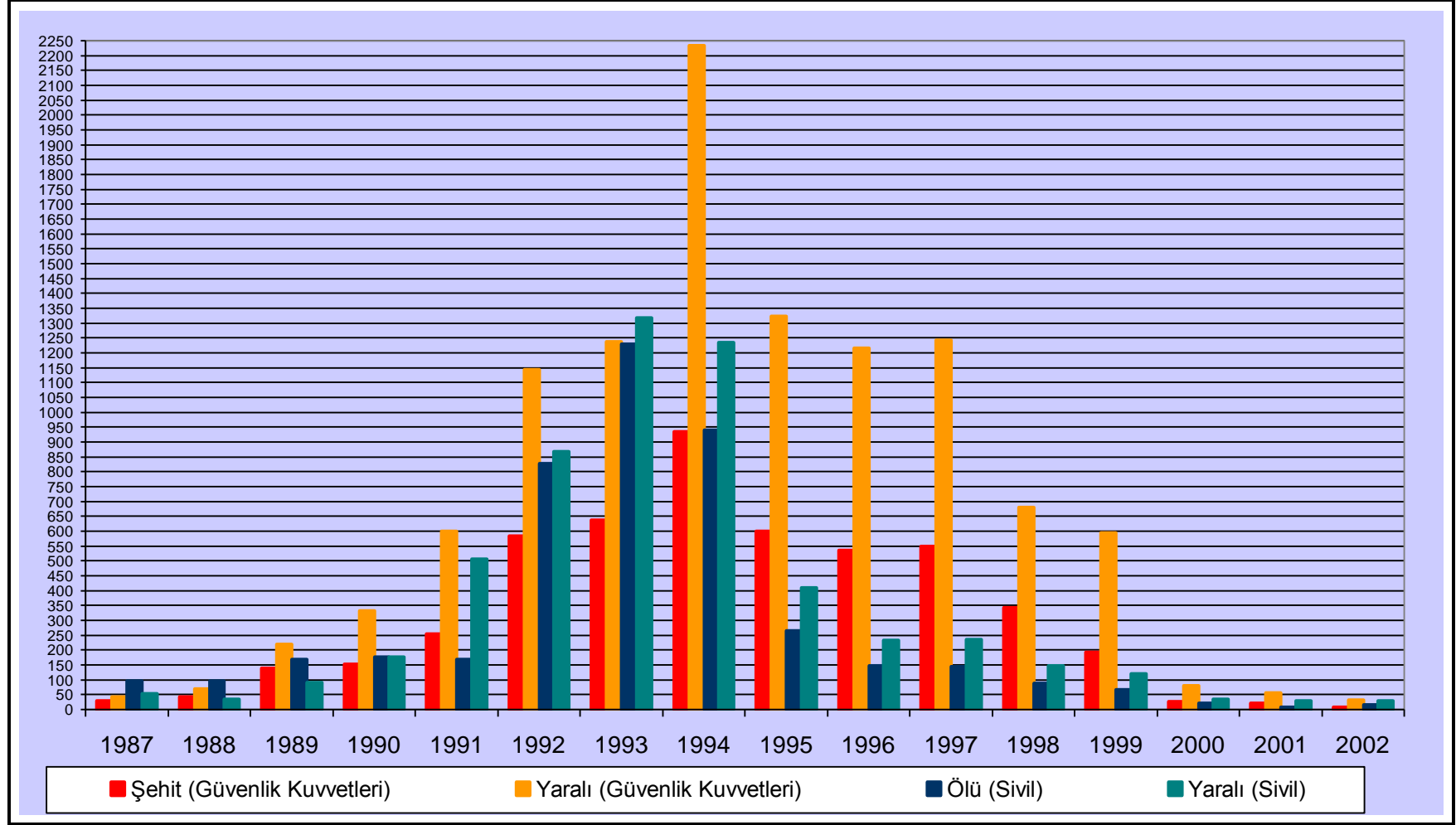
EK-50

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGESİNDE GÜVENLİK KUVVETLERİ VE VATANDAŞ KAYBI (19.07.1987 – 30.11.2002)

YILLAR	ŞEHİT						YARALI						ÖLÜ				YARALI			
	Subay	Astsb	Er-Erbaş	Polis	GKK	Toplam	Subay	Astsb	Er-Erbaş	Polis	GKK	Toplam	Erkek	Kadın	Çocuk	Toplam	Erkek	Kadın	Çocuk	Toplam
19.07.1987 – 31.12.1987	2	1	15	2	9	29	2	4	26	4	7	43	40	32	25	97	34	13	7	54
01.01.1988 – 31.12.1988	3	5	23	5	7	43	5	7	50	4	3	69	70	15	12	97	19	3	12	34
01.01.1989 – 31.12.1989	5	5	98	8	23	139	7	11	170	13	19	220	124	18	28	170	66	14	11	91
01.01.1990 – 31.12.1990	7	5	83	6	52	153	19	18	210	25	59	331	106	27	44	177	108	19	50	177
01.01.1991 – 31.12.1991	9	12	177	19	37	254	22	31	398	90	58	599	138	23	7	168	302	139	64	505
01.01.1992 – 31.12.1992	19	41	377	33	113	583	52	97	731	113	151	1144	661	102	66	829	637	145	85	867
01.01.1993 – 31.12.1993	25	41	390	29	152	637	62	133	705	88	250	1238	937	139	154	1230	1047	170	100	1317
01.01.1994 – 31.12.1994	44	71	563	24	232	934	118	205	1458	120	334	2235	777	82	81	940	997	128	109	1234
01.01.1995 – 31.12.1995	34	53	372	24	117	600	71	130	851	47	225	1324	185	40	40	265	282	71	57	410
01.01.1996 – 31.12.1996	16	69	313	14	125	537	41	122	795	49	210	1217	115	15	18	148	157	19	58	234
01.01.1997 – 31.12.1997	27	43	292	9	177	548	64	83	783	28	284	1242	118	17	10	145	155	40	40	235
01.01.1998 – 31.12.1998	17	33	189	7	98	344	31	95	386	28	141	681	73	4	12	89	93	22	33	148
01.01.1999 – 31.12.1999	10	35	111	5	33	194	29	67	389	37	72	594	60	4	2	66	94	16	10	120
01.01.2000 – 31.12.2000	2	4	13	7	1	27	4	17	40	9	10	80	13	1	8	22	15	3	16	34
01.01.2001 – 31.12.2001	-	3	11	7	1	22	1	13	27	8	7	56	8	-	1	9	18	1	10	29
01.01.2002 – 30.11.2002	-	1	5	-	2	8	2	3	21	1	6	33	2	2	11	15	10	3	16	29
GENEL TOPLAM	220	422	3032	199	1179	5052	530	1036	7040	664	1836	11106	3427	521	519	4467	4034	806	678	5518

EK-51

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGESİNDE GÜVENLİK KUVVETLERİ VE VATANDAŞ KAYBI GRAFİĞİ (19.07.1987 – 30.11.2002)

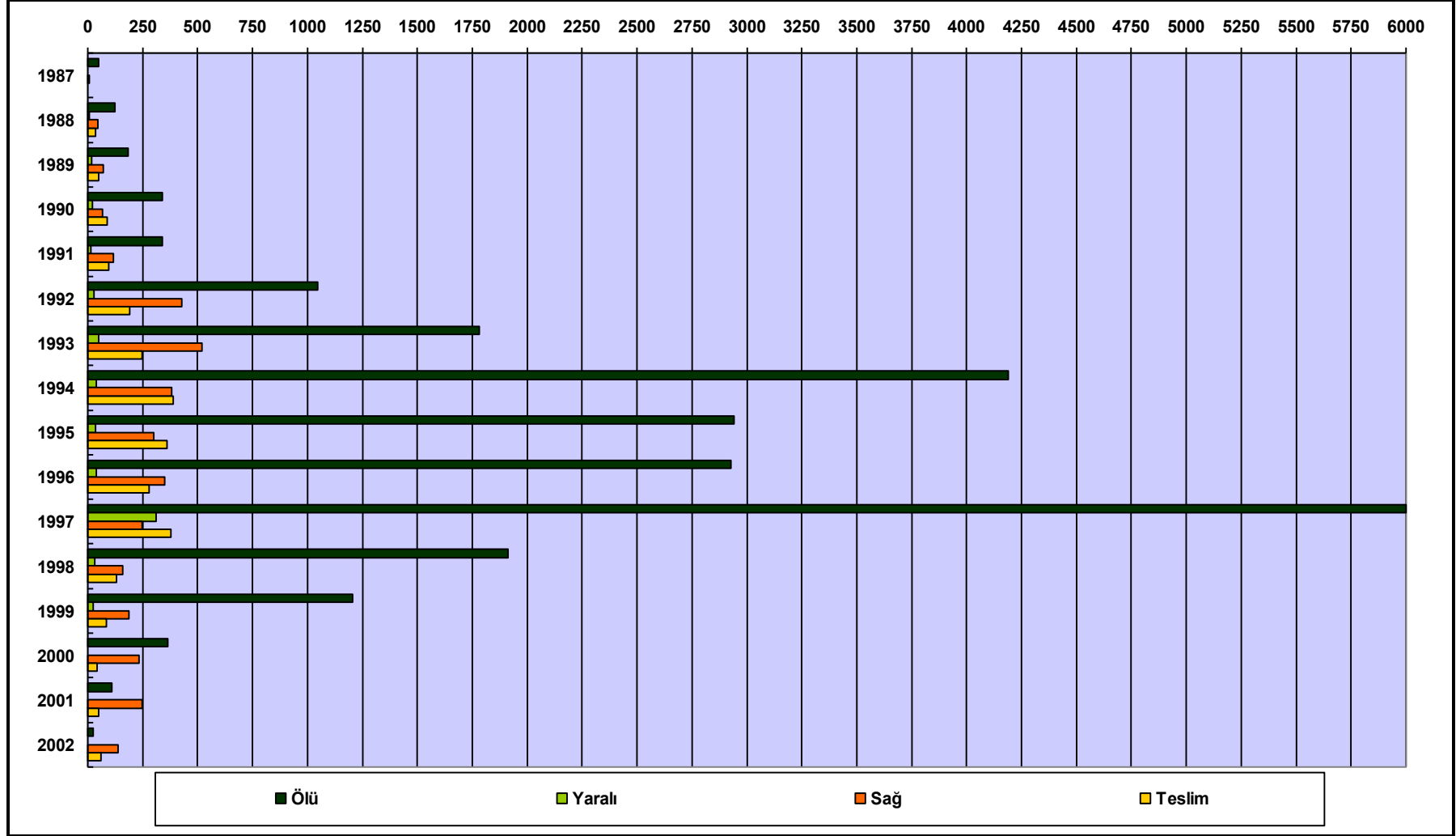

EK-52**OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGESİNDE ELE GEÇEN TERÖRİST (Genel Toplam) (01.01.1987 – 30.11.2002)**

Yıllar	Ölü	Yaralı	Sağ	Teslim	Toplam
01.01.1987 – 31.12.1987	49	-	8	1	58
01.01.1988 – 31.12.1988	124	7	47	36	214
01.01.1989 – 31.12.1989	183	16	70	50	319
01.01.1990 – 31.12.1990	340	22	68	89	519
01.01.1991 – 31.12.1991	339	14	115	94	562
01.01.1992 – 31.12.1992	1045	30	427	192	1694
01.01.1993 – 31.12.1993	1781	51	518	247	2597
01.01.1994 – 31.12.1994	4189	38	383	390	5000
01.01.1995 – 31.12.1995	2942	34	299	359	3634
01.01.1996 – 31.12.1996	2927	40	349	279	3595
01.01.1997 – 31.12.1997	5999	310	248	378	6935
01.01.1998 – 31.12.1998	1914	31	159	130	2234
01.01.1999 – 31.12.1999	1204	25	188	84	1501
01.01.2000 – 31.12.2000	365	2	232	44	643
01.01.2001 – 31.12.2001	111	3	247	51	412
01.01.2002 – 30.11.2002	23	2	138	59	222
GENEL TOPLAM	23535	625	3496	2483	30139

EK-53

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGESİNDE ELE GEÇEN TERÖRİST GRAFİĞİ (01.01.1987 – 30.11.2002)

EK-54**BÖLÜCÜ ÖRGÜT MENSUPLARININ EYLEMLERİ SONUCU ÖLEN VE YARALANAN KAMU GÖREVLİLERİ
(19.07.1987 – 30.11.2002)**

MESLEK GRUBU	ÖLÜ	YARALI
Belediye Başkanı	3	3
Doktor	4	2
Gardiyan	2	9
Hakim	2	1
Hemşire	0	1
İmam	32	12
Kaymakam	2	0
Memur-işçi	90	119
Muhtar	70	11
Müftü	0	1
Mühendis	4	0
Öğretmen	96	45
Savcı	2	0
Toplam	307	204

EK-55**BÖLÜCÜ ÖRGÜT MENSUPLARINCA YAPILAN TAHRİBATLAR
(19.07.1987 – 30.11.2002)**

TAHRİP EDİLEN	KISMEN	TAMAMEN
Diğerleri (PTT-TEK, Camii)	193	112
Kamu Araç ve İş Makineleri	238	262
Karakol	80	9
Köprü	21	5
Okul	127	114
Özel Şirket Araç ve İş Makineleri	347	279
Sağlık Ocağı	8	6
Tren Vagonu	40	45
Toplam	1054	832

EK-56**BÖLGE GENELİ (HİZBULLAH)**

YILLAR	YAPILAN OPERASYON SAYISI	GÖZALTINA ALINAN	TUTUKLANAN	SERBEST BIRAKILAN
1992	41	85	29	56
1993	81	94	40	54
1994	123	345	120	225
1995	139	329	75	254
1996	148	378	82	296
1997	172	518	101	417
1998	262	1157	350	807
1999	267	1366	420	946
2000	805	2869	1835	1034
2001	625	1469	575	894
2002	316	618	240	378
TOPLAM	2979	9228	3867	5361

EK-57**İLLERE GÖRE OLAĞANÜSTÜ HAL İLAN/BİTİŞ TARİHLERİ**

İl	Olağanüstü Hal İlan Tarihi (İlan Sırasına Göre)	Olağanüstü Hal Bitiş Tarihi
Çanakkale	19.03.1984	19.07.1984
Kırşehir	19.03.1984	19.11.1984
Gümüşhane	19.03.1984	19.11.1984
Sinop	19.03.1984	19.07.1984
Isparta	19.03.1984	19.11.1984
Kastamonu	19.03.1984	19.07.1984
Çankırı	19.03.1984	19.11.1984
Bitlis	19.03.1984 19.03.1993	19.07.1984 06.10.1997
Amasya	19.07.1984	19.03.1985
Aydın	19.07.1984	19.11.1984
Balıkesir	19.07.1984	19.11.1984
Çorum	19.07.1984	19.07.1985
Niğde	19.07.1984	19.11.1984
Rize	19.07.1984	19.03.1985
Sakarya	19.07.1984	19.03.1985
Manisa	19.11.1984	19.03.1985
Uşak	19.11.1984	19.03.1985
Giresun	19.11.1984	19.03.1985
Denizli	19.11.1984	19.03.1985
Eskişehir	19.11.1984	19.03.1985
Antalya	19.03.1985	19.07.1985
Bursa	19.03.1985	19.03.1986
İçel	19.03.1985	19.07.1986
Kahramanmaraş	19.03.1985	19.11.1985
Kocaeli	19.03.1985	19.11.1985
Malatya	19.03.1985	19.03.1986
Samsun	19.03.1985	19.07.1985
Sivas	19.03.1985	19.07.1986
Tokat	19.03.1985	19.07.1985
Trabzon	19.03.1985	19.07.1985
Zonguldak	19.03.1985	19.07.1985
Ankara	19.07.1985	19.11.1986
Artvin	19.07.1985	19.03.1986
Edirne	19.07.1985	19.11.1985
Erzincan	19.07.1985	19.11.1985
İzmir	19.07.1985	19.11.1986
Ordu	19.07.1985	19.07.1986
Adana	19.11.1985	19.03.1987
Adıyaman	19.11.1985	19.03.1986
Ağrı	19.11.1985	19.03.1987
Erzurum	19.11.1985	19.03.1986
Gaziantep	19.11.1985	19.03.1986
Hatay	19.11.1985	19.03.1987
İstanbul	19.11.1985	19.11.1988
Kars	19.11.1985	19.11.1986
Bingöl	19.03.1986	06.10.1997
Elazığ	19.03.1986	19.03.1993
Şanlıurfa	19.03.1986	19.03.1987
Tunceli	19.03.1986	30.07.2002
Van	19.03.1987	30.07.2000
Diyarbakır	19.07.1987	30.11.2002
Hakkari	19.07.1987	30.07.2002
Mardin	19.07.1987	30.11.1996
Siirt	19.07.1987	30.11.1999
Batman	22.05.1990	06.10.1997
Şırnak	22.05.1990	30.11.2002

EK-58**MÜCAVİR İL UYGULAMASI**

24.07.1987 günlü Başbakanlık OLUR'u	Adıyaman, Bitlis, Muş illeri Mücavir İl kapsamına alındı.
04.04.1993 günlü Başbakanlık OLUR'u	Elazığ İli Mücavir İl kapsamına alındı. (05.04.1993 gün ve 21543 sayılı Resmi Gazetede tebliğ yayınlandı.)
29.11.1993 günlü Başbakanlık OLUR'u	Bitlis Mücavirden OHAL kapsamına alındı.
29.06.1995 günlü Başbakanlık OLUR'u	Adıyaman Mücavir İl kapsamından çıkarıldı. (30.06.1995 gün ve 22329 sayılı Resmi Gazetede tebliğ yayınlandı.) Adıyaman İli 30.06.1995 tarihinden geçerli olmak üzere Başbakanlık OLUR'u ile 1. Derecede Kritik Yörelere kapsamına alınmıştır.
29.11.1996 günlü Başbakanlık OLUR'u	Elazığ İli Mücavir İl kapsamından çıkarıldı.
29.11.1996 günlü Başbakanlık OLUR'u	Mardin İli Mücavir İl kapsamına alındı.
13.12.1996 günlü Başbakanlık OLUR'u	Elazığ İli 1. Derecede Kritik Yörelere kapsamına alındı. (29.11.1996 tarihinden geçerli olmak üzere)
06.10.1997 günlü Başbakanlık OLUR'u	Batman, Bingöl, Bitlis İlleri Mücavir İl kapsamına alındı. (10.10.1997 gün ve 23136 sayılı Resmi Gazetede tebliğ yayınlandı.)
26.11.1999 günlü Başbakanlık OLUR'u	Siirt İli Mücavir İl kapsamına alındı. (30.11.1999 gün ve 23892 sayılı Resmi Gazetede tebliğ yayınlandı.)
27.07.2000 günlü Başbakanlık OLUR'u	Van İli Mücavir İl kapsamına alındı. (26.07.2000 gün ve 24121 sayılı Resmi Gazetede tebliğ yayınlandı.)
15.07.2002 günlü Başbakanlık OLUR'u	Hakkari ve Tunceli İlleri Mücavir İller kapsamına alındı. (19.07.2002 gün ve 24820 sayılı Resmi Gazetede tebliğ yayınlandı.)

EK-59**OLAĞANÜSTÜ HAL UYGULAMASININ 30.11.2002 TARİHİNDE SONA ERMESİ İLE BÖLGE VALİLİĞİNDE BULUNAN MALZEME, ARAÇ VE GEREÇ'İN BÖLGE VALİLİĞİ TARAFINDAN, İHTİYACA GÖRE KAMU-KURUM VE KURULUŞLARA YAPILAN TESLİM TABLOSU**

TESLİM EDİLEN BİRİM	MALZEME-ARAÇ-GEREÇ	Adet/Takım	NİTELİĞİ
2 nci Ordu Ulaş, Ağır Oto Tab. K.lığı	21 DS 640 Landrover araç	1 adet	1982 Model
7 nci Kol.K.lığı	Harita	2.918 adet	
7 nci Kol.K.lığı	Muhtelif Büro Araç, gereç ve malzemeleri	414 adet	
7 nci Kol.K.lığı	100 KW'lık Jeneratör	1 adet	
8 nci Kol.K.lığı	Harita	1.291 adet	
Bingöl Valiliği	21 AZ 994 Plakalı Ford Transit	1 adet	2002 Model
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Sabit, Araç ve El Telsizi	210 adet	140'ı arızalı
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Muhtelif Silah	48 adet	-
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Muhtelif Mühimmat	54.610 adet	-
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Muhtelif Araç-Gereç	58 adet	8'i arızalı
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Telsiz Şarj Cihazı	165 adet	Arızalı
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Tel.Santralı-Araç Tel.- Muh.Cihazlar	31 adet	28 arızalı
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Büro Malzemeleri	37 adet	5'i arızalı
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Telsiz Rolesi	3 adet	-
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Panasonic Printer	1 adet	-
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Siemens Güç Kaynağı	1 adet	-
Diyarbakır Em. Md.lüğü	Şarj Cihaz kartı	102 adet	Arızalı
Diyarbakır İl Jandarma K.lığı	21 ED 741 Renault 19	1 adet	1997 Model
Diyarbakır İl Jandarma K.lığı	21 AV 955 Renault Toros	1 adet	1998 Model
Diyarbakır İl Jandarma K.lığı	21 AY 500 Renault Toros	1 adet	1998 Model
Diyarbakır İl Jandarma K.lığı	El Dedektörü	8 adet	Vallon Marka.
Diyarbakır Valiliği	Bayrak ve Flama	1.765 adet	
Diyarbakır Valiliği	Muhtelif Ev araç ve gereçleri (Özel İdare Md.)	49 adet	11'i takım
Diyarbakır Valiliği	0053 Resmi Plakalı Mercedes Makam Otosu	1 adet	1988 Model
Diyarbakır Valiliği	21 DA 246 Mercedes Jeep	1 adet	1992 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AZ 808 Renault Megane	1 adet	1998 Model
Diyarbakır Valiliği	21 EC 300 Renault Megane	1 adet	1998 Model
Diyarbakır Valiliği	21 ED 915 Ford Focus	1 adet	2000 Model
Diyarbakır Valiliği	21 DT 923 İveco Kamyon	1 adet	1994 Model
Diyarbakır Valiliği	21 DL 383 Renault Manager (İl Turizm Müd.)	1 adet	1993 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AD 115 Merc.Kamyon (Sey.Hastane)(Siv.Sav.Md.)	1 adet	1988 Model

Diyarbakır Valiliği	21 AD 116 Merc.Kamyon (Sey.Hastane)(Siv.Sav.Md.)	1	adet	1988 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AD 117 Merc.Kamyon (Sey.Hastane)(Siv.Sav.Md.)	1	adet	1988 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AD 118 Merc.Kamyon (Sey.Hastane)(Siv.Sav.Md.)	1	adet	1988 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AD 119 Merc.Kamyon (Sey.Hastane)(Siv.Sav.Md.)	1	adet	1988 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AZ 886 Ford transit (İl Özel İdare Müd.)	1	adet	1999 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AZ 725 Ford Transit (Ky Hiz. İl Müd.)	1	adet	1999 Model
Diyarbakır Valiliği	21 EE 116 Mitsubishi Pick-Up (Köy Hiz. İl Md.)	1	adet	2001 Model
Diyarbakır Valiliği	21 DV 333 Renault Megane (İl Emn.Müd.)	1	adet	1998 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AU 312 Şahin (İl Emn.Müd.)	1	adet	1999 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AU 313 Şahin (İl Emn.Müd.)	1	adet	1999 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AU 317 Şahin (İl Emn.Müd.)	1	adet	1999 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AU 318 Şahin (İl Emn.Müd.)	1	adet	1999 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AH 728 Şahin (İl Emn.Müd.)	1	adet	1994 Model
Diyarbakır Valiliği	21 AZ 375 Ford Transit (İl Defterdarlığına)	1	adet	1999 Model
Diyarbakır Valiliği	Jeneratör 5 KVA	3	adet	2'sinin aküsü yok
Diyarbakır Valiliği	Ford Transit 350L Dizel Minibüs (İl Emn.Müd.)	1	adet	-
Diyarbakır Valiliği	100 KVA'lık Jeneratör (Özel Kalem)	1	adet	-
Diyarbakır Valiliği	Klima Arçelik	2	adet	-
Diyarbakır Valiliği	Çelik Para Kasası	1	adet	-
Diyarbakır Valiliği	Motorola İridyum Telefon	1	adet	-
Diyarbakır Valiliği	Muhtelif Ev araç ve gereçleri (Koordinatör Valiliğine)	450	adet	6'sı takım
Diyarbakır Valiliği	Telsiz Rolesi	3	adet	-
Emniyet Genel Müdürlüğü	Ses Kaydı, Test Ölçüm cihaz ve Cep Tel. (İsth.Dai.Bşk.)	4	adet	Faal
Emniyet Genel Müdürlüğü	Telsiz Kulaklığı (İkmal Dai. Bşk.)	10	adet	Faal
İçişleri Bakanlığı	21 EF 853 Vip Ford Transist (İd.Mali İşler Bşk.)	1	adet	2001 Model
İçişleri Bakanlığı	21 AU 616 Renault Safrane (İd.Mali İşler Bşk.)	1	adet	1998 Model
Jandarma Asayiş K.lığı	Harita	937	adet	
Mardin Valiliği	21 AZ 788 Plakalı Ford Transit (Kızıltepe İlçe Emn.Müd.)	1	adet	1999 Model
Muhabere Tab.Klğı/D.Bakır	Muhtelif Büro Araç, gereç ve malzemeleri	23	adet	

EK-60

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Dönemiyle İlgili Olarak Eski Olağanüstü Hal Bölge Valisi Gökhan Aydın İle Yapılan 11.01.2012 Tarihli Görüşmede Not Edilen Hususlar:

Gökhan Aydın, önceki dönemlerde de zaman zaman gazetelerde kendisinin Bölge Valiliğine getirileceği haberlerinin çıkmış olduğunu, hatta isminin bazı dönemlerde Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı için de geçtiğini gazetelerden okuduğunu, ancak kendisinin hiçbir göreve atanmaya yönelik bir talebinin veya girişiminin olmadığını, kendisine verilmiş olan görevleri en iyi şekilde yapmaya çalıştığını belirtmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi olarak terörün amaç ve hedeflerini çok iyi değerlendirerek bunları ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetlerde bulunduğunu, terör örgütünün basın yoluyla propaganda yapmasının önüne geçmeye çalıştığını, özellikle Nevruz kutlamaları gibi her dönem problem yaratan ve dünya basınının da olay çıkması beklentisi içinde ilgi duyduğu konuların serbest ama kontrollü olarak yapılmasına müsaade ettiğini, terör örgütünün propaganda araçlarından bir kısmını ellerinden almış olduklarını belirtmiştir.

Bölge Valiliği bütçesinin önceki dönemlere nazaran daha az olmasına rağmen bütçeyi en etkin şekilde kullanmaya çalıştığını, bölgede görev yapan güvenlik kuvvetlerinin güçlendirilmesine büyük önem verdiğini, bütçe imkanlarını zorlayarak zırhlı araçlar, termal kameralar, GPS cihazları gibi birçok cihazın ve aracın en uygun piyasa fiyatları araştırılarak daha fazla miktarda alınmasına gayret ettiğini; önceki dönemlerde daha yüksek fiyatlarla alınan bazı cihazların, toplu alım, peşin ödeme gibi yöntemler de kullanılarak daha uygun fiyatlarla alındığını belirtmiştir.

Bütçe içi veya bütçe dışı gelirlerle bölgede altyapı, yeni iş sahalarının açılması, tarım, hayvancılık gibi faaliyetleri geliştirmeye çalıştığını, bu alanlarda yeni projelerin yaptırıldığını ve uygulamaya koydurulduğunu belirtmiştir.

Köy koruculuğu sisteminin daha etkin kullanılabileceğini, ancak bunun için bu insanların devlet tarafından bir sosyal güvenlik çatısı altına alınmalarının da

gerekli olduğunu, bu kişilerin devletin kendilerini desteklediği ve sahipsiz bırakmayacağını hissetmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Bölge Valiliği bünyesinde oluşturulmuş olan İstihbarat Değerlendirme Biriminin kendi döneminde etkin olarak çalıştırıldığını ve istihbarat konusunda paylaşımın ve koordinasyonun düzenli bir şekilde yürütüldüğünü, bu konuda bir bilgisayar sistemi ve bilgi havuzu oluşturduklarını ve kurumların bu sayede bilgi takibinin de kolaylaştığını belirtmiştir.

İhtiyaç duyulan savunma malzemelerinin alımında yerli sanayiye de önem vermeye çalıştıklarını, ancak yerli savunma sanayi şirketlerinin bazen alınacak ürünün fiyatını diğer firmalardan daha yüksek tuttuklarını, bu durumun yerli sanayi ürünleri açısından bir dezavantaj olduğunu belirtmiştir.

Bölge Valiliği döneminde eğitime çok önem verdiğini, okulların durumunun iyileştirilmesine çalışıldığını, okulların kullanımı için minibüs alımlarının yapıldığını belirtmiştir.

Bölge Valiliğinin geniş bir kadrosu olmadığını, hatta teşkilatının yetersiz olduğunu, buna rağmen bölge valiliğinin koordinasyon konusunda başarılı olduğunu; Diyarbakır'da hem İl Valisinin hem de Bölge Valisinin bulunmasının da herhangi bir karışıklığa neden olmadığını belirtmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği yapısının tüm ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilmesine yönelik bir girişim olmadığını, bölge valiliği yapısının il teşkilatı üzerinde bir birim haline getirilmesinin gereksiz bir bürokrasi yaratacağını, buna gerek olmadığını, olağanüstü dönemlerde devletin umumi müfettişlikler veya bölge valilikleri gibi tedbirler alabileceğini, ancak bunların mülki yapıyı değiştirebilecek bir hale getirilmemesi gerektiğini, bunun yerine illerin sınırlarının genişletilerek il sayısının azaltılması yoluna gidilmesi gerektiğine değinmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğiyle ilgili kayıtların ülkemiz açısından önemli olduğunu, terörle mücadele etmekte olan mevcut kurumların bu kayıtlardan istifade etmeleri gerektiğini, kendisinin bu konuya özel önem vererek Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin sona ermesinin ardından Bölge Valiliği arşivini İçişleri Bakanlığı bünyesinde ayrı bir odada muhafaza ettirdiğini, ancak bu arşivin yakın dönemde İçişleri Bakanlığının diğer arşivleriyle birleştirilmiş olduğunu, ayrıca Bölge

Valiliğinin faaliyetleriyle ilgili de kendisinin bir kitap çalışması yaparak bu çalışmadan sekiz adedinin devletin önemli kurumlarına gönderildiğini belirtmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin sona ermesinin ardından bir süre İçişleri Bakanlığı onayıyla kendisinin Koordinatör Vali olarak görevde kaldığını, bu süre içinde özellikle Amerika'nın Irak'a müdahalesi sonrası sınırlarımıza yönelik oluşabilecek bir göç hadisesine karşı hazırlıksız yakalanmamak için "Yağmur-1" hareket planının hazırlandığını, bu planın çok geniş kapsamlı olarak hazırlandığını, hatta planın tatbikatlarının da yapıldığını ve denendiğini ifade etmiştir.